

Міністерство освіти і науки України
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «БЕРДЯНСЬКИЙ
МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
Національного університету «Запорізька політехніка»

Циклова комісія гуманітарної, соціально-економічної та природничо-
наукової підготовки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора з навчальної
роботи

«___» _____ 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОПП	Фінанси і кредит

2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Українська література» для здобувачів освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, ОПП «Фінанси і кредит».

«30» серпня 2022 року – 24 с.

Розробник: викладач ВСП «БМФК НУ «Запорізька політехніка» Ольга КУЛЬБАШЕНКО.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки.

Протокол № 1 від 30 серпня 2022 року

Голова циклової комісії спеціальності гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки.

_____ Олена КОЖУШКО
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, освітньо- кваліфікаційний рівень (ступінь)	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4,6	Галузь знань: 07 Управління та адміністрування	Обов'язкова
	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування	
Модулів – 10	ОПП «Фінанси і кредит»	Рік підготовки: 1,2
Індивідуальне завдання –		Семестр: I,II, III,IV
Загальна кількість годин – 140год.		
Тижневих годин: I семестр аудиторних - 1год II семестр аудиторних - 2 год. III семестр аудиторних - 2 год. IV- семестр аудиторних - 2 год.	Освітньо-кваліфікаційний ступінь: Фаховий молодший бакалавр з фінансів і кредиту	Аудиторні 139 год.
		Практичні
		Лабораторні -
		Самостійна робота 1 год.
		Індивідуальні завдання: -
		Вид контролю: I-й семестр – диф.залік II-й семестр – диф.залік III-й семестр – диф.залік IV-й семестр – диф.залік Державна підсумкова атестація у формі ЗНО

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – формування гуманістичного світогляду студентів, долучення їх засобами художньої літератури до загальнолюдських і національних цінностей; виховання національно свідомих громадян України; естетичний розвиток студентів, підвищення їх загального культурного рівня та розширення культурно-пізнавальних інтересів; сприяння всебічному розвитку молодих людей, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Завдання дисципліни:

1. Зацікавлення студентів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу й себе в ньому.
2. Підвищення загальної освіченості студентів, ознайомлення їх із найвизначнішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.
3. Формування читацької культури студентів, розвиток у них естетичного смаку, уміння розрізняти явища високохудожньої та «масової» культури.
4. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва, виховання палкого шанувальника української книги.
5. Формування гуманістичного світогляду, духовно багаті особистості, з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами.
6. Сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти.
7. Вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.
8. Розвиток творчих і комунікативних здібностей студентів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.
9. Вироблення вміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на заняттях літератури знання, практичні навички для їх використання в практичному житті.
10. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності вчитися впродовж життя.

Як результат вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- особливості літературних процесів в Україні II пол. XIX ст. – поч. XXI ст.;
- про найвагоміші здобутки української літератури;
- імена найвідоміших письменників певного періоду та їхні твори;
- зміст визначених Програмою художніх творів; - основні відомості про творчість того чи іншого письменника; вміти:
- осягнути внутрішню логіку предмета «Українська література»;
- удосконалити навички ретельно добирати навчальний матеріал та розглядати його за принципом життєвої доцільності й функціональності;
- давати загальну характеристику літературного процесу певного періоду;
- коментувати зміст визначених Програмою художніх творів, називати їх проблематику, визначати жанр, художні (або стильові) особливості;
- характеризувати образи з точки зору сучасного читача;
- аналізувати поезію, визначати мотиви, настрої;
- висловлювати власні судження з приводу того чи іншого літературного явища, процесу, поняття;
- застосовувати методи збору інформації;
- готувати інформаційні повідомлення, доповіді

Компетентнісний потенціал дисципліни «Українська література»		
№з/п	Ключова компетентність	Уміння і ставлення, формування яких можна забезпечити засобами дисципліни
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності)	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; – послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях; – застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; – толерантно дискутувати, відстоювати власну думку. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – поцінування краси й багатства української мови; – усвідомлення ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави, самоствердження особистості; – відстоювання права спілкуватися українською мовою в різноманітних сферах життя суспільства.
2.	Спілкування іноземними мовами	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – утвердження багатства української мови; – обстоювання можливості перекладу українською мовою будь-якого тексту іноземної мови; – розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду.
3.	Математична компетентність	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розвивати абстрактне мислення; – установлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; – чітко формулювати визначення й будувати гіпотези; – перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно.
4.	Компетентності у природничих науках і технологіях	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – критично оцінювати результати людської середовищі, відображені у творах літератури. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність до опанування новітніми технологіями; – оперативне реагування на технологічні зміни.

5.	Інформаційно-цифрова компетентність	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – діяти за алгоритмом; – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; – розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; – грамотно й безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; – задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; – критичне ставлення до медійної інформації.
6.	Уміння вчитися впродовж життя	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; – використовувати різноманітні стратегії навчання; – користуватися різними джерелами інформації; – знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; – працювати в парі, групі; – читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; – постійно поповнювати власний словниковий запас; – застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; – готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; – розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання.
7.	Ініціативність і підприємливість	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; – презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; – використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність брати відповідальність за себе та інших;

		<ul style="list-style-type: none"> – розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар’єри.
8.	Соціальна та громадянська компетентності	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; – розрізняти маніпулятивні технології і протистояти їм; – аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; – уникати дискримінації інших у процесі спілкування; – критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – повага до різних поглядів, ідей, вірувань; – здатність співчувати, довіряти й викликати довіру; – поцінування людської гідності; – повага до закону та правових норм; – утвердження права кожного на власну думку.
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; – ідентифікувати себе як представника певної культури; – визначати роль і місце української культури у світовому контексті; – читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; – створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – поцінування набутоків інших культур, зацікавлення ними; – відкритість до міжкультурної комунікації; – потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним
10	Екологічна грамотність і здорове життя	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; – бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; – розуміти переваги здорового способу життя. <p><i>Ставлення:</i></p>

		<ul style="list-style-type: none">– усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене довкіллю;– аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проєктів;– готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.
--	--	--

Супутні навчальні предмети та дисципліни – «Українська мова», «Історія», «Зарубіжна література», «Основи інформатики», «Інформаційні системи і технології», «Основи екології», «Іноземна мова», «Географія», «Економіка», «Людина і світ», «Безпека життєдіяльності», «Художня культура» та ін.

3. Структура навчальної дисципліни

Назва модулів і тем	Кількість годин					
	усього	У тому числі				
		ауд	пр	лаб	інд	с.р.
Модуль 1. Вступ. Реалістична українська проза.	17	17	-	-	-	-
Разом за I семестр(17+17+0)	17	17	-	-	-	0
Модуль 2. Титан духу і думки Іван Франко	14	14	-	-	-	-
Модуль 3 . Модерна українська проза.	18	18	-	-	-	-
Модуль 4. Образне слово поетичного модернізму.	14	14	-	-	-	-
Разом за II семестр(46=46+0)	46	46	-	-	-	0
Модуль 5. «Розстріляне відродження». Літературний авангард. Поетичне самовираження.	14	14	-	-	-	-
Модуль 6. Проза 20-х -30-х років ХХ ст. Модерна драматургія.	14	14	-	-	-	-
Модуль 7. Перлини західноукраїнської літератури. Література письменників-емігрантів.	6	6	-	-	-	-
Разом за III семестр(34=34+0)	34	34	-	-	-	0
Модуль 7. Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники.(продовження)	8	8	-	-	-	-
Модуль 8. Воєнне лихоліття. Повоєнний час. Літературний процес 40 – 50-х років ХХ ст.	10	10	-	-	-	-
Модуль 9 Літературне шістдесятництво. Українська література другої половини ХХ ст. Шістдесятники.	12	12	-	-	-	-
Модуль 10. Сучасна «молода» українська література. Українська література кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст..	7	6	-	-	-	1
Разом за IV семестр(43=42+1)	43	42	-	-	-	1
Разом по дисципліні(140=139+1)	140					

4. Теми аудиторних занять

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
Модуль 1. Вступ. Реалістична українська проза.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Література II половини XIX ст. Новий етап у розвитку реалізму, натуралізму, пізній романтизм.
2	Комбінований	2/4	Іван Нечуй-Левицький. Життя і творчість. Соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я». Особливості сюжету й композиції.
3	Комбінований	2/6	Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я». Аналіз твору. Характеристика персонажів. Реалізм твору, вічна актуальність проблеми батьків і дітей.
4	Комбінований	2/8	Панас Мирний. Життя і творчість. Соціальнопсихологічний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Основні сюжетні лінії, образи, тема та ідея твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».
5	Комбінований	2/10	Система образів другого плану в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П. Мирного. Роздуми над проблемою життєвого вибору персонажів. РЗМ. Письмовий твір-роздум.
6	Комбінований	2/12	Українська драматургія і театр 70-90-х років XIX ст. «Театр корифеїв».
7	Комбінований	2/14	Іван Карпенко-Карий. Життя і творчість. Комедія «Мартин Боруля», її сценічна історія.
8	Комбінований	2/16	Іван Карпенко-Карий. Комедія «Мартин Боруля». Аналіз твору.
9	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	1/17	Підсумкова контрольна робота.
Разом за I семестр		17	
Модуль 2. Титан духу і думки Іван Франко			
Літературний процес кінця XIX ст. І. Франко.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Іван Франко. Загальний огляд життя і творчості. Драматург, поет, культурний та політичний діяч, науковець.
2	Комбіноване	2/4	Іван Франко. Збірка «З вершин і низин». Поезія «Сікстинська мадонна».
3	Комбіноване	2/6	Іван Франко. Збірка «Зів'яле листя». Поезії «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені у сні?».
4	Комбіноване	2/8	Іван Франко. «Легенда про вічне життя» - драматизм людських стосунків, роздуми про безсмертя людини. Поезія «Декадент» – поетичне кредо І. Франка.
5	Комбіноване	2/10	Іван Франко. Поема «Мойсей». Розкриття основних проблем: історичний шлях нації, пророк і народ.
6	Комбіноване	2/12	Проза І. Франка. Новела «Сойчине крило»: жіноча доля в новітній інтерпретації.
7	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/14	Підсумкова контрольна робота.
Модуль 3 . Модерна українська проза.			
Літературний процес поч. XX ст. (проза)			

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
8	Вивчення нового матеріалу	2/16	Вступ. Літературний процес початку ХХ ст. (10-і роки).
9	Комбіноване	2/18	Михайло Коцюбинський. Життя і творчість. Психологічна новела «Intermezzo». Автобіографічна основа, символічні образи. Від реалізму до імпресіонізму.
10	Комбіноване	2/20	Михайло Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Єдність буття природи і людини, картини життя і праці гуцулів, психологічне відтворення їхнього світогляду й світовідчуття.
11	Комбіноване	2/22	Михайло Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Образи Івана й Марічки. Осмислення філософських категорій життя і смерті.
12	Комбіноване	2/24	Ольга Кобилянська. Життя і творчість. Новела «Valse melancolique». Художнє зображення долі талановитої жінки, яка присвятила своє життя служінню мистецтву..
13	Комбіноване	2/26	Василь Стефаник. . Життя і творчість. Звернення до актуальної теми – еміграції селян Західної України. Особливість новелістики В.Стефаніка. «Камінний хрест». Експресіонізм.
14	Комбіноване	2/28	Володимир Винниченко. Життя і творчість. Новела «Момент». Поєднання реалістичного змалювання дійсності й філософського підтексту у творі.. Написання складних слів разом, окремо, через дефіс
15	Удосконалення знань, вмінь та навичок	2/30	Відгук на самостійно прочитаний твір. Контрольна робота.
16	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/32	Підсумкове заняття. Узагальнення та систематизація вивченого.
Модуль 4. Образне слово поетичного модернізму.			
Українська література поч. ХХ ст. (поезія)			
17	Вивчення нового матеріалу	2/34	Вступ. Леся Українка. Життя і творчість. Громадянська лірика: «Contra spem spero!», «І все-таки до тебе думка лине...».
18	Комбіноване	2/36	Леся Українка. Пейзажна та інтимна лірика: «Стояла я і слухала весну...», «Все, все покинуть...», «Хвиля».
19	Комбіноване	2/38	Леся Українка. Драма – феєрія «Лісова пісня». Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Неоромантизм.
20	Комбіноване	2/40	Драма–феєрія «Лісова пісня». Образи твору. Природа й людина у творі. РЗМ. Усний твір-роздум на тему «Якби я був Лукашем...».
21	Комбіноване	2/42	Микола Вороний. Загальний огляд творчості. Поезії «Іванові Франкові», «Блакитна Панна», «Інфанта».
22	Комбіноване	2/44	Олександр Олесь. Загальний огляд творчості. Поезії «З журбою радість обнялась...», «Чари ночі», «О слово рідне! Орле скутий!..», драматичний етюд «По дорозі в Казку».
23	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/46	Підсумкова контрольна робота.
Разом за II семестр		46	

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
Модуль 5. «Розстріляне відродження». Літературний авангард. Поетичне самовираження.			
Літературний процес 1920-1930 р.р. Поезія «розстріляного відродження»			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Літературний процес 1920-1930 р.р. Література «розстріляного відродження». Літературний авангард.
2	Комбіноване	2/4	Поезія 20 -30-х років. Павло Тичина. Життєвий і творчий шлях поета. Лірика: «Ви знаєте, як липа шелестить?», «О панно Інно».
3	Комбіноване	2/6	Павло Тичина. Основні мотиви ранньої творчості. «Арфами, арфами», «Гей вдарте в струни, кобзарі», «Одчиняйте двері...», «Пам'яті тридцяти».
4	Комбіноване	2/8	Євген Плужник. Загальний огляд творчості. Поезії: «Для вас, історики майбутні...», «Вчись у природи творчого спокою...», «Ніч... а човен – як срібний птах!..», «Річний пісок...».
5	Комбіноване	2/10	Група «київських неокласиків». Творче кредо, орієнтація на традицію, класичну форму вірша.
6	Комбіноване	2/12	Максим Рильський. Загальний огляд життя і творчості поета. Ідейно-художній аналіз поезій: «У теплі дні збирання винограду...», «Солодкий світ!..».
7	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/14	Підсумкова контрольна робота.
Модуль 6. Проза 20-х -30-х років ХХ ст. Модерна драматургія			
Проза 20-х -30-х років ХХ ст.			
8	Вивчення нового матеріалу	2/16	Вступ. Проза 20-х -30-х років: нові теми, проблеми, часткова ідеологічна заангажованість. Микола Хвильовий. Огляд творчості. Нова «Я (Романтика)» - протест проти ідеологічного фанатизму.
9	Комбіноване	2/18	Юрій Яновський. Огляд творчості. Роман «Майстер корабля» - перший любовний, автобіографічний твір автора про трикутник почувань, який поєднав три молодих і красивих життя.
10	Комбіноване	2/20	Валер'ян Підмогильний. Огляд творчості. Роман «Місто». Мотив підкорення людиною міста, ідея самоствердження.
11	Комбіноване	2/22	Остап Вишня. Огляд творчості як класика українського гумору. Усмішки «Моя автобіографія», «Сом»
Розвиток національного театру і драматургії 1920-1930 рр			
12	Вивчення нового матеріалу	2/24	Розвиток національного театру, драматургії 1920-1930 рр. Микола Куліш. Огляд творчості М. Куліша як драматурга. Актуальність тематики. Філологічна комедія «Мина Мазайло» .
13	Комбіноване	2/26	Твір-роздум на одну із запропонованих тем за творчістю письменників періоду «розстріляного відродження».
14	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/28	Контрольна робота.
Модуль 7. Перлини західноукраїнської літератури. Література письменників-емігрантів.			
Література в Західній Україні (до 1939р.).			

15	Вивчення нового матеріалу	2/30	Вступ. Література в Західній Україні (до 1939р.). Богдан-Ігор Антонич. Життя і творчість. Поезії «Зелена Євангелія», «Різдво».
16	Комбіноване	2/32	Осип Турянський. Загальний огляд творчості. Загальнолюдські мотиви, гуманістичні цінності у творі «Поza межами болю».
17	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/34	Підсумкова контрольна робота.
Разом за III семестр 34			
Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники.			
7	Вивчення нового матеріалу	2/2	Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники. Євген Маланюк. Огляд життя і творчості. Поезії «Під чужим небом», «Істотне», «Земна мадонна», «Уривок з поеми».
8	Комбіноване	2/4	Улас Самчук. Життя і творчість. Роман «Марія» – перший в українській літературі художній твір про насильницьку колективізацію, нещадне винищення трудівників села, страшний голодомор в Україні. Добро і зло на сторінках роману
9	Комбіноване	2/6	Іван Багряний. Життя і творчість. Пригодницький роман «Тигролови». Проблема свободи й боротьби за своє визволення в романі. Ідейно-художній аналіз твору.
10	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/8	Контрольна робота. (тестові завдання).
Модуль 8. Воєнне лихоліття. Повоєнний час. Літературний процес 40 – 50-х років XX ст.			
	Вивчення нового матеріалу	2/10	Вступ. Літературний процес 40 – 50-х років XX ст.
	Комбіноване	2/12	Олександр Довженко. Життя і творчість. Автобіографічний опис у творі «Зачарована Десна».
14	Комбіноване	2/14	Олесь Гончар. Життя і творчість. Краса і сила кохання як матеріал художнього осмислення в новелі «За мить щастя»..
15	Комбіноване	2/16	Олесь Гончар. Новела «Модри Камень». Протиставлення руйнівної сили війни та безсмертя любові.
17	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/18	Контрольна робота (тестові завдання) .
Модуль 9 Літературне шістдесятництво. Українська література другої половини XX ст. Шістдесятники.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/20	Вступ. Українська література другої половини XX ст. Поети-шістдесятники. Василь Симоненко. Огляд творчості. «Задивляюся у твої зіниці», «Я», «Лебеді материнства». Дмитро Павличко. Огляд творчості. «Два кольори»
2	Комбіноване	2/22	Іван Драч. Огляд творчості. «Балада про соняшник». Микола Вінграновський. Огляд творчості. Поезії «У синьому небі я висіяв ліс...», «Сеньйорито акаціє, добрий вечір...».
3	Комбіноване	2/24	Ліна Костенко. Огляд творчості. «Страшні слова, коли вони мовчать», «Вже почалось, мабуть, майбутнє», «Недумано, негадано», «Хай буде легко. Дотиком пера...».

4	Комбіноване	2/26	Ліна Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». РЗМ. Твір-роздум «Трагедія життя людини, яка має роздвоєну душу» (за романом Ліни Костенко «Маруся Чурай»).
5	Комбіноване	2/28	Прозаїки-шістдесятники. Григор Тютюнник. Огляд творчості. Образ любові як втілення високої християнської цінності, яка вивищує людину над прагматичною буденністю, очищає її душу в новелі «Три зозулі з поклоном».
Постшістдесятництво. Творчість Василя Стуса.			
7	Комбіноване	2/30	Постшістдесятництво. Життя і творчість Василя Стуса. Поезії «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе», «Мені зоря сяла нині вранці», «Господи, гніву пречистого...».
Модуль 10. Сучасна «молода» українська література. Українська література кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.			
12	Вивчення нового матеріалу	2/32	Сучасна поезія. Проблематика, тематика, художні особливості. Юрій Андрухович. Огляд творчості. «Казкар», «Балада повернення».
13	Комбіноване	2/34	Сучасна проза. Пошуковість, експериментаторство у відображенні сучасного світу. Оксана Забужко. Огляд творчості. «Казка про калинову сопілку».
17	Узагальн. і систематиз. умінь та навичок	2/36	Підсумкове заняття. Узагальнення та систематизація вивченого. Залік з модуля
Усього за ІV семестр		36	

5. Теми семінарів – не передбачено

6. Теми практичних занять – не передбачено

7. Теми лабораторних занять – не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
ІV семестр		
1	Література рідного краю (Запоріжжя, Запорізька область та місто Бердянськ).	1
Разом за ІV семестр		1

9. Індивідуальні завдання – не передбачено

10. Методи контролю

У процесі вивчення дисципліни «Українська література» використовуються такі критерії оцінювання навчальної роботи студента:

- попередній контроль,
- поточний контроль,
- періодичний контроль,
- підсумковий контроль: (підсумкове тестування з кожного змістовного модуля;

директорська контрольна робота; державна підсумкова атестація).

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: читання мовчки, письмовий твір, знання з теорії літератури та основні відомості про письменника, вміння застосовувати їх на практиці, ідейно-художній аналіз твору.

Рівень	Бали	Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів	Припустима кількість орфографічних та пунктуаційних помилок	Припустима кількість лексичних і стилістичних помилок
Початковий	1	Побудованому студентом тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення, потребує лексичне та граматичне оформлення роботи.	15-16 і більше	9-10
	2	Побудоване студентом висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики та граматичної будови мовлення.	13-14	
	3	Здобувачеві освіти слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлювання.	11-12	
Середній	4	Висловлювання здобувача освіти за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізняватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика.	9-10	7-8
	5	За обсягом робота здобувача освіти наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим.	7-8	
	6	За обсягом, висловлювання студента сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але студентові ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	
Достатній	7	Студент самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень	4	5-6

		текст, вдало добирає лексичні засоби, але ще має вдосконалювати вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку.		
	8	Студент самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлювання, загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи.	3	
	9	Студент самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; вдало добирає лексичні засоби, проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати власну позицію і належно її аргументувати.	1+1(негруба)	3
Високий	10	Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту.	1	
	11	Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1(негруба)	
	12	Студент самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на		

		користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю.		
--	--	---	--	--

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) та читання напам'ять. Перевірка знань та вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин заняття), залежно від характеру навчального матеріалу. Решта часу контрольного заняття може бути використана на виконання завдань ідейно-художній аналіз твору (поезія, новела) та інші завдання творчого характеру (характеристика образів твору, розкриття конкретної проблеми твору тощо). Оцінювання говоріння, читання поезій напам'ять, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний студент одержав мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого заняття, а бали виводять один раз на рік.

Критерії оцінювання есе

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень змісту	Кількість балів за зміст	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		
		Орф., пункт. пом.	Лексичні, граматичні, стилістичні	Кількість балів за мовне оформлення
Побудованому тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає за пропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12	9-10 і більше	
Студенту слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11	9-10	3
Висловлення студента за обсягом складає дещо більше половини від	4	9-10	9-10	3

<p>норми и характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізняватися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.</p>				
<p>За обсягом робота наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести):роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.</p>	5	7-8	7-8	5
<p>За обсягом висловлення сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; Студентнаводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, студент неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.</p>	6	5-6	7-8	6
<p>Студент самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; роботі є недоліки (до чотирьох):відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не під кріплених фактичним матеріалом; нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є умотивовані; основна думка не аргументується.</p>	7	4	6	7

Студент самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8
Студент самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистої позиції, належної її аргументації тощо.	9	1+1(негруба)	4	9
Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10
Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади	11	1 (негруба)	2	11

конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.				
Студент самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі и органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.	12	-	1	12

Оцінка за есе є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у журнал з датою написання роботи.

Оцінюючи мовне оформлення есе беруть до уваги наявність:

- орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховують сумарно, без диференціації (перша позиція);

- лексичних, граматичних і стилістичних помилок (друга позиція).

Під час виведення єдиної оцінки за есе до кількості балів, набраних за зміст роботи, додається кількість балів за мовне оформлення, а їхня сума ділиться на Якщо частка не є цілим числом, то її округлюють у бік більшого числа (на користь учня). У процесі перевірки есе помилки на вивчені правила вчитель тільки підкреслює й помічає на берегах, а виправляє їх учень. Помилки на правила, які не вивчались, виправляються вчителем, але не враховуються. Проте, помилки, які повторюються кілька разів (повторювальні помилки), але в різних словах і різних реченнях уважають різними помилками. «Негрубі» помилки:

- винятки з усіх правил;
- написання великої літери в складних власних найменуваннях;
- написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
- випадки, що вимагають розрізнення не і ні (у сполученнях не хто інший, як..., не що інше, як..., ніхто інший не..., ніщо інше не,...);
- заміна одного розділового знака іншим.

Рівні навчальних досягнень	Критерії оцінювання	
Початковий	1	Студент монотонно читає напам'ять лише окремі фрази художнього тексту.
	2	Студент невиразно читає напам'ять невеличкий фрагмент рекомендованого для вивчення твору.

	3	Студент читає напам'ять недостатній за обсягом уривок твору зі значною кількістю фактичних мовленнєвих помилок.
Середній	4	При читанні напам'ять твору студент допускає значну кількість помилок різного характеру.
	5	Студент читає вивчений напам'ять твір зі значними змістовими неточностями, порушенням правил техніки мовлення
	6	Студент читає напам'ять художній твір з окремими орфоепічними та змістовими огріхами.
Достатній	7	При читанні напам'ять твору студент правильно, чітко передає зміст твору, але виконує його невиразно, монотонно.
	8	Вивчений напам'ять твір студент читає з окремими декламаційними огріхами.
	9	Студент виразно читає напам'ять вивчений твір, але час від часу допускає змістові неточності.
Високий	10	Студент виразно, без помилок та неточностей, декламує твір напам'ять.
	11	Вивчений напам'ять твір студент декламує, виявляючи індивідуальне розуміння тексту, своє ставлення до прочитаного.
	12	Читання напам'ять твору студентом відзначається високим рівнем артистизму, мовленнєвої вправності. Студент виявляє особисте ставлення до прочитаного, може сформулювати і висловити своє «надзавдання» (мету) читання твору.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з української літератури

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
Початковий	1	Студент на елементарному рівні відтворює матеріал, називаючи окремий літературний факт або явище (автора й назву твору, окремих літературних персонажів тощо).
	2	Студент розуміє навчальний матеріал і може відтворити фрагмент з нього окремим реченням (називає окремі факти з життя і творчості письменника, головних персонажів твору, упізнає за описом окремого персонажа твору, упізнає, з якого твору взято уривок тощо).
	3	Студент розуміє навчальний матеріал і за допомогою викладача дає відповідь у формі висловлювання (відтворює зміст у певній послідовності, називає на репродуктивному рівні жанр твору, упізнає літературний факт за описом або визначенням).
Середній	4	Студент має уявлення про зміст твору, може переказати незначну його частину та з допомогою викладача визначає основні сюжетні елементи, на репродуктивному рівні відтворює фактичний матеріал.
	5	Студент знає зміст твору, переказує окрему його частину, знаходить у тексті приклади відповідно до сформульованого завдання, висловлює оцінювальне судження і доводить його одним-двома аргументами, завершує відповідь простим узагальненням, дає визначення літературних термінів.
	6	Студент знає зміст твору, може переказати значну його частину, з допомогою викладача виділяє головні епізоди, уміє формулювати думки, називає риси характеру літературних

		героїв, встановлює окремі причиново-наслідкові зв'язки, дає визначення літературних термінів з прикладами.
Достатній	7	Студент володіє матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим викладачем зразком, наводить окремі приклади з тексту.
	8	Студент володіє матеріалом, за зразком аналізує текст, виправляє допущені помилки, добирає докази на підтвердження висловленої думки, застосовує відомі факти, поняття для виконання стандартних навчальних завдань.
	9	Студент володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, застосовує теорію в конкретних ситуаціях, демонструє правильне застосування матеріалу, складає порівняльні характеристики, добирає аргументи на підтвердження власних міркувань.
Високий	10	Студент володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, виявляє початкові творчі здібності, самостійно оцінює літературні явища, працює з різними джерелами інформації, систематизує, узагальнює та творчо використовує дібраний матеріал.
	11	Студент на високому рівні володіє матеріалом, вміннями й навичками комплексного аналізу художнього твору, використовує засвоєні факти для виконання нестандартних завдань, самостійно формулює проблему й вирішує шляхи її розв'язання, висловлює власні думки, самостійно оцінює явища літератури й культури, виявляючи власну позицію щодо них.
	12	Студент вільно володіє матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного твору, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації, має схильність до літературної творчості.

11. Методичне забезпечення

1. Навчальна (типова) програма.
2. Робоча навчальна програма.
3. Плани занять.
4. Завдання для обов'язкової (директорської) контрольної роботи .
5. Інструкційно-методичні матеріали до самостійної роботи.
6. Питання до заліків із модулів.
8. Тексти переказів для державної підсумкової атестації.
9. Роздатковий матеріал.
10. Тексти для аудіювання, читання мовчки, перекладів текстів.

12. Рекомендована література

Основна

1. Авраменко О., Пахаренко В. Українська література 10 клас. Рівень стандарту. – К: Грамота, 2018.
2. Борзенко О. І. Українська література 10 клас. Хрестоматія-довідник. Рівень стандарту, академічний. – Х.: Ранок, 2004, 2011.
3. Борзенко О. І. Українська література 11 клас. Хрестоматія- довідник. Рівень стандарту, академічний. – Х.: Ранок, 2004, 2011
4. Золотий гомін. Українська література: Хрестоматія для 11 класу середньої школи / Упорядник О.С.Непорожній. - 2 вид. - К.: Освіта, 1997
5. Мовчан. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2002 (11 кл.)

6. Семенюк Г. Українська література: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2010
7. Хропко П. П. Українська література: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Школяр, 2005
7. Семенюк Г. Ф., Ткачук М. П., Ковальчук О. Г. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2006.
8. Міщенко О. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвітніх навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень – К.: Генеза, 2011.
9. Уліщенко Українська література. Хрестоматія. Харків:Світ дитинства, 2002. (11 кл.).
10. Золотий гомін (хрест.). – К.:Освіта, 1997 р.
11. Семенюк Г. Срібний птах. Хрестоматія з української літератури. – К.: Освіта, 2006.
12. Українська література: Хрестоматія для 10 класу середніх загальноосвітніх навчальних закладів/ Упоряд. П.П.Хропко, В.Ф.Погребенник. — К.: Ковчег, 2003
13. Фіщук В.Г. Уроки літератури рідного краю. Рівненщина.. – Рівне: Юлат, 2005

Додаткові

1. Авраменко О.М. Українська мова та література: Довідник. Завдання у тестовій формі. – К.: Грамота, 2012
2. М. Грушевський. Історія української літератури. I т. – К.: Вища школа, 1993.
3. Черепанова. Українська культура, історія і суч. розв. літер. – К., 1994
4. Кононенко П.П. Укр. літ: проблеми розвитку: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1994.
5. Кононенко П.П. Українська література для студентів філфаку. –К.: Вища школа, 1992
6. Українська мова і література - завдання та відповіді зовнішнього незалежного оцінювання 2020року.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua/> - офіційний сайт МОН України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/> - урядовий портал.
3. <https://zno.osvita.ua> – тести ЗНО онлайн.
4. testportal.gov.ua/tag/zno-2018/ - Український центр оцінювання якості освіти.
5. <http://www.dnipro-ukr.com.ua> – Літературно-художній журнал «Дніпро».
6. <http://www.ukrmova.dn.ua> – українська мова та література.
7. <http://tsybulianskabigmirnet.blogspot.com> - Блог «Еверест філології» (українська мова та література) для вчителів, учнів та їх батьків.
7. <http://school.xvatit.com> - Гіпермаркет знань — це повна матриця всіх уроків і тестів.
8. <http://testzno.com.ua/> Протестуй свої знання. На сайті можна перевірити свої сили в написанні тестів ЗНО з різних предметів, у т.ч. з української мови та літератури. Тестування проводиться анонімно без попередньої реєстрації. Інформація про тестування учасника є конфіденційною.
9. <http://ukrtvory.ru> - Українські твори з літератури. Твори учнівські (5-12 клас), не всі досконалі, проте на головній сторінці та в розділі «Робота над творами» гарний матеріал для підготовки учнів до написання творів.
10. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=59&Itemid=61 Сайт інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету ім. Б.Грінченка. Корисні матеріали для учителів мови й літератури, у т.ч. для підготовки до атестації.
11. <http://www.glazova.org.ua> - Для вчителів української мови. Сайт веде Олександра Глазова.
12. <http://pysar.net/vidu.php> - Українська поезія. За алфавітом. Твори поетів також за алфавітом - зручно шукати. Є корисні посилання.
13. <http://www.ukrlitzno.com.ua> - Українська література - готуємося до іспитів (ЗНО). Тут зібрано матеріал з теорії літератури, розповідається про життя та творчість письменників, короткий зміст творів та питання для самоконтролю.
14. <http://rozumniki.net/catalog/products/ukrayins%60ka-mova-ta-literatura> -Мультимедійні підручники з української мови та літератури

Назви творів для заучування напам'ять:

1. І. Франко. Вивчити напам'ять: 2 поезії (на вибір).
2. Л. Українка. Вивчити напам'ять: «Contra spem spero!».
3. М. Вороний. Вивчити напам'ять: «Блакитна Панна».
4. О. Олесь. Вивчити напам'ять: «Чари ночі».
5. П. Тичина. Вивчити напам'ять: «Арфами, арфами...», «О панно Інно...».
6. М. Рильський. Вивчити напам'ять: 1 поезію (на вибір).
7. Є. Плужник. Вивчити напам'ять: 1 поезію (на вибір).
8. Б.-І. Антонич. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).
9. В. Симоненко, Д. Павличко, І. Драч, М. Вінграновський. Вивчити напам'ять: 1 вірш поета-шістдесятника (на вибір).
10. Л. Костенко. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).
11. В. Стус. Вивчити напам'ять: «Як добре те, що смерті не боюсь я...» або 1 вірш (на вибір)

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«БЕРДЯНСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
Національного університету «Запорізька політехніка»

Затверджено
Заступник директора
з навчальної роботи

_____р.
"31" серпня 2022р.

Українська література

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

для загальноосвітньої підготовки
молодших спеціалістів

денної форми навчання

Програма рекомендована
цикловою комісією
гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол № ____
від " ____ " _____ 2022р.
Голова комісії

О.Я.Кожушко

Укладач: викладач вищої категорії, викладач-методист
_____ О. М. Кульбашенко

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Підсумкова контрольна робота складена відповідно до навчальної та робочої програми з української літератури для загальноосвітньої підготовки молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти та робочого навчального плану спеціальностей. Контрольна робота охоплює матеріал, який вивчався упродовж I-II курсів, а саме від 60-70 pp. XIX до літератури на сучасному етапі.

Завдання підсумкової контрольної роботи складаються з трьох рівнів, а саме: I рівень - це тестова перевірка знань, II- рівень - завдання на встановлення відповідності авторів та творів, героїв творів і III- рівень - творча робота на одну з запропонованих тем.

I- рівень репродукції визначає уміння студента відтворити засвоєні знання. Цей рівень є інформаційним мінімумом дисципліни.

II рівень - рівень знання текстів художніх творів, рівень знання текстів.

III рівень - рівень уміння передбачає глибоке розуміння і відтворення суті проблеми, здатність застосовувати засвоєний матеріал практично.

Завдання передбачають письмову відповідь. Кожен рівень складності оцінюється в балах.

Максимальна кількість балів за завдання I рівня - один бал за правильну відповідь, усього 20 балів, II рівня - 2 бал за правильну відповідь, усього - 10 балів, завдання III рівня оцінюється так:

- 1) повністю виконане завдання (без фактичних, орфографічних, граматичних, пунктуаційних помилок) - 10 - 9 балів;
- 2) якщо обґрунтування відповіді чи відповідь правильна, але є незначні помилки 7- 8 балів;
- 3) відповідь правильна, але без прикладів та обґрунтування 6-5 балів;
- 4) відповідь неповна, наявні помилки як фактичні, так і граматичні, приклади відсутні - 4 бали;
- 5) менше норми (менше одного аркуша) - робота не перевіряється - 0 балів.

Контрольна робота виконується упродовж 90 хвилин на відповідних аркушах.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

БАЛИ	ОЦІНКА	БАЛИ	ОЦІНКА
40	11	23 -21	4
39	10	20-19	3
38	9	18-16	2
37-35	8	15 і менше	1
34-30	7		
29 - 27	6		
26-24	5		

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва розділів і тем	Обсяг роботи студента, годин				
	Всього	З викладачем			Самостійна робота
		Лекцій	Лабораторних робіт	Практичних (семінарських) занять	
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Література 70-90-х років XIX ст.	30	12	-	18	-
Тема 1.1. Вступ. Літературний процес 70-90-х років XIX ст.	2	2	-	-	-
Тема 1.2. І.С. Нечуй-Левицький. „Кайдашева сім'я”	4	2	-	2	-
Тема 1.3. Панас Мирний (П. Рудченко). „Хіба ревуть воли, як ясла повні”(скорочено) або „Лихі люди”	6	2	-	4	-
Тема 1.4. І. Карпенко – Карий (І.Тобілевич). „Мартин Боруля” або „Хазяїн”	4	2	-	2	-
Тема 1.5. М.П.Старицький. „Оборона Буші” (оглядово або скорочено – на вибір викладача) або «Не судилось»	2	2	-	-	-
Тема 1.6. Іван Франко. Поезії. „Гімн”, „Ой ти, дівчино, з горіха зерня”, „Чого являєшся мені у сні?”, „Декадент”, „Розвивайся ти, високий дубе”. Поема „Мойсей” (оглядово або скорочено – за вибором викладача). Повість „Перехресні стежки” (оглядово або скорочено – за вибором викладача) або новела „Сойчине крило”	8	2	-	6	-
Тема 1.7. Зародження та розвиток українського театру	2	-	-	2	-
Тема 1.8. Тестування	2	-	-	2	-
Розділ 2. Українська література 10-х років XX ст.	40	8	-	28	4
Тема 2.1. Література 10-х років XX ст. Б.Грінченко. „Каторжна”	2	-	-	2	-

Тема 2.2. М.Коцюбинський. „Intermezzo”, „П’ятизлотник”, „Що записано в книгу життя” „Тіні забутих предків” (оглядово або скорочено – за вибором викладача)	6	2	-	4	-
М.Коцюбинський. „Intermezzo”, „П’ятизлотник”, „Що записано в книгу життя” „Тіні забутих предків” (оглядово або скорочено – за вибором викладача)					
Тема 2.3. Ольга Кобилянська. „Земля” (скорочено)	6	2	-	4	-
Тема 2.4. Василь Стефаник. „Камінний хрест”, „Новина”	4	2	-	2	-
Тема 2.5. Микола Вороний. Поезії «Іванові Франкові», «Блакитна Панна», «Інфанта»	2	-	-	2	-
Тема 2.6. Леся Українка. Поезії. „Contra spem spero”, „І все-таки до тебе думка лине...”, „Стояла я і слухала весну...”, „Все, все покинуть до тебе полинуть...”. „Лісова пісня”	8	2	-	6	
Тема 2.7. Олександр Олесь (О.Кандиба). Поезії „З журбою радість обнялась...”, „Чари ночі”, „О слово рідне! Орле скутий !..”	2	-	-	2	-
Тема 2.8. В.Винниченко. „Малорос-європеєць” та інше оповідання за вибором викладача.	4	-	-	2	2
Тема 2.9. Тестування	2	-	-	2	-
Тема 2.10. Література рідного краю	4	-	-	2	2
Розділ 3. Українська література 20-30 х років ХХ ст.	36	22	-	10	4
Тема 3.1. Вступ. <i>Поезія</i> . П.Тичина. Поезії „Арфами, арфами...”, „Гей, вдарте в струни, кобзарі...”, „Пам’яті тридцяти”	4	2	-	2	-
Тема 3.2. М.Рильський. Поезії. „Молюсь і вірю...” (або „Коли усе в тумані життєвому...”), „Запахла осінь в’ялим тютюном...”, «Слово про рідну матір»	2	2	-	-	-
Тема 3.3. В.Сосюра. Поезії . „Білі акації будуть цвісти”, „Васильки”, „Любіть Україну”	2	2	-	-	-

Тема 3.4. Євген Плужник. Поезії. “Для вас, історики майбутні...”, “Вчись у природи творчого спокою...” та інші вірші за вибором викладача.	2	2	-	-	-
Тема 3.5. Робота над визначеними викладачем темами. Студентська конференція.	2	-	-	2	-
Тема 3.6. Проза. Загальний огляд : Григорій Косинка(Стрілець). „На золотих богів”, „Мати”.	4	2	-	-	2
Тема 3.7. М. Хвильовий (М.Фітільов). „Мати”	4	2	-	-	2
Тема 3.8. Ю. Яновський. „Подвійне коло”, „Шаланда в морі”	4	2	-	2	-
Тема 3.9. Валер’ян Підмогильний. „Місто ”(оглядово)	2	2	-	-	-
Тема 3.10. Остап Вишня (П. Губенко) „Моя автобіографія”, „Зенітка”, „Як варити і їсти суп із дикої качки”, „Бенгальський тигр” (або інші два твори із збірки «Мисливські усмішки»)	4	2	-	2	-
Тема 3.11. Драматургія. М. Куліш «Маклена Граса» або «Мина Мазайло	4	2	-	2	
Тема 3.12. Письмова робота.	2	-	-	2	-
Розділ 4. Українська література за межами України	6	2	-	-	4
Тема 4.1. Література в Західній Україні (до 1939 р.) (оглядово)	4	2	-	-	4
Розділ 5. Еміграційна література	8	6	-		2
Тема 5.1. Євген Маланюк. Загальний огляд творчості . Поезія. “Під чужим небом”, “Істотне”, “Стилет чи стилос?..”, “Земна мадонна”	2	2	-	-	-
Тема 5.2. Олег Ольжич. „Господь багатий нас благословив...”, „Захочеш – і будеш” (Із циклу „Незнайомому воякові”)	4	2	-	-	2
Тема 5.3. Олена Теліга. „Сучасникам”, „Радість”, „Пломінний день”	2	2	-	-	-
Розділ 6. Українська література 40-50 х років ХХ ст.	6	2	-	4	-
Тема 6.1. Вступ. О.Довженко. „Зачарована Десна”, „Україна в огні” (скорочено)	6	2	-	4	-

Розділ 7. Українська література за межами України	10	6	-	4	-
Тема 7.1. Василь Барка (Очерет). „Жовтий князь” (оглядово)	2	2	-	-	-
Тема 7.2. Іван Багряний. „Тигролови” (скорочено)	4	2	-	2	-
Тема 7.3. Улас Самчук „Марія” (оглядово або скорочено - за вибором викладача)	2	2	-	-	-
Тема 7.4. Робота над визначеними викладачем темами (письмова робота)	2		-	2	-
Розділ 8. Українська література другої половини ХХ ст. - початку ХХІ ст.	16	6	-	8	2
Тема 8.1. Вступ. <i>Поети-шістдесятники</i> . В.Симоненко. „Лебеді материнства”, „Задивляюсь у твої зіниці”, „Є тисячі доріг...”, „Я...”, „Ікс плюс ігрек”, „Ну скажи, хіба не фантастично...”	4	1	-	3	-
Тема 8.2 Іван Драч. „Крила”, „Балада про соняшник”, „Балада про вузлики”	2	1	-	1	-
Тема 8.3. Микола Вінграновський. „У синьому небі я висіяв ліс...”, „Сеньйорито акаціє, добрий вечір...” та інший вірш за вибором викладача.	2	1	-	1	-
Тема 8.4. Дмитро Павличко. Поезія. „Два кольори”», „Це Ти створив мене таким...”, „Був день, коли ніхто не плаче...”, „Сріблиться дощ...”, „Два кольори”:	2	1	-	1	-
Тема 8.5. Ліна Костенко. Поезія. „Страшні слова, коли вони мовчать», „Вже почалось, мабуть, майбутнє” (або „Життя іде і все без коректур”), „Хай буде легко. Дотиком пера...”: „Недумано, негадано...”. „Маруся Чурай” (скорочено)	6	2	-	2	2
Розділ 9. Українська проза	10	2	-	5	3
Тема 9.1. Олесь Гончар. „Собор” (скорочено)	6	1	-	3	2
Тема 9.2. Григор Тютюнник. „Зав’язь”, „Три зозулі з поклоном”	4	1	-	2	1
Розділ 10. Постшістдесятництво	4	3	-	1	-
Тема 10.1. В. Стус. Поезії. „Мені зоря	2	1	-	1	-

сіяла нині вранці...”, „Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...”, „О земле втрачена, явися...”					
Тема 10.2. Українська „химерна проза” XX ст.	2	2	-	-	-
Розділ 11. Традиція бароко в XX ст.	4	2	-	2	-
Тема 11.1. Література „українського бароко” XX ст. Валерій Шевчук. „Дім на горі ”(оглядово)	4	2		2	-
Розділ 12. Українська історична проза	6	2		2	2
Тема 12.1. П.Загребельний. „Диво” (уривки з розділів)	4	2	-	-	2
Тема 12.2 Письмова робота	2	-	-	2	-
Розділ 13. Сучасна „молода” українська література	34	6		16	12
Тема 13.1. Сучасна „молода” українська література	18	4	-	8	6
Тема 13.2. Література рідного краю	4	-	-	2	2
Тема 13.3. Повторення й узагальнення вивченого. Підготовка до контрольної роботи	2	-	-	2	-
Тема 13.4. Підсумкова контрольна робота	2	-	-	2	-
Тема 13.5. Аналіз контрольних робіт. Наше письменство у світі. Підсумкові заняття.	8	2	-	2	4
Усього:	140	139	-	139	1

Тести з української літератури В №1

Завдання 1-20 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» написаний Панасом Мирним у співавторстві
 - А з Михайлом Драгомановим
 - Б з Дмитром Яворницьким
 - В з Іваном Біликом
 - Г з Михайлом Аркасом
 - Д з Панасом Саксаганським
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує
Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. У рядках:

Твоїм будущим душу я тривожу
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу

звучить душевний біль
 - А Лесі Українки в «Лісовій пісні»
 - Б І. Франка у вірші «Гімн»
 - В Т. Шевченка в посланні «І мертвим, і живим...»
 - Г І Франка в поемі «Мойсей»
 - Д Ліни Костенко в романі «Маруся Чурай»
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаника – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі

- Б єдності з рідною землею
В пам'яті про загиблих
Г краху надій та сподівань
Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
А Є. Маланюк
Б У. Самчук
В О.Олесь
Г Ю. Яновський
Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
А памфлету
Б усмішки
В співомовки
Г фейлетону
Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творів
А «Пісня про рушник» А. Малишка
Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
В «Зав'язь» Григора Тютюнника
Г «Балада про соняшник» І. Драча
Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
А «Вершники»
Б «Я (Романтика)»
В «Тигролови»
Г «Жовтий князь»
Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
Г «Хазяїн» і «Вершники»
Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
А «Лісова пісня»
Б «Вершники»
В «Зачарована Десна»
Г «Я (Романтика)»
Д «Тигролови»
13. І на далекій Колімі оспівує Україну нескорений поет
А В. Стус

- Б В. Симоненко
 - В П. Тичина
 - Г Є. Маланюк
 - Д М. Рильський
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 - Б Через тернії до зірок!
 - В Лови момент!
 - Г Залиш надію назавжди!
 - Д Без надії сподіваюсь!
15. Поетичними рядками «жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття» сказав про себе поет
- А І. Драч
 - Б В. Симоненко
 - В В. Стус
 - Г Д. Павличко
 - Д Б. Олійник
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 - Б мотив християнської любові й усепощення
 - В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 - Г мотив хліборобської праці як основи життя
 - Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорта письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О.Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю.Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про

- А Миколу Хвильового
- Б Остапа Вишню
- В Олександра Довженка
- Г Григора Тютюнника
- Д Івана Багряного

Завдання 21 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

21. Установіть відповідність між твором і його автором

1 «Три зозулі з поклоном»	А М. Куліш
2 «Тигролови»	Б П. Куліш
3 «Мина Мазайло»	В Гр.. Тютюнник
4 «Земля»	Г О. Кобилянська
	Д У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

22. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.
повні?»	А «Хіба ревуть воли, як ясла
П. Мирного
2. Друга світова війна
Стефаніка	Б «Камінний хрест» В.
3. Еміграція українців за кордон	В «Жовтий князь» В. Барки
4. Деградація сильної особистості	Г «Вершники» Ю. Яновський
	Д «Україна в огні» О.

Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

23. Установіть відповідність між героями і творами, в яких вони діють

1. Лаврін Запорожець
2. Мусій Половець
Коцюбинського
3. Іван Палійчук
4. Григорій Многогрішний

- А «Тигролови» І. Багряного
 Б «Тіні забутих предків» М.
 В «Вершники» Ю. Яновського
 Г «Жовтий князь»
 Д «Україна в огні» О.

Довженко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

24. Установіть пари жанрово споріднених творів

1. М. Коцюбинського «Intermezzo» Довженка А «Зачарована Десна» О.
2. «Хазяїн» І. Каренка-Карого Симоненка Б «Ти знаєш, що ти – людина?» В.
3. «Тигролови» І. Багряного В «Жовтий князь» В. Барка
4. «Любіть Україну» В. Сосюри Хвильового Г «Мина Мазайло» М. Куліш
 Д «Я (романтика)» М.

Хвильового

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

25. Установіть відповідність між жанром і назвою твору

Жанри

- 1 кіноповість
- 2 усмішка
- 3 новела
- 4 драма-феєрія

Приклади

- А «Зачарована Десна»
- Б «Камінний хрест»
- В «Моя автобіографія»
- Г «Лісова пісня»
- Д «Маруся Чурай»

	А	Б	В	Г	Д

1					
2					
3					
4					

III. Власне висловлювання

Підтримайте або спростуйте думку: «Чиста совість є правдивою та єдиною радістю»

Сформулюйте тезу, наведіть два – три переконливі аргументи, які найкраще підтвердять Ваші міркування. Проілюструйте Ваші думки посиланням на приклади з художньої літератури (укажіть проблему, порушену письменником, назву твору, назвіть художній образ, через який проблему розкрито, наведіть цитату з твору тощо) історичні факти або випадки з життя. Не переказуйте!

Тести з української літератури В.№ 1.(II курс)

Завдання 1-20 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

2. Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» написаний Панасом Мирним у співавторстві
 - А з Михайлом Драгомановим
 - Б з Дмитром Яворницьким
 - В з Іваном Біликом
 - Г з Михайлом Аркасом
 - Д з Панасом Саксаганським
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує
Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. У рядках
Твоїм будучим душу я тривожу
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу
звучить душевний біль
 - А Лесі Українки в «Лісовій пісні»
 - Б І. Франка у вірші «Гімн»
 - В Т. Шевченка в посланні «І мертвим, і живим...»
 - Г І Франка в поемі «Мойсей»
 - Д Ліни Костенко в романі «Маруся Чурай»
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірилих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаніка – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі
 - Б єдності з рідною землею
 - В пам'яті про загиблих

- Г краху надій та сподівань
Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
А Є. Маланюк
Б У. Самчук
В О.Олесь
Г Ю. Яновський
Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
А памфлету
Б усмішки
В співомовки
Г фейлетону
Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творів
А «Пісня про рушник» А. Малишка
Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
В «Зав'язь» Григора Тютюнника
Г «Балада про соняшник» І. Драча
Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
А «Вершники»
Б «Я (Романтика)»
В «Тигролови»
Г «Жовтий князь»
Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
Г «Хазяїн» і «Вершники»
Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
А «Лісова пісня»
Б «Вершники»
В «Зачарована Десна»
Г «Я (Романтика)»
Д «Тигролови»
13. І на далекій Колімі оспівує Україну нескорений поет
А В. Стус
Б В. Симоненко
В П. Тичина

- Г Є. Маланюк
Д М. Рильський
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 - Б Через тернії до зірок!
 - В Лови момент!
 - Г Залиш надію назавжди!
 - Д Без надії сподіваюсь!
15. Поетичними рядками «жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття» сказав про себе поет
- А І. Драч
 - Б В. Симоненко
 - В В. Стус
 - Г Д. Павличко
 - Д Б. Олійник
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 - Б мотив християнської любові й усепощення
 - В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 - Г мотив хліборобської праці як основи життя
 - Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорти письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О.Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю.Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про
- А Миколу Хвильового
 - Б Остапа Вишню

- В Олександра Довженка
- Г Григора Тютюнника
- Д Івана Багряного.

21. Назвіть літературне угруповання к. ХХ – п.ХХІ ст.:

- А «Нова спільнота»
- Б «ЛУГіСАД»
- В «БУ-БА-БУ»
- Г «Пропала грамота»
- Д «Нова генерація»

22. Визначте письменників і поетів сучасної «молодої» української літератури:

- А П.Загребельний, О.Забужко, О.Ірванець;
- Б В.Шевчук, Ю.Андрухович, В.Неборак
- В В.Стус, О.Забужко, Ю.Андрухович
- Г Г.Пагутяк, П.Загребельний, О.Забужко
- Д Г.Пагутяк, О.Забужко, І.Римарук

23. Назвіть твори Г.Пагутяк:

- А. «Казка про калинову сопілку»
- Б «Пісня мандрівного спудея»
- В «Потрапити в сад»
- Г «Балада повернення»
- Д «Тінь великого класика»

24. Назвіть поетичні твори сучасної молоді літератури

- А «Казкар»
- Б «Ранок без вечора»
- В «Потрапити в сад»
- Г. «Душа метелика»
- Д «Казка про калинову сопілку»

25. Назвіть письменників рідного краю:

- А В.Шевчук, П.Ребро, О. Забужко;
- Б П.Загребельний, В.Стус, О.Огульчанський
- В О.Огульчанський, В.Єніна, П.Ребро
- Г І.Римарук, В.Неборак, Г.Лютій
- Д Г.Лютій, О.Забужко, Г.Пагутяк

Завдання 21 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

25. Установіть відповідність між твором і його автором

1 «Три зозулі з поклоном»	А М. Куліш
2 «Тигролови»	Б П. Куліш
3 «Мина Мазайло»	В Гр. Тютюнник
4 «Земля»	Г О. Кобилянська
	Д У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
--	---	---	---	---	---

1					
2					
3					
4					

26. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.	А «Хіба ревуть воли,
як ясла повні?» П. Мирного
2. Друга світова війна	Б «Камінний хрест» В. Стефаника
3. Еміграція українців за кордон	В «Жовтий князь» В. Барки
4. Деградація сильної особистості	Г «Вершники» Ю. Яновський
	Д «Україна в огні»
О. Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

27. Установіть відповідність між героями і творами, в яких вони діють

1. Лаврін Запорожець	А «Тигролови» І. Багряного
2. Мусій Половець	Б «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського
3. Іван Палійчук	В «Вершники» Ю. Яновського
4. Григорій Многогрішний	Г «Жовтий князь»
	Д «Україна в огні» О.Довженко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

28. Установіть пари жанрово споріднених творів

1. М. Коцюбинського «Intermezzo»	А «Зачарована Десна» О.Довженка

Міністерство освіти і науки України
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «БЕРДЯНСЬКИЙ
МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
Національного університету «Запорізька політехніка»

Циклова комісія гуманітарної, соціально-економічної та природничо-
наукової підготовки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора з навчальної
роботи

«___» _____ 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОПП	Фінанси і кредит

2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Українська література» для здобувачів освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, ОПП «Фінанси і кредит».

«30» серпня 2022 року – 24 с.

Розробник: викладач ВСП «БМФК НУ «Запорізька політехніка» Ольга КУЛЬБАШЕНКО.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки.

Протокол № 1 від 30 серпня 2022 року

Голова циклової комісії спеціальності гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки.

_____ Олена КОЖУШКО
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, освітньо-кваліфікаційний рівень (ступінь)	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4,6	Галузь знань: 07 Управління та адміністрування	Обов'язкова
	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування	
Модулів – 10	ОПП «Фінанси і кредит»	Рік підготовки: 1,2
Індивідуальне завдання –		Семестр: I,II, III,IV
Загальна кількість годин – 140год.		
Тижневих годин: I семестр аудиторних - 1год II семестр аудиторних - 2 год. III семестр аудиторних - 2 год. IV- семестр аудиторних - 2 год.	Освітньо-кваліфікаційний ступінь: Фаховий молодший бакалавр з фінансів і кредиту	Аудиторні 139 год.
		Практичні
		Лабораторні -
		Самостійна робота 1 год.
		Індивідуальні завдання: -
		Вид контролю: I-й семестр – диф.залік II-й семестр – диф.залік III-й семестр – диф.залік IV-й семестр – диф.залік Державна підсумкова атестація у формі ЗНО

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – формування гуманістичного світогляду студентів, долучення їх засобами художньої літератури до загальнолюдських і національних цінностей; виховання національно свідомих громадян України; естетичний розвиток студентів, підвищення їх загального культурного рівня та розширення культурно-пізнавальних інтересів; сприяння всебічному розвитку молодих людей, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Завдання дисципліни:

1. Зацікавлення студентів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу й себе в ньому.
2. Підвищення загальної освіченості студентів, ознайомлення їх із найвизначнішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.
3. Формування читацької культури студентів, розвиток у них естетичного смаку, уміння розрізняти явища високохудожньої та «масової» культури.
4. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва, виховання палкого шанувальника української книги.
5. Формування гуманістичного світогляду, духовно багаті особистості, з високими загальнолюдськими морально-етичними орієнтирами.
6. Сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти.
7. Вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.
8. Розвиток творчих і комунікативних здібностей студентів, критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.
9. Вироблення вміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на заняттях літератури знання, практичні навички для їх використання в практичному житті.
10. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності вчитися впродовж життя.

Як результат вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- особливості літературних процесів в Україні II пол. XIX ст. – поч. XXI ст.;
- про найвагоміші здобутки української літератури;
- імена найвідоміших письменників певного періоду та їхні твори;
- зміст визначених Програмою художніх творів; - основні відомості про творчість того чи іншого письменника; вміти:
- осягнути внутрішню логіку предмета «Українська література»;
- удосконалити навички ретельно добирати навчальний матеріал та розглядати його за принципом життєвої доцільності й функціональності;
- давати загальну характеристику літературного процесу певного періоду;
- коментувати зміст визначених Програмою художніх творів, називати їх проблематику, визначати жанр, художні (або стильові) особливості;
- характеризувати образи з точки зору сучасного читача;
- аналізувати поезію, визначати мотиви, настрої;
- висловлювати власні судження з приводу того чи іншого літературного явища, процесу, поняття;
- застосовувати методи збору інформації;
- готувати інформаційні повідомлення, доповіді

Компетентнісний потенціал дисципліни «Українська література»		
№з/п	Ключова компетентність	Уміння і ставлення, формування яких можна забезпечити засобами дисципліни
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності)	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; – послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях; – застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; – толерантно дискутувати, відстоювати власну думку. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – поцінування краси й багатства української мови; – усвідомлення ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави, самоствердження особистості; – відстоювання права спілкуватися українською мовою в різноманітних сферах життя суспільства.
2.	Спілкування іноземними мовами	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – утвердження багатства української мови; – обстоювання можливості перекладу українською мовою будь-якого тексту іноземної мови; – розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду.
3.	Математична компетентність	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – розвивати абстрактне мислення; – установлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; – чітко формулювати визначення й будувати гіпотези; – перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно.
4.	Компетентності у природничих науках і технологіях	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – критично оцінювати результати людської середовищі, відображені у творах літератури. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність до опанування новітніми технологіями; – оперативне реагування на технологічні зміни.

5.	Інформаційно-цифрова компетентність	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – діяти за алгоритмом; – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; – розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; – грамотно й безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; – задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; – критичне ставлення до медійної інформації.
6.	Уміння вчитися впродовж життя	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; – використовувати різноманітні стратегії навчання; – користуватися різними джерелами інформації; – знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; – працювати в парі, групі; – читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркоче, навчальне тощо; – постійно поповнювати власний словниковий запас; – застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; – готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; – розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання.
7.	Ініціативність і підприємливість	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; – презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; – використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність брати відповідальність за себе та інших;

		<ul style="list-style-type: none"> – розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар’єри.
8.	Соціальна та громадянська компетентності	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; – розрізняти маніпулятивні технології і протистояти їм; – аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; – уникати дискримінації інших у процесі спілкування; – критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – повага до різних поглядів, ідей, вірувань; – здатність співчувати, довіряти й викликати довіру; – поцінування людської гідності; – повага до закону та правових норм; – утвердження права кожного на власну думку.
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; – ідентифікувати себе як представника певної культури; – визначати роль і місце української культури у світовому контексті; – читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; – створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <p><i>Ставлення:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – поцінування набутків інших культур, зацікавлення ними; – відкритість до міжкультурної комунікації; – потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним
10	Екологічна грамотність і здорове життя	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; – бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; – розуміти переваги здорового способу життя. <p><i>Ставлення:</i></p>

		<ul style="list-style-type: none">– усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене довкіллю;– аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проєктів;– готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.
--	--	--

Супутні навчальні предмети та дисципліни – «Українська мова», «Історія», «Зарубіжна література», «Основи інформатики», «Інформаційні системи і технології», «Основи екології», «Іноземна мова», «Географія», «Економіка», «Людина і світ», «Безпека життєдіяльності», «Художня культура» та ін.

3. Структура навчальної дисципліни

Назва модулів і тем	Кількість годин					
	усього	У тому числі				
		ауд	пр	лаб	інд	с.р.
Модуль 1. Вступ. Реалістична українська проза.	17	17	-	-	-	-
Разом за I семестр(17+17+0)	17	17	-	-	-	0
Модуль 2. Титан духу і думки Іван Франко	14	14	-	-	-	-
Модуль 3 . Модерна українська проза.	18	18	-	-	-	-
Модуль 4. Образне слово поетичного модернізму.	14	14	-	-	-	-
Разом за II семестр(46=46+0)	46	46	-	-	-	0
Модуль 5. «Розстріляне відродження». Літературний авангард. Поетичне самовираження.	14	14	-	-	-	-
Модуль 6. Проза 20-х -30-х років ХХ ст. Модерна драматургія.	14	14	-	-	-	-
Модуль 7. Перлини західноукраїнської літератури. Література письменників-емігрантів.	6	6	-	-	-	-
Разом за III семестр(34=34+0)	34	34	-	-	-	0
Модуль 7. Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники.(продовження)	8	8	-	-	-	-
Модуль 8. Воєнне лихоліття. Повоєнний час. Літературний процес 40 – 50-х років ХХ ст.	10	10	-	-	-	-
Модуль 9 Літературне шістдесятництво. Українська література другої половини ХХ ст. Шістдесятники.	12	12	-	-	-	-
Модуль 10. Сучасна «молода» українська література. Українська література кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст..	7	6	-	-	-	1
Разом за IV семестр(43=42+1)	43	42	-	-	-	1
Разом по дисципліні(140=139+1)	140					

4. Теми аудиторних занять

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
Модуль 1. Вступ. Реалістична українська проза.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Література II половини XIX ст. Новий етап у розвитку реалізму, натуралізму, пізній романтизм.
2	Комбінований	2/4	Іван Нечуй-Левицький. Життя і творчість. Соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я». Особливості сюжету й композиції.
3	Комбінований	2/6	Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я». Аналіз твору. Характеристика персонажів. Реалізм твору, вічна актуальність проблеми батьків і дітей.
4	Комбінований	2/8	Панас Мирний. Життя і творчість. Соціальнопсихологічний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Основні сюжетні лінії, образи, тема та ідея твору «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».
5	Комбінований	2/10	Система образів другого плану в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П. Мирного. Роздуми над проблемою життєвого вибору персонажів. РЗМ. Письмовий твір-роздум.
6	Комбінований	2/12	Українська драматургія і театр 70-90-х років XIX ст. «Театр корифеїв».
7	Комбінований	2/14	Іван Карпенко-Карий. Життя і творчість. Комедія «Мартин Боруля», її сценічна історія.
8	Комбінований	2/16	Іван Карпенко-Карий. Комедія «Мартин Боруля». Аналіз твору.
9	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	1/17	Підсумкова контрольна робота.
Разом за I семестр		17	
Модуль 2. Титан духу і думки Іван Франко			
Літературний процес кінця XIX ст. І. Франко.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Іван Франко. Загальний огляд життя і творчості. Драматург, поет, культурний та політичний діяч, науковець.
2	Комбіноване	2/4	Іван Франко. Збірка «З вершин і низин». Поезія «Сікстинська мадонна».
3	Комбіноване	2/6	Іван Франко. Збірка «Зів'яле листя». Поезії «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені у сні?».
4	Комбіноване	2/8	Іван Франко. «Легенда про вічне життя» - драматизм людських стосунків, роздуми про безсмертя людини. Поезія «Декадент» – поетичне кредо І. Франка.
5	Комбіноване	2/10	Іван Франко. Поема «Мойсей». Розкриття основних проблем: історичний шлях нації, пророк і народ.
6	Комбіноване	2/12	Проза І. Франка. Новела «Сойчине крило»: жіноча доля в новітній інтерпретації.
7	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/14	Підсумкова контрольна робота.
Модуль 3 . Модерна українська проза.			
Літературний процес поч. XX ст. (проза)			

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
8	Вивчення нового матеріалу	2/16	Вступ. Літературний процес початку ХХ ст. (10-і роки).
9	Комбіноване	2/18	Михайло Коцюбинський. Життя і творчість. Психологічна новела «Intermezzo». Автобіографічна основа, символічні образи. Від реалізму до імпресіонізму.
10	Комбіноване	2/20	Михайло Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Єдність буття природи і людини, картини життя і праці гуцулів, психологічне відтворення їхнього світогляду й світовідчуття.
11	Комбіноване	2/22	Михайло Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків». Образи Івана й Марічки. Осмислення філософських категорій життя і смерті.
12	Комбіноване	2/24	Ольга Кобилянська. Життя і творчість. Новела «Valse melancolique». Художнє зображення долі талановитої жінки, яка присвятила своє життя служінню мистецтву..
13	Комбіноване	2/26	Василь Стефаник. . Життя і творчість. Звернення до актуальної теми – еміграції селян Західної України. Особливість новелістики В.Стефаніка. «Камінний хрест». Експресіонізм.
14	Комбіноване	2/28	Володимир Винниченко. Життя і творчість. Новела «Момент». Поєднання реалістичного змалювання дійсності й філософського підтексту у творі.. Написання складних слів разом, окремо, через дефіс
15	Удосконалення знань, вмінь та навичок	2/30	Відгук на самостійно прочитаний твір. Контрольна робота.
16	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/32	Підсумкове заняття. Узагальнення та систематизація вивченого.
Модуль 4. Образне слово поетичного модернізму.			
Українська література поч. ХХ ст. (поезія)			
17	Вивчення нового матеріалу	2/34	Вступ. Леся Українка. Життя і творчість. Громадянська лірика: «Contra spem spero!», «І все-таки до тебе думка лине...».
18	Комбіноване	2/36	Леся Українка. Пейзажна та інтимна лірика: «Стояла я і слухала весну...», «Все, все покинуть...», «Хвиля».
19	Комбіноване	2/38	Леся Українка. Драма – феєрія «Лісова пісня». Фольклорно-міфологічна основа сюжету. Неоромантизм.
20	Комбіноване	2/40	Драма–феєрія «Лісова пісня». Образи твору. Природа й людина у творі. РЗМ. Усний твір-роздум на тему «Якби я був Лукашем...».
21	Комбіноване	2/42	Микола Вороний. Загальний огляд творчості. Поезії «Іванові Франкові», «Блакитна Панна», «Інфанта».
22	Комбіноване	2/44	Олександр Олесь. Загальний огляд творчості. Поезії «З журбою радість обнялась...», «Чари ночі», «О слово рідне! Орле скутий!..», драматичний етюд «По дорозі в Казку».
23	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/46	Підсумкова контрольна робота.
Разом за II семестр		46	

№ з/п	Форма заняття	Обсяг годин	Зміст заняття
Модуль 5. «Розстріляне відродження». Літературний авангард. Поетичне самовираження.			
Літературний процес 1920-1930 р.р. Поезія «розстріляного відродження»			
1	Вивчення нового матеріалу	2/2	Вступ. Літературний процес 1920-1930 р.р. Література «розстріляного відродження». Літературний авангард.
2	Комбіноване	2/4	Поезія 20 -30-х років. Павло Тичина. Життєвий і творчий шлях поета. Лірика: «Ви знаєте, як липа шелестить?», «О панно Інно».
3	Комбіноване	2/6	Павло Тичина. Основні мотиви ранньої творчості. «Арфами, арфами», «Гей вдарте в струни, кобзарі», «Одчиняйте двері...», «Пам'яті тридцяти».
4	Комбіноване	2/8	Євген Плужник. Загальний огляд творчості. Поезії: «Для вас, історики майбутні...», «Вчись у природи творчого спокою...», «Ніч... а човен – як срібний птах!..», «Річний пісок...».
5	Комбіноване	2/10	Група «київських неокласиків». Творче кредо, орієнтація на традицію, класичну форму вірша.
6	Комбіноване	2/12	Максим Рильський. Загальний огляд життя і творчості поета. Ідейно-художній аналіз поезій: «У теплі дні збирання винограду...», «Солодкий світ!..».
7	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/14	Підсумкова контрольна робота.
Модуль 6. Проза 20-х -30-х років ХХ ст. Модерна драматургія			
Проза 20-х -30-х років ХХ ст.			
8	Вивчення нового матеріалу	2/16	Вступ. Проза 20-х -30-х років: нові теми, проблеми, часткова ідеологічна заангажованість. Микола Хвильовий. Огляд творчості. Новела «Я (Романтика)» - протест проти ідеологічного фанатизму.
9	Комбіноване	2/18	Юрій Яновський. Огляд творчості. Роман «Майстер корабля» - перший любовний, автобіографічний твір автора про трикутник почувань, який поєднав три молодих і красивих життя.
10	Комбіноване	2/20	Валер'ян Підмогильний. Огляд творчості. Роман «Місто». Мотив підкорення людиною міста, ідея самоствердження.
11	Комбіноване	2/22	Остап Вишня. Огляд творчості як класика українського гумору. Усмішки «Моя автобіографія», «Сом»
Розвиток національного театру і драматургії 1920-1930 рр			
12	Вивчення нового матеріалу	2/24	Розвиток національного театру, драматургії 1920-1930 рр. Микола Куліш. Огляд творчості М. Куліша як драматурга. Актуальність тематики. Філологічна комедія «Мина Мазайло» .
13	Комбіноване	2/26	Твір-роздум на одну із запропонованих тем за творчістю письменників періоду «розстріляного відродження».
14	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/28	Контрольна робота.
Модуль 7. Перлини західноукраїнської літератури. Література письменників-емігрантів.			
Література в Західній Україні (до 1939р.).			

15	Вивчення нового матеріалу	2/30	Вступ. Література в Західній Україні (до 1939р.). Богдан-Ігор Антонич. Життя і творчість. Поезії «Зелена Євангелія», «Різдво».
16	Комбіноване	2/32	Осип Турянський. Загальний огляд творчості. Загальнолюдські мотиви, гуманістичні цінності у творі «Поza межами болю».
17	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/34	Підсумкова контрольна робота.
Разом за III семестр 34			
Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники.			
7	Вивчення нового матеріалу	2/2	Еміграційна література. Празька поетична школа та її представники. Євген Маланюк. Огляд життя і творчості. Поезії «Під чужим небом», «Істотне», «Земна мадонна», «Уривок з поеми».
8	Комбіноване	2/4	Улас Самчук. Життя і творчість. Роман «Марія» – перший в українській літературі художній твір про насильницьку колективізацію, нещадне винищення трудівників села, страшний голодомор в Україні. Добро і зло на сторінках роману
9	Комбіноване	2/6	Іван Багряний. Життя і творчість. Пригодницький роман «Тигролови». Проблема свободи й боротьби за своє визволення в романі. Ідейно-художній аналіз твору.
10	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/8	Контрольна робота. (тестові завдання).
Модуль 8. Воєнне лихоліття. Повоєнний час. Літературний процес 40 – 50-х років XX ст.			
	Вивчення нового матеріалу	2/10	Вступ. Літературний процес 40 – 50-х років XX ст.
	Комбіноване	2/12	Олександр Довженко. Життя і творчість. Автобіографічний опис у творі «Зачарована Десна».
14	Комбіноване	2/14	Олесь Гончар. Життя і творчість. Краса і сила кохання як матеріал художнього осмислення в новелі «За мить щастя»..
15	Комбіноване	2/16	Олесь Гончар. Новела «Модри Камень». Протиставлення руйнівної сили війни та безсмертя любові.
17	Контроль і корекція знань, умінь та навичок	2/18	Контрольна робота (тестові завдання) .
Модуль 9 Літературне шістдесятництво. Українська література другої половини XX ст. Шістдесятники.			
1	Вивчення нового матеріалу	2/20	Вступ. Українська література другої половини XX ст. Поети-шістдесятники. Василь Симоненко. Огляд творчості. «Задивляюся у твої зіниці», «Я», «Лебеді материнства». Дмитро Павличко. Огляд творчості. «Два кольори»
2	Комбіноване	2/22	Іван Драч. Огляд творчості. «Балада про соняшник». Микола Вінграновський. Огляд творчості. Поезії «У синьому небі я висіяв ліс...», «Сеньйорито акаціє, добрий вечір...».
3	Комбіноване	2/24	Ліна Костенко. Огляд творчості. «Страшні слова, коли вони мовчать», «Вже почалось, мабуть, майбутнє», «Недумано, негадано», «Хай буде легко. Дотиком пера...».

4	Комбіноване	2/26	Ліна Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай». РЗМ. Твір-роздум «Трагедія життя людини, яка має роздвоєну душу» (за романом Ліни Костенко «Маруся Чурай»).
5	Комбіноване	2/28	Прозаїки-шістдесятники. Григор Тютюнник. Огляд творчості. Образ любові як втілення високої християнської цінності, яка вивищує людину над прагматичною буденністю, очищає її душу в новелі «Три зозулі з поклоном».
Постшістдесятництво. Творчість Василя Стуса.			
7	Комбіноване	2/30	Постшістдесятництво. Життя і творчість Василя Стуса. Поезії «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе», «Мені зоря сіяла нині вранці», «Господи, гніву пречистого...».
Модуль 10. Сучасна «молода» українська література. Українська література кін. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.			
12	Вивчення нового матеріалу	2/32	Сучасна поезія. Проблематика, тематика, художні особливості. Юрій Андрухович. Огляд творчості. «Казкар», «Балада повернення».
13	Комбіноване	2/34	Сучасна проза. Пошуковість, експериментаторство у відображенні сучасного світу. Оксана Забужко. Огляд творчості. «Казка про калинову сопілку».
17	Узагальн. і систематиз. умінь та навичок	2/36	Підсумкове заняття. Узагальнення та систематизація вивченого. Залік з модуля
Усього за ІV семестр		36	

5. Теми семінарів – не передбачено

6. Теми практичних занять – не передбачено

7. Теми лабораторних занять – не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
ІV семестр		
1	Література рідного краю (Запоріжжя, Запорізька область та місто Бердянськ).	1
Разом за ІV семестр		1

9. Індивідуальні завдання – не передбачено

10. Методи контролю

У процесі вивчення дисципліни «Українська література» використовуються такі критерії оцінювання навчальної роботи студента:

- попередній контроль,
- поточний контроль,
- періодичний контроль,
- підсумковий контроль: (підсумкове тестування з кожного змістовного модуля;

директорська контрольна робота; державна підсумкова атестація).

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: читання мовчки, письмовий твір, знання з теорії літератури та основні відомості про письменника, вміння застосовувати їх на практиці, ідейно-художній аналіз твору.

Рівень	Бали	Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів	Припустима кількість орфографічних та пунктуаційних помилок	Припустима кількість лексичних і стилістичних помилок
Початковий	1	Побудованому студентом тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення, потребує лексичне та граматичне оформлення роботи.	15-16 і більше	9-10
	2	Побудоване студентом висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики та граматичної будови мовлення.	13-14	
	3	Здобувачеві освіти слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлювання.	11-12	
Середній	4	Висловлювання здобувача освіти за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізняватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика.	9-10	7-8
	5	За обсягом робота здобувача освіти наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим.	7-8	
	6	За обсягом, висловлювання студента сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але студентові ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	
Достатній	7	Студент самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень	4	5-6

		текст, вдало добирає лексичні засоби, але ще має вдосконалювати вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку.		
	8	Студент самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлювання, загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи.	3	
	9	Студент самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; вдало добирає лексичні засоби, проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати власну позицію і належно її аргументувати.	1+1(негруба)	3
Високий	10	Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту.	1	
	11	Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1(негруба)	
	12	Студент самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на		

		користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю.		
--	--	---	--	--

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) та читання напам'ять. Перевірка знань та вмій здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин заняття), залежно від характеру навчального матеріалу. Решта часу контрольного заняття може бути використана на виконання завдань ідейно-художній аналіз твору (поезія, новела) та інші завдання творчого характеру (характеристика образів твору, розкриття конкретної проблеми твору тощо). Оцінювання говоріння, читання поезій напам'ять, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний студент одержав мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого заняття, а бали виводять один раз на рік.

Критерії оцінювання есе

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень змісту	Кількість балів за зміст	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		
		Орф., пункт. пом.	Лексичні, граматичні, стилістичні	Кількість балів за мовне оформлення
Побудованому тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає за пропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12	9-10 і більше	
Студенту слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11	9-10	3
Висловлення студента за обсягом складає дещо більше половини від	4	9-10	9-10	3

<p>норми и характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізняватися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.</p>				
<p>За обсягом робота наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.</p>	5	7-8	7-8	5
<p>За обсягом висловлення сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; Студент наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, студент неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.</p>	6	5-6	7-8	6
<p>Студент самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом; нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є умотивовані; основна думка не аргументується.</p>	7	4	6	7

Студент самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8
Студент самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистої позиції, належної її аргументації тощо.	9	1+1(негруба)	4	9
Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10
Студент самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади	11	1 (негруба)	2	11

конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.				
Студент самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі и органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.	12	-	1	12

Оцінка за есе є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у журнал з датою написання роботи.

Оцінюючи мовне оформлення есе беруть до уваги наявність:

- орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховують сумарно, без диференціації (перша позиція);
- лексичних, граматичних і стилістичних помилок (друга позиція).

Під час виведення єдиної оцінки за есе до кількості балів, набраних за зміст роботи, додається кількість балів за мовне оформлення, а їхня сума ділиться на Якщо частка не є цілим числом, то її округлюють у бік більшого числа (на користь учня). У процесі перевірки есе помилки на вивчені правила вчитель тільки підкреслює й помічає на берегах, а виправляє їх учень. Помилки на правила, які не вивчались, виправляються вчителем, але не враховуються. Проте, помилки, які повторюються кілька разів (повторювальні помилки), але в різних словах і різних реченнях уважають різними помилками. «Негрубі» помилки:

- винятки з усіх правил;
- написання великої літери в складних власних найменуваннях;
- написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
- випадки, що вимагають розрізнення не і ні (у сполученнях не хто інший, як..., не що інше, як..., ніхто інший не..., ніщо інше не,...);
- заміна одного розділового знака іншим.

Рівні навчальних досягнень	Критерії оцінювання	
Початковий	1	Студент монотонно читає напам'ять лише окремі фрази художнього тексту.
	2	Студент невиразно читає напам'ять невеличкий фрагмент рекомендованого для вивчення твору.

	3	Студент читає напам'ять недостатній за обсягом уривок твору зі значною кількістю фактичних мовленнєвих помилок.
Середній	4	При читанні напам'ять твору студент допускає значну кількість помилок різного характеру.
	5	Студент читає вивчений напам'ять твір зі значними змістовими неточностями, порушенням правил техніки мовлення
	6	Студент читає напам'ять художній твір з окремими орфоепічними та змістовими огріхами.
Достатній	7	При читанні напам'ять твору студент правильно, чітко передає зміст твору, але виконує його невиразно, монотонно.
	8	Вивчений напам'ять твір студент читає з окремими декламаційними огріхами.
	9	Студент виразно читає напам'ять вивчений твір, але час від часу допускає змістові неточності.
Високий	10	Студент виразно, без помилок та неточностей, декламує твір напам'ять.
	11	Вивчений напам'ять твір студент декламує, виявляючи індивідуальне розуміння тексту, своє ставлення до прочитаного.
	12	Читання напам'ять твору студентом відзначається високим рівнем артистизму, мовленнєвої вправності. Студент виявляє особисте ставлення до прочитаного, може сформулювати і висловити своє «надзавдання» (мету) читання твору.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з української літератури

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
Початковий	1	Студент на елементарному рівні відтворює матеріал, називаючи окремий літературний факт або явище (автора й назву твору, окремих літературних персонажів тощо).
	2	Студент розуміє навчальний матеріал і може відтворити фрагмент з нього окремим реченням (називає окремі факти з життя і творчості письменника, головних персонажів твору, упізнає за описом окремого персонажа твору, упізнає, з якого твору взято уривок тощо).
	3	Студент розуміє навчальний матеріал і за допомогою викладача дає відповідь у формі висловлювання (відтворює зміст у певній послідовності, називає на репродуктивному рівні жанр твору, упізнає літературний факт за описом або визначенням).
Середній	4	Студент має уявлення про зміст твору, може переказати незначну його частину та з допомогою викладача визначає основні сюжетні елементи, на репродуктивному рівні відтворює фактичний матеріал.
	5	Студент знає зміст твору, переказує окрему його частину, знаходить у тексті приклади відповідно до сформульованого завдання, висловлює оцінювальне судження і доводить його одним-двома аргументами, завершує відповідь простим узагальненням, дає визначення літературних термінів.
	6	Студент знає зміст твору, може переказати значну його частину, з допомогою викладача виділяє головні епізоди, уміє формулювати думки, називає риси характеру літературних

		героїв, встановлює окремі причиново-наслідкові зв'язки, дає визначення літературних термінів з прикладами.
Достатній	7	Студент володіє матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим викладачем зразком, наводить окремі приклади з тексту.
	8	Студент володіє матеріалом, за зразком аналізує текст, виправляє допущені помилки, добирає докази на підтвердження висловленої думки, застосовує відомі факти, поняття для виконання стандартних навчальних завдань.
	9	Студент володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, застосовує теорію в конкретних ситуаціях, демонструє правильне застосування матеріалу, складає порівняльні характеристики, добирає аргументи на підтвердження власних міркувань.
Високий	10	Студент володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, виявляє початкові творчі здібності, самостійно оцінює літературні явища, працює з різними джерелами інформації, систематизує, узагальнює та творчо використовує дібраний матеріал.
	11	Студент на високому рівні володіє матеріалом, вміннями й навичками комплексного аналізу художнього твору, використовує засвоєні факти для виконання нестандартних завдань, самостійно формулює проблему й вирішує шляхи її розв'язання, висловлює власні думки, самостійно оцінює явища літератури й культури, виявляючи власну позицію щодо них.
	12	Студент вільно володіє матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного твору, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації, має схильність до літературної творчості.

11. Методичне забезпечення

1. Навчальна (типова) програма.
2. Робоча навчальна програма.
3. Плани занять.
4. Завдання для обов'язкової (директорської) контрольної роботи .
5. Інструкційно-методичні матеріали до самостійної роботи.
6. Питання до заліків із модулів.
8. Тексти переказів для державної підсумкової атестації.
9. Роздатковий матеріал.
10. Тексти для аудіювання, читання мовчки, перекладів текстів.

12. Рекомендована література

Основна

1. Авраменко О., Пахаренко В. Українська література 10 клас. Рівень стандарту. – К: Грамота, 2018.
2. Борзенко О. І. Українська література 10 клас. Хрестоматія-довідник. Рівень стандарту, академічний. – Х.: Ранок, 2004, 2011.
3. Борзенко О. І. Українська література 11 клас. Хрестоматія- довідник. Рівень стандарту, академічний. – Х.: Ранок, 2004, 2011
4. Золотий гомін. Українська література: Хрестоматія для 11 класу середньої школи / Упорядник О.С.Непорожній. - 2 вид. - К.: Освіта, 1997
5. Мовчан. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2002 (11 кл.)

6. Семенюк Г. Українська література: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2010
7. Хропко П. П. Українська література: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Школяр, 2005
7. Семенюк Г. Ф., Ткачук М. П., Ковальчук О. Г. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2006.
8. Міщенко О. Українська література: підручник для 11 кл. загальноосвітніх навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень – К.: Генеза, 2011.
9. Уліщенко Українська література. Хрестоматія. Харків:Світ дитинства, 2002. (11 кл.).
10. Золотий гомін (хрест.). – К.:Освіта, 1997 р.
11. Семенюк Г. Срібний птах. Хрестоматія з української літератури. – К.: Освіта, 2006.
12. Українська література: Хрестоматія для 10 класу середніх загальноосвітніх навчальних закладів/ Упоряд. П.П.Хропко, В.Ф.Погребенник. — К.: Ковчег, 2003
13. Фіщук В.Г. Уроки літератури рідного краю. Рівненщина.. – Рівне: Юлат, 2005

Додаткові

1. Авраменко О.М. Українська мова та література: Довідник. Завдання у тестовій формі. – К.: Грамота, 2012
2. М. Грушевський. Історія української літератури. I т. – К.: Вища школа, 1993.
3. Черепанова. Українська культура, історія і суч. розв. літер. – К., 1994
4. Кононенко П.П. Укр. літ: проблеми розвитку: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1994.
5. Кононенко П.П. Українська література для студентів філфаку. –К.: Вища школа, 1992
6. Українська мова і література - завдання та відповіді зовнішнього незалежного оцінювання 2020року.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua/> - офіційний сайт МОН України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/> - урядовий портал.
3. <https://zno.osvita.ua> – тести ЗНО онлайн.
4. testportal.gov.ua/tag/zno-2018/ - Український центр оцінювання якості освіти.
5. <http://www.dnipro-ukr.com.ua> – Літературно-художній журнал «Дніпро».
6. <http://www.ukrmova.dn.ua> – українська мова та література.
7. <http://tsybulianskabigmirnet.blogspot.com> - Блог «Еверест філології» (українська мова та література) для вчителів, учнів та їх батьків.
7. <http://school.xvatit.com> - Гіпермаркет знань — це повна матриця всіх уроків і тестів.
8. <http://testzno.com.ua/> Протестуй свої знання. На сайті можна перевірити свої сили в написанні тестів ЗНО з різних предметів, у т.ч. з української мови та літератури. Тестування проводиться анонімно без попередньої реєстрації. Інформація про тестування учасника є конфіденційною.
9. <http://ukrtvory.ru> - Українські твори з літератури. Твори учнівські (5-12 клас), не всі досконалі, проте на головній сторінці та в розділі «Робота над творами» гарний матеріал для підготовки учнів до написання творів.
10. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=59&Itemid=61 Сайт інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету ім. Б.Грінченка. Корисні матеріали для учителів мови й літератури, у т.ч. для підготовки до атестації.
11. <http://www.glazova.org.ua> - Для вчителів української мови. Сайт веде Олександра Глазова.
12. <http://pysar.net/vidu.php> - Українська поезія. За алфавітом. Твори поетів також за алфавітом - зручно шукати. Є корисні посилання.
13. <http://www.ukrlitzno.com.ua> - Українська література - готуємося до іспитів (ЗНО). Тут зібрано матеріал з теорії літератури, розповідається про життя та творчість письменників, короткий зміст творів та питання для самоконтролю.
14. <http://rozumniki.net/catalog/products/ukrayins%60ka-mova-ta-literatura> -Мультимедійні підручники з української мови та літератури

Назви творів для заучування напам'ять:

1. І. Франко. Вивчити напам'ять: 2 поезії (на вибір).
2. Л. Українка. Вивчити напам'ять: «Contra spem spero!».
3. М. Вороний. Вивчити напам'ять: «Блакитна Панна».
4. О. Олесь. Вивчити напам'ять: «Чари ночі».
5. П. Тичина. Вивчити напам'ять: «Арфами, арфами...», «О панно Інно...».
6. М. Рильський. Вивчити напам'ять: 1 поезію (на вибір).
7. Є. Плужник. Вивчити напам'ять: 1 поезію (на вибір).
8. Б.-І. Антонич. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).
9. В. Симоненко, Д. Павличко, І. Драч, М. Вінграновський. Вивчити напам'ять: 1 вірш поета-шістдесятника (на вибір).
10. Л. Костенко. Вивчити напам'ять: 1 вірш (на вибір).
11. В. Стус. Вивчити напам'ять: «Як добре те, що смерті не боюсь я...» або 1 вірш (на вибір)

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Бердянський машинобудівний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка»

“Затверджую”
Заст. директора з навчальної
роботи _____

“ 31 “ серпня 2022 р.

Конспекти занять
з української літератури
для студентів І-их курсів усіх спеціальностей
(І семестр)

Розглянуто на засіданні
циклової комісії
“31” серпня 2022 р.
Кожушко О.Я. _____

Запоріжжя

Розробила: викладач вищої категорії, викладач-методист

_____ **О.М. Кульбашенко**

Пояснювальна записка

Метою вивчення української літератури є:

- прищеплення студентам любові до літератури як мистецтва слова і національної літератури зокрема;
- збудження заціквленості студентів художнім твором як специфічним “інструментом” пізнання світу і себе в ньому;
- активізації функції предмета української літератури як одного з основних засобів формування національної свідомості, утвердження людської гідності;
- засвоєння необхідної суми знань з історії та теорії літератури;
- прищеплення навиків аналізу художнього твору з погляду індивідуальної творчої манери (стилю) автора в контексті відповідної історичної епохи та з позицій сучасного читача, розвиток самостійного мислення, естетичного смаку.

Курс української літератури є системно-історичним. Студенти знайомляться з основними тенденціями розвитку української літератури починаючи з 60-их років XIX ст.

У висвітленні життєвого і творчого шляху письменника увага звертається передусім на чинники формування світоглядних переконань митця.

До планів-конспектів включено тестові завдання для перевірки рівня засвоєння знань, теми творів, теми для поточних самостійних робіт.

Тема. Літературний процес 70-90-х років XIX століття.

Навчальна мета: з'ясувати особливості українського літературного процесу в другій половині XIX століття, умови, в яких розвивалась література цього періоду.

Розвивальна мета: розвивати в студентів навички систематизації знань з інших предметів і застосовувати їх на уроках літератури.

Виховна мета: прищеплювати любов до української літератури.

Обладнання: карта України кінця XIX століття, портрети письменників.

Тип заняття: засвоєння нових знань (оглядова лекція).

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань студентів

Бесіда зі студентами:

- дати визначення поняття “фольклор”;
- які види фольклору вам відомі;
- що таке народний епос?
- Які пісні ми називаємо історичними?
- Що таке дума? Що вам відомо про будову дум та їх виконання.

2. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань.

3. Мотивація навчання студентів.

Пояснення викладача: Під літературним процесом розуміють своєрідність і самобутність розвитку літератури певного періоду, її роль у відображенні національних інтересів народу та світове значення.

За історико-хронологічним принципом виділяють чотири періоди в розвитку української літератури:

- давня українська література (“Велесова книга”, література Київської Русі, перекладна література, література XII-XVIII ст.)
- нова українська література XIX- початку XX ст. (література дошевченківського періоду к.ХУІІІ- 30-ті роки XIX ст., література 70-90-х років XIX ст., література кінця XIX- початку XX ст.)
- новітня українська література 1917-1990 р.р. (література часів Центральної Ради, УНР; літературний процес 20-40-х років XX ст.; “розстріляне відродження”, література в умовах геноциду; література в період війни з фашистською Німеччиною 1941-1945 р.р., післявоєнний період; література в період національного відродження 60-х років XX ст., літературний процес 70-80-х років XIX ст., літературний період занепаду СРСР);
- література на сучасному етапі (кінець XX- початок XXI ст.)

План лекції:

1. Суспільні обставини, в яких розвивалась українська література після реформи 1861 року.
2. Стан національної свідомості українців після скасування кріпацтва та участь літератури у формуванні національного світогляду.

3. Українська література в умовах нового наступу на українське слово (1863 р. – Валуєвський циркуляр, 1876р. – Емський указ.)
4. Відображення нових реалій життя суспільства й особистості в українській поезії, прозі, драматургії другої половини ХІХ ст.:
 - поява в 70-90-х роках ХІХ ст. перших публічних бібліотек у Херсоні, Харкові, Одесі, Львові, Тернополі;
 - заснування “Просвіти” (1868 р. Львів) та Товариства ім. Т.Шевченка (1873 р.);
 - виникнення літературних течій 70-90 років;
 - поява в літературі нового головного героя- борця за свої права;
 - утвердження як провідного творчого методу реалізму – вірність зображення характерів персонажів, їх психології, психології їх середовища.

(П. Хропко “Українське літературне життя 70-90-х років ХІХ, “Дивослово”.1994.-№3.-с. 28-32”)

Закріплення вивченого матеріалу:

Дати тлумачення поняття “літературний процес”;

Назвати найвидатніших українських поетів і прозаїків 70-90-х років ХІХ ст.

Домашнє завдання: опрацювати теоретичний матеріал

Заняття №

Тема. І. Нечуй-Левицький. Життєвий шлях та літературна творчість. Повість “Кайдашева сім`я”

Навчальна мета: ознайомити із життєвим і творчим шляхом письменника, зясувати роль і місце І.Нечуя-Левицького у вітчизняній літературі;

Розвивальна мета: розвивати усне мовлення студентів, поглиблювати знання з біографії письменника, співставляти й аналізувати факти з життя письменника та їх зв`язок з творчістю;

Виховна мета: виховувати шанобливе ставлення до видатних діячів культури, патріотичні почуття.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів.

Тип уроку: комбінований.

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань
2. Бесіда зі студентами:
 - що таке літературний процес?
 - Що характерно для літературного процесу 70-90-х років ХІХ ст.,
 - Охарактеризувати провідний художній метод цього літературного процесу (художній метод – особливий тип образного бачення світу, його відтворювання і перетворювання, добір і узагальнення життєвого матеріалу, виявлення в ньому головного і його зображення; загальний тип підходу письменника до дійсності);
 - Письмова робота:
 - жанрове збагачення прози 70-90-х років ХІХ ст.;

- кого з поетів 70-90-х років XIX ст. ви вважаєте майстром високої поетичної культури?
- Що вам відомо про корифеїв українського театру?
(відповіді мають бути аргументовані, на відповіді відводиться 10 хвилин)

3. Мотивація навчальної діяльності

Оголошення теми, мети, завдань

Ознайомлення студентів із вивішеним на дошці портретом письменника, виставкою його творів, епіграфом:

“Одне лиш знаю: біль за людей завжди тяжко мене палив”

I.C. Нечуй-Левицький

4. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу

Лекція викладача: I.C. Нечуй-Левицький увійшов в літературу як письменник глибоко національний. Великої популярності набули в народі його твори про сільське життя – “Микола Джеря”, “Бурлачка”, “Кайдашева сім`я”, якими зачитуються люди вже понад 120 років. Письменник розширив рамки української літератури і збагатив її творами про життя інтелігенції “Хмари”, “Над Чорним морем”, творами на історичні теми “Князь Єремія Вишневецький”, “Гетьман Іван Виговський”. У творчому доробку письменника є комедії та історичні драми, оповідання, художньо-етнографічні статті, театральні рецензії. За 50 років творчої діяльності I.Нечуй-Левицький написав понад 50 творів. (Виклад стисло біографічних відомостей про письменника. Можна заслухати заздалегідь підготовленого студента). Одним з кращих творів I.Нечуя_Левицького є повість “Кайдашева сім`я” – твір, не схожий на будь-який інший ні у творчій спадщині самого автора, ні в усій українській літературі.

Характеристика повісті “Кайдашева сім`я”

1. **Історія написання повісті.** Написана в 1878 році. 1879 року надрукована в львівському журналі “Правда”. У Східній Україні її видали лише у 1886 р., після майже десятирічної боротьби з цензурою. У цій публікації із тексту вилучено 25 уривків. Вдруге автор видав повість 1887 року в Києві, зхмінивши її початок і кінцівку.
2. **Жанр твору.** За жанром – це соціально-побутова сатирично-гумористична повість.
3. **Соціально-побутова повість.** Художній твір, в якому картини родинного життя і побуту героїв зображені на фоні якихось соціальних подій чи зв`язані з певними суспільними обставинами і пояснюються ними.
4. **Повість.** Розповідний художній твір, в якому розповідається про багато подій з життя дійових осіб і за своїм розміром і широтою охоплення життєвих явищ посідає проміжне місце між оповіданням і романом.
5. **Тема повісті.** Показ життя українського села в перші десятиріччя після реформи 1861 р., змалювання дрібновласницького побуту селянської родини після скасування кріпацтва.

6. **Прототипи повісті.** Прототип – це історична або сучасна авторові конкретна людина, життя і діяльність якої покладені в основу створення літературного образу. Однак літературний образ не є копією прототипу. Кайдаші мали своїх прототипів – родину Мазурів з села Семигори, яка “прославилась” постійними бійками і колотнечею. Хата заможних Мазурів стояла коло церкви, поруч дійсно був горб, на якому ламалися вози. Жили в Семигорах й святи Мазурів – багаті Довбиші.
7. **Бесіда за текстом повісті.** Методом пошуку істини обговорюємо найважливіші епізоди, вчинки, ставлячи питання проблемного характеру:
- чи можемо ми, аналізуючи діалог братів про дівчат, визначити, який з них, добріший, сердечніший?
 - Хто був главою сім'ї? Чому? Добре це чи погано?
 - Згадайте залицяння Карпа до Мотрі. Чи є в їхніх стосунках ніжність, ліризм?
 - Чи добре вчинила Кайдашиха, переклавши всю роботу на Мотрині плечі?
 - Коли і чому заплакала Мотря? Чи знайшла вихід із ситуації?
 - Проаналізуйте випадок, коли Карпо побив старого батька. Як зреагував на це Омелько? Що відчув після бійки Карпо?
 - Пригадайте перше побачення Мелашки і Лавріна.
 - Який засіб сміху використовує автор, показуючи, як саме Кайдашиха їде до Балашів?
 - Як сталося, що заможна Кайдашиха дозволила Лаврінові одружитися з бідною Мелашкою? Чи можна сказати, що Маруся була доброю матір'ю, хотіла синові добра і щастя?
 - Чому Кайдашиха так тяжко заповзялася на молодшу невістку?
 - Як сприйняла Кайдашиха те, що Мелашка пішла з дому?
 - Як ви розумієте слова Омелька, що діти “загнали його на піч?” Хто саме з синів це зробив? Чия вина більша: Карпова, який вдарив батька, чи Лаврінова, який змусив старого зрозуміти, що той уже не є господарем власного майна?
 - Чи відчувала Мотря муки совісті, скалічивши свекруху?

Пояснення викладача: “Кайдашева сім'я” є вершиною гумористичного таланту І. Нечуя-Левицького. Авторський сміх буває різний: доброзичливий, жартівливо-безтурботний, ліричний, сумний і навіть печальний (сміх крізь сльози), а також дошкульний, сатирично-знищувачий – залежно від того, хто потрапляє в поле зору письменника. Чим же відрізняється гумор від сатири? Що таке іронія?

1. Гумор – м'яка форма комічного, сміх, який не ставить за мету викриття явища; добродушне підсміювання,
2. Іронія – іносказання, яке викликає насмішку або лукавство; подвійний смисл, коли сказане набуває у контексті мови протилежного значення; висміювання, яке містить в собі критичну оцінку, того, що висміюється. Іронічне ставлення передбачає насмішку, дещо сховану, але таку, що

легко виявляється в інтонаціях автора-оповідача, іноді іронія маскується удаваною похвалою.

3. Сатира - вид комічного, який нещадно висміює людську недосконалість. Сатира виражає різко негативне ставлення автора до зображуваного, висміювання людини чи явища.
4. Сарказм- зла, уїдлива насмішка, вищий ступінь іронії.
5. За допомогою гумору смішне в житті і в людини зображується в незлобливому добродушному, жартівливому тоні. Для сатири характерне різке висміювання зображуваного, викривальний тон, гнівний осуд негативного в суспільстві та особистому житті людей.

Закріплення вивченого матеріалу:

- які суспільні процеси вплинули на сімейні стосунки Кайдашів?
- Що спричинило сварки і сутички між членами родини?
- Які епізоди повісті, на вашу думку, найкомічніші?
- Що переважає в змалюванні побуту Кайдашів – гумор чи сатира?

Домашнє завдання: опрацювати матеріал підручника, підготуватися до характеристики образів.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть роки життя І.Нечуя-Левицького.
2. Які твори письменника ви знаєте?
3. Укажіть рік написання повісті «Кайдашева сім'я»
4. Жанр твору.
5. Головні герої твору.
6. Зробіть порівняльну характеристику образів Карпа та Лавріна, Мотрі та Мелашки.
7. У чому актуальність повісті?

Заняття №

Тема. “Кайдашева сім'я”. Народнознавство у творі. Проблематика та характеристика образів.

Навчальна мета. Розкрити майстерність І. Нечуя-Левицького у творенні художніх образів, розкрити образ, визначити проблематику твору;

Розвивальна мета. Розвивати вміння виявляти основні проблеми, поставлені у творі, з'ясувати роль героїв у розкритті його ідейного змісту.

Виховна мета. Виховувати життєві цінності, зовнішню і внутрішню культуру студентів.

Наочність. Портрет письменника, тексти його творів, ілюстрації до його творів.

Вид заняття. Комбінований.

Хід заняття.

1. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошення теми, мети і завдань заняття.

2. Актуалізація опорних знань студентів.

Дати відповіді на питання:

- якими ви уявляєте зовнішність персонажів повісті, їхній темперамент, вираз обличчя? Використовуючи можливості слова, спробуйте створити портрети героїв. Свої відповіді вмотивуйте;
- визначте жанр твору. Свою думку обґрунтуйте;
- яка тема твору? Де і коли розгортаються події в повісті?

4. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Пояснення викладача. Кожен з героїв має свою вдачу, звички, характер, душу; кожен несе в собі якусь ідею. Це спонукає читачів замислитися над власним характером, поведінкою, вчинками. Які ж проблеми порушує автор в повісті? Їх можна назвати вічними, бо поки існуватиме людство, залишатимуться й ці проблеми. До головних проблем твору належать такі:

- проблема виховання;
- проблема батьків і дітей;
- проблема кохання та сімейного щастя;
- проблема багатства;
- проблема віри в Бога та додержання заповідей Божих;
- проблема народної моралі та авторитету в громаді.

Повість “Кайдашева сім`я” можна вважати підручником народознавства: у ній згадуються народні ремесла, описано процес виготовлення полотна, буденний та святковий одяг селян, сільський двір, селянську хату. Письменник зобразив весь устрій селянського життя, красу народних обрядів, забави сільської молоді. У повісті багато прислів`їв і приказок, є елементи народних казок, народні перекази про нечисту силу. Мова повісті – жива, барвиста, ніби підслухана автором у селян.

5. Характеристика образів твору. План до характеристики образу Марусі Кайдашихи:

- Кайдашиха- розумна, працьовита і вольова жінка, гарна господиня;
- Надмірна улесливість і солодкавість Марусі – наслідок її колишньої праці на панів, перед якими селянска змушена була принижуватись;
- Зневага Марусі до Омелька через його слабохарактерність;
- Велика материнська любов до синів;
- Неоднозначність образу Марусі: Кайдашиха – зла свекруха, добра бабуся до своїх онуків;
- Нещаслива старість Марусі – результат невдячності власних дітей.

Омелько Кайдаш

- Омелько- найкращий стельмах в Семигорах, спрацьована за життя людина;
- Добра вдача старого батька (ставлення до синів, Мотрі, Мелашки);
- Безпомічність Кайдаша в складних життєвих ситуаціях і повільне скочування на дно;
- Побожність Омелька. Відсутність допомоги рідних при намаганні старого батька вирватись з об`їмів “зеленого змія”;
- Трагічна смерть Кайдаша. Оцінка вини в цій смерті його синів.

Карпо

- понура, їдка, черства людина;
- портрет Карпа;
- риси характеру парубка, його ставлення до дівчат;
- зневага Карпа до батьків, брата;
- моральна деградація сільського десятицького.

Мотря

- мала “серце з перцем”. Риси характеру. Портрет.
- Старша невістка – призвідниця всіх сварок в родині;
- Ненависть до свекрухи;
- Зневага до Мелашки, намагання попихати нею;
- Працьовита, завзята до роботи;
- Відсутність мук совісті за скоєне, нацькування Карпа на рідну матір, Лаврін

- портрет вродливого Лавріна;
- велика любов до Мелашки, романтичні стосунки;
- ставлення Лавріна до матері та батька;
- трансформація кращих рис Лавріна під тиском середовища.

Мелашка

- портрет дівчини;
- риси характеру: доброта, чуйність, ніжність, тонке сприйняття краси;
- спроба втекти як засіб самозахисту від жорстокої свекрухи;
- кохання до Лавріна;
- трансформація кращих рис характеру під впливом оточення.

III. Домашнє завдання: використовуючи план, підготувати цитати до характеристики образів повісті.

Заняття №

Тема. Панас Мирний. Життєвий шлях та літературна творчість. Роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”

Навчальна мета. Розкрити етапи творчого шляху Панаса Мирного, історію написання та жанр його твору “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”.

Розвивальна мета. Розвивати вміння студентів робити змістовні і цікаві повідомлення.

Виховна мета. Формувати бажання бути особистістю, здатність цінувати творче начало в людині.

Тип заняття. Комбінований

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів.

Хід заняття

1. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

Початкове знайомство студентів із видатним письменником Панасом Мирним (Портрет, записані на дошці роки життя та справжнє прізвище письменника, виставка творів).

2. Актуалізація опрених знань студентів.

- Вступне слово викладача:

Панас Мирний – літературний псевдонім Панаса Яковича Рудченка, якого літературознавці називають корифеєм української прози. Чи випадково Панас Рудченко вибрав собі псевдонім Панас Мирний? Якою творчою особистістю був цей письменник – автор яскравих психологічних прозових полотен? (Використати виставку творів);

- Розповіді студентів про життя і творчість письменника (заздалегідь підготовані).

3. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу

Пояснення викладача:

Починав Панас Мирний з поезії, а сповна його талант розкрився у прозі. Ще змолоду митець писав:

Бажали ми народові свободи,
Бажали ми, щоб очі він розкрив,
І, як другі освітні народи,
Для поступу, для правди й щастя жив.

Ці слова можна поставити епіграфом до творчості Панаса Мирного. Вірші він писав усе життя, кажучи, що вони допомагають йому краще творити “дзвінку прозу”. Справжню письменницьку славу принесли Панасу Мирному два великі романи – “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” та “Повія”.

Підготовка до сприйняття роману “Хіба ревуть воли...”

1. Історія написання твору.

В основу роману лягла почута письменником від візника розповідь про полтавського розбійника Василя Гнидку. Під враженням цієї розповіді письменник написав нарис “Подорож з Полтави до Гадяча” (навесні 1872 р.)

Нарис – невеликий прозовий художньо-публіцистичний твір, в якому автор зображує взяті з життя факти, події, людей.

Влітку 1872 р. Панас Мирний пише першу редакцію повісті “Чіпка”, деякі зауваження щодо якої зробив брат письменника, відомий літературний критик і публіцист Іван Білик. 1873 р. – з-під пера письменника виходить друга редакція повісті. Над четвертою і п'ятою редакціями Панас Мирний працював разом з Іваном Біликом. 1874 р. – написано четверту редакцію, яка мала назву “Пропаща сила”.

1875 р. твір було закінчено, і його назвали “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Отже, нарис поступово переріс у роман. Проте Емський указ і Валуєвський циркуляр унеможливили його друкування в Україні. Тому твір вперше побачив світ 1880 року в Женеві. Він вийшов під двома прізвищами Панас Мирний і Іван Білик. 1887 року “Хіба ревуть воли...” опубліковано у Львові, 1903 р. – під назвою “Пропаща сила” –

в журналі “Киевская старина”. 1905 р. вийшло окреме видання роману в Києві.

Жанр твору – соціально-психологічний роман.

Соціально-психологічним називається такий роман, в якому суспільно значущі події і соціальні процеси передаються шляхом розкриття психології героїв, їх думок, прагнень і переживань. Основні риси жанру соціально-психологічного роману:

- зображення людини в складних формах життєвого процесу;
- багатоплановість сюжету;
- охоплення долі ряду дійових осіб;
- великий обсяг.

Композиція роману “Хіба ревуть воли...” Композиція – це зумовлена змістом побудова літературного твору, розміщення і співвідношення його складових частин, порядок розгортання подій і розстановка персонажів. У поняття “композиція твору” входять описи подій, зовнішнього вигляду (портрети) героїв, діалоги, монологи, описи природи (пейзажі), обстановки, в якій діють персонажі, авторські відступи. Взаємодія різних компонентів твору, що у своїй сутності становлять єдине ціле, є його композицією. Роман складається із чотирьох частин:

1. Дитинство і юність Чіпки.
2. 100-річна історія села Піски.
3. Складна доля селянина-бунтаря.
4. Трагедія Чіпки.

Тема роману - зображення життя та боротьби українського селянства проти соціального гноблення, зокрема кріпосництва та його залишків, напередодні і під час реформи 1861 року.

Сюжет роману – це складні конфлікти, взаємини між персонажами, події, в ході яких розкриваються зміст твору, характери персонажів, авторське ставлення до них.

Сюжетна лінія роману – це ряд подій та вчинків, через які розкрито формування характерів, історія життя персонажів. У романі “Хіба ревуть воли...”, як і в інших великих епічних творах, є основні та другорядні сюжетні лінії.

Основні сюжетні лінії роману:

- рід та життя Чіпки;
- рід та життєвий шлях Максима Гудзя;
- історія життя Грицька та Христі;
- життєпис панів Польських, історія села Піски.

Багатоплановість роману:

- процес закріпачення українського села;
- сатиричне викриття козацької старшини;
- сатиричне викриття царської адміністрації- чиновництва, поліцейського апарату, земства.

Проблематика роману:

- народна мораль;
- батьки і діти;
- добро і зло;
- земля і достаток;
- кріпацька неволя;
- “пропаща сила”;
- становище жінки в сім’ї;
- любов і сімейне щастя.

Характеристика образів:

Чіпка – головний герой роману, бо весь сюжет і композиція твору спрямовані на розкриття тих чи інших рис його характеру. В його душі жила злість на особистих кривдників, і вона рухала всіма його діями. Навть після бунту, коли Чіпка змінив спосіб життя, він зробив це лише з однією метою- мстити ще дошкульніше. Його можна назвати стихійним, неусвідомленим протестантом. Краще сказати, що Чіпка – трагічна, морально роздвоєна особистість, яку життя зробило стихійним бунтарем. А поряд із ним були люди, які вірили йому або зневірювались в нього: баба Оришка, Галя, Грицько та інші. Проаналізуємо, як вони ставились до Чіпки, як спілкування з ними вплинуло на формування Чіпчиного характеру. Відповіді підтверджують цитатами з тексту:

- чому Чіпка тепло і прихильно ставився до баби Оришки, а не до матері?
- Чому стосунки між матір’ю і Чіпкою були недобрими?
- В чому суперечність характеру головного героя?
- Чому Чіпка став пиячити і вести розгульне життя?
- Що в Чіпці засуджуєте, а що схвалюєте?
- Які кращі риси характеру Чіпки?
- Чим пояснити складність характеру головного героя?
- Як склалися життєві шляхи інших персонажів? Від чого і від кого це залежало?

Закріплення вивченого матеріалу:

- у чому особливості композиції роману?
- Яка проблематика твору?
- Назвіть і аргументуйте жанр твору;
- Хто, на вашу думку, головний герой твору і чому?
- Яку іншу назву має роман?
- Чому між роком написання і видання такий розрив?

Домашнє завдання: опрацювати розділи підручника, підготуватись до письмової роботи за романом “Хіба ревуть воли...”. Підготувати повідомлення: Родина Тобілевичів та її внесок у розвиток української драматургії.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть справжнє прізвище П.Мирного.

2. Що лягло в основу написання роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»
3. Назвіть героїв твору.
4. Поясніть жанрові особливості.
5. Які почуття викликає у вас образ Чіпки? Свою думку обґрунтуйте.

Заняття №

Тема. Розвиток драматургії і театру. М. Старицький. Життєвий шлях та літературна творчість. “Виклик”, “До молоді”, “До України”, “Поету”, “Не судилось”.

Навчальна мета: охарактеризувати умови розвитку драматургії і театру в Україні II -ї половини XIX ст, познайомити з аматорським рухом, боротьбу за реалістичний народний театр;

Розвивальна мета: розвивати творчі здібності студентів, інтерес до театрального мистецтва;

Виховна мета- виховувати естетичний смак, любов до театру.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: виставка творів українських драматургів, їх портрети.

Хід заняття

I. Мотивація навчальної діяльності студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

II. Перевірка домашнього завдання. Письмова робота. Зробити порівняльну характеристику Чіпки і Грицька, використовуючи наведений план:

- зображення письменником типових картин з життя селянства до реформи 1861 року і після неї;
- Чіпка і Грицько – вихідці з бідного селянства, сироти;
- Формування характерів Чіпки і Грицька в дитячі та юнацькі роки (тяжкі умови життя; наймитування хлопців у діда Уласа, сміливість і рішучість Чіпки – боягузтво Грицька, допитливість Чіпки – обмеженість Грицька);
- Чіпка – чесна, працьовита людина – внутрішнє убозтво Грицька;
- Чіпка – захисник народних інтересів – байдужість Грицька до людського горя, дрібновласницький егоїзм;
- Бунтарство Чіпки, його боротьба за правду- покірність Грицька;
- Чіпка – “пропаща сила, Грицько- хазяїн”. (на роботу відводиться 20-30 хв, наводити слід свої думки, які підтверджувати цитатами з тексту).

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

Вступне слово викладача:

Драматургія другої половини ХІХ ст. має своїх видатних театральних діячів: М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого. 1881 рік утворення першої професійної трупи, яка ставила своїм завданням створення на сцені реалістичних образів. Типовою рисою театральних вистав цієї доби також був побутовий реалізм, але більш поглиблений. У 80-90 р.р. українська драматургія збагатилась майже тридцятьма визначними п'єсами різних жанрів, що їх створили М.Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, Панас Мирний, І. Франко, Б.Грінченко. Хоча з того часу минуло майже сто років, а переважна більшість цих творів дотепер зберегли свою цінність. Така виняткова життєздатність пояснюється глибиною художнього осмислення дійсності, важливістю порушених соціальних проблем.

Одним із найбільших завоювань української реалістичної драматургії останніх десятиріч ХІХ ст. було правдиве зображення класової диференціації селянства. У 1911 році засновник МХАТу К. Станіславський писав: "такі українські актори, як Кропивницький, Заньковецька, Саксаганський, Садовський – блискуча плеяда майстрів української сцени, імена яких увійшли золотими літерами на стрижалі історії світового мистецтва".

Ознайомлення із поняттями теорії драматургії, що стосуються драматичного мистецтва:

Драматургія – сукупність драматичних творів певного письменника, народу, історичної епохи (українська драматургія, драматургія Карпенка-Карого)

Драма- в широкому розумінні- один з основних родів художньої літератури, який, на відміну від епосу і лірики, розкриває життєві явища та людські характери через розмови дійових осіб (діалоги і монологи) і призначений для постановки на сцені.

Драма- у вузькому розумінні- драматичний твір, в основу якого покладено гострий життєвий конфлікт, напружену боротьбу та складні переживання героїв, але розв'язка не має трагічного характеру. За жанрами драми поділяються на побутові, історичні, психологічні, мелодрами.

Комедія – драматичний твір, в якому відображається смішне в житті, висміюються негативні суспільні й побутові явища, риси людей. За жанрами комедії бувають сатиричні, ліричні, водевілі.

Трагедія - драматичний твір, в основу якого покладено гострий непримиренний і характерний для певної епохи конфлікт, а незвичайний герой, вступаючи в боротьбу з нездоланими в даній ситуації силами. Часто гине.

Пояснення поняття "корифеї".

Театр к.70-их років прийнято називати "театром корифеїв". У давньогрецькій трагедії корифеєм називали керівника хору або заспівувача, що вів за собою інших співаків. У сучасному розумінні "корифеєм" називають людину, яка є видатним діячем у певній сфері мистецтва.

Слово викладача: слухаючи розповідь, поміркуйте, чому М. Старицького називають корифеєм української культури?

Михайло Петрович Старицький народився 14.12.1840 р. в с.Клішенці на Полтавщині в небагатій дворянській родині, батько був офіцером, мати - з роду Лисенків, з 12-ти років виховується в цій родині. Закінчив гімнацію, читає російських та твори світової літератури, був добре обізнаний з українською літературою. Вступає до Харківського університету, в 1860 році переходить до Київського, який того часу був центром прогресивної думки, бере участь у революційно-визвольній боротьбі. Восени 1862 року залишає тимчасово заняття, щоб вступити у права спадкоємця, а через два роки застав повний занепад і безнадію. Незважаючи на шалену реакцію, починає активну літературну та громадську діяльність. Під псевдонімом Гетьманець з'являються перекладні вірші Лермонтова, Гейне. На початку 70-х років влаштовує кілька літературних вечорів, а потім організовує український ампаторський драматичний гурток. Займається видавничою діяльністю, видає альманах "Рада (1883-1884)". 1881 року дозволено українську виставу, а потім утворює першу професійну трупу під керівництвом М. Кропивницького, яку сам очолює з літа 1882 року. "Склалося товариство, - писав І.Франко, - якого Україна не бачила ні до того, ні потім". 1902 р. залишає театр і займається видавничою діяльністю, видає альманах "Нова рада". Помер 27 квітня 1904 р.

Характеристика літературної діяльності М. Старицького:

- поет-перекладач (бажання розширити обрії української літератури і познайомити читачів з творам світової літератури) ;
- поезії про поклик та обов'язок поета, поезії, присвячені Т.Шевченку (До Шевченка, "На роковини Шевченку");
- громадянські мотиви, відгук на події 1861 року "І знов нудьга";
- любов до рідної землі "До України";
- зразки інтимної лірики "Виклик", "Ждання";
- є творцем неологізмів: мрія, байдужість, нестяма, страдниця, приємність, чарівливий;
- драматичні твори та їх тематика
- "Не судилось" 1881р. (розвінчує панство, яке, прикриваючись фальшивим народолюбством, лишилось глибоко ворожим народові, герої: Іван Ляшенко, Катря Дзвонарівна, проста дівчина, яка покохала студента-панича Михайла, який лише декларує свої народницькі погляди, під впливом панського оточення кидає дівчину, для нього народницькі ідеї – це більше данина моді, Павло - допомагає селянам, вчить грамоті, підштовхує Михайла до рішучих дій, Дмитро – наречений Катрі, очолює народний протест);
- "Талан" – про долю українських акторів, роль театру у вихованні народних мас.
- Твори на історичну тематику "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка" (боротьба проти турок і татар);
- Інсценував інші твори: "На Кожум'яках" ("За двома зайцями"), "Різвяна ніч", "Утоплена";

- Прозова творчість: твори на історичну тематику написана російською мовою “Перед бурей”, “Буря”, “У пристані”, “Разбойник Кармелюк”

Виклик

Ніч яка, господи, місячна, зоряна!
Ясно, хоч голки збирай,
Вийди, кохана, працею зморена хоч на хвилиночку в гай.
Сядемо вкупі ми тут під калиною
І на панами я пан!
Глянь, моя рибонько,- хвилею срібною стелеться полем туман.
Гай чарівний, ніби променем всипаний
Чи загадався, чи спить;
Он на стрункій та високій осичині
Листя жагою тремтить.
Небо незміряне всипане зорями,-
Що то за Божа краса!
Перлами ясними он під тополями
Грає краплиста роса.
Ти не лякайся-бо, що свої ніженьки
Вмочиш у срібну росу:
Я тебе, вірная, аж до хатиноньки сам на руках донесу.
Ти не лякайся, що змерзнеш, лебеденько,:
Тепло – ні вітру, ні хмар.
Я пригоргну тебе щиро до серденька,
А воно гріє, як жар.
Ти не лякайся, щоб злоба підслухала
Тиху розмову твою:
Нічка приспала, всіх соном окутала,
Ані шелесне в гаю!
Сплять вороги твої, знуджені працею,-
Нас не сполохає сміх...
Чи ж нам окраденим долею нашою,
Й хвиля кохання за гріх?

До України
Моя Україно! Як я тебе любив!
Твої луги, твої степи розлогі
Дніпра ревучого славетнії пороги
І хвилі золоті твої шовкових нив!
Як я любив у хмарах вишняку
Твої білесенькі, немов хустини, хати,
Поважну річ старих дідів чубатих
І плескіт дівчоріччя веселий на ставку.
Як я любив у нічку весняну

Жабиний гвалт, а часом тихий стогін,
Гукання парубків, дівчат веселий гомін
І пісню з-за лугів розкішну, голосну!
Як я любив уосени в стіжках
Хліб коло хат, а ранками ясними
Селян за працею хапливою між ними
І стукіт говіркий цівів по всіх токах.
Як я любив зимової доби
При каганці і веретін сюрчанні
І бесіди, і пісню чи ридання
Тихесеньке жіночої журби.
Як я люблю безрадісно тебе,
Народе мій, убожеством прибитий,
Знеможений і темністю сповитий,
Що вже забув і поважають себе,
Потративши свої колишні сили.
Як я люблю твої сумні могили,
Україно! Як я люблю тебе!
І ось та мучена любов
Мене жене в далеку чужину.

Заключне слово вчителя.

Оцінювання.

Домашнє завдання: опрацювати конспект, підготуватися до опитування, вивчити вірш напам'ять

Заняття №

Тема. І. Карпенко-Карий. Життєвий шлях та літературна творчість.
Комедія "Хазяїн"

Навчальна мета. Ознайомити студентів із життєвим і творчим шляхом драматурга, персонажами його творів, боротьбою за створення професійного українського театру

Розвивальна мета. Розвивати творчі здібності студентів.

Виховна мета. Виховувати інтерес до творчості митця.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів і творів про нього, портрет і фотоілюстрації.

Хід заняття.

1. Мотивація навчальної діяльності студентів.
2. Заспів до заняття: один зі студентів читає вірш М. Рильського:
Колись, на славу Україні,
Зродила мати трьох синів.

Дала крилята їм орлині,
Дала їм очі соколині
І душі, повні мрій і снів...
Садовський славний! Ти між нами
Отой орел і в слові сім
Чи пізнаєш себе з братами,
Широкоплечими орлами,
Що штуки мир скорився їм?
Мов той орел в краю блакиті,-
В просторіштуки чарівнім, -
Ширяєш ти по вільній хаті,
Підвладне все тобі в ті миті,
І ти живеш життям двійним...
І ось брати твої з тобою:
Карпенко старший чарівник,
Що так звабляє нас всіх грою,
Що надихає й нас порою
І що відкрив нам свій тайник
Подій лукавства і зневаги,
Подій неправди огидних,
Великодушних діл відваги
І нищих духом переваги
Над кодлом сильних і грізних!
А слава сцени – Саксаганський!
Кого він з нас не чарував
Чи то в комедії селянській,
Чи то у драмі хуторянській,-
Яких він типів не вдавав?
Живіть на славу Україні,
Чаруйте скрізь її синів,
І славні будете в родині,
і як тепер, при сій хвилині,
скрізь привітають трьох братів!..

Викладач. Диво сім'ї Тобілевичів : три брати – Іван, Микола, Панас та їх сестра Марія склали основний кістяк української драматургії. Про старшого брата Івана Карповича Тобілевича й піде мова на нашому занятті, за епіграф до якого можуть правити слова самого автора: “ Ради України, нам дорогої, ради скривдженого народу, не маючого навіть і порозуміння об нашій праці,- ми зробимо, що в наших силах!” (Карпенко-Карий).

II. Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання.

Питання до студентів:

- Чому Іван Карпович Тобілевич увійшов у світову культуру як Іван Карпенко-Карий?
- Чому родину Тобілевичів називають кістяком українського театру?

- Розкажіть про життєвий шлях Івана Тобілевича.
Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Слово викладача:

І. Карпенко-Карий написав 18 оригінальних п'єс, кожна з яких стала своєрідною вершиною в жанрі драматургії. Тематично вони охопили осмислення конкретних суспільних процесів другої половини ХІХ ст., філософські роздуми про мистецтво, людину й життя. Драматург прожив свій вік, самовіддано працюючи для України.

Його серце було сповнене любові до друзів, сподвижників по театральній справі, він уникав конфліктів, не мав надмірних амбіцій і честолюбства, нікому не заздирив. Особливо душевно ставився до найближчих людей, які в листах та спогадах засвідчували, що найвищими ідеалами Карпенка-Карого були ідеали добра, любові і духовного єднання.

Дві чудові самовіддані жінки супроводжували Івана Карповича на його нелегкому шляху, ділили з ним щастя й гіркоту життя. Перше глибоке й незгасне кохання – Надія Карлівна тарковська. Вона стала його дружиною в 1871 році. Обоє були пристрасними театралами, шанувальниками Шевченкового слова, зіграли головні ролі в першій спільній сценічній роботі “Назар Стодоля”, а згодом нарекли своїх дітей улюбленими іменами – Назаром і Галею. Іменем коханої дружини назвав Іван Тобілевич хутір, закладений на землях поміщиків тарковських. І донині хутір Надія є історико-культурним заповідником, скарбницею духовних надбань родини Тобілевичів. (Внучати племінником Н.К. тарковської доводяться відомі російські митці - поет Арсеній тарковський та його син відомий кінорежисер Андрій Тарковський).

У перешому шлюбі, крім Галі та Назара, народилися Юрко та Оріся. Але родинне щастя було недовгим. Навесні 1881 року від сухот помирає Надія Тарковська, а влітку 1882 року – улюблена старша донька Галя.

Пережити горе, непоправні втрати допомогла Іванові Карповичу робота в театрі, творче самозабуття. А ще – Софія Віталіївна Дітковська, яка в липні 1884 року стала дружиною драматурга. Коли ж Карпенко-Карий був звинувачений в антидержавній діяльності й засланий до Новочеркаська, Софія Дітковська сама протягла йому руку допомоги. Іван Карпович її з вдячністю прийняв. Вона була розумною жінкою, талановитою актрисою, а для свого чоловіка – надійним товаришем. Дітям Тобілевича Софія Дітковська замінила матір, шанобливо ставилась до пам'яті першої дружини. Доньці, що народилась у 1885 році, дала ім'я молодшої сестри Івана Карповича Марії, яку він дуже любив. Усі діти здобули гарну освіту: Назар став інженером-хіміком, Юрій навчався у Львові, Оріся та Марія закінчили Паризьку Сорбонну. З усіма дітьми в Івана Карповича були теплі, задушевні стосунки. Він щиро переймався усіма клопотами своїх синів

та дочок, радів зустрічам з ними. Софія Тобілевич написала кілька книг про свого чоловіка та його оточення, про шляхи українського театру.

Питання:

- яку п'єсу ви вичали в школі Карпенка – Карого?
- Яка різниця між драмою, комедією, трагедією?

Пояснення викладача:

“Хазяїн” – художнє продовження “Сто тисяч”, комедії, створеної 1889 року. Звідти бере початок образ Пузиря, який близький по духові Герасимові Калитці: така сама ненаситна жадоба збагачення, дикість природи користолюбця та аморальність. Автор написав 1900 року своєму братові П. Саксаганському: “Комедія ця дуже серйозна, і я боявся, що буде скучна для публіки, котра від комедії жде тільки сміху. “Хазяїн” – зла сатира на чоловічу любов до стягання без жодної іншої мети. Стягання для стягання!”. Отже, жанр твору визначив сам автор – це комедія соціально-сатирична, бо викриває і висміює явища, породжені капіталістичним ладом, аморальність вчинків капіталістів-землевласників. Дію рухають основні конфлікти: Пузир і закон, Пузир і робітники, сімейний конфлікт. Час і місце дії окреслюються дуже виразно- останнє десятиріччя ХІХ ст., північна частина колишньої Херсонської губернії. В образі Пузиря автор зобразив капіталіста-землевласника, ненаситний потяг якого до наживи стає самоціллю, перетворюючи його на моральну потвору.

Дати відповіді на питання:

- Хто такий Пузир?
- Що вам відомо про його родину?
- Яке господарство у Пузиря?
- Хто допомагає йому управляти ним?
- Що спільного між образами Калитки і Пузиря? Що їх різнить?
- Поясніть, чому автор дав такі прізвиська героям (калитка – символ накопичення);
- Як Пузир накопичував свій капітал? Який його головний принцип?
- Хто за походженням терентій Гаврилович?
- Чи можна назвати пузиря “новим українцем” початку ХХ століття? Чому?

Висновок викладача.

Домашнє завдання. Підготуватись до характеристики образів. Виписати цитати.

Заняття №

Тема. Іван Франко. Життєвий шлях та літературна творчість.

Навчальна мета. Доповнити й поглибити знання про І. Франка, зупинитись на основних напрямках його діяльності.

Розвивальна мета. Розвивати вміння застосовувати свої знання, аналізувати поетичні твори.

Виховна мета. Виховувати патріотичні почуття та шану до видатного культурного й громадського діяча держави.

Тип заняття. Комбінований.

Обладнання. Виставка творів, портрет, ілюстрації, фото.

Хід заняття.

1. Мотивація навчальної діяльності студентів.
2. Перевірка домашнього завдання.
 - дати характеристику образу Пузиря;
 - підтвердити висловлювання і думки цитатами з тексту.
 - Яким постає оточення Терентія Гавриловича?
 - Що спільного і що різнить Феногена і Ліхтаренка?
 - Хто з них, на вашу думку, більш небезпечний? Чому?
 - Яким постають представники збіднілого дворянства? Які почуття викликають у вас ці герої?
 - Що нового, на вашу думку, вніс автор в образ Соні?

Тестування:

1. Справжнє ім'я І. Карпенка-Карого:
 - А) Іван Гнатович Карий;
 - Б) Іван Панасович Карпенко;
 - В) Іван Карпович Тобілевич.
2. Народився Карпенко-Карий:
 - А) на Херсонщині;
 - Б) на Єлисаветградщині;
 - В) на Полтавщині.
3. Рік написання п'єси "Хазяїн":
 - А) 1990;
 - Б) 1899;
 - В) 1901.
4. "Хазяїн" за жанром:
 - А) соціально-побутова комедія;
 - Б) соціально-сатирична комедія;
 - В) сатирична комедія.
5. "Правою рукою" Пузиря був:
 - А) Ліхтаренко;
 - Б) Зеленський;
 - В) Феноген.
6. Пузир був:
 - А) українським землевласником;
 - Б) поміщиком;
 - В) капіталістом-землевласником.
7. Золотницький був:
 - А) поміщиком-дворянином;
 - Б) мільйонером-землевласником;
 - В) чиновником.
8. Соня кохала:

- А) Калиновича;
 - Б) Золотницького;
 - В) Чобота.
9. Пузир хотів бачити зятем:
- А) Золотницького;
 - Б) Чобота;
 - В) Калиновича.
10. назва історичної драми І. Карпенка-Карого:
- А) “Мартин Боруля”;
 - Б) “Сава Чалий”;
 - В) “Суєта”.

II. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

(Розкрити творчу і життєву лабораторію митця можна у вигляді літературно-музичного монтажу с. 89-93)

III. Заключне слово:

Якщо духовне життя народу порівнювати з багатою, розлогою кроною, то постать Каменяря – це міцний стовбур, який понад сорок років тримав на собі цю крону на межі двох століть – ХІХ і ХХ. Його називають академією в одній особі, бо переу Франка належить близько 5 тис. праць найрізноманітніших жанрів. Найповніше видання їх в Україні – 50 томів, але все написане Франком не вміститься, мабуть, і в 100 томах. Мало хто у світовій літературі може зрівнятися з ним у творчих звершеннях. Мені разом з творчою групою, яка брала участь у літературно-музичному монтажі, дуже хотілось, щоб ви відчули гордість від того, що така людина належить до нашого народу, щоб зрозуміли, що Франко жив і титанічно працював лише заради слави і кращого майбутнього України. Наступні уроки ми присвяtimo аналізу літературної спадщини І.Франка.

IV. Домашнє завдання: вивчити напам'ять поезію “Гімн”, скласти хронологічну таблицю про життєвий і творчий шлях І. Франка.

Заняття №

Тема. Патріотична та громадянська лірика І. Франка. Поема “Мойсей”

Мета. Ознайомити студентів з поетичною спадщиною І.Франка, розкрити багатопроблемність, поліфонію мотивів його лірики;

Розвивати навички ідейно-художнього аналізу ліричних творів;

Виховувати їх патріотичні почуття.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: твори І. Франка, грамзаписи його поезій.

Хід заняття

I. Мотивація навчального процесу.

Оголошення теми і мети заняття.

II. Актуалізація опорних знань:

Тестування:

1. Місце народження І. Франка:
А) Дрогобич;
Б) Нагуєвичі; +
В) Ясениця Сільна.
2. Рік народження І.Я. Франка:
А) 1856; +
Б) 1865;
В) 1860.
3. Скільки років було Франкові, коли помер його батько:
А) 6;
Б) 12;
В) 9. +
4. У якому році І. Франко вступив до дрогобицької гімназії:
А) 1867; +
Б) 1869;
В) 1865.
5. Скільки років було І.Франкові, коли померла його мати:
А) 12;
Б) 15;
В) 16. +
6. 1875 року Франко стає студентом:
А) Львівського університету; +
Б) Віденського університету;
В) Варшавського університету.
7. У якому році І. Франка було вперше кинуто до тюрми:
А) 1875;
Б) 1876;
В) 1877. +
8. назва першої збірки поезій І.Франка:
А) “З вершин і низин”;
Б) “Баляди і розкази”; +
В) “Мій Ізмарагд”.
9. Назва журналу, в якому І. Франко вперше став працювати:
А) “Друг”; +
Б) “Дзвін”;
В) “Громадський друг”.
10. Кому належать слова: “ Іван Франко – це розум і серце нашого народу”:
А) М. Коцюбинському;
Б) М. Рильському; +
В) Д. Павличку.

II. Перевірка вивченої напам'ять поезії “Гімн”.

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Лекція викладача:

Лірика І. Франка вражає тематичним і жанровим розмаїттям. Громадсько-політична, філософська, інтимна і національно-патріотична лірика поета є окрасою української поезії і належить до найвищих досягнень її у другій половині ХІХст. За життя поета вийшло 9 поетичних збірок: “Баляди і розкази” (1876); “З вершин і низин” (1883, 1887, 1893); “Зів’яле листя” (1896); “Мій Ізмарагд” (1898); “З днів журби” (1900); “Давнє й нове” (1911); “Із літ моєї молодості” (1914)

Революційно-патріотична лірика Івана Франка

План

1. Як митець, Франко був передусім поетом.
2. Збірка “З вершин і низин” сповнена жаром гарячого серця Каменяря:
 - А) “Каменярі” – символічні образи борців за народне щастя;
 - Б) “Ми ступаєм до бгю нового” (“Товаришам із тюрми”);
 - В) “Гімн” – яскрава перлдина світової поезії – виклад революційної програми боротьби;
 - Г) Заклик до боротьби (“Гріє сонечко”, “Гримить”)
3. Поезія Франка – це сміливість думки, мужність і відвага в обстоюванні інтересів народу. У своїй поезії він різнобічно й багатогранно змалював життя, почуття і думки, сподівання різних верств суспільства.

Поет вважав своїм обов’язком підтримати дух народув боротьбі за краще майбутнє. Саме ця думка є головною в програмному вірші “Гімн”. Образ вічного революціонера сприймається як безсмертний дух народу, що не мириться з поневоленням і гнітом. Його незбориму силу не можуть подолати ані тортури, ані “тюремні царські мури”, ані вимуштроване військо. У кінці твору в алегоричній формі виражається віра поета в настання нового життя.

Вірші з циклу “Веснянки” (“Гріє сонечко...”, “Гримить!”, “Земле моя, всеплодющая мати”) творчо переосмислюють жанр народної пісні і підносять ідеї оновлення, віри в людський розум. Поет закликає передову інтелігенцію сіяти “думи вольнії”, “жадобу братолюбія”. Тоді чарівниця-весна обов’язково змінить холодну і сувору зиму. Про свій кровний зв’язок з народом І. Франко пише у вірші “Земле моя, всеплодющая мати”.

Робота з текстами поезій

“Гріє сонечко”

1. Основна думка поезії – заклики до боротьби.
2. Ліричний герой, милуючись красою природи, думає про нестерпне життя свого народу, про необхідність боротьби за його визволення.
3. Будова поезії – поділяється на дві частини. Паралельними до образу сіяча є образи борців, які засівають визвольні ідеї.
4. Символіка вірша:
 - А) всемогутній поклик весни – це голос правди, голос революційних ідей;
 - Б) пухка, жива рілля – поневолений народ, що сприймає ці ідеї, як земля посіє зерно.

Теорія літератури

Алітерація – вид поетичного звукопису: повторення однакових або подібних приголосних звуків у рядку, реченні, строфі для посилення інтонаційної виразності, музичності.

Анафора – повторення слова або групи слів на початку кількох фраз чи строф.

Епіфора – стилістичний прийом, протилежний анафорі: повторення однакових виразів, слів чи звукових сполучень у кінці віршованих рядків або строф з метою посилення виразності й музичності поетичної мови.

Поема “Мойсей”

Тема народу, його минулого й майбутнього, історичного призначення і місця серед інших народів – одна з провідних у творчості поета. Особливо могутньо прозвучала ця тема в поемі “Мойсей”, написаної І. Франком 1905 року. За жанром – це філософська поема, яка складається з прологу і 20 пісень (роздумів). Поштовхом до написання була скульптура Мікеланджело – образ біблійного Мойсея, яку побачив І. Франко у 1904 році, перебуваючи в Італії. Пролог же написаний вже після закінчення поеми, і в ньому поет закликав своїх сучасників і потомків до духовної єдності.

Пролог написаний терцинами, які вперше застосував Данте в “Божественній комедії”. Це строфа з трьох рядків 5-тистопного ямба. Порядок римування: аба, бвб, вгв. Рими тільки жіножі (з наголосом на передостанньому складі). Терцини звучать урочисто, піднесено, патетично.

Поема розкриває глибоку віру поета у невичерпні сили народу, в те, що попри тяжкі поневіряння, український народ матиме щасливе майбутнє. Пекучий біль проймав серце поета, коли він думав про принизливе становище українців:

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Поет звертається до пригнобленого народу, побоюючись, що наступні покоління будуть соромитись своїх батьків. Він страждає від того, що століття гніту витравили в українців найкращі національні якості й прищепили “укриту злість, облудливу покірність”.

Для втілення свого задуму – показати шлях рідного народу до волі Франко вдається до біблійного сюжету про Мойсея, легендарного пророка, який повів єврейський народ до землі обітованої. Надзвичайно тяжкою була доля Мойсея, він мав збудити в пригнобленого народу потяг до свободи, переконати його, що прагнення ситого, але бездуховного життя не може бути шляхом до свободи:

Хто здобуде всі скарби землі,
Той і сам стане їхнім рабом,
І над всі їх полюбить,
Скарби духу загубить.

Народ майже розгубив оті “скарби духу” і втратив віру в можливість знайти обітований край, а тому звинуватив Мойсея в усіх бідах, не оцінивши його великої пожертви, і в цьому трагедія народу. Проте Мойсей, розуміючи цю

трагедію, терпляче вислуховує сповнені ненависті прокльони своїх єдиновірців, бо вірить у велич власної місії. Адже потрібен час, щоб люди поступово перебороли в собі психологію рабів.

Доля єврейського народу перегукується з долею українців, які маючи прекрасну землю, не мали на ній волі. Іван Франко вірить, що його Україна обов'язково пробудиться і здобуде собі право на щастя.

“Твоїм будучим душу я тривожу” – слова, котрі варто запам'ятати кожному українцю, якщо він не встиг ще усвідомити тієї істини, що щасливе майбутнє нашої країни – це справа і його особисто. У поемі Франко розкриває нам очі на нас самих: ми йдемо до меж обітованої землі, сваримось і сперечаємось – чи йти вперед чи повернутися назад, бо дорога ж нелегка. То ж гляньмо на себе очима пророка, українського Мойсея – Івана Франка.

Стислий план-конспект уроку.

1. Епіграф. “Воздвигне Вкраїна свого Мойсея...” (П. Тичина)
2. Композиція: 20 пісень (розділів) і пролог, який називають “поетичним запоевтом українському народові” (О. Білецький).
3. Біблійний Мойсей. Пророк Мойсей – біблійний герой, який взяв на себе тяжку місію – привести ізраїльський народ до волі, до землі обітованої.
4. Тема. “Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка, непризаного своїм народом. Ця тема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійнім оповіданні” (І. Франко)
5. Ідея. “Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання” І. Франко “Мойсей”
6. Жанр твору. Ліро-епічна філософська поема на біблійну тему.
7. Два настрої поеми. І в поемі, і в пролозі окреслюються два основні настрої: а) пекучий біль через рабство свого народу; б) палка віра в його майбутню свободу.
8. Образ Мойсея в поемі. Мойсей- проповідник, просвітитель і борець за свободу єврейського народу, охоронець народних традицій, без яких не можна зберегти високу духовність нації.
9. Актуальність твору. І. Франко зосередив увагу читача на вірі у відродження української нації, на вірі, що труди пророків-патріотів не пропадуть марно.

IV. Домашнє завдання: вивчити вірш “Чого являєшся мені у сні...”; прочитати конспект.

Тема. Лірична драма “Зів`яле листя” - шедевр інтимної лірики. Вірш-ораторія “Декадент”. Проза І. Франка. “Перехресні стежки”. Драматургія.

Мета. Допомогти учням зрозуміти неперевершену красу інтимної лірики І. Франка; дати загальну характеристику прози, ознайомити зі змістом повісті “Перехресні стежки”; познайомити з драматургічною діяльністю І. Франка.

Розвивати навички аналізу прозового і драматичного твору; вміння визначати належність твору до певного літературного жанру, його проблематику, художні особливості.

Виховувати шанобливе ставлення до інтимних почуттів людини, чистоту і шляхетність почуттів; виховувати громадянські та патріотичні почуття.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Тексти творів, фотографії, ілюстрації до творів.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

II. Актуалізація опорних знань студентів.

1. Назвіть дату написання поеми.
2. Хто такий Мойсей? Як цей біблійний образ пов`язаний з історією України?
3. Яка композиція твору.
4. У чому актуальність поеми?

III. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

1. Вступне слово викладача: Особисте життя митця, стосунки зі своїми близькими, друзями допомагають глибше зрозуміти його твори. Ви вже знайомі з багатьма патріотичними віршами І. Франка, ви відкрили для себе Франка-трибуна. Але є в нього й чудова збірка інтимних віршів “Зів`яле листя”. М. Коцюбинський писав: “Це такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувств і розуміння душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв”.
2. Збірка поділяється на три цикли (жмутки), вірші в них- це “зів`ялі листочки”. Образ зів`ялого листя алегоричний, автор визначає його як “завмерле в серці кохання”. Ліричний герой драми- чуйний, добрий, щирий, духовно багатий. Він палко, ніжно, трепетно кохає, і кохання окрилює його, додає йому сил боротись і творити; він боляче переживає любов без взаємності, і це породжує в ньому песимізм. Однак не слід ототожнювати Франка з його ліричним героєм. Поет підносить на небувалу височінь кохання свого героя, співпереживає з ним, але аж ніяк не поділяє його думки про вихід – самогубство. Тому не можна закидати авторові декадентські, занепадницькі настрої, індивідуалізм.
3. Автобіографічними моментами виділяється в збірці поезія “Тричі мені являлася любов”. Три жінки в долі І. Франка (Ольга Рошкевич, Юзефа

Дзвонковська, Целіна Журовська) та найкращий друг “жінка, котра була поруч” (Ольга Хоружинська- Франко).

4. Причиною своїх мук закоханий вважає “три недолі”, що стали супутниками його життя: перша недоля – “м`яке серце”, друга – “холопський рід”, “третя- горда душа”. Людська гордість не дозволяє герою просити милості в коханні, тому всі свої болі й страждання він “у серці здавлює на дні”. Ліричний герой збірки, можливо, найскладніша постать у всій Франковій поезії. Це жива, багатюща, гаряча й глибока натура.
5. І. Франко створив у збірці “Зів`яле листя” узагальнений і досить абстрактний образ жінки. Він то підносить її до неба, то кидає в глибоке провалля. Одна – “лілея біла”, “мов метелик”, “невинна, як дитина”, “ друга – “гордая княгиня”, “тиха та сумна”, “мов святиня”, третя – “жінщина чи звір”, “сфінкс”, “мара”, “з гострими кігтями”. А ми бачимо одну – така сила майстерності поета: перед нами не три особи, а три силуети однієї й тієї самої жіночої постаті, тир грані одного кристала. В одному образі, як в усмішці Джаконди, безліч відтінків гордості і гіркоти, непорочності і звабливості, стриманої одержимості і прихованої іронії.
6. Виразне читання поезій збірки.

Оцінювання.

Вступне слово викладача: у творчому доробку Франка чільне місце посідають прозові твори. Прозові твори він писав усе своє життя: це 100 оповідань і 10 повістей. Тематика прози охоплює усі верстви українського суспільства тих часів: селянство (“Ліси і пасовиська”); інтелігенцію (“Перехресні стежки”); людей соціального “дна” (“На дні”). Проза була для нього і творчою лабораторією, і політичною трибуною, і можливістю висловити свої міркування щодо поліпшення становища народу.

Франко був ще й літописцем руху бориславських робітників за свої права: це цикл оповідань “Борислав” з життя робітничого класу і повість “Борислав сміється”.

Загальна характеристика повісті “Перехресні стежки” . В центрі повісті - представник інтелігенції, людина освічена, популярний адвокат з блискучими перспективами - Євгеній рафалович. Герой переймається не тільки соціальними, а й національними проблемами Галичини кінця XIX ст.

Центральний конфлікт твору – соціальний: між темним, затурканим селянством, що не може себе захистити, і чиновниками та дідами, які постійно ошукують простий люд. У творі є й інші конфлікти – побутові, психологічні. Головна ідея твору – кожен, якщо захоче, може знайти своє місце на ниві служіння народові. Людина завжди має вибір – прийняти лицемірну мораль суспільства чи боротися з несправедливістю.

У повісті всі події відбуваються навколо головного героя. Письменник висуває у творі ряд складних проблем, як-от: боротьба з жорстокістю і насильством; вибір людиною життєвої позиції; проблема добра і зла;

проблема шлюбу і родини. Автор намагався показати знедоленим людям шляхи захисту своїх прав. Вкладаючи свої думки в уста адвоката Рафаловича, Франко ніби підштовхує народ до політичної боротьби за соціальні й національні права.

по своїй дорозі розкидає розкидає для вжитку всіх самоцвіти...”
Письменник пристрасно любив природу, добрих людей, приємне товариство.

Бесіда зі студентами:

- Де, коли і в якій родині народився М. Коцюбинський?
- Розкажіть про формування характеру, освіти, естетичні й культурні смаки письменника;
- Які стосунки зв'язували М. Коцюбинського з іншими діячами культури?
- Розгадайте кросворд с. 144

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Виступ літературної групи. “Життєвий і творчий шлях М. Коцюбинського”

1. Навчався Михайло Коцюбинський в Барському училищі та в Шаргородській духовній школі. Вже там він виявив любов до літератури. У 9 років складав пісні на зразок народних, а в 12 написав повість з фінського життя. Українські й російські класики, філософія Фейєрбаха, утопічний соціалізм Фур'є перетворили юного Коцюбинського з глибоко віруючого юнака на атеїста, а пізніше – на соціаліста.

2. Сімнадцятирічний Коцюбинський їде до Кам'янця-Подільського. Тут він зближається з групою народників, а повернувшись до Вінниці, організовує нелегальний гурток молоді. У цей час юнак пише перше оповідання – “Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма”

3. Молодому Коцюбинському ще не було й двадцяти років, коли на сім'ю звалилося горе: позбавлено посади батька, осліпла мати. Як найстаршому, Михайлові довелося утримувати велику родину. Але літературної роботи не припиняє, знайомиться з І. Франком та М. Павликом.

4. Склавши іспит на звання народного вчителя, Коцюбинський стає домашнім учителем в родині бухгалтера цукроварні в с. Лопатинцях. Там він вивчає побут і настрої трудового селянства, збирає фольклор. Тут пише повісті “На віру”, “Ялинка”, “П'ятизлотник”, “Харитя”.

5. У червні 1892 року Михайло Коцюбинський виїжджає до Молдавії у складі комісії по боротьбі зі шкідником винограду – філоксерою. Зацікавлено вивчає він життя, побут, мову молдаван, пише про них

оповідання “Для загального добра”, “Пе-коптьор”, а з життя татар – “В путях шайтана”, “На камені”, “Під мінаретами”.

6. Узимку 1894 року, гостюючи в Бориса Грінченка в Чернігові, Михайло Коцюбинський знайомиться з учасницею нелегального гуртка Вірою Дейшею – вихованкою Безстужівських курсів. Після від'їзду з Чернігова між Коцюбинським і Дейшею зав'язується тепле й щире листування. У січні 1896 року вони назавжди поєднують свої долі.
7. Через рік Коцюбинський – редактор відділу “Хроніки” в житомирській газеті “Волинь”, згодом дістає посаду діловода в Чернігівській земській управі. Оселяється з родиною в Чернігові на одній із затишних вулиць старовинного міста в одноповерховому дерев'яному будиночку, що невдовзі стає відомим українським осередком. Тут бували на “суботах” Борис Грінченко і Володимир Самійленко, лунали перші вірші юного Тичини. У стінах чернігівського будиночка написано повісті “Fata morgana” і “Тіні забутих предків”.
8. Надходив 1905 рік. Боротьбу за землю і волю письменник широко відтворює в повісті “Fata morgana”. Він змальовує організатора цієї боротьби, молодого робітника Марка Гуцу, навколо якого гуртується молодь. Поруч з Марком діють молоді селяни Прокіп Кандзюба і дівчина-біднячка Гафійка Волик. Участь М.Коцюбинського в революції 1905 року, вірність її ідеалам після настання столипінської реакції відтворено в новелах “Сміх”, “Він іде”, “Persona grata”, “Intermezzo”.
9. Відпочиваючи 1910 року в гуцульському селі Криворівні, письменник закохався у “незвичайний казковий народ”. Дні, проведені серед смерекових лісів і гомінливих річок Гуцульщини, спонукали його до створення прекрасної пісні про кохання – повісті “Тіні забутих предків”.
10. Як і кожний справді талановитий письменник, Михайло Коцюбинський відчував глибоко, бачив далеко. В його творах, статтях, листах ми знаходимо відповіді й на сучасні проблеми, дивуючись провісництву великого гуманіста.

Заключне слово викладача:

Письменник патріот, вдумливий і тонкий дослідник життя, неперевершений майстер художнього слова,- таким входить М. Коцюбинський в нашу свідомість. До раніше вивчених творів ми додамо новели “Коні не винні”, “Intermezzo”, повість “Тіні забутих предків”. Заглибимось у сповнену чарів таємничих лісових шелестів і звуків природу, осяяну теплим промінням сонця – витвір надзвичайної творчої уяви Великого сонцепоклонника М.м. Коцюбинського.

В українській літературі початку ХХ ст. на перший план висувається жанр соціально-психологічної новели. Серед творців цього жанру в Україні був і М. Коцюбинський. Головною рисою його новел є показ

почуттів і переживань героїв переважно шляхом цілеспрямованого добору певних фактів, деталей пейзажу, портретів. Специфіка психологізму Коцюбинського ще й в тому, що цей внутрішній світ зображується через суб'єктивні переживання героя – внутрішнє через внутрішнє.

Питання до студентів:

- який твір ми називаємо новелою?
- Які особливості новели як жанру?
- Як ви розумієте зміст новели “Intermezzo”? Її назву?

Аналіз новели “Intermezzo”

Новела написана Коцюбинським у 1908 році. Це був час реакції – жорстоких розправ російського самодержавства з революціонерами та бунтівниками. Тюрми переповнились вчорашніми правдошукачами, поліція та жандарми чинили розправи, а то й самосуди.

Вкрай виснажений службовими обов'язками, громадською діяльністю, знесилений хворобою та переживаннями, пов'язаними з політичними обставинами, Коцюбинський мріяв про відпочинок. Справжнім порятунком для нього стало гостювання в селі Кононівка у відомого мецената і друга Коцюбинського Євгена Чикаленка, в домі якого письменник провів кілька тижнів улітку 1908 року.

“Intermezzo” – твір особливий, не схожий на будь-який інший у творчості самого Коцюбинського та й в усій українській літературі. В ньому немає розгорнутого сюжету, зовнішнього конфлікту, діалогів, полілогів, які пожвавлюють сюжет. Є царство природи, панування Божої краси, розкіш барв і велич рідної землі. І все це об'єднане в одне ціле зболеним авторським “я”, яке шукає зцілення в обіймах природи.

Стиль “Intermezzo” досліджувало чимало літературознавців. Це поліфонічний твір, який поєднує в собі ознаки і соціально-психологічної новели, і ліричної симфонії, і ліричної драми в прозі, і пейзажної новели. (читання уривку з твору).

За жанром “Intermezzo” – лірико-психологічна поема в прозі, написана в імпресіоністичній манері.

Слово “імпресіонізм” походить від франц. Impression- враження. Імпресіонізм як мистецький напрям виник у французькому живописі і був характерний тим, що відтворював не саму дійсність, а те, як вона впливає на людину, її емоції, душевний стан. Отже, імпресіоністам було важливо простежити, як людська душа відгукується на добро і зло, на красу і потворність, на будь-які подразники зовнішнього світу. Головним своїм завданням імпресіоністи вважали зображальність, намагаючись не деталізувати дійсність, а відображувати її в загальних рисах і контурах. Під впливом живопису імпресіонізм поширився і на інші види мистецтва: скульптуру (Роден), музику (Дебюссі, Равель), літературу. Першими представниками імпресіонізму у світовій літературі були брати Гонкури, Гі де Мопасан, А. Чехов, І. Бунін. Наприкінці ХІХ ст. риси імпресіонізму проникають в українську літературу, яка дедалі тяжіє до психологізму, до

художніх прийомів, що найглибше передають людські настрої і стани. Імпресіоністичне письмо властиве творам В. Стефаніка, О. Кобилянської тощо.

Його ознаки – заглиблення у внутрішній світ людини, відтворення яскравими зоровими і слуховими образами, промовистими художніми деталями найтонших змін у настроях і в природі.

Імпресіоністичне письмо вимагає від митця неабиякого таланту, особливої чутливості, вміння писати образно, переконливо й лаконічно. Таким майстром і став Коцюбинський.

Intermezzo – назва невеликого музичного твору, що виконується оркестром між окремими частинами опери. У Коцюбинського – це перерва, відпочинок, коли герой набирається сил для нової праці й боротьби.

Тема твору – показ участі інтелігентів-демократів (митця) у революційній боротьбі народу в період жорстокої реакції.

Кульмінація твору – зустріч з селянином, у якого помирають з голоду діти, за участь у революційних подіях сидів рік у тюрмі, а тепер перебуває під гласним наглядом (становий відвертом над знущається).

Ліричний герой – багатство внутрішнього світу; душа митця-патріота вболіває за долю народу; тонко відчуває красу рідного краю; втілення в образі ліричного героя кращих рис передових митців того часу.

Ядро образного конфлікту новели “Intermezzo” становлять два ключових образи – “моя утома” і “сонце”. Поступове зникнення з ліричного героя втоми і проникнення в його душу сонця – такий зміст твору.

“Дійові особи” новели – образи, які можна поділити на дві групи (невидимі і видимі).

Перша група

Моя утома

Залізна рука міста

Людське горе

Друга група

сонце

ниви в червні

три білі вівчарки

Зозуля, жайворонки

Образи твору символізують складну боротьбу в душі ліричного героя, допомагають зрозуміти, як поступово зникає роздвоєння його особистості, як повертаються до нього душевна рівновага, готовність до виконання свого громадянського обов'язку.

ІУ. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Яка роль образу сонця у творі?

2. Чому М. Коцюбинського називають Великим Сонцеклонником?

У. Домашнє завдання: виписати з новели “Intermezzo” описи природи, пояснити, які художні прийоми використовує автор для створення зорових, слухових, дотикових образів? Прочитати новелу “Коні не винні”УІ. Оцінювання знань.

Заняття №

Тема. Повість “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського. Єдність буття природи і людини.

Мета. Ознайомити студентів зі змістом повісті, розкрити фольклорні джерела повісті, загальнолюдські проблеми в ній; розвивати навички зіставлення, аналізу й синтезу вивченого; виховувати повагу до звичаїв і вірувань інших народів.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: тексти, ілюстрації до образів, відеозапис фільму С. Параджанова “Тіні забутих предків”.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми і мети заняття.

II. Актуалізація опорних знань студентів.

1. Що означає в перекладі слово “Intermezzo”?
2. Визначте тему та жанр твору.
3. Доведіть, що пейзаж у творі, поданий через сприйняття ліричного героя, побудований на чуттєвих враженнях (використовують виписані вдома пейзажі).
4. Яким постає ліричний герой?
5. Що спричинило тяжку втому героя, в чому його трагедія?
6. Доведіть, що герой, переживши тяжку душевну кризу, здатен знов повернутися до активного життя.
7. Кому завдячує зціленням ліричний герой?
8. Накресліть лінію психологічних змін в душі героя.

Висновок.

Бесіда за новелою “Коні не винні”

1. Коли було написано новелу “Коні не винні”? (1912, в часи реакції) Які ознаки новели в цьому творі?
2. Чим відрізняється новела “ Intermezzo ” від “Коні не винні”?
3. Хто є головним героєм новели “Коні не винні”? Як змальовує його автор?

Назвіть гумористичні та сатиричні засоби змалювання у новелі

1. Коли було написано новелу “Коні не винні”? (1912 рік в часи реакції після першої російської революції)
2. Які ознаки новели в цьому творі? Чим відрізняється новела “Коні не винні” від новели “Intermezzo”?
3. Хто є головним героєм новели “Коні не винні”? Як змальовує його автор?
4. Яке явище тогочасного сульпілства розвінчує письменник?

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Епіграф до заняття:

Гуцули- оригінальний народ, з багатоманітною фантазією, зі своєю психікою. Глибокий язичник-гуцул все своє життя, до смерті, проводить у боротьбі зі злими духами, що населяють ліси, гори і води.

М. Коцюбинський

Лекція викладача: М. Коцюбинський цікавився гуцульським фольклором, листувався з відомим фольклористом Володимиром Гнатюком. 1910 року, повертаючись з Італії, він на кілька днів зупинився в с. Криворівні на Гуцульщині. Через рік, 1911 року, М. Коцюбинський знову їде до Криворівні, тепер вже не тільки для відпочинку.

Відвідавши Карпати, письменник був зачарований їх величною красою, самобутніми звичаями та віруваннями гуцулів. У нього з'явилося бажання написати твір про цей край. Він вивчає життя гуцулів, їх звичаї, вірування, побут, знайомиться з фольклором, записує говірку.

У повісті Гуцульщина вимальовується перед нами такою, якою сприймали і бачили її самі гуцули, котрі вірили в те, що природа одухотворена, жива, діюча, заселена добрими і злими духами. Головне в сюжеті твору – короткочасне, як весна, щастя і трагедія Івана і Марічки, цих українських Ромео і Джульєтти. Отже, письменник ставить проблему кохання, вічну проблему, яку кожен вирішує по-своєму.

Ще одна важлива проблема – це вічна проблема добра і зла, хоч представлена вона у повісті невеличким епізодом. Йдеться про першу зустріч Івана з Марічкою під час бійки ворожих родів – Палійчуків і Гутенюків. Хлопчик, охоплений загальним настроєм, успадкованою жагою помсти, б'є беззахисну дівчину, вкидає в річку її кісники, та ... пригощає його цукеркою. Тут проглядається філософська, біблійна істина величезного значення – зло можна зупинити тільки добром.

3. Записати в зошит.

Тема повісті: зображення життя гуцулів, їхніх звичаїв, побуту, фольклору; показ єдності людини і світу природи.

Ідея: гімн природі, чистоті людських взаємин і почуттів, засудження бездуховного життя, обмеженого дрібними потребами й інтересами.

Проблеми:

- гармонія між людиною та світом природи;
- життя і смерть, добро і зло;
- сила кохання і неможливість існування без нього;
- вплив мистецтва на людину;
- роль праці в житті людини;
- стосунки батьків і дітей;
- язичество і християнство.

Конфлікт твору (багатоплановий):

- між родами-Іван- кохання – Марічка;
- людини з дикою гірською природою (Іван -Чугайстир);
- людини з власним "я";
- побутовий (Іван - Палагна);

- людини з власним буттям (Іван - смерть).

ІУ. Закріпленні вивченого матеріалу.

Дати відповіді на питання:

1. Як у М. Коцюбинського виник задум повісті “Тіні забутих предків”?
 2. Доведіть, що М. Коцюбинський – художник-психолог.
 3. Що таке повість? Визначте тему повісті “Тіні забутих предків”.
 4. Які проблеми автор порушує у творі?
 5. Охарактеризуйте конфлікт твору.
- У. Домашнє завдання: опрацювати конспект ; прочитати повість.

Заняття №

Тема. Життєвий та творчий шлях Василя Стефаника. Новела «Камінний хрест». «Новина». Поняття про експресіонізм.

Мета. Ознайомити студентів із життєвим шляхом письменника та його творчим доробком. З’ясувати зміст новел. Розкрити поняття експресіонізму на прикладі новел Стефаника. Розвивати вміння аналізувати твори та визначити характерні риси експресіонізму, проводити між предметні паралелі. Виховувати почуття прекрасного, співпереживання за долю знедолених. Виховувати почуття патріотизму.

Обладнання. Твори письменника, фото, репродукції картин експресіоністів.

Хід заняття

I. Мотивація навчальної діяльності.

II. Оголошення теми та мети заняття.

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

1. Знайомство з життєвим шляхом В. Стефаника (студенти готують реферати або повідомлення); робота з підручником (записати основні події з життя письменника); виписати назви збірок та рік їх видання.
2. Перевірка записів.
3. Вступне слово викладача: розорення і безпросвітні злидні наприкінці ХІХ ст. гнали галицьких селян в масову еміграцію до Америки. Проводи на чужину здалися письменнику схожими на похорон. Це призвело до створення новели “Камінний хрест” 1899 р.
4. З’ясувати, які причини спричинили появу творів на тему еміграції; для яких регіонів і чому було притаманне явище еміграції; схарактеризувати особливості першої хвилі еміграції; куди і чому виїздили галицькі селяни?
5. Новелу написано на основі реальних подій. Прообразом Івана Дідуха була реальна особа – русівський селянин Іван Ахметійчук, який дійсно виїхав до Канади і листувався з письменником.
6. Робота над текстом новели “Камінний хрест”:

- знайти і прочитати, де показано любов Івана Дідуха до своєї землі, до того піщаного горба;
- чому Іван втирушає до Канади?
- Якими художніми засобами підкреслюється тяжке становище сім'ї Івана Дідуха і безрадісне майбутнє емігрантів?
- Чому новелу так названо? Що символізує ця назва? (Назва новели неоднозначна: це і масивний кам'яний хрест, споруджений Іваном Дідухом на піщаному схилі як пам'ятник на згадку про себе. Водночас хрест- символ непосильної, нелюдської праці селян. Нести важкий хрест - мучитись. Селянський хрест не просто важкий – він камінний, До того ж хрест асоціативно пов'язаний в новелі з образом “далекої могили” – еміграції. Асоціативне значення (підтекст назви) значно об'єднує й вагоміше від прямого.)

7. Висновок. У новелі “Камінний хрест” родина Івана Дідуха в пошуках кращої долі вибирається до Канади. Прощання Івана з рідною хатою, селом, односельцями – це своєрідний похорон. Камінний хрест зі своїм та жінчиним ім'ям, поставлений Іваном Дідухом на глиняному горбі, який він усе життя обробляв тяжкою працею, став символом страждань сотень тисяч галицьких українців, що їх злидні погнали за океан, до “тамерики” й Канади. Образ Івана Дідуха – це образ усього галицького селянства, його трагедія – трагедія всього краю.

Аналіз новели “Сини”(1922 р.)

Бесіда за питаннями:

- Що лежить в основі новели?
- Яка її композиція?
- Яка роль монологу Максима в розкритті його внутрішнього стану?
- Яка ідея твору? (захист рідної землі – найвище призначення людини, її святи обов'язок.)
- У чому знаходить Максим сили жити далі після загибелі синів? (Праця і земля – його сила, мета і воля)
- Як малює автор образ землі в новелі? (Земля одухотворена, наділена людським теплом, думкою, совістю. Праця на землі вселяє в селянина відчуття своєї влади над життям, переконує в його цільності й вічності)

Пояснення викладача:

У новелах Стефаніка зовнішніх подій, авторських коментарів мало. Говорять, згадують, роздумують самі персонажі. Тому таку важливу роль відіграють майстерно написані монологи і діалоги. Новела “Сини” – це суцільний монолог старого батька, в якому він виливає свій жаль за вбитими в війні синами в голосних скаргах на полі, орючи свою ниву. Туга за синами така велика, що Максим і скаржить, і плаче, і падає на землю. Він не знає, як вгамувати біль, що палить його зсередини. Максим ладен віддати життя, аби побачити хоча б могили свої синів. У новелі зображено лихо, породжене війною.

Пояснити на матеріалі новел, що вивчалися, найголовніші риси психологічного письма В. Стефаніка:

- роль психологічної деталі;
- стислість викладу;
- елементи пісенного характеру (плач, голосіння);
- антитеза як засіб змалювання соціальної нерівності;
- уміння автора бачити світ крізь призму своїх героїв.

Оцінювання.

У. Домашнє завдання: підручник, зробити хронологічну таблицю “Життєвий і творчий шлях О. Кобилянської”.

Заняття №

Тема. Ольга Кобилянська. Життєвий шлях та літературна творчість. Повість “Людина”

Мета. Ознайомити студентів зі змістом повісті “Людина”, розкрити образи повісті; розвивати навички зіставлення, аналізу й синтезу вивченого, виховувати повагу до людини, добробуту, порядність, вміння поважати думку інших.

Тип заняття. Комбінований

Обладнання. Портрет письменниці, тексти повісті.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

II. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово викладача: Ольга Кобилянська – письменниця незвичайної долі. Вона виросла в німецькомовній родині і почала писати перші твори німецькою. Її погляди на життя та мистецтво формувались під впливом європейської культури, зокрема, філософії Ніцше. Те, що вона стала українською письменницею і присвятила свою творчість пригнобленому і пригнобленому українському народові, було її свідом громадянським вибором.

Публікація повісті “Людина” у львівському журналі “Зоря” в 1893 році мала вирішальне значення для подальшого творчого шляху тридцятирічної письменниці. Поява цієї повісті засвідчила прихід в українську літературу талановитої авторки зі своєю, досі не розробленою темою.

Повість була написана німецькою мовою і мала назву “Вона вийшла заміж”, 1890 року у Львові письменниця зустрілась з І. Франком та М. Павликом, які допомогли їй відшліфувати написане, При підготовці українського варіанта повість зазнала певних змін, і письменниця дала їй назву – “Людина”.

Бесіда зі студентами:

- охарактеризуйте родину, в якій виросла головна героїня повісті.

- Які погляди дівчини вирізняють її з оточуючого середовища? Чому вони дратують батька, матір, знайомих?
- Які погляди Оленки на кохання? Чому героїня віддала перевагу Лієвичу перед доктором юриспруденції? Що визначило симпатії Олени?
- У якому становищі опиняється родина Ляуфлерів?
- Які якості характеру виявляє героїня в найтяжчі для родини часи?
- У чому психологізм образу Олени?
- Чи виправдовуєте ви заміжжя Олени?
- Який зміст слова “людина” для героїні твору, для письменниці, для вас особисто?

Пояснення викладача: повість “Людина” є першою в українській літературі спробою розкрити проблему емансипації жінки. Твір присвячений приниженому становищу жінки в тодішньому галицькому суспільстві. Разом зі своєю героїнею Оленою Ляуфлер письменниця постає проти традиційного трактування ролі жінки суспільством, де домінують чоловіки, проти насильного обмеження її інтересів : діти, кухня, церква.

Олена – жінка, яко обстоює своє право бути людиною, мати право на саморозвиток і зростання, на особистий вибір, і мати змогу реалізувати це своє право. Вона прагне протистояти обивательській моралі, зберегти свою людську гідність, віру у високе покликання людини. Але світ, якому вона протистоїть, є надто сильним, і врешті-решт під тягарем суспільних та родинних обставин вона змушена їм скоритись. Щоб врятувати батьків від розорення і знайти якусь опору в житті, вона виходить заміж за духовно убогу, чужу їй людину.

Цей твір справив великий вплив на розвиток феміністичного руху Галичини. А образ головної героїні хвилює читача своєю психологічною правдивістю. Щирий ідеалістичний порив Олени стикається з рутинністю повсякдення і зазнає поразки в нерівному двобої. Хіба не трапляється таке в житті? На тлі незламних борців за ідею, так широко представлених в українській літературі, образ цієї жінки виглядає по-людськи зворушливо.

Повість “Людина” – один з перших творів Ольги Кобилянської, що засвідчив неабиякий хист письменниці до зображення тонких порухів людської душі.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

Дати відповіді на питання:

1. Яка тема повісті “Людина”?
2. Що означає “емансипація”?
3. Що таке фемінізм?
4. Стисло охарактеризуйте образ Олени.

Оцінювання.

IV. Домашнє завдання: прочитати повість “Земля”.

Заняття №

Тема. О. Кобилянська. Повість “Земля”

Мета. Ознайомити студентів зі змістом повісті, розкрити історію написання, проблематику, образи твору; розвивати в студентів навички аналізу прозового твору, вміння характеризувати образи; прищеплювати студентам любов до праці на землі, повагу до тих, хто на ній працює, патріотичні почуття.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Текст повісті “Земля”

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети і завдань заняття.

Слово викладача. Проблема “земля і людина” розглядалась нами вже не раз. Ми говорили про зображення влади землі над людиною в творах Панаса Мирного, І. Карпена-Карого, І. Нечуя-Левицького, В. Стефаника. Повість “Земля” має свої оригінальні риси. Письменниця створила складний і суперечливий образ українського села з його одвічними проблемами, морально-етичними принципами, добрими й трагічними подіями.

II. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Робота над текстом повісті:

1. Коли було написано повість?
2. Які реальні події лягли в основу твору?
3. Назвати і стисло охарактеризувати головних персонажів повісті.
4. Як ставилися головні герої твору до землі, до праці на ній?
5. Чи однаковим було ставлення батьків до своїх синів? Яких вони припустилися помилок у вихованні дітей?
6. Складіть порівняльну характеристику братів Федорчуків.
7. Чому для Марійки обидві невістки були небажаними?
8. Охарактеризуйте взаємини Анни і Михайла, Сави і Рахіри?
9. Як поставилося село до смерті Михайла? Чи знали люди, хто вбивця? Чому мовчали? Як ви оцінюєте таке ставлення до злочину?
10. Чи принесла земля щастя Саві і Рахірі?
11. Як ви розцінюєте слова старого Федорчука про те, що земля має переходити в порядні руки?
12. Що ж сталося з землею Івоніки та Марійки?

Пояснення викладача: “Земля” – соціально-психологічна повість, а це означає, що всі вчинки, помисли і дії героїв зображено не стільки в матеріальному, скільки в психологічному аспекті. Твір відзначається складною композицією з численними відступами, пейзажами, портретами. Повість має три основні сюжетні лінії: життя і праця Івоніки та Марійки; Анна і Михайло; Сава та Рахіра. Основна причина родинного конфлікту – земля. Повість актуальна і до

сьогодні, бо проблеми любові і страждання добра і зла, права власності на землю – це вічні проблеми людства. Втім письменниця кожним словом застерігає: вбивство – непростий гріх! Немає у світі цінностей, вищих за вартістю від людського життя. Зло не повинно керувати людьми.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Самостійна робота студентів.

Скласти на основі плану-опори характеристики персонажів за варіантами:

1. Образ Івоніки.
2. Образ Марійки.
3. Образ Михайла.
4. Образ Сави.
5. Образ Анни.
6. Образ Рахіри.

Опорний план-характеристика персонажів повісті

1. Портрет героя.
2. Ставлення його до близьких людей.
3. Ставлення героя до праці на землі.
4. Індивідуальні риси характеру.
5. Власне ставлення до героя.

Оцінювання.

У. Домашнє завдання. Підручник, закінчити розпочату роботу над характеристиками образів.

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Бердянський машинобудівний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка»

“Затверджую”
Заст. директора з навчальної
роботи _____

“ 31 “ серпня 2022 р.

Конспекти занять
з української літератури
для студентів І-их курсів усіх спеціальностей
(II-й семестр)

Розглянуто на засіданні
циклової комісії
“31” серпня 2022 р.
Кожушко О.Я. _____

Розробила: викладач вищої категорії, викладач-методист

_____ **О.М. Кульбашенко**

Пояснювальна записка

Метою вивчення української літератури є:

- прищеплення студентам любові до літератури як мистецтва слова і національної літератури зокрема;
- збудження зацікавленості студентів художнім твором як специфічним “інструментом” пізнання світу і себе в ньому;
- активізації функції предмета української літератури як одного з основних засобів формування національної свідомості, утвердження людської гідності;
- засвоєння необхідної суми знань з історії та теорії літератури;
- прищеплення навиків аналізу художнього твору з погляду індивідуальної творчої манери (стилю) автора в контексті відповідної історичної епохи та з позицій сучасного читача, розвиток самостійного мислення, естетичного смаку.

Курс української літератури є системно-історичним. Студенти знайомляться з основними тенденціями розвитку української літератури починаючи з 60-их років XIX ст.

У висвітленні життєвого і творчого шляху письменника увага звертається передусім на чинники формування світоглядних переконань митця.

До планів-конспектів включено тестові завдання для перевірки рівня засвоєння знань, теми творів, теми для поточних самостійних робіт.

Заняття №

Тема. Леся Українка. Огляд життя і творчості. Основні мотиви лірики.

Мета: збагатити знання студентів про леся Українку, допомогти їм скласти цілісне уявлення про неї як людину, митця, громадянина; розвивати мислення, навички висловлювання й узагальнення своїх думок, виразного читання ліричних творів; виховувати патріотичні почуття.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: портрет письменниці, твори, фото та ілюстрації до творів.

Хід заняття

I. Мотивація навчання.

Оголошення теми і мети заняття.

II. Тематичне опитування з теми М. Коцюбинський

1. Аналіз новели “Intermezzo”/

2. Аналіз новели “Коні не винні”.

3. Аналіз повісті “Тіні забутих предків”

(Письмова робота розрахована на 15-25 хвилин)

Епіграф до заняття:

Якби мої думи німії

Та піснею стали без слова,

Вони б тоді більше сказали,

Ніж вся моя довга розмова.

Леся Українка

II. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

Вступне слово викладача. Леся Українка... Поет-лірик, автор ліро-епічних поем, драматург-новатор, прозаїк, публіцист, критик- такі грані художнього таланту Леся Українки. Поетеса свідомо ставила свою творчість на служіння знедоленому народові. Прагнучи ознайомити українського читача з перлинами європейської поезії, вона перекладала Байрона, Данте, Шекспіра.

Українська поетеса вважала, що справжні митці зобов'язані освоїти художні здобутки людства. Її драматичні поеми “Одержима”, “Кассандра”, “Камінний господар” та інші стоять серед кращих зразків європейського красного письменства.

Знайомство з творчістю Лесі Українки за підручником або за матеріалами планів-конспектів “Українська література” 10 клас с. 168-176.

Бесіда зі студентами:

Які твори Лесі Українки ви знаєте?

Виразне читання творів.

Основні мотиви лірики:

- патріотичні та громадянські: “Напис в руїні”, “І все-таки до тебе думка лине”, “Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила”;

- мотиви молодості і кохання “Все, все покинуть, до тебе поинуть”, “Твої листи завжди пахнуть зов`ялими трояндами”;
 - вияв палкої любові до рідної землі (пейзажна лірика) “Стояла я і слухала весну”;
 - філософські мотиви “Напис в руїні”;
 - роль і призначення поета та поетичного слова: “Contra spem spero!”, “І все-таки до тебе думка лине...”, “Як я люблю оці години праці”.
- Поетичні збірки Лесі Українки: 1893 – “На крилах пісень”;
 1899 - “Думи і мрії”
 1902 – “Відгуки”

Аналіз поезій Лесі Українки

На фоні мелодійної класичної музики кращі студенти читають поезії, решта під керівництвом викладача аналізують їх за неведеними питаннями.

“І все-таки до тебе думка лине...”

1. Які епітети вживає поетеса, характеризуючи Україну?
2. Чому авторка вважає жаль та сльози слабкою зброєю в боротьбі за свободу України?

“Стояла я і слухала весну”

1. Які мотиви цієї поезії?
2. Як виражає авторка любов до рідного краю?

Аналіз поезії “Contra spem spero!”

Рік написання 1890, в перекладі з латини означає “без надії сподіваюсь”, в якому Леся Українка висловлює оптимістичну віру в своє поетичне покликання.

Знайдіть образи суму та оптимістичні радісні образи. Поєднання цих двох ліній формує образну систему твору, в якій голос поетеси звучить виразно і піднесено. Вірш належить до лірики “чуття”, що є художнім вираженням “крику душі”, прагненням молодого людини жити повноправним життям навіть тоді, коли на заваді стали особисті та суспільні перешкоди. Побудовано твір у формі драматичного моголога, в якому передано емоційний стан ліричного героя, утверджується життя як діяння.

Отже, поезія є своєрідною програмою дій, це гімн життю і боротьбі. Леся Українка сміливо єднає контрасні образи-символи, які звать до боротьби. Особливо виразним є образ “зірки провідної, ясної владарки темних ночей”. Вірою в перемогу світла над темрявою, добра над злом підсилює часто вживане слово “буду”. Ліричному герою поезії притаманні віра і надія на кращу долю.

Поезія “Як я люблю оці години праці”

1. Яким настроєм сповнений твір?
2. На скільки частин можна поділити цей твір? Чим вмотивований такий поділ? (Дві частини)
3. Під якою владою перебуває ліричний герой твору? (під владою “чаручої ночі”)

4. Висновок: у праці – щастя й призначення поета. Леся Українка добре розуміла, що поет в Україні повинен бути не тільки глашатаєм, речником народу, а й проводирем його.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

IV. Оцінювання.

V. Домашнє завдання. Прочитати “Лісову пісню”.

Заняття №

Тема. “Лісова пісня” Лесі Українки – шедевр української драматургії.

Мета. Розкрити тему, ідею, проблематику твору, його джерела, багатоплановість художнього змісту; розвивати творчу уяву, навички аналізу твору, вміння визначати його підтекст, образи-символи; виховувати активну життєву позицію, патріотичні почуття.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: текст твору, комплект ілюстрацій.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань студентів.

Словникова робота:

1. *Драматична поема* – переважно невелика за розміром віршована п'єса, в якій зливаються драматичне й ліричне розкриття теми, виклад матеріалу відзначається лаконізмом, відсутні широкий фон подій і зовнішня інтрига, а вся увага зосереджена на розкритті ідейного конфлікту між основними противниками в момент його найбільшого загострення.
2. *Особливості драматичної поеми:* в основі поеми – ідейний конфлікт між героями; тяжіння до філософських узагальнень, поетичної умовності, символіки, міфологічності; ліричність, емоційність, навіяні поетичними прологами, ремарками, монологами; вірш твору – білий п'ятистопний ямб, який дає змогу передавати високий стиль поеми; афористичне завершення деяких сцен.
3. *Драма-феєрія*- п'єса з казково-фантастичним сюжетом і персонажами.
4. *Феєрія* – театральна чи циркова вистава, побудована на фантастично-казковому сюжеті, в якій з метою вразити глядача використовуються різноманітні сценічні ефекти.

Бесіда зі студентами:

- чи сподобалась вам драматична поема “Лісова пісня”?
- чому твір називають драмою-феєрією?
- Які персонажі здались вам особливо цікавими?
- Чи всі персонажі вам зрозумілі?

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

1. Основна проблема твору: боротьба за вільне, творче, гармонійне, духовно багате життя. Створена 1911 р. , напередодні нового революційного підйому, драма-феєрія “Лісова пісня” утверджувала високі гуманістичні ідеали, поетизувала незгасаючу людську мрію про щастя.
2. Причини і обставини. Що спричинили появу “Лісової пісні”. Історія написання твору нерозривно пов’язана з так званим грузинським періодом життя поетеси. Під впливом розлуки з рідним краєм Леся Українка, не маючи змоги через хворобу відвідати дорогу серцю її Волинь, згадала свої ліси і “затужила за ними”. Саме ця туга, за словами самої поетеси, і була справжнім імпульсом до створення “Лісової пісні”. П’єсу написано в небачено короткі строки – за двадцять днів липня 1911 року.
3. Прототипами реальних образів у драмі-феєрії були, безумовно, волинські селяни, подібні тому ж Левові Скулинському, розповіді якого письменниця ще дитиною слухала в с. Немічному.
4. Головними джерелами, з яких письменниця черпала матеріал для своєї драми, були реальне життя і його своєрідне відображення в УНТ.
5. “Лісову пісню” вперше було надруковано в “Літературному віснику” за 1912 рік. Окремими виданнями твір вийшов у 1914 році. За життя поетеси драма не була поставлена на сцені. Вперше її поставили у 1918р.
6. Сюжет і композиція “Лісової пісні”. В основі сюжету драми лежить гострий соціальний-психологічний конфлікт: мрія і дійсність, невідповідність дійсності поетичній мрії героя. Поетеса прагнула показати зіткнення багато обдарованої художньої натури з людською обмежаністю і бездуховністю. Конфлікт розкривається через взаємодію реальних і казкових образів, своєрідне переплетення життя природи з життям людини.
7. Зовнішньою композиційною особливістю драми є відсутність поділу актів на яви. Весь твір складається з пролога і трьох дій. Пролог являє собою самостійну драматичну сцену, прямо не зв’язану з розвитком сюжету. Він вводить читача в світ природи, знайомить із фантастичними істотами, які заселяють волинські хащі та лісове озеро. У пролозі окреслюється недобре, вороже ставлення “водяного роду” до людини.
8. Соціальний конфлікт твору: заради збільшення господарських статків своєї родини мати нехтує сильними почуттями двох молодих сердець, намагається будь-якою ціною розлучити закоханих.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Дати відповіді на питання:

1. Визначте тему “Лісової пісні” (Оспівування поетесою духовного багатства рідного народу, його великих творчих можливостей, нездоланності потягу людини до високого і прекрасного).

2. Яка ідея твору? (Утвердження краси вільного незалежного духу, кохання і мрії, змістовного, гармонійного, як сама природа, людського життя).
3. Чого навчає нас твір Лесі Українки? (Любити природу, пізнавати її закони, по-хазяйськи ставитись до її багатств. У п'єсі природа постає як джерело творчості й натхнення. Показано також, як мистецтво облагороджує людину).
4. У чому особливості композиції твору? (Складається з прологу і трьох частин; природа – повноправна дійова особа п'єси.)

Оцінювання.

У. Домашнє завдання: опрацювати теоретичний матеріал за підручником, виписати цитати до характеристики образів.

Заняття №

Тема. Леся Українка. “Бояриня”. Проблема відповідальності за долю батьківщини у драмі.

Мета. Ознайомити студентів зі змістом твору, передати тугу за рідним краєм Оксани; розкрити компроміс Степана з власною совістю, зневажання ним людської гідності і честі; розвивати творче мислення студентів, уміння аналізувати прочитане; виховувати потяг до правди, справедливості, інтерес до історичного минулого України.

Тип заняття. Комбінований.

Обладнання. Текст п'єси

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Бесіда зі студентами:

- коли було написано “Лісову пісню”?
- що лягло в основу твору?
- Які дві групи персонажів діють у творі?
- Чому твір називається драмою-феєрією?
- Що відбувається поміж персонажами, які прийшли в драму з реального, людського світу?
- Хто така Мавка? Яку ідею вклала поетеса в цей невмирущий літературний образ? (мавка- вимріяний Лесею Українкою і втілений в

образі казкового створіння прекрасний ідеал гармонійної, одухотвореної людини).

- Прочитати цитати, які характеризують Мавку.
- Як розкривається характер Мавки в її вчинках, у стосунках з іншими персонажами?
- Які висловлювання дійових осіб доповнюють характеристику героїні?
- Як характеризує Мавку її любов до Лукаша?

Питання до характеристики образу Лукаша:

- які позитивні задатки в характері Лукаша ви можете назвати?
- Хто, на вашу думку, позитивно впливає на формування кращих рис в характері юнака, а хто негативно?
- У чому ж причина трагедії Лукаша?
- Які риси характеру втілені в образі дядька Лева?

Висновок. Драма-феєрія “Лісова пісня”- глибоко філософський твір про взаємодію добра і зла, прекрасного і потворного. Це гімн єднанню людини і природи, натхненна пісня про велич духовного, про порив людини до щастя, її боротьбу за вільне, красиве, духовно багате життя. Твір навчає любити природу, поважати творчу особистість.

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово викладача: останнє десятиріччя ХХ ст. повернуло до життя драматичну поему Лесі Українки “Бояриня”, яку поетеса написала 1910 року, перебуваючи на лікуванні в Єгипті. Це єдиний твір поетеси, побудований на матеріалі історичної минувшини України, - дія відбувається в другій половині ХУІІІ ст.

Драматична поема “Бояриня” мала нелегкий шлях до читача, була опублікована вже по смерті поетеси – в 1914 році. За радянських часів твір було суворо заборонено режимом, тож прийшов до сучасного читача тільки в 1989 році.

Драма перейнята порівнянням суспільно-політичної атмосфери України й Московщини ХУІІІ ст., підкресленням їх очевидних розбіжностей. Московське царство було феодально-кріпосницькою державою виразно азійського типу (“скрізь палі, кунчуки...Холопів продають... Чим не татари?”) Гетьманська ж Україна з її республіканським устроєм і сильними демократичними елементами являла собою своєрідну антитезу Московщині. Виношуючи далекосяжні імперські наміри, Москва дивилася на Україну як на свою перспективну колонію, і де силою, а де підступом дедалі більше обмежувала українську автономію.

Головна героїня драми Оксана, взявши шлюб з козаком Степаном, який став боярином на службі в московського царя, опиняється в Москві. Туга за батьківщиною, за більш демократичним і людським життям, усвідомлення залежного України, спостереження за тим, як принижує свою гідність її чоловік, прагнучи догодити цареві та московським звичаям, дедалі більше засмучують героїню. Найбільше її гнітило, що принижують і зневажають українців, які прийшли на царську службу, - тримають за блазнів. Живучи далеко від рідного краю, молода жінка

тяжко переживає національне приниження: “Зломилась воля, Україна лягла під ноги Москві”. Вона поривалась допомогти землякам, та Степан переконав її, що це небезпечно для всієї сім’ї. Свою вимушену бездіяльність Оксана сприймає як зраду. Не справдились надії Оксани та Степана на те, що вони зможуть допомогти Україні, перебуваючи на службі в царя.

Душевні страждання, відчуття своєї безпорадності, зрештою, приводять героїню до загибелі. Не менш трагічним є образ Степана, який обрав шлях пристосовництва, мусив постійно роздвоюватися, аби вислужитися перед царем і не потрапити на дибку. У найдраматичніший момент – передсмертну годину дружини душа його ніби оживає, і звучить гірка сповідь:

Нас доля так уже скарала тяжко,
Що, певно, й Бог простить усі гріхи.
Хто кров із ран теряв, а ми із серця,
Хто засланий, в тюрму замкнутий був,
А ми несли кайдани невидимі.

Висновок. Леся Українка у своїй драмі проводить паралель між долею Оксани та долею України. І молода жінка, і її рідний край змушені були скоритися поневолювачам, хоча й намагалися боротися до останнього. Поетеса зображає трагедію народу, який не міг залишитися вільним, закликає до боротьби за волю і незалежність.

Твір Лесі Українки не втратив своєї актуальності і в наш час.
Оцінювання.

IV. Домашнє завдання: прочитати твір, опрацювати записи в конспекті.
Підготуватися до самостійної роботи за творчістю Лесі Українки

Тести для самоперевірки за творчістю Лесі Українки:

I рівень.

1. Леся Українка народилася:
А. с. Колодяжному;
Б. Новограді-Волинському +
В. києві
2. Справжнє прізвище Лесі Українки:
А. Марія Олександрівна Вілінська;
Б. ЛарисаПетрівна Косач +
В. Наталя Іванівна Кобринська;
3. Літературний псевдонім матері Л. Українки:
А. Ганна Барвінок;
Б. Олена Пчілка +
В. Дніпрова Чайка
4. Мати Лесі Українки походила з роду:
А. Драгоманових +
Б. Костомарових
В. Косачів

5. Батько Лесі Українки був:
 - А. священиком;
 - Б. Юристом +
 - В. учителем.
6. Лариса Косач здобувала освіту:
 - А. у Київському університеті;
 - Б. У Петербурзі;
 - В. вдома.+
7. Перша літературна спроба – вірш:
 - А. “Надія”+
 - Б. “Конвалія”
 - В. “Любка”
8. Літературне ім'я Ларисі Косач дали:
 - А. вона сама;
 - Б. Її мати;
 - В. Іван Франко.
9. Як називалась, де й коли вийшла перша поетична збірка Лесі Українки?
 - А. “Подорож до моря”;
 - Б. “На крилах пісень” +
 - В. “З вершин і низин”
 - А. у Львові; +
 - Б. Чернівцях;
 - В. Києві;
 - А. 1884;
 - Б. 1891;
 - В. 1893.
10. Розташуйте поетичні збірки Лесі Українки в порядку їх виходу в світ і вкажіть роки видання: “Відгуки” (1902); “На крилах пісень” (1893); “Думи і мрії” 1899.
11. Який з перелічених творів не друкувався за життя поетеси:
 - А. “Одержима”;
 - Б. “Бояриня”; +
 - В. “Давня казка”
12. Назвіть три відомі вам драматичні поеми Лесі Українки.
13. Цю поему написала Леся Українка в Мінську біля вмираючого Сергія Мержинського за кілька годин. Мова йде про:
 - А. “Касандру”;
 - Б. “Одержиму”+
 - В. “В катакомбах”
14. Вершиною драматичної майстерності є твір:
 - А. “Одержима”;
 - Б. “Лісова пісня” +
 - В. “В катакомбах”
15. “Contra spem spero!” українською мовою перекладається:

- А. завжди те саме;
 Б. Марево;
 В. без надії сподіваюсь +
16. Жанр твору “Лісова пісня”:
 А. Поема;
 Б. Драма-феєрія +
 В. Казка
17. Слова Не зневажай душі своєї цвіту,
 Бо з нього виросло кохання наше!
 Той цвіт від папороті чарівніший –
 Він скарби творить, а не відкриває....
 адресовані:
 А. Мавці;
 Б. Лукашеві +
 В. Килині
18. “О не журишь за тіло!” – так починається монолог:
 А. Лісовика;
 Б. Мавки +
 В. Лукаша
19. Боярину з однойменної драматичної поеми Лесі Українки звали:
 А. Катерина
 Б. Оксана +
 В. Марія
20. У строфі:
 Та пісня, як море, і стогне, й рида,
 І барвами грає,
 І скелі зриває,
 Як чиста прозора вода.-
 визначити художні засоби:
 А. фразеологізми;
 Б. порівняння +
 В. метафори +
 Г. епітети +
 Д. метонімії;
 Е. протиставлення
21. Що характеризує драматичну поему як жанр:
 А. поєднання драматичного, епічного й ліричного начала;
 Б. широкий фон подій;
 В. стислість і лаконізм у викладі матеріалу; +
 Г. глибока психологічність конфлікту; +
 Д. повчально-моралізаторський характер;
 Е. смерть головного героя

Завдання II рівня:

- Які проблеми порушує Леся Українка в “Лісовій пісні”?

- Як ви розумієте визначення жанру “Лісової пісні”, поясніть, чому це драма-феєрія.
- Назвіть фольклорні образи “Лісової пісні”, яка їх роль?
- Складіть план порівняльної зарактеристики образів Мавки і Лукаша.
- Яка основна думка драматичної поеми “Бояриня”?

Заняття №

Тема. Микола Вороний. Життєвий шлях та літературна творчість. Поезії “Іванові Франкові”, “Блакитна панна”, “*Vae victis!*”, “Інфанта”.

Мета. Ознайомити студентів з яскравим талантом і трагічним життям поета; розвивати навички виразного читання ліричних творів, вміння висловлювати свої думки з приводу прочитаного; виховувати в студентів любов до України, до її культурних надбань.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів.

Хід заняття.

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Вступне слово викладача. Микола Вороний – видатний український культурний діяч – постать неоднозначна, людина, що дивилась на світ своїми очима, неперевершений майстер слова, творець поетичних шедеврів, видатний перекладач, вчений-мистецтвознавець. Ім'я М. Вороного, як і його творчість повертаються нині із забуття.

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Лекція викладача.

Народився 6 грудня 1871 р. на Катеринославщині. Навчався у Харківському і Ростовському реальних училищах. З останнього був виключений за зв'язки з народницькими організаціями і позбавлений права вступати до вищих навчальних закладів. 1895 р. виїздить за кордон, продовжує освіту у Віденьському і Львівському університетах. Перші поетичні твори припадають на період навчання у Харківському реальному училищі. За життя поезія Вороного публікувалась в численних альманахах, виходила окремими збірками: “Ліричні поезії” (1911 р.), “В сьайві мрій” (1913), “Поезії ” (1920), “За Україну” (1921), “Поезії” (1929).

Ще у Ростові М. Вороний захоплювався театром М. Кропивницького. Веде переписку з драматургом, запитує, радиться, а потім переїздить на східну Україну, де стає актором театру М. Кропивницького. Як актор мандрує містами і селами України і Росії. 1901 року нзавжди залишає сцену, працює в різних установах, а з 1910 поселяється в Києві. Не стоїть осторонь бурхливих подій в країні, не маючи чітких і твердих політичних переконань, не сприйняв події 1917 року. Емігрує 1920 року за кордон. Тугаза батьківщиною змушує письменника повернутися до України 1926 року. Та поступово над М. Вороним, як і над більшістю відомих діячів України,

збираються чорні хмари сталінських репресій. На початку 30-х років М. Вороного виселяють з Києва потім засудили на три роки таборів. В останню мить вирок було замінено на вислання до Казахстану. З Харкова поета вивезли у невідомому напрямку. Довгий час про долю М. Вороного нічого не було відомо. Після відкриття архіву КДБ було встановлено, що Миколу Вороного разом з іншими діячами мистецтва було незаконно репресовано і розстріляно 7 червня 1938 року.

М. Вороний – талановита людина, яка всі свої знання і неабиякий талант віддала служінню українській літературі. За життя письменника вийшло чотири поетичних збірки його творів. Основні мотиви творчості М. Вороного такі:

- роль поета і поезії в суспільному житті (“Іванові Франкові”, “На Тарасовій горі”);
- мотив оптимізму, синівської віри у свій народ, у його світле майбутнє (“Дівчині”, “Коли ти любиш рідний край”);
- патріотичні мотиви, безмежна любов до України (“Євшан-зілля”);
- ушлявлення самовідданих борців за свободу, мужніх, відважних людей (“Молодий патріот”);
- інтимна лірика (“На скелі”)

Читання й аналіз студентами віршів М. Вороного.

ІНФАНТА

Різьблю свій сон... От ніби вчора ми
Зійшлись,— і стріча та жива.
На землю тканками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо гас.
Над килимами вогнелунними
Венера кинула алмаз.

У завивалі мрійнотканому
Дрімала синя далечинь,—
І от на обрії туманному
Замиготіла ваша тінь.

Дзвінкою чорною силветою
Вона упала на емаль,
А поза нею вуалетою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли, як сон, як міф укоханий,
Що виринає з тьми століть.
Вітали вас — мій дух сполоханий,

Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,
Коли величною інфантою
Ви поуз мене перейшли.

Ви усміхнулись яснозоряно
Холодним полиском очей,—
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.

Освячений, в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною Революція
В червоній заграві пливла.
Коментар

У поезії «Інфанта» поет М. Вороний розмірковує над враженням, яке справила на нього старовинна картина під такою ж назвою. Твір починається романтичною пейзажною картиною, в якій багато авторських неологізмів, створених його поетичною уявою («проміннострунними», «мрійнотканому», «вогнелунними»).

З чуттям «побожної хвали» ліричний герой оспівує жіночу красу, що, виринувши із глибини століть, залишилася вічною й нетлінною.

А світ продовжує жити, у ньому є завжди «два мечі» — добро та зло, і це слід сприймати як належне. Червоний колір полотна нагадав поетові червоні заграви революції.

Має крилами Весна

Запашна,

Лине вся в прозорих шатах,

У серпанках і блаватах...

Сяє усміхом примар

З-поза хмар.

Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
Майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона — Блакитна Панна!..
Гори, гай, луки, поля —
Вся земля їй виспівує: «Осанна!»

А вона, як мрія сну
Чарівна,
Сяє вродою святою,
Неземною чистотою.
Сміючись на пелюстках.
На квітках
Променистою росою.
І уже в душі моїй
В сяйві мрій
В'ються хмелем арабески.
Миготять камеї, фрески,
Гомонять-бринять пісні
Голосні
І сплітаються в гротески.

Коментар

Поет М. Вороний оспівав весну як блакитну панну. Поряд зі звичними, традиційними у фольклорі та в літературі засобами виразності (весна запашна, чарівна, у прозорих шатах, у серпанках) автор використовує біблійну урочисту лексику («Осанна!»), метафори («в душі моїй, в сьйві мрій В'ються хмелем арабески»), мистецькі терміни (арабески, фрески, гротески). І це надає творові неповторне інтелектуально-мистецьке естетичне забарвлення.

Vae victis

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло.
Мою душу самотню пожерла гадюка-нудьга,
І, безсилий, хилюсь я, хоч ще молоде моє тіло...
Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло,—
В нім погасла снага.

Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала.
І я, спраглий, схилявся і пив із криниці знаття.
Ні, не марно я жив,— я боровся, шукав ідеала,
Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала
В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа.
Мрії гасли, як зорі, зломилась напружені крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця закрила
Неминуча мета.

Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина;
Зграї гарпій проклятих, що звуться «навіщо», «куди»,
Мою душу жеруть... Як покинута в лісі дитина
Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

1904

Оцінювання.

IV. Домашнє завдання. Опрацювати записи в зошиті.

Заняття №

Тема. Розвиток зв'язного мовлення. Контрольна робота. Твір

Мета. Виявити рівень засвоєння студентами навчального матеріалу, вміння застосовувати набуті знання, ввести їх в систему письмової роботи; розвивати писемне мовлення, вміння чітко формулювати свої думки; виховувати самостійність в роботі над темами творів, естетичне чуття слова.

Обладнання. Хрестоматії, тексти вивчених творів.

Тип уроку. Контролю і корекції знань і вмінь.

Хід заняття

I. Мотивація навчання.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опрених знань студентів.

Ознайомлення студентів із записаними на дошці темами контрольних робіт:

Осуд бездуховності й егоїзму в повісті І. Нечуя-Левицького “Кайдашева сім`я”;

Порівняльна характеристика образів Мавки і Лукаша;

У чому трагедія Чіпки (за романом П. Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”);

Лірична драма “Зів`яле листя” – шедевр інтимної лірики І. Франка;

Актуальність поеми “Мойсей” для сьогодення;

Єдність буття природи і людини у повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”;

Інтимна лірика Лесі Українки.

Самостійна робота студентів над творами.

III. Домашнє завдання: скласти хронологічну таблицю до життя і творчості С.Васильченка.

Заняття №

Тема. Життєвий та творчий шлях Олександра Олеся. Поезії «З журбою радість обнялась»,

З журбою радість обнялась...

В сльозах, як в жемчугах, мій сміх,

І з дивним ранком ніч злилась

І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.

Одна летить, друга спиня...

І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

1906

О СЛОВО РІДНЕ! ОРЛЕ СКУТИЙ!

О слово рідне! Орле скутий!

Чужинцям кинуте на сміх!

Співочий грім батьків моїх,

Дітьми безпам'ятно забутий.

О слово рідне! Шум дерев!

Музика зір блакитнооких,

Шовковий спів степів широких,

Дніпра між ними левій рев...

О слово! Будь мечем моїм!

Ні, сонцем стань! вгорі спинися,

Осяй мій край і розлетися

Дощами судними над ним.

1907

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

ЧАРИ НОЧІ

Сміються, плачуть солов'ї

І б'ють піснями в груди:

"Цілуй, цілуй, цілуй її, —

Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,

Чи забуття, чи зрада:

Весна іде назустріч вам,

Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши

Свій сум, думки і горе —

І струмись власної душі

Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!

Чаруйсь, хмелій, впивайся

І серед мрій і забуття

В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить

В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбилися зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не успіла, —
Гори! Життя — єдина мить,
Для смерті ж — вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток,

Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:

Що візьме час, що люди,

Погасне в серці багаття,

І захолонуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,

Як Фауст, дні минулі...

Та знай: над нас — боги скупі,

Над нас — глухі й нечулі..."

.....

.....

Сміються, плачуть солов'ї

І б'ють піснями в груди:

"Цілуй, цілуй, цілуй її —

Знов молодість не буде!"

Ольшанське кладовище в Празі. Тут, на православній ділянці, — могила Олександра Олеся. (Його справжнє ім'я і прізвище — Олександр Іванович Кандиба). Ранньою весною 1988 року я вклонився його світлій пам'яті. Новий дубовий хрест; прокинулися минулорічні і з'явилися нові, посаджені кілька днів тому, квіти. Тиша і чистота, спокій і сум. Поруч поховані інші наші земляки, яких доля закинула по революції до Праги. Не відомі ні мені, ні усім нам — доктор Микола Галаган, директор тутешньої української гімназії, професор Іван Кобизський. А неподалік — могили російських письменників Євгена Чирикова, Василя Немировича-Данченка, Аркадія Аверченка, матері

письменника Володимира Набокова — Гелени Набокової... Деякі могили доглянуті, інші поволі зникають у безвісті. Як і долі тих, хто в них знайшов останній притулок далеко від рідної землі.

Могила Олександра Олеся не занедбана — в Празі живе його син Олесь Кандиба, який опікується посмертною долею батька. Живуть там і наші земляки — Зіна Генік-Березовська і Богдан Зілінський, які обов'язково відведуть вас на могилу славетного поета. Пам'ятають і піклуються про поетичну спадщину нашого митця і чеські літературознавці Вацлав Жидліцький, Вячеслав Сато, Ілона Славікова, приїзять із Братіслави дослідники його творчості Мікулаш Неврлі і Михайло Мольнар. Не оминаємо й ми, радянські українці, це місце, коли доводиться бувати в Чехословаччині, бо доля спадщини першорядного українського поета нас турбує. Навіть у трагічні десятиліття сталінщини в народі не забувалася його творчість, хоча 27 років — з 1930 по 1957 рік — вірші Олександра Олеся не друкувалися в нашій країні. Чому так сталося? Чим завинив майстер перед своїм народом? Переконали: нічим він не завинив, народ його не карав осудом, не обійшов забуттям. Намагався покарати поета сталінізм, відлучаючи його творчість від історії української літератури, вилучаючи із масових бібліотек його книги і забороняючи їх друк. Олесь завинив перед своїм народом лише тим, що не розділив із ним страхіття голоду 1932 — 1933 років, жахів сталінського беззаконня, ненависної фашистської окупації. Та він себе жорстоко і покарав. Покарав тим, що 1919 року залишив рідний край і опинився на чужині.

Чужина — могила, чужина — труна,

Душа на чужині, як чайка сумна, —

Літає і квилить в сльозах без гнізда:

Навік його змила бурхлива вода.

Так він писав 1927 року, коли на Радянській Україні його поезії знали, як кажуть, і старі, й малі. Адже саме тоді перевидавалися підготовлені Павлом Филиповичем “забезпечені” ґрунтовною його ж передмовою “Вибрані твори”. Перевидавалися тричі — в 1925, 1929 і 1930 роках. Крім того, Державне видавництво України двічі — у 1925 і 1929 роках — друкувало його збірочки поезій для дітей молодшого віку. Укладачі різних репертуарних збірників, декламатори буквально вихоплювали поезії Олеся, з неофітською одержимістю пристосовуючи їх до революційних свят шляхом заміни і назв, і уточнення смислового звучання. Вірші митця стали воістину народними завдяки мелодійності, чіткій соціальній орієнтації і багатству народнопоетичної образності. Протягом 1917 — 1930 років з'явилося в нашій країні 25 окремих видань, серед них і три книжки російською мовою. І це

незважаючи на те, що поет виїхав 1919 року нібито з дипломатичним завданням від буржуазно-демократичного уряду Української Народної Республіки (УНР). Та заради істини слід сьогодні нагадати: О. Олесь не був ні політичним діячем буржуазно-демократичних урядів, ні тим паче дипломатом. Саме тоді, коли С. Петлюра почав прибирати владу до своїх рук, немало української інтелігенції під приводом дипломатичних місій емігрувало з країни. Виїхав за кордон і поет. Його лякала неконтрольована стихія революційних припливів і відпливів, він вважав, що не варто свавільно експериментувати над “живим народним організмом, обезкровленим війною і революцією”, боявся, що справа може повернутися фатально, що треба уважніше придивлятися до процесів, не поспішати, що Україні загрожує Антанта, а в цьому заплутаному лабіринті, яким є політика, мало кому вдається правильно зорієнтуватися, тим більше — вести за собою народні маси.

Згодом він опиняється у Відні, де випустив чотири номери гумористичного журналу “Сміх”, у якому сатирично висміяв українську еміграцію за її претензії на народне представництво, на формування в екзилі “українських урядів”, на організацію “проводів для боротьби за визволення України” тощо.

З 1923 року Олесь живе в Чехословаччині.

Народну славу поетові створили і назавжди утвердили пісні та поетичні скорботи періоду революції 1905 — 1907 років і Лютневої революції 1917 року. Митець зумів з великою експресивною напругою “переплавити” народні переживання і сподівання в болісно-вразливій своїй душі і потужно, зі щирою емоційною сповідальністю вилити це в поетичних образах, символічних асоціаціях та музичних ритмах. Він пережив і світлі надії рідного народу на соціальне та національне визволення, і трагічні поразки першої російської революції, оплакав загиблих та загорівся новим, зігрітим революційними загравами гнівом супроти насильства й тиранії.

Ми не зложимо зброї своєї...

Дужі в нас і бажання, і гнів,

Ми здобудемо землю і волю

І загоїмо рани віків.

1910 року Сергій Єфремов так оцінював його творчість: “Обурення проти насильства, гніву за скривджених повно в поезіях Олесья 1905 — 1907 рр., і в них він дає такі гарні зразки громадянської, справді високої поезії, до якої після Шевченка ніхто ще так високо не підіймався на Україні. Олесь ще

раз наочно показав, що громадянські мотиви анітрохи не зв'язують крил і не заважають справжньому поетові, не підборкують його творчого натхнення”.

А минуло лише п'ять років відтоді, як молодий поет дебютував в одеському альманасі “Багаття” віршем “Парубоцькі літа — то бурхливий потік”, і три роки з того часу, як побачила світ перша (1907р.) збірка поезій “З журбою радість обнялась”.

Хтось ударив без жалю по серці моїм, —

І забилося серце в вогні золотім...

І посипались іскри ясні,

І в дзвінкі обернулись пісні.

Романтичне світосприйняття, щедро напоєне народнопоетичною образністю, музичним ладом народної пісні, динамічно визрівало до вершин бездоганного словесного інструментування. Читачів буквально зачаровували алітерації та асонанси поезій Олеся, а його щире, виболене й власною долею співчуття голодним, обідраним і німим рабам у царській “тюрмі народів” викликало співпереживання і довіру:

Вони — обідрані, розбуті,

Сліпі, голодні і німі,

В кайдани, в сталь міцну закуті,

В кривавих ранах і ярмі, —

Сьогодні більше не раби:

Лунають гасла боротьби!

Поет вселяє віру й упевненість у свідомість цих таврованих рабів:

Вони — гроза, вони — герої:

Їх гнів героями зробив.

І верх за ними буде в бої —

Сам бог попереду рабів!!

Ти чуєш грім? Гримлять раби:

“За нами поспіх боротьби!!”

Ці могутні, оптимістичні заклики пролунали 1906 року — в розпал першої російської революції. Тож можна зрозуміти митця, який так болісно сприйняв її поразку.

Олександр Олесь свій талант присвятив цій революції — її переможно-величній увертюрі та її трагічному фіналові.

На революцію працював поет натхненно і самовіддано, перекладаючи на українську мову “Варшав'янку”, “Марсельєзу”, “Сміло у ногу рушайте”, “В неволі скатований люд”, утверджуючи свій авторитет митця-громадянина і публіцистичними статтями, фейлетонами. Одна за одною з'являються й книги його поезій. Після згаданої “З журбою радість обнялась”, яка побачила світ у Петербурзі 1907 року, виходить книга II (також в Петербурзі 1909 року), решта книг (їх поет також позначав римськими цифрами — III, IV, V) друкуються в Києві (1911, 1914, 1917 рр.). Була підготовлена до друку і книга VI. У січні 1919 року журнал “Книгар” повідомляв: “Відомий український поет О. Олесь закінчив і здав до друку VI книгу своїх поезій”.

Але цю збірку читач не отримав.

Жоден відомий літературний критик не оминав своєю увагою віршів поета. Микола Зеров відзначав, що лірик наділений першорядним талантом, який дозволив йому так авторитетно репрезентувати українську поезію, як Володимирові Винниченку нашу прозу. Про митця писали Григорій Чупринка і Спиридон Черкасенко, Олександр Дорошкевич і Агапій Шамрай, Борис Якубський і Володимир Коряк... Михайло Грушевський вважав, що про Олександра Олеся слід говорити як про “найбільшого з нині живущих поетів на Україні”.

Олександр Олесь — талант особливої драматичної напруги і глибини. Досить вчитатися в його гнівні інвективи, спрямовані проти ненависного царського режиму, і вжитися в емоційно бурхливі поетичні переживання нової — Лютневої — революції, щоб переконатися, яким тонким інструментарієм відчуття і відтворення суспільних настроїв він володів. Закономірно, що з-під його пера з'явилася і низка драматичних етюдів — “Злотна нитка”, “По дорозі в казку”, “Над Дніпром”, “Трагедія серця”, “Ніч на полонині”.

Герої цих творів синтезують духовний потенціал, видобутий із міфології, з образного переосмислення могутніх сил природи, поривання їх творця до ідеалу, краси, гармонії. Але як часто митець розпинає себе на хресті сумнівів

і розчарувань! Дійсність повсякчасно вносила дисгармонію і в його особисте життя, і в ті вимріювані, сповідувані ідеали, в ім'я здобуття яких він творив і жив. Найперші після полишення батьківщини розчарування пов'язані зі спогляданням емігрантського побуту і мізерного політикування.

Вони зійшлися, небораки,
В ім'я найвищої мети,
Щоб всім єдиним фронтом йти,
І перегризлились, як собаки,
Пересварились, як коти,
І розповзлись знов, як раки.

Це вірш із книги “Перезва” (1921р.), яку поет видав під псевдонімом В. Валентин і спорядив таким зверненням:

“До читачів!
(Коли будуть).

Я дуже перепрошую, що випускаю першу свою книжку без портрета і критичної розправи. Повірте, це не із скромності, а із-за браку відповідних коштів.

Автор”

Треба було мати велику мужність, громадянську відвагу, аби із таким сарказмом знеславити своїх земляків, які товпляться по чужих містах Європи, політикують, лаються, розкошують і бідують... Невдовзі ця збірка вийшла на Радянській Україні під назвою “Емігрантська перезва”.

Олександр Олесь не шкодує і себе, розчарованого, зневіреного, — то намагається виправдати свій крок бодай перед власною совістю, то впадає у відчай:

О, недурно в скорботах ми плачемо
На вигнанні в холодних світах,
Ми своєї землі не побачимо...

Тільки, може, у мріях, у снах.

І чому по світах ми блукаємо,

І який ми спокутуєм гріх,

Ми ніколи до суду не визнаємо

Від людей ні чужих, ні своїх!

У мріях і в снах йому з'являлися травобуйні степи Сумщини, рідне Білопілья (Крига), де він народився 5 грудня 1878 року, село Верхосулці, де після смерті батька жив у діда разом з матір'ю і двома сестричками. Дитинство йому уявлялося “одним золотим днем”. Як писав в автобіографії: “...все, що я бачив там, у степу, в саду, на річці (Сула), здається мені суцільною казкою природи”.

Вчився без великого бажання. Спочатку в дергачівській хліборобській школі, згодом — у Харківському ветеринарному технікумі. Вивчав самотужки іноземні мови, писав вірші українською і російською мовами, готував рукописні збірки. Дуже любив театр, сам організовував драматичні гуртки, брав участь у виставах. Величезне враження справило на нього свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському 1903 року в Полтаві, особливо зустрічі з українськими письменниками — Лесею Українкою, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським... Усе, що він побачив і почув, глибоко схвилювало його вразливу натуру. Заборона українського слова, знущання з національних символів, традицій, культури обурювало його і утверджувало в необхідності боротьби за права українського народу і його культури.

Неоднораз поет поривався на Україну, жив надією на повернення, але його стримували сумніви. Знав він про немилосердний голод початку 30-х років, знав, що один за одним гинули у безвісті письменники, але найбільше потрясла його трагедія родини Крушельницьких. Поет відтворив крах політичних надій старого Антона Крушельницького і його синів Івана і Тараса в драмі “Земля обітована”.

Останні роки і дні життя Олеся були потьмарені фашистською окупацією Праги, важкою хворобою, звісткою про загибель у фашистському концтаборі Заксенхаузені сина Олега — також поета.

Помер майстер 22 липня 1944 року.

О принесіть як не надію,
То крихту рідної землі:

Я притулю до уст її

І так застигну, так зомлію...

110 років минуло з дня народження видатного українського літератора — творця класичних мистецьких шедеврів української поезії. Як тільки зринала хоча б маленька можливість донести їх до українського народу, з'являлися книги, підготовлені Максимом Рильським, котрий вважав, що “поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури”, Олегом Бабишкіним, Борисом Буряком, Юрієм Мельничуком, Василем Яременком та іншими дослідниками.

У видавництві “Дніпро” вийшло найповніше — двотомне — видання його творів. Упорядник і автор передмови Р. Радишевський включив до цього видання ненадруковану шосту книгу його поезій, розшукав близько 600 неопублікованих віршів О. Олесь, розкиданих по записниках і рукописних збірках. Його архів величезний. Понад три тисячі одиниць збереження налічує фонд Олександра Олесь в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР ім. В. Вернадського. Велика частина архіву є десь у Празі. Дослідження творчої спадщини видатного майстра слова тільки розпочинається. Поет повертається на батьківщину, до рідного народу. І ми сьогодні віримо, що доля творчої спадщини Олександра Олесь буде щасливішою, ніж його особиста доля.

Заняття №

Тема. Володимир Винниченко. Життєвий і творчий шлях. “Салдатики!”, огляд драматургії.

Мета. Ознайомити студентів із життєвим і творчим шляхом письменника, багатогранністю його творчої особистості; розвивати усне мовлення; виховувати інтерес до українських митців слова, їх творів.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань.

2. Епіграф до заняття: *Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка. (М. Коцюбинський)*

II. Актуалізація опорних знань

1. Вступне слово викладача.

В особі Володимира Кириловича Винниченка поєднані якості одного з найталановитіших українських прозаїків та драматургів і видатного політичного діяча. Для творів В. Винниченка характерні широта й актуальність тематики, новаторська манера письма. Письменник реалістично

зображує тяжке становище темного і забитого селянства та міської бідноти, жорстоку експлуатацію заробітчан, пері спалахи соціального протесту.

Життя професійного революціонера – члена Револьюційної української партії (арешти, підпілля, нелегальні переходи кордону, агітаційна робота) дало широкий матеріал для літературної праці. Вже першими своїми творами Винниченко заявив про себе як про письменника з надзвичайно розвиненим соціальним і психологічним чуттям та невимушеною манерою письма.

2. Знайомство з життєвим та творчим шляхом письменника. Перевірка домашнього завдання.

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

1. Лекція викладача за планом.

2. Визначення новели, оповідання, роману. (Повторення вивченого раніше)

3. Характеристика творчої спадщини В. Винниченка за таблицею

Рік написання	Назва твору	Тематика
1902	“Краса і сила (перша назва – “Сила і краса”)	Доля людей, викинутих за межі життя
1093	“Суд” “Біля машин”	Сваволя і беззаконня, які панують у державі, Життя заробітчан
1906	“Салдатики!”	Придушення селянських заворушень
1907	“Студент”	Саможертвність, готовність віддати життя за ідею
1909	“Дизгармонія”, “На терезах життя”	Роль мистецтва в людському житті
1921	“Сонячна машина”	Соціально-утопічний роман, де висувуються соціальні проблеми
1922	“На той бік”	Тема громадянської війни
1921-1923	“Намисто”	Внутрішній світ дитини
1932	“Нова заповідь”	Сподівання на встановлення у світі соціальної справедливості
1932	“Слово за тобою, Сталіне” (видано посмертно в Нью-Йорку 1971 р.)	Сподівання на встановлення у світі соціальної справедливості
1911-1951	“Щоденник”	Життя і творчість письменника, його погляди на життя

Слово викладача.

Винниченко, як і багато інших відомих письменників, не оминули теми визвольного руху на початку століття. В оповіданні “Салдатки!” показано типову картину придушення селянського повстання. До села наближається каральний загін, викликаний поміщиком, у якого селяни відібрали зерно. Збентежений, наляканий натовп чекає розправи. Його намагається заспокоїти організатор бунту Явтух, посилаючись на Євангеліє, де сказано, що кожен повинен добувати собі хліб “в поті лиця”. Пани не працюють, живуть у розкоші, отже, зібраний урожай належить тим, хто його виростив.

Зійшлися солдатська шеренга і селян. Офіцера найдужче вразило, що Явтух намагається виправдати селянську акцію і пояснює солдатам: “Ми не грабили! Ми з голоду вмирили! Ми ж самі заробили той хліб, що забрали!..” Занепокоївшись, що “салдатики” стали вагатись з виконанням його команди стріляти в людей, каратель зарубує шаблею Явтуха. Однак і сам падає мертвий від руки іншого селянина. Письменник до краю загострює конфлікт і не робить жодних спроб прикрасити реальну дійсність.

Робота над текстом оповідання “Салдатики!”.

1. Чому раптово збунтувалось село?
2. Охарактеризуйте пана Партнера.
3. Як зображено офіцера у творі?
4. Проаналізуйте ставлення Явтуха до солдатів.

Слово викладача. Оповідання “Салдатики!”, за визначенням самого автора, “малюнок із селянських розрухів”. Психологічно точно і експресивно Винниченко відобразив докорінні зміни, що відбувались на селі, формування й зростання соціального протесту. В особі Явтуха показано нову політичну силу, що вийшла на терени соціальної й політичної боротьби – українське селянство. Кульмінацією твору є протистояння селянського ватажка Явтуха і офіцера карального загону. Це протистояння завершується загибеллю обох, але Явтухові вдалося відвернути масову розправу – “салдатики” не стріляли. У цьому – глибинний історичний оптимізм оповідання. Тут виявляє себе одна з характерних рис Винниченкової прози: його твори містять вагомий підтекст, який мислячий читач має обов’язково зрозуміти.

Тільки саможертвність може зняти полуду з очей обдурених, затурканих селян, котрі вважають своїх захисників ворогами,— така ідея оповідання «Студент» (1907). Щоб довести свою непричетність до пожежі, яка спалила село, щоб зняти підозру, поширювану стражниками, котрі в біді звинувачують студентів, молодий революціонер прилюдно стріляється. І тоді старий дід, який погрожував «вимотати» з студентів жили, стрибає на одного з охоронців царських устоїв і душить його. Пручання стражника запалило очі селян «диким, лютим гнівом»: «Ага!.. Так його!.. Дай йому щастя того!..»

Український поет і критик Микола Вороний влучно визначив тему твору свого сучасника: «Самогубство — останній агітаційний спосіб во ім'я торжества ідеї».

Колоритний епізод, що характеризує сваволю й беззаконня, які процвітали в імперії, показано в оповіданні «Суд» (1903). Земський начальник Самоцвіт у розмові з місцевим панком «теоретично» обґрунтовує свою практику роз'яснення селянам урядових циркулярів щодо селянських заворушень, які прокотилися Україною. На думку начальника, розмова з селянами про «неблагонамеренних лиц», які підбурюють селян до непослуху, ще дужче наверне останніх до «бунту», до відмови працювати в панських економіях. При цьому він посилається на дії земського начальника з сусіднього повіту, коли після проведених «роз'яснень» про «крамолу», котра мовби подавалася в розповсюджуваних прокламаціях, селяни зрозуміли, що в тих «бомажках» все правдиво, по-Божому написано.

Тому Самоцвіт чинить над «бунтівниками» свій суд: б'є людей «в морду». Такий «суд скорий, правий і справедливий» він демонструє гостеві, розбиваючи обличчя зовсім невинної людини. Ця ситуація змальовується дещо в гумористичному освітленні: начальник переплутав двох братів Крутоноженків — Никифора і Никонора.

Оповідання має й другий план, адже показує наростання селянської невдоволеності беззаконням, визрівання рішучості людей у відстоюванні своєї гідності. Правда, царського держиморду не так легко злякати, коли жертва такого «суду» називає його вчинок розбоєм. Від цих слів Самоцвіт сатаніє і пояснює панкові, що через таких, як щойно невинно побитий Никифор, він ще й «удар» може дістати.

Яскравість зображеного досягається й через майстерне використання прийомів іронічного письма, зокрема щедре застосування мовного «суржика», «макаронічної» мови в окресленні персонажів і змалюванні неординарних життєвих ситуацій.

Оповідання «Малорос-європеєць» (1907) блискуче викриває українського панка Коростенка, який перед репетитором свого сина хизується запровадженими в своєму господарстві технічними новаціями. Він гадає, що двері в будинку, які автоматично одчиняються й зачиняються, кухонна машина, яка переміщує тісто, вивели його в ряд «європейців». Панок весь час торочить про осягнення ним європейської культури, про подолання «азіатчини» в господарюванні. Це один з тих ліберальних балакунів, яких висміювали і Панас Мирний та Михайло Коцюбинський, Леся Українка та Володимир Самійленко. Коростенко із запалом доводить, що селяни бідують не від безземелля, а від відсутності знань. Розмовляє поміщик якоюсь «кумедною» мовою, щоб показати свій «малоросійський» патріотизм.

Як «поміщик новітньої формації», Коростенко довго і нудно просторікує про те, що наука принесе людям щастя, що аграрне питання можна розв'язати тільки через застосування машин. Та словесна полова не може приховати

його гнобительського нутра: панкові не подобається, що Дума «розгарячає дуже інстинкти селян». Автор досягає справжнього ефекту у викритті «малороса-європейця», коли показує, як Коростенко, сприйнявши весільний похід за селянський бунт, розстрілює з кулемета невинних людей. Саркастично закінчується оповідання: «Слово мало-роса-європейци» «машинним робом» (тобто кулеметною чергою) було сказано «старій нашій неньці Україні».

Відомо, що аналогічний сюжет використав Михайло Коцюбинський в пізніше написаній новелі «Коні не винні».

IV. Підсумок заняття.

Оцінювання знань студентів.

У. Домашнє завдання: підручник, опрацювати теоретичний матеріал та підготувати хронологічну таблицю по життєвому та творчому шляху П. Тичини.

Заняття №

Тема. Українська література 20-30-их років ХХ ст.

Вступ. Загальний огляд. «Розстріляне Відродження»

розстріляне Відродження в українській літературі 20-30-х років

Термін "розстріляне Відродження" вперше запропонував діаспорний літературознавець Юрій Лавриненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 20-30-х рр. За це десятиліття (1921-1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема (на 1 жовтня 1925 року в Україні нараховувалося 5000 письменників).

Це відродження було пов'язано з тим, що українські митці навіть за умов замовчування й заборони (пригадаймо Емський Указ) створили тексти, гідні світового поцінування (П. Куліш, І. Франко, М. Коцюбинський), з довгожданим набуттям Україною своєї державності, з датою українізації та різнобічних свобод, обіцяних революціями 1905-1917 рр.

Вийшовши в масі своїй з нижчих верств населення (службовці, різночинці, священики, робітники, селяни), нове покоління української еліти часто не мало можливості здобути систематичну освіту через війну, голод та необхідність заробляти насущний хліб. Але, працюючи "на грані", намагаючись використати всяку можливість ознайомитися із світовою культурою, розправити віками скуті крила творчості, вони просякалися найсучаснішими тенденціями і творили дійсно актуальне мистецтво.

Головними літературними об'єднаннями були "Ланка" (пізніше "МАРС"), "Плуг", неокласики "Молодняк", "Спілка письменників західної України", ЛОЧАФ (об'єднання армії та флоту). Найвпливовішим був "Гарт", який

пізніше був перейменований на "ВАПЛІТЕ" ("Вільну Академію Пролетарської Літератури").

Саме ВАПЛІТЕ в особі Миколи Хвильового розпочало славетну літературну дискусію 1925-1928 рр. і перемогло в ній, довівши наявність і необхідність національної, специфічної української літератури, орієнтованої на Європу, а не на Росію.

Що ж визначало творчі шукання новітньої еліти й тематику її творчості? Головними складниками її світогляду був бунт, самостійність мислення та щира віра у власні ідеали. В більшості своїй це були інтелектуали, які робили ставку на особистість, а не на масу. За їх зовнішньою "радянськістю" ховалися глибокі пошуки й запити. Подивімося на деякі найцікавіші тексти.

Проза поділялася на дві течії: сюжетна і безсюжетна. У безсюжетних творах головним було не речення чи слово, але підтекст, дух, "запах слова", як казав Хвильовий. Стиль сильних почуттів та проникнення в сутність явищ називається неоромантизмом чи експресіонізмом. У цьому напрямку працювали Микола Хвильовий, Юрій Яновський, Андрій Головка, Юліан Шпол, Олекса Близько, Лесь Курбас, Микола Куліш та багато інших.

Головна ідея новели "Я (Романтика)" Хвильового - розчарування в революції, кричущі суперечності і роздвоєння людини того часу. Головний персонаж - людина без імені, а значить, без індивідуальності, без душі. Заради революції він вбиває свою матір і карає себе думкою: чи варта була революція такої жертви.

Головний герой повісті "Смерть" Бориса Антоненка-Давидовича - Кость Горобенко. Серед насильства громадянської війни і втрати людиною всіх матеріальних здобутків та елементарної гідності він сприймає більшовиків як над людей, здатний подолати смерть, яким приступна найвища істина. Вони здатні вбивати інших, не переймаючись цим. Вбивство Костем куркуля - його перехід до вищої касты, ставання людино-богом.

У романі Валер'яна Підмогильного "Місто" вперше в українській літературі проявилися елементи філософії екзистенціалізму. Головний герой в прагненні насолоди йде від задоволення фізичного до найвищих релігійних потреб. Проте навіть в такій складній тематиці письменник не перетворює роман на просту оповідь "людної" філософії, а творчо осмислює її у застосуванні до нашого, національного світовідчуття.

У поезії найцікавішими є шукання символістів Олександра Олеся і Павла Тичини. В своїй збірці "Сонячні кларнети" Тичина відбив всю широту освіченого і тонкого розуму, який споглядає багатство української природи, бажаючи докопатися до її першопричин.

Коли Комуністична партія СРСР зрозуміла свою поразку, вона почала діяти забороненими методами: репресіями, замовчуванням, нищівною критикою, арештами, розстрілами. Перед письменниками стояв вибір: самогубство (Хвильовий), репресії і концтабори (Б. Антонечко-Давидович, Остап Вишня), замовчування (І. Багряний, В. Домонтович), еміграція (В. Винниченко, Є. Маланюк), або писання програмових творів на ушлявлення партії (П. Тичина, М. Бажан). Більшість митців була репресована і розстріляна.

Яка ж доля їхніх творів?... Коли 1947 року Іван Багряний видав за кордоном свою поетичну збірку "Золотий бумеранг", другою назвою її було "Рештки загубленого, репресованого та знищеного". Твори здавалися до спецховів, заборонялися, замовчувалися, багато з них були назавжди втрачені. Хоча й функціонували у самвидаві (Іван Багряний), рукописних копіях, виходили за кордоном.

Трагічна доля покоління 20-30-х років демонструє нам всю силу українського духу, його творчий потенціал, необхідність свого шляху й незалежності від впливу інших культур.

Заняття №

Тема. Павло Тичина. Життєвий шлях та літературна творчість. Збірка "Сонячні кларнети"

Мета. Ознайомити студентів з умовами, в яких формувався талант поета; охарактеризувати основні мотиви творчості, трагізм творчої долі митця; розвивати усне мовлення студентів, навички виразного читання поетичних творів; виховувати в студентів любов до рідного краю, формувати естетичні смаки.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет П. Тичини, виставка його творів та творів про поета.

Хід заняття.

I. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань заняття.
2. Епіграф до заняття: Ах, скільки радості, коли ти любиш землю,
Коли гармонії шукаєш у житті.

Павло Тичина

II. Актуалізація опорних знань студентів.

Ми починаємо вивчення творчості Павла Тичини – відомого українського поета, неповторног, не схожого на жодного із митців світової літератури, і разом з тим поета трагічної долі, бо, як писав В. Стус, "в історії світової літератури, мабуть, не знайдеться іншого такого прикладу, коли б поет віддав половину свого життя високій поезії, а половину – нещадній боротьбі зі своїм геніальним обдаруванням".

Завдання студентам:

- розповісти про життєвий шлях поета;
- назвіть літературні збірки та рік їх виходу;
- де перебував П. Тичина в роки Великої Вітчизняної війни? Чим позначений цей період творчості?

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

Слово викладача. П. Тичина своєю першою збіркою "Сонячні кларнети" увійшов в українську літературу як весняна повінь – безмежна й безберега. Чи мав він своє джерело? Так! Це волелюбний рідний край, напоєна мудрістю і силою древня загадкова Чернігівська земля, чарівна мова земляків, які говорили, як співали, сплітаючи воєдино мову і мелодію.

Кажуть, що поети розцвітають один раз на віку. П. Тичина розцвів у молоді роки. Його збірки: “Сонячні кларнети” (1918), “Замість сонетів і октав” (1920), “Плуг”(1920), “В космічному оркестрі” (1921), “Золотий гомін” (1922) – це справді висока поезія.

Однак, починаючи з 30-их років, з П. Тичиною відбулася дивна метаморфоза: він став складати пісні, гімни, вірші, які прославляли тоталітарні порядки. Від природи лагідний і тихий, він просто не був здатен на серйозний протест, боявся сказати вголос те, що відчував у душі. Довгі роки творчість Тичини в радянському літературознавстві розглядалась однобоко – як поета комуністичної тематики. Це робилось свідомо, щоб люди забули Тичину – тонкого лірика, творця незрівнянних за своєю красою і задушевністю поезій.

Витоки трагедії таланту П. Тичини – у безправності народу, у відсутності індивідуальної свободи творчості. В інших умовах це був би геній із геніїв, але доля поета склалася нещасливою.

Знайомчись із життям і творчістю П. Тичини, ми бедемоговорити про високу поезію митця, яка дає підстави вважати його одним із кращих українських ліриків ХХ століття.

Збірка “Сонячні кларнети” вийшла друком 1918 року. У віршах збірки поєдналися дві музи – Поезія і Музика з братом Живописом. Тому картини заговорили звуками, звуки утворилиполотна, слова засяяли барвами. Назва збірки – поетичне вираження авторського розуміння гармонії Всесвіту. До неї П. Тичина включив 44 найкращі свої твори, які умовно можна поділити на три тематичні групи.

До першої належить лірика з пейзажними і любовними мотивами. Це музичні, граційні, живописні вірші: “Гаї шумлять...”, “Деся надходила весна”, “Не дивися так привітно...”, “О панно Інно...”, “Пастелі” (цикл). Поезії вражають красою образів і чуттям природи.

Друга група – вірші про народне горе, спричинене першою світовою війною “хтось гладив ниви...”, “Іще пташки...” У них відчувається нова експресивно виражена емоційна тональність.

Третя група тематично поєднується з другою: Україна і революція. Так, як і в попередніх творах, П. Тичина – пердовсім гуманіст, який, глибоко вболіваючи за трагічну долю свого народу, показує революцію в її страшній суті.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

Аналіз поезій збірки за планом аналізу поетичного твору. Виразне читання цих поезій (“Ви знаєте, як липа шелестить”, “Коли в твої очі дивлюся...”, “Я сказав тобі лиш слово...”, “Арфами, арфами...”)

Оцінювання.

IV. Домашнє завдання. Закінчити роботу над аналізом творів. Вивчити вірш напам`ять.

Заняття №

Тема. Проблема національного відродження в творчості П. Тичини. “Хто ж це так із тебе насміяється смів?”, “До кого говорить?”, “Похорон друга”

Мета. Охарактеризувати творчий доробок П. Тичини, який глибоко усвідомлював реальність і драматизм своєї доби; проаналізувати поезії за програмою; розвивати в студентів навички ідейно-художнього аналізу ліричних творів; виховувати почуття любові до своєї землі, її історії.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Твори письменника.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

Слово викладача. Про трагізм долі Тичини-поета ми вже говорили. Критики слушно вважають, що після перших збірок, які засвідчили прихід в літературу таланту світового рівня, Тичина-поет пережив глибоку духовну кризу і в 20-30-их роках боровся з власним талантом. Точніше кажучи, він намагався пристосувати його до драматичних умов того часу. І в цьому трагедія обдарованої особистості. Щоправда, були й сплески поетичного таланту П. Тичини, які пов'язані передусім з патріотичним підйомом часів Великої Вітчизняної війни з фашистською Німеччиною.

II. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово викладача. Проблема національного відродження у творчості П. Тичини постійно присутня у творчості молодого Павла Тичини. “Гей, вдарте в струни, кобзарі” написана 30.03.1917 року під час проголошення І-го Універсалу Української республіки на Софійській площі. Вірш переповнений радістю з приводу проголошення УНР та перемоги українського війська. Тон вірша – піднесений, наповнений багатством поетичного слова. Під враженням проголошення Центральною Радою 10 червня 1917 року незалежної Української Народної республіки він пише ліричну поему “Золотий гомін”, яка передає піднесений, святковий настрій. Радість українського народу відтворено у музичному образі “дзвону Лаври і Софії”. Киян поздоровляє сам Андрій Первозванний, засновник і покровитель міста.

“Золотий гомін” – у поемі звучить гімн весняному сонцю, життю, які поєднуються в єдиному пориві радості за національне відродження українського народу. Написаний 1917 року з приводу проголошення другого універсалу УНР ..”нехай український народ на своїй землі має право сам розпоряджатися своїм життям”. Та поряд з радістю з'являється передчуття біди, поет ніби відчуває ту трагічну межу, що проляже між людьми, між братами.

“Скорбна мати” аналіз тетраптиха за матеріалами підручника.

Аналіз поезій “хто ж це так із тебе насміяється смів?” та “До кого говорить?”, поеми “Похорон друга”.

Слово викладача. Без творчості П. Тичини, який безмежно любив Україну, немислима українська література. Сучасники згадують поета як людину несміливу, але доброзичливу і чесну. Роки й десятиліття, які він провів в умовах тоталітарної системи, окреслили його особисту трагедію і трагедію цілої нації. Поет завжди був з народом, і жив, і творив для народу.

Оцінювання.

III. Домашнє завдання, підручник, теоретичний матеріал по творчості П. Тичини.

Додаток. Твори поета:

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Думами, умами —
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:
Буде бій!
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —
скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон
як золотий
З переливами:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.
Любая, милая —
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:
Ой одкрий
Колос вії!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Коментар

І П. Тичина був мистецьки обдарованою людиною (співав, малював), тому у його віршах багато музики, кольорів. Звуки весни він порівнює зі звуками арфи. Весна уявляється йому то ніжною дівчиною закосиченою, то боєм нового, що відроджується, й старого відживаючого, то сміхом і плачем «перламутровим». Оригінальність мислення поета, його уяви підкреслюється авторськими неологізмами («самодзвонними», «ніжнотонними»), особливими світлими тонами й оптимістичними ритмами.

Пам'яті тридцяти
На Аскольдовій могилі

Поховали їх —

Тридцять мучнів українців.

Славних, молодих...

На Аскольдовій могилі

Український цвіт! —

По кривавій по дорозі

Нам іти у світ.

На кого посміла знятись

Зрадника рука? —

Квітне сонце, грає вітер

І Дніпро-ріка...

На кого завзявся Каїн?

Боже, покарай! —

Понад все вони любили

Свій коханий край.

Вмерли в Новім Заповіті

З славою святих. —

На Аскольдовій могилі

Поховали їх.

Коментар

Вірш П. Тичини «Пам'яті тридцяти» ушлявлює подвиг студентів та учнів, які прийняли бій під Крутами й полягли за незалежність своєї батьківщини. Це — цвіт української нації, щирі патріоти, які ділом довели свою відданість рідному краю: Трагедія довгий час замовчувалася, й тільки вірш поета нагадав про цей подвиг, збудив совість і свідомість українців.

ГЕЙ, ВДАРТЕ В СТРУНИ, КОБЗАРІ

* * *

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!
Вкраїнські прапори вгорі —
Мов сонце над степами...

Гей, рясно всипте цвітом шлях,
У дзвони задзвоніте!
Вкраїнське військо на полях
Йде, славою повите.

Дзвенять слова мов у сріблі
Братерській, веселі.
А десь на морі кораблі
Розбилися об скелі...

Земля схотіла жити знов —
Шумлять потужно ріки.
Благословіть ви чесну кров,
Хвала борцям навіки!

Хвала борцям, що на зорі
Лягли в холодні ями.

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!

Заняття №

Тема. Максим Рильський. Життєвий шлях та літературна творчість. Лірика раннього періоду. Поезії «У теплі дні збирання винограду», «Молюсь і вірю», «Запахла осінь в'ялим тютюном»

Мета. Ознайомити студентів з життєвим шляхом М. Рильського, допомогти усвідомити естетичні засади, громадянську і мистецьку позицію поета, охарактеризувати його лірику раннього періоду; розвивати естетичні смаки, вміння визначати основні думки поезій М. Рильського; сприяти патріотичному вихованню.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет творів поета та творів про нього.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань студентів.

1. Аналіз письмових відгуків про поезії П.Тичини. Читання кращих відгуків.

2. Аналіз конспектів лекції на попередньому занятті.

II. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

2. Вступне слово викладача: поет-інтелектуал, учений, перекладач, чудовий знавець слов`янських літератур, М.Рильський був людиною щирого серця, чистих помислів і надзвичайної доброти. В одній із своїх поезій поет писав:”На все дивлюся власними очима”, і справді, завжди мав власну точку зору і намагався дотримуватися її в житті. Хто ж він – поет Максим Рильський? Де і коли сформувався як творча особистість і як людина?

3. Лекція викладача:

Максим Рильський народився 19 березня 1895 року в Києві. Його батько, етнограф, громадський діяч і публіцист Рильський Тадей Розеславович, був сином багатого польського пана Розеслава Рильського і княжни Трубецької. Один з предків Рильських у XVII столітті був київським міським писарем. Дід був учнем базилянської школи і під час взяття Умані гайдамаками у 1768 році ледве не був страчений (за переказом, він заспівав православний гімн «Пречиста Діво, мати руського краю», це справило на ватажка гайдамаків таке враження, що він відпустив хлопця, а також решту засуджених на смерть поляків та євреїв). Мати Максима

Рильського, Меланія Федорівна, була простою селянкою з села Романівки (нині Попільнянського району Житомирської області). 1902 року помер його батько, і родина переїхала з Києва в Романівку. Максим спершу навчався в домашніх умовах, потім у приватній гімназії в Києві.

Змалку познайомився з композитором М. Лисенком, етнографом, дослідником і збирачем українських народних дум та пісень Д. Ревуцьким, актором і режисером П. Саксаганським, етнографом та фольклористом О. Русовим, які справили на нього великий вплив. Деякий час він жив і виховувався в родині М. Лисенка та О. Русова. Після приватної гімназії Рильський у 1915—1918 роках навчався на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира, потім на історико-філологічному факультеті Народного університету в Києві, заснованому за гетьмана Павла Скоропадського, але жодного з них не закінчив. Займався самоосвітою, вивченням мов, музикою. З 1919 до 1929 року вчителював у селі, зокрема й у Романівці, а також у київській залізничній школі, на робітфаці Київського університету та в Українському інституті лінгвістичної освіти.

Рильський почав писати рано, перший його вірш надруковано 1907, перша юнацька збірка поезій «На білих островах» вийшла 1910 року. Першою вже зрілою, що визначила появу видатного поета, була збірка «Під осінніми зорями» (1918, перевидана у понад пал. скороченому вигляді 1926).

У 1920-х роках Рильський належав до мистецького угруповання «неокласиків», переслідуваного офіційною критикою за декадентство і відірваність від сучасних потреб соціалістичного життя. Протягом десятиріччя вийшло десять книжок поезій, серед яких «Синя далечінь» (1922), «Поєми» (1925), «Крізь бурю і сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Гомін і відгомін», «Де сходяться дороги» (1929), та декілька книжок поетичних перекладів, зокрема 1927 року — переклад поеми Адама Міцкевича «Пан Тадеуш».

Пам'ятник Максиму Рильському біля головного входу до Голосіївського парку в Києві

Як і решта неокласиків, Рильський безпосередньо своєю творчістю не реагував на політичні події і протягом 1920-х років цілковито ізолювався від радянської дійсності, лише подеколи в одвертій формі (наприклад, у вірші «На світі є співучий Лянгедок») чи у вигляді іронічних «відступів» (як у «Чумаках» чи поемі «Сашко») виявляв обурення проти ідейно-політичної та літературної атмосфери, що панувала тоді (зокрема, у статті «Моя апологія, альбо самооборона», «Більшовик», Київ, ч.216, 23 вересня 1923). Така поведінка поета викликала гострі напади офіційної критики, що врешті закінчилося арештом НКВС у 1931, після чого він майже рік просидів у Лук'янівській тюрмі. Після ув'язнення Остап Вишня забрав його до себе в Харків на кілька днів у гості. Його товариші-неокласики М. Драй-Хмара, П. Филипович, М. Зеров були репресовані й загинули в концтаборах. Після ув'язнення, з 1931 року творчість Рильського зазнає змін, і в збірці «Знак терезів» (1932) проголосив активне сприйняття радянської дійсності, завдяки чому він єдиний з неокласиків урятувався від сталінського терору і

був зарахований до числа офіційних радянських поетів. Його творчість поділилась на два річища — офіційне та ліричне, в останньому йому вдавалося створити незалежні від політики, суто мистецькі твори, які пережили його. У радянську добу Рильський написав тридцять п'ять книжок поезій, кращі серед яких — «Знак терезів» (1932), «Літо» (1936), «Україна», «Збір винограду» (1940), «Слово про рідну матір», «Троянди й виноград» (1957), «Голосіївська осінь», «Зимові записи» (1964); чотири книжки ліро-епічних поем, багато перекладів зі слов'янських та західноєвропейських літератур, наукові праці з мовознавства та літературознавства. 1943 року його обрано академіком. У 1944—1964 роках Максим Рильський був директором Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України. 1960 року йому було присуджено Ленінську премію, у 1943, 1950 — Державну премію СРСР.

Помер Максим Тадейович Рильський 24 липня 1964 року. Поховано його у Києві, на Байковому кладовищі.

Вшанування пам'яті

Надгробок Максима Рильського на Байковому кладовищі в Києві

У 1965 році на честь Максима Рильського було названо вулицю в Києві, на якій він жив і працював у 1951—1964 рр. (кол. вул. Радянська). Поруч з цією вулицею розташовано Голосіївський парк, у 1964 році також названий на честь Максима Рильського. У 2003 році біля центрального входу до парку було відкрито пам'ятник поету (автори — скульптор П. Остапенко та архітектор О. Стукалов). У будинку, де жив Максим Рильський (нинішня адреса — вул. М. Рильського, 7), з 1968 р. працює літературно-меморіальний музей поета. Перед будинком-музеєм встановлено бронзовий бюст М. Т. Рильського (скульптор — А. А. Ковальов). У 1972 році Постановою Ради Міністрів УРСР була заснована щорічна премія ім. Рильського за кращий художній переклади

4. Твори

5. Збірки поезій

«На білих островах» (1910)

«Під осінніми зорями» (1918)

«Синя далечінь» (1922)

«Поеми» (1925)

«Крізь бурю і сніг» (1925)

«Тринадцята весна» (1926)

«Гомін і відгомін» (1929)

«Де сходяться дороги» (1929)

«Знак терезів» (1932)

«Київ» (1935)

«Літо» (1936)

«Україна» (1938)

«Збір винограду» (1940)

«За рідну землю» (1941)

«Слово про рідну матір» (1942)

«Світла зброя» (1942)
«Жага» (1943)
6. «Неопалима купина» (1944)
«Мандрівка в молодість» (1944)
«Чаша дружби» (1946)
«Вірність» (1947)
«Під зорями Кремля» (1953)
«На оновленій землі» (1956)
«Троянди й виноград» (1957)
«Голосіївська осінь» (1959)
«Згряя веселиків» (1960)
«В затінку жайворонка» (1961)

Переклади

«Пан Тадеуш» А. Міцкевіча
«Ернані» В. Гюго
«Сірано де Бержерак» Е. Ростана
«Орлеанська Діва» Вольтера
«Король Лір» В. Шекспіра
«Дванадцята ніч» В. Шекспіра
«Євгеній Онегін» О. Пушкіна

ранні поезії М.Рильського – це ліричні шедеври, в яких відбито глибину і щирість, вишуканість вислову, сміливе переосмислення класичних мотивів, тем, героїв. А ще природа, яка у Рильського завжди перебуває в гармонії з людиною. До збірок раннього періоду відносять такі: 1910 – „На білих островах”; 1918 - „ Під осінніми зорями”; 1922 – „Синя далечінь”; 1925 – „Крізь бурю й сніг”; 1926 – „Тринадцята весна”; 1932 – „Знак терезів”. Ці збірки засвідчили на диво мальовничий, сповнений прозорості поетичний світ Рильського. Ще з юнацьких років митця хвилювала проблема стосунків людини і природи. Світ природи відбивається уже в перших віршах, що склали книжку „На білих островах”. Її ліричний герой спостерігає земне життя „з білих островів хмар”. Щоправда, ці спостереження виливаються у дещо узагальнені, книжні картини природи.

Але невдовзі з`являється те, що притаманне лише Рильському, - ясність і

прозорість поетичного малюнка, щирість в освідченні улюбленій природі,

оживлення її, виразна поетична деталь.

Природа рідного краю – головний образ ліричних поезій книжки „Під осінніми зорями” (1918) та ідилії „На узліссі”. Поезії „Поле чорніє...”, „Яблука допіли, яблука червоні!..”, „На білу гречку впали роси...” вражають яскравим почуттям єдності ліричного героя з рідною землею. Герой мініатюри „Поле чорніє. Проходять хмари...”

Сладокь свѣт...

Запахла осінь в'ялим тютюном

Запахла осінь в'ялим тютюном,

Та яблуками, та тонким туманом,

І свіжі айстри над піском рум'яним

Зоріють за одчиненим вікном.

У травах коник, як зелений гном.

На скрипку грає.

І нащо ж весна нам.

Коли ми тихі та дозрілі станем,

І вкриє мудрість голову сріблом?

Бери сакви і рідний дім покинь,

І пий холодну, мовчазну глибіню.

На взліссях, де медово спіють дині!

Учися чистоти і простоти

І, стопчуючи килим золотий.

Забудь про вежі темної гордині.

Коментар

М. Рильський дуже любив природу, вмів помічати в ній прекрасне, навіть якщо це в'ялий тютюн чи яблука, зелений коник чи дозріла диня. У вірші «Запахла осінь в'ялим тютюном...» ми відчуваємо роздуми зрілої людини про те, що ж найголовніше у житті, у чому його принада й щастя.

Поет відповідає: «Щастя у чистоті й простоті, у відсутності темної гордині». Поезія наповнена і конкретними реаліями природи, і

метафорами («вкриє мудрість голову сріблом»), написана у формі сонета.

Поезія "У теплі дні збирання винограду"

ПАСПОРТ ТВОРУ

Рід літератури: інтимно-філософська лірика

Жанр: сонет.

Мотиви: відтворення краси почуттів людини, її єднання з природою, стану закоханості у світ.

Художній напрям, стиль: неоромантизм.

Художні особливості: вічність і кохання, близькість до нас людей, які жили так давно, але відчували так само, передає вірш «У теплі дні збирання винограду». Душа Еллади мов прокинулась на мить, коли М. Рильський змалював зустріч грецьких юнака та дівчини, селян-виноградарів. Цей вірш — гімн коханню й молодості: І він потягся, як дитина, радо І мовив: — Добре бути молодим У теплі дні збирання винограду. Вірш розкриває перед читачем велику радість і повноту життя: першу зустріч з милою, зародження першого хмільного почуття. Весь світ навкруги надихає близькістю щастя. Поет прославляє почуття любові, якому надає античного колориту, естетично підносить його. Вірш «У ТЕПЛІ ДНІ ЗБИРАННЯ ВИНОГРАДУ...» —

це гімн життю і молодості, що відображає шукання юної душі, яка прагне щастя, радості й любові. Аналізуючи цей ранній сонет М. Рильського, перекладач А. Содомора характеризував його ідею так: сонетна форма для Рильського — келих, а вміст у ньому — вино: кожен, хто намагатиметься перекласти ці рядки іншою мовою, має зберігати як форму, так і вміст (букет), аби не зашкодити смакові вина. На таку метафору здобулися й засоби милозвучності вірша: У теплі дні збирання винограду Її він стрів. На мулах нешвидких Вона верталась із ясного саду... Тут звукове інструментування на «н» сприяє уповільненню ритму поезії, навіює медитативний настрій, із яким людина зазвичай насолоджується видом достиглих грон, збирає виноград або смакує коштовне вино. У такій інтерпретації виноград постає «образом образів» — єднанням не лише чотирьох першооснов світу, чотирьох пір року, а й п'яти чуттів: «Зір, слух, дотик, смак, запах — усі [вони] дають нам змогу відчутти терпкувато-солодкий смак самого життя». Цілісний образ природи в попередньому рядку (ясний сад) наче розщеплюється в наступному на складові частини, які тут уже характеризують людину (ясна, як сад). Так навіть у цьому «мікро-образі», побудованому на повторенні дещо видозмінених слів, утверджується гармонія людини і природи — один із провідних мотивів усієї творчості М. Рильського.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/3563-analiz-u-tepli-dni-zbirannya-vinogradu-rilskij> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

У теплі дні збирання винограду
Її він стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,

Ясна, як сад, і радісна, як сміх.

І він спитав: — Яку б найти принаду,
Щоб привернуть тебе до рук моїх?
Вона ж йому: — Світи щодня лампаду
Кіпріді добрій. — Підняла батіг,

Гукнула свіжо й весело на мулів,
І чутно уші правий з них прищулив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: — Добре бути молодим
У теплі дні збирання винограду.
1922

Кіпріда (грец. Kypris, Kypria) — інша назва богині краси Афродіти, яка походить від назви острова Кіпр — її улюбленого місця перебування.

Поезія "Молюсь і вірю"

Аналіз вірша «Молюсь і вірю» — тема, ідея, художні засоби, рік написання та інші питання розкриті в цій статті. Вірш «Молюсь і вірю» Максима Рильського — переповнений вірою, надією, оптимізмом.

Рік створення: 1918.

Збірка: «Під осінніми зорями».

Літературний рід: інтимно-філософська лірика.

Жанр: вірш-рефлексія

Вид лірики: філософська.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб Римування: перехресне

Тема: людина у вирі життя.

Ідея: утвердження віри й краси як стрижнів, які тримають людину в цьому світі; возвеличення краси й гармонійності світу; висловлення бажання жити. Мотиви: відтворення краси почуттів людини, її єднання з природою, стану закоханості у світ, звеличення любові до життя.

Образи: людей: ліричний герой — людина, яка любить життя, його красу й натхненно йде в майбуття; міфологічних істот: вид пречистої надії; дух життя; природи: вітер, зграї голубів, води; предметів і явищ: моління й віра, клятва, синя глибина, берег, серце. Символічні образи: голуби (символ божественної присутності); пречиста надія (символ чистоти, асоціація з Пречистою Дівою Марією як символом надії, захисту); неба береги (символ досяжної гармонії); блакитний, ясний, золотий (християнські символічні кольори чистоти, божественності);

Композиція (зміст): вірш складається з 4-х катренів: ліричний герой, натхненний молитвою й вірою, знаходячись у бурхливому житті, радіє й виносить спокій із осереддя бурі, пов'язуючи майбутнє з любов'ю до великого щасливого світу.

Художні засоби «Молюсь і вірю» Епітети — пречиста надія, синя глибина, веселий світ, щасливі води, тремтячі зграї Метафора — вітер грає, даль ясніє, стоїть у глибині, Порівняння: серце б'ється як в огні. Риторичні оклики: мені дозволить дух життя! Ходім! Інверсія: голубів тремтячі зграї, черкають неба береги. Анафора: кленусь; і-і-і. Повтор(рефрен): черкають неба береги. «Молюсь і вірю» ідейно-художній аналіз У творі відтворено красу природи і почуттів. Автор показує радості почуттів героя, який впевнений у собі, він уже вважає світ своїм другом, і готовий жити дуже довго, поки «дозволить дух життя» У вірші поет майстерно відтворює красу почуттів ліричного героя, його єдність з природою, стан закоханості у світ. Поет здійснює своєрідний психоаналіз внутрішнього світу персонажа. Вірш пройнятий життєрадісністю, спрагою жагучого серця, вишуканістю почуттів. Композиційно твір будується як монолог. Оповідь веде ліричне «я», звертаючись до «ти», як до «іншого», унаслідок чого виникає діалогізм: І ти смієшся, й даль ясніє, І серце б'ється, як в огні, І вид пречистої надії Стоїть у синій глибині. У вірші виразно проступає неокласицистична поетика: витонченість образів, захоплення красою світу, гармонія думки і почуттів.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/3247-analiz-virsha-molyus-i-viryu-m-rilskij> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

Молюсь і вірю.
Вітер грає
І п'яно віє навкруги,
І голубів тремтячі зграї
Черкають неба береги.
І ти смієшся, й даль ясніє,
І серце б'ється, як в огні,
І вид пречистої надії
Стоїть у синій глибині.
Кленусь тобі, веселий світе,
Кленусь тобі, моє дитя.
Що буду жити, поки жити
Мені дозволить дух життя!
Ходім! Шумлять щасливі води,
І грає вітер навкруги,
І голуби ясної вроди
Черкають неба береги.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/467-maksim-rilskij-molyus-i-viryu> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

Заняття №

Тема. Життєвий та творчий шлях В.Сосюри. Поезії «Білі акації будуть цвісти», «Васильки», «Любіть Україну»

олоді́мир Микола́йович Сосо́ра (* 6 січня 1898, Дебальцеве, Донецька область — † 8 січня 1965, Київ) — козак Армії УНР, український письменник, поет-лірик, автор понад 40 збірок поезій, широких епічних віршованих полотен (поем), роману «Третя Рота». Належав до ряду літературних організацій того періоду — «Плуг», «Гарт», «ВАПЛІТЕ» та ін.Зміст [сховати]

1 Біографія

1.1 Дитинство і юність

1.2 Ранній період літературної творчості

1.3 Пізня творчість

2 Особисте життя

2.1 Останні роки життя

3 Твори

4 Вшанування пам'яті

5 Примітки

6 Література

Біографія

Дитинство і юність

Володимир Сосюра народився на ст. Дебальцеве (Донбас), мати — із Кам'яного Броду (Луганськ). Його батько, Микола Володимирович, за фахом кресляр, був людиною непосидющою й різнобічно обдарованою, змінив багато професій, вчителював, працював сільським адвокатом, шахтарем. Батько, за словами самого поета, мав французьке коріння. Мати поета — Марія Данилівна Локотош (за походженням сербка[1]) — робітниця з Луганська, займалася переважно хатнім господарством.

Володимир Сосюра закінчив сільську і вчився в агрономічній школі, з дитячих літ працював на шахтах і виробнях Донбасу; брав участь у громадянській війні, спершу в армії УНР, пізніше в Червоній армії.

"В останні роки чомусь сором'язливо замовчують про те, що весь цвіт письменників і поетів УРСР у роки громадянської війни бився під українськими прапорами зі зброєю в руках проти більшовиків. Петлюрівськими офіцерами були Петро Панч та Андрій Головка, лихими юнаками (юнкерами) — Володимир Сосюра і Борис Антоненко-Давидович, добровольцями-кавалеристами — Олександр Копиленко та навіть 16-річний Юрій Яновський. держчиновниками УНР — Павло Губенко (Остап Вишня), Павло Тичина, Юрій Смолич ... Частина з них на початку 1920 року опинилися в лавах боротьбистів і разом з ними перейшли до більшовиків. Але декого, наприклад Остапа Вишню і, за деякими даними, Юрія Яновського, червоні взяли в полон. Але петлюрівська закваска в них залишилася назавжди. " Я. Тинченко

По закінченні громадянської війни вчився в Комуністичному університеті в Харкові (1922 — 23) і на робфаці при Харківському інституті народної освіти (1923 — 25); належав до літературних організацій «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ, ВУСПП.

Ранній період літературної творчості

Перший вірш (російською мовою) надрукував 1917. В архівах збереглися недруковані вірші Сосюра (українською мовою), писані за його перебування в Армії УНР, але перша збірка «Поезії» вийшла 1921, а раптову славу принесла йому революційно-романтична поема «Червона зима» (1922), визнана за найвидатніший зразок поетичного епосу громадянської війни в Україні. Цій темі Сосюра присвятив і багато інших творів, в яких органічно поєднується інтимне з громадським і загально-людським: збірка «Місто» (1924), «Сніги» (1925), «Золоті шуліки» (1927) і низка інших. Уже в перших збірках Сосюра виявив себе найсильнішим ліриком в українській поезії своєї доби. Його співучі й повні незглибної ліричної стихії поезії вражають задушевністю, революційним запалом і пристрасною інтимних почувань. Основні джерела, якими живилася лірика Сосюра (народна творчість, Тарас Шевченко і пізніші лірики), перетопилися в його поезії на оригінальний стиль, позначений класичною простотою вірша, співучістю і романтичним піднесенням. Починаючи вже з раннього періоду творчості, в поезії Сосюра знайшли відображення і суперечності його доби: типова для українського інтелігента 20-их років неможливість поєднати відданість більшовицькій революції з почуттям національного обов'язку: поема про внутрішнє роздвоєння («комунар і націоналіст») «Два Володьки» (1930), відразу по виході заборонена збірка «Серце» (1931). Попри заборони, у творчості Сосюра того часу потужно пробивається мотив українського патріотизму (недрукована поема «Махно», відома лише в уривках «Мазепа», 1930).

Пізня творчість

Володимир і Марія Сосюра

На початку 30-их років це призвело Сосюру до конфлікту з комуністичною партією, членом якої він був з 1920. На тлі голодної смерті мільйонів українських селян, і репресій та розстрілів діячів української культури за постишевщини це довело Сосюру до межі психічного розладу. Попри ці несприятливі обставини, у 1930-их роках Сосюра, поруч з будівничою тематикою (типовий «Дніпрельстан» ще з 1926), майже єдиний в Україні культивував інтимну, любовну лірику: «Червоні троянди» (1932), «Нові поезії» (1937), «Люблю» (1939), «Журавлі прилетіли» (1940) та інші. 1942 — 44 Сосюра воєнний кореспондент. З того часу збірки: «Під гул кривавий» (1942), «В годину гніву» (1942), поема «Олег Кошовий» (1943) та інші. З повоєнних збірок

визначніші: «Зелений світ» (1949), «Солов'їні далі» (1956), «Так ніхто не кохав» (1960). Помітне місце в творчості Сосюра посідають також ширші епічні полотна: поеми «1871» (1923), «Залізниця». (1924). віршований роман «Тарас Трясило» (1926).

Особисте життя

Офіційно Володимир Сосюра був одружений двічі.

Вперше одружився в 1922 році. Його перша дружина — Віра Каперівна Берзіна, колишній політрук червоноармійського ескадрону, студентка, як і він сам, у повоєнному Харкові. Їй він присвятив поему «Робфаківка». Причиною розлучення стали шовіністичні погляди дружини:

Ми з тобою зійшлися в маю,
ще не знав я, що значить ідея.
Ти й тоді Україну мою
не любила, сміялася з неї.

Від першого шлюбу в нього було двоє синів.

Вдруге Сосюра одружився в 1931 з Даниловою Марією Гаврилівною. Вона була на 12 років молодшою, закінчила балетну школу в Києві. 15 січня 1932 року в них народився син Володимир.

У 1949 р. Марію Сосюру заарештували начебто за розголошення державної таємниці і заслали до Казахстану. Та коли через п'ять років Марія Гаврилівна повертається, вони ще раз беруть шлюб.

Останні роки життя

Володимир Сосюра у 1950-ті роки

У 1948 Сосюру відзначено найвищою тоді нагородою — Сталінською премією, але в 1951 він знову зазнав гострих нападів критики, приводом до чого була стаття в газеті «Правда», яка обвинувачувала Сосюру у «буржуазному націоналізмі» за патріотичну поезію «Любіть Україну», написану 1944 р. За таких обставин, незважаючи на велику продуктивність (понад 40 збірок поезій), творчі досягнення Сосюри були значно нижчі від його можливостей.

Збірні видання творів Сосюри: «Поезії в 3 томах» (1929 — 30), «Твори в 3 томах» (1957 — 58), «Твори в 10 томах» (1970 — 72).

У 1937—1957 рр. мешкав у Києві в будинку письменників Роліт, з 1957 р. — в будинку на вул. М. Коцюбинського, 2, де йому встановлено пам'ятну дошку.

Помер 8 січня 1965 року. Похований в Києві на Байковому цвинтарі (надгробний пам'ятник — граніт; скульптор О. О. Банников; встановлений у 1968 році)[2].

Твори

Надгробок Володимира Сосюри на Байковому цвинтарі в Києві

Пам'ятна монета НБУ номіналом у 2 гривні присвячена 100-річчю від дня народження Володимира Сосюри

2007 року українські літературознавці випадково знайшли невідомий доти вірш Володимира Сосюри у газеті «Селянська громада» від 3 серпня 1919 року під назвою «Останній бій»

Поетичні твори:

Білі акації будуть цвісти

Васильки

Весняний сад

Вода десь точить білий камінь

Ганна Іванівна

Гей, рум'яні мої небокраї

До брата

Ще не скресла крига на Дніпрі

Зима

Коли потяг у даль загуркоче

Коли світало

Люблю весну, та хто її не любить

Любїть Україну ілюстрації

Лїто

Мазепа

Марії

Осїнь

Солов'їні далі

Так ніхто не кохав

Третя рота (проза)

Учитель

Хлопчик

Хто в рідному краї тепло здобуває

Червона зима

Шахти, терикони

Я пам'ятаю

Як я люблю тебе, мій краю вугляний

Наприкінці Великої Вітчизняної війни В. Сосюра написав вірш "Любїть Україну". Вірш згодом увійшов до збірки "Щоб сади шуміли". Головним

чином через змалювання пейзажних малюнків рідного краю автор поезії натхненно прославляє свою велику любов до Батьківщини. Він відтворює образ "вишневої" України, змальовує красу її природи, звитяжну історію, волелюбний народ з багатою культурою і солов'їною мовою. У цьому вірші вилились думки і почуття, що сповнюють серце кожної людини, у ньому просто і задушевно передано те, що ми не раз відчуваємо, та не завжди можемо висловити своїми словами. Поет саме тому поет, що німу мову душі, її мелодію може перелити в мелодію мови. Ось чому такі зворушливі, хвилюючі, такі близькі для кожного з нас рядки вірша "Любіть Україну":

Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами!..
Для нас вона в світі єдина, одна
В просторів солодкому чарі...

У цих словах чути відгомін Шевченкового "Немає в світі України, немає другого Дніпра", але звучать вони по-новому, свіжо і по-своєму поетично. Це не просто повторення слів великого Кобзаря, це нове поетичне відкриття, лаконічне і водночас виразне змалювання нашої дійсності, що зримо постає з чудових пейзажних замальовок, створених поетом сміливо й оригінально.

Не слід забувати, що вірш був написаний у 1944 році, коли в жорстоких боях українська земля була звільнена від фашистських загарбників, коли всьому світові стало відомо, що Україна непереможна, а її народ - безсмертний; що вона:

Як та купина, що горить не згора,
Живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.

Жагуча пристрасть і задушевний ліризм злились в єдину мелодію. Зорі і електровогні, удари серця і зойки гудків, пурпурові хмари і грім канонад - це художні деталі поетичного образу нашої України. Саме цей образ матері-Вітчизни надихав бійців на подвиги, вів до перемоги. Лише велика любов до своєї землі дала їм силу не тільки звільнити окуповану німецько-фашистськими загарбниками територію нашої країни, а й принести визволення і щастя нового життя.

"Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Вкраїну!" -

каже поет, і в цих словах розкривається вся суть справжнього патріотизму.

У 1948 році збірка "Щоб сади шуміли" була удостоєна Державної премії першого ступеня. У січні 1948 року вся громадськість України вітає поета з п'ятдесятиріччям його народження, а на грудях у нього з'являється найвища урядова нагорода - орден Леніна. І привітання Президії Спілки письменників України відзначалося, що ім'я Сосюри невід'ємне від історії розвитку української літератури, він виступав як поет-патріот, як поет гострої сучасної теми.

Це була висока і справедлива оцінка поетичної творчості Володимира Сосюри. Устами широких читачьких кіл промовляло це привітання і піднімало в збудженій душі поета нові сили на дальші творчі звершення. Але знайшлися такі "критики", які у патріотичному вірші "Любіть Україну", написаному ще в 1944 році і не раз друкованому і передрукованому, вміщеному навіть у книзі, що відзначена премією, розгляділи крамолу. Вони звинувачували поета в тому, що нібито у його поезії немає образу сучасної України. Проте кожному читачеві цілком зрозуміло, що поет славить сучасну Україну, бо іншої ж на світі нема. І справді, що було недоречне в цих повних любові й щирості рядках?

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно, живу і нову,
і мову її солов'їну.

Але "критики" неправильно тлумачили зміст вірша, позбавляли поета права виявляти своє національне почуття. Вірш був заборонений для читачів, автор підданий нещадній критиці й осуду за нібито "буржуазний націоналізм".

Сосюра мужньо, хоч і болісно, витримав несправедливу критику, яка підточила його здоров'я, і далі продовжував писати для народу. Заклик поета любити Україну - це не націоналістичні тенденції, в чому у свій час звинувачували поета. Це велика любов, це справжній патріотизм поета. В. Сосюра звертається насамперед до молоді, бо майбутнє України пов'язане з долею молодого покоління, і від того, наскільки широко воно любитиме Україну, залежатиме її доля.
Любіть Україну!

Сосюра Володимир
Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води,
в годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди!

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,

красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі...

Як та купина, що горить -- не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.

Любіть у коханні, в труді, у бою,
як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою --
і вічні ми будемо з нею!

ВОЛОДИМИР СОСЮРА БІЛІ АКАЦІЇ БУДУТЬ ЦВІСТИ

Білі акації будуть цвісти
в місячні ночі жагучі,
промінь морями залле золотий
річку, і верби, і кручі...

Будем іти ми з тобою тоді
в ніжному вітрі до рання,
вип'ю я очі твої молоді,
повні туману кохання...

Солодко плачуть в садах солов'ї,
так, як і завжди, незмінно...
В тебе і губи, і брови твої,
як у моєї України...

Ось вона йде у вінку, як весна...
Стиснулось серце до крику...
В ньому злилися і ти, і вона
в образ єдиний навіки.

1927
Васильки у полі, васильки у полі,
і у тебе, мила, васильки з-під вій,

і гаї синіють ген на видноколі,

і синіє щастя у душі моїй.

Одсіяють роки, мов хмарки над нами,

і ось так же в полі будуть двоє йти,

але нас не буде. Може, ми квітками,

може, васильками станем — я і ти.

Так же буде поле, як тепер, синіти,

і хмарки летіти в невідомий час,

і другий, далекий, сповнений привіту,

з рідними очима порівняє нас.

1939

Заняття №

Тема. Євген Плужник. Життєвий шлях та літературна творчість. «До вас, історики майбутні», «Вчись у природи творчого спокою»

Євген Павлович Плужник народився 26 грудня 1898 року в слобідці Кантемирівка Богучарського повіту Воронезької губернії в сім'ї дрібного торговця. Навчався в сільській школі, потім у кількох гімназіях - в Богучарі, Ростові, Боброві. 1918 року разом із родиною переїхав на Полтавщину.

Під час громадянської війни вчителював у селі Багачка Миргородського повіту на Полтавщині. Навчаючи дітей, він одночасно поглиблював і свої знання. Але самоосвіта його не задовольняла, і він їде до Києва, де навчається у Ветеринарно-зоотехнічному інституті. Невдовзі він вступає до Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенка. Акторські здібності Плужника, його гумор та дотепність цінують викладачі й товариші, пророкують перспективне сценічне майбутнє.

1923 року Микола Зеров залучає Євгена Плужника до Асоціації письменників (Аспис), що об'єднувала тоді всю "непролетарську" літературу Києва. 1924 року Плужник стає членом письменницької групи "Ланка", яка

1926 року перетворюється на "Марс" (майстерня революційного слова). На чолі "Марсу", як і "Ланки", стояли Борис Антоненко-Давидович, Валер'ян Підмогильний, Григорій Косинка. "Марс" вважали за київську неофіційну філію харківської ВАПЛІТЕ. Обидві організації були розгромлені й ліквідовані одночасно.

Перші українські вірші Є.Плужника (в гімназійний період він писав російською) були опубліковані 1923 року в київському журналі "Глобус" під псевдонімом Кантемирянин (від назви рідного села) - Плужник ще не наважився перші поетичні спроби підписати власним прізвищем.

1926 року завдяки дружині поета, Галині Коваленко, побачила світ перша книжка віршів Євгена Плужника під назвою "Дні". Євген "все писав, писав, - розповідала вона, - а ми бідно жили, на шостому поверсі, одна кімнатка, а він все писав і засував то в піч, то під матрац. Одного разу він вийшов. Викликали його... Я собі подумала так: якщо я не зможу оцінити його поезію, то викраду. Понесу я Юрієві Меженкові, хай він скаже - він же фахівець, чи це чогось варте. Потім Меженко викликає мене до телефону і каже: "Знаєте, що ви принесли? Ви принесли вірші такого поета, якого ми в житті будемо довго чекати і дай нам Бог, щоб ми дочекалися".

Через рік виходить друга й остання прижиттєва поетична збірка Є.Плужника "Рання осінь", яка мала прихильну рецензію Ю.Меженка, а іншими розкритикована. Збірка поезій під назвою "Рівновага", яку Плужник підготував до друку і датована 33-м роком, лишилася ненадрукованою: разом з багатьма своїми друзями й колегами по перу він потрапив у жорна сталінської репресивної машини. Ці вірші увійшли до "Вибраних поезій" Є. Плужника 1966 року. Усього десять років тривала літературна діяльність цього талановитого поета.

В українську поезію середини 1920-х років Євген Павлович Плужник увійшов як співець гуманізму. Поезії його сповнені трагічного звучання: проповідям класової ненависті й безжальному братовбивству він протиставляє ідею абсолютної цінності людського життя, протест проти бездумної революційної жорстокості. Він прагнув конкретного гуманізму, зверненого до кожної людини, що опинилася у вирі терору й репресій і була безсилою захистити свою честь, гідність, зрештою, саме життя.

Поет-філософ Плужник розкриває суперечність між метою і здобутком, між справжнім сенсом людського життя і його нікчемними зовнішніми виявами.

Відразу після розстрілу двадцяти восьми "ворогів народу", серед яких були друзі Є.Плужника по "Ланці" і "Марсу", митець потрапляє в "чергу" призначених до розстрілу. Ордер на арешт і трус у його квартирі був виписаний 4 грудня 1934 року. Але ще 2 грудня уповноважена секретно-

політичного відділу НКВС УРСР Гольдман скомпонувала постанову, в якій Плужник звинувачувався в тому, що він "є членом контрреволюційної організації, був зв'язаний з націоналістичною групою письменників, вів контрреволюційну роботу. Знав про практичну діяльність організації по підготовці терактів". На підставі цього зроблено висновок: "перебування його на волі є соціально небезпечним", а тому Євген Плужник підлягає "утриманню в спецкорпусі Київського обласного управління НКВС".

Арешт Плужник зустрів спокійно. Після безпідставних ув'язнень його колег-літераторів, його власний арешт не став несподіванкою для нього. 25 березня 1935 року Євгену Павловичу Плужнику оголосили вирок: смертна кара, яку пізніше було замінено десятьма роками заслання. Проте десять років заслання на Північ з суворими умовами полярного клімату та напівголодне життя в'язничних казарм для людини, хворої на легені, - означали вірну смерть. Заміна розстрілу на заслання не давала поетові жодних шансів на порятунок. Та все ж, того дня, коли йому повідомили про зміну вироку, він зрадів. У листі, написаному до дружини під першим враженням одержаної звістки, Євген Плужник писав:

"Галча моє!

Це не дрібничка, що пишу я тобі чорнилом, але разом з тим - це величезну має вагу: я хочу, щоб надовго, на все своє й моє життя, зберегла цей лист - найрадісніший, вір мені, з усіх листів, що я коли-небудь писав тобі. Галю, ти ж знаєш, як рідко я радів і як багато треба для того, і от тепер, коли я пишу тобі, що сповнює мені груди почуття радості - так це значить, що сталося в моїм житті те, чому й ти разом зо мною - я знаю - радітимеш. У мене мало зараз потрібних слів - мені б тільки хотілося пригорнути тебе так міцно, щоб відчула ти всім еством твоїм, що пригортає тебе чоловік, у якого буває життєва сила і в м'язах, і в серці, і в думках. Я пишу тобі, а надворі, за вікном, сонце - і мені, їй-богу, так важко стримати себе, щоб не скрикнути: яке хороше життя, яке прекрасне майбутнє в людини, що на це майбутнє має право! Я цілую тебе, рідна моя, і прошу: запам'ятай дату цього листа, як дату найкращого з моїх днів.

28.03.35

Твій Євген".

До Соловецьких казематів разом із побратимами по заслання в арештантських вагонах поет вже їхати не міг. Його, тяжко хворого, везли окремо. На Соловках він переважно лежав у тюремній лікарні, зрідка писав листи в Україну. Останній його лист датований 26 січня 1936 року. Цей лист Євген Плужник уже продиктував, а дружині лише приписав власною рукою: "Присягаюся тобі, я все одно виживу!" На жаль, це було вже нереальним.

Євген Плужник помер 2 лютого 1936 року. 4 серпня 1956 року постановою Військової колегії Верховного Суду СРСР вирок Євгену

Павловичу Плужнику скасовано й справу припинено "за відсутністю складу злочину".

Вчись у природи творчого спокою

В дні вересневі. Мудро на землі.

Як від озер, порослих осокою.

Кудись на південь линуть журавлі.

Вір і наслідуй. Учневі негоже

Не шанувати визнаних взірців,

Бо хто ж твоїй науці допоможе

На певний шлях ступити з манівців?

Коментар

До тих вічних цінностей, взірців, до яких варто звертатися, поет відносить природу, у якій все гармонійно поєднане, включене в життєвий коловорот.

Людині притаманно сумніватися, помилятися. Тому потрібно і вчитися у природи, прислухатися до свого серця, своєї натури як частки цієї природи. І вірити, мати якісь ідеали, співзвучні загальнолюдським, щоб не схибити, не піти манівцями. Така головна думка поезії Є. Плужника «Вчись у природи творчого спокою...».

Для вас, історики майбутні
Для вас, історики майбутні,

Наш біль — рядки холодних слів!

О, золоті далекі будні

Серед родючих вільних нив!

Забудь про ті натхненні свята.

Що в них росила землю кров!

Мовчи, мовчи, душе підтята,

— Агов!

Якийсь дідок нудний напише, —

Війна і робітничий рух...

О, тихше!

- Біль не вщух!

Коментар

Людське життя для історії — це тільки мить. А для людини — піт праці і кров боротьби, це радість й страждання. Про них наяд чи напишуть майбутні історики. Можливо, узагальнять словами «війна», «робітничий рух». Для ліричного ж героя поезії — це живий біль, жива рана, і не треба її ятрити порожніми фразами. Мабуть, тільки письменникові під силу передати людські почування, історію «підтятої» людської душі.

Заняття №

Тема. Проза 20-30-х років. Григорій Косинка. Життєвий шлях та літературна творчість. «На золотих богів», «Мати».

Біографія: Григорій Косинка

(1899-1934)

Григорій Михайлович Косинка (справжнє прізвище - Стрілець) народився 29 (17) листопада 1899 року в селі Щербаківка Обухівського району Київської області. Батьки - малоземельні селяни - намагалися поліпшити своє злиденне життя десь за Уралом, біля Байкалу, але й там добра не знайшли. Повернулися назад до села і перебивалися батьківським підробітком на цукровому заводі в сусідньому селі Григорівка.

Рано довелося йти на заробітки й малому Григорію - працювати в панських економіях. З чотирьох років навчився грамоти від діда, закінчив двокласну школу в селі Красний кут. Особливо заохочував малого Григорія до навчання брат матері, згодом - відомий прозаїк Калістрат Анищенко. Коли Григорію минуло 14 років, він вирушив до Києва, сподіваючись кращими заробітками якось підтримати матір, що після смерті батька залишилася з п'ятьма малими дітьми на руках.

У Києві Косинка працює чистильником чобіт, канцеляристом і відвідує вечірні гімназійні курси.

Творчий дебют прозаїка відбувся 1919 року, коли в одному з літніх чисел київської газети "Боротьба" з'явилося його перше оповідання - "На буряки".

Публікації 1920-го року чисельніші: в київському альманасі "Гроно" з'являються оповідання "Під брамою собору", "Мент", "За земельку", а 1922-го - перша книжка новел та оповідань "На золотих богів". Про неї Сергій Єфремов відгукнувся так: "побут б'є з них, іскриться своїми типовими рисами й дає справжній образ сьогочасного, може, не глибокий, трохи одноманітний, але свіжий, живий, яскравий. Велика наших часів боротьба знайшла в Косинці вдумливого спостережника, - саме оця боротьба, а не дрібний щоденний побут, і через те деяка плівка героїчності, молодого романтизму лежить на цих коротеньких, але обточених нарисах-малюнках.

Боротьба ця в свідомості Косинки не приходить одразу, раптом, - автор подає свої спостереження в перспективі, немов підготовляє заздальгідь читача". Ця збірка - коротка, прагматично об'єктивна історія страдницького народу, який втягнуто в вир революції та громадянської війни, що стає жертвою завойовницьких погромів, розперезаних хижацьких інтересів".

Григорій Михайлович, як художник "від Бога", виступає водночас "за всіх" і "проти всіх", йому болять і рани бідності найбільш окраденого селянина ("На буряки"), і кров переконаного партійця ("Десять", "Темна ніч"), і безпросвітність декласованих спекулянтів та "вічних" міщан ("Місячний сміх"). Обраний Григорієм об'єктивно-драматичний загальнолюдський погляд на відтворювану дійсність не обіцяв йому, звичайно, спокійного життя в літературі, яку новонароджена офіційна критика (за допомогою цензури) дедалі активніше штовхала на шлях ортодоксальної одновимірності. Зовсім не випадково Євген Григоруку лякав письменника, що коли той буде пропонувати більшовицькій пресі новели такого плану як "На золотих богів", то "рукопис піде до ЧК".

На початку 1920-х молодий письменник навчається у Вищому інституті народної освіти - таку назву мав тоді Київський університет. Його ім'я стає

відомим, особливо любляють слухати оповідання письменника в авторському виконанні: дзвінко, чітко карбуючи слова, письменник емоційно збагачує своєю дикцією діалоги. Через матеріальні нестатки Косинка не зміг закінчити повний курс навчання, але студентські роки (1921-1923) важили для нього дуже багато: він здобув певні історико-філологічні знання, чітко визначився у своїх світоглядних орієнтаціях.

Другу книгу письменника - "Новели дезертира" - 1924 року вже відмовилися друкувати. Це стало предметом занепокоєння автора та літературної громадськості Харкова. Микола Хвильовий у листі до Миколи Зерова писав про цей факт, як про кричуще порушення літературної етики, а Григорію Михайловичу Косинці не залишалось нічого іншого, як працювати над новими творами. До наступної книги новел - "В житах" (1926) - увійшли кілька творів з першої збірки, однак більшість з них була написана протягом 1923-1925 років. В новій книзі Косинка постає перед читачем вже сформованим майстром реалістичного стилю.

Об'єктивність художнього письма Косинки і гострота відтворюваних ним життєвих конфліктів викликали здивування серед критиків, а відверті вульгаризатори з-поміж них навіть публічно звинуватили письменника в поетизації ворожих радянській дійсності сил, в прихильності до куркульства, бандитизму і т.п. Володимир Коряк писав, що з новел Косинки не ясно, з ким він і проти кого. Я.Савченко вважав, що з усіх сучасних йому письменників Косинка є "найкривавіший", а Степан Щупак та Олександр Полторацький кваліфікували Григорія Косинку як куркульського агента в радянській літературі.

Натомість високу оцінку творам письменника дали Мирослав Ірчан, Максим Рильський, Сергій Єфремов та ін. М.Рильський наголошував, що новели Косинки "з часом у певну гармонію злившись, дадуть епопею революції". Цензура раз-у-раз затримує його твори, а в пресі чимдалі більше лунають погрози. Не маючи змоги жити з літератури, Косинка заробляє на життя у сценарному відділі Київської кінофабрики. На початку 30-х років випускає збірку "Серце", яку в останній момент затримав Головліт. "Цькування, мислю я, повинно мати якісь межі, а виходить, що ні, що я помиляюсь...Все-таки я держуся. Не втрачаю ґрунту під ногами, хоч його давно вже можна було б згубити, будши на моєму місці", - пише Косинка 16 квітня 1932 року.

1934 року в харківському будинку письменника була проголошена "настановча" доповідь Івана Кулика, який говорив про завдання письменників у зв'язку з перемогою Сталіна. В дискусії виступив і Косинка. Замість того, щоб обмежитися трафаретними словами вимушених заяв, як це робили інші, він вибухнув зливою скарг, нарікань, протестів. З різкою і запальною люттю він говорив, що в умовах "соціального замовлення", коли людину взяли за горлянку, вона не може творити. То була не промова, то був

крик відчаю в самотній порожнечі п'ятми. Зала завмерла від страху; кінець промови комуністи вкрили свистом, вигуками обурення, погрозами, а гальорка аплодувала.

4 листопада 1934 року письменника було заарештовано. З в'язниці він писав до дружини: "Пробач, що так багато горя приніс тобі за короткий вік. Прости, дорога дружино, а простивши - прощай. Не тужи, кажу: сльозами горя не залити. Побажую тобі здоров'я. Побачення не проси, не треба! Передачу, коли буде можливість, передавай, але не часто. Оце, здається, все. Я дужий, здоровий!"

15 грудня 1934 року, "виїзна сесія Військової колегії засудила Григорія Косинку-Стрільця до розстрілу". Косинка гордо зустрів вирок у якому говорилося, що "більшість обвинувачених (письменника засудили разом з 28 іншими представниками української інтелігенції) прибули в СРСР через Польщу, а частина через Румунію, маючи завдання по вчиненню на території УРСР ряду терористичних актів.

При затриманні у більшості обвинувачених забрані револьвери і ручні гранати". Зрозуміло, що судова аргументація була повною нісенітницею. Ніхто з розстріляних за цим вирокком - ні Григорій Косинка, ні Дмитро Фальківський, ні Олекса Влизько або Роман Шевченко, за винятком Крушельницьких (батька й синів) ніколи в житті не були ані в Польщі, ані в Румунії. Що ж до Крушельницьких, то вони стали жертвою своєї довірливості. Вони були комуністами, й прибули в Україну за запрошенням советського уряду.

Автор і герой як виразники оцінки зображуваного у прозі Г.Косинки

З-поміж новелістів 20-х років Григорій Косинка був найглибше закорінений у національну мистецьку традицію. Саме його можна, певне, вважати найпильнішим учнем Стефаника й Коцюбинського і водночас одним із найбільш самобутніх представників лірико-імпресіоністичної стильової течії в тогочасній прозі. (В "Автобіографії" письменник називав своїми вчителями Винниченка, Стефаника, Васильченка й Гамсуна). Причому, Косинчин імпресіоністичний стиль вибудовується на основі перш за все зорових, пластичних образів, вражень.

У ранній творчості Косинки утвердився своєрідний жанровий різновид лаконічної, ескізної новели, в основі якої якась одна драматична подія, одне — цілісне й сильне — враження, потрясіння. (Симптоматичною тут може бути назва новели "Мент".) Пізніше помітне виразне тяжіння письменника до Розлогіших прозових форм. Імпресіоністична ескізність, прагнення якнайточніше передати безпосереднє враження постулюється (чи принаймні доповнюється) розлогішими психологічними характеристиками. Зростає і

роль сюжету. А відтак, закономірно, зміцнення одного рівня структури твору веде до послаблення ролі інших. Ощаднішими стають метафори епітети, рідше використовуються інверсії, менше уваги віддається ритмічній організації твору. Зріла проза Косинки — строгіша, стриманіша, психологічно місткіша.

Лише упередженістю недалекоглядної критики можна пояснити, що Косинчина творчість часто трактувалася як надто традиційна. Хоча в своїх художніх шуканнях письменник ішов власним шляхом, при пильнішому аналізі знаходимо у нього близькість з поетикою А.. Головка, М. Хвильового, Ю. Яновського. "При всій відмінності, — писав Ю.лавріненко, — у нього є справді чимало спільних із "Синіми етюдами" рис: орнаменталізм, контрастне поєднання тонкого ліризму із "брутальною метафорою", сміливий анатомічний розтин крізь нутроці психіки людини революції"... Справді, психіку селянина-повстанця Косинка аналізує без страху перед будь-якими естетичними чи політичними табу.

Він однаково уважний і до розкриття мотивів поведінки героїв з різних суспільних таборів, здебільшого представників трьох основних протиборствуючих сил української революції. Місце дії у його новелістиці здебільшого граничило локалізоване: в житах, на обніжках, у сільській хаті. У цьому обмеженому просторі й розігруються трагедійні епізоди революційного дійства. З цим хронотопом пов'язаний і вибір та оцінка персонажів. Вони здебільшого діляться на два табори: на своїх, "земляних", закорінених у рідний ґрунт (майже буквально — в той конкретний, зображений у творі обніжок чи смужку) — і чужих, прийшлих. Важить тут не так політична орієнтація, як зрідненість з землею, а чи відірваність від неї. Герої-супротивники не можуть ужитися в трагедійному просторі Косинчиної новели, боротьба неминуче веде до кривавої розв'язки. Селянам-повстанцям, борцям за споконвічні "обніжки" протистоять тут часом прийшли безґрунтяни, ніяк не зв'язані з цією землею (як Кость в "Анархістах" чи Горват-Божечко в "Сорочці"), а часом — сини цієї ж таки землі. Як раз в останньому випадку конфлікт у Косинки найтрагічніший. У цих творах немає правих і винуватих. Кожен, і з того і з іншого табору, має свою правду, і готовий за неї вмерти. Критики 20-х років по-своєму мали рацію, коли закидали Косинці невизначеність класових симпатій. Якщо чужинцем, ворогом виступає такий же селянин, з такими ж інтересами й системою цінностей, тільки з сусіднього повіту, то ціннісні позиції, скажімо, комуніста Байденка, і "бандитів"-повстанців ("Темна ніч") фіксуються автором як однаково актуальні, кожен з них відстоює власну істину. І автор не приєднується до чиеїсь однієї оцінки, не підсилює її за рахунок іншої своїм власним авторитетом, хоча герої — непримиренні, смертельні вороги. Це смертельне ворогування постає як трагедія народу, нації, де обидві сторони виявляються жертвами.

На опозиції "своїх" — і "чужих", "земляних" — і "прийшлих", "безгрунтян" побудовано цілий ряд Косинчиних новел: "Темна ніч", "Десять", "Сорочка", "На золотих богів", "Постріл", частково й "Троєкутний бій", "Мати" та "Політика". (Зауважу, що це стосується більше зрілої новелістики, названої опозиції немає у таких ранніх речах, як "На буряки", "За земельку", "Мент".)...

...Інакше охарактеризовано точки зору героїв, діалектику зближення й протистояння цих точок зору в новелі "Темна ніч", хоча в основу твору покладено той же трагедійний конфлікт, що і в "Десятьох". Знов, як і в попередній новелі, чітко окреслено місце дії. Цього разу трагедія розігрується в тісній селянській хаті. Хоч у дядьківських очах одбивалося "страшне слово — смерть", полоненого комуніста Байденка повстанці "посадили на покуті, як почесного гостя". Розмова за столом велася навіть добродушно:

"А наша партія, товаришу, "темна ніч"... Але вечеряти просимо і ворогів: знай нашу добрість козацьку, — ти ж українець!..".

...Неповторна особливість Косинчиної новели в тому, що ворогами тут часто постають люди з дуже близькими ціннісними установками, люди, які, власне, майже однаково сприймають навколишній світ. Жертв і переможців більше об'єднує, ніж розділяє, за інших обставин вони б легко знайшли спільну мову. Але попри все це примирення неможливе. Авторська ж точка зору здебільшого співчутливо-примирлива, безпристрасна, він не стає на бік жодної з ворогуючих сторін.

Косинка рідко звертався до розповіді від першої особи. У ранніх пробах пера ("На буряки", "Мент") форма оповіді від першої особи служила майже виключно фіксації зовнішніх вражень. У "згадці з дитячих літ" "На буряки" (перший друкований твір Косинки) точка зору оповідача ще проведена непослідовно, окремі уривки, описи не можуть сприйматися як побачені дитячими очима. На чергуванні спостережених епізодів — яскравих зорових вражень від літнього пейзажу і сірих деталей "канцелярського болота" — побудована новела "Мент". Тут автор уже пильніше дбає про дотримання єдиної точки зору. У монолозі героя — "крикові молодості, що тоне в болоті життя", — лише калейдоскопічно змінюються кадри буденної навколишньої обстановки. Скрупульозно нанизуються нудні подробиці: "Стіни підведені сірою фарбою, що од часу зробилась чорно-зелена, папки з паперами, щоти; біло-синя, трохи поколупана стеля нагадує про білі квітки...". Миттева згадка про весняні проліски, і знов "сизо-синій димок легенько стелеться по паперах", "на столі розгардіяш, в очах бігають од переутоми жовто-сині вогники, а розлита гуміарабіка нервує і викликає іронічну посмішку". Із зіткнення двох кольорів — яскраво-сонячного й втомливо-сірого, двох настроїв — безпросвітної нудьги й поривної мрії — виникає зафіксований

новелістом "мент" наростаючого протесту, прагнення боротьби за життя. Фінал новели насторожено-іронічний, сповнений сумнівів у спроможності перебороти засмоктуючу інерцію щодення. Кінець робочого дня — "це був мент, коли безнадійні рушали в простори синього неба". Ілюзорність такого визволення не може розвіяти гнітюче-сірого колориту твору.

У цих ранніх речах, написаних від імені оповідача, ще немає спроб проникнення у сам перебіг психічних процесів. У пізнішому "Пострілі" (1924) оповідач, дезертир Корній, стає свідком і, власне, співучасником вбивства найближчого друга дитячих літ комуніста Киянчука. Трагічний, вибуховий момент, коли близькі люди стають ворогами, чужими одне одному, тут побачено зсередини, очима не автора, а одного з дійових осіб. Новела починається спогадами Корнія про дружбу з Матвієм Киянчуком, про неповторний смак вкрадених ними у багатія Дзюби огірків як про символ самого дитинства. А згодом доля якось розвела їх у різні табори, і ось разом з іншими бандитами отамана Гострого Корній веде на розстріл комісара Киянчука. "Чи розстріляв би Матвій мене?" — з якимось внутрішнім подивом думає Корній. Його душа роздвоюється. Узи нерозривного товариства єднають друзів дитинства. І лише зовнішні, майже що незалежні від Корнієвої волі обставини змушують його стати співучасником вбивства...

У ряді новел поняття "чужих", які протистоять героям, намертво прив'язаним до своєї землі, набуває буквального значення. Чужі — це окупанти, які прийшли завойовувати чийсь землю і яким протистоять її господарі. Тут уже, на відміну від названих раніше творів, авторські симпатії виявити неважко. Особливо чітко це протиставлення бачиться у ранніх речах, зокрема "Перед світом" (1920), "На золотих богів" (1920), "Сорочка" (1923). Персонажі виступають представниками різних світів, різних способів життя, носіями різних моральних норм.

Новелу "На золотих богів" написано в піднесено-пісенній манері, її стиль разюче відрізняється від, скажімо, майже безсторонньо-фактографічного "Троєкутного бою". Проза 20-х років плекала цей своєрідний різновид героїко-легендарних, зі зверненням до фольклорної поетики, розповідей про революційні події як про визначний, переломний момент національної історії. У стильовому плані Косинчина новела змушує згадати "Легенду" Хвильового, окремі новели з "Вершників" Яновського. Прагнучи надати зображуваному масштабніших, узагальнено-символічних вимірів, письменник вдається до усталених народно-поетичних формул, постійних епітетів...

...На важливе значення ліричних барв у стильовій палітрі Гр. Косинки вказувала й критика 20-х років. "Чільне місце в оповіданнях Косинки належить ліриці, — писав Я. Савченко. — Вона завжди виконує композиційну функцію: урівноважує окремі частини оповідання, зв'язок їх,

стає фоном, освітлює окремі психологічні моменти і т.д. І, мабуть, через те його лірика не викликає негативного рефлексу, чого не можна сказати про багатьох інших українських белетристів". Ліризм у Косинки врівноважується увагою до реальності, фіксацією безпосередніх вражень. Більше того, у нього чи не найсильніше з тогочасних новелістів помітне прагнення "звернути шию риториці" (П.Верлен)...

Коли в новелі "На золотих богів" героїка селянської волі ниці передана на рійні узагальнено-символічному, то "Сорочка" — зразок глибокого розкриття селянської психології, моменту наростання й утвердження віками притлумлюваної людської гідності і гордості. Тут майже немає символічних деталей, натомість засобом психологічної характеристики виступає діалог, передача внутрішнього мовлення, авторська іронія (вступний абзац з описом сорочки дано навіть з точки зору оповідача, від першої особи).

"Сорочка" — це один з тих творів, що визначають певну якісну межу в творчій еволюції Косинки. Ранні новели його будуються за законами імпресіоністичної поезики. Письменник максимально подрібнює дійсність, щоб в окремій її частинці відбити протиріччя великого світу. Особливо помітна ця "моментність" зображення в творах 1920-21 рр. ("Під брамою собору", "Мент", "За земельку", "Перед світом"). Згодом з'являються спроби дати розлогішу, психологічно місткішу новелу. Менш вдалим тут були "Місячний сміх" (1922), "Анархісти" (1923), цікавішими— "Сорочка" (1923). "Голова ході" (1923), особливо "Постріл" (1924). Десь починаючи з 1924 р. (хоча при надто короткому творчому шляху майже неможливе чітке розрізнення якихось етапів, періодів) у Косинчиній прозі міцнішає реалістичний струмінь. Ось як характеризував свого часу динаміку Косинчиного стилю Ол. Дорошкевич: "Це ліричний, уривчастий стиль типової імпресіоністичної новели, де Косинка виступає здібним учнем Стефаніка, Коцюбинського, Винниченка: свій імпресіонізм Косинка в останніх творах поволі перемагає". Однак елементи імпресіоністичної поезики не зникають з його мистецької палітри.

У ранніх речах Косинка фіксував здебільшого лише зовнішні прояви внутрішнього життя своїх персонажів — вираз очей, жест, рух тощо. Пізніше психологічний аналіз поглиблюється, письменник охочіше звертається до невластивої прямої мови, внутрішніх монологів Косинка вже намагається показати зудар двох ворожих таборів так, щоб і всередині кожного з них розрізнити певні нюанси, мотиви поведінки. Увага зосереджується не лише на розвитку зовнішнього конфлікту (як в "Темній ночі", "На золотих богів", "Перед світом"), але й на неоднозначній позиції кожного персонажа. А відтак бачимо закономірне ускладнення новелістичної структури, збільшення кількості персонажів, посилення ролі сюжету. При цьому послаблюється ліричний струмінь. Ці нові якості Косинчиної новелістики виразно помітні в

"Фавсті" (1923), а особливо в пізніших: "Політиці" (1926), "Матері" (1925), "Змовинах" (1930).

Чи не найтрагічніша постать з-поміж Косинчиних героїв, принаймні в тому сенсі, що його самопожертва була цілком свідомою, — це Прокіп Конюшина з незавершеної новели "Фавст". Косинка часто наголошував стихійність селянського повстанства. У "Фавсті" цей мотив виникає через видряпані кимось на карцерній стіні поетичні рядки:

Сліпе село лютує,
А Україна кров'ю харка...

Але цій ідеологічно-ціннісній позиції протиставлена інша. ("Фавст" загалом один з найбільш "ідеологічних" Косинчиних творів, в тому сенсі, що для героїв тут стає важливим осмислення й відстоювання якраз, свого політичного статусу, своєї громадянської позиції як приналежності до якогось з протиборствуючих таборів.) Косинчин герой — представник уже іншої формації українства. "Подільський Фавст" Конюшина тільки вдає з себе "незрячого гречкосія". Він — освічений, переконаний селянський ватажок, лицар своєї ідеї, правоту якої стверджує навіть перед ворогом. Співмешканців по камері сивий, схожий на Фауста з оперної вистави Конюшина вражає благородством і спокійною гідністю, але й водночас непокрою. Його очі раз у раз спалахували ненавистю до тюремників. Співкамерники "найбільше боялися цієї хвилини сказу: ми були глибоко переконані, що Фавст, хоч і виснажений до краю, відповів би на удар, більше того, він готовий був перекусити горлянку". Оцінка оповідача тут адекватна авторській. Погляд на героя збоку, точка зору рівного йому, близького й водночас захопленого оповідача збагачує інтонаційну структуру твору порівняно з тим, як це могло б бути за умови звернення до об'єктивної манери...

...Основна думка таких зрілих речей Косинки, як "В житах", "Політика", "Мати", — це ствердження недосконалості, трагічної дисгармонійності світобудови. Світ розколотий на ворогуючі табори, кожен готовий пожертвувати не лише власним, а й чужим життям, щоб утвердити вищість своєї правди, своїх переконань. І нема кінця цій виснажливій боротьбі, кривавому круговороту смерті. До такого трагічного висновку підводив уже пам'ятний діалог комуніста-китайця з селянським отаманом у "Голові ході" (1923): "Чуєш, хлопці, "патрон єсть — свобод єсть! Мой умірай за свобод". А ми за що вмираємо?" Ніхто з ворогуючих сторін не здатен змінити світ на краще, ніхто не володіє остаточною істиною. Косинка пробує шукати її в якихось інших вимірах, над протиборством. Авторська ціннісна позиція здебільшого не є позицією, близькою до точки зору якоїсь з ворогуючих сторін. (Втім, незалежно від характеру політичного протистояння, можна

зауважити, що авторське співчуття, коли воно якимось виражене, все ж завжди на боці жертви.) Правда кожного табору показана як по-своєму ілюзорна. І авторське бачення — це не схвалення чи осуд, а якраз розкриття цієї ілюзорності.

Зріла Косинчика проза дихає певністю в тому, що злом не побороти зло. Це те ж тичининське зрозпачене попередження про "навіки обідніле" людське серце, про необхідність партії, де на людину дивляться, "як на скарб світовий". Мусій Швачка і його родичі — вороги змушують згадати Косинчину "Темну ніч". Це, власне, той же комуніст Байденко і його супротивники — повстанці, той же конфлікт, перенесений в інший час. Нічого не змінилося й після громадянської війни. Кожен зостався при своїй правді, і знову мирне застілля дихає смертю. Не стали господарями повстанці, які вмирили, здавалося, за свободу, не встановили на землі обіцяної справедливості й миру Байденки та Швачки. В обох творах авторське співчуття на боці жертви. Але ж жертви ці не безвинні.

Косинка все ж пробує шукати ідеалів, які могли б примирити ворогуючих. Цим ідеалом для письменника стає образ матері, материнської любові й всепрощення. (Зауважу, що де в чому подібну еволюцію у пошуках ідеалу пройшов і неоромантик Хвильовий. Він побачив порятунок від невпинної ескалації зневіри і зла в образі Богоматері, вселюблячої Марії. У Косинки голос земної матері, української жінки часом пробує примирити криваві пристрасті.)

Письменник впродовж всієї своєї творчості ніколи не піддавався жодним романтичним ілюзіям. Відтворюючи лише сприйняту реальність і лише такою, як вона сприйнята, імпресіоністи відмовлялися від будь-яких умоглядних її трактувань, від конструювання якогось вимріяного, позачуттєвого світу.

Навіть в найідилічніших Косинчиних творах звучать і тривожні нотки, нагадування про нетривалість цієї повнокровної краси, схопленої зором художника. Але водночас усвідомлення минулості надає зображуваному ще більшої принадності, вияскравлює барви і форми. Яскрава, радісна тональність новели "В житах" твориться перш за все з допомогою багатой і вишуканої кольорової гами. Зустріч дезертира Корнія зі своєю юнацькою любов'ю, "загубленою в житах" долею-Уляною відбувається на тлі чудового ранкового пейзажу. Тут кожній спостереженій барві відповідає певний нюанс настрою, душа героя навдивовижу співзвучна з навколишнім світом. Негадане побачення — як чарівне інтермеццо в нелегкому, "дикому, вовчому" дезертирському житті. (Про специфіку саме такого, умовно названого "інтермеццовим", хронотопу, характерного саме для імпресіоністичної прози, йтиметься в спеціальному розділі).

Несподіваність того, що відбувається, загострює сприймання героя-оповідача (а саме його і лише його очима побачене все зображуване в творі), допомагає вирізнити й закарбувати в пам'яті безліч деталей, які в буденній обстановці zostалися б поза увагою. (Можна висловити гадку про безпосередній вплив "Intermezzo" Коцюбинського на задум цього Косинчиного твору.) "В житах" — це розповідь золотих, синіх, рожевих і червоних барв, "крайкована синіми льонами плахта з вівса, ячменю і п'яних гречок". Напоєність сонячним сяйвом, яке змішує у мінливій грі відтінки барв, оповиває землю тремким заколисуючим маревом, "гліючим" мерехтінням, — риса, що надає імпресіоністичним пейзажам Косинки та Коцюбинського близького колориту й емоційного звучання, сприйманні, всі оцінки — вияв піднесеного душевного стану героя. І це суб'єктивне сприймання відмінне від буденних вражень обох персонажів. Спалах пристрасті змітає всі умовності Та безхмарне, ідилічне щастя у Косинки може бути лише миттєвим Дійсність одразу ж нагадує про себе, і в сприйманні героїв тьмяніють барви дня: "Тихо поцілувала, рвонула льону горстку, й очі були сині-сині, мов льон, а хустка гасла. Це була лише святкова мить, і, сповідується герой, яскравий спогад "горить переді мною ще й досі".

"В житах" — одна з найжиттєлюбніших Косинчиних новел. Вона пронизана, як на полотнах імпресіоністів, сонцем — прозорістю, тремтлива далина степового шляху манить несподіванками. "В житах" — якраз з тих творів, що й дали підстави Я. Савченку вирізнити "міцне радісне світовідчужання" Косинки. "В його творчості почуття сили, бадьорості, навіть якогось чисто біологічного щастя, б'ють мов з глибокого джерела". "Творів його не можна читати, не проймаючись переживанням фізичного здоров'я. У них багато — сонця, руху, повітря й простору". Це якраз та повнота сприймання світу, повнота чуттєвого досвіду і чуттєвої насолоди, які справді властиві Косинчиним творам і які є одною з характерних рис імпресіоністичного ставлення до світу, а відтак і імпресіоністичної поезики. (Врешті, фразу про багатію сонця, руху, повітря, й простору легко уявити в характеристиці якихось пейзажів художників-імпресіоністів)

Здебільшого ми бачимо Косинчиних "земляних" героїв-селян у боротьбі, в злій напрузі. Корнієва ж історія — апофеоз гармонійної, щасливої близькості прекрасної в своїх почуттях людини з чудовою навколишньою природою. Мить втіленої гармонії не знімає недосконалість світобудови. Щаслива Корнієва доля знов губиться у житах. Нагадування про вічну мінливість світу, даного нам через наш чуттєвий досвід, є одним з важливіших мотивів імпресіоністичної творчості.

Авторська безсторонність, відмова від позиції всевідаючого творця привели до оновлення засобів психологічного аналізу Це стосується й творчості Гр. Косинки, легенда про "традиційність" якої так довго побутувала в критичній і читацькій свідомості. Косинка здебільшого утримується від передачі

розлогих роздумів героїв, майже немає тут їхніх самооцінок. Імпресіоністична проза дуже рідко звертається до типових психічних станів, вона цікавиться душевними переломами, навіть афектами.

Імпресіоністи вважали, що "дійсність, люди, речі, й події та взагалі все, що нас оточує, не є [...] насправді таким, як ми звикли його бачити, бо воно є наслідком вивчених і прийнятих нашою свідомістю концепцій, ідеологій, теорій тощо, від яких треба звільнитися, щоб пізнати справжню дійсність. Тому письменники та теоретики імпресіонізму були переконані, що хто, досліджуючи явища, думає, що бачить їх такими, якими вони є в дійсності, той "є наївним реалістом"

Косинчині герої здебільшого не схильні до роздумів. Не надто доброзичлива критика свого часу відмовляла авторові у здатності представити мислячих персонажів: "Проте, точніше сказати, це не мислення, а почування. Косинка не може розповісти, як мислять його персонажі, а як і що почувають". Але ж це якраз і було принциповою і свідомою настановою письменника-імпресіоніста: відтворення первинних чуттєвих вражень, а не узагальнено-типізуючих образів і роздумів. Він часом звертається до внутрішніх мов, до невластивої прямої мови. Використовується в деяких і прийом сну. Майстерно вмів відтворити Косинка ті думки, асоціації знервованого, звідчасного героя і крайнього психічного напруження. Тут якесь одне слово, новий спогад, дріб'язкова деталь заповнюють свідомість, набувають майже символічного значення. (Ось полонений утопіст Рубель ("Десять") чомусь весь час згадує про тепер уже марні застереження товаришів, які послали його на завдання: "Думка Рубля, чогось дивно для нього самого, спинилась на Горобцеві, шугнула до його товариської поради, і в голові серед страшного хаосу вимережалось тільки одне слово "пропав", пропливло трохи в пам'яті і раптом стало: на нього хижо, злісно дивились очі Діброви". Думка чіпляється за другорядне, боячись страшної реальності.).

Чи не найважливішим засобом психологічного аналізу стає у Косинки художня деталь (асоціативна, лейтмотивна, символічна тощо) як фіксація моментального враження чи безпосередньої реакції на дійсність. Цю рису його творчої манери відзначали вже перші рецензенти Косинчиної прози: "Вражає вмільсть Гр. Косинки підкреслити певний психологічний момент чисто фізіологічною рисою, суто натуралістичного типу", — відзначала В. Клименко.

Часом живописна деталь наскрізне проходить через всю новелу, служачи ніби додатковим композиційним каркасом (як різноманітні згадки про "місячний сміх" в однойменній новелі або нагадування про виритий із землі череп у "Голові ході"). У "Сорочці" згадка про куплену в Парижі елегантну сорочку з "аристократичними" гудзиками виконує роль композиційного обрамлення (так само й згадка про омріяну хлопцем гармонію в

однойменному творі). У трагікомічній новелі "Циркуль", яка за своєю поетикою, емоційним звучанням стоїть дещо осторонь у доробку письменника, навколо випадково знайденого голодним вчителем у кишені циркуля розгортається весь сюжет. У Косинки чимало натуралістичних деталей (як в "Голові ході", в "Троєкутному бою"), але знаходимо й вишукано-романтизовані образи (як в "Заквітчаному сні").

У різні періоди творчості Гр. Косинки зображальне і виражальне начало поєднувалися по-різному. А відтак змінювалося і співвідношення функції автора і героїв, співвідношення елементів різних стильових систем, зокрема імпресіоністичної та реалістичної.

Заняття №

Тема. Микола Хвильовий. Життєвий шлях та літературна творчість.

Новела «Мати»

Мико́ла Хвильови́й (*13 грудня 1893, Тростянець — †13 травня 1933, Харків) — український прозаїк, поет, публіцист, один з основоположників пореволюційної української прози.

1 Біографічні відомості

1.1 Особисте життя

2 Літературна діяльність

3 Твори

3.1 Поезії

3.2 Оповідання й новели 1921—1923

3.3 Повісті та оповідання 1923—1927

4 Літературна критика

5 Джерела інформації

6 Примітки

7 Див. також

Біографічні відомості

Народився Микола Григорович Фітільов (таке справжнє прізвище письменника) 13 грудня 1893 р. в селищі Тростянець на Харківщині, нині райцентр Сумської області у родині вчителів. Закінчив Богодухівську гімназію.

Брав участь у першій світовій та громадянській війнах. Коли ж справді міг потрапити М. Хвильовий на фронт? На муштру потрібно було не менше як чотири місяці. Отже, частина, в якій перебував у грудні 1916 року Хвильовий, могла вирушити на фронт найраніше в березні 1917 року, а на фронт прибути, принаймні в квітні-травні.

Тобто тоді, коли фактично фронт, як активна бойова лінія, перестав існувати. Якщо Хвильовий і відчув деякий запах фронтових баталій, то, хіба, влітку 1917 року, коли короткозорий політик Тимчасового уряду Росії О. Керенський спробував активізувати фронт до наступу. Але, як відомо, з цього нічого не вийшло і фронт поступово почав розпадатись. Єдине, що правда: Хвильовий був свідком тієї особливої події революційної доби, коли мільйонові маси імперської армії опинилися в стані невиразности, а потім — хаосу й бездоріжжя. Він був також свідком і, можливо, й учасником творення українських частин на фронті. О. Ган твердить, що Хвильовий активно включився у той рух, виступав на армійських мітингах 14-ої дивізії, був обраний до солдатського комітету дивізії, де він, за своєю вдачею, керував культурно-освітньою комісією. Все це можливо. Але воно не підтверджене жодними документами, навіть свідченням самого учасника. Натомість свідчення про фронтове життя його таки є. Аркадій Любченко занотував розповідь Хвильового про те, як він на фронті писав у фронтовій українській газеті (можливо це був «Український голос», що виходив у Ризі 1917 року за редакцією С. Пилипенка) поезії і фейлетони, підписуючи псевдонімом «Дядько Микола». Отже, візьмімо до уваги: жодною своєю політичною та військовою діяльністю, навіть такою скромною, як членство у фронтовому солдатському комітеті, Хвильовий ніколи не хвалився. Значить — не було її. Вигадувати щось він не хотів. Натомість дрібну, але реальну творчість початківця в армійській газеті він згадував при кожній нагоді. 1919 вступив до КП(б)У. 1921 переїхав до Харкова і того ж року почав друкуватися. Активно заявив про себе, як один з організаторів літературно-художнього життя, член-засновник багатьох тогочасних літературних організацій — «Гарт» (1923), «ВАПЛІТЕ» (Вільної академії пролетарської літератури) (1925), «Пролітфронт» (1930).

Під тиском критики «Пролітфронту» Микола Хвильовий разом з Павлом Тичиною, Миколою Кулішем, Юрієм Яновським та ще 14 письменниками вступають до ВУСПП (Всеукраїнської спілки пролетарських письменників).[1].

В 1920-ті роки повністю підтримує і впроваджує в життя політику «українізації». В своїх памфлетах виступав проти русифікаційного і «просвітянського» векторів розвитку української радянської культури під гаслами: «Геть від Москви!», «Україна або Малоросія?», «Орієнтація на психологічну Європу».

Перед нами стоїть таке питання: на яку зі світових літератур взяти курс? В будь-якому випадку, не на російську. Від російської

літератури, від її стихії українська поезія повинна втікати як можна швидше. Справа в тому, що російська література віками тяжіє над нами, як хазяїн положення, який привчив психіку до рабського наслідування.

Українське суспільство, зміцнівши, не примириться зі своїм фактичним гегемоном — російським конкурентом. Ми повинні негайно стати на сторону молодого українського суспільства, яке втілює не лише селянина, але і робітника, і цим назавжди покінчити з контрреволюційною ідеєю створювати на Україні російську культуру.

Європа — це досвід багатьох віків. Це не та Європа, якій Шпенглер оголосив «присмерк», не та, що гниє, і до якої вся наша ненависть. Це — Європа грандіозної цивілізації, Європа — Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса і т. д. Це та Європа, без якої не обійдуться перші фаланги азійського ренесансу.

За ці погляди був підданий нищівній критиці: після листа Сталіна «Тов. Кагановичу и другим членам ПБ ЦК ВКП(б)У» від 26 квітня 1926 р. і послідуєчій за цим серії розгромних статей в пресі московського та республіканського керівництва (боротьба з «хвильовізмом»). Через це в 1926—1928 роках змушений був публічно засудити свої погляди та відмовитися від них.

У грудні 1927 — березні 1928 перебував у Берліні та Відні. У січні 1928, перед поверненням в Україну, у листі до газети «Комуніст» засудив своє гасло «Геть від Москви!». Однак його покаяння було вимушеним і нещирим. Після повернення в Україну продовжував втілювати попередню ідеологічну орієнтацію ВАПЛІТЕ у створених ним журналах «Літературний ярмарок» (1928—30) та «Пролітфронт» (1930—1931). Після закриття обох журналів пробував писати, дотримуючись «партійної лінії», однак був майже цілком ізольований від літературного життя радянським режимом. На знак протесту проти голодомору 1932—33 та арешту свого приятеля Михайла Ялового (став початком нової хвилі масових репресій проти української творчої інтелігенції) 13.5.1933 у Харкові покінчив життя самогубством. Смерть Хвильового стала символом краху ідеології українського націонал-комунізму й кінця українського національного відродження 1920—30-х. Твори та ім'я Хвильового залишалися забороненими аж до останніх років існування тоталітарного режиму в Україні.

Особисте життя

1919 року Микола Фітільов одружується з учителькою Катериною Гащенко. Будучи комуністом, рішуче відмовився вінчатися, чим викликав велике невдоволення матері дружини. На початку 1921 року залишає в Богодухові дружину та маленьку доньку і їде «завойовувати» Харків. З того часу повністю присвячує себе літературі.

Літературна діяльність

Цикли памфлетів М. Хвильового «Камо грядеши?», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», полемічний трактат «Україна чи Малоросія?» сконденсували в собі все багатоманіття думок та ідейно-естетичних шукань періоду літературної дискусії в Україні (1925—1928 рр.). Ці публіцистичні твори (а також його роман «Вальдшнепи») викликали гостру реакцію вульгарно-соціологічної критики та партійних ортодоксів.

Центральною для Хвильового — полеміста та публіциста — була проблема історичного буття України, української культури. Заперечуючи москвофільські тенденції частини тогочасних літераторів, Хвильовий проголошував орієнтацію на Європу, на стилі та напрями європейського мистецтва. "Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якмога швидше тікати. Поляки ніколи б не дали Міцкевича, коли б вони не покинули орієнтуватись на московське мистецтво. Справа в тому, що російська література тяжить над нами в віках як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування... Наша орієнтація — на західноєвропейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми.

Перші поетичні збірки М. Хвильового — «Молодість» (1921), «Досвітні симфонії» (1922), поема «В електричний вік» (1921), які були позначені впливами неоромантизму та імпресіонізму, дістали досить високу оцінку тогочасних літературознавців (С. Єфремов, Ол. Дорошкевич), але якнайповніше свій талант М. Хвильовий розкрив в жанрі новели чи оповідання (переважно короткого, з виразним лірико-романтичним чи імпресіоністичним забарвленням). Збірка його прозових творів «Сині етюди» (1923) стала якісно новим етапом в розвитку тогочасної української літератури, відкрила для неї нові естетичні обрії. Центральною для творчої манери М. Хвильового залишається проблема людини, людини в її стосунках з революцією та історією, людини, яка спізнала весь трагізм буття сучасного їй світу. В людській масі, у вирі революційних подій письменник виокремлює, найперше, людську індивідуальність з її пориваннями до високої, часом недосяжної мети, однак він не заплющував очей і на драматичну невідповідність проголошеного

високого ідеалу та його реального втілення. Романтично забарвлені герої Хвильового найчастіше вступають у гострий конфлікт із своїм часом, його одновимірною буденністю. Редактор Карк — головний герой однойменної новели — лише в своїх мріях повертається до часу національної революції, коли світ існував ще в своїй цілісності, не розірваним між мрією та реальністю. Але його персонажі — це не лише жертви історії, часом вони самі, своїми діями спричиняють її трагедійність. Конфлікт гуманізму та фанатизму осмислюється тут в усій своїй повноті. Для чекіста — головного героя новели «Я (Романтика)» — такий конфлікт постає в своїй особливій гостроті: в ім'я абстрактної ідеї, в ім'я доктрини він має власноруч розстріляти свою матір, але знищення іншої особистості — це водночас і знищення свого людського ества, в такій ситуації неминучого вибору перед героєм постає дилема: самознищення чи відродження людського, гуманістичного начала, відродження, найперше, в собі самому. Емоційне враження від твору посилюється й тим, що це — сповідь героя, розповідь від першої особи. Взагалі, для М. Хвильового було характерне руйнування традиційних сюжетно-оповідних моделей української прози. Система розірваних фраз, мальовничі епітети, своєрідна ритмічна організація прози — це ознаки його лірико-орнаментальної манери письма. Саме такий стиль характерний для більшості його новел та оповідань, він допомагає автору радикально розірвати з елементами народницько-просвітянської традиції.

Однак письменник змушений був існувати в умовах творчої несвободи. Хвильового звинувачували в антипартиїності, «українському буржуазному націоналізмі», «намаганні відірвати українську культуру та літературу від культури російської». В атмосфері шаленого цькування, передчуваючи наближення тотального терору, М. Хвильовий покінчив життя самогубством 13 травня 1933 року.

Основоположник течії активного романтизму та пролетарської поезії. Автор поетичних збірок «Молодість» (1921), «Досвітні симфонії» (1922), збірок оповідань «Сині етюди» (1923), «Осінь» (1924), романів «Вальдшнепи», «Санаторійна зона», «Сентиментальна історія». Виступав за утвердження у новій пролетарській культурі високих естетичних ідеалів замість насадження масовості (лінія, яку проводили «Гарт» та спілка селянських письменників «Плуг»). Своїми публіцистичними та критичними працями (серія «Камо грядеши?» 1925; «Думки проти течії» 1926; «Апологети писаризму» 1926) зніціював літературну дискусію 1925-28. Під час неї висловив вимогу перед новою українською літературою перестати наслідувати Москву й

орієнтуватися на «психологічну Європу». Вважав, що на зміну провідній ролі Європи в культурному процесі має прийти «євразійський Ренесанс», в якому провідну роль відводив новій українській культурі. Його літературне гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!» набрало політичного звучання. З позицією Хвильового солідаризувались українські націонал-комуністи, літературна група «неокласиків» на чолі з М. Зеровим та широкі кола національно свідомої української інтелігенції. У листі «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК ВКП(б)У» від 26.4.1926 Й.Сталін вказав на виступи Хвильового як прояви поширення антиросійських настроїв в Україні. Лист став сигналом для гострої критики з боку московського та республіканського керівництва (виступи та статті Л.Кагановича, А. Хвилі, В. Чубаря, Г. Петровського). Разом з О. Шумським і М. Волобуєвим був трактований як провідний ідеолог однієї з трьох течій нац. ухильництва всередині комуністичної партії («хвильовізму», «шумськізму» і «волобуєвщини»). Намагаючись врятувати ВАПЛІТЕ від розпуску, Хвильовий 1926 визнав свої «помилки», а в січні 1927 погодився на своє виключення з організації.

Із роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський»

«...і раптом... - побачив свого вчителя і натхненника! Ось на цім самім місці він стояв разом з другим. Низенький, сухорлявий, з великими очима, з широкими чорними бровами і смутний - смутний. Вони ждали на вінду, викликані, очевидно на черговий контроль до цієї установи, що хоч і не була культурно - мистецькою інституцією, але завідувала душами всіх митців і романтиків. Це був Микола Хвильовий. Бог, на якого Андрій молився з усіма своїми товаришами.» (Йдеться про зустріч Багряного з Хвильовим під час першого арешту у будівлі НКВС на вулиці Совнаркомівській в Харкові).

Твори

Поезії

Молодість

«О рудні, ваше свято...»

Скляр

«Не шкодуй, моя мила мати...»

Весняне оповідання

Після грозовиці

«Мліти в полум'ї вік, без кінця...»

Сонячна вага

Швець працює

Що нам морок
Біля коксової печі
Молотки
Іду я Додому
В дощовитий день
Уривки
На верхів'я

Досвітні симфонії

Аналіз твору Миколи Хвильового "Я (Романтика

Жанр: новела.

Тема: протистояння добра і зла в душі героя («чекіста і людини»), його роздвоєність.

Головна ідея: фатальна невідповідність між ідеалами революції та засобами їх досягнення; розвінчання й засудження революційного фанатизму.

Головні герої твору: «Я» — главковерх «чорного трибуналу», доктор Тагабат, дегенерат, Андрюша, мати «Я».

Місце дії: «Помешкання наше — фантастичний палац: це будинок розстріляного шляхтича. Химерні порт'єри, древні візерунки. Тут засідає садизм».

Сюжет: засідання «чорного трибуналу комуни» у «фантастичному палаці» (будинок розстріляного шляхтича) — ухвалення одного й того ж вироку: «Розстрілять!» (без адвокатів і прокурорів) — увечері вдома мати «Я» заспокоює розтерзану душу «м'ятежного сина революції» — одного дня «чорний трибунал» ухвалює вирок розстріляти черниць за антиреволюційну агітацію — серед них «Я» упізнає свою матір — щоб довести відданість революційній справі, «Я» власноруч застрелив свою матір.

Композиція: ліричний заспів і три частини; розповідь ведеться від першої особи; поєднання картин-марень і картин моторошної реальності. Кольори: темні ночі, чорний трибунал революції, апарат військового телефону тягне печальну тривожну мелодію, канделябр тускло горить, у городі — тьма, північна тьма, холодна трясовина, заграва, гарматний гул, палахкотять блискавиці, хмари пилу, які покривають мутне вогняне сонце; сонце — мідь і неба не видно, мутна курява над далеким небосхилом, зеленолимонна безвість мертвої дороги.

Звуки: дзвенить мідь, глуха канонада, насуваються грози, виють собаки, передзвін сердець, росте передгроззя, скоро буде гроза; вечір не розрядив заряду передгроззя, кричить вокзальний ріжок, одноманітно відбиває кулемет. Воєнна лексика (+ стилістично маркована): атака, полки, кавалерія, фланг, інсургенти (повстанці), контратака, синедріон (верховний суд Іудеї), військовий телефон, тачанки, версальці, батальйон, гарнізонні роти, гінці з фронту, обози, чека, штаб Духоніна, розірвався снаряд, версальці наступують

— інсургенти відступають, конвойні, авангард, маузер. Я — главковерх чорного трибуналу революції, зовсім чужа людина, бандит за однією термінологією, інсургент — за другою. Я — чекіст, але я і людина. Мої мислі — до неможливості натягнутий дріт. Нікчема в руках Тагабата, м'ятежний син, справжній комунар. Я йшов у нікуди. Нікому, ніколи й нічого не говорити, як розкололось моє власне «я». Людині властиво помилятися.

Доктор Тагабат — біла лисина, надто високий лоб, з холодним розумом і каменем замість серця, мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт, злий геній. Андрюша — розгублене обличчя, тривожний погляд, квота воля, невеселий комунар, коли треба розписатись, завше мнеться і ставить незрозумілий житейський ієрогліф, з тремтячим непевним голосом, усе поривається щось сказати, чудний комунар, наївно каже.

Дегенерат — вірний вартовий на чатах із дегенеративною будівлею черепа, трохи безумні очі, низенький лоб чорна копна розкуйовдженого волосся, приплюснутий ніс, нагадує каторжника, мусив бути у кримінальній хроніці палач із гільйотини, якому Я складав гімни; солдат революції, тільки тоді йшов з поля, коли танули димки.

Початок: «З далекого туману, з тихих загірних озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні поля, проходжу перевали і там, де жевріють кургани, похиляюсь на самотню пустельну скелю. За вікном ішли росяні ранки і падали на перламутри. Проходили неможливі дні. В далі з темного лісу брели подорожники й біля синьої криниці, де розлетілись дороги, де розбійний хрест, зупинялись. То — молоде загір'я. Мені до болю хочеться впасти на коліна й молитовно дивитися на волохатий силует чорного трибуналу комуни. Воістину: це була дійсність, як згряя голодних вовків. Але це була й єдина дорога до загірних озер невідомої прекрасної комуни. І тоді я горів у вогні фанатизму. Тоді я у млості, охоплений пожегом якоїсь радості, закинув руку за ший своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера й нажав спуск на скроню. Як зрізаний колос, похилилася вона на мене». Кінець: «Ішла гроза. Десь пробивалися досвітні плями. Тихо вмирав місяць у пронизаному zenіті. З заходу насувалися хмари. Ішла чітка, рясна перестрілка. Я зупинився серед мертвого степу: — там, в дальній безвісті, невідомо горіли тихі озера загірної комуни».

Літературознавці про твір. Прийнято говорити про роздвоєність свідомості героя («розкололось моє власне «я»»). Та відбувається щось іще страшніше. Відомий філософ Мирослав Попович стверджує, що персонажі новели (мати, Тагабат, дегенерат, Андрюша, голова «чорного трибуналу») — «усе це різні «кінці душі» одного й того самого романтичного «Я»». І для такого твердження в тексті є підстави — досить згадати хоч би й це: «Тут, в тихій кімнаті, моя мати не фантом, а частина мого власного злочинного «я»», якому я даю волю». Кожен персонаж — це втілення певних сил, що формують психологічний світ людини, яка успадкувала первісні інстинкти й водночас здобутки цивілізації. Дегенерат уособлює «тваринні» сили, не освітлені ще ніякою думкою. Він нагадує каторжника, персонажа з

відділу кримінальної хроніки. Це байдужий виконавець, автомат, якому чужі щонайменші порухи душі. Боротьба відбувається між нещадним Тагабатом, у якого один присуд: «Розстрілять!», Андрюшею та героєм-оповідачем. Тагабат легко ламає волю нервового, несміливого, сентиментального Андрюші: цей «невеселий комунар» добре усвідомлює, що «так комунари не роблять», що це — «вакханалія», але в підсумку поспішно ставить підпис — «робить свій хвостик під постановою». Тагабат — раціоналіст і все зважає чітким розрахунком, законом революційної доцільності. Найскладніша ділянка душі головного героя новели — та, де поєднуються кодекс чекіста і ще не втрачена людська сутність («Я — чекіст, але я і людина»). Поставлений перед неминучим вибором між синівським і революційним обов'язком, герой твору робить фатальний вибір. Власне, він уже втратив себе, став, як і Андрюша, безвольним виконавцем, «гвинтиком» і заложником системи. Убивство чекістом власної матері — Марії (ім'я-символ, утілення безмежної доброти й милосердя Богоматері) — перепиняє комунарові шлях до омріяного гармонійного суспільства: другий розділ закінчується трикратним повтором — «Я йшов у нікуди». У третьому розділі з'являється образ «мертвої дороги», яка пролягла серед «мертвого степу». Так катастрофічно закінчилося протистояння фанатизму й гуманізму (О. Ковальчук)

Джерело: [https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-](https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-khvilovij-ya-romantika-analiz)

[khvilovij-ya-romantika-analiz](https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-khvilovij-ya-romantika-analiz) Бібліотека української літератури ©
ukrclassic.com.ua

Заняття №

Тема. Ю.Яновський. Життєвий шлях та літературна творчість.

Новели «Подвійне коло», «Шаланда в морі»

Юрій Яновський. Творчість
(1902-1954)

Вступ

Високий , ставний. Матово-бліде обличчя. Серйозні, завжди трохи засмучені, а водночас із ледь помітною усмішкою карі очі. Енергійні , міцно стулені вуста. Над крутим чолом-сивий чуб...Таким запам'ятався усім , хто його знав, Юрій Яновський.

В українську літературу першої половини 20 століття Юрій Яновський увійшов як натхненний романтик революції. Він добре усвідомлював , що сила художньої прози - це таки ж насамперед сила реалізму , тому і весь його творчий шлях проходить від романтичної ескізності ранніх образів до картин більше реалістичної конкретики життя. Його улюблені герої –трудівники і воїни , мислителі й творці , люди з розвинутим почуттям прекрасного, люди високих духовних поривів і активного діяння.

Кращі твори Юрія Яновського – справді народного письменника-стали окрасою українського мистецтва слова, збагачують вони й скарбницю літератури світової.

1. Дорогою до майстерності.

У степовому селі Майєровому на Єлисаветградщині(тепер Кіровоградщині) у Марії Мусіївни та Івана Миколайовича Яновських 27 серпня 1902 року народився син, якого назвали Юрієм.

Особливо палко любив свого онука дід Микола Максимович , який здався господарем степових звичаїв. А скільки казок, народних легенд знав дід! Скільки пригод зі свого життя він розповів хлопчикові!

У дитинстві Юрко часто хворів. У Єлисаветградській лікарні підліток переніс дві складні операції. Втретє оперували в Одесі. І коли вийшов з лікарні, побачив море. Відтоді вони й з'єднались у його серці – сонце, море і радість. Спершу Яновський навчається у школі, потім в Єлисаветградському земському реальному училищі.

У духовному формуванні і творчості Яновського значну роль відіграли його рідний південний український степ, що вславив себе переможними повстаннями 1919 року, і дружба з такими різними людьми , як Юрко Тютюнник , Олександр Довженко та Микола Хвильовий з очолюваною ним фалангою романтиків вітаїзму – Вапліте. Він виріс у Єлисаветграді, одній із нових “столиць” степової України, в місті, що вбрало в себе дух традицій козацького степу і створило, поруч із машинобудівними заводами, нову українську тра- дицію: з цих околиць вийшли корифеї українського театру, ряд видатних революціонерів типу Мальованого, діячі типу Михалевича і Євгена Чикаленка, а в наші часи такі культурні представники модерної України, як поет Євген Маланюк та славіст Дмитро Чижевський.

Суттєвим для автора “Чотирьох шабель” і “Вершників” було те, що “Єлисаветград правив за один із осередків керованого Григор’євим і Юрком Тютюнником великого повстанського руху (кінець 1918 – перша половина 1919),що боровся проти всіх без винятку чужоземних інтервентів – німців, альянтів, денікінців, Советської Росії. Цей рух, в якому наче відродився воєнний геній і козацький дух історичного Запоріжжя , Яновський переживав юнаком як очевидець, а пізніше самостійно усвідомив його характер і значення та відтворив його образ у “Чотирьох шаблях” і “Вершниках”. Картини сільського життя , події громадянської війни, ідеї оновлення світу зробили значний вплив на формування світоглядних переконань Юрія Яновського.Значну роль у визначенні своєрідності таланту поета, прозаїка і драматурга відіграли освення кращих традицій вітчизняної та світової літератури, народної пісні й думи, схильність до мрійливості, фантазування . “Дошукуватись різних впливів на митця не вважаємо найкращим із занять. І хоча декотрі з нас віддаються цьому заняттю вельми охоче , не слід, однак, забувати,-застерігає Олесь Гончар,- що, крім впливів на письменника нібито і звідти, і звідси, на нього ж мали неодмінно впливати і сонце, і запашний вітер дитинства, і далеч степова, а найвпливовішим, найавторитетнішим для нього був, мабуть, усе – таки його власний внутрішній голос, те , що можна назвати совістю художника, його пристрастю і його власним, непозиченим розумінням світу”.

З 1919 , закінчивши училище (із золотою медаллю) , Яновський працює інспектором у повітових організаціях.

Період становлення Яновського–художника характеризується постійними новаторськими пошуками, вірністю власним мистецьким переконанням про

правомірність романтичного відтворення ще не знаних в історії форм життя, чутливістю до появи паростків нового.

З кожним новим твором все яскравіше відгранюються основні ознаки самобутньої палітри митця слова: глибокий ліризм, сполучення реалістичного з романтичним.

У 1922 році Яновський їде в Київ і вступає до політехнічного інституту. До 1924 року навчається на електротехнічному факультеті. Пише вірші, фейлетони. Його все владніше захоплюють “складні формули людських взаємин”. Вірш “Дзвін” – перший твір Яновського, опублікований українською мовою в газеті “Більшовик” (1924). Павло Тичина, Володимир Маяковський – ось чий вплив особливо помітний в його ранніх поезіях. Яновський хоче бути новатором, але, шукаючи оригінальної форми, ще дуже часто вдається до абстракції. Одночасно з поезіями “Дзвін”, “21 січня”, “О, ні!” Яновський друкує перші оповідання. Окремою книжкою вони виходять 1925 року під назвою “Мамутові бивні”. Оповідання “Історія попільниці”, “Роман Ма”, “Туз і перстень” – твори про події громадянської війни. Відгуком на тогочасні події життя стала збірка поезій “Прекрасна Ут” (Україна трудова – 1928).

Деякий час (1925-1927) Яновський працював головним редактором Одеської кінофабрики. Блискучий майстер слова, знавець мистецтва, він стає душею всього творчого колективу. Робота на кінофабриці плідно позначилася і на його подальшій літературній творчості.

“Кров землі” (1927) – друга збірка оповідань Яновського. Події громадянської війни розкриваються в найкращому короткому прозовому творі “Рейд”.

2. Талант світового масштабу.

Відомо, що живописець, перш ніж написати картину, створює десятки, а то й сотні ескізів, зарисовок з натури. Далеко не всі вони потім будуть використані при остаточному компонуванні полотна. Можливо, саме таким “не використаним” при шліфуванні “Вершників” високохудожнім ескізом і є “Червонарм” (1935).

Новела-“осколок” мовби в останню мить “випала” з розділу “Шлях армій”, хоча за своєю “зоряною густотою” стилю, за ритмом вона ближче стоїть до “Листа у вічність”.

Винятковою художньою місткістю відзначається й новела “Чапай” (1938). Її не можливо переказати. Цей твір потрібно прочитати, щоб справді відчутти сконденсованість фрази, її пластику.

Блискучим майстром - психологом виявив себе Юрій Яновський у творенні рельєфних дитячих характерів. І якими ж ошадними виражально - образними засобами! От де школа для молодих митців. Школа віртуозного володіння словом – відкриття чару і сили його.

На особливу увагу заслуговує й оповідання Яновського “Ганна Антонівна” (1940) – про скромну і мужню трудівницю на ниві народної освіти.

П’ятнадцять оповідань та нарисів увійшло до збірки Юрія Яновського “Короткі історії” (1940). У творчій еволюції прозаїка цей цикл був кроком уперед.

У роки другої світової війни Юрій Яновський живе в Уфі, редагує журнал “Українська література”. Здоров’я не дозволяло йому воювати багнетом. Та разило ворогів гостре слово письменника, який активно виступав з публіцистичними статтями, памфлетами, нарисами.

У 1944 році окремою книгою виходять його оповідання “Земля батьків”. У творах “Заповіт”, “Генерал Макодзьоба”, “Син”, Яновський розкриває високий патріотизм і героїзм народу. Утвердження незламності, нескореності

патріотів – така ідея одного з кращих оповідань Яновського про літнього степовика. Титанічний дух, незборима воля, пристрасна віра в перемогу і презирство до ворогів – таким він постає перед читачем, цей столітній дід – патріот.

Глибоко проникає Яновський в дитячу психологію (“Дівчинка у вінку”), показує страждання дітей в окупованому фашистами Києві (“Київська соната”).

В останні роки війни Яновський був військовим кореспондентом на Першому Українському фронті. У 1946 році він їде до Нюрнберга як кореспондент газети “Правда України», разом з Ярославом Галаном у своїх кореспонденціях висловлює судовий процес над гітлерівськими воєнними злочинцями.

За збірку “Київські оповідання” (1948) Юрій Яновський був удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР.

Тривалий час Яновський працював над романом “Жива вода”, який вийшов з друку в 1956 році під назвою “Мир”. Цей твір про українське село, що пережило страхіття фашистської навали, про перший післявоєнний рік, про відбудову зруйнованого німецькими фашистами народного господарства, про трудовий героїзм жінок.

“Мир”(“Жива вода”) – роман багатоплідний, події розгортаються в українському селі, в Кривому Розі, Донбасі, Запоріжжі, Києві, на Нюрнберзькому процесі.

Над романом “Мир”(“Жива вода”) юрій Яновський працював довго, уперто, по кілька разів переробляючи вже написане, зазнаючи критики – справедливої і несправедливої. Несправедлива критика була сувора, безжалісна і брутальна.

І була то критика з оргвисновками: вже готувалось виключення Яновського із Спілки письменників.

Становище – гірше нікуди: з одного боку, вимушена переробка “Живої води” на “Мир” зовсім не пішла на користь творові – оце кон’юктурне “наси́льство” над собою, над своїм задумом, над своєю волею Яновський

відчуває особливо гостро. Здругого ж боку – й з рукописом переробленого “під тиском” нового варіанту роману ніхто навіть не побажав ознайомитися. А висновок Юрія Яновського : “Мені здається , що це краще з того , що я написав,”-відноситься до “первісного” варіанту твору.

3. Яновський – драматург.

Працюючи в 20- х роках на Одеській кінофабриці, молодий письменник пробує свої сили в кінодраматургії : за його сценарієм створені фільми “Fata morgana” й “Гамбург” . Але справжню славу драматурга Яновському принесла романтична трагедія “Дума про Британку” (1937).Цей твір Олесь Гончар назвав кришталевою думою, що дихнула “свіжим ароматом степової грозової ночі в спалах сухих блискавиць”.

Яновський успішно виступав і в жанрі реалістичної драми (“Дочка прокурора”), і в жанрі комедії (“Райський табір”).

Виховання дітей – ось центральна проблема драми “Дочка прокурора” (1953).

Сюжет п’єси відзначається напруженістю і динамічністю, високою моралю. “Завойовники” (1931), “Дума про Британку” (1937), “Потомки” (1938), “Син династії” (1942-1947), “Дочка прокурора” (1953), “Райський табір” (1953), “Молода воля” (1954) – такий творчий доробок Яновського – драматурга.

Коли Юрій Яновський читав книжку і хотів її оцінити , він питав себе :”Чи взяв би ти її в далеку путь , по розмитій дорозі босоніж ступаючи, в далеку таємну путь? Чи поклав би ти її в торбу із хліба окрайцем, пучкою солі й цибулиною? Чи достойна вона там в торбі на плечах лежати всю путь, до хліба торкаючись? На перепочинку , коли розв’яжеш торбу і з’їси хліба з цибулиною , чи дасть вона тобі мужність і радість , щирий захват і приємний біль мудрості?”

У цих словах не тільки естетична програма художника слова. Це – девіз його життя.

На сцені Київського російського драматичного театру імені Лесі Українки з успіхом ішла п’єса “Дочка прокурора”, а Яновський невтомно шліфував її , удосконалював У натхненній праці й обірвалося несподівано його життя – 25 лютого 1954 року.

“Художній досвід Яновського багато значить для нашої літератури,- підсумовує Олесь Гончар.- Він створив свій оригінальний тип романгу , свою стилістику фрази , слово його опукле, стереоскопічне, він володів тими скарбами , які прийнято називати таємницями майстерності”.

Оцінюючи творчу спадщину автора роману “Вершники”, французький письменник Луї Арагон писав, що в сім’ї європейських літератур Юрій Яновський – письменник першого плану.

за романом Ю. І. Яновського "Вершники")

"Подвійне коло" - це назва першої новели роману Ю. Яновського "Вершники". Трагічні події описані в ній: п'ять братів Половців зустрічаються на кривавих дорогах громадянської війни. Підіймає руку брат на брата, бо хоч і одного роду, та до різних берегів прибились вони: Андрій командував загоном Добровільної армії Денікіна, Оверко воював у кінноті Петлюри, Панас і Сашко були махновцями, а Іван бійцем Червоної Армії. Андрій загин потрапляє в полон до петлюрівців. Під Компаніївкою, охоплені безумством війни, люди калічать, убивають одне одного. Справжнім пеклом стала земля. І великий грішник Оверко вбиває свого брата Андрія. А коли перед смертю Андрій нагадує братові слова батька: "Тому роду немає переводу, де брати милують згоду", Оверко відповідає: "Рід - це основа, а найперше держава, а коли ти на державу важиш, тоді рід хай плаче, тоді брат брата зарубає". Як драматично і правдиво описане це перше коло страшних випробувань, що випали на долю братів. Та ось і друге коло: Оверко стоїть перед своїм ворогом - братом Панасом. Проклинає Оверко свого брата-вбивцю так само, як нещодавно прокляв його Андрій. Земля, здається, здригнулася, коли Оверкова смерть вилетіла з Панасового маузера. Каїн і Авель... Найстрашнішим вважається гріх братовбивства. І це подвійне коло братовбивства своєю страшною правдою вражає читача. Досягає цього письменник особливою манерою письма. В одному реченні оживає неспокійна трагічна епоха, стрімкі події бою. Лаконізм, висока метафоричність, каскад однорідних сурядних речень створюють це враження. Перше речення - це і свого роду камертон, який задає тон всій розповіді про подвійне коло людських страждань: звучать високі, напружені, трагічні ноти. Важка болісна оповідь переривається описами епізодів із життя батька, Матвія Половця. І від цього криваві події здаються ще страшнішими. Зустріч махновців з Червоною Армією теж завершується вбивством. Правда, цього разу Панас сам вбиває себе. Такий кінець новели є логічним завершенням розповіді автора про страшні події громадянської війни, про великі випробування й страждання, які випали на долю людей.

Т.л. роман у новелах.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ
(1902 — 1954)

Юрій Яновський

(1902—1954)

Юрій Іванович Яновський народився 27 серпня 1902р. в с. Нечаївці (Компаніївський район Кіровоградської області), де колись був хутір пана Майера. У квітні 1945р. Ю. Яновський з уст матері записав деякі подробиці про свій родовід та місце народження, а опубліковані вони повністю 1983р.

Сім'я мала дев'ятеро дітей; злидні й нестатки змушували її кілька разів змінювати місце свого мешкання, з 1917р. жили в Єлисаветграді, де батько працював на заводі сільськогосподарських машин.

Далі — середня освіта (народне училище, земське реальне училище); служба в 1919 — 1921 рр. у різних установах; не завершене навчання в Київському політехнічному інституті (1922 — 1925), де він бере участь у літературній студії інституту, входить у театральні кола столиці, допомагає акторам і режисерам театру-студії імені Г. Михайличенка у створенні ряду

вистав, виявляючи неабиякі знання фольклору, і пише в співавторстві з С. Греєм гротескну п'єсу «Камергер»; співробітництво з групою київських панфутуристів. Тоді були опубліковані вірші «Море» (російською мовою під псевдонімом «Ней») та «Дзвін» (українською за власним прізвищем), здійснені газетні публікації в «Більшовику» (дванадцять нарисів і дві рецензії, підписані псевдонімом «Юр. Юрченко»).

Хоча основних літературних успіхів Ю. Яновський досягне в прозі та драматургії, але писання віршів не облишатиме протягом усього життя. Кращі з них увійшли до збірки «Прекрасна УТ» (1928), що була через чотири роки перевидана з деякими доповненнями. Кілька пізніших поезій датуються сороковими і п'ятдесятьми роками, але в друк не видавалися. Вони стали відомими лише після смерті письменника, коли вийшло перше п'ятитомне зібрання його творів (1958 — 1959).

Перший прозовий твір — новела «А потім німці тікали» — опублікований у газеті «Більшовик» 2 березня 1924р.

1925р. виходить збірка «Мамутові бивні», до якої включені новели, створені на матеріалі конкретних подій громадянської війни.

1927р. — книжка «Кров землі», доповнена новими оповіданнями — «В листопаді», «Байгород», «Рейд». У час їх створення Ю. Яновський працював на Одеській кіностудії, освоюючи там секрети нової для нього кіно-справи (про майстрів кіно опублікував 1930р. книжку нарисів «Голлівуд на березі Чорного моря»). Пише два нариси про режисера О. Довженка («Історія майстра» і відгук-есе про фільм «Звенигора» (1927р.)), оповідання «В листопаді», що присвячене О. Довженкові. В Одесі створив кілька кіносценаріїв — «Гамбург», «Фата моргана» й ін.

Належав у різний час до «Комункульту», «Жовтня», ВАПЛІТЕ, «Пролітфронту», але ця приналежність була здебільшого формальною.

Підсумок літературної молодості — два романи — «Майстер корабля» (1928) та «Чотири шаблі» (1930), (у 1930р. кілька розділів «Чотирьох шабель» опублікував журнал «Красная новь»).

Задум «Майстра корабля» (являє собою мемуарну розповідь То-Ма-Ки (Товариша Майстра Кіно) народився ще в часи роботи на Одеській кінофабриці, а реалізація цього задуму відбувалася після приїзду в 1927р. до Харкова.

1932р. — вийшла окремим виданням п'єса «Завойовники».

1935р. — опублікування «Вершників». За змістом, життєвим матеріалом й за художньою вагою «Вершники» — один із кращих творів радянської літератури про героїку громадянської війни.

Зростання таланту Яновського-драматурга позначене створенням романтичної трагедії «Дума про Британку» (1937). Перші вистави «Думи про Британку» в 1937р. театральна критика не сприйняла. Пізніше п'єса була перероблена, і останній варіант її викликати вже менше критичних нарікань. За її мотивами створено М. Вінграновським фільм, а В. Губаренком оперу.

1939р. — опублікована п'єса з сільського життя «Потомки».

У другій половині 30-х років визріває задум нового епічного твору «Капітани», але звершити задумане не вдалося.

1940р. виходить книжка оповідань «Короткі історії». Це гостросюжетні оповідання («Шпигун»), різновид дорожнього нарису («Дорога на Запоріжжя»), романтичні новели («Чапай», «Романтик», «Червонарм»), стилізовані оповіді монологічного типу «Василь Палійчук, гуцул», «Іван», «На зеленій Буковині». Кілька творів («Наталка», «Ганна Антонівна») можуть бути умовно названі новелами-портретами.

1944р. — збірка новел «Земля батьків». В формі новели-монологу витримані оповідання «Коваль», «Генерал Макодзьоба», «Дід Данило з «Соціалізму», «Дівчинка у вінку» й ін.; в формі класичного оповідання — «Яструбок», «Комісар», «Україна».

Кілька років (воєнних і повоєнних) Ю. Яновський працював редактором журналу «Українська література» (з 1946р. «Вітчизна»), багато їздив по країні, на Нюрнберзькому процесі був одним із кореспондентів радянської преси, що дало змогу написати цикл хвилюючих репортажів «Листи з Нюрнберга» (1946).

1945 — 1946 рр. — робота над романом «Жива вода» (1947), який у пізнішій редакції (після смерті письменника) публікувався вже під назвою «Мир» (1956). Журнальна публікація роману «Мир» — «Жива вода» (Дніпро. — 1947. — № 4-5) сприйнята була спочатку схвально, але через якийсь час зазнала глибоко несправедливої критики, організованої Л. Кагановичем.

1948р. — нова книжка «Київські оповідання», відзначена 1948р. Державною премією СРСР (оповідання «Через фронт», «Київська соната», «Боротьба за людину», «Путь у Францію», «Династичне питання», «Під яблунею» й ін.).

1954р. видана «Нова книга» («На ярмарку», «Мистецтво», «Святий вечір»).

Віддавши кращі творчі роки прозі, останнє слово в літературі письменник сказав мовою драматургічного мистецтва. Йдеться про п'єсу «Дочка прокурора», яка побачила світло рампи за кілька днів до смерті Юрія Івановича Яновського.

Працюючи над драмою (задум п'єси відноситься ще до передвоєнних років, коли письменник почав роботу над незавершеною п'єсою «День гніву», 1940), він водночас публікує комедію «Райський табір» (1953) (сатиричний памфлет на імперіалістичний світ періоду інтервенції США в Кореї), починає працювати над тетралогією «Молода воля», яка присвячувалася 300-річчю возз'єднання України з Росією (романтична драма про молоді роки Тараса Шевченка).

Як сценарист Ю. Яновський також створює сценарій художнього фільму «Зв'язковий підпілля» (1951), літературний сценарій «Павло Корчагін» (за мотивами роману М. Островського «Як гартувалася сталь», 1953) та сценарій документального фільму «Микола Васильович Гоголь» (1952).

Не стало Ю. Яновського 25 лютого 1954р.

Спадщина письменника здобула широке визнання читачів. Двічі виходили його твори п'ятитомними виданнями. Кращі з них перекладені багатьма мовами, опубліковані в Болгарії, НДР, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Австрії, Італії, Франції.

Заняття №

Тема. В. Підмогильний. Життєвий шлях та літературна творчість.

Роман «Місто» (оглядово)

Валеріан Підмогильний (1901-1937)

Валеріан Петрович Підмогильний народився 2 лютого 1901 року в селі Чаплях на Катеринославщині (тепер - Дніпропетровська обл.) в селянській родині. Батько його, Петро Підмогильний, який завідував маєтком місцевого поміщика, помер дуже рано: "Так мало батьківських пестощів випало на мою долю". Односельчани також згадують лише про матір письменника - звичайну селянку, без освіти, яка працювала в економії графа Воронцова-Дашкова і "виділялася надзвичайною природною інтелігентністю".

Освіта В.Підмогильного почалася з відвідин церковно-приходської школи. З 1910-го по 1918 рік він навчається в Катеринославському реальному училищі. Про цей період життя Валеріана Петровича мешканка села Чаплі Ярушевська Г.Н. згадує так: "Валеріан був надзвичайно здібним хлопцем. Було, послухає уважно урок і вже вдома не повторює. А натомість набере в учителів і знайомих стоси книг і просиджує над ними цілу ніч. Він дружив з моїм братом Степаном. Був тихий, сором'язливий. Любив ходити на сінокіс, на рибалку до Дніпра. І вже тоді мій брат хвалився, що Валеріан пише вірші і оповідання".

Перший відомий твір Валеріана Підмогильного був написаний 1917 року. 1919 року в катеринославському журналі "Січ" з'являються його "Гайдамаки" і "Ваня". Письменник захоплюється вивченням іноземних мов. Пізніше він настільки удосконалив свої знання, що стане одним з найталановитіших перекладачів зарубіжної літератури 20-30-х років. Того ж 1919 року Валеріан Петрович Підмогильний вступає на математичний факультет Катеринославського університету, але матеріальна скрута змушує його облишити навчання і йти працювати в школу. Вчителює спочатку в Катеринославі та Павлограді, потім у Ворзелі, неподалік Києва.

1920 року виходить збірка його оповідань "Твори" том 1, до якої увійшли оповідання "Старець", "Ваня", "Важке питання", "Пророк", "Добрий бог", "Гайдамаки", "На селі", "На іменинах", "Дід Яким", написані в 1917-1919 роках, переважно під час навчання в реальному училищі.

1921 року письменник одружується з донькою ворзелівського священника Катрею Червінською. Тоді ж створює цикл "Повстанці". Частина оповідань Валеріана Підмогильного друкується в катеринославській газеті "Український пролетар", весь цикл вийшов лише за кордоном. Уже в цих оповіданнях письменник "став на варті страждання людини", таким чином протиставивши себе майже всій молодій прозі, що піддалася ейфорії революційного романтизму з його сподіванням витворити нового індивіда.

Не дивно, що ортодоксальні, соціально заангажовані критики поставилися до молодого письменника досить стримано.

1922 року Валеріан разом з дружиною перебирається до Києва, де мешкає в будинку недалеко від Сінного базару, на розі Великої Житомирської. За свідченням сучасників письменника, двері цієї квартири ніколи не зачинялися.

У Києві Підмогильний з головою поринає у вир тогочасного літературно-мистецького життя. Стає активним членом щойно створеного "Аспису" (Асоціації письменників). 1924 року ця організація трансформувалася в "Ланку", а з 1926 року носила назву "Марс" ("Майстерня революційного слова"), що стала, по суті, київською філією "Вапліте". "Ланка-Марс" об'єднувала багато талановитих київських літераторів, серед яких: Б. Антоненко-Давидович, М. Галчин, М. Івченко, Я. Качур, Г. Косинка, Т. Осьмачка, В. Підмогильний, Є. Плужник, Д. Тась (Могілянський), Б. Тенета, М. Терещенко, Д. Фальківський та інші. Як згадує Юрій Смолич "був Підмогильний якраз найдіяльніший і найенергійніший організатор згаданої "Ланки" (пізніше й "Марсу"), найвишуканіший авторитет поміж того кола письменників, яке ми, "гартівці", вважали сугубо попутницьким, навіть у якійсь частині право-попутницьким та не до кінця радянським".

Валеріан Підмогильний працює також у редакції журналу "Життя й революція", який почав виходити з 1925 року. В період з 1921 по 1930 рік в часописах і колективних збірках друкуються його твори: "Собака", "В епідемічному бараці", "Військовий літун", "Історія пані Ївги", окремими виданнями - повість "Третя революція" (1924, 1925), оповідання "Син" (1925, 1930). 1924 року окремим виданням виходить збірка "Військовий літун". Усі вони ввійшли до найповнішої збірки письменника "Проблема хліба" (1927), яка перевидавалася й 1930 року. Більшість з цих оповідань присвячені приниженню людини перед "проблемою хліба" насущного, зокрема, це оповідання "Собака", "Проблема хліба", "В епідемічному бараці" (збірка "Військовий літун" 1924 р.), "Син".

В новелах "Історія пані Ївги", "Військовий літун", "Сонце сходить" виведено постаті інтелігентів, чиї душі мучить провина за колись сите життя. Тогочасна критика, оцінюючи твори Валеріана Петровича Підмогильного, зазначала, що це "специфічно-інтелігентська література". При цьому під інтелігентом розуміли людину, якій властиві песимізм та скептицизм, яким не місце в пролетарському мистецтві. Варто зауважити, що примітивне, поверхове оспівування відданості народові й партії, догматичне слідування в письменстві ідеологічним принципам пануючої ідеології вважалося хорошим тоном справжньої "пролетарської" літератури; а будь-який ухил в бік символізму, психологічності образів героїв або поглибленого інтелектуального аналізу подій в художньому творі сприймалося як прояв "інтелігентщини", буржуазного націоналізму, або ж диверсії ворожого капіталістичного Заходу.

Валеріан Підмогильний ще на початку літературної дискусії 1925-1928 років з тривогою зазначав, що справа не так у тезі Миколи Хвильового "Європа чи

просвіта?", як у тому, що в літературі, як і в інших галузях життя, з'явився небезпечний тип "ура-комуніста", що продовжує "гопаківські традиції", орієнтуючись за будь-яких обставин винятково на примітивність свого мислення. За Підмогильним для української літератури особливо важливим мало стати продовження лінії інтелектуальної, філософсько-психологічної прози, що відродилась у творах Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської.

Глибоке осмислення французької класики, усвідомлення, що для розвитку літератури необхідний синтез національного змісту і європейської форми, спонукали письменника до пошуків у цьому напрямі. Творчість Підмогильного досить розмаїта щодо тематики. Крім вищезгаданих оповідань про голод у пореволюційні роки на Україні, про взаємини привілейованої верстви суспільства з новим життям - це були чи не найсильніші твори з мистецького і психологічного боку в українській новелістиці. Але найістотношою темою, яка по-різному варіюється у всій творчості письменника 20-х років, є тема "революції й людини". Тільки Валеріан Підмогильний бачив цю тему інверсовано: "людина й революція", а не навпаки, - як абсолютна більшість тогочасних письменників.

Письменник добре розумів, що відповісти на питання, котрі поставали перед українською культурою й нацією загалом, можна лише зосередившись на найгострішій проблемі, в якій міцним вузлом перепліталися б усі ті питання. Це була проблема міста і села, взаємини двох класів, які найвиразніше окреслювали минуле й особливо сучасне життя народу в соціальному та національному аспектах. Найглибше це розкрито в оповіданнях "Третя революція" (1925), "Остап Шаптала" (1921) і в романі "Місто".

У цьому романі письменник показав образ людини, в душі якої йде боротьба добра і зла. Цей твір утвердив критику в тому, що письменник "цікавиться не людством, а людиною". Навколо "Міста" завирували пристрасті: почали з'являтися рецензії та статті, влаштовувалися обговорення в студентських аудиторіях та робітничих колективах. Одних роман, як здобуток української прози, зацікавлював, окрилював; іншим видавався лише продовженням ідеологічних збочень автора у трактуванні теми "місто-село". Немало було й таких, що побачили в ньому не менш як інтелігентсько-попутницьку опозицію до пролетарського мистецтва, а це вже трактувалося як класовий антагонізм. Все це відбувалося на тлі подій 1929 року, коли розпочався наступ на українську інтелігенцію вже з цілком політичним прицілом: ізолювати вихідців дореволюційної формації, що своїми "ідеалістичними" теоріями загальногуманістичного виховання заважали розквіту нової революційної культури.

У квітні 1929 року ОДПУ організувало процеси над українськими націоналістами, спрямовані проти невеликих груп української інтелігенції. Протягом того ж року відбулися публічні процеси над українськими академіками. У липні було заарештовано 5 тисяч людей у справі вигаданої підпільної організації "Спілка визволення України" (СВУ)... У такій ситуації видається навіть дивним, що прізвище Валеріана Підмогильного не

фігурувало на цьому процесі в ролі підсудного за книжку, в якій не показано "змички робітників і селян", та ще й головний герой - міщанин з куркульською ідеологією".

Не зважаючи на нападки критики, Підмогильний пише новий роман "Невеличка драма", який за фабулою досить близький до "Міста". Критик А. Музичка у статті "Творча метода Валеріяна Підмогильного", опублікованій за кілька місяців після виходу "Невеличкої драми", відзначав: "Знову Підмогильний вживає свої методи, щоб у замаскованій формі забрати голос у таких справах, як національна політика радвлади (українізація), як боротьба за українську радянську культуру...". Це було не далеким від істини. Прозаїк справді "забирав голос" у проблемі національної політики, але не в замаскованій формі, хоча й бачив, чим обернулося це все для Миколи Хвильового, Миколи Куліша, Юрія Яновського.

Загальна атмосфера ставала дедалі гнітючішою. Підмогильного виводять зі складу редколегії журналу "Життя і революція", його твори майже не друкують. Однак він продовжує працювати. У 1931 переїжджає до Харкова. Проте й там протягом кількох років (1931-1934) йому вдається видати лише одне оповідання "З життя будинку". Тоді весь талант і енергію Підмогильний спрямовує на перекладацьку діяльність: випускає двотомник творів Дідро, трактат Карла Гельвеція "Про людину", бере активну участь у виданні 15-томника Оноре де Бальзака та 25-томника А. Франса.

6 грудня 1934 р. в Заньківській будинок творчості приїхала схвильована дружина: "Учора в Києві заарештували Євгена Плужника... Треба тікати!" Сумнівів більше не було - забирали найближчих. Але втікати письменник нікуди не збирався. Через два дні, 8 грудня 1934 року, Валеріана Підмогильного заарештували. Інкримінували "участь у роботі терористичної організації, що ставила собі за мету організацію терору проти керівників партії". Слідство в Харкові й Києві велося в справі контрреволюційної боротьбистської організації, до якої, крім Підмогильного, були зараховані Є. Плужник, М. Куліш, В. Вражливий, В. Поліщук, Г. Епик, М. Любченко (Кость Котко), О. Ковінько, Г. Майфет - загалом 18 людей. На всіх допитах Підмогильний відповідав слідчим: "Винним себе не визнаю". Коли тиск посилювався, написав офіційну заяву слідчому Блоку, в якій зазначив: "Беручи до уваги, що за Вашою заявою матеріал у моїй справі достатній для віддання мене до суду..., я даю таке сумарне зізнання:

1. Ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу.
2. Ніколи ніякої терористичної діяльності я не проводив.
3. Про існування подібних організацій, про їхню діяльність або діяльність осіб, зв'язаних з ними, я ніколи нічого не знав, інакше як з виступів представників Радвлади й партії в пресі й на прилюдних зборах.
4. Тому всякі зізнання інших осіб та обвинувачення мене в приналежності до терористичної організації і в терористичній діяльності я рішуче відкидаю як брехливі й наклепницькі".

Слідчий тричі просив розпорядження продовжити слідство, поки врешті в протоколі від 11 січня 1935 року з'явився запис буцім зі слів Підмогильного: "Останнім часом я належав до групи письменників-націоналістів з

терористичними настроями у ставленні до вождів партії". А після перевезення до Київського спецкорпусу НКВД на допиті 19 січня 1935 року прокуророві Українського військового округу сказав: "Я не належав до організації. Я вважав, що постанови партії по національному питанню в життя не проводяться... Для мене представниками партії в літературі були Хвильовий, Яловий, Шумський". За вироком виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР 27-28 березня 1935 року був засуджений на десять років позбавлення волі й відправлений до Соловецького табору особливого призначення.

В умовах табору особливого призначення письменник змушував себе творчо працювати. Спочатку він береться за переклади, а потім і за оригінальне письмо. У його листах до близьких згадується невелика повість про життя одного будинку, потім оповідання, а з весни 1936 року - постійні згадки про роман "Осінь 1929", в якому йшлося про початок колективізації в Україні. 25 листів написаних до дружини, матері й сестри дивом уціліли. Ці потерті часом аркуші, то волають відчаєм невідомості про долю родини, що, можливо, розплачується за його "злочинну діяльність"

("Рідна Катю, листів, до цього часу немає ні від тебе, ні від мами. Чекаю кожного дня, встаю з надією, лягаю з новою надією, що лист прийде завтра. Повинен же він коли-небудь прийти!?"),

то сповнені намагання заспокоїти себе, рідних, а найбільше недремне цензурне око неймовірним благополуччям самотнього ув'язнення

("Камера у мене простора. До і після обіду маю годину прогулянки. Харчування і чистота не залишають бажати чогось ліпшого"),

то вражають готовністю порятувати дружину й семилітнього сина шляхом відречення від зв'язків з ним, "ворогом народу",

("Влаштуйся серйозно, міцно і головне - не почувай себе зв'язаною зі мною. У тебе є дитина, а я - минуле. В попередньому листі я послав записку Ромі - шкодую про це тепер. Не треба йому нагадувати про мене, він ще малий, швидко забуде, і це добре").

3 листопада 1937 року, до двадцятилітнього ювілею Жовтневої революції, Валеріана Підмогильного, згідно з постановою Особливої трійки УНКВД Ленінградської області було розстріляно разом із великою групою української інтелігенції, в лісі під Сандармохом (Карелія).

Твори: Місто. Роман, оповідання (К., 1989).

Заняття №

Тема. Остап Вишня. Життєвий шлях та літературна творчість. «Моя автобіографія», «Зенітка», «Як варити і їсти суп з дикої качки», «Бенгальський тигр»

Біографія:

Видатний український радянський письменник Остап Вишня (1889 — 1956) широко знаний на Україні, в Радянському Союзі і за рубежем. Протягом усього свого творчого шляху Остап Вишня виступав як талановитий і неповторний митець, слово якого глибоко проникало в пласти народного життя й успішно слугувало його безупинному поступові. Справедливо буде сказати: творчість гумориста надихалась і окрилювалась великим поняттям Народ, про що він полишив щирі свідчення в своїх щоденникових записах.

“Який би я був щасливий, — занотував письменник 15 травня 1949р. в щоденнику, — якби своїми творами зміг викликати усмішку, хорошу, теплу усмішку, у радянського народу!

Ви уявляєте собі: народ радісно усміхнувся!

Але як це трудно!”

Неоднораз, особливо на схилі літ, Остап Вишня з великою сердечністю говорив про суспільне покликання радянського письменника, про вірність нашого мистецтва правді життя, про любов і повагу до людини праці. Органічність цих роздумів митець підтвердив своєю художньою творчістю.

Народився Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) 13 листопада 1889р. на хуторі Чечва біля містечка Грунь Зіньківського повіту на Полтавщині (нині Охтирський район Сумської області) в багатодітній селянській сім'ї. Він закінчив початкову, потім двокласну школу в Зінькові, згодом продовжив навчання в Києві, у військово-фельдшерській школі, після закінчення якої (1907р.) працював фельдшером — спочатку в армії, а з часом — у хірургічному відділі лікарні Південно-Західних залізниць. Та, як згадував письменник, він не збирався присвятити себе медицині — тож, працюючи в лікарні, старанно “налягав” на самоосвіту, склав екстерном екзамен за гімназію і в 1917р. вступив до Київського університету; одначе скоро залишив навчання і повністю віддався журналістській і літературній праці.

Перший надрукований твір Остапа Вишні — “Демократичні реформи Денікіна (Фейлетон. Матеріалом для конституції бути не може)” — побачив світ за підписом “П. Грунський” у кам'янець-подільській газеті “Народна воля” 2 листопада 1919р.

Тут було надруковано ще кілька фейлетонів молодого письменника, а з квітня 1921р., коли він став працівником республіканської газети “Вісті ВУЦВК”, розпочинається період його активної творчості і систематичних виступів у радянській пресі (псевдонім Остап Вишня вперше з'явився 22 липня 1921р. в “Селянській правді” під фейлетоном “Чудака, їй-богу!”).

Для формування і становлення письменницького таланту Остапа Вишні велике значення мали певні біографічні чинники. Дитинство гумориста, як уже згадувалося, пройшло на Полтавщині, де особливо відчувались любов і шана до славетних земляків-класиків І. П. Котляревського й М. В. Гоголя (творами останнього майбутній письменник захоплювався уже в шкільні роки); змалечку пізнавав Павло Губенко всі премудрості селянського буття, навіч бачив яскраві типи людей праці, захоплювався їхньою соковитою мовою, в якій часто озивалася дотепність народного гумору.

Робота в пресі стала своєрідним продовженням, уже на вищому рівні громадянської зрілості, цієї щоденної школи життя, що її сумлінний і спостережливий літератор проходив із справді винятковою невтомністю. Молодому журналістові і письменникові Остапові Вишні вистачало життєвих спостережень і комічних барв — саме тому він мало не щодня міг виступати на сторінках “Вістей”, “Селянської правди” та інших видань з усмішками, фейлетонами чи й просто з лаконічними ущіпливими відгуками на ту чи ту конкретну подію. Його слово користувалося незвичайною популярністю.

Виходять одна за одною і збірки усмішок письменника — “Діли небесні” (1923), “Кому веселе, а кому й сумне”, “Реп'яшки”, “Вишневі усмішки (сільські)” (1924), “Вишневі усмішки кримські” (1925), “Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився”, “Лицем до села” (1926), “Вишневі усмішки кооперативні” (1927), “Ну й народ”, “Вишневі усмішки закордонні” (1930); двома виданнями, 1928 і 1930 рр. вийшло зібрання “вишневих усмішок” (самобутній гумористичний жанр) у чотирьох томах тощо. Загалом же протягом десяти років українською мовою (якщо брати до уваги і численні перевидання) з'явилося близько ста книжок вишнівської сатири і гумору, твори гумориста друкуються в перекладах російською та іншими мовами братніх народів Радянської країни, тираж їх досягав, як на той час, колосальної цифри...

О. Вишня здобуває визнання самобутнього майстра української сатири і гумору. Поряд зі своїми колегами по жанру — В. Елланом (як поет-сатирик друкувався під псевдонімом Валер Проноза), В. Чечв'янським, П. Капельгородським, С. Пилипенком, Костем Котком, В. Ярошенком, Ю. Вухналем (І. Ковтуном), М. Годованцем, П. Ванченком — автор вишневих усмішок тепер активно й плідно виступає в літературі. Він гостро висміює віджиле, чуже й вороже народові і пристрасно та послідовно підтримує паростки нового на виробництві, в побуті, культурі, в духовному бутті радянської людини, свого сучасника.

У 1934р. видатний радянський гуморист був незаконно репресований і зміг повернутись до літературної праці лише в 1944р. Першим твором, що знаменував повернення письменника до літературної праці, стала “Зенітка”,

опублікована в газеті “Радянська Україна”, 26 лютого 1944р., — вона обійшла всі фронти, часто читалася по радіо, викликаючи теплу усмішку в бійців і трудівників тилу та додаючи їм віри в близьку перемогу над ворогом.

Як і раніше, О. Вишня всім серцем сприймає турботи і клопоти народні — економічні, політичні, морально-виховні, культурно-мистецькі, що сповна засвідчують збірка його політичних фейлетонів і памфлетів “Самостійна дірка” (1945), книжки усмішок “Зенітка” (1947), “Весна-красна” (1949), “Мудрість колгоспна” (1952), “А народ воювати не хоче” (1953), “Великі ростіть!” (1955), “Нещасне кохання” (1956) та інші. Гуморист працює над перекладами творів російської та світової класики — М. Гоголя, А. Чехова, О. Сухово-Кобиліна, Марка Твена, О’Генрі, Б. Нушича, Я. Гашека, Я. Неруди, російських радянських письменників.

О. Вишня провадив і велику громадську роботу. Він брав участь у діяльності літературних об’єднань “Плуг” і “Гарт”, в організації та редагуванні, разом з В. Блакитним, перших двох номерів журналу “Червоний перець” (1922) і продовжив працю в цьому журналі, коли 1927р. було поновлено його вихід.

Відома робота Остапа Вишні в оргкомітеті Спілки радянських письменників України та у Всесоюзному оргкомітеті, що здійснювали підготовку до створення республіканської та союзної письменницьких організацій. Після Великої Вітчизняної війни О. Вишня — член редколегії журналу “Перець” і один з найактивніших його співробітників, член правління Спілки письменників України, інших громадських організацій республіки, учасник численних зустрічей з читачами.

До останніх днів життя (помер Остап Вишня 28 вересня 1956р.) він віддавав талант і натхнення боротьбі за втілення в життя ленінських, комуністичних ідеалів.

Заняття №

Тема. Микола Куліш. Життєвий шлях та літературна творчість. Комедія «Мина Мазайло»

Микола Куліш

(18 грудня 1892 — 3 листопада 1937)

Іван Тобілевич створив класичну драму народного театру, Леся Українка — класичну європеїзовану українську драму. Микола Куліш був творцем модерної драми українського революційного відродження. Три з чотирьох шедеврів Куліша — “Народній Малахій” (1928), “Мина Мазайло” (1929), “Маклена Граса” (1933) — послужили драматургічним матеріалом для вершинних режисерських творів Леся Курбаса і його театру “Березиль”, що вивели український театр на рівень ліпших сучасних театрів світу. Четверта неперевершена драма Куліша “Патетична соната” (1930) з величезною

втратою для Курбаса, “Березоля” і всього українського театру була заборонена. Чого не можна на Україні — те дозволено в Росії: відомий керівник Московського Камерного театру Таїров ставив у російському перекладі “Патетичну сонату” в Москві, де вона йшла з аншлагами від 19 грудня 1931 по 24 березня 1932 і здобула Кулішеві від фахової критики славу найбільшого в СРСР драматурга. За десять років драматургічної праці Куліш написав 14 п'єс — всі вони були по черзі заборонені; з 1956 — 57 року з них “реабілітовано” в СРСР дві початківські п'єси Куліша — “97” (1924) і “Комуна в степах” (1925). Біля половини всіх п'єс Куліша вважається поки що загубленими.

Микола Куліш належить до “командної” верхівки мистців Розстріляного Відродження — поруч із Тичиною, Хвильовим, Рильським, Довженком і Курбасом. Їх одноліток — він дебютував дещо пізніше, разом із молодшою на 10 — 15 років групою нових могутніх талантів, на чолі з Бажаном і Яновським. Тому, як і ті молодші, мав дуже короткі терміни для творчого самовияву: це роки 1926 — 33, коли настала друга і остання — критична фаза відродження. Вже в перші роки цієї другої фази були подавлені неоклясики, Вапліте, Марс, Академія Наук, а потім почався і геноцид над українським населенням. Щоб у цей час дати театральні шедеври, повносили духом і протестом молодого відродження, Куліш і його театральний учитель і побратим Курбас мусили були йти в останні контратаки на вірну смерть, яка й спіткала їх на північній російській каторзі.

Микола Куліш був франківський “цілий чоловік”. Характер його творів і характер його особистості, життя і долі неподільні. Він родився 6 грудня 1892 в селі Чаплине Дніпровського повіту (центр Олешки) на Херсонщині. Суворі іспити степового дитинства — найми з восьми років, злидні селянської родини (батько Гурій — наймитував), рання смерть спрацьованої матері, життя в сирітському будинку — не перешкодили упертому і виключно здібному й охочому до науки хлопцеві закінчити сільську школу в Чаплиному (1901 — 1905) і вищу початкову школу (1905 — 1909) та приватну гімназію (1909 — 1913) в Олешках. Від 1905 до 1922 Олешки над низовим Дніпром були його рідним містом, давши йому добре знання українського провінційного міщанства. Він з дитинства не проминав ні одної шкільної бібліотеки чи іншої нагоди прочитати книжку і вже в 14 років залюбки розмовляв із дорослими на теми світової літератури (Мольєр, Шекспір, Достоевський...), а своїми сатиричними віршами і редагуванням учнівських журналів та аматорськими виставами звернув увагу вчителів на свою мистецьку обдарованість. 1914 року, маючи добру клясичну середню освіту, Куліш вступає на історико-філологічний факультет Одеського університету.

Перша світова війна перевернула його далекосяжні освітні пляни, і він, закінчивши школу, два роки (від осені 1915 до осені 1917) воює на протинімецьких фронтах коло Вільно, на Волині, в Галичині. Куліш був лицар і в любові, і у війні. Мобілізований в Одесі до війська, він, ризикуючи карою за дезертирство, вирвався до Олешок попрощатися і заручитися із

своєю дівчиною Антоніною, зумів, будучи вже на західньому фронті, одружитися з нею і мав до кінця війни дочку Олю і сина Володимира. Це анітрохи не перешкодило йому бути першорядним вояком. Працюючи в штабі, Куліш, маючи рангу штабс-капітана, добровільно пішов у бої на передову позицію, був двічі ранений (одного разу гарматним вибухом його викинуло на передок гармати). У вільні години писав сатиричні вірші, а також одноактові п'єски для солдатського драмгуртка. Був він улюбленцем свого полку, який на початку революції 1917 вибрав його депутатом на військовий з'їзд Західного фронту, що тривав у Луцькому цілий місяць.

Добравшись восени 1917 року до родини в Олешки, Куліш з головою поринув у кипучу працю і боротьбу, у той “світлоярливий патос” визволення і державного та культурного відродження нації, що його він пізніше відтворив у “Патетичній сонаті”. Кулішів характер химерно поєднував у собі найретельніший практицизм і найпоетичніший патос. Він організував у Дніпровському повіті масове культурно-політичне українське товариство “Просвіта”, став його головою; водночас його обрали на голову міської управи. Щоб дати заробіток і товари населенню, Куліш скасував непомірне велику царську тюрму в Олешках, почавши перебудовувати її на майстерні. Німецька окупація, ліквідуючи органи української республіканської влади, посадила Куліша в ту саму олешківську тюрму на сім місяців. Українське повстання визволило Куліша, і знову він став на чолі міської управи Олешок.

На порозі 1919 року від моря почали наближатися до Олешок антанто-денікінські десанти, стріляючи і вішаючи по дорозі причетних до української революції і влади. Куліш пристав до тих, що не послухали наказу Директорії відступати і здавати Антанті міста без бою. Він організував у Херсоні 1500 олешківських утікачів у “Перший Український Дніпровський Полк”, що вкрив себе славою в боях з напасниками. Нам не відомо, чи полк Куліша формально належав до військ Григор'єва-Тютюнника, що скинули в море десанти Антанти, але фактично це мусіло бути так. До речі, Юрій Яновський, пізніше близький приятель Куліша, описав полк Куліша у своїх “Вершниках” під іменем “олешківського батальйону Шведа”, а самого Куліша під іменем Данила Чабана, що його названо “майбутнім письменником”. З цензурних міркувань (“Вершники” появились 1935 року, коли Куліш сидів на Соловецькій каторзі) Яновський називає “олешківський батальйон” Куліша більшовицьким (порівняй “Спогади про Куліша” його дружини Антоніни Куліш, вміщені разом із драматичною трилогією Куліша і його листами в книжці: Микола Куліш, ТВОРИ, Нью-Йорк, УВАН, 1955, стор. 365 — 433). Можливо (хоч даних про це не маємо), в той час Куліш був зв'язаний з боротьбістами, що мали тоді вплив у тому районі і в тих подіях.

Влітку 1919 року, під час другого наступу Денікіна, Куліш разом із червоною армією з боями відступає на північ України, але, не бажаючи опинитись на еміграції в Росії, іде в денікінське запілля. Потрапляє під розстріл, хворіє тифом, нарешті добирається до рідних Олешок, заставши там уже більшовицьку владу.

В Олешках Куліш працює (аж до переїзду в Одесу 1922) інспектором народної освіти, закладаючи українські школи, дитячі притулки і садки та склавши власний український буквар “Первинка”. В той час органи ЧК посадили його знову у ту ж таки олешківську (потім перевели в херсонську) тюрму. З-під розстрілу Куліша врятував олешківський виконком, що взяв на поруки знаного і любленого в Олешках Куліша. 1922 року олешківська організація КП(б)У приймає Куліша в члени партії за його заслуги в ділянці народної освіти.

Куліш був свідком страшного голоду в степовій Україні 1921 року, який навіяв йому тему його першої драми “97”, що її він закінчив уже в Одесі. Від 1924 року “97” ставилась у Харкові та інших містах України, а пізніше і в інших республіках СРСР, створивши Кулішеві репутацію “основоположника української радянської драми”. 1925 року з таким само успіхом пішла в театрах України та інших республік друга драма Куліша “Комуна в степах”. Обидві п'єси мали пропагандивний характер, стиль їх був натуралістично-побутовий, і хоч в них видно було іскри справжнього таланту, та все ж вони не віщували ясно в Куліші майбутнього великого драматурга. На них позначилась тодішня відірваність Куліша від мистецьких центрів Харкова і Києва, незнайомство з модерним мистецьким рухом, що для нового життя шукав нових естетичних засобів.

Попрацювавши інспектором одеської облнаросвіти (1922 — 25), Куліш, за порадою наркома освіти Олександра Шумського, переселяється до Харкова на посаду шкільного інспектора Наркомосвіти УРСР. Він об'їжджає всю Україну, пізнавши нові колоніальні злидні і прагнення українського села.

Переїзд до Харкова і знайомство та дружба Куліша із Хвильовим, Тичиною, Лесем Курбасом та його театром “Березіль” вчинили справжню революцію у творчості Куліша. Першого ж року життя в Харкові (1925 — 26) Куліш закінчує три п'єси, які одразу перекинули місток від побутового натуралізму його двох перших п'єс до тодішнього харківського неоромантизму. Це драма “Зона”, інтермедія “Хулій Хуліна” та комедія “Так згинув Гуска”. В них виявився комедійний талант Куліша, шукання нових форм драми і гостра та незалежна суспільно-критична думка. Ці високі мистецькі й суспільні якості зразу відчула цензура, не дозволивши до вистав ні одної із трьох п'єс.

Якраз у той час Сталін оголосив похід проти Шумського. Хвильового і ВАПЛІТЕ, даючи ясно зрозуміти, що політика “українізації” повинна провадити не до культурної, а тим більше політичної суверенності України, а всього лиш до формальної “українізації” і закріплення рабського малоросійства. Куліш, і як українець і як комуніст, ненавидячи таку імперіялістично-реставраторську політику Москви, кинув всі свої сили на боротьбу з нею. Як діяч, він став у листопаді 1926 року президентом ВАПЛІТЕ, змінивши її лідерів Хвильового, Ялового і Досвітнього, що політично були вже “битою картою”, як битою буває в атаці перша передова лава. Аж до примусової ліквідації ВАПЛІТЕ 14 січня 1928 Куліш, запеклий у

боротьбі, обороняв ВАПЛІТЕ і об'єднаних у ній ліпших українських письменників.

Огірчений нахабними діями російських імперіял-шовіністів з ЦК ВКП(б) і розгромом ВАПЛІТЕ, Куліш передумав і переоцінив увесь шлях української революції, українсько-російських взаємин, зокрема шлях українських комуністів та свій власний. З другого боку, він поглиблював свої студії з історії світового театру й драми. Готувався до основного діла свого життя, яким і стали “Народний Малахій”, “Мина Мазайло” та “Патетична соната” — трилогія блискучої духової перемоги над месіянізмом російського “світового поліця”.

Одним ударом “Народного Малахія”, що пішов у “Березолі” 1928 року, була скинута гора російського пропагандивного сміття — був зірваний пластир індульгенції “комунізму” — і розкрились глибокі рани й проблеми згвалтованого життя і відродження. Яким чином? Провінційний поштовий чиновник Малахій Стаканчик, почувши комуністичний гімн “Інтернаціонал”, мов у пустелі міраж, раптом побачив “даль голубого соціалізму” і збожеволів на контрасті між цією “голубою мрією” і її радянським втіленням. Негайно усунути цей розрив між дійсністю і “голубою даллю соціалізму”! Розірвавши навіки з родиною і рідним містечком, Малахій несе в столицю до Раднаркому УРСР проект “негайної реформи людини”, також української людини, також цілої “рабської” України, яку він готовий “оновити або вбити!”, бо в ній нема ні соціалізму, ні самостійності. В уряді УРСР, на площах Харкова, в домі проституції, у божевільні — з легкою відвагою шизофреніка Малахій прилюдно гукає:

“Нарости ростуть на прекрасній конституції: тюрми, божевільні, шинки”; “проповідують і пишуть — нема нічого поза клясами, а я скажу — ось позаклясова солідарність злих”; (до робітників на заводі) “невже і гегемонів загорожено мурами та ще якими?.. що різнить вас з тими, що сидять по бупрах та божевільнях?”; (до російського вельможі в уряді УРСР) “кажіть руською мовою, не гвалтуйте української... Питаю: навіщо українізують чужих? Хіба, щоб погонич скидався на українця і не помітно було, як їдять удвічі більше кальорій?”; “ще зречено було в староіндійських Рид-Вегах: не вдар жєнщини навіть квіткою, а ви що зробили?”

До Малахія було трудно пришити контрреволюцію, бо ж він фанатичний комуніст-ленінець і прихильник Москви — нової Мекки: стару селянку Агапію, що все життя шукає і питає шляху до гробу Господнього в Єрусалим, Малахій завертає до “нового Єрусалиму”, “до Ленінового мавзолею... до нової Мекки — Москви”. Цей новітній Дон-Кіхот, повний лицарської самопожертви і спраги виправити зло, безжально переступає навіть через труп своєї прекрасної доні Любуні, яка, рятуючи батька, дійшла до проституції і самогубства і лежить ось під його ногами, поки він, “всесвітній пастух”, виводить свою божевільну мелодію про “голубу мрію соціалізму”, побитий і опльований навіть тими, кого він недавно захоплював своєю “негайною реформою людини” та України. Чи не бринить у цьому багатозначному універсальному образі Малахія також щось і з характеру та

долі українського комунізму, що, з одного боку, хотів оновити і звільнити Україну, а, з другого боку, орієнтував українську селянку Агапію на мавзолей Леніна у новому Єрусалимі? З цього боку “Народний Малахій” Куліша, українського комуніста, був відповіддю на десятилітню політику комуністичної Москви супроти України, а водночас прощанням із “ новою Меккою” та з власним “учора”. Та було це водночас і прощання з українським архаїчним містечковим “учора”, що його захищає Малахій Кум, думаючи животом. Бо коли (користуємось поняттями історіософа Тойнбі) Малахій репрезентує футуристичний спосіб загибелі культури (зашвидкий рух, стрибок уперед), то Кум — анахроністичний (відсутність всякого руху вперед).

“Народний Малахій” у поставі Курбаса справив на глядача потрясаюче враження. Нове експресіоністично-романтично-бароккове охоплення в одному образі Малахія антитетичних явищ доби, заворожлива фльоуресценція Кулішевого слова, ритм, настрій, що поєднав найбільш трагічне з найбільш комічним, безумна відвага автора, якого чей же не міг захистити прозорий щит божевілля головного героя, — все захоплювало глядача і лякало начальство. Тричі корегували Куліш і Курбас п'єсу та виставу на вимогу влади, але вони не могли переробити духово-мистецьку бомбу на московський кисіль. П'єса була заборонена назавжди десь на порозі 1930 року.

Тим часом Курбас уже приготував до вистави новий шедевр Куліша — політичну комедію “Мина Мазайло” — нищівна комедія-сатира на: 1) малороса (мінєє своє українське прізвище на російське Мазенін задля успіху у службовій кар'єрі); 2) на російський великодержавний шовінізм (тьотя Мотя Разторгуєва із Курська патронує русифікацію Мазайла); 3) на анахронічний український націоналізм уенерівського типу (дядько Тарас із Києва); 4) на духовий інфантилізм індоктринованої комсомольської молоді.

Лицемірство московської політики “українізації” України Куліш показує крізь призму ділових персонажів п'єси: 1) Малорос-кар'єрист Мазайло: “Серцем передчуваю, що українізація — це спосіб робити з мене провінціяла, другосортного службовця і не давати мені ходу на вищі посади”. 2) Дядько Тарас: “Їхня українізація — це спосіб виявити усіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було... Попереджаю!” 3) Мокій (син Мазайла, гордий із свого українського прізвища і патріот українізовуваної УРСР): “Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів одних лише селян українців, хто?” 4) Тьотя Мотя із Курська: “Та в ДНЯХ ТУРБІНИХ (антиукраїнська п'єса Булгакова, що йшла тоді в МХАТ-і у Москві) Альоша, ти знаєш, як про українізацію сказав: все це туман, чорний туман, каже, і все минеться. І я вірю, що все оце минеться. Зостанеться єдина, неподільна...” Мокій: “Що-о?” Тьотя Мотя: “СРСР”...

Тут усі чотири супротивні собі персонажі “склалися” своїми почуваннями на об'єктивну правду, а наївний молодий Мокій у негативній формі несвідомо спорокував страшний факт винищення мільйонів українських селян, що стався вже через три роки після прем'єри “Мини Мазайла”.

“Мина Мазайло” — клясичний зразок політичної комедії “дискусійного” жанру. Діялоги, репліки діють (як каже одна Кулішева ремарка в п'єсі), “мов шаблі”. Багатство специфікованої за персонажами мови надзвичайне. Багатогранне Кулішеве слово раз у раз розривається, мов бомба, зрушуючи дію на сцені і регіт на залі. Персонажі схоплені в таких найсуттєвіших і оголених їх рисах, що цілий ряд типів остався в пам'яті глядача, немов маски старого вертепного українського театру чи *commedia dell'arte*. Як завше, Куліш виявив тут себе також майстром гротеску і пародії (напр., пародія на радянський тип дискусії в третій дії п'єси).

Ціле щастя, що Микола Хвильовий устиг видрукувати в своєму “Літературному Ярмарку” “Мину Мазайла” (книга 6 за травень 1929) і “Народного Малахія” (книга 9 за серпень 1929). Обидва-бо ліпші твори Куліша були назавше заборонені ще з початку 1930 року, після того, як провалилась спроба партії змусити Куліша і Курбаса до ідейної капітуляції на театральному диспуті в Харкові 1929 року.

Той диспут був важливою подією. В лице партійним емісарам Москви Курбас, Хвильовий і Куліш заявили, що справжній мистець ні перед якою силою не поступиться своїм мистецьким суверенітетом. Хвильовий заявив, що п'єси Куліша можна рівняти до “Ревізора” і що вони, виставлені Курбасом у “Березолі”, уже створили епоху і в театрі, і в житті. Куліш запекло боронив Курбаса, назвавши його геніяльним режисером. Він осудив радянських письменників, що вони задля кар'єри і власної безпеки бояться чіпати національну проблему. “І коли мені Рабічев закидав, що я, так би мовити, прикипів до цієї проблеми, то на це дозвольте мені відповісти так: я, як член партії і громадянин, не можу обійти цієї проблеми і не хочу розв'язувати її в білих рукавичках. Навіть і в подальших своїх п'єсах (а я їх писав і писатиму за певним тематичним пляном) я все одно буду відбивати й освітлювати національну проблему. Рекомендую і вам” (див. газетний звіт з диспуту “Шляхи розвитку українського театру”, ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО, Харків, за 22 червня 1929).

Та після цього Москва не допустила на українську сцену вже ні одної п'єси Куліша на національні теми, тим часом як московська публіка, включно з генеральним секретарем ЦК ВКП(б), захлиналася у МХАТ-і на виставах п'єси Булгакова “Дні Турбіних”, що була сповнена тугою за реставрацією російської імперії, зоологічною ненавистю до українців і державного та культурного відродження України в революції 1917 року. Відповідаючи на протести з національних республік, Сталін писав 2 лютого 1929: “Что касается собственно пьесы ДНИ ТУРБИНЫХ, то она не так уж плоха, ибо она дает больше пользы, чем вреда” (Сталин, СОЧИНЕНИЯ, т. II, 1949, стор. 328). Під час прийому у Сталіна українських письменників на початку 1929 року Куліш сміливо звернув увагу Сталіна на суперечність між заборонаю українських творів з національними ухилами і вільною російською шовіністичною пропагандою в “Днях Турбіних” із сцени найбільшого театру Росії. Сталін відповів: “А чи є в п'єсі Булгакова хоч капля корисного? Є. Так і за це спасибі”. Такої “каплі корисного” Сталін не хотів бачити у п'єсах

Куліша, ані в інших заборонених творах найліпших українських письменників.

У відповідь на цю політику диктатора і на “Дні Турбіних” Куліш написав “Патетичну сонату”, матеріалом для якої послужили ті самі події української революції 1917 — 19, що їх використав і Булгаков. Побудована в ритмі, архітектоніці і в супроводі одноіменної сонати Бетховена, ця п'єса справедливо дістала у критиків назву драматичної поеми. Її формально прозова, а суттю поетична мова доведена до криштальної чистоти музики, до гострого блиску шаблі. Ремарки автора — не ремарки, а ніби могутні поетичні мініатюри із Тичининих “Замість сонетів і октав”. Фази драматургічної дії своїм духом відповідають історичним фазам української революції, а дійові персонажі, схоплені в їх найглибшій суті, віддзеркалюють основні діючі соціальні сили відродження та його ворогів. За головним образом Марини чуються самостійники і повстанці; за її батьком Ступай-Ступаненком — старша, а за поетом Ільком Югою — молодша українська інтелігенція, що вагається між самостійниками і соціалізмом та більшовиками; за більшовиком Лукою — та частина міської бідноти, що схильна слухати “товариша із Петербургу”. Окремо стоїть старий російський генерал у відставці Пероцький та його сини білогвардійські офіцери Андре і Жорж, за якими — російське міщанство і вся стара монархічна Росія. І все це Куліш умістив, мов у скриньці старого українського вертепного театру, на поверхах одного будинку, з якого ніби знято фасадну стіну. Усе в паралельних і перехресних діях, монологів, діалогів і в справжніх кривавих боях — розбігається, то знов переплітається і зливається, мов суперечні теми одної могутньої сонати.

4 березня 1932 в газеті “Правда” появилася погромницька стаття “О ПАТЕТИЧЕСКОЙ СОНАТЕ Кулиша”, підписана “Украинцем”, але написана, як тоді говорили в Москві, Лазарем Кагановичем. Наслідком цієї статті, що охрестила п'єсу Куліша “фашистською”, а прихильним до неї театральним критикам погрозила за втрату “більшовицької пильності”, “Патетична соната” була знята з репертуару театру Таїрова, а також театрів у Ленінграді, Іркутську, Баку, де вона теж виставлялась.

Це вже був 1932 рік — початок організованого Москвою масового голоду на Україні. Десь, може, на початку 1933 року зацькований пресою Куліш поїхав на села і, зокрема, до рідного з дитинства Чаплиного. Він на власні очі побачив, як оті його незаможники і радянські патріоти Копистки, що в його першій п'єсі “97” так стійко поборювали стихійну голодову катастрофу, тепер мруть, як мухи, від організованої радянською владою ГОЛОДОВОЇ катастрофи. Куліш повернувся з села до Харкова душевно хворий — кілька днів у себе в хаті кричав, стогнав, був як божевільний. Якраз у той час, 13 травня 1933, сталось самогубство Хвильового, про якого Куліш казав: “Це наш надхненник. Він перший відкрив нам очі на Україну”. Реакція Куліша на загибель друга була несамоविта. Всю ніч стояв Куліш коло мертвого побратима, а коли вже на цвинтарі труну опускали в яму — кинувся на коліна до труни з криком: “Сонце моє!” Після похорон чорна тоска огорнула

Куліша так, що дружина, боячись, щоб він не вчинив собі чого, заховала його револьвери. Помітивши це, Куліш сказав: “Будь спокійна, я не зроблю того, що зробив Хвильовий. Я знайду в собі сили і буду боротись до кінця” (Антоніна Куліш. “Спогади про Куліша”, стор. 415 — 419).

І дійсно, Кулішеві ще восени 1933 року вдалося разом з Курбасом виставити в “Березолі” його нову п'єсу “Маклена Граса”, писану ним 1932 — 33 року. Щоб це могло статися, Куліш оминув українські теми, помістивши дію п'єси в Польщі на тлі економічної кризи. Пружиною дії є збанкрутований біржовий маклер Зброжек з його демонською пристрастю грача, який пускає в гру не тільки чужу, а й власну смерть, щоб здобути посмертну страхову премію. Десятилітня дівчинка — жебрачка Маклена, — щоб рятувати свого батька — робітника — від голодної смерти, приймає пропозицію Зброжека вбити його за невеличку плату. На тлі гри демона і трагедії янгола, що мусить убити, виростає образ пропащого поета Падури, що спить у собачій будці і грає на окарині — глиняному інструменту — про самотню закинену в світі душу — в порожню ніч, на холодний місяць.

Політбюро ЦК КП(б)У і верхівка НКВД, в супроводі сотні озброєної охорони, на спеціально тільки для них влаштованому перегляді вистави могли мати враження, що п'єса є не про Польщу, а Україну, що демонський збанкрутований грач — це вони самі, Маклена — український народ, поет Падура — сам Куліш, а п'єса задумана і виставлена як лебедина пісня великого драматурга великого театру.

Так воно чи ні, а “Маклена Граса” після сьомої вистави спеціальною ухвалою ЦК партії була заборонена, “Березіль” ліквідований, Курбас, а потім і Куліш заарештовані і заслані на північну російську каторгу як “вороги народу”.

“Маклена Граса” — остання відома публіці п'єса Куліша, що продовжувала його шлях угору по верховинах драматургічної творчості. Крім того, він написав ще комедію “Закут” (1929), драму “Прощай, село” (1930 — 32), “Діялоги” (193?), “Вічний бунт” (1934) і “Так” (1934). Ні одна з них не була допущена ні до вистав, ні до друку, а рукописи їх, як інших п'єс Куліша, загинули під час війни. Останні дві драми Куліш писав уже після арешту Курбаса і розгрому “Березоля”, викинутий з партії, буквально самотній, без заробітку, зате під постійним доглядом шпигунів НКВД, що ходили явно за ним слідом.

3 грудня 1934 Куліш був арештований по дорозі на похорони свого друга Івана Дніпровського (автора драми “Яблуневий полон”, помер від сухот). Йому інкримінували приналежність до неіснуючого “Всеукраїнського боротьбистського терористичного центру”, він підписався під усіма запропонованими слідчим “злочинами”, одержав 10 років далеких концтаборів і був відправлений на Соловки, де сидів у темниці без права працювати на вільному повітрі і користатись шпиталем (був тяжко хворий). Писав повні любові і турбот листи до родини (вміщені разом з іншими листами Куліша у згаданому вище нью-йоркському виданні його творів). Його родину брутально викинули із помешкання, так що дружина і двоє

дітей кілька днів жили і спали буквально на вулиці. Піяніно Кулішевої доньки Олі, на якому вона грала йому “Патетичну сонату”, коли він писав однойменну п'єсу, було від неї забране — як у Марини — героїні тієї п'єси. Останній лист Куліша до родини мав дату 15 червня 1937 року. Із Соловків його вивезли етапом десь на переломі 1937 — 38 року, коли такі етапи означали вивіз на розстріл. На всі запити Кулішевої дружини відповідні вищі установи в Москві відповідали — “не знаємо”.

Куліш увійде в історію української літератури і театру як творець небарокової драми. Генеза його стилю дуже складна. Українська традиція для Куліша часів його “97” і “Комун в степах” не сягала далі Тобілевича. Але опісля він засвоїв собі традицію українського вертепу і скарби драматичних поем Лесі Українки (вплив останньої злегка помітний на “Патетичній сонаті”). Куліш ріс у мистецькій атмосфері творчості Павла Тичини, Миколи Хвильового і Леся Курбаса та його театру “Березіль”. Вони ж наштовхнули його на вивчення європейської і світової драми — від найновішої експресіоністичної — до найдавнішої — східної. Суверенний мистець — Куліш не знав “чужеядія” — нічого не копіював чужого. В пролозі директора театру до інтермедії “Хулій Хуліна” Куліш пише, що автор ніяк не міг укластися в рамки античної, Шекспірової чи Мольєрової драми, бо матеріал і дух часу такий великий і своєрідний, що “ніяк його туди не вбгаєш”.

Світова традиція Куліша іде вглиб від сучасного йому експресіонізму (порив від серця до космосу, від факту — до суті явища, чорторій пристрастей) через імпресіоністичну драму (система розірваних сцен, ліризм, ритмізація прози, піднесення ремарок до поетичного рівня, прихований психологічний підтекст) і далі через драму романтичну (самовбивча іронія Гофмана, патетично-витончений діалог Мюссе, синкретизм антитетичних елементів у Гюго). Але найбільш близька була Кулішеві барокова драма Л'юпе де Вега, Сервантеса, Шекспіра — саме їхнім радісним світлим світовідчуженням та органічним поєднанням одвічних антитез: трагічного і комічного, “красивого” і “потворного”, індивідуалізму і сильно розвиненого соціально-політичного інстинкту, гумору і патетики, яскравого національного патріотизму і світового міжнародного універсалізму. Кулішеві, як майстрові політичної злободенної комедії, безумовно імпонували злободенні сатири Арістофана, що їх саме в час Куліша перекладено було на українську мову. Велика музично-ритмічна стихія Кулішевих п'єс дала Курбасові можливість зливати у виставах в одне гармонійне ціле слово, музику і рух з силою, що нагадує стародавню драму Індії, Китаю і Японії.

На такій глибокій і широкій базі Куліш будував свій власний стиль, у якому українські національні первні реалізуються так повно, могутньо, що набувають загальнолюдського звучання. Куліш досконало знав і відчував український світ, його дух і найглибші традиції. А вже щодо України сучасної, то ліпшого знавця, ніж Микола Куліш, мабуть, не було серед письменників. Те саме можна сказати про українську мову, яку він знав досконало, та ніколи не переставав її вивчати. Був він досить начитаний у

ділянці філософії. Микола Куліш — один із найбільших у блискучій плеяді романтиків вітаїзму. Було в ньому щось од “бароккової людини” (про неї ми згадували в літературних сильветах Бажана і Хвильового), що відродилась своєрідно на Україні 1917 — 33 років. Поринути в твори Куліша — це значить поринути в український національний світ на всю його глибину і ширину. А що Куліш не був ніколи засліплений своєю безмежною любов'ю до України й української людини і викрив її найтрагічніші суперечності і слабості, то шлях через його український світ раз у раз виводить нас на вершини, з яких видно людство і вічність.

В змаганні України з комуністичною Росією за духову суверенність і власний свій духовий шлях Микола Куліш являє блискучу перемогу. От чому фізичне знищення Куліша супроводжувалось знищенням його драматургічної спадщини. Із 14 його п'єс Москва поки що дозволила користуватись тільки двома першими, ще учнівськими його драмами. Хвильовий урятував бодай “поправлені” для цензури “Народний Малахій” і “Мина Мазайло”, видрукувавши їх у “Літературному Ярмаркові”. Святослав Гординський урятував і вможливив для доступу читача “Патетичну сонату”, видрукувавши її в “Українському видавництві” (Краків-Львів, 1943, 62 стор.), і то за найціннішим першим текстом її, що був поданий Кулішем “Березолеві”, а не за текстом, що був змінений цензурою в час постанови п'єси Таїровим у Москві. Правда, німецька цензура викинула із львівського видання дві сцени, в тому числі й сцену мітингу під проводом “товариша із Петербургу”. За це тепер нападає Москва на Гординського і на Українську Вільну Академію в США, що перевидала три шедеври Куліша разом із спогадами його дружини. Примірники п'єс Куліша, що тимчасово були доступні Гординському, загубились під час війни. Чи не ліпшою відповіддю “націоналістичним фальсифікаторам”, що врятували три ліпші п'єси Куліша, було б повне нефальшоване видання у Києві всіх його п'єс.

Комедію М. Куліша «Мина Мазайло» часто називають філологічною п'єсою. Свого часу, наприкінці 20-х років ХХ століття, вона з великим успіхом йшла на українській сцені. Але 1930 року, коли українізацію було згорнуто, п'єсу одразу заборонили. Однак серед читаючої публіки вона викликала досить гостру дискусію, оскільки вже за своїм характером вона є суто дискусійним твором. Так, герої комедії весь час дискутують про проблеми мови, намагаючись обрати для себе шлях у житті і, зокрема, правильне родинне прізвище. Отже, за допомогою різних героїв драматург висловлює різні позиції обивателів стосовно проблеми українізації.

Специфіка комедії полягає в тому, що жодного з її персонажів не можна сприймати серйозно, всі вони викликають лише сміх, навіть наївний Мокій з його захопленням усім українським. Таким чином досить трагічна ситуація, у яку потрапила українська культура на початку ХХ століття, розкривається крізь призму смішного, що надає твору ще більшою гостроти. Адже сміючись глядач очищується і може критично поглянути не лише на інших, але й на себе.

За допомогою різних ситуацій, у які потрапляють його персонажі, Микола Куліш досить гостро критикує тогочасне українське суспільство. Так ми бачимо перед собою абсолютно безпринципного та позбавленого будь-якої національної гордості Мину Мазайла, який задля чиновницької кар'єри готовий зрадити свої національні корені, змінити прізвище. Старому Міні здається, що його українське прізвище заважає йому просуватися по службових сходинках, але він не замислюється про те, а чи гідний він за своїми власними якостями займати якісь службові посади. Однак вирішивши змінити прізвище, Мазайло боїться бути покараним за це: «Ще як підходив до загсу — думалось: а що як там сидить не службовець, а українець? Почує, що міняю, так би мовити, його українське — і зноровиться. На зло тобі зноровиться. І навпаки думалось: а що, як сидить такий, що не тільки прізвище, всю Україну змінив би? А що, чк такий, що йому до твого прізвища — до себе він байдужий підчас служби, себто сидить, нічого не бачить і себе не поміча? А що, як тикий, думалось, що почне з діда-прадіда?». Отже, Мазайло не має навіть своєї власної думки, чіткої позиції в житті, орієнтується тільки на загальну ідеологічну моду. А з яким пієтетом він розповідає про відвідування установи: «Хтось одвів мене до дверей. Все — як V тумані. Не знаю, де я, чого прийшов. Серця вже не чую. І раптом шию тьох! — перед очима якесь писане оповіщення... Немов не я, немов хтось інший за мене чита — (серце!). Список осіб, що міняють своє прізвище. Минько Панас на Мінервина Павла. Читаю, не розумію. Вайнштейн Шмуель-Калман-Беркович на Вершиних Самійла Миколайовича — читаю; Засядь-Вовк на Волкова, читаю. Ісидір Срайба на Алмазова, і тут все прояснилось. Я зрозумів, де я і чого прийшов, повернувся назад...». Мазайло захоплений тим, що люди зраджують своїх предків і міняють свої родові прізвища! Тож недарма його було покарано звільненням з посади. Виходить, людина завжди повинна мати свої власні переконання, щоб не потрапити в халепу.

Зовсім негідно поводить себе дочка Мيني, Рина, яка намагається вплинути на свого брата й відвернути його від усього українського, закохавши його у свою подругу Улю. Але як же прикро вражена Рина, коли все виходить навпаки: Уля захоплюється українською мовою і зовсім змінюється під впливом Мокія! Рина навчає подругу, як справити враження на брата, і досить зневажливо говорить: «От на... От що, Улюню! Ти котись зараз просто до нього в кімнату, розумієш? Бо тут він покаже тільки афішу, а там у нього словники, книжки, Хвильові всякі, Тичини. Хоч до вечора розпитуйся, залюбки відповідатиме. Побачиш яку книжку — і питай. Побачиш там Хвильового і питай, а тоді в кіно. Ну, а там ти вже сама знаєш, як і що. Іди! Дай я тебе перехрещу!» Слова Рини «Хвильові всякі, Тичини» показують її повну бездуховність, байдужість до здобутків не тільки української, але й будь-якої культури.

Уля, будучи схожою на свою подругу, під впливом Мокія захоплюється українською книжкою, українським словом, вона переконує свою подругу: «І знаєш, «дружина» — це краще, як «жінка» або «супруга», бо «жінка» — то означає «рождающая», «супруга» ж по-українському — «пара волів», а

«дружина»... Ось послухай: рекомендую — моя дружина, або: моя ти дружинонько.» В уста Улі драматург вкладає найкрасивіші та найласкавіші українські слова, демонструючи, що людина, обізнана з українською мовою, не може її не полюбити.

Здавалось би, позиція Мокія є в творі позитивною, але смішно те, що він сприймає все українське занадто гіперболізовано, намагаючись, наприклад, подвоїти «українськість» свого прізвища: «Мазайло-Квач, Улю! Це ж таке оригінальне, демократичне, живе прізвище. Це ж зовсім не те, як якесь заяложене, солодко-міщанське: Аренський, Ленський, Юрій Милославський... Взагалі українські прізвища оригінальні, змістовні, колоритні... Рубенівські — от! Убий-вовк, наприклад, Стокоз, Семиволос, Загнибога. Загнибога! Прекрасне прізвище, Улю! Антирелігійне! Це ж не те, що Богоявленський, Архангельський, Спасов. А німецькі хіба не такі, як українські: Вассерман — вода-чоловік, Вольф — вовк.» Але Мокій виступає в комедії досить наївним, він не може зрозуміти глибини політики українізації, сприймає її поверхово.

Досить сатирично зображує драматург «русифікованих» обивателів з Харкова, для яких «прілічнес бить ізнасілованной, нежелі українізованной», як говорить тьотя Мотя. Представниця «великої культури» заявляє навіть: «Та ще й по-українському. Всі козаки говорили по-руськомому. Донські. Кубанські, запорозькі. Тарас Бульба, наприклад... Тарас Бульба, Остап і Андрій — і я не знаю, як дозволив наш харківський Наркомос виступати їм і співати по-українському, та ще й де?.. У городській опері. Сто... Сто ж просто безобразіє!». Отже, вона вважає, що українська мова — це непристойність, вона не варта культурного товариства.

Не кращим виглядає і занадто реакційний у своїх поглядах дядько Тарас, який волів би зупинити розвиток української культури, повернути колесо історії назад. Отже, у творі немає таких персонажів, яких ми могли б назвати позитивними, які б містили в собі певний ідеал. Може, це спричинено самою складністю описуваної драматургом історичної ситуації.

Загалом, «дискусія» у родині Мазайлів за участю родичів з Курська й Києва та комсомольців пародіює стиль радянського життя 20-х років, коли створювалася видимість розмаїття думок за повної тоталітаризації сутності людського існування. Критично зображуючи своїх персонажів, драматург розкриває негативні риси тогочасного українського суспільства, а також такі людські риси, як пристосуванство, зарозумілість, бездуховність.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України. Загальний огляд творчості Є.Маланюка, О.Теліги, О.Олжича

Тема. Євген Маланюк.

ЄВГЕН МАЛАНЮК
(1897 — 1968)

«НА ХРЕСТІ СЛОВА РОЗП'ЯТИЙ...»

Польща, 1922 рік. Містечко Каліш з передмістям Щипьорно. За колючими дротами таборів військовополонених майже десять тисяч інтернованих вояків армій Української Народної Республіки. Дерев'яні бараки, землянки, злигодні, голод, фронтові рани, сухоти, смерть. Пекуче усвідомлення втрати Батьківщини і майже цілковита відсутність надії на майбутнє... А на зібранні академії таборового літературно-артистичного товариства «Веселка» із, здавалося б, недоречним до часу і місця рефератом «Зброя культури» виступав перед побратимами двадцятип'ятилітній поет, військовий старшина 6-ї дивізії генерала Безручка Євген Маланюк: «Кордони, економічна діяльність, промисловість і торгівля — це тільки зовнішні форми, тільки рамки, в яких проходить дійсне живе життя нації самостійної держави.

А цим дійсним життям нації, щирим змістом зовнішньої форми є внутрішнє життя національної культури, життя ідей безсмертних і вічних (і в першу чергу — мистецтво — авангард культури), бо історичні події, війни, перемоги й поразки, розквіти й упадки держав і народів, ціла рухлива маса історії є лише матеріалізацією тих чи інших ідей.

Щоб повстала або зникла держава, мусить, перш за все, існувати ідея цього повстання або зникнення... Ідеї виростають й мужніють на підґрунті національної культури — от чому праця на царині культури є сьогодні хоч і запізненным, проте загальноукраїнським ділом...

Дійсними творцями життя є мислителі, апостоли ідеї. Справжніми пророками історичних подій є Митці і, в першу чергу — поети».

Навіть для частини учасників академії, — а «Веселка» об'єднувала літературно-мистецькі кола інтернованих вояків, — виступ Євгена Маланюка був дещо несподіваним. Адже табори продовжували жити за принципом військових формувань. Ідея нового походу за Державність все ще декларувалася військовим керівництвом, хоч на другому році життя таборових республік військовики все краще розуміли її примарність. І для багатьох усвідомлення цього ставало життєвою катастрофою. Поставало питання — що далі? Саме на нього і спробував відповісти у своєму рефераті Євген Маланюк.

Осмилюючи причини поразки у збройних змаганнях за Державність, доповідач вбачає їх у надзвичайно вузькому колі провідників нації (державників), навіть у їхній непередготовленості до подій 1917 року, нарешті, у тому, що національній еліті бракувало теоретичного обґрунтування сутності і мети українського національного руху, його стратегії і тактики. Тож молодий письменник прагне стати одним із творців національної, державотворчої ідеї.

Думки, висловлені в рефераті, невдовзі прозвучали і в його поезії. «На хресті слова розіп'ятий Цвяхами літер...» Це мимовільне поетичне зізнання, позначене далеким 1924 роком, стало пророчим щодо мистецької долі письменника і може служити епіграфом до всього його життя. Роком пізніше у поезії «Напис на книзі віршів», яку Євген Маланюк назвав в одному з листів «найкращим віршем моїм» (1931), поет увиразнив свою мистецьку і громадянську позицію. Звертаючись до нащадків і, здається, вже тоді усвідомлюючи, що шлях до читача на батьківщині буде неймовірно довгим, «напружений, незломно-гордий Залізних імператор строф» писав:

Ось — блиском — булаву гранчасту

Скеровую лише вперед:

Це ще не лет, але вже наступ,

Та він завісу роздере.
Шматками розпадеться морок,
І ти, нащадче мій, збагнеш,
Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж.
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей зір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет.

Протягом довгого і складного життя, зітканого із «переходів та ісходів», Євген Маланюк жодного разу не зрадив собі, не зрікся свого добровільного вибору, того хресного шляху, який пророкувала його розіп'ята душа. Свідчення тому — низка поетичних книг, історіософічні, культурологічні, публіцистичні, літературно-критичні статті, нариси. У поета, дослідника, публіциста Євгена Маланюка один адресат і один герой — Україна. І то однаково стосується як творів, у яких поет величає її степовою Елладою, так і тих, де митець з болем і гнівом назве Україну «Пріською гетьмана Петра».

А починалася поетова Еллада-Україна з його дитинства, з маленького провінційного містечка Новоархангельська, загубленого в степу, якому Богом і людьми судилося протягом віків бути покордонням княжої Русі і половецького степу, Гетьманщини і Дикого поля, Запорожжя і Речі Посполитої.

Містечко виникло як форпост у боротьбі проти панської Польщі. Споруджували його посланці козацьких полків і заселяли переважно козаки-зимівчани. Одним із них був предок письменника, що започаткував на берегах повноводної Синюхи нову павіть Маланюківського роду, витоки котрого, як згадував сам поет, велися десь із Покуття.

Степовий край диктував поселенцям свій уклад життя. Дід Євгена Маланюка замолоду водив до Криму чумацькі валки, прожив без

двох років століття і залишився у пам'яті Євгена «останнім чумаком архангородським», чудовим оповідачем козацьких легенд, чумацьких бувальщин. За свідченням самого письменника, дід був справжнім уособленням національно свідомого українця, котрому

...боліла в серці цілість

Свого народу і отчизна —

За всі ці чини і часи.

Скребли покора і ледарство,

Пекли каліцтво й рабство мертве,

І раєм страченим минуле

Вставало в присмерку століть.

(Голоси землі, 1929)

І коли вже дошукуватися першовитоків національно-патріотичних почуттів Євгена Маланюка, то в особі діда Василя маємо першого навчителя. Наприкінці 50-х років в одній із автобіографій поет писав, що в їхній хаті — на дві половини — у першій, дідовій, панував дух віків, а в другій, батьковій, — дух нової української інтелігенції, пробудженої 70 — 80-ми роками ХІХ століття, інтелігенції, що лише спиналася на ноги.

Батько поета, Филімон Васильович, був досить колоритною постаттю в містечку. Не маючи за плечима ані університету, ані навіть гімназії, він, дякуючи природному розумові та самоосвіті, вибився у перший шерех архангородської інтелігенції. Був ініціатором фундації театру в місті, дбав про відкриття прогімназії, а згодом гімназії, активно дописував до повітових газет, кохався в історії. А ще старожили пам'ятають його повіреним містечкового суду, вчителем і... незмінним хористом церковної капели. Зусиллями батька в сім'ї була зібрана непогана бібліотека. Ця книгозбірня теж прислужилася майбутньому письменникові.

Дружину Филімон Васильович узяв із збіднілої дворянської родини колишніх сербських осадчих. 2 лютого 1897 року молоде подружжя святкувало народження сина Євгена. Гликерія Яківна принесла в сім'ю (в оту другу, батькову, половину хати) традиції вмираючих «дворянських гнізд» — музику, поезію, замилювання романтичною і

класичною літературою. Можливо, саме через це в місцевій початковій школі Євген вигідно вирізнявся серед однокласників. Незважаючи на матеріальну скруту, батьки віддають свого первістка (Євген мав ще молодших братів: Сергія — 1898 року та Онисима — 1900 року народження) до повітового Єлисаветградського земського реального училища.

Місто Єлисаветград у пору учнівства Євгена Маланюка було помітним культурним центром півдня Російської імперії. «Жодна зі столиць світу — ні Париж, ні Нью-Йорк не справили на мене опісля такого враження, як Єлисаветград», — писав у своїй автобіографії інший відомий краянин Л. Троцький. І хоч як парадоксально це звучить, але частка істини в тій емоційній оцінці, нав'язаній дитячими спогадами, все ж була. Єлисаветград мав могутні театральні традиції, і його не обминала жодна знаменита театральна трупа. Місто прийняло майже половину із 47 виставок художників-передвижників. Тут функціонувало з десятків гімназійних закладів. А земське реальне та громадське комерційне училища були відомі в усій імперії.

Як свідчить сам Є. Маланюк, віршувати він почав ще гімназистом у 13 років. Безперечним стимулом до того стали серйозні гуманітарні традиції реальної школи: позакласне читання, живопис і театр були предметом особливої уваги педагогів. Саме на час учнівства припадає знайомство Євгена Маланюка з творчістю Шпільгагена, Амічіса, Рільке, Д'Орвільї, Уайльда, Гамсуна, По, Гюго, Верлена, Рембо, Ередіа, Метерлінка, Блока, Белого, Сологуба та інших позапрограмових письменників. У юнака сформувався справжній культ читання. Згодом, уже в Чехії, у листі до поетеси Наталі Лівицької-Холодної Євген Маланюк писав: «Преса — привичний наркоз, без якого я впадаю в апатію» (1928). А в 60-х роках поет говорив колезі Леоніду Полтаві: «Громадянство все менше читає, так знову просплять Україну... Нечитання вижене українців зі світу».

14 червня 1914 року серед вісімнадцяти випускників сьомого класу Єлисаветградського реального училища знаходимо й ім'я Євгена Маланюка. Мріючи про інженерну професію, він їде до столичного Петербурзького політехнічного інституту. Абітурієнт з провінції не поганьбив своєї школи. Його було зараховано на перший курс, але на перешкоді навчанню стала перша світова війна.

Доля приводить хлопця до Київської військової школи, котру він закінчує 1 січня 1916 року. Далі запасний піхотний полк, а згодом прапорщик Маланюк служить молодшим офіцером у кулеметній роті фронтової частини. Послужний список його по-військовому

скупий і лаконічний: бої, відзнаки, підвищення у званні. За тими назвами і датами — криваві бої, поразки і перемоги, втрати бойових побратимів.

Світова війна закінчилася для Євгена Маланюка в лютому 1918 року. Проте склалося так, що після короткої відпустки йому знову довелося воювати: він став на захист Української держави. На нього чекали ще три роки війни. Війни, у якій тричі доводилося здавати ворогові Київ, у якій був «кривавий листопад» 1919 року, коли внаслідок жорстоких боїв та тифу в сотнях залишалося 5 — 10 бійців, а полки нараховували 50 — 60 багнетів. А ще був 1920 рік, коли тридцятип'ятитисячне українське військо після десятиденних запеклих боїв було змушене 21 листопада о 17 годині віддати останній салют рідній землі і перейти польський кордон.

«.../ пригадується найстрашніше. Безнадійно імлістий листопадовий день над Збручем. День, коли армія — згідно з якимсь там параграфом «міжнародного» права — віддавала зброю, — згадував пізніше Євген Маланюк. — ...Було щось несамовито страшне в тім добровільнім роззброєнні, щось значно гірше від звичайного обеззброєння покопаних і щось дуже близьке до страшної процедури деградації вояка. Це був символ як би прилюдного позбавлення народу його мужескості. І — що найстрашніше — вояки у більшості були свідомі справжнього сенсу події: якийсь юнак плакав вголос, не стидуючись, як жінка; хтось, гарячий і лихий на все, — дзвінко ламав гнучку крицю і з прокльонами кидав уламки в Збруч; хтось побожно цілував святе залізо, прощаючись з ним, як з нареченою».

Переживати, осмислювати, «прокручувати» у пам'яті злети і поразки УНР довелося в таборах інтернованих, розкиданих по всій Польщі. І тут доля «не поскупилася», відмірявши Євгенові три роки таборового життя. Саме тут приходить усвідомлення необхідності змінити стилет на стилос, віддавши і його служінню Україні. Так народжується Маланюк-поет. Його вірші, публіцистичні, культурологічні, літературознавчі статті майже щочисла з'являються в таборових журналах «Всім», «Наша зоря», «Український сурмач», «Веселка» та інших виданнях.

Восени 1923 року Є. Маланюк виїздить до Чехо-Словаччини для навчання на гідротехнічному відділі інженерного факультету Української Господарської Академії в Подєбрадах. Чехо-Словаччина, завдяки політиці її президента Томаша Масарика, стала тоді справжнім освітнім, науковим та культурним центром української еміграції. Для тисяч біженців з України та колишніх вояків українських армій відкривалися національні школи, гімназії,

інститути, академії. Видавалися численні українські журнали, започатковувалися видавництва. Лише у Подєбрадах в Академії виходило більше десяти часописів: «Наша громада», «Подєбради», «Село» та інші.

Навчання в Подєбрадах для Євгена Маланюка було не лише часом копіткої праці в читальних залах та навчальних аудиторіях, а й періодом бурхливого літературного життя: доповідей, дискусій, мистецьких змагань. Серед побратимів-літераторів — вже відомі сьогодні особистості: Юрій Дараган, Леонід Мосендз, Наталія Лівницька-Холодна, Микола Чирський, Михайло Мухин, Олена Теліга, Улас Самчук.

У Подєбрадах, 1924 року, поет дебютує збіркою віршів «Стилет і стилос». Роком пізніше в Гамбурзі побачить світ ще одна книга поезій — «Гербарій» (вона була написана першою, але затрималася з виходом у видавництві). Осмислення трагічної долі Вітчизни — такий наскрізний мотив поезій цього періоду. Любляче і зболене серце поета народжувало гнівні й глибоко трагічні інвективи:

Тебе б конем татарським гнати,

Поки аркан не заспіва!

Бо Ти ж коханка, а не мати,

Зрадлива бранко степова!

.....

Прости, прости за богохульні вірші,

Прости тверді, зневажливі слова!

Гіркий наш вік, а ми ще, може, й гірші,

Гіркі й пісні глуха душа співа.

(Псалми степу)

Тема України з кожною новою поезією все глибше осмислювалася автором в історіософському аспекті. Ностальгічна емоційність поступалася місцем філософським роздумам. У названих вже збірках, у книгах, що з'являлися згодом («Земля й залізо», 1930; «Земна Мадонна», 1934; «Перстень Полікрата», 1939) Євген

Маланюк заглиблюється в історичне минуле України, підносячи державотворчі ідеали княжої доби, змагання за волю і державу славного козацтва, але водночас шукаючи відповіді на питання сучасності. Мужності, стійкості, силі поет протиставляє «рабську кров», «розслабленість ледачу», розспіваність, плебейство. Саме цим пояснюється згадувана вже роздвоєність образу України у поезіях Маланюка. Але і «Псалми степу», і «Діва-Обида», з одного боку, і «Варязька балада», «Варяги» з іншого, підпорядковуються одній меті — розбудити приспану віками рабства національну свідомість народу.

Потрібно було мати неабияку громадянську мужність, щоб донести до сучасників саме таку історіософську концепцію буття нації. І критика, еміграційна і західно-українська, не могла пробачити поетові такої тверезої, а часом і нищівної характеристики свого народу:

Каліка, смерд — такий він і донині,

Сліпий кобзар, що точить вічний жаль.

Самсоном темним зруйнував святині,

Розбив давно синайську скрижаль. (...)

...Історія готує новий том, —

Тюхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий,

Макітру хилить виключно по вітру,

Міркує шлунком і зітха гуртом.

(Сонет огиди і гніву, 1924)

Поетові доводилося творити, переборюючи упереджене ставлення до себе і навіть ігнорування та несприйняття. В листах до Є. Ю. Пеленського Євген Маланюк писав: «У нашій літературі чуюся досить самотньо — дуже неприємне почуття часами» (23.11.1931). А іншим разом: «Стан мій досить тривожний і скомплікований: нема де надрукуватися. Отже, зважаючи на «письменницьку» психологію, Ви розумієте, що перо випадає з рук» (04.10.1932).

Рукопис збірки «Земна Мадонна» письменник протягом п'яти років даремно пропонував різним видавництвам, зрештою видав її власним коштом.

Що ж давало сили вистояти і творити? З яких джерел поет черпав сили й упевненість у правильності обраного шляху, в доконечній потребі бути саме будителем народу? Відповідь певною мірою може видатися несподіваною — в невичерпальності свого народу, своєї України. Адже віки нищення і гноблення не загасили «вогонь буття» і «невичерпальний дух» нації.

Гноблять, калічать, труять рід,

Ворожать, напускають чари,

Здається, знищено вже й слід,

Лиш потурнаки й яничари.

І ось — Стефаник і Куліш,

Ось — Коцюбинський, Леся — квіти

Степів страждальної землі,

Народу самосійні діти!

А то підземна загуде

Вулканом націй ціла раса —

І даром Божеським гряде

Нам Прометеїв дух Тараса.

(Невичерпальність)

Саме тому для покоління сучасників і для шанувальників таланту письменника з-поміж української еміграції молодшого покоління (післявоєнного) Євген Маланюк залишався «поетом-державником», який словом будує імперію українського духу», вторячи:

Ні, вже ніколи не покаюся,

Мобілізований добою.

Творчість Євгена Маланюка і сьогодні сприймається неоднозначно. Говорячи про войовничу політизованість, ідеологічну заангажованість його поезії, часто механічно ставлять знак рівності між доробком поета-вигнанця і зразками поезії соціалістичного реалізму, вважаючи, що всі ці твори мусять залишитися лише знаком доби і приречені на забуття.

Спільне справді є. Обидві сторони творили міф про те, чого не було насправді. Митці радянської України мушили добачити в жахливій дійсності держави-табору «комуністичні далі» і творити міф про світле майбутнє. А Євген Маланюк творив у свідомості сучасників міф «степової Еллади», закладав в уми читачів ідею державності тоді, коли вона була утопією і жодних підстав для її реалізації не було. Проте є одна суттєва відмінність у міфотворчості цих сторін. Якщо у першому випадку міф засновувався на фальшивих ідеалах і, хоч як гірко це усвідомлювати, матеріалізувався у суспільстві скаліченою мораллю, то Євген Маланюк вибудовував свій міф на фундаменті істинних і неперехідних цінностей, притаманних усьому цивілізованому світові: національній гідності, здорового відчуття своєї нації. Національному поразенству він протиставляв тверду віру в одужання народу і створення власної держави.

У цитованому на початку виступі Євгена Маланюка є такі рядки: «Без Шевченка трудно уявити собі революцію 1917 — 1920 років у нас на Україні» (Арк. 25). Згадалися вони у зв'язку із фрагментом спогадів про поета відомого сьогодні в Україні мецената професора Романа Воронки, котрий чимало зробив для розбудови нашої держави та її освіти. Професор особисто знав Є. Маланюка; його роздум і схвильовано особистісний, і дуже точний: «...Коли в 1991 році я був у Верховній Раді на балконі і бачив, як творилася незалежність, у мене лилися рясні сльози. Я мав під рукою олівець і папір, на якому записав близько 200 прізвищ людей, від імені яких я стояв на тій церемонії відродження незалежності. Євген Маланюк був написаний мною в першому десяткові.

Бо я знаю те, чому знаходяться такі люди, як Роман Воронка, який виїхав з України, маючи чотири роки, сьогодні — в Україні, працює для добра України, цікавиться життям України — бо це я є частиною Маланюка. Поет належав до людей, які своїми віршами, своїми «Книгами спостережень» формували наш світогляд і зберегли українство в діаспорі».

Коли історики літератури майбутнього будуть досліджувати витоки духовної невичерпальності (слово поета!) українського народу у

найскладніший період його життя, позначений 20 — 90 роками ХХ століття, вони не минуть Євгена Маланюка. Шкода тільки, що його поезія, його твори повернулися в Україну з таким запізненням. Хоч, може, саме тепер вони вкрай потрібні нашій незалежній державі. І покликання їх залишається все те ж — «формувати наш світогляд і берегти українство»...

У 1929 році Євген Маланюк закінчує навчання і в пошуках роботи виїздить до Варшави. Тут він влаштовується на роботу в міському магістраті і працює на посаді інженера у відділі регулювальних споруд на Віслі. Робота. Сім'я. Література. Це — його світ. Кінець 20-х — початок 30-х років позначений особливою активністю літературного процесу, котрий Н. Лівіцька-Холодна характеризувала так: «Всюди, де тільки з'являлися хоч кілька письменників, поставали літературні гуртки і виходили в світ хоч неперіодичні видання».

Навколо Є. Маланюка та Ю. Липи, котрий теж переїхав до Варшави, об'єднуються українські письменники, створюється нова літературна громада під назвою «Танк». До неї входили Л. Чикаленко, Н. Лівіцька-Холодна, А. Коломиєць, Ю. Косач, П. Лукасевич. Часто приїздили Б.-І. Антонич та Св. Гординський. Згодом Варшавська Група заходилася видавати журнал «Ми». У його підготовці брав активну участь і Євген Маланюк. Уже в першому числі видання з'явилися друком поезії та стаття письменника.

Через суперечності в колах української еміграції Маланюк пориває з журналом, але не припиняє активної літературної діяльності. У тридцятих роках ще тісніші стосунки налагоджуються в поета з Дмитром Донцовим та його «Вісником». У періодичних виданнях, збірниках з'являються рецензії, статті, переклади Є. Маланюка. Він бере активну участь у літературних дискусіях, виступає з доповідями літературознавчого та культурологічного характеру. У сфері його наукових зацікавлень — П. Куліш, Т. Шевченко, Я. Щоголів, М. Бажан, М. Гоголь, І. Бунін, українські поети-неокласики.

Ще перебуваючи в таборах інтернованих, Євген Маланюк познайомився з польськими літераторами Ю. Тувімом, Я. Івашкевичем, Я. Лехонем, А. Слонімським, К. Венжинським, Л. Подгурським-Околувим та іншими. Живучи у Варшаві, він налагодив тісніші зв'язки з польськими колегами по перу. Особливо дружні стосунки склалися у поета з Ярославом Івашкевичем, Юліаном Тувімом та родиною Марії Домбровської. У 1936 році у Варшаві вийшла друком книга поезій Євгена Маланюка «Еллада степова» в перекладі польською мовою Ч. Ястшембец-Козловського.

Підтримував поет добрі стосунки і з чеськими літераторами Й.-С. Махаром (вірші якого перекладав), В. Фіалою, Ф. Галасом, захоплювався творчістю Франтішека Шальди.

Живучи за межами України, Є. Маланюк ні на мить не поривав з нею. В одному з листів до Н. Лівицької-Холодної поет писав: «На Україні голод... На Херсонщині доїдають яшний хліб... На східних окраїнах степу вже їдять лободу... «Земля і залізо» (це про свою збірку — Л. К.) потрібна, як черговий удар ломакою по голові замакітреній Сов-владі».

Віршем «Вислід» поет відгукнувся на страшні репресії в Україні. Адже в час злету літературного життя української громади в Чехо-Словаччині та Польщі, в Україні вже майже не залишилося письменників, їхні голоси загубилися «в льохах оглохлих чрезвичайок і сніговіях Соловок».

Маланюк розумів, що він і його колеги можуть служити Батьківщині словом, тож і закликав побратимів по перу до праці. Так, у ще одному листі до Н. Лівицької-Холодної, заохочуючи поетесу до видання збірки, питав і просив: «...Чому зволікаєте? Тепер, саме в час дикунського задушування нашої літератури, так потрібно це. Пrawdami й неправдами дістаються наші думки до Києва і там просочуються між громадянство...». Ця позиція отримала концентроване вираження в його знаменитому «Посланії» (1925 — 1926):

Як в нації вождя нема,

Тоді вожді її поети!

Євген Филімонович пильно стежив за творчістю українських письменників — М. Рильського, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, М. Зерова, М. Бажана, М. Хвильового, М. Куліша, Ю. Яновського та інших. Варшавські бібліотеки отримували з України, хоч і не регулярно, нові книги, журнали. А забезпечення західноукраїнських земель радянською літературою взагалі було складовою політики СРСР, тому часом доводилося звертатися з проханням до друзів у Львові: «Коли маєте критичні книги Зерова, то негайно надішліть мені» (з поштової листівки до Є. Ю. Пеленського від 23.12.1933).

На початку 30-х років у поета виник задум створити власну історію української літератури. На другому науковому з'їзді української еміграції, який проходив в Кардовому університеті в Празі, Євген

Маланюк виступав з доповіддю «Спроба періодизації історії української літератури». Цікаві для нас спогади про цей виступ залишив учасник з'їзду К. Гридень (Михайло Мухин): «Особа доповідача привабила до залі молодше й почасти середнє покоління, що прийшли побачити й почути «свого поета».

Здавалося б, що тема і зміст доповіді Маланюка були академічні й не повинні були роз'ятрювати пристрасті. Але так лише здавалося, бо не встиг Євген Маланюк скінчити своє слово, як розпочав йому опонувати, надзвичайно сердито й буряно, почервонілий від злості професор Леонід Біленький. По цьому виступив у свою чергу подратований (але вже проти Білецького) професор Дмитро Антонович... Антонович, опонуючи Білецькому, висловив думку, що саме Маланюкові, і в жодному випадку не Білецькому і не Сімовичеві, належало б викладати в університеті історію української літератури».

Наприкінці 1939 року Євген Маланюк записав у своєму щоденникові план майбутньої «Історії Літератури» з цікавим підзаголовком: «Культура і політика». Книга, за задумом автора, мала складатися з п'яти розділів, відповідно до п'ятох періодів української літератури:

I. Література Княжої доби.

II. Література Литовської доби.

III. Література Києво-Могилянської доби.

IV. Література XIX століття.

V. Література XX століття.

Наступна сторінка нотатника зберегла для нас начерк проспекту IV розділу — літератури «модерної». Розпочинають його Леся Українка та Володимир Винниченко, далі йдуть В. Стефаник, П. Тичина, Ю. Липа, О. Ольжич, М. Рильський...

Роботу над історією літератури поет не припиняв і в роки війни. У березні 1945 року Є. Маланюк пише в листі до Святослава Гординського: «Коли б іще була змога, знайдіть і перешліть мені хрестоматію Возняка — потрібно дуже: я все ще пишу підручник з Історії Літератури і без неї, як без рук».

На жаль, сьогодні не відомо, як склалася доля цього рукопису. Можливо, він ще чекає на свого дослідника в нью-йоркському архіві

письменника, а можливо, це й про нього з гіркотою згадав Євген Маланюк у примітці до «Нарисів з історії нашої культури»: «Багатий матеріал, як і перші частини моєї готової монографії «Гоголь», загинули в подіях II світової війни».

У 30-х роках поет зрідка навідував Західну Україну, знаходячи там відраду для душі, хоч і почувався в ній лише гостем. Відвідання місць колишніх фронтових доріг УНР народжують в його душі щемкі спогади і бажання побувати ще на Тернопільщині, Волині, приїхати до Луцька та Львова. Проте приєднання Західної України до СРСР у вересні 1939 позбавило поета і цього.

Війна і окупація Польщі примусила його шукати роботи. Певний час вдалося працювати в українській гімназії у Варшаві, підробляти на випадкових роботах, а інколи доводилось перебиватися і без хліба. В останні місяці війни Є. Маланюк був змушений покинути Польщу і повернутися до Чехії, а відтак знову збиратися в дорогу. Залишатися в Чехії було небезпечно. Ім'я Маланюка було заздальгідь внесено контррозвідкою «Смерш» до списків «антирадянських» діячів з числа українських емігрантів, котрі підлягали депортації або фізичному знищенню. І з листа Петра Одарченка Євген Филімонович вже знав про долю поета і лікаря Юрія Липи, що залишився в галицькому селі Бунів і 19 серпня 1944 року був закатований енкаведистами. Відповідаючи Одарченкові, Маланюк писав: «Ваші новини нас дуже прибили... Хоч я не можу повірити, щоб доля Липи була така: таж він мав усі можливості від'їхати, а коли цього не зробив, то знав, що робить...»

1945-го року Євген Маланюк був змушений залишити домівку, сім'ю і податися в другу еміграцію. Точніше, з цього року для нього розпочався другий період блукань, цього разу вже у Німеччині. І знову майже чотири довгих таборових роки життя. У таборовій школі міста Регенсбурга Євген Филімонович влаштовується вчителем математики та української літератури. Навколо нього знову збирається коло літературно обдарованої молоді з нової хвилі української еміграції — Леонід Лиман, Олег Зуєвський, Леонід Полтава. Поет бере участь у створенні письменницької організації МУР (Мистецький український рух), що протягом 1945 — 1949 років працювала в Німеччині і стала цікавою сторінкою в історії української літератури у вигнанні. А загалом для Маланюка то були тяжкі часи: життя перевалило за полудень віку, а його необхідно було починати заново; з чого починати, на що сподіватися — поет часто не знав.

Під кінець сорокових люди все частіше від'їздили з таборів: хто — до Латинської Америки, хто в Австралію, проте, більшість прагнула потрапити до США. В одному із транспортів 1949 року відпливав у свою третю еміграцію і Євген Маланюк.

Нелегко складалося його життя в Америці. Спочатку довелося працювати фізично. Пізніше пощастило влаштуватися за фахом — на інженерну посаду в Нью-Йорку; в креслярському бюро він працював до виходу на пенсію в 1962 році. Його перо, як і досі, не знало відпочинку. Тільки виразніше проступив ліричний струмінь, тепер вірші позначені самозаглибленістю. В останні десятиліття все частіше Є. Маланюк підсумовує пережите і зроблене. Автор не зраджує сформованим ще в молодості ідеалам, його критика спрямована на себе:

Купив цей час фальшивою ціною:

Ісходом, втечею, роками болю й зла,

А треба було впасти серед бою

На тій землі, де молодість цвіла.

У цьому прагненні чесної самооцінки він надмірно вимогливий до власного доробку, який, власне, і є найпереконливішим спростуванням згаданих вище рядків.

Бо ж тільки в США були видані поетичні збірки «Влада» (1951), «П'ята симфонія» (1953), «Поезії в одному томі» (1954; до цієї книги була включена збірка поезій «Проца»), «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964). Поет підготував і свою останню збірку віршів «Перстень і посох», що вийшла в Мюнхені (1972) вже по його смерті.

В царині поезики Євген Маланюк — симфоніст. Саме це його ріднило з Павлом Тичиною. Він вільно оперує художніми засобами і класичної поетичної мови, й найсучаснішими образними версифікаційними трансформаціями її. Виваженість і, сказати б, наукова точність слова в історіософській поезії поєднується з гранично вираженою емоційністю, просто — бурею пристрасті. Крім того, поет виробив власну мову символів, що є водночас і знаряддям, і результатом його світоаналізу. Саме символізм визначає одну із провідних рис поетичного мовлення Маланюка — лаконічність як принцип, що регулює структуру тексту.

У своїй інтимній поезії Є. Маланюк плекає глибоко традиційну, до біблійних порівнянь і співвіднесень сягаючу, образну систему. Проте рівночасно його поетична візія дуже сучасна, а на рівні відтворення емоційної ретроспекції він лишається одним із найщиріших поетів у світовій галереї.

Питання, які ставив Євген Маланюк собі й світові в історіософській поезії, ліричне страждання, яке пронизало його душу — це те, що було і є актуальним як на початку століття, так і наприкінці тисячоліття.

У 1962 та 1966 роках Євген Маланюк упорядковує два томи своїх літературознавчих, культурологічних та історіософських статей, розвідок, есе, нарисів, котрі побачили світ у видавництві «Гомін України» в Торонто (Канада). Для своєї прози автор вибирає промовисту і поетичну назву — «Книги спостережень». І тут Євген Маланюк постає самобутнім мислителем, дослідником-аналітиком. Знову ж, як і в поезії, основною його темою є Україна, її мистецтво, культура, історія. Десятки статей присвячені класичній літературі, митцям-емігрантам, письменникам України радянського часу.

Особливо слід звернути увагу на дослідження історіософського та культурологічного плану. Йдеться про такі відомі праці, як «Нариси з історії нашої культури» (1954), «До проблем большевизму» (1956), «*Illustrissimus Dominus Mazera*» («Портрет пана Мазепи») (1959), «Ма-лоросійство» (1964). Ці роботи якнайточніше можна охарактеризувати рядками з ранніх поезій Євгена Маланюка:

Мій ярий крик, мій біль тужавий,

Випалюючи ржу і гріх,

Ввійде у складники держави,

Як криця й камінь слів моїх.

Зрештою, ці слова напевно стосуються всього творчого спадку письменника.

Євген Маланюк помер 16 лютого 1968 року в Нью-Йорку. Похований на кладовищі в Бавнд-Бруці в Нью-Джерсі, яке часто називають українським пантеоном.

Книги поезій і прози Євгена Маланюка друкувалися в Польщі, Чехо-Словаччині, Німеччині, Франції, США, Канаді. Його твори

перекладалися німецькою, чеською, російською, польською, французькою, англійською мовами. До останнього часу ім'я Євгена Филимоновича Маланюка було невідомим лише в Україні. Та крига скресла. Прийшов час, у який так свято вірив поет. Для нього він жив і творив.

До першого тому «Книги спостережень» Євген Маланюк узяв епіграфом слова відомого українського мислителя В'ячеслава Липинського: «Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна — це не рай земний — бо раю на землі не може бути, — а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом...

...Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну».

Саме так прагнув писати і діяти Євген Маланюк. І сьогодні пророчі слова видатного вітчизняного філософа, суголосні творчості Маланюка, звернені до кожного з нас.

Стилет чи стилос? - не збагнув...

Стилет чи стилос? — не збагнув. Двоєко
Вагаються трагічні терези.
Не кинувши у глиб надійний якор,
Пливу й пливу повз береги краси.

Там дивний ліс зітхає ароматом
І ввесь дзвенить од гимнів п'яних птиць
Співа трава, ніким ще не зім'ята,
І вабить сном солодких таємниць,

Там зачарують гіпнотичні кобри
Під пестоці золототілих дів...
А тут — жаха набряклий вітром обрій:
Привабить, зрадить і віддасть воді.

Та тільки тут веселий галас бою —
Розгоном бур і божевіллям хвиль
Безмежжя! Зачарований тобою,
Пливу в тебе! В твій п'яний синій хміль!

Під чужим небом

1

Чужі: й земля, і небо тут, і люди,
І місяця золотосрібний ріг.
Життя давно, як божевільне, блудить
По манівцях заплутаних доріг.

Десь кривий край кона в останній муці,
Дикун над ним заносить ятаган,
А він скажений біль терпить, як Муцій,
І крапле кров росою з чорних ран.

Чому ж я тут? Куди ж іще заблудить
Безглузда путь і хто остереже?
Чужа земля, чужі похмурі люди —
Й саме життя, здається, вже чуже.

2

Не треба ні паризьких бруків,
Ні Праги вулиць прастарих:
Все сніться матернії руки,
Стара солома рідних стріх.

Все сниться гук весни і вітер,
Веселий вітер світлих літ.
А тут — молюсь, убогий митар,
Шукаю Твій вогненний слід...

Ні! Не знайти Ніхто не знає.
Ніхто не чув Твоїх плачів.
Біля всесвітнього Сінаю,
Як завше — золото й мечі.

3

Десь сіре поле в чорних круках,
Що пророкують: «Кари! Кар!»
А я тут, на чужинних бруках,
Чужий — несу чужий тягар.

А я на полум'ї розлуки
Назавше спалюю роки,

І сниться степ Твій, сняться луки
І на узгір'ях — вітряки.

Там свист херсонського просторуї
Там вітер з кришталевих хвиль!
А тут: в вікні опустиш штору —
І п'єш, самотній, смертний біль.

4

Несу отут страшний свій іспит
І знаю, що життя мине.
І мати, сидячи на призьбі,
Вже не вичікують мене.

Давно Євгена поминає
За упокій старенький піп,
За весною весна минає
Під запашне зітхання лип.

Все далі висиха Синюха,
Й лinya її весела синь,
А вітер заголосить глухо
І пролітає вдалечінь.

Сиріє стріха під дощами,
Вже хата стала нетривка,
І мати слухають ночами
Бронхітне гавкання Бровка.

1924

5

По яких ще дорогах шукати причинної долі?
Перекотиполем блукати в яких степах?
Вітер грає, веселий, хвилюючись по роздоллю,
Від зруйнованих міст розвіває горілий пах.

Заховала перекупка-пам'ять всі сни глибоко,
Тільки будить горілка на чорнім шляху в корчмі,
Ніби в морок душі, в її цвинтарно-мертвий спокій
Після чарки отрути влітає сонячний чміль[1].

І ось все забуваю, і все зникає в сутінні.

Зостає лише рівний профіль і зоряний зір,
Та ще заграв глухих за плечима Твоїми тремтіння:
Всі принади Твоєї страшної краси.

1920

Олег Ольжич
(1907 — 1944)

Олег Александрович Кандиба (справжнє прізвище) — поет, публіцист, політичний діяч. Син Олександра Олеся. Народився 8 липня 1907р. у Житомирі. Після поразки УНР разом з родиною залишив Україну. Навчався в Карловому університеті в Празі та Українському вільному університеті, працював у Гарвардському університеті (США). З часу виникнення ОУН стає одним з найактивніших її членів, згодом — заступником голови Проводу ОУН. Брав активну участь в політичних подіях того часу, зокрема в обороні від угорських фашистів Карпатської України (1939).

Належав до кола поетів-«вісниківців» (Є. Маланюк, Л. Мосендз, Олена Теліга, Юрій Клен). Збірки поезій Олега Ольжича «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), «Підзамчя» (1946) характеризуються досконалістю мистецької форми, посиленням історіософським началом. Минуле поет завжди проектує на сучасність, осмислює його як невід'ємну складову сьогодення. Після початку другої світової війни продовжував свою діяльність в Україні, а оскільки це викликало незадоволення німецьких окупаційних властей, то Олег Ольжич змушений був працювати в підпіллі.

Загинув у фашистському концтаборі Заксенгаузен 10 червня 1944

Олег Ольжич

(1907 — 1944)

Ольжич — один із псевдонімів Олега Кандиби (М. Запоночний, Д. Кардаш, К. Костянтин, О. Лелека), син Олександра Олеса, народився 8 липня 1907р. у Житомирі. Навчався в Пущі-Водиці під Києвом, проте середню освіту йому довелося здобувати у Празі. У 1923р. він, виїхавши разом з матір'ю з України, охопленої чадом класової ненависті, в Берліні нарешті зустрівся з батьком, який перед цим склав обов'язки повпреда УНР у Будапешті. Невдовзі родина Кандиб переїхала до Горніх Черношинець під Прагою.

Ольжич став студентом Кардового університету, водночас навчався в Українському вільному університеті. У 1929р. написав дисертацію «Неолітична мальована кераміка Галичини». Перед ним відкривалися двері науки, він брав участь у багатьох археологічних розкопках, зокрема на Балканах. Працюючи в Гарвардському університеті (США), у 1938р. заснував там Український науковий інститут.

Але Ольжичу судилася інша доля. Коли виникла ОУН, він стає одним з найактивніших її членів, керівником культурного сектора, а згодом — заступником голови проводу ОУН. За дорученням цієї

політичної організації Ольжич брав участь у проголошенні демократичної Карпатської України, очоленої А. Волошиним, знищеної 14 — 15 березня 1939р, угорськими фашистами у змові з Гітлером. Поет навіть потрапив до хортистської тюрми.

У 1940р. стався розкол ОУН. Ольжич, належачи до фракції мельниківців, під час другої світової війни очолив відділи ОУН на Правобережжі України, зокрема в Києві, був одним із фундаторів Української національної ради (5 листопада 1941р.), якою керував економіст М. Величківський. Оскільки рейхскомісаріат наприкінці 1941р. заборонив діяльність ОУН, то вона перейшла у підпілля, переїхавши до Львова. Тут він одружився з дочкою літературознавця Л. Білецького Катериною (Калиною). Проте подружнє життя було недовгим. Заарештований гітлерівцями, Ольжич потрапив до концтабору Заксенгаузен, де 10 червня 1944р. був закатований гестапівською трійкою (Вольф, Вірзінг, Шульц).

Олег Ольжич — яскравий представник дітей першої еміграційної хвилі, які спромоглися не лише зберегти, а й примножити пасіонарну енергію українського народу, зруйновану на Наддніпрянщині (репресії, голодомор, вигублення культури). «Хай воскресне столиця Андрія, Дух вояцький в народі!» — такою метою і жив Ольжич, як і його покоління за межами Батьківщини. Його вірші, пройняті цією ідеєю, друкувалися на сторінках емігрантської періодики, здебільшого у редагованому Д. Донцовим львівському журналі «Вісник» поряд з поезіями Є. Маланюка, Л. Мосендза, Олени Теліги, згодом Юрія Клена. Відтак поети отримали умовну назву «вісниківської квадриги».

Збірки Олега Ольжича «Рінь» (Львів, 1935), «Вежі» (Прага, 1940), «Підзамчя» (1946) відмінні як за змістом, так і за формою. Першій та останній властива витонченість поетичного стилю, інтелектуальна напруга, в якій вчувається почерк ученого. Проте вірші жилилися чистим ліричним джерелом, у них немає сухого сцієнтизму. Друга — пронизана імпресіоністичним спалахом почуттів, позначена яскравою тенденційністю політичного гасла. Водночас три книжки мають спільну рису: підкреслену історіософічність, де минуле і сучасне витворюють складну й нерозривну проблему. Фах археолога чи не найбільше виявився у збірці «Рінь», історія тут постала як жорстоке самоствердження чи фатальна розірваність, і лише зрідка спалахувала світла тональність естетизованого первісного гомеостазу («Наше плем'я не є велике», або «Скільки сонця ллється на землю...»).

Багата на драматургію думки й почуття, лірика Ольжича ошадна в художніх засобах, тяжіє до класично випрозореної форми. Саме в цьому він стояв чи не найближче з-поміж «вісниківської квадриги» до київських «неокласиків» і, до речі, цього не приховував.

За аскетичною афористичністю строф лірики Ольжича постає напружена думка борця, що простує над прірвою екзистенційності до великої мети. Все це на повен голос пролунало у «Вежах», де замість заглиблень в історію відчувається гаряче дихання сучасності, риторичні формули-гасла відтворюють атмосферу тривоги й готовності до боротьби. Помітне місце у збірці посідала поема-хроніка «Городок. 1932», де йшлося про суворе життя українських підпільників за умов дифензиви. Друга частина «Веж» складає цикл «Незаномому воякові» — своєрідна естетизована політична програма українського підпілля тих літ. Виступаючи з прямим осудом безперспективної інерції українства, Ольжич закликає не примирятися з принизливим животінням раба.

«Підзамчя» — посмертна збірка Ольжича, хоча він її підготував ще 1940р. Вона синтезувала творчі пошуки поета часів «Ріні» та «Веж», засвідчила високу культуру його художнього мислення, схильність до філософських узагальнень духовної дійсності, її драматичних колізій. Поета завжди цікавили горді й нескорені постаті («Муки св. Катерини», «Пророк»). Його лірика — це сповідь воїна, відкритого й чесного в бою, який чітко усвідомлює, що тільки ціною власного життя прокладається шлях до свободи, до виборення права бути органічним складником генетичної пам'яті народу («Триптих»).

Господь багатий нас благословив

І вірити, і прагнуть — не вотще.

Безсмертне — і величне, і ясне-бо.

Ось лине хмара з літеплим дощем,

І розверзається врочисте небо.

Господь багатий нас благословив

Дарами, що нікому не одняти:

Любов і творчість; туга і порив,

Одвага і вогонь самопосвяти.

Солодких грон і променистих вин —

Доволі на столах Його веселих.

Іди ж сміливо і бери один,

Твоєму серцю найхмельніший келих.

Коментар

Наш народ Господь наділив любов'ю і творчістю, одвагою й готовністю до самопожертви заради великої справи. Віра й прагнення до дії, до боротьби — не порожні слова, не «вотще», тому автор устами ліричного героя закликає йти за велінням свого серця, жити повнокровним життям.

Господь багатий нас благословив

І вірити, і прагнуть — не вотще.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України. Література в Західній Україні (до 1939 р.). Загальний огляд творчості Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Олега Ольжича, Олени Теліги.

Мета. Дати загальне уявлення про розвиток української літератури за межами радянської України, познайомити з творчим доробком письменників.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: портрети, твори письменників та поетів.

Хід заняття.

I. Мотивація навчальної діяльності студентів.

II. Оголошення теми та мети.

III. Опитування за попередньою темою.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Олена Теліга - поет, громадянин, борець

Олена Іванівна Теліга — українська поетеса, публіцист, громадсько-політичний діяч. Світогляд О. Теліги формувався поступово. То була справді довга «одіссея», що починалася в Петербурзі. Саме тут 21 липня 1907 р. у сім'ї інженера-гідротехніка І. Шовгенєва народилася майбутня поетеса. У 1917 р., коли після Лютневої революції Україну охопили потужні хвилі визвольного руху, родина Шовгенєвих повернулася до Києва, де дочка міністра УНР Олена навчалася в гімназії Дучинської.

Під час більшовицького наступу на початку 1919 р. Центральна Рада змушена була залишити Київ, і сім'я Шовгенєвих виїхала в чеські Подебради, де батько працював ректором Української господарської академії (з 1924 р. — *alma mater* української еміграції).

З 1923 р. поетеса була змушена жити за кордоном. Олена Теліга належала до кола поетів-«вісниківців», які об'єднувалися довкола редагованого критиком і публіцистом Д. Докцовим журналу «Вісник». Характерними рисами її поезії в цей період є прагнення активного, дієвого життя, протест проти нудоти «буденного» існування. Провідною для О. Теліги, як і для інших поетів міжвоєнної доби, залишається ідея державного самоствердження України («Безсмертне», «Племінний день», «Відповідь»). Ліричний герой поетеси — завжди яскрава особистість, сповнена самодисципліни та почуття обов'язку перед нацією («Сучасникам», «Вечірня пісня»). Водночас її лірика сповнена особливого інтимного колориту, пильної уваги до внутрішнього світу людини.

У ті часи відбувся різкий злам у психіці майбутньої поетеси, зумовлений пережитим у Києві та побаченим у Чехії. Усвідомивши себе українкою та непримиреним ворогом великодержавництва, майбутня поетеса вступає на історико-філологічний факультет Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Вона близько сходиться з Наталею Лівицькою-Холодною, яка вже дебютувала поетичними добірками, Ю. Дараганом, Є. Маланюком, Л. Мосендзом, О. Ольжичем та іншими талановитими письменниками «празької школи». Одружившись із М. Телігою, вона переїздить до Варшави до хворої матері; не пориває своїх зв'язків із українськими «пражанами», яких у 1930-ті рр. ще називали «вісниківською квадригою».

Олена Теліга зростала в бурхливій атмосфері революційних подій. На її очах творилася Українська Народна Республіка. І хоча вона була ще дитиною, це залишило глибокий слід у її душі, дівчина відчула на собі всі «переваги» нової влади: голод, холод, неминучий страх. В еміграції Олена перебувала разом з тими людьми, які

нещодавно були творцями й оборонцями української держави. У цьому середовищі й формувався феномен «празької школи» поетів. Єдиною політичною силою, яка вірила в спроможність народу власними силами прокласти шлях до волі, була ОУН. Ідеї українського націоналізму сприйняла й Олена Теліга.

І це було для поетеси не просто мовним образом її підкресленого українського патріотизму. Тогочасний український націоналізм, на відміну від сучасного, був не тільки вкрай чітко окресленою філософською та політичною доктриною, але й так само чітко, до самого кінця життя, до смерті — окресленим життєвим стилем. Ультраактивний націоналізм Олени Теліги — це поетичний пафос самопожертви, який, услід за своїм текстовим висловленням, має бути підтверджений життям, власне — смертю. Кожний рядок Олени Теліги (не тільки поетичний, а й листовний, публіцистичний) перебуває в трагічній, але водночас безкінечно виразній тіні смерті, у чеканні її.

Розкол ОУН, що стався 1940 р. внаслідок тактичних і персональних розходжень, тяжко дався взнаки під час світової війни, послабив організовану боротьбу українського народу проти німецьких окупантів. Це відчула на собі й О. Теліга, яка разом з У. Самчуком перейшла нелегально кордон між Польщею та Галичиною (15 липня 1941 р. поблизу м. Ярослав). Але Львів зустрів їх неприязно. Невдовзі поетеса разом із групою О. Ольжича переїздить до Рівного, а 22 жовтня вона вже в омріяному, напівзруйнованому Києві, де мельниківці, незважаючи на небезпеку, заснували Українську національну раду. О. Теліга як член референтури культурної комісії створила Спілку письменників, переважно з початківців. Водночас вона займається організацією літературних сил: перебирає редагування додатку «Література і мистецтво» при газеті «Українське слово» й готує його під свіжою, бойовою назвою «Літаври». Тут друкувалися твори талановитих українських поетів і прозаїків, як знищених сталінізмом, так і емігрантів.

Сіючи зерна національної самосвідомості в окупованому Києві, О. Теліга не опублікувала жодного панегірика гітлерівцям, з презирством ставилася до одописців: «Це, мабуть, ті ж самі писаки, що й Сталінові так щедрували». Певна річ, це не могло не викликати підозри фашистів, які після невдалих спроб приборкання «Літаврів» на початку 1942 р. їх закрили. О. Ольжич намагався переконати О. Телігу виїхати з міста, але вона категорично відмовлялася: «Я з Києва вдруге не поїду». Знаючи про масові арешти українців 7 лютого та про те, що гестапо влаштувало засідку в приміщенні Спілки письменників на Трьохсвятительській вулиці, вона 9 лютого

пішла на чергове зібрання, де й була заарештована. 21 лютого 1942 р. нескорена поетеса-антифашистка була розстріляна німецькими окупантами в Києві в Бабиному Яру.

Через несприятливі обставини О. Теліга не встигла видати жодної прижиттєвої збірки, більша частина її віршів загубилася. Лише після її трагічної загибелі вийшли у світ книги поезії: «Душа на сторожі» (1946 р.), «Прапори Духа» (1947 р.), «На чужині» (1947 р.).

Поетеса розвивала кращі традиції української літератури, передусім Лесі Українки. Невелика творча спадщина Олени Теліги пронизана жіночою ніжністю та мужністю, у її поезіях не знайти історіософських мотивів О. Ольжича, сталево загартованої строфи Є. Маланюка. Неповторність і самобутність Олени Теліги в тому, що, усвідомлюючи призначення свого таланту прагнути віддати всі сили в ім'я ідеї, вона заглиблюється в душу людини. Гама її світовідчужань різноманітна — від інтимної лірики до мотивів громадянського звучання.

В її елегантно-карбованих віршах, небезпідставно названих критикою «приватними листами світові», вимальовується яскравий образ вольової людини, відданої ідеям національного відродження України, життєлюба, морального максималіста, апологета загальнолюдських цінностей. Власне, у цьому й полягав сенс життя нескореної поетеси-антифашистки. Може, в останні часи життя збулося її кассандрівське передбачення:

Я палко мрію до самого рання,

Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:

Гарячу смерть, не зимне умирання.

У ліриці поетеси панує вічний бунт, протест проти безбарвної «нудоти життя», її погляд знаходить

у темі глибокій блискавок фанатичні очі,

А не місяця мрійний спокій.

Власне, йдеться про неоромантизм, що об'єднує «вісниківську квадригу», виявляючись у доробку кожного поета своїми неповторними гранями: коли для

Ю. Клена чи Л. Мосендза це був певний нюанс, то для Є. Маланюка, О. Ольжича, а ще біл ьше для О. Теліги — рідна стихія, поривання «кресати вогонь із кремнів», прийняти бій «спокійно і суворо». Героїзм як найвища чеснота, як взірець людської гідності — визначальний орієнтир життя та творчості самої поетеси. У тяжкому змаганні людство обов'язково прийде до перемоги. Те, про що мріють люди, «обернеться в дійсність і можливість». На шляху до рідного краю доведеться багато чого здолати, але поетеса каже:

Не треба смутку! Зберемось відразу,

Щоб далі йти дорогою одною.

Звідси по-чоловічому тверді інтонації програмового вірша «Поворот»:

Заметемо вогнем любові межі.

Перейдемо убрід бурхливі води,

Щоб взяти повно все, що нам належить,

І злитись знову із своїм народом.

Бурхлива енергія виявляється у строгих, лаконічних поетичних рядках: «заметемо вогнем любові межі», «крізь біль розлук — у радість стріч», «у нас душа — криниця, з якої ви п'єте», «мій біль бринить, зате коли сміюся, то сміх мій рветься джерелом на волю!» Цю волю поетеса зуміла вірно направити в бік національно-визвольної боротьби. У вірші «Засудженим», який присвячено бойовикам ОУН Біласові та Данилишину, Олена Теліга пише: «Як ми можемо жити, сміятись і дихать?», а також про те, що смерть героїв є заклик до боротьби. І якщо поет має прагнення «злитись зі своїм народом», то жодна сила не може цьому перешкодити.

Непохитна цілеспрямованість до виборення незалежної України притаманна й іншим її поезіям («Відповідь», «Племінний день», «Безсмертне», «Засудженим»).

Лірика від цього не стає «монохромною», вона переповнена жагою іскристого життя, що «не чіпає лише раба»:

П'яним сонцем тіло налилося,

Тане й гнеться в ньому, як свіча, —

І тремтить схвильоване колосся,

Прихилившись до мого плеча.

Будучи прихильником суворих ритмів, вона, однак, ніколи не втрачала жіночих інтонацій. Так, вірш «Вечірня пісня» — це поезія думки, де вміло використані традиції українського класицизму, вона відбиває гострі суперечності людської душі: лірична героїня прощається зі своїм коханим, якого вона має зібрати в похід, «коли простори проріже перша сурма». Рядок «Я плакати буду пізніше!» поступово розгортається в парадоксальному образі:

Тобі ж подарую зброю:

Цілунок гострий, як ніж.

Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань —

Уста рішучі, як вистріл,

Тверді, як лезо меча.

В Олени Теліги синтез «леза меча» та «срібного полину» є природним, цей синтез відповідає особливостям її неспокійної натури. Уся творчість поетеси підводить до висновку, що шлях, який вона обрала, був для неї єдиним. На думку В. Державіна, цей вірш свідчив «про безмежні сили, які велика поетка таїла в собі і які вона саможертвовно зофірувала, разом з життям, своїй нації».

Роль жінки в суспільстві, у житті нації — одна з головних тем лірики О. Теліги. Це не квола істота, не рабиня («Я руки, що біла, не пробачу...»), це дружина й помічник чоловіка-воїна, це новий тип особистості — вольової, цілісної, внутрішньо дисциплінованої натури, невтоленного життєлюбця («Пий же бризки, свіжі та іскристі, безіменних радісних джерел!»), який свідомо йде назустріч небезпекам в ім'я високих ідеалів:

Коли ж зйду на каменистий верх

Крізь темні води й полум'яні межі —

Нехай життя хитнеться й відпливе,

Мов корабель у заграві пожежі.

Цей тип досить характерний для емігрантської лірики (Є. Маланюк, О. Теліга, О. Ольжич), він постав з особливостей національного духу української еміграції, зокрема молоді, яка почала активно готуватися до відновлення історичної справедливості в рідному краї, охопленому хвилями більшовицьких репресій, розчленованому сусідніми країнами. Це прискорило об'єднання розпорошених національних угруповань в ОУН (1929 р.). Обмежуватися лише естетичними питаннями за таких обставин було б неприпустимою розкішшю. Водночас поети-емігранти, прихильники високої духовності, не дозволяли собі перетворювати мистецтво на агітку. Про це, зокрема, писала О. Теліга в статті «Прапори Духа», пафос якої спрямовувався проти зловживання плакатністю та «сірим позитивізмом», що не мають нічого спільного з лірикою. Головна мета, що її ставила поетеса в запальних публіцистичних виступах, як і в ліриці, — будити національну свідомість. Найвиразніше ця теза пролунала в статті «Партачі життя».

Олена Теліга пішла тим активістським неоромантичним шляхом, де літературні віхи із суворою необхідністю змінюються життєвими. Шляхом, який неодмінно закінчується героїчною катастрофою. Жертва заради Вітчизни — основна тема поезії Олени Теліги й водночас — тема її життя. Російський літературознавець Юрій Тинянов висловив думку, що саме смерть остаточно «оформлює» письменницьку біографію, стає трагічним, але необхідним елементом певного індивідуального літературного феномену. Випадок Олени Теліги в цьому плані — саме грандіозний. Перед нами митець, який майже одразу розпочав з тієї теми-домінанти, яка є псевдонімом смерті, яку поет виразно бачить не лише у своїх віршах, а й наприкінці свого життя.

Олена Теліга була поетом від Бога. її образи й ідеї — оригінальні, форма віршів — елегантна, ставлення до життя — горде. Поетеса лишила нам справжню панську поезію в найкращому значенні цього слова, поезію, позбавлену вульгарного та простенького. Вона з'явилася, спалахнула та згоріла на тяжкому і сірому, потім криваво-червоному небі війни та революції, неначе блискуча зірка. Хоч вона згасла фізично, її яскраве світло досі сяє нащадкам.

Вимоги до себе як до поетеси в Олени Теліги були досить високі, тому й кількість творів у неї невелика. При наданні своїм поезіям остаточної, закінченої форми авторка шукала для кожної емоції слова, які передали б найточніший смисл. Кожному почуттю в Олени Теліги мало відповідати лише одне-єдине слово, яке

підходило тільки до цієї емоції, і це слово поетеса шукала довго, доти, доки не знаходила точне й влучне. Олена Теліга геніально пов'язувала близьке з далеким, нинішнє з майбутнім або вчорашнім, у зерні бачила рослину, у цвіті — плід, У житті — смерть, а в смерті — Життя.

Її вірші пов'язані однією ідеєю, єдиним стилем, для них характерні шляхетність ліній, скупість, лаконізм виразу, незвикла доцільність будови, стрункість ліній і пружність будови. Загальне відчуття чогось, що пориває душу від земного, сірого, буденного — у небо, у височину. У поезіях Олени Теліги не знайти «тріпотно-пестливих» або «рожево-мрійних» барв, часто вживаних нашими ліриками, не знайти сірих, брудно-рожевих чи брудно-голубих барв, що роблять твори естетів нудними й одноколірними, — усі барви в неї яскраві, блискучі, малюнок написаний контрастними, гарячими барвами.

Натура в Олени Теліги — поривчаста, трагічна. Передчуття нової епохи наповнене для неї подвійним смаком «меду і полину». Це людина, яка гостро переживала ганьбу й рабство своєї нації. Автор — як вільний птах, який рветься крізь ґрати, він знає, що той, хто хоче продертися через дротяну загороду або зломити ґрати, щоб вирватись на волю, може це зробити, тільки лишаючи за собою подерті крила, сліди крові, інколи й саме життя: «дерти рамки», «душі роздерте плесо», «розбити вікно». Але хто злітає вгору, може впасти дотолу, будь-який перескок через вогняну межу є небезпечним, тоді завжди ллється кров, а водночас з'являється біль і радість, що нова людина прийшла на світ.

Таке буває й із цілими народами. Народ, який хоче порвати кайдани та «вражою, злою кров'ю волю окропити», проливає й власну кров. Олена Теліга знає, що «не чіпають тільки раба», знає: хто мандрує по шпихах, того «чекає прірва на кожному кроці». Хто ступив на цей шлях, завжди ступав із боєм і болем.

У поетеси слова «віра» та «любов» заграли свіжими барвами, первісним вогнем. Її віра та любов відрізняються від цих «офіційних» понять. Віра, на думку Олени Теліги, — це «здійснення очіданого, певність невидимого». Віра — це нестримне бажання перетворити мрію на реальне життя. Віра збільшує непевний і хитливий людський розум, його силу. Хто вірить — того не збити, не похитнути його віру жодними людськими «доказами». Віруючий, на думку поетеси, упевнений, що молитвою та вірою досягаються тілесні, матеріальні наслідки, вірить, що з п'яти хлібів можна зробити тисячу, з води — вино, а з маленької іскри розпалити пожежу, вірить, що невидиме керує видимим і формує його. Хто

вірити — того не збити, не похитнути в його вірі жодними людськими «доказами». Той піде по воді, і не переконати його, що сила тягарю тіла потягне його на дно. Такого, як сновиду, не переконати, що небезпечно для життя лазити по даху на краю високого будинку. Такий, хоч і прикутий до ліжка невиліковною — як на людський розум — хворобою, підніметься й піде. Саме таку віру мала Олена Теліга.

Олена Теліга, як і Леся Українка, сформувалася такою, якою ми її знаємо, усупереч її інакше настроєному оточенню. Її душа горіла стихією вогню. Постійні вирази поетеси — як роздмуханий вогонь, вогонь межі, полум'я вогнених блисків, серце у вогні, клич задимлених вогнів. Інша стихія поетеси — вітер. Її душа — польовий буйний вітер, весняний вітер, весняна пожежа, весняна бурхлива завірюха, роздмухана вітром пожежа:

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив...

Я — вогонь, я — вихор,

А вони спиняться не звикли.

Часто в Олені Теліги зустрічаються такі вирази, як п'яна душа, серце п'яне, вогонь отрути чи вина, тіло, налите п'яним сонцем. Це не хміль, а щось інше: автор нагадує байдужим людям про наближення страшного часу, про те, що з'являться «знамена на землі, кров, і вогонь» про те, що «кожний, хто прийме ім'я Господнє, спасеться», про те, що в цей день гніву «Бог пролле Духа Свого на всяку плоть і будуть пророкувати сини ваші і доньки ваші». Таке пояснення давав апостол Петро.

Однією з таких «доньок наших», які пророкували — у мирні часи між двома війнами — прихід доби крові, і вогню, і димної куряви, і була Олена Теліга. Вона закликала не боятися «бича безжалісних пожеж», яким шмагатиме здурілу людськість Господь, кликала відважних і сильних, тих, хто вірив у «вічні правди цінності», іти безстрашно крізь дим і крізь "вогонь межі — на наш похмурий і прекрасний берег", закликала — усупереч очевидності — іти туди. Ведена лише своєю вірою, вона могла сказати про себе й про таких, як вона, знаними словами: «Ми ходимо вірою, а не баченням». Олена Теліга ввірвалася в «сірий натовп» межидіб'я зі своєю полум'яною «душею в червоній амазонці», стала знаком, який невидимими, таємними шляхами на руїнах і згарищах минулої слави росте й формується — зі старого коріння дух нової України.

Із цим кличем — боротися проти світового зла, яке побачила поетеса в зневоленім Києві, — виходить Олена Теліга на арену національної боротьби. У цій боротьбі провідну роль мала відігравати її рідна країна: мала виконати Божий наказ, призначений вітрами, сонцем і Богом:

Щоб клич її зірвався у високість!

Щоб, мов прапор, затріпотів у сонці!

Олена ТЕЛІГА

СУЧАСНИКАМ

“Не треба слів! Хай буде тільки діло!
Його роби — спокійний і суворий,
Не плутай душу у горіння тіла,
Сховай свій біль. Зломи раптовий порив”.

Але для мене — у святім союзі:
Душа і тіло, щастя з гострим бодем.
Мій біль бринить, зате коли сміюся,
То сміх мій рветься джерелом на волю!

Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце в хуртовині сніжній,
Купати душу у холодній зливі.

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив,
Та там, де треба, — я тверда й сувора.
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жодний ворог.

РАДІСТЬ

Ой, не знаю, що то за причина -
Переходжу обережно вулицю,
І весь час до мене радість тулиться,
Як безжурний вітрогон-хлопчина.

До міського руху ми не звикли,

А хлопчина рветься, як метелиця,
Ніби поле перед нами стелиться,
Ніби зникли авта й мотоцикли.

І сама я на ногах не встою,
Пролітаю між людьми похмурими,
Козачка вдаряю попід мурами -
Бо хлопчина не дає спокою!

Пломінний день
День прозорий мерехтить, мов племінь,

І душа моя горить сьогодні.

Хочу жити, аж життя не зломить.

Рватись вгору чи летить в безодню.

Хоч людей довкола так багато.

Та ніхто з них кроку не зупинить.

Якщо кинути в рухливий натовп

Найгостріше слово — Україна.

І тому росте, росте прокляття!

Всі пориви запального квітня

Неможливо в дійсність перелляти.

На землі байдужо-непривітній.

Хочу крикнута в далечінь безкраю

І когось на допомогу кликати.

Бо душа моя сьогодні грає

І рушає на шляхи великі.

Хай мій клич зірветься у високість

І, мов прапор в сонці, затріпоче,

Хай кружляє, мов невтомний сокіл

І зриває рідних і охочих!

Все чекаю на гарячий подих, —

Геній людський чи лише випадок, —

Щоб застигли і покірні води

Забурлили водоспадом.

І коли закрутить непогода

І мене підхопить, мов піщину,

Хай несуть мене бурхливі води

Від пориву до самого чину!

Коментар

Лірична героїня поезії (яка зливається з образом автора) має глибокі патріотичні почуття. Її найбільша гордість і найбільший біль — Україна. Навколо так багато байдужих людей, і це тривожить, викликає протест. Героїні хочеться розбудити цих байдужих, відчутти «гарячий подих,» однодумців і діяти, рушати «на шляхи великі», бурлити «водоспадом», щоб «найгостріше слово — Україна» стало найлагіднішим, наймирнішим.

Заняття №

Тема. Українська література 40-50-х років ХХ ст.

Мета. Мати загальне уявлення про літературу воєнного і повоєнного періодів. Розвивати вміння знаходити необхідну інформацію і творчо її використовувати.

Хід заняття

Розглядаючи тенденції літературного розвитку в умовах тоталітаризму, можна підкреслити, що певних успіхів досягли лише ті митці, які постійно протистояли системі, сповідуючи власні життєві та художні принципи. Після виходу в квітні 1932 р. постанови ЦК ВКП(б) про ліквідацію літературних угруповань і створення Спілки радянських письменників митці різних світоглядних і естетичних орієнтацій були позбавлені не тільки своїх видань, а й можливості висловлювати й відстоювати свої творчі принципи.

Ситуація ускладнювалася тим, що українське мистецтво розвивалося в умовах майже цілковитої ізоляції від світових художніх процесів і тенденцій. Українська культура мала орієнтуватися на марксизм як на «єдино вірне» вчення. Водночас все робилося для того, щоб розірвати зв'язки народу з українською літературною і культурною традицією. Під забороною опинилися найвизначніші праці українських істориків, літературознавців і мистецтвознавців. З підручників історії літератури зникли імена видатних письменників, а ті, що залишилися, навіть Т. Шевченко, І. Франко та Леся Українка, дбайливо просіювалися крізь ідеологічне сито.

Внаслідок репресій 30-х рр. українська література зазнала величезних втрат. Тож початок Великої Вітчизняної війни спричинив різні настрої. Більшість митців України відгукнулася на воєнні події з патріотичним піднесенням і закликами звільнити рідну землю від загарбників. У пресі і по радіо звучали гнівні промови і гучні заклики до боротьби. Але більшість української інтелігенції, особливо ті її представники, хто на собі відчув більшовицький терор або знав про його масштаби, усвідомлювала, що ні фашистський, ні сталінський режими не сприятимуть розвиткові української культури.

Патріотичні твори українських літераторів з'явилися на газетних шпальтах уже 23-24 червня 1941 р. У «Правде» було вміщено мовою оригіналу «Ми йдемо на бій» Павла Тичини, по радіо читали «Клятву» Миколи Бажана. Звучали поезії М. Рильського і Л.

Первомайського. Частина письменників знаходилась в евакуації, дехто з різних причин залишався на окупованій території. Спілка письменників України, деякі редакції та видавництва перебували в Уфі. 109 членів Спілки письменників України перебувало на фронті. Багато з них активно співробітничали в республіканських, фронтових періодичних виданнях.

Зрозуміло, що в грізний час війни об'єктивно і суб'єктивно виступило наперед закличне, агітаційне призначення літератури, яка розглядалася всіма, передусім, як натхненник боротьби проти ворога, «організатор почуттів мас» під гаслом «Все для фронту, все для Перемоги!» На передній план в прозі й поезії виступило слово, безпосередньо звернене до читача й слухача, призначене для масового сприймання.

З кінця 1941 до середини 1944 р. українською мовою транслиювалися радіопередачі з Москви, налагодила роботу радіостанція ім. Тараса Шевченка в Саратові, з травня 1943 по лютий 1944 р. діяла пересувна прифронтна радіостанція «Дніпро». В листопаді 1941 і серпні 1942 рр. українські письменники виступали на антифашистських мітингах представників українського народу у Саратові, а в травні 1943 р. — у Москві і, нарешті, в лютому 1944 р. — у визволеному Києві. Одним із провідних літературних жанрів була в ці роки публіцистика.

З часом приходитиме і суто художнє осмислення подій, поряд із публіцистикою, нарисами, агітаційною поезією, фронтовою сатирою з'являтимуться і великі поетичні та прозові твори — цикли, поеми, повісті, романи, а головне — воєнна література ставатиме різноманітнішою, багатшою узагальнюючими підходами, позбуватиметься поширених напочатку штучної романтизації, поверхового схематизму. Та все ж закономірно, що спочатку мали перевагу ті жанри й форми, в основі яких лежить враження, а не зображення, — на повну силу розвивається, наприклад, лірика (вірш і пісня, балада і елегія), особливого поширення набуває такий її різновид, як послання.

Публіцистика стає, сказати б, всездатним і всюдисущим жанром. До нарису, статті, репортажу, портретної зарисовки, які, поряд із виховною й агітаційною, виконували й необхідну інформаційно-літописну місію, здійснювали сатирично-викривальні завдання (фейлетони, памфлети) вдавалося чимало літераторів.

В Уфі з грудня 1941 р. виходять українською мовою літературні щотижневики; українські письменники редагують більшість

українських творів, написаних у цей період. Було видруковано дві книги альманаху «Україна в огні» та одну книгу під назвою «Україна визволяється». Досить оперативно виходили невеликі книжечки серії «Фронт і тил». Видавнича діяльність не обмежувалася лише новинками, великими накладками випускалися твори української класики, зокрема Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки. Українські видання з'являлися і на окупованій території.

Письменник-емігрант Ю. Шевельов так характеризував настрої того часу: «У ті перші місяці окупації мало було відомо про природу німецького режиму. Советська пропаганда говорила про нього багато правди, але через те, що говорилося з цього джерела, віри не йнято. Здавалося невірогідним, що на заході міг народитися близнюк советської системи».

Терор проти українських діячів на окупованій території чимдалі дужчав. Українські видання в Києві («Українське слово», «Литаври») були закриті, а їх організатори, зокрема О. Теліга, І. Ірлявський, знищені гестапо. У Харкові вийшло три номери журналу «Український засів» (останній, четвертий, у Єлисаветграді).

Центром українського культурного життя залишався Львів. Тут діяло «Українське видавництво», де випускалися навіть твори репресованих та заборонених тоді письменників; публікувався місячник «Наші дні». Українські видання функціонували також у Празі, Берліні та Кракові, а це значило, що, незважаючи на утиски, українська література все ж продовжувала розвиватися й на окупованій території. Проте підсилення терору змусило емігрувати цілу когорту українських митців.

У повоєнний період на звільненій від ворога території посилились цензурні утиски та ідеологічний нагляд за літераторами. Посилилась боротьба радянської влади з «українським буржуазним націоналізмом».

Упродовж воєнних років було створено такі твори, як «Україна в огні» О. Довженка, «Похорон друга» П. Тичини, «Ярослав Мудрий» І. Кочерги тощо.

Зросли і зміцніли молоді письменники воєнного й повоєнного періоду. У повоєнний період відновилися літературна періодика: «Літературна газета», «Радянське мистецтво», «Радянська література» (згодом— «Вітчизна»), «Дніпро», «Радянський Львів», «Советская Украина». У 1948 р. відбувся II з'їзд письменників України.

Проте значно жорстокішим ставав ідеологічний тиск майже на всіх талановитих українських митців. Розгромні постанови ЦК КП(б)У стосувались «Нарисів історії української літератури» та журналів «Вітчизна» та «Перець».

Утисків зазнали такі українські письменники, як Яновський, Сенченко, Панч, Сосюра, Голованівський, оскільки в своїх творах вони начебто виявляли ворожу ідеологію. Фінальні роки сталінського режиму характеризувались реакційними утисками літератури й мистецтва.

Представники української інтелігенції в еміграції намагались згуртувати всі мистецькі сили навколо єдиного центру. Найяскравішою сторінкою українського літературного процесу 40-50-х рр. було заснування восени 1945 р. мистецького українського руху (МУРу), який об'єднав письменників-емігрантів. МУР вважав, що вся українська література в еміграції має спільне ідеологічне підґрунтя. До МУРу увійшла плеяда талановитих українських письменників — У. Самчук, І. Багрянний, В. Барка, Т. Осьмачка, К. Гриневичева, Ю. Клен, О. Лятуринська, Є. Маланюк, М. Орест, С. Гординський, Ю. Шевельов та ін. Об'єднання налагодило видавничу діяльність, у 1946 р. виходив друком альманах «МУР». Але через фінансові проблеми всі його видання були неперіодичними.

Україні в повоєнний період митці зазнавали всебічних нападів та критики. Їх звинувачували в «українському буржуазному націоналізмі» та «космополітизмі». У центрі уваги тогочасної літератури було парадне зображення війни, радісне уславлення перемоги. Мажорні нотки звучали і в творах на сучасну тему. Тогочасна література характеризується схематизмом і декларативністю. В суспільстві панувала атмосфера доносів і переслідувань, партійної регламентації духовного, особистого життя людини. Колишні полонені, мільйони людей, котрі перебували на окупованій території, зазнавали утисків і репресій.

Естетика соціалістичного реалізму була зорієнтована на «оспівування» світлої радянської дійсності.

Після розгрому «Березолу» Леся Курбаса, усунення з театрального життя багатьох театральних діячів український театр перебував на межі застою. І хоча в повоєнний час творили такі визначні митці, як М. Крушельницький, І. Мар'яненко, Г. Юра, А. Бучма, проте примітивний репертуар і постійні заборони не дозволяли в повній мірі розкритися їхнім талантам. Вульгарно перекинувшись «система К. Станіславського» знищила все розмаїття сценічних форм.

Та вже у грудні 1954 р. на II Всесоюзному з'їзді радянських письменників у виступах М. Рильського, О. Довженка, О. Гончара, деяких російських, білоруських письменників було засуджено концепцію «ідеального героя» та прояви лакування дійсності.

Проте соціалістичного реалізму й надалі сковували українських митців. Реабілітація торкнулася лише частини репресованих письменників. М. Хвильовий, М. Семенко, М. Йогансен, В. Підмогильний, В. Винниченко та багато інших залишалися забороненими. Замовчувалася й творчість представників української діаспори.

Особливості літературного процесу воєнних літ цілковито залежали від екстремальних умов часу. В українській літературі цього періоду головною стає тема Батьківщини, проте трактована вона була в дусі тогочасної тоталітарної ідеології. Хоча характерними були і спалахи інтимної лірики, яка за силою, щирістю, проникливістю відтворення почуттів, таких як кохання, вірність, жертвовність материнської, синівської, подружньої любові, тривога й чекання, по суті, не має собі рівних в поезії як довоєнних, так і повоєнних років.

Активізується у воєнні роки і сатира, різноманітні форми її виявлення знаходимо й у поетичних та прозових книжках, численних публікаціях у пресі, зокрема у своєрідних агітаційно-сатиричних вікнах газет, у плакатах, у спеціальних радіопередачах, в естрадно-театральному втіленні тощо (наприклад, дотепні лаконічні, побудовані в дусі народних анекдотів фейлетони П. Панча із збірок «Зозуля» та «Кортить курці просо», дошкульні сатиричні деталі чи добродушні гумористичні, або, навпаки, глузливі, в дусі листа запорожців турецькому султанові, інтонації у таких новелах Ю. Яновського, як «Генерал Макодзьоба», і, нарешті, славнозвісна «Зенітка» Остапа Вишні).

У розвиток художньої прози воєнних років зробили свій внесок як відомі майстри слова, так і молоді автори.

У роки війни фактично народився як письменник - прозаїк і публіцист О. Довженко. Його пристрасні яскраві оповідання на воєнну тему («Ніч перед боєм», «Стій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Мати») здобули широку популярність. Вони друкувались у пресі і читались по радіо.

Об'ємніше висвітлення героїчного подвигу народу здійснювалося й іншими письменниками, хоча творів «великої» прози (романів та повістей) упродовж 1941-1945 рр. створено й опубліковано було небагато.

З надзвичайною силою література воєнних років піднесла образ Матері, поєднавши в ньому і тему жінки-матері з її болями, стражданнями, вболіваннями за долю дітей, і тему матері-України, яка чекає своїх синів-визволителів. Цей величний образ відтворено в поезії М. Рильського («Слово про рідну матір»), П. Тичини («Матері забудь не можу»), А. Малишка (цикл «Україно моя»), оповідань О. Довженка («Мати»), Ю. Яновського («Син»), П. Панча («Мати»), В. Козаченка («В дорозі») та творів багатьох інших письменників.

Творчість письменників воєнних літ спиралася на традиції вітчизняних класиків ХІХ століття, на досвід полум'яних гуманістів попередніх епох. Письменники зверталися до народних джерел, фольклору, возвеличували героїчні традиції, утверджували національну гордість.

Література періоду війни піддала осудові всіляку агресію і мілітаризм, затаврувала людиноненависницьку суть фашизму.

Настрої повоєнної доби донесла до нас поезія Тичини, що часто вміло висловлював поетичну формулу часу:

Усмішка в народі розцвітає.

Кожен каже: — Й я свій труд несучу!

Відбудова! — труд переростає у красу.

Проте всієї правди тогочасного життя письменники розповісти не могли. Заборонено було висвітлювати правду війни, що мільйони людей не повернулися з фронтів, багато стали інвалідами. Усе лежало в руїнах, в усьому відчувалася нестача — нестача хліба, палива, транспорту, шкіл і підручників.

На західних землях точилася національно-визвольна війна, яка також приносила великі людські жертви. А всередині країни посилювався ідеологічний прес.

У 40-х й першій половині 50-х рр. у всіх «радянських» національних літературах з'явилося тяжіння до роману-епопеї, творення широкої панорами життя народу. В українській прозі саме в цей час публікують свої романи-епопеї М. Стельмах («Велика рідня»), О.

Гончар («Таврія»), А. Головка («Артем Гармаш»), Ю. Смолич («Світанок над морем»), П. Козланюк («Юрко Крук»).

У цих творах тема «людина і народ» розглядалася глибше, ніж у попередні роки.

Література повоєнного періоду поповнюється новими жанрами. Поезія поповнилась ліро-епічною поемою, героїчною баладою, віршованою повістю, ліричним циклом і чималою кількістю різновидів лірики, зокрема філософсько-медитативної. У прозі розвиваються як оповідання, так і епопея, набувають поширення історичний роман, художня документалістика, «підліткова» повість, з'являється нове в пригодницькому жанрі.

Проте, хоча й були зрушення й окремі досягнення, загальна картина літератури першого повоєнного десятиліття була малояскравою і схематичною. Великій кількості творів літератури повоєнного часу бракувало активної уваги до людської особистості, не розкривалась у них достатньою мірою й авторська особистість.

Зміни в літературному процесі України з'являються лише на кінець 50-х рр. у зв'язку з потеплінням суспільної атмосфери після смерті Сталіна та викриттям культу його особи. В літературі того періоду з'явилися гуманістичні тенденції, аналітика та людинознавчий пафос.

Заняття №

Тема. Олександр Довженко. Життєвий шлях та літературна творчість. Кіноповісті "Україна в огні", "Зачарована Десна

Олександр Довженко
(1894—1956)

Стати справжнім мистцем — значить умерти. Цей трагічний парадокс українського пореволюційного відродження здійснився і на Довженкові, хоч був він ще найбільш щасливий із творців Розстріляного Відродження. Перші зрілі фільми Довженка — «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930) — завоювали йому цілий світ; але відібрали Україну, підрізали його творчі крила, вкоротили йому віку.

Користуючись залізною завісою, маючи Довженка у себе в полоні в Москві, Росія так захувала від світу трагедію Довженка, що її не помітили навіть найпалкіші прихильники його мистецтва в Європі й Америці. А оцінили його у вільному світі надзвичайно високо й щедро. У періодичній пресі і в товстих фахових курсах з історії кіна, нарешті, в постанові журі Міжнародної виставки в Брюсселі 1958 року Довженко визнаний як один із першого десятка провідних мистців цілої 60-річної історії мистецтва фільму. «Перший поет кіна» — так назвав його Левіс Джекоб у своїй «Історії американського фільму» (видання 1939 і 1947); «Земля» Довженка мала глибокий вплив на молодих кіномистців, зокрема Франції і Англії», — пише Жорж Садуль у своїй «Історії мистецтва кіна» (Париж, вид. 1949 і 1955); найкращі японські фільми «Роша мун» і «Ворота пекла» зроблені під впливом Довженка — твердить Артур Найт у своїй книжці «Найживіше мистецтво. Панорамна історія кіна» (Нью-Йорк, 1957); «Земля» Довженка — це твір генія; йому мусіли відступити перше місце російські кіномистці Ейзенштейн і Пудовкін — пише Айвор Монтегю у своєму есеї «Довженко — поет життя вічного» (міжнародний кіноквартирник SIGHT AND SOUND, Лондон, ч. 1, літо 1957). Це лише кілька прикладів із сотень. Довженка визнали в світі справді беззастережно.

Західні кінознавці звернули увагу на різкий занепад творчого генія Довженка після «Землі», але ніхто нічого не сказав про причини. Правда, польський часопис у Варшаві «Trybuna Ludu» (4 січня 1957) у статті К. Тепліца обережно, та все ж досить виразно зазначив, що Довженкові «не дали розвинути повністю», що його змусили замовчати і що «великий поет України, творець мистецтва так сильно національного, що аж вселюдського, замовк у половині слова, залишаючи, однак, по собі кілька творів, які назавжди

залишаться в історії фільмового мистецтва як явище неповторне і велике».

Так, але Польща тепер не належить до «Заходу». На Заході майже не знають про роки погрому України і її культури (1930—34) і про те, що Довженко за свої фільми «Звенигора» і «Земля» був проклятий у пресі як «український буржуазний націоналіст», що він стояв під загрозою розстрілу. «Мене заарештують і з'їдять», — казав він тоді у родині знаного маляра Василя Кричевського (О. Плавський. «Олександр Довженко», УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА, Мюнхен, ч. 3, 1957).

Довженко подбав про те, щоб нащадкам було ясно, що з ним сталося: він 1939 року написав «Автобіографію» (опублікована посмертно в київському журналі «Дніпро» за грудень 1957), а також залишив свої передсмертні «Записні книжки», що по його смерті появилися в уривках під заголовком «Нотатки і матеріали до «Поєми про море»» («Дніпро», чч. 6 і 7, 1957).

Довженко пише в «Автобіографії» про те, що сталося з ним після випуску «Землі»: «Радість творчого успіху була жорстоко подавлена страховинним двопідвальним фейлетоном Дем'яна Бедного під назвою «Філософи» в газеті «Известия». Я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма. Спочатку я хотів був умерти».

Довженко спробував був одкупитись фільмом про індустріалізацію — «Іван» (1931), але нападки на нього ще більше загострилися. Чи то з власної ініціативи, а чи, може, й за порадою «згори» — Довженко 1934 року тікає з Києва (де тоді масово арештовували і стріляли українську інтелігенцію) до Москви і подає листа товаришеві Й. Сталіну з проханням «захистити мене й допомогти мені творчо розвиватися».

Стероризувавши Довженка і заборонивши його фільми, Сталін зіграв роллю його спасителя, записав його у російські кіномистці, поставив його на працю в Мосфільмі, сам дав йому теми для фільмів, послав на Далекий Схід. А тим часом міжнародний успіх «Звенигори», «Арсеналу» і «Землі» присвоїв російській кінематографії. Це останнє не було трудно: на Заході мало хто бере серйозно конституцію СРСР як союз рівноправних республік; російське і советське, СРСР і Росія — там часто сприймають як синоніми. Довженко у зустрічах із закордонними кінознавцями і кіномистцями мусів видавати себе не за українського, а за «советського». Він мусів прилюдно вдавати із себе щасливого і байдужого до розгромленої України: «Стоячи на

березі Тихого океану і дивлячись на захід, я згадував Україну, і вона постала перед моїми очима у своєму справжньому розмірі, десь там далеко на заході в лівому кутку, і це помножило мою гордість громадянина великої Радянської країни».

За темами Сталіна Довженко поставив фільми «Аероград» (1935), «Щорс» (1936—37) і «Мічурін» (1948). Усього тільки три фільми за 22 роки вавилонського полону в Росії! і ні один із них не дорівнювався його «Землі», не додавав нічого до тієї міжнародної слави, що її він здобув своїми українськими фільмами, зробленими лише за три роки в бідних умовах українських кінофабрик.

Це марнотратство генія в чужому полоні точило здоров'я Довженка. «Мені зараз сорок п'ять років. Признаюсь, я дуже втопився», — пише він 1939 року. В його душі ставались величні уявні українські кінотвори, він уже зібрався писати сценарій для свого фільму за повістю Гоголя «Тарас Бульба» — Сталін змусив його робити «Мічуріна» (тоді як шанованого Довженком геніяльного українського садовода Семеренка Москва замучила в концтаборі). Між іншим, в «Мічуріні», першій кольоровій фільмі Довженка, є такий момент: творець нових форм, утративши свою дружину, остався ізольований, самотній, невизнаний. З яскравих кольорів саду трагічна постать садовода переходить раптом у чорноту вітряної осінньої ночі, у вихори сухого листя, в самотність, у смерть... Це ситуація Довженка після заборони «Землі» і вигнання з України.

Друга світова війна викликала була надії в Довженка на якісь переміни в загальній ситуації, вона дала йому змогу приглянутись знову ближче до України (він зробив хронікальні фільми «Визволення» — 1941, «Битва за нашу рідну Україну» — 1943 та «Перемога на Правобережжі» — 1945). Він побачив, що нова велика руїна не знищила Україну остаточно, але відродила її національний вільнолюбний дух. Цей духовий і політичний ріст та героїзм української людини надхнув Довженка написати «Повість полум'яних літ» (1944—45).

Проте надії на ліпше були розвіяні новим погромом України 1946—52 років. Довженко, замість ставити «Повість полум'яних літ», мусить робити давно загаданий Сталіним фільм про Мічуріна, а потім писати сценарій «Відкриття Антарктиди» (1952), в якому, згідно з тодішньою вимогою ЦК КПРС, він виголошує «ура!» не тільки у всьому ідеальним «руським людям», але і російським царям Олександрові I і Петрові I. Можливо, це були найчорніші роки в житті Довженка, дарма що він тоді був високопоставленим

російським вельможею із дачею в Переделкіно коло Москви та з усіма можливими орденами і титулами.

Цей «вельможа» був в'язнем. Він не мав права вернутись додому, на Україну. Тільки в другій половині 1952 року, коли корейська війна і близький кінець Сталіна породили почуття грядущих перемін, удалось Довженкові вирватись в Україну, на Дніпро, до Каховського будівництва, яке він пообіцяв зробити об'єктом свого нового фільму. Його особисті записні книжки, про посмертну публікацію яких у журналі «Дніпро» ми вже згадували, однак показують що Довженко задумав фільм-реванш, фільм про вічне море українського життя, фільм, у якому він хотів урятувати Запорозьку Січ і Великий Луг, що мали піти під воду, і в якому мала встати Україна, що вийшла неподоланою із терору 30-х років і другої світової війни. Фільм ще одної перемоги життя над смертю. В тих записних книжках (хоч вони не опубліковані повністю) видно, як зберіг свою душу під московськими орденами син Розстріляного Відродження. Зустріч з Україною наче воскресила його.

Той самий Довженко, що писав для Сталіна про маленьку Україну «в лівому кутку» з перспективи Далекого Сходу і «советського патріота», тепер відповідає інженерам, що кличуть його їхати з ними на Схід: «Бажаю вам щастя. Але я останусь на Дніпрі...» і потім записує: «Я дивлюсь на синій Дніпро, слухаю плескіт хвиль. Нічого дорожчого у світі немає для мене. Я не хочу вже і нізачо не розлучуся з моєю рікою. І якщо судилося мені зробити ще щось красиве і велике в житті, то тільки на її берегах, ласкавих і чистих... Ніколи ще я не був таким, ніколи так не відчував життя і не був так переповнений любов'ю до свого народу... Річко моя, життя моє... чого так пізно прийшов до твого берега, теплого і чистого?». «Коли мені пощастить написати сценарій в доброму здоров'ї і я не втрачу працездатности, я зроблю фільм свій на Київській студії... Я ніби помолодів душею, збагатшав і став людяним і чистим. Я нікуди не хочу їхати. Я бачу прояви краси мого народу, і серце моє переповнене хвалою».

Довженка (точно як і Остапа Вишню по повероті з російської каторги) захоплює, що українська людина не змаліла, а виросла в невимовних трагедіях терору 30-х і війни 40-х років: «Виріс народ розумово, політично, морально, особливо після війни і, звичайно, за війну так, як ні один народ у світі». І прямо у відповідь на тодішню розгнуздану офіційну пропаганду якоїсь расової і культурної вищости російського народу Довженко, який при всьому своєму полум'яному українському патріотизмі завше був далекий від шовінізму, записує: «Ми перший народ у світі, перший, і кращий, і

достойніший». Зустріч із звичайною українською хатою потрясає поворотця з російського полону до глибини душі: «Білі рідні стіни з рушниками біля стелі, з двома темними сволоками. Чисто. У мене свято на душі. Як давно не був я в хаті. Як одірвався од народу. Хто одірвав мене? І що взагалі можна творити, одірвавшись од народу? Можна втратити найменше розуміння правдивого життя». У цих словах Довженко прямо сказав західним прихильникам його мистецтва, чому його творчість занепала після заборони його фільму «Земля».

15 жовтня 1952 року в Каховці Довженко нотує, що почав писати сценарій: «Учора почав писати сценарій. Але, написавши кілька сторінок, почав плакати од хвилювання і од напливу високих якихось почуттів, що їх ніби вже не витримували мої нерви і серце. Серце боліло від напливів оцих. І я подумав — що зі мною? Чи не віщує мені біди сей вибух священних огнів, чого так стрепенулись усі мої почуття?» І далі: «Се мусить бути велетенський фільм. Усе, що є в мене святого, весь досвід і талант, усі думки, і час, і мрії, і навіть сни — все для нього. Створити твір, достойний великості мого народу, — ось єдина мета, єдиний зміст мого життя. Благослови, Господи, мої нетвердіі руки...»

З Каховки Довженко 4 листопада приїхав до Києва, куди плянував переселитися з Москви і де на кіностудії хотів робити новий фільм. Він нотує у записній книжці: «У Києві. Чарівний незабутній день. Тепло і стільки ласки в повітрі... Добра так багато, такий я багатий, такий розчулений, і зворушений, і піднесений духовно, яким давно себе не почував. Кому і дякувати, не знаю. Подякую чистому небу, його чистоті, його благородному повітрю. Юній, невмирущій красі його поезії. Україно моя... Як друзі мене вітали, як мені було тепло і радісно з ними, з моїми рідними братами і сестрами. Я повертаюся на Україну. Україно, рідна моя земле, радість моя...»

В цій радості віддзеркалюється уся трагедія насильницької розлуки Довженка з Україною, усе горе її Розстріляного Відродження. Але вже в отих криках «я не хочу нікуди їхати» — відчувається, що хтось має силу і намір таки не допустити його остаточного повернення додому. І справді, він таки мусів повернутися до Москви, де на нього чигала передчасна смерть.

Як виглядав і був проведений цей останній акт насильства над геніяльним мистцем — дасть Бог, пізніше виявиться. Факт той, що Довженкові Москва не дала змоги зробити головний твір його життя, бо він був задуманий як український твір. За чотири роки Довженкові вдалося зробити лише деякі підготовні зйомання.

(«Звенигору» він зробив за сто днів, а «Землю» менш як за рік!). Коли ж Довженко помер, то «Мосфільм» за українським сценарієм Довженка зробив свою російську кінокартину, до виконання якої не були допущені ні українські актори, ні малярі, ні режисери. І це тоді, як в Україні кінофабрики, за свідченням київської преси, переживали гострий дефіцит сценаріїв.

Очевидно, Довженко бачив, що останнього і головного фільму його життя йому не дадуть зробити, тоді він кинувся до пера. Він завше мав потяг до красного письменства і признався в цьому: «Я любив писати сценарії, бо що я особливо люблю — це народження ідеї». 1952 він відновляє загублений сценарій забороненої «Землі», а 1954—55 пише повість «Зачарована Десна», яка, мов Гімалаяї, піднялась над голим випаленим соцреалізмом степом рядянської літератури і піднесла українську прозу до рівня прози Гоголя. Також закінчив сценарій «Поема про море». Через «Зачаровану Десну» українська література в УРСР пережила своєрідне чудо воскресіння духу і розмаху 1920-х років. Але російські «спасителі» Довженка і тут не прогавили: вони не дозволили видати спершу на Україні кінопоєми Довженка, які всі (може, за винятком одного «Мічуріна») були написані українською мовою і потім перекладені автором на російську, а видали їх спершу в російському перекладі і в перекладі на англійську з перекладу російського. Довженка було репрезентовано світові як російського письменника. В московському англійському журналі SOVIET LITERATURE, ч. 6, 1958 надрукований англійський переклад «Зачарованої Десни» без зазначення, якої національності є автор і якою мовою написаний оригінал повісті. У російському виданні прози Довженка ИЗБРАННОЕ (Москва, в-во «Искусство», 1957, 610 стор.) не зазначено на титульній сторінці, що це переклад з української мови, а в передмовах від видавництва і відомого російського поета Ніколая Тіхонова ні слова не сказано, що Довженко був український режисер і письменник. За свою «Зачаровану Десну» Довженко посмертно поставлений у кандидати на Ленінську премію не як український, а як російський письменник — по списку «деятели искусства й литературы РСФСР» (див. орган спілки російських письменників «Література й жизнь» за 14 січня 1958). Чи ж дивно, що коли 25 листопада 1956 року навіки закрились очі, які без рентгенового проміння бачили серце життя і смерті, то агентство Рейтер поширило по газетах Англії і США телеграму з Москви про смерть «РОСІЙСЬКОГО режисера Довженка»? І чи можна знайти в історії людства багато прикладів отакої розбійницької крадіжки мистецької душі і генія поневоленої нації? Звичайно, в кінцевому рахунку ця крадіжка ганебно виявиться, і то завдяки самому Довженкові, його мистецьким шедеврам, його власним заявам (ми навели вище

частину з них) — завдяки усій його трагічній і чисто українській дорозі і долі.

Як подає Довженко в «Автобіографії», він народився 30 серпня 1894 в селі В'юнища коло Сосниці на Чернігівщині, в родині козаків-хліборобів. Він підкреслює, як занепав під російським пануванням його козацький рід, утративши все — навіть уміння читати (ще дід був письменний, а батько вже ні); як з одинадцяти братів і сестер дожили до зрілого віку тільки їх двоє; як мати, «народжена для пісень», «проплакала все життя»; як у Глухівському інституті (1911—14) «з нас готовили учителів — обрусителів краю», а він усе ж таки крадькома здобував заборонені українські книжки (журнал «Літературно-Науковий Вісник», газету «Рада»). Тому така безмежна була його радість із перших же днів української національної революції і державного відродження України: «Я вигукував на мітингах загальні фрази і радів, мов собака, який зірвався з цепу, щиро вірячи, що вже всі люди брати, що вже все цілком ясно, що земля у селян, фабрики у робітників, школи в учителів, лікарні у лікарів, Україна в українців, Росія в росіян, що завтра про це довідається увесь світ і, вражений розумом, що осяяв нас, зробить у себе те саме»... «Український сепаратистичний буржуазний рух здавався тоді найреволюційнішим рухом... про комунізм я нічого не знав» («Автобіографія»). Як свідчить Довженків земляк інженер Петро Шох (тепер на еміграції), Довженко разом із ним був 1918 року вояком 3-го Сердюцького полку Української Армії. В Києві у ті роки влада змінилася з кривавими боями 13 разів. Довженко, ніколи не відступаючи і не втікаючи, пережив у підпіллі німецькі, російсько-советські, російсько-монархічні і польську окупації, бачив смерть на кожному кроці і сам бував під розстрілами, від яких його рятувало тільки чудо.

З комунізмом Довженко зійшовся в другій половині 1919 року, коли ліве крило найбільшої української партії есерів вирішило, що історія не лишила обложеному в «чотирикутнику смерті» відродженню України іншої можливості, як УРСР у спілці з РСФСР і під ідейною егідою Комінтерну. Можливо, Довженко пристав до утвореної тоді УКП (боротьбістів) і разом з нею увійшов на початку 1920 року в КП(б)У. Ми бачимо його 1919—20 року серед боротьбістів у Києві в напруженій праці по організації українського культурного життя в рамках УРСР.

За протекцією боротьбістів йому удалось поїхати в Західню Європу. Спершу він працював у Варшаві при українсько-польській комісії обміну і репатріації полонених, потім був керуючим справ

посольства УРСР у Варшаві, щоб 1922 року перебраться до Берліна на посаду секретаря генерального консульства УРСР в Німеччині. Тут здійснилась його мрія вивчити модерне європейське мистецтво. Він покинув нелюбу йому працю в посольстві і, маючи 40-долярову місячну стипендію від Наркомосвіти УРСР, яким тоді керували боротьбісти, учився в приватній мистецькій школі експресіоніста Геккеля. В цей час його виключили з партії нібито за неподання документів на чистку.

З Берліна Довженко повернувся влітку 1923 року до Харкова, де зразу опинився в товаристві харківських романтиків на чолі з Хвильовим. Він прославився своїми карикатурами і шаржами (за підписом Сашко), а також ілюстраціями до книг (напр., до «Голубих ешелонів» П. Панча тощо).

Довженко став одним із співфундаторів та видатних діячів ВАПЛІТЕ, взявши участь уже в перших підготовчих зборах ВАПЛІТЕ 14 жовтня 1925 року, а також поширивши на образотворчі мистецтва тези Хвильового про незалежний від Москви шлях української літератури. Це насамперед його стаття «До проблеми образотворчого мистецтва» в теоретичному збірнику ВАПЛІТЕ, зошит перший, 1926 (нижче подаємо її з невеликими скороченнями). Тут Довженко дав рішучу відсіч на підтриману московським урядом спробу АХРР (Асоціації Художників Револуційної Росії) підпорядкувати собі неоромантичне мистецтво України та накинути йому московський «соціалістичний реалізм» і російську убогу мистецьку традицію «передвижників» 19 століття. Довженко сміливо відзначив ізольованість від Заходу і відсталість та убогість російського малярства, в тому числі й «передвижників». Він жорстоко висміяв протокольну постанову АХРР про обов'язковість для радянських мистців усіх республік соціалістичного реалізму (тоді його називали пролетарським, монументальним і т. п.): «Це перший випадок в історії культури, де стиль «постановляють на засіданні», — глузує Довженко. Він проголошує власний незалежний шлях українського мистецтва з його глибокою історичною і народною традиціями і з його живим контактом із модерним європейським мистецтвом. АХРРові Довженко протиставив АРМУ (Асоціація Револуційних Мистців України), яка була своєрідним відповідником ВАПЛІТЕ у малярстві і пізніше знищена органами НКВД.

Що Довженко до кінця остався вірним цим поглядам, свідчить те, що вже за рік до своєї смерті, в умовах повної монополії московського соцреалізму, він у рецензії на Всесоюзну мистецьку виставку в Москві відважно повторив ваплітянські тези своєї молодости, які

ствердили убогі результати чвертьстолітньої диктатури соцреалізму. Він висміяв псевдоаристократичну бутафорію розкоші нової панівної кляси партбюрократів, відображувану в картинах — «з безліччю повторюваних портретів, пишних сяючих люстер, червоних доріжок, позолочених лож, парадних форм». Відзначаючи «недолугість» картин, Довженко вимагав реабілітації заборонених мистецьких стилів, бо «мистецтво не може розвиватися за приписаними еталонами» (А. Довженко. «Искусство живописи и современность», ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА за 21 червня 1966). Між іншим, світова преса відноувала з подивом цю сміливу статтю Довженка.

Але справжній внесок в українське відродження 20-х років Довженко зробив своїми фільмами «Звенигора», «Арсенал», «Земля», які створили українське кіномистецтво. 1926—27 року він зробив на Одеській кінофабриці ВУФКУ свої перші учнівські фільми — комедію «Ягадкі кохання» та пригодницьку «Сумку дипкур'єра». Це була підготовка. Поява в 1928 році на екранах України «Звенигори» була сенсацією. Фантастично-символічний і реальний пляни дії, химерно переплітаючись навколо наскрізного героя — шукача скарбу діда Невмирущого, що живе вже друге тисячоліття, — створювали почуття одности біографії України, її окремого надзвичайного історичного шляху. Тут уперше виявилось оте чисто довженківське почуття вічної краси природи та його козацьке трактування смерти як складника й оновлювача життя. Сценарій до «Звенигори» писали Майк Йогансен та Юрко Тютюнник, що скоро по виході «Звенигори» був розстріляний. Сам Довженко, уже через десять літ по забороні «Звенигори», писав про неї: «Звенигора в моїй свідомості одклалася як одна з найцікавіших робіт»; це «прейскурант моїх творчих можливостей»; «я зробив її одним духом — за сто днів», «не зробив, а проспівав, як птах. Мені хотілося розсунути рамки екрана... заговорити мовою великих узагальнень» («Автобіографія»).

Щоб уможливити собі дальшу працю в кіно, Довженко мусів зробити у другому своєму фільмі «Арсенал» (1929) політичну концесію Москві, змалювавши повстання проти Центральної Ради, яку Довженко сам же і захищав у 1917—18 роках. Ця концесія, як видно це і з натяку в його «Автобіографії», завдала йому «великого болу». А проте Довженко показав красномовними експресіоністичними засобами красу і силу української людини, що невмируще стоїть в осередді самої смерті.

Наступний фільм Довженка «Земля» (1930) став одним із кількох центральних і конгеніяльних творів Розстріляного Відродження.

Могуча незбагненна хвиля пшеничного моря під вітром, перша любов у містерійних світлотінях літньої ночі, бездоганне тичининське українське небо з «думами-кораблями» хмар — це могутня поема землі, людині і природі, життю, безмежній вітальній силі і красі України. Смерть, одначе, тут, мов краї колиски, обрамлює початок і кінець фільму. Смерть діда під яблуною, сковородинський мирний відхід із життя, що дає своє місце унукам і своєму саду. І смерть гвалтовна закоханого юнака, зваленого кулею в час його спонтанного радісного танцю. Але життя тут цар — не смерть. Життя котить могутніми океанськими хвилями крізь веселі і зажурені серця людей, крізь золото пшениць, крізь краплі дощу на яблуках, крізь небесну зливу світла. Смерть — тільки момент, тактовий перебіг ритму життя. «Земля» являла собою могутнє мистецьке втілення світовідчуття Розстріляного Відродження — романтики вітаїзму. Вона накреслила власний і незалежний від російського кіномистецтва шлях українського мистецтва фільму. До самого свого дна і ґрунту національна, українська, — «Земля» показала, як з органічного власного національного виростає твір вселюдський.

Тому що це був прорив українського відродження із російської імперської в'язниці у світ на вершини мистецтва. Москва фільм заборонила, а Довженків геній ізолювала від України, замучила, приписавши собі перед світом заборонені для України твори мистця. Україна-бо не сміє мати мистецтва світового значення, лише провінційне і залежне від російського. Чи цей присуд шовіністів із Москви благословить історія? Чи смерть є сувереном над життям? Довженкові твори дали відповідь. У вільному світі уважніші дослідники вже помітили українське відродження. Згаданий на початку Жорж Садуль пише: «Довженко українець. Ця деталь має своє значення. СРСР складається з багатьох республік, які національним характером дуже відрізняються від Росії. Багато з них, в тому числі й Україна, мали вже свої творчі школи». Садулю лишається тільки довідатись, що Москва знищила ті «школи», і тоді він не трактуватиме передчасний упадок творчості Довженка як Довженкову особисту слабкість. Знову ж Шарль Форд, редактор журналу «Французька кінематографія» та редактор «Фільмової енциклопедії», що вийшла в Парижі 1949 року, пише про Довженка:

«Справжнє мистецтво в кіновій практиці акумулювалось у порівняно молодому, але вже з перших кроків глибокому й трудному до наслідування, оригінальному українському кіномистецтві, яскравим і досі неперевершеним представником якого є Олександр Довженко. Колишні стовпи російського кіномистецтва Ейзенштейн і Пудовкін, його супротивники в експериментальному етапі нового мистецтва,

самі признаються в своїй безпорадності перед лицем його мистецьких засобів та монументального способу їхньої передачі. А способи ці необмежені в цього українського режисера... Завдяки геніальному творцеві оригінальних фільмів маємо можливість захоплюватись мистецькими основами стародавньої козацької країни, її культурою, пречудовою природою та незвичайно вродливими козацькими типами». «Довженко, уроженець чарівної закутини української землі, промчав метеором на обрії нашого безрадісного сторіччя».

Довженка, його мистецтво, його долю не можна зрозуміти без врахування того, що він виріс у атмосфері державного і культурного відродження України 1917—19 і 1917—30 років. Його шедеври могли появитися тільки в атмосфері таких само непроминальних шедеврів Тичини, Куліша, Хвильового, Курбаса, Рильського, Бажана, Яновського та інших творців Розстріляного Відродження, що підносили українську культуру до сучасного їм рівня передових культур світу. І зрозуміло, що Довженків талант потрапив разом із їхніми талантами під поліційні удари Москви 1930—34 років. Усі вони разом відвернули своїми мистецькими подвигами культурну смерть України, що її заготовила була комуністична реставрація російського імперіялізму. Це добре розумів Довженко. У його «Повісті полум'яних літ» на високому березі Дніпра дівчина питає Орлюка, що воював усю другу світову війну і гнав німців з України аж на Ельбу:

— Про що ти думаєш, скажи? Ти хотів би жити тут не тепер? За княгині Ольги, Ярослава, за Хмельницького? А чи через сто років?

— Тепер.

— І я.

— Адже ми, по суті, оборонили усі минулі століття, — сказав Орлюк, дивлячись на вічне свято Задніпров'я. — Всю нашу історію, минулу і майбутню. Ти щаслива? Так? Я щасливий тим, що не став злим, що буду жити без ненависти й страху, що зрозумів своє місце на землі.

Так можуть говорити лише люди великої моральної, духової переваги і перемоги.

Юрій ЛАВРІНЕНКО

З книги «Розстріляне Відродження»,

Мюнхен, 1959.

Тема єднання людини з природою у кіноповісті О. Довженко
"Зачарована Десна"

Твір Олександра Довженка «Зачарована Десна» — це гімн людській красі і красі природній, здатності людини до злиття з природою, опоектизації її, сприймання її як живої субстанції.

Вже з перших сторінок повісті перед нами розгортається селянське життя, переповнене рослинами й плодами, з його піклуванням про город та сад. Та це й не звичайний город, а цілий різнобарвний світ, поданий через сприйняття дитини. Мальовнича старовинна низенька хата, мов біла печериця, стара повітка, льох і тин, кущі смородини й малини, тютюн, морква, квасоля, вся присадибна рослинність у цвітінні й плодах не тільки переповнює город, а й свідчить про господарську, охайність і особливу любов до вирощуваних рослин працюючої господині — матері Сашка: «До чого ж гарно й весело було в нашому городі! Ото як вийти з сіней та подивитися навколо — геть-чисто все зелене та буйне. А сад, було, як зацвіте весною! А що робилось на початку літа — огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати.»

У творі ми спостерігаємо притаманне віддавна українському селянинові прагнення естетизувати кожний день свого життя, кожну побутову річ, все навколо себе: «Коло хати, що стояла в саду, цвіли квіти...»

Природа у творі казкова, чарівна, вона живе своїм утаємниченим життям: небо, зорі, річка: «Прокидаюсь я на березі Десни під дубом... Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса!»

Юний оповідач — Сашко — з притаманною йому дитячою безпосередністю сприймає світ навколо себе, стає зачарованим мандрівником навколишнім світом. З природи черпає він натхнення для своїх фантазій: «Вода тиха, небо зоряне, і так мені хороше плисти за водою, так легко, немов я не пливу, а лину в синьому просторі. Дивлюсь у воду — місяць у воді сміється. «Скинься, риба», — думаю, — скидається риба. Гляну на небо: «Зірко, покотися», — котиться. Пахнуть трави над водою. Я до трав: «Дайте голос, трави», — гукають перепілки. Дивлюсь на чарівний, залитий срібним світлом берег: «Явися на березі лев», появляється лев». Дитина відчуває просто містичне єднання з природою, коли її слово може породити зміни в живому світі навкруги, і вона насолоджується таким злиттям зі світом.

І коли дитина вирішує творити добрі діла, то перш за все бажання її спрямовані на природу: «Не буду, — думаю, — їсти скоромного цілий тиждень! Носитиму дідові воду на погребню, скільки він схоче, і почну ходити до церкви». Далі, дивлячись на ластівок, я

подумав: «От, коли б повипадали з кубла ластовенята! Я зараз же нагодував би їх мухами та хлібом, аби тільки ластівка бачила, на які діла я здатний та розказала Сусу Христу».

Малюючи колишні прекрасні й добрі часи, такий собі «золотий вік», дід теж пов'язує це із надзвичайним станом природи, не розділяючи світ людський і природний. Його розповідь про величезних комарів викликає добрий сміх, але й відчуття теплоти до цієї людини, що так любила світ: «А дід каже, що колись комарі були великі... На комарах він знається багато. Ціле життя чумакував по степах та годував їх...»

Краса справжнього єднання людини з природою відтворена письменником в образі діда Семена, який був, немов «...добрий дух луку, риби. Гриби і ягоди збирав він у лісі краще за нас усіх і розмовляв з кіньми, з телятами, з травами, з старою грушею і дубом... Найкращою рибою дід вважав линину. Він не ловив линів у озерах ні волоком, ні топчійкою, а якось наче брав їх з води прямо руками...»

А от ще один спогад, що ілюструє злиття людини і природи, виражає любов до кожної рослини: «Дід любив спати під дубом, перед тим, як заснути, він довго і якось так лагідно позіхав, ніби прощаючи світу всі його пустощі, і розказував косарям про молоді і тії літа, про чумацтво, про те, як колись все було не так. Все було краще. Річки й озера були глибші, риба більша й смачніша, а вже грибів та ягід у лісі — не переносити, та й ліси були густіші, трапи — вуж не пролізе, хіба тепер трави!...»

Дослідники неодноразово помічали, що від часів Гоголя про Україну ніхто ще так захоплено й яскраво не писав. Вся «Зачарована Десна» осяяна любов'ю до природи, є гімном їй, укладу життя пращурів і давнім народним звичаям, традиціям. Довженкові притаманна висока філософія «єродності» людини й природи, з Богом створеним світом. Саме любов, проникаючи в серце людини, дає їй можливість побачити красу рідного краю, відчутти Батьківщину як спою душу. Саме в природі людина знаходить опору для свого існування. І для Довженка опоетизована земля його дитинства — це підґрунтя його існування, джерело натхнення. Після важких років випробувань митець немов виходить на берег материзни духовно оновленим, сильним, по-справжньому мудрим і наділеним почуттям глибокого гумору.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України.

Життєвий та творчий шлях Василя Барки. Роман «Жовтий князь»
(оглядово)

Василь Барка. Автобіографія

16 липня 1908 — село Солониця: дата і місце народження.

Село невелике, примітне тільки старовинною церквою, валами — рештками козацького табору Северина Наливайка — та широкими солончаками поблизу: звідти в час біди люди, приходячи за десятки верст, брали «ропу» замість соли; можливо, так було з вікопомної давнини.

Батько відбув звичайну службу в козачих частинах і російсько-японську війну.

Сім'я переїхала на відкритий степ, приблизно за п'ять верст від міста (Лубні), розміщеного над річкою на горах, так що здалеку видно було позолочені бані його церков.

В степу, від великого шляху Лубні — Ромодан, ночами звертали напасники до самотньої оселі — грабувати. Батько відганяв; стрілянина часом тяглася до ранку. То перші враження неспокоїного побуту.

На прохання свого молодшого брата, щойно одруженого, батько помінявся з ним наділами: відступив йому вибудовану садибу з великим садом, а перебрався на порожню ділянку за дванадцять верст від міста і там знов почав будівництво.

Нова оселя постала недалеко від хуторця Миколаївки. Внизу, при згір'ях, світилось проточне озеро. А по другу сторону — степ із козачими могилами і якимись давнішніми; з кам'яними статуями на верхах.

В хуторі була трикласна початкова школа — я відвідував її. Перше мистецьке враження: мандрівний дякон-живописець на замовлення батька намалював на великому аркуші покрівельного заліза — ікону «Моління про чашу»: Христос біля скелі, серед смутних дерев Гетсиманського саду. Образ займав усе покуття хати.

Батька взяли на російсько-німецьку війну. 1916 року він звільнився покаліченим (його з вибуху присипало землею: мав пробиту ногу і зрушений хребет). Лікування електрикою коштувало тоді дорого і забрало гроші з проданого наділу.

Переїхали в місто. Жили в сараї на дворіщі купця другої гільдії — в нього батько колись, ставивши хату, купував будівельний матеріал.

Батько взяв на виплату хатку на узліссі, за містом.

Нас в родині було три брати; всі вчилися в духовному училищі («бурсі»). Не було грошей платити за навчання в гімназії, а в духовному училищі, згідно з давнім привілеєм, діти з «козачого сословія» могли вчитися безкоштовно. В роки громадянської війни, при постійних змінах влади, «бурса» діяла.

Режим, з крайніми формальностями, був суворий. Часті кари, методи навчання (з російської граматики, латині, початкової математики) — традиційні, з перевагою муштри.

Школярі надолужували своє — відчайним босяцтвом; при ньому, звичайно, руйнувався настрій справжньої побожності.

Переформувалася бурса в трудову школу: спершу — в старому будинку. Викладач математики давав читати клясичні українські книжки.

Школа перейшла в новий будинок; там нові вчителі навчили нас безбожництва.

Батько працював спершу як тесляр в артілі «Увечный воин»; потім став брати на обробіток і догляд запусені сади — за третину врожаю.

Раз ми доглядали сад вдови; її чоловіка, старшину з армії УНР, під час вечірнього відходу з міста, при наступі червоноармійців, вбито на брамі. Вдова весь час носила чорний одяг — в жалобі по ньому.

Одного дня, коли я стеріг сад, вона дала переглядати дві книги: «Гайдамаки» Шевченка — з ілюстраціями Сластіона і «Божественну комедію» Данте — з ілюстраціями Доре.

«Гайдамаки» прочиталися легко, з цікавістю; але «Божественна комедія» зосталася більшою частиною незрозуміла, тільки чудові ілюстрації ввели в цілий світ надзвичайних подій і запам'яталися назавжди: так само, як постійні розмови батька з його приятелями — про його улюблену книгу, «Апокаліпсис», про значення приходу кожного ангела і кожного звіра.

Батька мобілізували і поставили інструктором в майстернях, що виробляли спорядження для коней (постачалася сідлами та уздечками армія Будьонного).

Одного разу в потязі, коли відправляв сідла, — занедужав на тиф, після якого почалися ускладнення. Вже помирав, і його віднесли в мервецьку (колишня часовня в кінці двору при лікарні), але талановитий молодий лікар Котляревський, з єврейської родини, прибувши після студій, пішов на огляд і завернув його нари назад.

Коло двох років батько лежав недужий. Була нужда і голод. Тоді я помандрував найматися на працю по селах і приносив «натуральний» заробіток.

То гіркий час; але водночас — добра школа побуту, школа життя з багатствами народних говірок. Повно драм людських. Живі перекази. Щедра природа. Різноманітність селянських характерів. Хоч робота тяжка: від сонця до сонця. Неділями ж пасучи коні в степах, багато читав; приносив книги з міста, позичаючи в приятелів.

В останню зиму наймів почав ходити в школу до міста — за вісім верст. Вставати доводилося рано: зробити що треба і встигнути до школи, хоч би й наставали сніжні бурі. Зворотна дорога бувала і в темряві; і треба було впоратися коло коней і волів.

Повернувся до міста зовсім; скінчив «трудова школу». Поступив на учительські курси, що перетворилися на педагогічний технікум. Помилково вибрав собі математику і фізику як фах: можливо, через вплив найстаршого брата. Він пізніше став фахівцем — автором першого в СРСР підручника фотограметрії, виданого картографічною управою Совнаркому в Москві, і професором математики в Новосибірському університеті: приїжджав туди з підполяр'я, де був головним інженером аерофотознімання на все побережжя Льодовитого океану.

Середульший брат став теж інженером: був начальником устаткування ливарного цеху, що його ж будував, — в Дніпродзержинську, в великому заводі.

Найстарший брат, Олександр, працював до кінця життя як інженер. Середульший, Іван, здійснив новий життєвий поклик: прийняв сан священника. Хоч був на рік старший, ми разом відвідували класи сільської школи і Духовного училища в місті.

Він в юні роки любив бути служкою в храмі; все пригадую його в стихарі, з свічкою — в Братській церкві, коли служили, приїжджаючи, митрополит В. Липківський і єпископ Ярещенко, надзвичайний проповідник, що приваблював мене в двадцятих роках. Хоч то вже був час втрати віри: так сталося зо мною; але брат зберіг її* (*Чутка про насильницьку смерть брата і матері не потвердилась).

Мене тоді цікавили соціальні науки. Вивчав марксизм — з бажанням збагнути глибини цього вчення: студіював його «клясиків». Але хмарні теорії не могли задовольнити серця. В той час популярним ставав бухарінський стиль — з ідеалом ліберального соціалізму, скажім, як в реформах Дубчека для сучасної Чехо-Словаччини.

Зацікавили праці Богданова; його «Емпіріомонізм» і «Тектологія», приступні для читача в 20-х роках, становили міст для переходу до концепції модерної доби: в зв'язку з працями філософів і фізиків Віденської школи. Тоді гриміла літературна полеміка, прапороносцем якої став М. Хвильовий. Але, признаюсь, була мені якась стороння; бракувало там шукання глибинних сторін справи, і весь час виходив назверх таки спрощений концептивний позитивізм, переборений тільки в кінці полеміки — в проголошенні гасла про «романтику вітаїзму».

Зате праця Юринця про Тичину дуже тоді сподобалась; він, походячи з Галичини, як і Курбас, був мислителем — енциклопедистом, що докладно знав розвиток європейської поезії. Його монографія на той час була новістю, приводила до оригінальних висновків про багатосторонній стиль «клярнетиста» Тичини.

Було в мене тоді благоговіння перед нашим мандрівним філософом XVIII століття, Сковородою (походив з моєї Лубенщини); і я не бачив тоді достатньої причини, чому так полемісти з Відродження 20-х років здебільшого «звисока» ставилися до нашої старовинної клясики. Для мене, цілковитого сковородинця, близько підійшов Достоєвський, предмет величезного ентузіазму, — і в ті роки, і пізніше. З рідного письменства були кумирами — звичайно, крім Шевченка, — на першому місці Іван Франко: особливо його проза, після нього Коцюбинський, Стефаник.

Закінчивши педагогічний технікум, після всіх драм і конфліктів став учителем математики і фізики, але слабим, в неповній середній школі.

Послали в дуже глуху Сьому Роту, шахтарський «посьолок», що одночасно числився як село Нижнє, за якусь версту від шахти «Тошківка»: між високими крейдяними горами і нижчими — із звичайних скель, на березі Дінця. Сьома Рота, лежачи в міжгір'ї, втопала або в чорний дим від шахти, або в білу куряву, несену з крейдяних верхів'їв. Нещасливі випадки в підземеллі, пияцтво і «поножовщина» були звичайним явищем, і завжди вранці на вулицях знаходили трупи.

Учні спочатку ставилися вороже до нових вчителів, але скоро привикли і були дуже милі.

Довелося 1928 року виїхати поспіхом з України, властиво — тікати: через конфлікти з місцевими партійними керівниками.

Пристав на Північному Кавказі, що тоді разом з Кубанню входив до РСФСР (як і тепер).

Здавна приманював Кавказ; і Кубань була омріяною землею.

Там скінчив філологічний факультет, зрікшися попереднього фаху, для якого не годився.

Вже на Донбасі, в самотності, брався перечитувати модерністичні вірші; вивчав їх напам'ять, передусім — вірші Тичини.

А тепер, згадуючи життя біля Дінця, складав і сам лірику. Послав перші вірші Тичині, і, — на моє радісне здивування! — він надрукував їх в «Червоному шляху», найбільшому в той час періодичному журналі в УРСР. (Тичина редагував відділ поезії).

1930 року вийшла моя перша збірка поезій: «Шляхи» в Державному видавництві в Харкові, тодішній столиці. Рання авторська надія була гвалтовно обламана жахливо напасницькою рецензією, сам заголовок якої відбиває весь її зміст: «Проти клясово-ворожих вилазок в поезії». Друкувалася вона на всю сторінку в столичній «Літературній газеті»; містила неправдиві закиди.

Я тоді був цілковито лояльним громадянином і зовсім не думав про «вилазки»; тільки хотів знайти образи для виразу якоїсь яскравої сутності з подій життя. Газета обвинуватила в злочинних речах, зокрема — в спробах відновити релігійний «пережиток капіталізму», хоч я теж і цього не робив, а тільки будував символічні картини з подихами вічних сил, що діють над обмеженою реальністю видимого.

Найгостріше обвинувачення було — що я нібито хотів віршами повідомити пресу на Заході про фізичну ліквідацію «служників культу», але насправді я тільки подав експресіоністичний опис того, що діялося під час антирелігійного карнавалу, коли артисти на плятформах зображували священика, патера і равина, ведених під скісний гостряк гільйотини. Навіть провідний вірш з ортодоксальною думкою не врятував збірки, і довелося на зборах «РАПП»-у без кінця «каятися». (РАПП: Російська Асоціація Пролетарських Письменників; мала українську секцію, до якої я належав). Додалося також обвинувачення в «буржуазному націоналізмі».

Зрештою, вирішила письменницька управа: треба скласти «виробничі», «трудові» поезії, відвідуючи завод «Красноліт» і частково працюючи там. Я так і зробив. Виникла збірка «Цехи», видана 1932 року також в Харкові — в ЛіМ-і (Література і Мистецтво).

Рецензія в «Літературній газеті» була прихильна — з тією ідеєю, що автор виправляється і зростає свідомість.

Але я вже не мав надії; хоч і цілком широко писав на сюжети «виробничі», але відчував: більше не зможу так писати. Напроти того, як я хотів писати і міг, — не можна було.

Замовк. Вибрав добровільну поетичну німоту — замість писати, до чого серце не лежало. Настало безмовне десятиліття: аж до приходу німців. Але дома, пізніми вечорами, часто писав вірші; вони майже всі пропали під час війни.

На Кубані тоді була «українізація» — передусім для міста, єдиного великого міста-столиці, що серед українського населення козачої області зрусифікувалося було більш як наполовину. Приїжджав Скрипник, член ЦК ВКП(б), і заохочував до здійснення справи, схваленої на самому московському «олімпі». Ми з одним приятелем, лінгвістом, плекали тоді «страшну таємницю»: мрію про з'єднання Кубані і України — для здійснення принципу справедливості.

Обидва були цілком лояльними громадянами і гадали, що при радянському ладі можливо перебороти болючі розриви, проведені через український народ при «проклятому» «царизмі».

Про це ми згадували з ним через тринадцять років, під час війни — вже на Заході. Але сила «культу особи» подавила справедливість; Кубань і досі відірвана від основної маси українців.

Хоч ми самі часто руйнували свій життєвий стан.

Напади комсомольців за «Шляхи» і навіть за другу збірку в студентський час були надто гострі. Коли ж проголошений був вільний конкурс в аспірантуру і я його витримав, то напади за кожен вислів змусили покинути український відділ і перейти на більш нейтральний відділ історії середньовічних західноєвропейських літератур. Але цей відділ проваджений був російською мовою.

Так скінчились мої можливості писати українською мовою і вивчати українську літературу.

Через півтора року в Кремлі, з наказу Сталіна, проголосили похід проти «українізації» і зліквідували її на Кубані.

Деякий час я мав додаткову працю в художньому музеї: як науковий робітник (складати каталоги, тексти «етикеток», плянувати експозицію, досліджувати експонати, що зоставалися в «фонді» через невизначеність). Воднораз працював над розділами з фахових аспірантських курсів.

Дослухував аспірантські курси в Москві вже пізніше; тоді ж вибрав тему дисертації: про співвідношення реалістичности і фантастики в стилі «Божественної комедії» Данте.

В музеї служба скінчилась катастрофою з відданням під суд. Хоч достатніх причин до того не було; я з фонду, визначивши дані про картини, включив в експозицію естамп Дюрера: «Чоловік смутку» (бичування Христа), копію А. Іванова (автора «Явлення Христа народом») — з картини Веронезе «Пієта», гарні копії з Рафаєлевої «Мадонни з святим Георгієм»; з «Ночі» («Різдва») Кореджіо; та ряд інших картин, справжньої мистецької вартости, з релігійними сюжетами. Для суду формула обвинувачення була: «контрреволюційне оформлення художнього музею».

Тільки коли раптом в Кремлі змінився тон і почались нагінки на «спрошенців», що збіднюють збірки клясичного малярства в музеях, — прийшов і мій порятунок.

А з свіжих курсів, що слухав їх в Москві: від професорів Пурішева, Поспелова, Дератані, Шіллера* (*Професор, однофамілець клясика), і особливо з бесід з Джівелеговим, — я дістав значну обнову і вкріплення в суто гуманітарному напрямку думки.

Через чотири роки, протягом яких читав курс історії середньовічних літератур на філологічному факультеті (Північний Кавказ, де і вчився попереду), — я закінчив дисертацію і захистив її в Москві. Це було якраз в день миру з Фінляндією, коли вперше зняли затемнення і багато людей з академічного кола прийшло на захист.

Потім, з літа того року, була хвороба (легені і серце); на весну одужав.

Почалась війна — я з багатьма іншими попав до т. з. «народного ополчення»; міг звільнитися через нездоров'я, але не захотів, вважаючи, що повинен виконати обов'язок. Ми відбували військовий вишкіл і справляли протиповітряну службу на покрівлях високих будинків: на випадок, коли падатимуть запальні бомби.

Потім забрали нас в казарми і почали готувати як партизанський загін — в заплілля німців.

Проте наступ німців був такий швидкий, що нас відправили до польових окопів і приєднали до регулярної військової частини.

В ніч на 10 серпня 1942 року німці раптово змінили напрямок наступу — тоді нас дуже швидко повели: їм назустріч, переймати біля річки. На жаль, через невідготованість (в багатьох гранатах, наприклад, не було капсулів-детонаторів: забули видати) і через невдалий маневр командування все закінчилось м'ясорубкою.

Після удару осколком в голову, коли вже плече було пробите кулею з танкового кулемета, я втратив свідомість. Опритомнів, добувсь до городів на околиці і заліз в покинуту хатку; вся ліва сторона гімнастюрки була закривавлена і прилипала.

Увечері розбудили люди, що жили в хатці, — вони днями ховалися в «щілинах» (траншеях).

Передягли в робітничий одяг. Другого дня я попросив сусіда, що навідався, — допомогти мені дійти до річки: хочу переплисти на другий берег Кубані. Випросив у господарів гумову подушку: надути її перед тим, як піти в воду, — течія великої річки дуже швидка і з водоворотами: навіть не кожен здоровий міг переплисти.

Але якраз на березі стояли колони німецьких танків; довелось вертати звідти.

Більш як місяць потім хворів і не міг ходити. Плече все гнило, і голова тьмарилась; медикаментів не було ніяких. Я жував цибулю і часник разом, робив «котлету» і прикладав: зрештою почало гоїтися. За довгі тижні господарі натерпілися; бо на брамі, як і скрізь по місту, висіли великі німецькі об'яви: тим, хто ховається після побоевища, і власникам будинків — розстріл на місці. Боялись люди, але не викинули лежачого на вулицю. Одночасно з радянських літаків скинуто об'яви: всі, хто zostався живий при німцях після побоевища, проголошувалися «ізмінниками родіни». Ця об'ява безмежно обурила. Чоловік опинявся між двома смертями, викреслений із

живих. То була доля дуже багатьох і куди гірша від моєї і зачепила мільйони людей. В той час вирішився мій цілковитий розрив з режимом.

Коли зміг ходити, господарі відвели до порожньої кімнати — в будинку недалеко від вокзалу. Там були добрі знайомі.

Виздоровівши, працював при свічній фабриці, в лябораторії. Коли звільнили, — бо старий віск і стеарин скінчився, а нового не було, — став працювати коректором, одночасно і справляв мову, в українській частині газети «Кубань», що тоді почала виходити.

Вернулася дружина з сином: їх евакуювали були разом із шкільним персоналом на Кавказ (дружина з фаху вчителька, а потім вчилась в театральному інституті). Німці захопили частину евакуйованих і завернули назад.

Дружина — черкешенка (адигейка); ми одружилися 1932 року влітку; син Юрій народився 1933 року восени, під час великого штучного голоду на Кубані. Голод забрав багато жертв; на самій Україні коло семи мільйонів, на Кубані приблизно півтора мільйона — з трьох з половиною чи чотирьох.

Німці проголосили евакуацію всіх мужчин; забув, здається, до 55 років; поліція вишукувала — хто зостається.

Ми від'їжджали 29 січня 1943 року; всі говорили: це на тиждень-другий, скоро повернемося.

Було холодно і сніжно. Небагато хто зважувався брати сім'ю в відкриті зимові степи з хуртовинами. Я теж покинув місто сам.

Потяг скоро став. Ішли пішки: частину дороги відбули на тягарівці (підвозив німець, що відправляв великі електромотори).

Дістались на «чушку» — заміновану по боках смугу широчиною понад десять метрів, а довжиною, мабуть, чотирнадцять кілометрів, — точно не пригадую! — вона врізається в води Озівського моря в напрямку до кримського берега, до Єнікале, де було колись турецьке укріплення.

Морська течія несла масу криги: ми по ній настиляли дошки і йшли до чистого місця: зустріти який-небудь катер.

З людей, що переходили попереду, багато згинуло.

Пізно ввечері пощастило переїхати — ми заробили переїзд, розвантаживши будівельне дерево з пароплавіка і перенісши його по дощаній дорожці на морі — до пристані на вістрі «чушки».

Другого дня німці вистроїли нас як полонених; дали по житній буханці на двох і колоною повели на вокзал; погрузивши в товарні вагони, повезли через Крим і далі — через Україну, на відкритих платформах при лютому морозі і вітрі, з зупинкою в Кривому Розі. Пішки переходили ми через Дніпро, при Дніпрельстані, що його тоді ремонтували італійці.

Далі зупинка була в Білій церкві, Києві, Варшаві (тут «санітарна обробка»); і зрештою прибули в Берлін.

Там потрібен був коректор до друкарні українського видавництва, і його адміністрація дістала дозвіл взяти мене. З категорії «остарбайтерів» не звільнили урядовці Остміністеріуму, але дозволили не носити нашивки «ОСТ».

Жив я в кімнатці при самому приміщенні видавництва. Берлін тоді вже починав горіти під бомбардуваннями, і я одночасно виконував протипожежні обов'язки в приміщенні.

Після лютости фронтів просторів і жорстокости німецького врядування на Сході — надзвичайно вразив характер життя в самій Німеччині: люди в основній множині своїй чемні і уважні, феноменально працьовиті і тверді в обіцянках, спочутливі, невтомні в збереженні чистоти і ладу: це було величезне добре відкриття для мене — там, серед звичайного населення, в таких незвичайних обставинах палаючого Берліна, я знайшов мою омріяну «фавстівську» Європу. Німці в переважаючій масі своїй були огірчені всією воєнною авантюрою нацистів.

Хоч зустрічалися дуже жорстокі: передусім наглядчі таборів; вони цькували псів на наших «остівців», женучи на роботу, і били в кров. Вже не казати про кацети — з їх людоїдськими ладами.

Весь Берлін горів все дужче; повітряні атаки бували вже вдень і вночі. Бомби двічі розбивали приміщення видавництва; все горіло від фосфору до — кінця.

Переїхали на околицю міста.

В ці роки (від 1943-го) я знов почав постійно писати вірші.

Життя на «граничних ситуаціях», читання нових книжок, недоступних раніше, передусім — релігійних, відвідування церкви, а найбільше довгі

роздуми на самоті зовсім змінили погляди. Найдорогоціннішим придбанням була Біблія в перекладі Куліша: її подарував визначний наш артист-маляр Едвард Козак.

Я й тепер бережу її.

Писав я також есеї: частину їх включив тепер в книжку «Земля садівничих» (недавно надрукована).

Почалась евакуація з Берліна. Вірші я переписав дуже дрібно, щоб тримати в кишені і не загубити. Вночі, після бомбардування, виїхав до Ваймара і там жив з багатьма нашими земляками в Гердер Шуле; спали на долівці.

Там зустріли ми перші американські танки, що займали місто. Але скоро Тюрінгія віддана була до радянської зони; довелося відходити далі на захід.

Пішки пройшов біля 1000 кілометрів. За місяць мандрівки часом підвозило авто, що здобули наші земляки.

В дорозі ховалися від ловців з репатріаційних комісій: вони виглядали на всіх перехрестях.

Ночувати доводилося то в сіні, то на долівці в порожній школі, то в куренях за селами, а іноді німці гостинно приймали в свої доми.

Зрештою перед очима — Авгсбург. Там знайшлося пристановище на околиці, на терені покинутого цегляного заводу, в широчезній ямі, де в бараках розміщався український табір. Місця вільного не було. З дощок я збив низенький ящик і там ночував.

На зиму табір переселили американці в гарні будинки Сомме-касерне: почався більш упоряджений побут.

В роки життя в таборі «ДіПи» я писав вірші, есеї; склав роман «Рай» — він, щоправда, весь пройнятий гіркотою тодішнього стану і полемічністю напівприречених — під постійною загрозою видачі; це зрушило розповідні лінії в творі, писаному в коридорі на підвіконні, бо в невеличкій кімнаті з ліжками в два поверхи було надто тісно і шумно.

Вірші, переважно серед природи, за межами табору, склалися більш незалежними.

Табір переведено в Ляйпгайм. Але деякий час я прожив, виїхавши звідти, в Нойбурзі, біля Дунаю. Вернувшись в Ляйпгайм, дістав повідомлення на виїзд за океан. Маючи розбите здоров'я, боявся їхати в Америку: в ній можна було

в той час знайти тільки важку працю, як писали наші земляки, і я не був певен, чи витримаю — не звалюся. Тому згодився на пропозицію молодших людей* (*Упівці — з ОУН (р)): пішки перейти «на чорно» кордон Франції; там запевнена праця викладача в українській школі, недалеко від Парижа.

Я з днів своєї юности був «парижоман»; найбільш любив французьке мистецтво і перекладав французькі вірші.

Піша авантура була дуже тяжка, з ночівлями на мокрій лісній глині в гірських лісах, під дощем, з безконечними сліпими мандрами. Французька поліція зловила в потязі, що йшов на Париж. Нас судили і посадили до в'язниці. Я не мав вибору і йшов без найменшого недоброго наміру, без жодної прихованої цілі, просто — з відчаєм, як рятується людина, що позбавлена роками всього, хотіла кудись вибитися з останньою іскрою надії: про творчість.

Околиця моєї улюбленої «Прекрасної Франції» обернулася в той час вкрай бруталною процедурою допитів, яка не була пропорційна до порушення закону, в чому я з супутниками дійсно завинив. Але суддя з Саарлянда був дуже добрий чоловік, з мудрою стриманістю — він «припаяв» небагато. Ми з ним, при всій великоторжественній обстанові його місця, високо на горі: місця сторожа законів, одягнутого в мантию, — навіть трохи «поторгувалися» про термін ув'язнення.

Я йому доводив, що перехід кордону не такий вже і великий гріх, бо, зрештою, в вічності неба над нами немає кордонів між країнами чи зонами — американською, французькою тощо. На це пан суддя резонно відповів мені, що, на жаль, ми живемо не на небі, а на землі, і за такі речі, які я з супутниками вчинив, таки належиться тюрма.

Коли ми відсиділи в якійсь старій фортеці, нас відвезено до кордону і випущено.

Пізніше в табір прийшов офіційний дозвіл на в'їзд до Парижа, але я мав велике огірчення від руїни найомріянішого образу мого життя. Вирішив їхати до Америки: надіючись, що там знайдеться місце під сонцем і що, можливо, така судьба написана чоловікові на огняних зорях; як кожному своя. І не помилився.

Вже в Ляйпгаймі почав нову книжку лірики, що її продовжив під час переїзду до Америки і що дістала назву «Океан» (I ТОМ; початок його в німецькому перекладі вийшов під назвою «Трояндний роман»).

В Америці, під час тодішнього безробіття, спершу топив паровики ogrівання в підвалах, возячи вугіль тачками; потім мив стіни, вікна і підлоги в шпиталі католицького монастиря Святого Хреста.

Деякий час працював над історією української літератури, при видавництві «Пролог»; до друку встиг приготувати частину праці — вона появилася під назвою «Хліборобський Орфей, або Клярнетизм», — коли вже я відійшов від видавництва.

Літо прожив в монастирі отців Василіян, біля океану в Гленкові; працював над поемою.

Був хворий; вернувшись в місто, написав книжку «Правда Кобзаря», опрацьовував її в Таннерсвілі, в Кетскільських горах: в домі приятеля, визначного артиста-малюра Л. Кузьми. З його родиною ми літом жили на верхів'ях гір, в лісі, кладучи на ніч камені під голови. Він там малював свої магічно-реалістичні краєвиди, як і його дружина — його учениця. Я теж пробував малювати, але більше працював над II частиною «Океану».

Потім склав повість «Жовтий князь» (в основі — події 1933 року). Опрацьовував її, як і «Океан», в горах, на оселі «Верховина»: власність Братського союзу робітників-українців. Повість вийшла друком 1963 року.

Це — моя друга прозова річ; перша, «Рай», видана в Америці 1953 року.

Збірка невеликих релігійно-філософських есеїв, більша частина яких ішла в радіо «Свобода» як серія «Недільних розмов», — вийшла в світ під заголовком «Вершник неба».

Книга вибраних поезій «Лірник», що обіймає вірші, написані за 25 років, появилася на моє шістдесятиліття: 1968 року.

Декілька років був редактором українського відділу радіо «Свобода» в Нью-Йорку; через нездоров'я мусів відпроситися (клопіт з недугою очей і кровоносних судин).

Переклав Шекспірового «Короля Ліра»; мав на меті деяку обнову стилістичних стрів української літературної мови.

Переклад був прийнятий до друку в літніх числах журналу «Сучасність» /Мюнхен/ і вийшов потім окремою книжкою.

Перед тим переклав «Апокаліпсис»: для українського видання Біблії (в Римі).

Закінчив строфічний (віршований) роман «Свідок»: чотири п'ятсотсторінкові томи.

Інші твори, видані або підготовані до друку: «Кавказ» (судьба імперії), драматична поема, чотири томи; «Океан», лірика, три томи; «Судний степ», епічна поема, один том — присвячена до тисячної річниці хрещення України-Руси; «Царство», псалмічні сонети, один том; «Лірник», вибрані вірші і поеми, два томи, друге видання; «Душі едемів», роман; «Спокутник і ключі землі», роман — з українського побуту в Америці; «Земля садівничих», антологія есеїв про мистецтво і літературу, два томи; «Господар міста», п'єса («Мертвий кут» української номенклатури).

Моя біографія, супроти звичайного життєвого становища, склалася невдало. Але так чоловік часом звільняється від того, що в'яже зв'язками, незгодженими з вільним висловом почування і думки в образі простої і доброї краси, що її треба з постійними трудами шукати. Хоч вона всюди заключена, як в зернині, в правді — з неї розкривається для кожного, і життя дістає виправдання при всіх незгодах.

Василь Барка — це, звичайно, передусім поет, представник елітної модерної поезії з ідеалістично-містичним світоглядом. Він був одним з тих поетів, які значно розширили стильові горизонти української літератури. Але український читач перш за все знає його як прозаїка, автора роману «Жовтий князь». До речі, всі критики констатують, що у своїх романах «Рай», «Жовтий князь» та інших Василь Барка, якщо молена так сказати, більш «матеріальний», бо звертається до реальних сторінок історії рідної землі, пише про те, що болить особисто йому.

Голодомор 33 року — одна з найстрашніших сторінок історії українського народу. Це історія геноциду проти квітучої нації, що жила на родючій землі. Тоді, у ті роки, весь хліб, який виростили українські селяни, з України було вивезено, і тисячі людей пухли та вмирили з голоду, втрачаючи своїх дітей. Страшнішого, здається, у світі бути просто не може! У той час Василь Барка перебував на Кубані, працював у Краснодарському художньому музеї. Як він згадував, на Кубані в ті роки вимерла третина населення, та й його самого зачепив голод. Ось як згадує про це письменник: «Я мав на тілі щось 12 ран. Рани йшли по лініях кровоносних судів, із них сочилася брунатна рідина. Ноги вже репалися, і така слизиста поверхня теж сочилася. Ноги пухли, і я уже ходив, тримаючись за паркан і стіни, тем, де вже лежали мертві. Я не надіявся, що виживу. Та мука голоду аж до передсмертної лінії була жахлива... то щось таке, що спалювало всю істоту, і, може, тому, що я це зазнав, тому мені пощастило в «Жовтому князі» відновити ту психологічну

глибинність цієї голодової смерті. Ось, значить, як біда часом виходить на добру поправу».

У ті ж роки Василь Барка їздив в Україну, на Полтавщину, щоб відвідати своїх братів, і бачив там страшні картини голодування і голодної смерті. Усе це відкладалося в пам'яті страшним вантажем, і письменник почав збирати й записувати протягом наступних 25 років різні життєві історії про голод в Україні. Він зібрав цілий архів про голод 1933 року, але особливо вразила письменника історія однієї вимерлої української родини, яку розповів йому зустрінутий в Австралії земляк. Саме ця оповідь лягла потім в основу роману «Жовтий князь».

Та для написання цього вражаючого твору, мабуть, потрібен був ще один поштовх. І ним стали важкі дні, які довелося пережити хворому безробітному поету в Нью-Йорку в негритянському кварталі. Тоді йому знову довелося голодувати, і, як згадував письменник, «вийшло так, що нова голодівка, але не голодова смерть, відновила весь збір тих долей». Самецього поштовху не вистачало Барці, щоб розпочати написання роману про голод в Україні. І раптом «з минулого все почало впливати перед моїм душевним зором, і от знову виходить на добрий вжиток. Може, без цієї пережитої голодівки я б не зміг відновити тих фібрів, тих відтінків почування, тих безодняних, найгірших в людській істоті, де вже на межі квінсесте. Напливом морським усе викинуло наверх. Так що я писав безперервно 600 сторінок».

Над своїм романом Василь Барка працював протягом двох років, тобто 1958—1959 рр. То була дуже важка, кропітка і наполеглива праця. Письменникові доводилося багато викреслювати, оскільки, як він сам говорив, роман виходив занадто великий. Робота також спричиняла дуже глибокі психологічні й емоційні переживання і тому виснажувала подвійно. Письменник прагнув якомога точніше, об'єктивніше відобразити ті страшні страждання, яких зазнав український народ, розказати всьому світу правду про них.

Але роман «Жовтий князь» — це не документальна хроніка подій 33 року, а художній твір, філософсько-узагальнюючий, твір-роздум про тоталітарну систему, яка нищить на своєму шляху все живе й мисляче. Твір написаний у найкращих традиціях таких митців, як Е. Хемінгуей, О.Тенрі та інших.

У центрі роману — доля родини Катранників як уособлення становища будь-якої української родини тих часів. В основу його змісту лягли страшні картини голоду в Україні й на Кубані. Ми спостерігаємо, як все більше й страшніше в життя родини Катранників та всього села Кленоточі, де відбувається основна дія, входить голод. Він поступово руйнує звичний селянський побут, усталений віками ритм хліборобських буднів. Праця на землі перестає бути для селянина сенсом життя, оскільки він не бачить

плодів цієї праці, змушений голодувати, віддаючи все вирощене у чужі руки. Природне хліборобське існування перетворюється на втрачений міф, недосяжне благо.

Спочатку біда приходить раптово у вигляді «рудого промовця» Григорія Отроходіна, який сповіщає селян про урядову постанову відносно негайної здачі державі хліба. Нудна і нещира його промова приховує дуже страшний зміст, що розкривається у справжніх чумках цього представника влади. Далі подається цілий калейдоскоп зовсім нереальних, на перший погляд, картин насильницького відбирання у людей хліба та всього їстівного. Показово те, що в цих діях активну участь беруть комсомольці, які вже з молодих років втрачають уявлення про справжню моральність, справжні цінності. Чого може досягти нація, молодь якої звиродніла? І автор звертає на це увагу читача.

Василь Барка зображує, як колись квітуче село поступово перетворюється на пустку, руїну. Селяни один за одним вимирають. І ті, хто вижив, уже не є вповні людьми, що видно із вражаюче натуралістичних картин людоїдства, самогубства, голодних мук, пошуків хоч якоїсь їжі на вимерзлих полях. Єдине бажання людей — їсти! Жахливі картини голоду постають перед читачем не з точки зору автора, а через внутрішнє сприймання героя твору, що надає їм глибини та правдивості. Ми бачимо весь спектр почуттів закинутих у таку жахливу ситуацію людей: здивування, відчуття несправедливості, розгубленість, опір, зневіра, непевність, страх, знесилення, спустошеність. Але є тут і віра, надія, доброта, турбота про близьких. Отже, ніщо не може до кінця знищити в людині людське. І автор підкреслює це, бо для нього, як і для всієї нації, збереження духовності в умовах геноциду — найголовніше.

Завдання роману «Жовтий князь» набагато глибше, ніж просто показ правди про голодування в Україні протягом 1932—33 років.

Письменник хотів розкрити світу долю підневільної України, розвінчати міф про ідилічне селянське життя, колективний «рай», показати антигуманну, антилюдську політику тоталітарного режиму, чужого природі суспільства і людської особистості.

Роман викликав у світі великий резонанс, про нього писали, його обговорювали, але, звичайно, не в Радянській Україні, де прийнято було на все закривати очі. Ось що писали газети: «Добра книжка. Страшна книжка... Великий героїчний твір, який абсолютно варто прочитати» («Арт Прес»); «Організовані українці повинні висунути майстра художнього слова на кандидата Нобелівської нагороди» («Ля Нувель Ревю Франсез»).

Роман «Жовтий князь» — це наша історична пам'ять, страшна, але потрібна нам для того, щоб не повторити більше жахливих помилок, що коштували життя цілим поколінням.

Заняття №

Тема. Іван Багряний (Лозов`яга). Загальний огляд життєвого та творчого шляху. Роман «Тигролови» (скорочено).

Іва́н Па́влович Багря́ний (справжнє прізвище: Лозов'ягін[1] (також: Лозов'яга);* 2 жовтня 1906, Охтирка — † 25 серпня 1963, Новий Ульм, ФРН) — український поет, прозаїк, публіцист, політичний діяч.Зміст [сховати]

1 Біографія

Народився 19 вересня (2 жовтня) 1906 року в місті Охтирці [2] в сім'ї муляра Павла Петровича Лозов'яги. Мати майбутнього письменника — Євдокія Іванівна Кривуша — походила із заможного селянського роду із села Куземин біля Охтирки. В сім'ї, крім Івана, виховувалися також син Федір і дочка Єлизавета.

У шестирічному віці почав навчатися в церковнопарафіяльній школі, потім закінчив в Охтирці вищу початкову школу. 1920 року вступив до технічної школи слюсарного ремесла, потім — до Краснопільської школи художньо-керамічного профілю.

1922 року починається період трудової діяльності і активного громадсько-політичного життя: він то завполіт цукроварні, то окружний політінспектор в Охтирській міліції, то вчитель малювання в колонії для безпритульних і сиріт. 1925 року вийшов із

комсомолу. Щоб «збагатитись враженнями» (вислів Івана Багряного), побував на Донбасі, в Криму, на Кубані.

1925 року Іван працював у Кам'янці-Подільському ілюстратором у газеті «Червоний кордон», надрукував у ній свої перші вірші [3].

Того ж 1925 року Іван під псевдонімом І. Полярний видав в Охтирці невеличку збірку «Чорні силуети: П'ять оповідань».

1926 року Іван вступив до Київського художнього інституту (КХІ), якого через матеріальну скруту та упереджене ставлення керівництва закінчити не вдалося. Навчаючись в КХІ, виходить зі спілки «Плуг», вступає до опозиційного літературного об'єднання МАРС («Майстерня революційного слова»), де зближується з самовимогливими митцями слова: Валер'яном Підмогильним, Євгеном Плужником, Борисом Антоненком-Давидовичем, Григорієм Косинкою, Тодосем Осьмачкою та інших, яких пізніше було піддано нищівній критиці з боку офіційної радянської критики та всіляко переслідувано. Саме в цей період Іван Багряний активно працював і друкувався в журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях» та інших.

У 1920-х роках видає низку поетичних творів: збірку віршів «До меж заказаних», поеми «Монголія» та «Аве, Марія» (невдовзі була заборонена цензурою і вилучена з книготоргівлі), п'єсу «Бузок» про графоманів.

1930 року побачив світ роман у віршах «Скелька». Офіційною реакцією на роман стала стаття О. Правдюка «Куркульським шляхом» в журналі «Критика», де автор говорить: «...Від самого початку поет став співцем куркульської ідеології і до сьогодні залишається таким...» [4].

[ред.]

В ув'язненні та на засланні

16 квітня 1932 року його заарештували в Харкові й звинуватили «в проведенні контрреволюційної агітації» за допомогою його літературних творів, таких як поема «Аве Марія», історичний роман «Скелька», поеми «Тінь», «Вандея», «Гутенберг», соціальна сатира «Батіг».

Багряний пробув 11 місяців у камері одиночного ув'язнення у внутрішній тюрмі ГПУ. А 25 жовтня 1932 року його звільнили з-під варті і на три роки відправили до спецпоселень Далекого Сходу. Про період перебування Івана Багряного на Далекому Сході в

1932—1937 роках досі мало відомостей: Охотське море, тайга, життя серед українців Зеленого Клину. Утеча в Україну та арешт у дорозі, новий термін (3 роки) — тепер уже в таборі БАМТАБу.

Точних даних про час повернення Івана Багряного із заслання немає: 16 червня 1938 року повторно арештований та відсидів у Харківській в'язниці УДБ-НКВС на Холодній горі. Йому пред'являють нове звинувачення — участь чи навіть керівництво у націоналістичній контрреволюційній організації. Хоч тривали довгі дні знущань та допитів, Акт про закінчення слідства 26 березня 1939 року з висунутими проти нього обвинуваченнями І. Багряний не підписав. 1 квітня 1940 року прийнято постанову, в якій відзначалося, що всі свідчення про контрреволюційну діяльність належать до 1928 — 1932 років, за що він уже був засуджений, а «...інших даних про антирадянську діяльність Багряного-Лозов'ягіна слідством не добуто». Хворий, знесилений, Іван Багряний повертається в Охтирку.

Автобіографічні подробиці про ці п'ять років життя — арешт, тортури, втечу із заслання й повернення на батьківщину — письменник використав у романі «Сад Гетсиманський».

Під час війни

Радянсько-німецька війна застала письменника в Охтирці. Він одразу пішов в українське підпілля, передислокувався до Галичини. Іван Багряний працював у референтурі пропаганди, писав пісні на патріотичні теми, статті різноманітного характеру, малював карикатури й плакати агітаційного призначення. Одночасно він брав участь у створенні Української Головної Визвольної Ради (УГВР), у розробці її програмових документів.

Попри таку завантаженість Іван Багряний не покинув літературну працю. 1944 року він написав один із найталановитіших творів — роман «Звіролови» (згодом відомий як «Тигролови»).

У січні 1944 написав, перебуваючи у Тернополі, поему «Гуляй-Поле»

В еміграції

Могила Івана Багряного в м. Новий Ульм (Німеччина)

1945 року Багряний емігрував до Німеччини. Як свідчить у «Листах до приятелів» Юрій Лавріненко, „в еміграції теж не було свободи.

Не менш, ніж заборонами, перешкоджала гітлерівська Німеччина сформуванню політичної еміграції усілякими «розенбергівськими штабами», в яких псувалися та компромітувалися і дуже пристойні люди. Багряний пішов на Захід і в еміграцію через “оунівське підпілля”.

Іван Багряний написав брошуру — програмний для нього памфлет «Чому я не хочу повертатися до СРСР?», де виклав політичну декларацію національної гідності й прав людини, яка пережила примусову репатріацію, насильство, тортури, приниження як колишній в'язень, остарбайтер, полонений, позбавлений власного імені. Він логічно обґрунтував закономірність еміграції з Радянського Союзу — батьківщини-мачухи, котра пішла на геноцид проти власного народу. 1948 року Багряний заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП) і відтоді цілих 17 років — до самої смерті редагував газету «Українські вісті». Письменник був головою Виконавчого органу Української Національної Ради і заступником президента УНР.

Помер Іван Багряний 25 серпня 1963 року. Похований у місті Новий Ульм (Німеччина) на цвинтарі, при вулиці Ройттір (Neu-Ulmer Friedhof, an der Reuttier Str.). Могила Івана Багряного — перша могила ліворуч від входу на цвинтар, що навпроти вул. Фіннінгер (Finninger Str.).

Сім'я

Дружина — Галина Тригуб родом із Тернопільщини

Характеристика творчості

Західні дослідники творчості Івана Багряного відзначали унікальну здатність письменника до «кошмарного гротеску», неабиякого гумору серед відчаю, оптимізму — серед трагедії в глухій війні, що проводиться на величезних просторах євразійської імперії. Юзеф Лободовський твердить, що «Сад Гетсиманський» перевищує силою вислову все, що дотепер на цю тему було написано, з другого ж боку — є виразним свідченням глибокого гуманізму автора, що на самому дні пекла зумів побачити людські прикмети навіть у найозвіріліших осібняків".[7]

Популярність іншого роману «Тигролови», що його Юрій Шерех вважав утвердженням жанру українського пригодницького роману, — «українського всім своїм духом, усім спрямуванням, усіми ідеями, почуттями, характерами», спричинилася до пародіювання

Мосендзом та Кленом образу багрянівського Григорія Многогрішного. Так з'явився гумористичний Горотак, що на думку Лавріненка, читався радше як беззлобний дружній шарж. Зате незадовго до смерті письменника, а саме 1963 року, з'явився друком плід заздрості й ненависті до Багряного, схоже, що витвір аноніма, бо псевдонім і досі не розшифровано, — брудна книженція «На літературному базарі. Поезія, проза і публіцистика Івана Багряного».

Премії

1963 року філія Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ) в Чикаго розпочала акцію за надання Нобелівської премії Іванові Багряному, але його несподівана смерть перешкодила офіційному висуненню на цю нагороду [8].

1992 року постановою Кабінету Міністрів України Іванові Багряному посмертно присудили Державну премію України імені Тараса Шевченка за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови».

Роман «Тигролови»

Роман «Тигролови» - перший пригодницький роман в українській літературі

Іван Багрянний увійшов в українську літературу не тільки своїм напруженим, емоційним стилем художньої мови, не тільки сміливістю своїх думок та безкомпромісністю їх викладу, коли йшлося про правду та про совість автора, але й тим, що розвинув новий жанровий різновид у нашій літературі — пригодницький роман.

Що таке пригодницький роман як жанр? Це різновид роману взагалі; це велике прозове епічне полотно, яке зображує події динамічно, на персонажів чатують численні небезпеки і непередбачувані повороти подій. Саме таким постає перед читачем роман Івана Багряного «Тигролови».

У цьому творі багато автобіографічних мотивів: сам письменник був засуджений, також втік з потяга, який мав доправити його до міста ув'язнення, якийсь час боровся за життя із дикою природою, потім зустрів родину українців... Усі ці події зображено за участі головного персонажа твору Григорія Многогрішного. Дуже динамічно й оригінально починається роман: образ дракона — символічне втілення образу поїзда, який летить крізь простір, а в ньому — «вороги народу», засуджені системою. Григорій Многогрішний постає перед нами людиною великої волі, великого розуму та надзвичайної духовної сили, він вночі вистрибує з потяга, він розуміє, що може загинути у тайзі від голоду чи від іклів диких звірів, але тут проявляється одна з головних рис характеру Многогрішного: він згоден ризикувати життям, але у рівному двобої, а не тоді, коли його намагаються зламати нечесно, підступністю і

наклепами, безпідставними звинуваченнями та фізичними тортурами.

Григорій Многогрішний знайомиться із родиною українських поселенців на Далекому Сході. Поселення Зелений Клин, описане Іваном Багряним, існувало насправді, існує і досі. Зараз у ньому мешкає трохи менше мільйона етнічних українців. Родина Сірків приймає Григорія до своєї хати, вони вбачаються йому людьми загартованими та безстрашними, такими, яким був він сам. Наталка, дівчина, яка згодом стане дружиною Григорія, викликає у мене справжнє захоплення: пристосована до життя у складних умовах тайги, вона нічого не боїться. У тексті роману українці, що поселилися на Далекому Сході, названі «уссурійськими козаками». І насправді, ці люди зберегли усі традиції нашого народу, підтвердження чому ми знаходимо у описі святкування Різдва, зберегли незламний дух народного характеру, «душевну козаччину», вони не бояться навіть тигрів, на яких полюють. Мені здається, людина не боїться нічого, поки почуває себе вільною, перебуває у гармонії із собою та світом... Але, зважаючи на історичні умови, не всім випадає таке щастя.

Я думаю, що назва «Тигролови» може бути трактована у двох аспектах. По-перше, це буквально її значення: від полювання на тигрів, яким займається родина українців у цьому далекому поселенні. Але тигроловами є й працівники НКВД, зокрема майор Медвин. Тільки в іншому розумінні: він є ловцем людських душ, який намагається зловити їх у лещата системи, зламати, понівечити назавжди. На щастя, із Григорієм Многогрішним йому це не вдається, Григорій мстить Медвинові.

Роман «Тигролови» є захоплюючим твором, як і інші пригодницькі романи високої художньої якості у світовій літературі. Під пером Івана Багряного вдало переплітаються тема кохання, тема збереження власної гідності у антигуманних суспільних умовах, мотиви втечі та помсти, мотиви небезпеки та боротьби. Це й робить твір справжнім пригодницьким романом.

Мені подобається, що поруч із гострим сюжетом, який динамічно розвивається, Іван Багряний вкладає у свій твір і глибокі роздуми про Україну і долю народу, вміщуючи їх і в авторську мову, й у вуста героїв твору. Іван Багряний бачив багато страшних епізодів за свого життя: пережив допити, ув'язнення, бачив усі страхіття більшовизму, згодом емігрував за кордон. Свій досвід, усе, чого не знали звичайні люди, які чули лише про те, наскільки «веселіше стало жити», письменник передав у своїх творах, зокрема й в «Тигроловах». Роман «Тигролови» — перший пригодницький роман в українській літературі, справжній гімн сильній незламній особистості. Я думаю, з цього твору варто винести історичні свідчення суперечливої епохи і повчитися у персонажів сміливості,

справедливості й сили духу, які є важливими рисами справжньої людини усіх часів.

Заняття №

Тема. Улас Самчук. Життєвий та творчий шлях. Роман «Марія»
(оглядово)

Біографія: Улас Самчук

(1905—1987)

Літературні псевдоніми — В. Данильчук і В. Перебендя, псевдоніми, якими письменник користувався в публіцистиці 1930—40-х років,— Іван Влодко, Ольга Волинянка, Кай, Ф. Грак; криптоніми, якими письменник користувався в публіцистиці 1930—40-х років — УС, М.П., П.Б., Б.П., В.Р., М.К., Ф.Н.

Також цілком офіційно митець мав впродовж життя два прізвища — Самчук і Данильчук (метричний запис про народження у церковній книзі зроблений на прізвище Самчук, а паспорт громадянина Канади 1975р. виписаний на Данильчука).

Улас Самчук народився 20 лютого 1905 р. у с. Дермань на Волині теперішньої Рівненської області у порівняно заможній селянській сім'ї. Село відоме православним монастирем, збудованим князями Острозькими. З ним пов'язана діяльність Івана Федорова, Даміана Наливайка, Мелетія Смотрицького.

Батько Уласа — Олексій Антонович Самчук — мав від двох шлюбів п'ятеро дітей. Улас був серед них середульшим.

У 1913р. сім'я у пошуках землі переїхала в Тилявці Кременецького повіту, де хлопець розпочав своє навчання. Цікаво, що ані цієї початкової школи, ані початкової у Дермані, ані української гімназії в Крем'янці, ані вищих шкіл —

Бреславльського та Українського вільного в Празі університетів — він уповні так і не скінчив: у перших двох випадках завадили Перша світова війна й польська окупація, потім — арешт і мобілізація до польського війська, згодом — літературна діяльність.

Навчаючись у Кременецькій гімназії, Самчук редагував рукописні журнали «Юнацтво» і «Хвиля». Він був головою літературного гуртка «Юнацтво», яке видавало однойменний журнал. Тут Улас почав писати малі оповідання, три романи, вірші та публіцистичні твори. У 1922р. у журналі «Юнацтво» Самчук помістив вірш «Не любити не можу свою я країну...».

У 1923 р. він вступив до кременецької організації «Просвіта». Наступного року зробив спробу переходу польсько-радянського кордону, яка скінчилась ув'язненням до польської в'язниці (причина нелегального подолання кордону пояснювалась дуже просто: Упас хотів «стати письменником», а це, на думку 19-річного Самчука, могло зреалізуватись тільки в Києві). У 1926 рр. у с Дермані Самчук організував школу «українського національного танку», кваліфікацію для чого отримав перед тим на курсах митця народного танцю В. Авраменка.

У 1926 р. у варшавському журналі «Наша бесіда» Улас Самчук опублікував перше оповідання «На старих стежках». За політичними мотивами він залишив Польщу і переїхав до Німеччини.

Але в передвоєнній Німеччині важко було знайти цілісне українське середовище, тому згодом він; переїжджає до Праги. Прага привела Самчука у велику літературу і велику політику; Протягом- 1929—1931 рр. Самчук навчався в Бреславському університеті та в Українському вільному університеті в Празі.

У 1931—1935 рр. у нелегальних революційно-пропагандистських журналах УВО-ОУН «Сурма» і «Український націоналіст» Самчук помістив 25 політичних «фейлетонів», частина яких була у 1932р. видана пропагандистським відділом УВО (українська військова організація) окремою книжкою під псевдонімом Ольга Волинянка (ОУН — організація українських націоналістів, політична партія, яка виникла у Відні 1929р. УВОфактично стала її бойовим підрозділом).

У 1932 р. написаний роман «Кулак», перша частина трилогії «Волинь» («Куди тече та річка»), наступного року роман «Марія» — твір, що висвітлює події страшного голодомору в Україні в 1932—1933 роках. У 1936 р. Самчук видає збірку ранніх оповідань «Віднайдений рай» і роман «Гори говорять», що був присвячений боротьбі закарпатських українців за незалежність.

1937 р. була створена Культурна референтура Проводу українських націоналістів на чолі з О. Ольжичем. Центром Культурної референтури стала Прага, а однією з головних установ — Секція митців, письменників і журналістів, де головував Самчук. У 1938—1939 рр. письменник їздив Закарпаттям, агітуючи за проголошення незалежності Карпатської України, посідав місце референта пропаганди УНО (українське національне об'єднання) в Хусті, будучи одночасно «звітодавце» командування Карпатської Січі до нью-йоркської «Свободи» і паризького «Українського слова». В Чехії, Німеччині, Польщі об'їздив протягом 1940 — 1941 рр. з виступами десятки українських міст, містечок, селищ, сіл, громад і організацій.

У 1941 —1942 рр. У. Самчук редагував газету «Волинь», згодом працював у Німецькому пресовому бюро. У березні 1942 р. його заарештувала німецька влада за звинуваченням у тому, що він надав редагованій ним газеті небажаного для окупантів самостійницького характеру. Проте незабаром Самчука випустили.

У 1943 р. письменник повертається до Львова, але наступного року знову опиняється в Німеччині, рятуючись від радянської влади. Тут включається в роботу, присвячену згуртуванню письменницьких сил, яким належало творити на еміграції «велику літературу». Саме так називалася і доповідь Уласа Самчука на відкритті першого з'їзду МУРУ, головою правління якого він був обраний 22 грудня 1945р.

1944 —1987рр. — період «другої еміграції» письменника. У 1946 р. під час перебування Самчука в таборах для переміщених осіб виходить друком його повість «Юність Василя Шеремета». У 1948р. він переїздить до Торонто (Канада).

Після переїзду основна частина творчих зусиль Самчука припадає на написання спогадів: «На білому коні» (1955), «Чого не гоїть огонь» (1959), «На коні вороному» (1975), «Планета Ді-Пі» (1979).-У 1980р. — вийшов останній з розпочатих вивершених за океаном романів Самчука «Слідами піонерів», присвячений життю заокеанської української еміграції.

Роман «Втеча від себе» (остання частина трилогії «Ост»), у якому Іван Мороз знаходить свою другу домівку — канадську, виходить у 1982 р.

Письменник помер у Торонто 9 липня 1987р.

Про свій рід і своє життя Улас Самчук розповів у книгах спогадів «На білому коні» та «На коні вороному», як і в інших книгах мемуарного характеру — «П'ять по дванадцятій» (1954), «Планета Ді-Пі» та романі-хроніці «Чого не гоїть огонь». Цими книгами Улас Самчук здобув собі в літературі тривке

місце талановитого письменника-мемуариста. Окрім названих творів, письменник написав роман «Юність Василя Шеремети» і до кінця життя працював над проблемним романом «Ost».

Перша книга трилогії «Морозів хутір» (1948) написана талановито, по-мистецьки вражаюче. Дещо поступаються у художньому відношенні наступні книги «Темнота» (1957) і «Втеча від себе». Роман «Ost» був висунутий співробітниками російського емігрантського журналу «Современник», з яким активно співпрацював У. Самчук, на Нобелівську премію. Одержати цю премію він не міг, оскільки положенням про премію вимагається, щоб письменник жив аї своїм народом, на рідній землі, у своїй державі.

Одним з найкращих творів Самчука по праву вважають **повість «Марія»** — про воїстину страшні метаморфози людського буття в умовах більшовицького геноциду, серед сили-силенної гріхів якого був і чи не найбільший — Голодомор. Жах цієї трагедії подається крізь призму образу Марії, яка на сімдесятому році життя зазнає разом з рештою українців страшного геноциду. З огляду на похилий вік головної героїні, ця трагедія, може, і не виглядала б такою вражаючою, якби читач з кожною сторінкою твору усе чіткіш не усвідомлював, що у цій старій жінці уособлена сама Україна. Несхитна в моральних своїх навичках та переконаннях, але беззахисна перед злом. У романі «Марія» Улас Самчук створив цілий ряд яскравих оригінальних персонажів. Багато з них є втіленням певної авторської ідеї, є символом.

Символ - це художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття і т. ін.

Головна героїня твору носить біблійне ім'я Марія. Як і Матір Божа, Марія пройшла складний життєвий шлях.

Хоча доля Марії досить типова для сільської жінки того часу, усе ж автор зумів створити оригінальний образ сильної жінки. Її життя схоже на життя тисячі сільських жінок. Та ж важка праця біля землі, ті ж пріоритети, такі ж погляди. Усі свої зусилля спрямовує вона на створення сім'ї, на добробут.

Вирізняє Марію сила характеру. Цілеспрямована, вона точно знає, що їй потрібно для того, щоб стати щасливою. Марія вперто змінює свою долю, і доля здається, тому що любить трудолюбивих і впертих людей.

Перші її дні - сонячні, наповнені світлом та теплом. Марія - бажана дитина в батьків, про неї дбають і люблять. Та світлі дні швидко минають - помирають батьки, і Марія залишається сиротою. Вона швидко звикає до важкої роботи, бо заробляти для себе мусить сама.

Коли Марія підрастає, доля знову дарує сонячні дні: природа щедро наділила Марію красою, і вже з 15 років за нею впадають хлопці. Перше і єдине кохання дає надію на щасливий шлюб, та Корнія забирають на службу, яка в той час була дуже довгою та

небезпечною. Від Корнія немає звісток, і Марія, за порадами людей, виходить заміж за порядного і хорошого господаря Гната. Та їх шлюб позбавлений основи - взаємного кохання. А без нього щастя для Марії неможливе.

Тому повертається вона до коханого Корнія. Тяжкою працею, терпінням і любов'ю знову наближала Марія свої сонячні дні. Поступово її кохання та праця біля землі змінила грубого матроса Корнія на турботливого чоловіка, дбайливого господаря, мудрого батька, у шлюбі з коханою людиною народилися такі бажані для Марії діти, важка праця принесла добробут й повагу людей.

Та хмари знову закривають сонце для Марії. І на цей раз хмари - нова влада, яка перетворює їх із заможних господарів на жебраків, морить голодом її дітей, висилає назавжди на Соловки її улюбленого сина Лавріна, одурманює комуністичними ідеями Максима.

Самотня вона прощається з життям, добігають до кінця її дні. Цій жінці судилась нелегка доля, вона пізнала і найбільше щастя і найважче горе, доля то підносила її до вершин щастя, то стрімко кидала в безодню горя.

За жанром "Марія" – це роман-хроніка, події в романі розгортаються в хронологічній послідовності, від народження Марії і до її останніх днів.

Заняття №

Розділ. Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.. Вступ.

У другій половині ХХ ст. змінюється суспільна культурна атмосфера у світі. Пом'якшення клімату, бурхливий розвиток науки і техніки позначилися на всіх сферах життя і мистецтва. Важливою подією 60-х років став вихід людини в космос, що змусило світ замислитися над долею цивілізації. З освоєнням зоряного простору людство почало пов'язувати нові проекти перетворення дійсності. У.Еко назвав 60-і роки "пробудженням від важкого сну з кривавими картинами й сценами численних убивств". Однак світові не вдалося розв'язати всі свої проблеми. Духовне піднесення заступив трагізм загрози екологічної кризи та ядерної катастрофи. Найбільшою подією кінця ХХ ст. став крах соціалістичної системи, що привело до зміни географічних та економічних кордонів, пошуків нових засад співіснування різних держав; цей процес триває нелегко, що

пов'язано зі складністю зміни суспільних форм і свідомості, однак головний результат ХХ ст. - усвідомлення людством згубності насильства у всіх його проявах і взаємозалежності всіх на планеті.

Світовий прогрес другої половини ХХ ст. визначився передусім розвитком західної цивілізації, що мала як переваги, так і недоліки. З одного боку, люди отримали сучасну техніку, поліпшились умови життя, а з іншого - цивілізація почала поглинати особисті інтереси, негативно впливаючи на моральний

- стан суспільства. Посилнюється загальна відчуженість, дійсність перетворюється "на механічний театр-маріонеток, де режисером виступила пані Машина" (А. Камю). Урбанізація призводить до знеособлення людини, яка відчуває себе "дуже незатишно у холодному Всесвіті"(У.Еко).

Кінець ХХ ст. викликав занепокоєння у багатьох представників культури. Відчуженість людини, зміна суспільних устоїв, бурхливий розвиток цивілізації, відмова від колишніх ідей поставили нові запитання: що буде з людиною і світом, куди прямує суспільство, як відновити моральні цінності? Тому центральним явищем літературного процесу другої половини ХХ ст. став перехід до постмодернізму, який філософ А.М. Фуко назвав "хворобливим дитям літератури кінця віку, сповненим лихих передчуттів, катастрофічності, страху перед дійсністю".

Постмодернізм (лат. *past* - префікс, що означає наступність; фр. *moderne* - сучасний, найновіший) - загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, головними рисами яких є показ зруйнованої свідомості, деформованої дійсності, задушливої атмосфери епохи.

З'явившись у 1917 році, термін поширився наприкінці 60-х спершу для означення стильових течій в архітектурі, спрямованих проти безликої стандартизації та техніцизму, а невдовзі - у літературі та живописі. Популярності постмодернізму сприяли міркування філософів Ж.Дерріди, Ж.Батая, Ж.-Ф.Ліотара.

На Заході поява постмодернізму була зумовлена переважно вичерпністю індустріального суспільства - виникненням мультинаціональних монополій, комп'ютерної цивілізації, загрозою екологічної та ядерної катастроф, а також необхідністю оновлення модернізму. В літературах країн Східної Європи, на думку українського літературознавця Г. Сиваченко, це явище, крім того, виникло і як одна з небагатьох можливостей для письменника зберегти власну мистецьку й людську позиції, відстояти, бодай у такий спосіб, власний погляд на світ за умов потужного політичного та ідеологічного пресингу.

Постмодернізм - явище досить широкого масштабу, що виникає на основі тотальних технологій та ідеологій, проте не обмежується їх запереченням. Думка філософа Ж.Бодрійяра про те, що реальність

"агонізує", стала крилатою серед постмодерністів. А.-М.Фуко ще в 60-х роках висунув питання: "Чи не вмерла вже сама людина?"

Герой літератури постмодернізму - людина, що загубилась у повсякденному бутті, втратила зв'язок із Всесвітом, гостро переживає власну відчуженість і втрату духовних орієнтирів. Вона не відає, куди йти, у що вірити, навіть про що думати й що відчувати, оскільки її думки й почуття zdeформовані під впливом трагічної дійсності. Постмодернізм в образно-символічній формі відтворює загальний абсурд життя, розрив соціальних і духовних зв'язків у світі, падіння людства у безодню, де немає шансів на спасіння.

Твори постмодернізму відрізняються особливою поетикою. Автор взаємодіє з текстом, як з цілим світом. Розуміння "тексту як світу" зумовлює численні ремінісценції, підкреслену цитатність, які, з одного боку, відтворюють дійсність у розбитих образах колишньої культури, а з іншого - нагадують про необхідність об'єднати "розірвані шматки реальності" в цілісну картину, віднайти втрачений зв'язок між подіями, думками, почуттями.

Надзвичайної актуальності в літературі постмодернізму набув прийом естетичної гри. Гра письменників з реаліями буденності та літературними архетипами (прообразами) порушує глибинні зв'язки, замість морального підґрунтя - плазма бездуховності. У багатьох творах життя постає страшним театром, якимось апокаліптичним карнавалом. Літературна гра дає можливість переосмислити дійсність, більше того - переграти певні ситуації, щоб знайти відповіді на складні питання. А коли гра поєднується зі сміхом, вона перетворюється на протистояння загальному абсурду. Відомий теоретик і практик постмодернізму італійський учений і письменник У.Еко вважає, що, "коли вже минуле неможливо знищити, оскільки його знищення веде до німоти, його слід-переосмислити іронічно, без наївності", позбавляючи людину страху від жахливого буття.

Сюжет у постмодерністських творах, як правило, розпадається на велику кількість мікросюжетів, відступів, коментарів тощо. Текст є своєрідним колажем думок, почуттів, ситуацій, ремінісценцій; Мета такого "роздрібнювання" оповіді - показати втрату цілісності у самій дійсності, дисгармонію існування людини у світі. Однак усі мікросюжети об'єднуються в творчій уяві оповідача. Він постає як Творець і водночас як персонаж більшої, ніж "текст", реальності - життя. Письменник сподівається, що особистість зможе подолати власну відчуженість і стати об'єднуючою силою не лише у "тексті", а й у світі.

Характерною ознакою постмодернізму є поєднання комічного і фантастичного. Пародія, гротеск, художнє передбачення допомагають авторам оволодіти логікою абсурду, зазирнути за межу реального, протиставити суцільному хаосу "сміх життя".

Нерідко представники постмодернізму застосовують елементи різних напрямів і течій - реалізму, натуралізму, "поточку свідомості", експресіонізму, сюрреалізму та ін., які активізують пошук засобів боротьби з трагічністю буття.

Постмодернізм - це складний і багатомірний рух сучасної думки, її своєрідна реакція на зміни у світовій цивілізації. За словами американського дослідника Дж.Гассана, це "зусилля зрозуміти наше історичне сучасне, досягнути взаємовплив мов", знання і влади в нашу епоху, поєднати й підтримати реальні категорії нашої екзистенції". На думку Г.Сиваченко, постмодернізм - це значною мірою усвідомлена праця з іншою матерією, з простором культури, що є категорією не менш реальною.

Постмодернізм розвивається у жанрах фантастичної притчі, роману-сповіді, антиутопії, оповідання, міфологічної повісті, соціально-філософського і соціально-психологічного роману та ін. Жанрові форми можуть поєднуватись, відкриваючи нові художні структури. Визнаними "майстрами постмодернізму є У.Еко, Кобо Абе, Д.Фаулз, І.Кальвіно, В.П'єцух, А.Бітов, Ю.Андрухович та ін.

У другій половині ХХ ст. активізується жанр наукової фантастики, який у своїх кращих зразках поєднується з прогностикою (прогнозами на майбутнє) та антиутопією. Письменники-фантасти намагаються усвідомити загальні тенденції розвитку цивілізації, показати вплив наукових досягнень на життя людини, попередити про небезпечність перетворення особистості на "гвинтик" державної машини, про відповідальність людства за долю Всесвіту. Фантастична оповідь дедалі більше отримує символіко-алегоричний характер, містить широкі філософські узагальнення (Дж. Ацдайк, К.-А.Портер, Дж.-Р.Толк'єн, Р.Шеклі, Р.Бредбері, С.Лем, А. і Б.Стругацькі та ін).

У цей період у прозі, поезії, драмі посилюється тенденція до поглиблення інтелектуалізму.

Інтелектуалізм (лат. intellectus - розум, пізнання, intellectualis - розумовий, розсудливий) - умовна назва стильової домінанти твору або літературної течії, роду, жанру, пов'язаних з відчутною перевагою інтелектуально-розумових елементів образного мислення над емоційно-чуттєвими.

Інтелектуалізація літератури другої половини ХХ ст. виявляється в посиленні уваги до складних філософських проблем (людина і світ, природа і цивілізація, техніка і культура, прогрес і мораль тощо), а також у схильності персонажів, оповідача, ліричного героя до розумових рефлексій, самоаналізу, у розбитті драматизму процесу мислення, у тяжінні до певних розумових абстракцій. Розвиток і протиборство ідей, понять стає рушійною силою сюжету. У цей період інтелектуалізм визначив розвиток притчі, філософського роману, драми ідей, філософської лірики.

У передвоєнний час виникає, а після Другої світової війни активно розвивається екзистенціалізм. Екзистенціалізм (лат. *existentiel* - існування) - напрям у філософії і течія модернізму, в якій джерелом художнього твору є сам митець, що виражає життя особистості, створюючи художню дійсність, яка розкриває таємницю буття взагалі.

Джерела екзистенціалізму містились у працях німецького мислителя XIX ст. Е.-С.К'єркегора. Теорія сформувалася в працях німецьких (М.Хайдеггер, 1889-1976; К.Ясперс, 1883-1969) та французьких (А.Камю, 1913-1960; Ж.-П.Сартр, 1905-1980) філософів та письменників. М.Хайдеггер уважав, що мистецтво не можна аналізувати, інтерпретувати, його потрібно тільки переживати. Правда, яку несе твір, завжди суб'єктивна та індивідуальна, бо реальність піддається в художньому творі "запереченню", вона "переборюється", підтверджуючи активність свідомого й підсвідомого у митця. Ці положення по-різному розвивають представники екзистенціалізму. Для Г.Марселя характерне дещо містичне розуміння цих постулатів, для Ж.-П.Сартра - соціально-політичне. К.Ясперс розумів мистецтво як спосіб формування в людини потреб свободи, передусім політичної.

Екзистенціалізм у художніх творах відбиває настрої інтелігенції, розчарованої соціальними та етичними теоріями. Письменники прагнуть збагнути причини трагічної невлаштованості людського життя. На перше місце висуваються категорії абсурду буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті. Представники цієї філософії стверджували, що єдине, чим володіє людина, це її внутрішній світ, право вибору, свобода волі.

Екзистенціалізм поширюється у французькій (А.Камю, Ж.-П.Сартр та ін.), німецькій (Е.Носсак, А.Деблін), англійській (А.Мердок, В.Голдінг), іспанській (М. де Унамуно), американській (Н.Мейлер, Дж.Болдуїн), японській (Кобо Абе) літературах. В Україні проявився у 1920-х роках у творчості В.Підмогильного, пізніше - у спадщині І.Багряного, Т.Осьмачки, В.Барки, В.Шевчука та ін.

У другій половині XX ст. розвивається "новий роман" ("антироман"), який, на думку Д.С.Наливайка, виникає як заперечення екзистенціалізму.

Антироман - жанровий різновид французького модерного роману 1940-1970-х рр.

Термін уперше запровадив Ж.-П.Сартр у передмові до роману Н.Саррот "Портрет невідомого" (1947). Представники цього жанру (Н.Саррот, А.Роб-Грійє, М Бютор, К.Симон та ін.) відтворювали розірвану свідомість особи, стан її почуттів та вражень. В антиромані нема "відображеної дійсності", комфорту, сюжетних колізій, зав'язки чи розв'язки, нема героя; його вмотивованих

вчинків, емоцій. В естетиці антироману важливе місце посідають прийоми безгеройної та безфабульної розповіді. Кожний із письменників використовує свою манеру письма, вдаючись то до зображення містичної влади речей над людьми (А.Роб-Грійє), то до "напіврозмови", потоку свідомості, внутрішньої діалогічності підсвідомого (Н.Саррот), то до мозаїки сприймань, захоплень, роздумів (М.Бютор). Протиставляючи себе майстрам класичного роману в аспекті змалювання сучасної людини й шукаючи нових засобів виразності, "нові романісти" досягли неабиякої майстерності, проте деякі письменники, як Ф.Соллерс, Ж.Рікардо, зазнали творчої поразки, відмовившись від показу духовного світу людини.

Значним явищем театрального авангарду другої половини ХХ ст. є так звані "театр абсурду". Цей термін набув свого поширення, завдяки монографії англійського літературознавця М.Ессліна ("Театр абсурду" - 1961). М.Есслін об'єднав драматургів другої половини ХХ ст. за певними типологічними ознаками, а саме: відсутність місця й часу дії, руйнування сюжету і композиції, ірраціоналізм, парадоксальні колізії, сплав трагічного і комічного. У драмі "театру абсурду" нічого не відбувається, а те, що діється, - абсурдне й незрозуміле, - чиниться невідомо чому й задля чого. М. Есслін, уводячи новий термін, підкреслював, що саме поняття абсурду щодо явищ сучасної драматургії не вміщується в його словникове значення "безглуздя" чи "нісенітниця". Воно має глибокий морально-філософський сенс, і "театр абсурду" слід розглядати не як щось негативне, а як відображення суттєвих духовних тенденцій нашого часу, від творення стану сучасної людини, що знаходиться у розладі зі світом, природою, іншими людьми, із самою собою.

Найталановитішими представниками "театру абсурду" є С.Беккет, Е.Йонеско, Е.Олбі, М.Фріш, С.Мрожек, Г.Грасс, Дж.Релбер, А.Копіт та ін., хоча самі драматурги заперечують свою приналежність до будь-якого напрямку чи школи. Різні дослідники неодноразово робили спробу "винаходу" нового терміну щодо явищ, які криються за поняттям "театр абсурду". Серед них: "театр обурення" (Р.Брустайн), "театр протесту і парадоксу" (Дж.Веллворт), "театр насмішки" (Е.Жакар) тощо. Невизначеність терміну, втім, не заперечує усталених тенденцій у сучасній драматургії, яка продовжує пошук нових шляхів у мистецтві.

Помітним явищем у світовому процесі другої половини ХХ ст. став "магічний реалізм".

"Магічний реалізм" - напрям, у якому органічно поєднуються елементи дійсного та уявного, реального і фантастичного, побутового та міфологічного, ймовірного і таємничого, повсякденного буття і вічності.

Найбільш розвинувся в латиноамериканській літературі (А.Карпент'єр, Ж.Амаду, Г.Гарсія Маркес, М.Варгас Льюса,

М.Астуриас та ін.). Особливу роль у творчості цих авторів відіграє міф, який виступає основою твору. Митець, намагаючись осмислити різноманітні явища (реальні, культурні, свідомі, підсвідомі та ін.), прагне до універсальності своїх образів і створення загальної моделі буття. Класичним зразком такого методу є роман Г.Гарсія Маркеса "Сто років самотності" (1967), де в міфічно-реальних образах відтворено історію Колумбії та всієї Латинської Америки.

На думку А.Карпент'єра, специфіку латиноамериканського "магічного реалізму" зумовлює прихильність письменників до барокових форм, які дозволяють створити дивовижний і яскравий світ, "де поєдналися усі раси й культури і зустрілись усі епохи". Автори намагаються осмислити історичний ДОСВІД людства у широкому міфологічному і культурному контексті, не зосереджуючись на окремих фактах чи подіях, а висвітлюючи загальні тенденції духовної та суспільної еволюції.

У другій половині ХХ ст. розвивається і традиційний реалізм, який набуває нових ознак. Зображення індивідуального буття все "більше поєднується з історичним аналізом, що зумовлено прагненням митців усвідомити логіку соціальних законів (Г.Белль, Е.-М.Ремарк, В.Биков, Н.Думбадзе та ін.). У художній прозі помітне місце посідає філософська та політична публіцистика.

Ускладнюються засоби побудови твору: в оповіді переплітаються різні часові й просторові плани, події розгортаються в різних напрямках. Нерідко використовується композиційний принцип контрапункту - поєднання відносно незалежних сюжетних ліній, які розвиваються з неоднаковою швидкістю і не завжди послідовно (Б. Пастернак, У. Фолкнер та ін.). Цей принцип допомагає письменникам відтворити багатогранність сучасної епохи.

Помітне прагнення реалістів до широких узагальнень, що виявляється в зображенні подій різних країн і народів від глибокої давнини до наших днів. Світ неначе отримує втрачену цілісність в уяві письменників, які тяжіють до возз'єднання реальних зв'язків і стосунків (Ч.Айтматов, Е.Хемінгуей та ін.). Однак синтетизм оповіді часто порушується - і в змісті, і в композиції, і в стилі твору, що засвідчує відсутність гармонійної єдності в навколишній дійсності.

Як зауважив О.Зверєв, реалістична література ХХ ст. відбила розпад Всесвіту на окремі світи, показала драматизм існування людини, у якої не залишилось "іншого реалізму особистого життя - самотнього, жакливого, безнадійного, але все-таки справжнього" у загадковому і таємничому бутті.

Таким чином, літературний процес другої половини ХХ ст. визначається передовсім переходом від модернізму до постмодернізму, а також потужним розвитком інтелектуальної тенденції, наукової фантастики, "магічного реалізму", авангардистських явищ тощо. Загалом мистецтво другої половини

XX ст. відрізняється особливим драматизмом, але, як писав Е.Хемінгуей, "надія приходить нізвідки, і в цьому її сила". У літературі останнього часу висловлюються сподівання на повернення світові втрачених ідеалів, відновлення порушених зв'язків, подолання відчуженості.

Запитання і завдання

1. Визначте умови появи постмодернізму в країнах Західної та Східної Європи.
2. Назвіть головні ознаки постмодерністських творів.
3. Як ви розумієте формулу "світ як текст" і "текст як світ"? Поясніть її на прикладі прочитаних творів.
4. З якою метою представники постмодернізму використовують літературну гру?
5. Назвіть модерністські течії, які продовжують розвиватися в 50-90-і роки, а також нові.
6. Що таке "магічний реалізм"? У творчості яких письменників він представлений?

Заняття №

Тема. Василь Симоненко. Життєвий шлях та літературна творчість. Поезії «Лебелі материнства», «Задивляюся у твої зіниці...», «Є тисячі доріг...», «Ікс рлюс ігрек», «Ну скажи, хіба не фантастично»

Мета: поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Василя Симоненка; проаналізувати його поетичний твір «Лебеді материнства», звертаючи увагу на його ідейно-художній та символічний зміст, жанр, образи; розкрити поняття «ліричний герой»; розвивати вміння учнів зв'язно й грамотно викладати свої думки, почуття, спостереження; робити висновки; виховувати почуття поваги до творчості В.Симоненка, любові до Батьківщини, повагу й синівську вдячність матері.

Обладнання: портрет Василя Симоненка, виставка книжок з творами поета,

картини, фотознімки із зображенням матері і дитини, словник – ключ до поезії В.Симоненка, підручник, фото хати, де народився В.Симоненко; мультимедійний проектор, екран, комп'ютер.

Міжпредметні зв'язки: музика, образотворче мистецтво, кінематограф.

Скільки б не судилося страждати,

Все одно благословлю завжди

День, коли мене родила мати

Для життя, для щастя, для біди.

В.Симоненко

I. Організаційний момент

II. Вступне слово вчителя

У шістдесяті роки ХХ століття в українську літературу ввійшов молодий, талановитий поет, який згодом став символом правди і незрадливої любові до України. Це Василь Симоненко. Не судилося його таланту розкритися вповні, але те, що він створив нетлінне. Слово його – коштовне надбання. Воно сяє всіма мальовничими гранями. Симоненко не думав про літературну славу – вона прийшла до нього посмертно й утвердилася на віки.

Його поезія витримала випробування протягом кількох десятиліть. Чим же бере за живе Симоненко? Простотою, щирістю вислову, глибоким проникненням у душу людини, в її зачарований світ, самобутньою образністю поетичної мови, патріотичним звучанням своєї музи.

Олесь Гончар зазначав: «Серед літераторів трапляються й такі, без яких їхня доба могла би спокійно обійтися, нічого істотного не втративши. А є такі, що стають виразниками свого часу, живими нервами його драм і борінь, відтворюють у собі самий дух епохи - її кровообіг проходить крізь них. Є такі, чия творчість стає мовби часткою нашого буття, часткою повітря, яким ми дихаємо... Симоненко такого типу поет!»

Його світлій пам'яті, його палкому і ніжному слову присвячений наш урок.

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда за питаннями

1. Які твори художньої літератури В.Симоненка вам відомі?

/ Казки «Подорож у країну Навпаки», «Цар Плаксій та Лоскотон»/

2. Чим вони запам'яталися?

/Цікавим напруженим сюжетом, своєю повчальністю/

3. Чому твори Василя Андрійовича є популярними і цікавими для сучасного читача?

/Проблеми, які розкриває у своїх казках поет, є і сьогодні, тому твори письменника являються актуальними для сучасного читача/

4. Чим повчальні казки В.Симоненка?

/Автор засуджує жорстокість, зло, песимістичний світогляд в образі царя Плаксія, а підносить добро та оптимізм в образі Лоскотона. А в казці «Подорож до країни Навпаки» автор вчить цінувати своїх батьків, допомагати їм, не лінуватися. Отже, твори Василя Симоненка повчальні./

IV. Мотивація навчання школярів

Сьогодні ми поглибимо знання про життя і творчість Василя Симоненка, проаналізуємо його поезію «Лебеді материнства».

У зошиті запишіть тему уроку та епіграф, що є рядками поезії письменника .

- Чому в цих рядках автор пише, що мати народила дитину не лише «для життя, для щастя», а й «для біди»?

- Хіба не для добра народжується дитина?

- Чому авторові треба було писати ще й про біду в житті?

V. Вивчення нового матеріалу

1. Слово вчителя

Уявіть собі учня, який читає більше за вчителів, який щодня йде до школи за 9 км (такий же і зворотний шлях), при цьому навчається на «відмінно» і закінчує школу із золотою медаллю. Це про майбутнього видатного українського поета Василя Андрійовича Симоненка.

2. Розповідь про життя і творчість поета задалегідь підготованими учнями.

/Псевдоніми – В.Щербань, С.Василенко, Симон.

Народився поет 8 січня 1935 року в селянській сім'ї в Біївцях Лубенського повіту на Полтавщині. Дитинство припало на роки війни, було трудним, голодним, зростав Василь без батька, який залишив родину. Але хлопець ніколи не був обділений материнською любов'ю та ласкою. Допомогали дідусь та бабуся, які любили свого кмітливого онука. Дідусеві присвятив сердечного вірша «Дід умер» та «Дума про діда».

Від матері, Ганни Трохимівни, та діда Федора малий Василько брав перші уроки життя, уроки доброти, любові, невтомну жагу знань. Дід був неписьменним, не ходив до школи, але самостійно навчився грамоти, багато читав, розповідав онукові про минуле, давав корисні поради Василеві.

Писати хлопець почав ще у шкільні роки, писав вірші для шкільної стіннівки. До школи дорога була не близька – 9 км. Мати згадує: «Повоєнні роки були люті й сніжні. А пальто у Васі – пошарпане, чоботи – діряві. Тільки ніколи, ні разу він не запізнився на урок. Було, питаю його: «Важко тобі, Васю?..» А він весело відказує: «Та чого там важко? Доки дійду до школи, то всі уроки повторю, а як назад вертаюся, то всі пісні переспіваю» ».

У 1952 році Василь Симоненко вступив на факультет журналістики Київського університету імені Т.Шевченка. Студентське життя було багате на дружбу на мрії про майбутнє. У роки навчання Симоненко продовжує писати, але з друком своїх творів не поспішає. Згодом почав активно працювати в університетській літературній студії, де його обрали старостою. По закінченню університету Василь працює в газетах Черкащини. Його замітки, нариси, репортажі, статті відзначалися глибоким змістом та гостротою, безкомпромісністю, а це не завжди подобалося начальству.

Перша збірка поезій «Тиша і грім» дійсно була громом серед застійного болота брехні, підлабузництва, кар'єризму та чинопочитання. Інших своїх збірок поет так і не дочекався, слава та визнання прийшли до нього набагато пізніше, серед них і Державна премія ім. Тараса Шевченка./

3. Слово вчителя.

В.Симоненко усім серцем любив рідний край, виступав на захист української державності, мови, культури, людської гідності та честі. Тож не випадковим є у нього вірш «Лебеді материнства». Можливо, не кожна людина в Україні знає цей вірш, але крилаті рядки «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» відомі, певно, кожному.

4. Аналіз поезії «Лебеді материнства»

Звучить аудіо запис поезії.

Проблемне запитання

Чому письменник дав саме таку назву поезії? Чому не «Лебеді батьківства» або «Батьківські дороговкази»?

/ Назва поезії романтична. В.Симоненко знайшов яскраві образи, щоб передати силу любові до Батьківщини, до рідної української землі. Почуття патріотизму – найсвятіше почуття людини. Кожен із нас любить землю, де він народився, виріс, мову, вперше почуту з уст матері, вулицю, на якій зростав. Любить сильно, щиро. А от знайти слова, щоб висловити любов, - важко.

В.Симоненко знайшов такі слова. Він зумів передати у поезії глибину любові до рідної матері, й любов до прекрасної неньки нашої – України у простих і щирих словах./

-Виразне читання поезії учнями.

- Перевірка сприйняття тексту/фронтально/

- Які емоції викликала у вас ця поезія?

- Прочитати виразно перших шість дворядків. Які картини постають на початку вірша? /чарівний світ казки/

- У якій формі побудований вірш? /Монолог матері, звернення матері до сина, напутнє слово матері до сина./

- Про який вибір ідеться в поезії? /Вибір життєвого шляху./

- Який твір за жанровою своєрідністю нагадує поезія «Лебеді материнства»? /Колискову/

- Про що співає мати дитині? /зчитати 7- 14 дворядків/. Що мала на увазі жінка під «приспаними тривогам»?

- Яке значення для кожного з нас має батьківська хата?

- У яку дорогу має вирушити син, коли виросте? / У життєву/

- Від чого застерігає мати свою дитину?

- Сформулюйте тему твору. / Материнська любов до дитини, турбота за її долю/.

- У яких рядках виражається ідея вірша?

/ «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину»./

Пояснення учням терміну «ліричний герой»

У переважній більшості ліричні вірші від першої особи, а тому часто ототожнюють автора і ліричного героя. Проте ці поняття не тотожні, бо, розповідаючи про себе, автор водночас розповідає про свій час, настрої і

переживання свого покоління, тобто додає вимисел. Отже, ліричний герой – умовна дійова особа, внутрішній світ якої /думки, почуття, переживання/ відображаються у ліриці.

З'ясуйте поняття «ліричний герой». / стр 242/ . Запишіть у словнички визначення поняття.

Робота в парах

Які почуття характерні ліричному герою цієї поезії? Створіть його літературний портрет. / Чуйний, ніжний, лагідний, люблячий, спокійний, патріот.../

Робота в групах

- Які образи – символи є в поезії? Поясніть їх роль. У разі потреби зверніться до словничка – ключа.
- Проаналізуйте зображувальні засоби / метафори, епітети, уособлення, порівняння/. Які функції вони виконують?
- Проаналізуйте мовні особливості (фігури мови /риторичні звертання, алітерація, заперечення/)
- Створити асоціативний куц до слова «Батьківщина».

I група (У творі є буквальный і символічний зміст. Слів-образів, що мають символічне значення, багато. Вони сприяють розумінню тексту.

Лебеді — символ чистоти, милосердя, Діви Марії. Тобто у вірші це — птах матері.

Зорі — присутність божества, ангела-посланця Бога, надія. Оскільки у християнстві зорі означають божественне благе ставлення, то вданій поезії мова йде про благе ставлення Бога до дитини.

Лимани (вода) — символ народження; символ мінливого людського життя.

Мати є символом усіх духовних речей. „Материнська добра ласка в неї за плечима": мати — джерело духовності, усього доброго і ніжного.

Півень у праукраїнців вважався передвісником зорі, а отже, пробудження життя.

Інші символи трактуються за словником-ключем.)

II група (У вірші багато різних зображувальних засобів. Надзвичайно яскраві епітети.

„Лебеді рожеві". Рожевий колір символізує ставлення до життя як до казки, небажання або невміння помічати негаразди. У дитинстві все бачиться красивим, ніжним, добрим.

„Зорі сургучеві". Епітет „сургучеві" допомагає уявити не лише темний брунатний колір. Оскільки це в'язка речовина, то можна передбачити, що автор використовує його, щоб описати картину дитячого сну.

„Приспані тривоги". Тривоги, проблеми для дитини поки що не існують. Тому вони приспані.

„Тихі зорі". Зорі не можуть бути іншими. Вони не вміють видавати ніяких звуків. Епітет „тихі" підкреслює, що коли дитина засинає, усе навкруги затихає, щоб у неї був спокійний сон.

Письменник чимало застосовує уособлень і метафор.

„Заглядає в шибу казка сивими очима". Це уособлення.

„Завше будуть мандрувати очі материнські і білява хата". Дане уособлення застосоване поетом, щоб довести, що мати завжди поруч з дитиною, відчуває її проблеми, готова допомогти. Та й спогади про рідний дім, близьких людей постійно з людиною.

Таке ж значення має і уособлення „прийдуть з України верби і тополі, стануть над тобою, листям затріпочуть".

„Темряву тривожили криками півні". Це розгорнута метафора. У ній образно письменник каже, що дитину захищають сили добра — „півень" — від сил зла, „темряви".

Розгорнута метафора „танцювали лебеді в хаті на стіні. Лопотіли крилами і рожевим пір'ям" підкреслює, що в стінах рідної домівки дитина може сподіватися на підтримку і добро.

Порівняння „лебеді, як мрії".)

III група (Багатство мовних особливостей представлене різними фігурами мови.

У вірші чимало риторичних звертань: „припливайте до колиски, лебеді, як мрії, опустіться, тихі зорі, синові під вії". Звертання вжиті у множині, перше непоширене, друге поширене. Надає мові виразності.

Двічі у тексті вживається звертання „сину". Воно більш конкретне. Називає не просто сина, а дитину — батькову, дитину України.

Звукова анафора „в" — „виростеш", „вирушиш", „виростуть" — підкреслює майбутній час, те, що чекає на дитину.

Алітерація звука „р" у фразі „темряву тривожили криками півні" передає крик півня.

Алітерація звука „л" у фразі „лопотіли крилами і рожевим пір'ям, лоскотали марево золотим сузір'ям" надає просторовості, уяви ПОЛЬОТУ.

Градація „друзі" — „дружина" — „Батьківщина"; „друг" — „по духу брат" — „мати". Підсилюється створене враження морального вибору, яке є в кожній людини.

Заперечення „вибрати не можна тільки Батьківщину", „не можна рідну матір вибрати" експресивно виражає в розповідному реченні неможливість даної дії.

Уміло застосована інверсія в кількох реченнях сприяє вираженості слів, які опиняються в кінці речення. „За тобою завше будуть мандрувати очі материнські і білява хата". „...Прийдуть з України верби і тополі". „Будуть тебе кликати у сади зелені хлопців чорно чубих диво-наречені".)

IV група (Батько, мати, дім, ніжність, лагідність, любов, оберіг, спокій, затишок, радість, зустріч, друзі, оселя..)

Після звіту груп клас переглядає відео кліп за піснею «Виростеш ти, сину» у виконанні Ірини Стиць.<http://www.youtube.com/watch?v=DWNwaboQY3Q>

Проблемне запитання: чому лише частина тексту аналізованої нами поезії покладена на музику?

Проблемне запитання: пісню «Виростеш ти, сину» ви прослухали у виконання дорослої людини. Чому ця пісня краще сприймається саме у такому виконанні ?

Повідомлення заздалегідь підготовленого учня «Симоненко в музиці»

/ Цікава ритмічна будова, яскрава образність, близькість до народної коліскової привабили відомого композитора й диригента композитора Анатолія Пашкевича. Його пісні „Степом, степом...", „Мамина вишня в саду", „Лебеді материнства" знають, певне, всі українці. Із Житомира в 1965 році він переїхав до Черкас, де й познайомився з Василем Симоненком. Спочатку він був диригентом, а потім і художнім керівником Черкаського державного заслуженого українського народного хору. Удостоєний звання народного артиста та ордена „За заслуги" III ступеня.

Це не єдиний вірш Василя Симоненка, покладений на музику. Справжніми народними піснями стали „Задивляюсь у твої зіниці” — невідомого композитора, „Похід козаків” — композитора Андрія Гавура, „Ти знаєш, що ти людина”, „Український лев” — І. Морозова. На вірші В. Симоненка написані також пісні „Синові” А. Пашкевича, „Крізь століття” О. Чекаля, „Там у степу схрестилися дороги” бандуристів Василя та Миколи Литвинів. А композитор О. Винокур за мотивами балади „Русалка” написав музику до балету./

Робота зі студентами:

- Знайдіть і зачитайте повтори у поезії. Яка їх роль? / Автор наголошує, що саме в цих рядках основне смислове навантаження/

- Чим і чому відрізняються повторювані рядки? Чому останній звучить саме так?

/ «Можна вибрати друзів і дружину» - автор називає конкретних людей, яких у житті можна обрати для себе. В останньому двовірші – узагальнене звучання, тобто обирати можна матеріальне й нематеріальне, спосіб життя, визначати, що є головним, а що другорядним, але є те, що дається людині від народження/.

- Яке враження особисто на вас справив цей вірш?

Виразне читання поезії учнями.

VI. Підсумок уроку

1. Заключне слово вчителя.

« Двадцять вісім – це дуже мало.

Двадцять вісім – це наче й не жив.

І поклали поета в хмари –

І до хмари немає стежин.»

Так про Василя Симоненка сказав дніпропетровський поет Анатолій Кравченко.

І за ці 28 років – поезії, казки, новели, статті. Досконалість, ніжність, краса, вишуканість мови – це риси його письменницького стилю, які роблять Симоненка близьким і зрозумілим кожному з нас.

Хочу завершити наш урок віршем Василя Бута, директора середньої школи на Полтавщині, у якій навчався В.Симоненко.

Свій шлях у всіх колись кінчається,

І майже кожному до ніг кладуть вінки.

Одні жили, помруть і забуваються,

А інші пам'ять залишають на віки.

На їх могилах виростають бур'яни і квіти,

Бо тіло тлінне, та душа жива,

І для народу вічно будуть жити —

їх пам'ять, совість і палкі слова.

Ти знав тоді, якщо тебе не буде,
То в кожному слові кожного вірша —
Живий поет, поки живі є люди,
Бо в кожного із нас живе твоя душа.
І хоч землею стисло тобі груди,
Та голос твій лунає звідтіля:
„Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Поки живий він буде — житиму і я”.

2. «Незакінчене речення»

« Я поглибив поняття ...» /про ліричного героя, образи символи, біографію письменника.../

«Я вмію ...» /виразно читати і аналізувати поезію/

« Я можу в поезії визначити...» / художні засоби, образи – символи.../

3. Оцінювання роботи студентів.

VII. Домашнє завдання

Поезію вивчити напам'ять.

Ілюстрація за поезію, усний твір «Моє знайомство з Василем Симоненком» -
одне завдання за бажанням.

Поезії:

Ікс плюс ігрек

Чорнявій математичці

Я не заздрю уже нікому —

Де ще мудрих таких знайти?

Це ж мені стало вперше відомо:

Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

І здається, що я володію

Віковичним секретом краси

Лиш тому, що я розумію

Загадкові твої ікси.

Розумію? Який там розум!

Просто здорово, що ти є!
Що вслухається в ніжні погрози
Збаламучене серце моє.
Я не заздрю уже нікому —
Де ще мудрих таких знайти?
Одному лиш мені відомо:
Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

Коментар

Жартівливий вірш В. Симоненка присвячений «чорнявій математичці». Можливо, це перше юнацьке захоплення учня своєю вчителькою, можливо, маленька «помста» учня, якому важко даються ікси та ігреки, та ще й відволікає своєю вродою, «баламутить серце» красива «математичка». А може, учнівська вдячність за відкриті закони науки, за відданість своїй справі. Про це читачі можуть лише здогадуватися і сприймати так, як їм хочеться думати, як ближче до серця.

Ну, скажи — хіба не фантастично

* * *

Ну, скажи — хіба не фантастично,
Що у цьому хаосі доріг
Під суворим небом,
Небом вічним,
Я тебе зустрів і не зберіг?
Ти і я — це вічне, як і небо.
Доки мерехтітимуть світи,
Будуть Я приходити до Тебе,

І до інших йтимуть
Горді Ти.
Як це все буденно!
Як це звично!
Скільки раз це бачила Земля!
Але ми з тобою...
Ми не вічні,
Ми з тобою просто — ти і я...
І тому для мене так трагічно
Те, що ти чиясь, а не моя.

Коментар

Кожна людина у В. Симоненка — це особистість, неповторність, це незбагнений космос. І як перетинаються дороги людей, як виникають почуття — теж незбагненна таємниця.

Вірш «Ну скажи — хіба не фантастично...» — про нерозділене кохання. Але ліричний герой ставить до нього по-філософськи. Особисто для нього — трагедія, він не зміг зберегти, утримати любові. Але його дівчина — чиясь кохана, можливо, дружина, значить, знайшла своє щастя, свою долю.

Узагалі ж, кохання — це диво, і скільки б його не було на Землі, для кожного покоління, кожної нової людини воно буде новим, невідомим, жаданим.

Т.л.:

Шістдесятники — назва нової генерації (покоління) радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла у культуру (мистецтво, літературу тощо) та політику в СРСР в другій половині 1950-х — у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо

виявила на початку та в середині 1960-х років (звідси й назва). У політиці 1960 — 1970-х років 20 століття «шістдесятники» являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського тоталітарного державного режиму (політичні в'язні та «в'язні совісті», дисиденти). З початком політики «Перебудови» та «Гласності» (друга половина 1980-х — початок 1990-х рр.) «шістдесятниками» стали називати також представників нової генерації комуністичної еліти, чий світогляд формувався на кінці 1950-х — початку 1960-х років і що прийшла до влади. Це політики — М. С. Горбачов, О. М. Яковлев; філософи О. О. Зінов'єв, М. Мамардашвілі, Ю. Левада, політологи О. Є. Бовін, Ф. М. Бурлацький, редактори масмедіа — В. О. Коротич, Є. В. Яковлев, С. П. Залигін та багато інших. Зміст [сховати]

Шістдесятники виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості. Основу руху шістдесятників склали письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Ліна Костенко, В. Шевчук, Є. Гуцало, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Борис Чичибабін, літературні критики Іван Дзюба, Євген Сверстюк, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш та інші. Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими. Значний вплив на їх становлення справила західна гуманістична культура, традиції «розстріляного відродження» та здобутки української культури кінця XIX — початку XX ст.

Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси, складали петиції на захист української культури. Організовані у 1960 р. Клуб творчої молоді в Києві та в 1962 р. клуб «Пролісок» у Львові стали справжніми осередками альтернативної національної культури. Шістдесятники відновили традиції класичної дореволюційної інтелігенції, якій були притаманні прагнення до духовної незалежності, політична відчуженість, ідеали громадянського суспільства та служіння народові.

Культурницька діяльність, яка не вписувалась у рамки дозволеного, викликала незадоволення влади. Шістдесятників не вдалося втримати в офіційних ідейно-естетичних межах, і з кінця 1962 р. почався масований тиск на нонконформістську інтелігенцію. Перед шістдесятниками закрилися сторінки журналів, посипалися звинувачення у «формалізмі», «безідейності», «буржуазному націоналізмі». У відповідь шістдесятницькі ідеї стали поширюватися у самвидаві.

Наштовхнувшись на жорсткий опір партійного апарату, частина шістдесятників пішла на компроміс із владою, інші еволюціонували до

політичного дисидентства, правозахисного руху та відкритого протистояння режимові.

Початок 60-х

Першими речниками шістдесятників в Україні були Ліна Костенко й автор гостропубліцистичних поезій, спрямованих проти русифікації й національного поневолення України, Василь Симоненко.

Слідом за ними з'явилася ціла плеяда поетів: Іван Драч, Микола Вінграновський, Г. Кириченко, Василь Голобородько, Ігор Калинець, Іван Сокульський Б. Мамайсур та інші. На початку близько до шістдесятників стояв Віталій Коротич. До шістдесятників відносять також поета Івана Коваленка, хоча за віком він був старшим за більшість із них.

У прозі найвизначнішими шістдесятниками були Валерій Шевчук, Григійр Тютюнник, Володимир Дрозд, Євген Гуцало, Я. Ступак; у критиці — Іван Дзюба, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Іван Бойчак.

З появою шістдесятників гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму, творчу імпотенцію («Ода чесному боягузові» Івана Драча). Зі свого боку, дехто зі старших письменників (Павло Тичина, Платон Воронько, М. Шеремет, М. Чабанівський) вороже поставився до експерименту й новаторства шістдесятників.

Для поезії шістдесятників характеристичне було оновлення заштампованої соцреалістичною догматикою поезики, інтелектуалізм, замилювання в ускладненій метафорі й синтаксі, урізноманітнення ритміки тощо; у прозі — звільнене від соцреалістичного фальшу реалістичне зображення дійсності, часто з дотепним гумором (оповідання Григорія Тютюнника), а то й у гостро сатиричному плані («Катастрофа», «Маслини» Володимира Дрозда), витончені мотивації поведінки героїв, зацікавлення історичною тематикою (Валерій Шевчук).

Кінець «відлиги»

Рух шістдесятників виразно протримався ледве одне десятиліття. Вже 17-го грудня 1962 на спеціально скликаній нараді-зустрічі творчої інтелігенції з керівництвом держави їх гостро розкритикували. Після внутрішнього перевороту в КПРС та відставки Хрущова восени 1964 тиск державної цензури на інтелігенцію різко посилювався. Після постанови ЦК КПРС «Про цензуру» (весна 1965), а особливо після вводу військ СРСР у Чехословаччину (кінець «Празької весни») (влітку 1968 року) КПРС взяла курс на

реставрацію тоталітаризму. З «відлигою» у культурі та політикою лібералізації було покінчено. Після Праги єдиновласно правляча країною партія (КПРС) небезпідставно бачила в творчій, ліберальній та демократичній інтелігенції головну загрозу своїй диктатурі, монополії на владу.

Рух «шістдесятників» було розгромлено або загнано у внутрішнє «духовне підпілля» арештами 1965 — 72 рр. У цьому процесі частина Ш. без особливого опору перейшла на офіц позиції (В. Коротич, І. Драч, В. Дрозд, Є. Гуцало та ін.), декого на довгий час (Л. Костенко), а ін. взагалі перестали друкувати (Б. Мамайсур, В. Голобородько, Я. Ступак), так що їх подальша доля зовсім не відома.

Ще інших, що не припиняли опору національній дискримінації й русифікації, заарештовано й покарано довголітнім ув'язненням (І. Світличний, Є. Сверстюк, В. Стус, І. Калинець, В. Марченко та ін.), в якому вони або загинули (В. Стус, В. Марченко), або після звільнення їм цілковито заборонена участь у літературному процесі. З цих останніх, що були заарештовані, єдиний Іван Дзюба офіційно капітулював і був звільнений з ув'язнення та допущений до літературної праці, але вже цілковито в річищі соцреалізму.

У висліді цих процесів на початку 1970-х літературний рух шістдесятників цілковито зник, лише в творчості кількох поетів і прозаїків (Ліна Костенко, Валерій Шевчук) збереглися прикмети літературного оновлення, ними започаткованого.

Окрім того, рух Ш. відіграв значну роль у поширенні самвидавної літератури і головне — в посиленні в Україні руху опору проти російського великодержавного шовінізму й русифікації (кн. І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», есеї Є. Сверстюка, самвидавні поезії багатьох авторів, зокрема В. Симоненка, М. Холодного й ін., викривальні памфлети й протестні листи В. Стуса, В. Марченка тощо).

Шістдесятники у мистецтві

Українські митці-шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя в республіці.

Усвідомлення українською творчою молоддю злочинної суті комуністичної системи сприяло її звільненню з-під впливу ідеологічних догм «соціалістичного реалізму», підвищувало статус загальнолюдських цінностей та ідеалів. Формування світогляду Ш. відбувалося під впливом гуманістичної

культури Заходу, ознайомлення з якою сприяло зростанню зацікавлення до надбань власної культури, історії та традицій українського народу. Ш. у своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані у часи сталінізму і які хвилювали тогочасне українське суспільство.

Найвідомішими представниками Ш. були поети і прозаїки М.Вінграновський, В.Голобородько, Є.Гуцало, І.Драч, Р.Іваничук, І.Калинець, Г.Кириченко, Л. Костенко, Б. Мамайсур, Ю.Мушкетик, М. Руденко, Є.Сверстюк, І.Світличний, В.Симоненко, Г. Тютюнник, В. Шевчук; художники А. Горська, О.Заливаха, В.Зарецький, В.Кушнір, Г.Севрук, Л.Семикіна; режисери С.Параджанов, Юрій Ілленко, Л.Осика; перекладачі Г.Кочур та М.Лукаш.

На поч. 1960 років діяли клуби творчої молоді — київський «Супутник» (голова — Л.Танюк) і львівський «Пролісок» (голова — М. Косів), які стали центрами громадської діяльності Ш. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки, де молоді митці формували власний світогляд та світобачення своїх слухачів і читачів.

Із 1963 розпочалася хвиля ідеологічних звинувачень на адресу Ш., насамперед у націоналізмі. Влада розгорнула кампанію цькування Ш. у пресі, на засіданнях спілок та різноманітних зібраннях. Партійні та карні органи забороняли, а потім і розганяли літературно-мистецькі зустрічі та творчі вечори Ш., закривали клуби творчої молоді. Поступово більшість Ш. була позбавлена можливості видавати свої твори, їх звільняли з роботи, проти них влаштовувалися провокації.

Деякі шістдесятники під тиском влади пристосувалися до нових умов і перейшли на офіційні позиції. Проте більшість Ш. не змирилася і мужньо відстоювала свої переконання, їхні твори продовжували з'являтися у самвидаві, та вже замість суто культурологічних проблем усе частіше аналізувалися питання суспільно-політичного життя, зокрема колоніального становища республіки у складі СРСР та необхідності створення організованого визвольного руху.

Із середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні, зокрема як члени Української гельсінської групи.

Заняття №

Тема. Іван Драч. Життєвий та творчий шлях. «Балада про соняшник», «Балада про вузлики», «Крила»

ІВАН ДРАЧ

(Нар. 1936 р.)

П'ять літ минало майбутньому поетові в перший рік Великої Вітчизняної війни, а з Перемоги радів на дев'ятому — народився Іван Федорович 17 жовтня 1936р. в с. Теліжинці на Київщині.

Після війни біографія І. Драча складалася в прискореному темпі: за десятиліття — до військової служби (1955 — 1958) — він здобув середню освіту, викладав російську мову та літературу в сільській семирічці, був на комсомольській роботі — інструктором райкому комсомолу. Після армії вчився в Київському університеті (завершував навчання заочно, будиши співробітником «Літературної газети»), закінчив Вищі кіносценарні курси в Москві (1964), працював у сценарному відділі Київської кіностудії ім. О. П. Довженка, редакції журналу «Вітчизна», в Спілці письменників України.

Чимало списів ламалося навколо поеми «Ніж у сонці» (1961), якою молодий поет дебютував в «Літературній газеті» ще до виходу першої збірки — «Соняшник».

Нечасто перші книжки молодих літераторів стають таким помітним явищем, як «Соняшник». Ця збірочка, що містила сорок умовних балад, етюдів та інших віршованих або й не зовсім віршованих творів з примхливими образними асоціаціями, малозрозумілими для багатьох тодішніх читачів, і через двадцять років згадувалась як далеко не традиційна, задерикувата, гостросучасна.

Драча в усіх його книжках не сплутаєш ні з ким. Але він, разом з тим, ніби кожного разу починається заново, ніби йде за власним закликом, проголошеним у другій збірці — «Протуберанці серця» (1965): «Народжуйте себе».

Поет «народжує себе» і в «Баладах буднів» (1967), і в збірці «До джерел» (1972) (хоч це в значній мірі підсумкова книга, вибране з попередніх видань), і в інших.

1972р. вийшла збірка І. Драча «До джерел». До вибраних творів він додав чимало нового, завершив її перекладами з поетів республіканських радянських літератур та літератур зарубіжних. Тут з'явився вірш «Зелена брама», який через десятиліття дасть назву книзі, що буде відзначена Державною премією СРСР.

Та й збірка «Корінь і крона», яка вийшла у 1974 році, почалася вже тут, у роздумах над підсумком першого десятиліття в поезії. Ця книга, складена з двох розділів — «Подих доби» та «Подорожник», вивірила поета на життєспроможність і в координатах сучасності, і в координатах історії. За неї в 1976р. І. Драч удостоєний Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

У поета є наскрізна внутрішня тема, яка пронизує і з'єднує все творене ним, — оте горіння, палання в спразі людяності і краси, і змоги, що про нього вже сказано ще в першій серйозній роботі про творчість І. Драча — передмові Л. Новиченка до «Соняшника». Звучить ця тема і в гостро драматичній тональності (назвемо, крім поем «Ніж у сонці» та «Смерть Шевченка», драматичні поеми «Дума про Вчителя» й «Зоря і смерть Пабло

Неруди)), і в мажорно-вибуховій, як у вірші «Небо моїх надій», що відкриває і першу збірку, і цикл «Дихаю Леніним» у книзі «До джерел», і збірку вибраного «Сонце і слово» (1978)

Чергова книжка російською мовою «Зеленые врата» (М., 1980) в 1983р. відзначена Державною премією СРСР. «Зелена брама» у вірші, який дав назву книзі, — це умовний образ входу в життя і виходу, початок і кінець.

Значного резонансу набули драматичні поеми І. Драча «Дума про Вчителя», «Соловейко-Сольвейг» і «Зоря і смерть Пабло Неруди», що з'явилися спочатку в різних книжках, а потім видані збіркою («Драматичні поеми», 1982).

І. Драч працює в багатьох напрямках. Він видає кіноповісті «Криниця для спраглих» та «Іду до тебе» (1970), можна додати до них і поему для кіно «Київський оберіг» та кіноповість «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини» (обидва твори — в збірці «Київський оберіг», 1983). Також І. Драч активно виступає в галузі літературно-мистецької критики.

Творчість І. Драча набула широкої популярності і в нашій країні, і в зарубіжжі. Його поезії відомі в перекладах на російську (кілька окремих видань), білоруську, азербайджанську, латиську, молдавську, польську, чеську, німецьку та інші мови, і кількість перекладних видань зростає.

Іван Драч
(нар. 1936)

Іван Федорович Драч — український поет, перекладач, кінодраматург, громадсько-політичний діяч. Народився 17 жовтня 1936р. в селі Теліжинці на Київщині. Закінчив середню школу в місті Тетіїв, працював учителем. В 1957 — 1962 роках навчався на філологічному факультеті Київського університету, згодом працював у редакції письменницької газети «Літературна Україна». Перша збірка поезій «Соняшник» побачила світ 1962р. Згодом з'явилися й інші поетичні книги: «Протуберанці серця» (1965), «Балади буднів» (1967), «До джерел» (1972), «Корінь і крона» (1974), «Київське небо» (1976), «Сонячний фенікс» (1978), «Американський зошит» (1980), «Шабля і хустина» (1981), «Теліжинці» (1985), «Храм сонця» (1988). Художнє слово І. Драча виключно метафоричне, в своєму потужному семантичному полі воно єднає найглибші шари етногенетичної пам'яті народу з трагічними, часом дисонансними ритмами сучасності. Піднесений космізм і суто побутова «заземленість», художня умовність і різка окресленість реалістичної деталі — такі антиномії іманентно притаманні художньому мисленню поета. Визначним явищем національної літератури стали також поеми «Ніж у сонці» (1961), «Смерть Шевченка» (1962), «Чорнобильська мадонна» (1988). В останні роки І. Драч веде активну громадсько-політичну діяльність. Він був організатором і першим головою

Народного Руху України. Нині поет — голова Української Всесвітньої Координаційної Ради, Конгресу української інтелігенції. 1976р. йому було присуджено Державну премію імені Т. Г. Шевченка.

Балада про вузлики

Була колись у мене баба Корупчиха.

Мені і досі її руки світять.

Була баба Корупчиха темна, неграмотна,

Мені і досі її руки світять.

Пекла баба Корупчиха пироги з калиною,

Мені і досі світ без неї темний.

Хто був голодний — приходив до Корупчихи.

Вона кожного вузликом наділяла.

Хто був холодний — грівся у Корупчихи

І виносив од неї вузлик у пазусі.

Хто був безсовісний, той лишався

безсовісним.

А вона кожного вузликом наділяла.

Як насняться мені сні чорнющі —

Прийде Корупчиха, розв'яже вузлик,

Як насняться мені сні солодкі з калиною,

Прийде Корупчиха, зав'яже їх у вузлик.

Дуже журиться баба Корупчиха в могилі,

Руки їй склали, не може зв'язати вузлика.

Я не вірю у скатерки-самобранки,

Вірю у вузлики баби Корупчихи.

Сам їх бачив, сам їх розв'язував
І зав'язав їх навіки у пам'яті.
А Корупчиха білою хустиною запиналася,
Вузлика під шию ніколи не зав'язувала,
А сховали її у позиченій хустці,
Бо свої вона у вузлики пов'язала...

Коментар

Баба Корупчиха, героїня вірша І. Драча, все життя прожила для людей — допомагала їм, розраджувала, «в'язала вузлики» з пиріжками для голодних, перебирала на себе болі й турботи тих, хто до неї йшов. Тільки для себе нічого не надбала. Тому й сниться все життя, ліричному героєві балади ця безкорислива жінка, як символ доброти, і її вузлики з пиріжками з калиною здаються йому кращими за їжу казкової «скатерки-самобранки».

Поезія побудована в епічній, сюжетній манері, сповнена глибокого філософського змісту, роздумів про добро, совість, безкорисливість і сам смисл життя.

Балада про соняшник

Були руки і ноги в соняшника,
Було тіло — шорстке і зелене.
Він бігав наввипередки з вітром,
Він вилазив на грушу
І в пазуху рвав гнилиці,
І купався коло млина,
І лежав у піску,

І стріляв горобців з рогатки.
Він стрибав на одній нозі,
Щоб вилити з вуха воду, —
І раптом побачив сонце,
Красиве засмагле сонце
В золотих переливах кучерів,
У червоній сорочці навипуск.
Воно їхало на велосипеді,
Обминаючи хмари у небі...
І застиг він на роки і на століття
У золотому німому захопленні: —
Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму,
Дядьку, хіба вам жалко?!
Поезіє, сонце моє оранжеве!
Щомиті якийсь хлопчисько
Відкриває тебе для себе,
Щоб стати навіки соняшником.

Коментар

У баладному, епічному дусі описує І. Драч соняшника як звичайного сільського хлопчиська з немудрими забавами й радощами. До пари йому й сонце — такий собі дядько в червоній сорочці, що їде на велосипеді. Для

хлопчика — це розкіш, предмет захоплення й мрій. І раптом — несподівана паралель. Ліричний герой (він же автор) зізнається у своїй любові до поезії, яка кожному в якусь мить, рано чи пізно, відкривається дивом.

Поєднання звичайного і високого, персоніфікація, несподівана асоціація роблять сам цей вірш оригінальним, неповторним поетичним відкриттям.

Поняття з літературознавства: балада — жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом (наприклад, «Рибалка» П. Гулака-Артемівського).

Заняття №

Тема. Микола Вінграновський. Загальний огляд творчості. «У синьому небі я висія ліс..», «Сеньйорито акаціє...», «Прилетіли коні – ударили в скроні..», «Чорна райдуга».

Вінграновський Микола Степанович

Дата народження: 7 листопада 1936

Місце народження: Первомайськ

Дата смерті: 27 травня 2004

Національність: Українець

Премії:

Мико́ла Степа́нович Вінграна́вський (1936 — 2004) — український письменник-шістдесятник, режисер, актор, сценарист і поет. [Зміст \[сховати\]](#)

Микола Вінграновський народився 1936 року в селі Богопіль (нині Первомайськ) Миколаївської області. Згадуючи своє дитинство, письменник стверджує, що змалечку пам'ятав лише степ: «скрізь, куди не глянь степ, степ і степ». Не знав він тоді ще ні Дніпра, ні Довженка. А потім була війна, тяжкі повоєнні роки.

Закінчив Інститут кінематографії в Москві, де познайомився з Олександром Довженком, який мав значний вплив на формування поета.

Писати вірші почав у студентські роки. Перші вірші з'явилися 1958 року на сторінках журналів «Дніпро» та «Жовтень» («Дзвін»).

7 квітня 1961 року «Літературна газета» вийшла із заголовком на всю четверту сторінку: «Микола Вінграновський. З книги першої, ще не виданої», де було надруковано аж п'ятнадцять віршів молодого автора. Перша поетична збірка «Атомні прелюди» вийшла в 1962 році, а через п'ять років побачила світ друга поетична збірка «Сто поезій».

Навчався на акторському відділі Київського інституту театрального мистецтва. Ще студентом зіграв головну роль у художньому фільмі «Повість полум'яних літ», автором якого був Олександр Довженко. Автор книжок віршів «Атомні прелюди», «Сто поезій», «Поезії», «На срібнім березі», «Київ», «Губами теплими і оком золотим», «Цю жінку я люблю», повістей «Первінка», «Сіроманець», «У глибині дощів», «Літо на Десні», роману «Северин Наливайко».

У дитячу літературу Микола Вінграновський прийшов на початку шістдесятих років, коли в журналі «Ранок» з'явилися оповідання «Бинь-бинь-бинь» і «Чорти». Тоді ж були надруковані і його перші вірші для дітей, які увійшли в окрему збірку «Андрійко-говорійко», а трохи пізніше побачили світ такі оригінальні книжки поезій: «Мак», «Літній ранок», «Літній вечір» та інші.

Найповніше видання доробку — «Вибрані твори в трьох томах» (2004). Постановник десяти художніх та документальних фільмів.

Помер 27 травня 2004 року.

Нагороди

Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1984)

Почесна Грамота Президії Верховної Ради України

Лауреат літературної премії «Благовіст»

Лауреат премії Фондації Антоновичів (США)

Твори

Збірки віршів

Атомні прелюди (1962)

Сто поезій (1967)

Поезії (1971)

На срібнім березі (1982)
Київ (1982)
Губами теплими і оком золотим (1984)
Цю жінку я люблю (1990)
З обійманих тобою днів (1993)
Любово, не прощавай! (1997)

Збірки для дітей
Андрійко-говорійко
Мак
Літній ранок
Літній вечір
Ластівка біля вікна
На добраніч
У глибині дощів
Первінка

Повісті
Первінка
Сіроманець
У глибині дощів
Світ без війни (1958)
Президент (1960)
Кінь на вечірній зорі (1986)
Літо на Десні (1983)
Наливайко (роман, 1991)
Чотирнадцять столиць України (1997, історичний нарис)
Манюня (2003, повість)

Кіно

Акторські ролі
Іван Орлюк («Повість полум'яних літ», 1961)
Дончак («Сейм виходить з берегів», 1962)
Вацлав Купка (Берег надії, 1967)
Несвятипаска (Дума про Британку, 1970)

Режисер

Художні фільми
Ескадра повертає на Захід (1966, співавтор)
Берег надії (1967, роль Вацлава Купки)
Дума про Британку (1970, роль Несвятипаски)
Тихі береги (1973)
Климко (1984)

Документальні фільми

«Голубі сестри людей» (1966)

«Слово про Андрія Малишка» (1983)

«Щоденник О. П. Довженка» (1989, у співавторстві з Леонідом Осикою)

«Довженко. Щоденник 1941—1945» (1993)

«Чигирин — столиця гетьмана Богдана Хмельницького» (1993)

«Батурин — столиця гетьмана Івана Мазепи» (1993)

«Галич — столиця князя Данила Галицького» (1993)

«Гетьман Сагайдачний» (1999)

У синьому небі я висіяв ліс

* * *

У синьому небі я висіяв ліс,

У синьому небі, любов моя люба,

Я висіяв ліс із дубів та беріз,

У синьому небі з берези і дуба.

У синьому морі я висіяв сни,

У синьому морі на синьому глеї

Я висіяв сни із твоєї весни,

У синьому морі з весни із твоєї.

Той ліс зашумить, і ті сни ізійдуть,

І являть тебе вони в небі і в морі,

У синьому небі, у синьому морі...

Тебе вони являть і так і замруть.

Дубовий мій костур, вечірня хода,

І ти біля мене, і птиці, і стебла,

В дорозі і небо над нами із тебе,

І море із тебе... дорога тверда.

Коментар

Романтична поезія, наповнена чудовими напівфантастичними пейзажами, звернена до коханої ліричного героя. Його любов до любої — бездонна, як небо і море, запашна й ніжна, як весна. Проходять роки, вже й герой із «вечірньою» ходою, але кохана, як і раніше, заповнює все його життя і це — незмінно. Вживання «кольорових» повторів, звукопису створює неповторне враження.

* * *

Сеньйорито акаціє, добрий вечір.

Я забув, що забув був вас,

Але осінь зійшла по плечі,

Осінь, ви і осінній час,

Коли стало любити важче

І солодше любити знов...

Сеньйорито, колюче щастя,

Хто воно за таке любов?

Вже б, здавалося, відболіло,

Прогоріло у тім вогні,

Ступцювало і душу, й тіло,

Вже б, здалося, нащо мені?

У годину суху та вологу

Відходились усі мости,

І сказав я — ну, слава Богу,

І, нарешті, перехрестивсь...

Коли ж — здрастуйте, добрий вечір..

Ви з якої дороги, пожежо моя?..

Сеньйорито, вогонь по плечі —

Осінь, ви і осінній я...

Коментар

Алегоричну, незвичну картину змальовує автор у поезії «Сеньйорито акаціє, добрий вечір...». Очевидно, ліричний герой зустрів свої давно забуте кохання. Кохання, яке приносило більше муки від не розділених почуттів, ніж радості. Здавалося б, усе минулося. Але ні. Загорілася в душі пожежа, і якщо на початку вірша «осінь зійшла по плечі», то тепер — «вогонь по плечі». Коханню підкоряється будь який вік.

Павлові Загребельному

Прилетіли коні — ударили в скроні.

Прилетіли в серпні — ударили в серце.

Ударили в долю, захмеліли з болю,

Захмеліли з болю, наіржались вволю.

Отакі-то коні — сльози на долоні.

Коментар

Цю поетичну мініатюру М. Вінграновський присвятив своєму другові, побратиму по перу Павлові Загребельному. У символічно-алегоричній формі зображується складне життя письменника, його роки, які часто завдавали

болю, інколи приносили радість, посріблили сивиною скроні. Але літа людини — її багатство, і нікуди від тих «коней»-«сліз» не подінешся.

Чорна райдуга

Не дівчина, не мати, не сестра —

Богине віри і добра богине...

Блискуча маско віри і добра!

Ваш крик, і крок, і кров для мене гине.

Та що лукавить? В серці я на «ви»

Ще із думками вашими, з тривоною,

Із гудзиками вашими, підлогою

І з люстрою під стелею весни.

Я ще вулкан розвержений любові,

Що прагнув смерті вашої не раз,

Щоб доторкнутися і воскресити вас,

І слухать вас у велевдячній мові.

І слухать вас... Ви знаєте, в якій

Солодко-темній глибині чуттєвій,

В якій солодкій глибині терпкій

Спалив я з вами літєчка миттєві,

Спалив без свідків, язиків, очей —

Лиш ви і я. Удвох. Обоє. Тихо.

Хто ж дасть мені хоч ніч із тих ночей?

Із тих одвертостей хоч крихітливу крихту?

Ніхто не дасть! Бо й я згорів у них,

Ви ж будете ще жить — пектись в моєму слові,
Бо ви — брехня! Ви — маскарад любові!
Ви чорна райдуга небесних літ моїх...
...У чорної райдуги біле тіло
І чорні очі, як сто криниць.
У чорної райдуги небо згоріло,
І райдуга впала на землю ниць.
У чорної райдуги в пальцях вітер
І кров голуба — в крові небо сія.
І телефон біля ліжка, і квіти.
Квіти мої, і за квітами — я.

Коментар

Поезія — монолог, звернення до коханої, котру ліричний герой любить безмежно, котрій присвятив усе своє життя. Кохана ж — уся із протиріч, як злий геній, «чорна райдуга», як маскарад, що подає надію і обманює.

«Чорна райдуга» — метафора, адже чорне, як і біле, — це злиття кольорів, усіх барв життя.

Заняття №

Тема. Дмитро Павличко. Загальний огляд творчості. «Погляд у криницю», «Це ти створив мене таким...», «Був день, коли ніхто не плаче...», «Сріблиться дощ...»

Дмитро́ Васи́льович Па́влічко (*28 вересня 1929,- 2023 р. Стопчатів Івано-Франківщині) — український поет, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч.

Біографія

Народився у селянській родині. Початкову освіту здобув у польській школі в с.Яблунів, продовжив навчання в Коломийській гімназії, а далі - в радянській десятирічці.

Від осені 1945 р. по літо 1946 р. був ув'язнений за сфабрикованим сталінськими каральними органами звинуваченням у належності до УПА. 1953 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. Завідував відділом поезії редакції журналу «Жовтень» (нині — «Дзвін»), після переїзду до Києва працював у секретаріаті СПУ. У 1971—1978 рр. Д. Павличко редагував журнал «Всесвіт». Перша збірка поезій «Любов і ненависть» з'явилася у 1953 р. Пізніше побачили світ поетичні книги «Моя земля» (1955), «Чорна нитка» (1958), «Правда кличе» (1958), - вісімнадцятитисячний тираж книжки було знищено за вказівкою партійних цензорів. У 1968р. вийшла збірка «Гранослов», згодом «Сонети подільської осені»(1973), «Таємниця твого обличчя» (1974, «Спіраль» (1984), «Поєми й притчі» (1986), «Покаянні псалми» (1994). Д. Павличко уклав антологію перекладів «Світовий сонет» (1983). Літературно-критичні праці зібрані в книжках «Магістралями слова» (1978), «Над глибинами» (1984), «Біля мужнього слова» (1988). Д. Павличко — один з організаторів Народного Руху України, Демократичної партії України, перший голова Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка.

Дм.Павличко на святі 500-ліття Запорозького козацтва. С. Капулівка, 1990 р.

З 21 жовтня 2005 року — народний депутат України (фракція Української Народної Партії). На IV Всесвітньому Форумі Українців, що відбувся в Києві 18-20 серпня 2006 р., Павличка Дмитра Васильовича було обрано Головою Української Всесвітньої Координаційної Ради.

Твори

«Сонети» Дмитра Павличка, 2004
Любов і ненависть, 1953.
Моя земля, 1953.
Чорна нитка, 1958.
Правда кличе, 1958.
Гранослов, 1968.
Сонети подільської осені, 1973.
Таємниця твого обличчя, 1974, 1979.
Магістралями слова, літературна критика, 1978.
Світовий сонет, переклади, 1983.
Над глибинами, літературна критика, 1984.
Спіраль, 1984.
Поєми й притчі, 1986.
Біля мужнього слова, літературна критика, 1988.
Покаянні псалми, 1994.
Антологія словацької поезії ХХ століття, 1997.
Золоте ябко, 1998.
Сонети В.Шекспіра, 1998.
50 польських поетів, 2000.
Поезії Хосе Марті, 2001.
Наперсток, 2002.
Рубаї, 2003
Сонети (оригінальні твори й переклади), 2004.
Не зрадь, 2005.
Три строфи, 2007.
Аутодафе, 2008.
Мала антологія хорватської поезії, 2008.[1]
Потоп. 2010.

Павличко — перекладач

Дмитро Павличко — один з найвизначніших українських перекладачів. Перекладає з англійської, іспанської, італійської, французької, португальської, їдиш та багатьох слов'янських мов.

Завдяки зусиллям Павличка вперше українською мовою з'явилося повне зібрання творів Шекспіра в шести томах (вид. «Дніпро» 1986 р.).

Український читач познайомився з Шарлем Бодлером, Гвездославом, Луїсом де Камоенсом та багатьма іншими іменами світової літератури. Своїми перекладами Павличко запропонував нове прочитання творів Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Мікеланджело Буонарроті, Федеріко Гарсія Лорки, Хосе Марті,

Сесара Вальєхо, Рубена Даріо, Йогана Вольфганга Гете, Генріха Гайне, Райнер Марія Рільке, Генріка Ібсена, Леопольда Стаффа, Ярослава Івашкевича, П'єра Ронсара, Жозе-Марія де Ередіа, Вітезслава Незвала та багатьох інших.

Павличко — літературний критик

Дмитро Павличко має великий доробок і як літературний критик. Найповнішим виданням літературно-критичних праць Павличка є двотомник «Літературознавство. Критика», виданий видавництвом «Основи» у 2007 році. В першому томі представлено літературно-критичні розвідки, статті, доповіді та виступи автора з проблем української літератури. Тут опубліковано також матеріали про окремі персоналії та літературні явища чи події здебільшого за хронологічним принципом. В другому томі представлено літературно-критичні розвідки, статті, доповіді та виступи автора з проблем світової літератури. Часто ці праці були написані паралельно до перекладацьких проєктів Павличка й слугують коментарем і доповненням до його перекладацького доробку. Літературознавство. Критика. Українська література том 1. — Київ: Основи, 2007 — 566 с. Літературознавство. Критика. Світова література том 2. — Київ: Основи, 2007 — 465 с.

Павличко — дипломат

З жовтня 1995 до травня 1998 року Павличко був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Словацькій Республіці.

Павличко був також Послом України в Республіці Польща в період з весни 1999 року по лютий 2002 року. Завдяки його клопотанню в центрі Варшави за півкілометра від знаменитих Варшавських Лазенок в березні 2002 року було споруджено пам'ятник Тарасу Шевченку.

Дм. Павличко, 2009 р.

Павличко - громадський діяч

Дм. Павличко - перший голова Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка (1989), голова УВКР (Українська Всесвітня Координаційна Рада) - з 2006 р.

Разом з В. Яворівським та І. Драчем брав участь у переслідуваннях В. Стуса, В. Чорновола, братів Гориней, тощо[1] за часів СРСР

Державні нагороди
звання Герой України з врученням ордена Держави (2004)[4] — за
визначний особистий внесок у розвиток української літератури,
створення вершинних зразків поетичного слова, плідну державну і
політичну діяльність
орден князя Ярослава Мудрого IV ст. (2009)[5], V ст. (1999)[6]
орден «За заслуги» III ст. (1997) »

Погляд у криницю

Я розумію світло. Це — душа.

Любові й космосу глибини. Жертва.

Блиск розуму. Благословіння миру.

Палання рук. Веселощі трави.

А що таке темноти? Я не знаю.

Можливо, це — самотності печаль.

Дух каменя. Жало злоби. Липкі

Пов'язки мумій. Заздрість ненаситна.

Але без темряви свою снагу

Не може сяйво людям об'явити;

Потрібна ніч знесиленим очам.

Тьма смерті очищає джерело

Людського зору, як пісок підземний —

Ті води, що прозріють у криниці.

Коментар

Сонет Д. Павличка «Погляд у криницю» — це філософські роздуми про світло і темряву, про добро і зло в житті. Коли б не було темряви, люди не знали б світла. Усе пізнається у порівнянні. Тож варто сприймати життя у всіх його проявах та різноманітності.

Покаянні псалми

ІХ

Це Ти створив мене таким —

Неподужаним і слабким,

Невільником, хоч без ярма,

Немудрим з ясністю ума,

Хитким, неначе терези,

Веселим з усміхом сльози,

Сліпцем, що ходить навмання

З жагучим зором пізнання!

Чи це приємно так Тобі,

Що тяжко падаю в журбі,

Що дух мій ламлеться, як скло,

І рветься плоть, як барахло?

Скажи, навіщо був цей твір,

Що напівянгол, напівзвір?

Де ж у моїм єстві моє,

Що само з себе постає,

Що незалежне від Твоїх

Жадань — невже це тільки гріх?

Невже моє — це тільки зрив

Угод з Тобою та порив
До тих непрояснених сфер,
Де паном ходить Люцифер,
Невже свідомість, плач і сміх,
Це все Твоє — мій тільки гріх.
О, Боже, розлучи земне
З небесним — і врятуй мене!

Коментар

«Покаянні псалми» Д. Павличка — це монолог ліричного героя про те, що ж він є, хто він, навіщо і яким його створив Бог. Чому він такий слабкий, а має так багато бажань і поривань? Невже все добре — від творця, а гріх — від людини?

Філософські роздуми про недосконалість людської природи, про бажання досягти гармонії втілені в поезії у чудову художню форму. Був день, коли ніхто не плаче,

Був ясний день, як немовля.
Та я здригнувся так, неначе
Твоє ридання вчув здаля.
Я знаю — ти не заридала,
А в світі, що гуде й гримить,
Мене лиш пошепки назвала,
До себе кликнула в ту мить.

Висновки

Кажуть, що близькі люди, які люблять, відчувають одне одного на відстані, знають, коли з кимось із них щось трапляється.

Ліричний герой закоханий, він готовий будь-якої миті прийти, прилетіти на перший поклик дорогої йому людини. Адже в нашому складному світі, де все «гуде й гримить», безліч небезпек, а найбільша — байдужість оточуючих.

* * *

Сріблиться дощ в тоненькому тумані,
Як ниточка в прозорім полотні.
А сонце по його блискучій грані
Тече і душу сповнює мені.
Зустрінь мене. Я повен пожадання
Блакитної, мов сон, далечини.
Моїх очей неголосне страждання
Ти поглядом ласкавим зупини.
Моя печаль тебе не поневолить,
А тільки радісний розбудить щем.
Немов цього туману срібна волоть
Замаєна і сонцем, і дощем.

Коментар

Душа ліричного героя радіє: іде дощ, а він бачить сонце, і його світло вливається в нього разом із сподіваннями близької зустрічі з коханою.

Страждання, сум від розлуки одразу зникнуть під «поглядом ласкавим».

Незвичайний пейзаж, оригінальні свіжі метафори підсилюють романтичний характер поезії.

Заняття №

Тема. Ліна Костенко. Загальний огляд творчості. «Страшні слова, коли вони мовчать», «Життя іде...», «Хай буде легко. Дотиком пера...», «Надуманно, негадано...»

Біографія: Ліна Костенко

(Нар. 1930 р.)

Ліна Василівна Костенко народилася 19 березня 1930р. в містечку Ржищеві на Київщині в родині вчителів. У 1936р. родина перебралася до Києва, де майбутня поетеса закінчила середню школу. Ці скупі дані біографічної довідки стануть хвилюючими поетичними мотивами, коли авторка згодом розповість у віршах про біженські дороги воєнних років і про «балетну школу» замінюваного поля, по якому доводилося ходити, і про перший — написаний в окопі — вірш.

Після закінчення середньої школи молода поетеса навчається в Київському педінституті, а згодом — у Московському літературному інституті ім. О. М. Горького, який закінчила 1956р. Ліна Костенко була однією з перших і найпримітніших у плеяді молодих українських поетів, що виступили на рубежі 50—60-х років. Збірки її віршів «Проміння землі» (1957) та «Вітрила» (1958) викликали інтерес читача й критики, а книга «Мандрівки серця», що вийшла в 1961р., не тільки закріпила успіх, а й засвідчила справжню творчу зрілість поетеси, поставила її ім'я серед визначних майстрів української поезії.

Книги Л. Костенко «Над берегами вічної ріки» (1977), «Маруся Чурай» (1979), «Неповторність» (1980) стали небуденними явищами сучасної української поезії, явищами, які помітно впливають на весь її дальший розвиток.

Творчий розвиток Ліни Костенко — поетеси гострої думки і палкого темпераменту — не був позбавлений ускладнюючих моментів. Обмеження свободи творчої думки, різні «опали» в часи застою призвели до того, що досить тривалий час вірші Л. Костенко практично не потрапляли до друку. Та саме в ті роки поетеса, незважаючи ні на що, посилено працювала, крім ліричних жанрів, над своїм найвидатнішим досьгодні твором — романом у віршах «Маруся Чурай», за який вона в 1987р. була удостоєна Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка.

Перу поетеси належать також збірка поезій «Сад нетанучих скульптур» (1987) та збірка віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987). Живе та працює Ліна Костенко в Києві.

ЛІНА КОСТЕНКО

Страшні слова, коли вони мовчать

* * *

Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись.
Хтось ними плакав, мучився, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди, і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія — це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

Коментар

Велика відповідальність митця перед людьми за свої слова, за свої творіння, адже до нього прислухаються, йому вірять. Як важливо сказати щось своє, неповторне, вагоме, яке б зачепило душу людини, підтримало її, розрадило. Ліна Костенко переконана: якщо ти справжній поет, то твоя поезія має бути «завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі». Хай буде велика праця душі, муки творчості, аби знайти оте єдине, неповторне слово, яке залишиться в пам'яті й у серцях людей.

Хай буде легко. Дотиком пера.

Хай буде легко. Дотиком пера.
Хай буде вічно. Спомином пресвітлим.
Цей білий світ — березова кора,
по чорних днях побілена десь звідтам.
Сьогодні сніг іти вже поривавсь.
Сьогодні осінь похлинулась димом.
Хай буде гірко. Спогадом про Вас.
Хай буде світло, спогадом предивним.
Хай не розбудить смутку телефон.
Нехай печаль не зрушиться листами.
Хай буде легко. Це був тільки сон,
що ледь торкнувся пам'яті вустами.

Коментар

Вірш Ліни Костенко «Хай буде легко...» — філософський етюд про пам'ять, про почуття, про відчуття життя, в якому перемішалися чорне й біле, добро й зло. Людині потрібне інколи не лише солодке, а й гірке, не лише світле, а й темне, щоб більше поцінувати те добре, світле, що є.

Недумано, негадано

Недумано, негадано

забігла в глухомань,

де сосни пахнуть ладаном

в кадильницях світань.

Де вечір пахне м'ятою,

аж холодно джмелю.

А я тебе,

а я тебе,

а я тебе

люблю!

Ловлю твоє проміння

крізь музику беріз.

Люблю до оніміння,

до стогону, до сліз.

Без коньяку й шампана,

і вже без вороття, —

я п'яна, п'яна, п'яна

на все своє життя!

Коментар

Кохання — всепоглинаюче, всеохоплююче почуття. Вірш Ліни Костенко «Недумано, негадано...» — освідчення в коханні. Почуття ліричної героїні такі глибокі — «до стогону, до сліз», і хочеться ввібрати кожен промінець, що випромінює коханий: «Ловлю твоє проміння крізь музику беріз». Задушевність змальованої картини підтримується романтичним пейзажем на початку твору, який покладений на музику і став прекрасним романсом.

Переходячи до вивчення роману Ліни Костенко "Маруся Чурай", мусимо бодай кілька хвилин віділити на вияснення історичної особи – легендарної піснярки Марусі (Марії) Чурай

Про те, що це не видумана, а реальна постать, свідчив ще знавець літератури й фольклору Владіміров, а О. Шкляревський написав і опублікував у 1877 році в журналі "Пчела" в Петербурзі розвідку-нарис. Деякі легенди й свідчення дають можливість приблизно визначити роком народження Чураївни 1625. Вважають, що Маруся була дочкою козацького старшини – урядника полтавського добровільного козачого полку Гордія – і полтавської трудівниці Горпини. Під час сварки з шляхтичем, який довго і підло знущався над людьми, не минав нагоди довести українцям, що вони "бидло", батько Марусі вихопив шаблю, вбив напасника, а сам врятувався від несправедливого польського суду, який би навіть не став розбиратися, хто був винен, тим, що втік на Запорізьку Січ і пристав до нереєстрового козацтва.

Під час козацько-селянського повстання у битві під Кумейками у 1637 році Гордій Чурай разом з гетьманом Павлюком потрапив у полон до польського гетьмана Потоцького і був страчений у Варшаві як один з лідерів визвольної боротьби. Маючи чудовий голос і ліричну душу (дівчині приписують понад двадцять народних пісень), Маруся спромоглася на велике кохання до козацького сина Гриця Бобренка. Фольклорист О. Шкляревський описав портрет Марусі Чурай, який висів на стіні у діда відомого українського письменника Г. Квітки-Основ'яненка і нібито був змальований з натури; "Маруся була справжня красуня і в суто малоросійському стилі: дрібненька (тобто, невелика на зріст, трохи худорлявенька, мініатюрно складена), струнка, як струна, з маленьким, але рельєфно окресленим під тонкою білою вишитою сорочкою бюстиком, з маленькими ручками і ніженьками, з привітним виразом ласкавого, матового кольору, засмаглого личка, на якому виступав рум'янець, з карими очима та густими бровами і довгими віями... Голівку дівчини покривало розкішне, чорне як смола, волосся, заплетене ззаду в густу широку косу до колін.

Чарівність дівчини довершував маленький ротик з білими, як перламутр, зубками, закритий, мов червоний мак, рожевими губками... Але при цьому у Марусі було круте, трохи випукле гладеньке, сухе чоло і трохи дугоподібний, енергійний, з горбинкою ніс". На основі цього опису свою картину намалював художник Самусев. Прекрасний портрет Марусі Чурай створила також українська художниця Ф.Матвієнко. Співачка намальована в

пишному національному одязі на тлі розкішної української природи, серед квітів і червоних кетягів калини, над якими літають пташки.

Деякий час Маруся і Гриць зустрічалися й широко любилися. Проте заради багатства й за підказкою матері вдовин син посватав дочку осаули Вишгаяка Галю (Ганну). З розпачу й образи Маруся отруїла Гриця, а у своєму злочині під час похорону призналася словами пісні "Ой не ходи, Грицю..." Безперечно, якщо таке відбулося дійсно, судова справа мусила бути зафіксована в архівних документах, але вони не збереглися через пожежу у Полтаві в 1658 році, коли місто згоріло дощенту. У радянські часи Іван Хоменко, розшукуючи матеріал для свого твору "Маруся Чурай", знайшов у бібліотеці АН УРСР цікавий документ – текст вироку полтавській піснетворці.

У нарисі про Чураївну О. Шкляревський підкреслює, що коли у день страти Марусі на майдані зібрався великий натовп і два кати витягли на поміст майже непритомну дівчину, Іван Іскра на коні прорвався до місця страти і встиг вручити універсал Б.Хмельницького, яким гетьман відмінив вирок полтавського суду й дарував життя відомій співачці.

До образу Марусі Чурай у літературі митці зверталися дуже часто. Згадаймо лише історичну повість російського письменника О. Шаховського "Маруся – малоросійська Сафо", драми українських митців Г.Бораковського "Маруся Чурай" – українська піснетворка", М. Кропивницького "Дай серцю волю – заведе в неволю", М. Старицького "Ой не ходи, Грицю", поеми Л.Боровиковського "Чарівниця", С. Руданського "Розмай", драматичну поему В. Самійленка "Чураївна"... Та в усіх цих творах розглядався виключно любовний аспект драми життя легендарної співачки, що, безперечно, занижувало її історичну роль для нації і рідного краю як співця і зовсім не давало можливості показати історичне тло, розорену поляками, але не скорену й готову до боротьби під булавою Б. Хмельницького Україну.

Ліни Костенко, поставивши в центр свого Історичного полотна легендарну дівчину, заговорила насамперед не про кохання, а про насущні проблеми своєї нації і держави. Про "Марусю Чурай" Ліни Костенко І. Дзюба найвищої думки; "Маруся Чурай" нагадує класичний архітектурний ансамбль, що втілює великий план, велику ідею. Поетичний матеріал розгортається "сам із себе" за законом внутрішньої необхідності і зовнішньої доцільності, а цілість надає кожній частині вищого значення. Він живе наскрізною симфонічною взаємопов'язаністю, взаємопідсиленням. Михайло Слабошпицький теж ставить історичний роман Ліни Костенко на перше місце не

тільки в її творчості, а й серед українських творів ХХ століття: "Маруся Чурай" Ліни Костенко – не просто наша обікрадена й поганьблена Історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини XVII століття. Це – історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія. Це – партитура вічних мотивів духовного буття народу... Чи й треба казати про те, якої неймовірної популярності зажив цей роман у нас тільки за одне десятиліття літературного життя! Мені здається, якщо в національному письменстві є такі твори, як "Маруся Чурай", значить, воно не безнадійне, і не безнадійна доля того слова – воно виживе і вистоїть у цьому складному й трагічному світі, який не має сентиментів до жодного народу".

Є твори, настільки художньо цілісні, що необережне втручання ззовні (примітивний аналіз чи хибні пояснення) можуть зруйнувати їхню первинну красу, знівечити зміст, спотворити до невпізнаний образи-персонажі.

Чим талановитіший твір, тим менша потреба на уроках розбирати його "до гвинтика". Чим більшу долю філософського бачення вкладено в художнє полотно, тим менше шансів пояснити його єдино правильно і потрактувати однозначно. Добре, якби такі твори сприймалися кожним Індивідуально, без нав'язування вже готової думки. Але чи готовий читач-учень до такого сприйняття?

Не раз будучи присутньою на уроках вивчення роману Ліни Костенко "Маруся Чурай", я здригалася від повного нерозуміння твору самими словесниками, не говорячи про учнів, дивувалася примітивній однобокості трактування образів, абсолютно непотрібній дилемі "труїла чи не труїла", дилетантським домислам того, чого в романі немає.

Але ж, заперечать мені вчителі, не пояснювати учням тексту роману також не можна, не вимагати учнівських суджень про твір означає не знати, чи прочитали, чи зрозуміли зміст, що осудили, а що взяли за взірєць. Безумовно, опрацьовувати цей високоталановитий роман на уроках треба, але при цьому слід звертати увагу не тільки на сюжет і композицію, а найперше на підтекст; руйнувати свої й учнівські стандартні уявлення про добро і зло, яких у чистому вигляді в житті немає; заглянути в душі персонажів так глибоко, щоб побачити і темні закутки, і яскраві спалахи духовного Вогню.

"Маруся Чурай" Ліни Костенко – історичний роман у віршах. Роман. Лле у віршах¹. І цього не треба ні на мить забувати при вивченні. Саме тому на уроці необхідно наводити не просто цитати на

підтвердження чи спрощення певної думки, а передовсім ті афористичні філософські судження, які в ліриці як роді літератури, відіграють особливу роль, сповнюючи твір естетичною красою і могутньою виховною силою. Таких афоризмів у романі чимало, і кожен з них – філігранне відшліфований самоцвіт, туго вправлений в чудову оправу.

Як твердять науковці, шляхів аналізу художнього твору не так уже й багато: аналіз "услід за автором", сюжетно-композиційний аналіз і пообразний аналіз. І перший, і другий, і третій в нашому конкретному випадку ефективним, думаю, не буде. Специфіка роману "Маруся Чурай" відштовхує аналіз "услід за автором" як щось для нього чужорідне і пародійне, бо краще і більше сказати, ніж це зробила Ліна Костенко, вчитель не може, а кажучи гірше і менше, знищить право учнів на первинне, неупереджене сприйняття тексту учнями. Сюжетно-композиційний аналіз теж не дасть відчутних наслідків, бо не охоплює власне ліричної сторони, а тільки акцентує на епічній. Пообразний же при всіх зусиллях і майстерності вчителя залишає поза увагою образи другорядні й епізодичні, які у романі відіграють суттєву роль, бо часто вириваються на передній план, інколи навіть притінюючи головні образи, постійно конкуруючи з ними за силою художнього вирішення і типовістю. Отже, виникає потреба в аналізі-конгломераті.

Роман складається з дев'яти розділів, кожен з яких має добре продуману назву. Твір починається фактично із розв'язки, причому несподіваної і страшної, через що тяжіє до новелістичного жанру, а розташування частин композиції у нехронологічному порядку тільки збільшує напругу й загострює цікавість. Художнє полотно "Марусі Чурай" надзвичайно компактне – нічого ні додати, ні забрати. Позасюжетний розділ "Ділова Балка" і фантастичний образ Хо теж абсолютно вмотивовані й виважені.

В образі діда Галерника і його самотньої оселі утверджено не лише ідею безсмертя нашого народу на велелюдному роздоріжжі Європи, а й проведено своєрідну лінію духовного родоводу (дід Галерник – Маруся Чурай – Іван Іскра). Образ Хо – не просто витвір уяви ув'язненої Марусі, а субстантивоване вираження гнітючої самотності, при якій спілкування з людьми болоче й зайве, але спілкування з самим собою – єдиний, порятунок від розпачу й божевілля. Розділ "Сповідь" г. екскурсом у минуле, в ньому сконцентровано і зав'язку, і кульмінацію, але вважати його початком змісту твору неправильно, бо це зруйнує сюжет і спотворить композицію. Правильніше буде матеріал цього розділу зіставляти з

відповідними подіями, вчинками, образами з інших частин роману, щоб мати про них повніше уявлення.

Художній твір вважається історичним передовсім тоді, коли автор правильно й всеохоплююче відображає історичну епоху. Ліна Костенко це зробила неперевершено. Т навіть принцип умовності, за яким на початку роману сама поетеса визнає перевагу художнього домислу над фактами ("А що, якби знайшлася хоч одна..."), не тільки не знижує читацьку цікавість, а ще більше її посилює, змушуючи читати художній текст прискіпливіше. Та як не читай, але не знайдеш бодай огріха, а не те що грубої помилки в зображенні історичного тла.

Від картини суду, свідків, представників місцевої влади, побутових сцен життя до колориту козащини в різних іпостасях національних героїв (полковник Пушкар, гонець-запорожець, дід Галерник, сам Хмельницький) перед нами постає правдива і повнокровна картина життя України XVII ст. Саме з аналізу історичного тла й варто починати роботу над цим унікальним в українській літературі романом. Авторка не ідеалізує українців, але й не змальовує їх як народ, роз'єднаний антагоністично-класовою ненавистю, чого в українському середовищі ніколи й не було. Саме через це Ліні Костенко й закидали постійно критиковану в ті часи "теорію єдиного потоку" української нації (за Михайлом Грушевським). Групування персонажів у творі особливе – негативних набагато менше, ніж позитивних, та ще й більшою мірою негативні не обділені добрими рисами, й у ставленні до Чураївни навіть ті, хто відверто налаштований проти неї, не можуть позбутися відчуття моральної і духовної вищості Марусі над середовищем. Ось, наприклад, свідчення далеко не ідеальної Параски Демидихи, яка, не без того, щоб удосвіта нишком потрусити мужу грушу.

А хто ж би ще труїв Бобренка Гриця?
Кому він ще так знівечив життя?

Або візьмемо порівняння морального статусу Марусі й Галі волоцюгою Семеном Капканчиком, який через примітивність душі навіть не розуміє, що своїми ж словами ганить і Галю, і себе:

Ось тут і суд на тому зупинився,
що знали ж всі, і Галя не глуха,
що сватав ту, а в тої опинився.
А хто із нас, як кажуть, без гріха?..

Навіть вїт Горбань, людина дуже обережна та ще й морально червива, злодійкувата, знаходить оправдання Марусиному вчинку:

А зілля річ, ви знаєте, капризна –
Тут воно чари, тут воно й трутизна.

Вимальовуючи характер цього персонажа, Ліна Костенко вдається до влучної ремарки – авторської безпосередньої характеристики:

(Тут принагідне варто зауважити,
що дьогтю він мав, справді, предостатньо,
оскільки він, як виявилось потім,
"з комори мєскої потай дьоготь крав").

І цей штрих до портрета якнайкраще пояснює нам, чому так кортить Горбаневі вимазати Марусині ворота дьогтем, чому він так вперто намагається змусити суд не відступити від букви закону і цим створити у співгромадян добру думку про себе, про свою порядність. Але як швидко спадає з вїта маска пристойності! Ось його реакція на Іскрин захист Чураївни у суді;

Горбань сказав:
– При чому тут пісні?
Вона ж на суд за інше зовсім ставлена.

І потім, бачте, чутка є, ги-ги,
що свідок цей – особа зацікавлена.
Його слова не мають тут ваги.

А в часи облоги Полтави Горбань постає перед нами вже зовсім нікчемою:

Лише Горбань хапає дрижаки,
Кричить: – Угода! Нарушать не смійте!
він думає, – як впустять їх таки,
то перш за все вони повісять вїта.

Серед представників народу на суді вигідно вирізняється Ящиха Балаклійська Кошова, про яку Маруся має дуже високу думку і пізніше в своїй уяві возводить цю жінку у своєрідний символ довіку вірної люблячої і мужньої козацької вдови:

Та тільки ж я вдова не Балаклійська.
У неї муж не повернувся з війська.
Поліг, загинув, вбитий молодим,

їй можна вічно плакати за ним.
Щаслива ти, Яшихо Кошова!
А я... Хто я? По кому я вдова?

Ящиха ж першою і стає на захист любові, а отже, на захист Марусі:

У мене дома діточки малії.
Мій муж поліг в боях у Приазов'ю.
А я прийшла сюди аж з Балаклії,
хоч я людина вже не при здоров'ю.
Отож, скажу відкрито і вселюдно.
Буває всяко, доля – не черінь.
Любов – це, люди, діло неосудне.
По всі віки. Бо вік віків. Амінь!

Гонець-запорожець від Богдана Хмельницького теж хоче врятувати піснярку, захищаючи при цьому правду, совісність, загальнолюдську і козацьку мораль:

У вас іще на спідниці
не перешили ваших хоругв?
Домарики, така у вас і смерть,
Безславно вмер, а кажете: убито.
А що, як Інший вибрати закон,
не з боку вбивства, а із боку зради?
Ну, є ж про зраду там які статті?
Не всяка ж кара має бути незбожна.
Що ж це виходить? Зрадити в житті
державу – злочин, а людину – можна?!

А вже про заскорузлість думки суддів і збюрократизованість судової системи він говорить прямо:

Замудрувались ви.
Тут треба тільки серця й голови.

Образ Хмельницького в романі ніби епізодичний, проте читач має відчуття незримої присутності гетьмана впродовж усієї дії. У сцені ж суду він постає не лише вождем нації, а й глибоко порядною, чуйною і по-державному мудрою людиною. Хмельницький забороняє суддям односібне вершити долі громадян, що свідчить про його філософський погляд на сенс людського життя; треба про людину судити не з одного вчинку, а оцінювати її через призму всього, що нею зроблене.

За ті пісні, що їх вона складала,
за те страждання, що вона страждала,
за батька, що розп'ятий у Варшаві,
а не схилив пред ворогом чола,
не вистачило б городу Полтаві,
щоб і вона ще страчена була!

Найцікавішим з персонажів, які в романі творять тло, є полковник Мартин Пушкар. Суд над Марусею для нього така важка справа, що він мимохіть порівнює її з війною:

Страшне це діло, діло небуденне.
А всі почути вирока спішать.
Воно, скажу вам, легше, як на мене,
діла у битвах шаблею рішать.

Намагаючись зберегти за Чураївною презумпцію невинності до встановлення правди, Пушкар совістить Бобренчиху, коли та лле бруд і на дівчину, і на мертвого сина, категорично забороняє катувати Чураївну, вимагає від суддів обачності щодо такого тяжкого вироку:

І так карати, щоби люд хрещений
не мав за що судові докорить.

Признаючи усе ж вину Марусі, полковник нагадує і про Грицькову вину, водночас він категорично виступає проти відплати злом за зло:

Але ж, мабуть, ми правди не зурочим,
що світ вже так замішаний на злі,
що як платити злочином за злочин,
то як же й жити, люди, на землі?

Пушкар – людина високої культури. Його любить громада, шанують козаки. Він добре розрізняє людей підлих і порядних. Епізодична сцена, коли Мартин виходить з-за столу в суді, щоб готувати полк у похід, дає читачеві чимало інформації про самого полковника:

Полковник встав, в судді перепросився,
бо мав на Білу готувати полк.
Посунув трохи вйта і бурмистра.
Поспільство розступилось на аршин.

Як бачимо, Пушкар з повагою ставиться до головуючого, звичайних клерків же просто зневажає, посуваючи, як неживі предмети. Про авторитет Мартина свідчить шаноба громади, яка розступається, даючи широку дорогу своєму улюбленцю.

Великим патріотом змальований Пушкар у розділі "Облога Полтави", коли не кидається рятувати свої маєток, село, ліс, а мовчки дивиться на наругу, бо Полтава дорожча від багатства:

Сто років ріс. І ще сто років ріс.
Полковнику! Це ж треба провалитись,
щоб так оне стояти і дивитись!..
Рубають, кляті, Пушкарівський ліс.
Пушкар – нічого. Глянув – і нічого.
Спокійні очі. Сива голова.
Шорстка кирея кольору нічного.
Дивився. Думав.
– Швидше б та трава!

Навіть Іван Іскра, пропонуючи Чураївні руку й серце, не уявляє їхнього весілля без священика і Пушкаря. Авторська симпатія до Пушкаря передана у своєрідному екскурсі в майбутнє цього полковника:

Ще не старий. Т славу мав, і силу.
(Про нього потім думу іскладуть.
Мине сім літ – і голову ці сиву
Виговському на списі подадуть).

З особливою теплотою виписаний образ діда Галерника. Спочатку він – жива легенда для маленьких Грицька і Марусі, джерело інформації про широкий світ, Кафу, турецьку неволю; згодом починає сприйматися Марусею як народний умілець, а наприкінці твору Галерник, образно кажучи, наче випростує плечі, стає символом народного руху, бо вважає нижчим козацької гідності ховатися від ляхів за мурами міста:

Та й те сказати, – хіба це вперше військо
у мене пройде тут по голові?..
Якби я міг вам бути у пригоді,
а то ж про шаблю думати вже годі.
А був колись такий великовоїн! –
од трьох шабель ще й досі незагоєн.

Дід переживає за хвору Марусю, розпитує про неї в Іскри, але як людина стара і досвідчена, не радить Іванові надіти через нерозділене кохання. У словах Галерника вчувається жорстока життєва правда, за якою навіть смерть Марусі – це ще не смерть усьому світові: живі повинні думати про живе:

В такій біді ніхто вже не порадько.
Немає ради. Ради тут нема.
Чого рвеш комір? Тут хіба задуха?
В, ні, стривай, нічого це не дасть.
В житті найперше – це притомність духа,
тоді і вихід знайдеться з нещасть.
Душа у тебе має бути крицею.
Так плакати не гідно козака.
Твій батько був, Іване, Остряницею, –
наступний гетьман після Павлюка,
Ти ж син його! Душі не занехаєш,
Не маєш права, ти ж таки не Гриць...

Історична доба в історичному тлі й виразних характерах, правдиво протрактованих словесником і правильно та ще й емоційно сприйнятих старшокласниками, дає змогу глибоко зрозуміти й основні образи та ідеї, виражені через них. Оскільки образи Гриця, Іскри і Марусі є найскладнішими і водночас найважливішими в романі, учням треба розкрити особливості середовища, в якому такі натури вирости і сформувалися, звернути увагу на сімейний уклад Бобренків, Чураїв, Вишняків, Остряниць. До речі, уявлення про родинні Ідеали не обов'язково повинні впливати з побутових сцен, інколи досить виразної художньої деталі. Ось, наприклад, слова Іскри про своїх і Марусиних батьків:

Ми з нею рідні. Ми одного кореня.
Мабуть, один лелека нас приніс.
Батьки у нас безстрашні й непокорені
і матері посивілі од сліз.

Глибока повага Іскри до покійної матері Марусі Чураївни відчувається у напрочуд вдалій метафорі:

Іде Іван. І знову повертає.
Думками сніг з могили одгортає.

У сім'ї Бобренків найколеритнішим образом є безцеремонна і черства Орихна Бобренчиха. Уже читаючи перший розділ, ми дивуємося, як могла вбита горем мати, що втратила єдиного сина,

негайно знайти аж сімнадцять свідків. Бобренчипшна промова на суді вражає доброю порцією жовчі, отрути і бруду. Орихна, зовсім не соромлячись, докладно розповідає, як підглядала за молодятами, не криється, що знала про гріх між ними, але це її турбувало лише тому, щоб Грицько не пустився берега;

– Щоб у заміжніх погубив підметки?
Чи, щоб пішов до Таці Кисломедки,
котра тягалась бозна-де і з ким!

Грубість, бездушність, нездатність до співчуття і глибокого страждання навіть після найбільшої втрати притаманні Бобренчиси. Недарма Яким Шибиліст, порівнюючи Ганну Чураїху та Орихну Бобренчиху, дошкульно звинувачує останню у відсутності навіть материнської любові, бо найголовнішим було для неї багатство й "воювати" за "курку, за телицю, за межу". Під час страти Марусі Бобренчиха пропихається наперед, щоб усе бачити, а мала б лити сльози на свіжій синовій могилі, Проте характеристика цього образу автором та іншими персонажами була б неповною, якби не самохарактеристика Орихни. Спонукаючи нерішучого Гриця до одруження з Вишняківіною, мати відкриває синові душу і ділиться власним досвідом. Але яким?!

Твій батько теж... була така Ликера...
він п'ятами від неї наживав.
Об чім журитись? Дівка не галера.
Тебе до неї Бог не прикував.

Бобренчиха не відчуває мук совісті, що жорстоко зламала життя власному чоловікові, який через щоденну перевтому і докори та недогляд жінки трагічно загинув. Що гіркою була доля Грицевого батька, свідчать Матусині згадки про сповнені співчуття до товариша розповіді Гордія Чурая:

Вони іще й парубкували разом,
І поженились десь у одночасі.
На Дмитра десь. А вже десь на Варвари
прийшов Бобренко, похиливши гребінь:
"Знайшов собі ти дівчину до пари,
а я ускочив під дурного греблю".

Життя Бобренків минало у прокльонах і сварках. Проте не злидні були тому причиною, а нестримне бажання Орихни якнайшвидше розбагатіти ціною надривної праці.

Бобренки, ті не дуже бідували.
Вони в оренду землю віддавали.
У Кривохатках хатка та нова
єдина, може, хатка не крива.

Раннє вдівство озлобило Бобренчиху насамперед через те, що тепер розбагатіти стало набагато тяжче:

...лишалася вдовою,
лютіша стала до роботи вдвоє.
Було не вип'є, бідна, і не заїсть,
уся пішла в роботу і у злість,
Така уже зробилась, як Яга.

Проворна, хитра Бобренчиха прагнула мати вигоду з усього.
Переживаючи, то з походу син може повернутися калікою, вона
заохочує Марусю вірно чекати його, та ще й улесливо дякує дівчині:

І чим же ми за це тобі віддячимо? –
казала так Бобренчиха не раз.

Коли ж Гриць прийшов додому живим і здоровим – уцілів один з
небагатьох, мати враз змінилась, зметикувавши, що син може
одружитися з багачкою;

Не відкладай же, ти тепер на часі.
І не катуйся, завжди так було,
Тепер дівки до гарних хлопців ласі, -
багато хлопців, сину, полягло.
У інший час посватався б ти, дзуськи.
Жених у неї був би й привозний.
Тепер твої всі Гальки й всі Маруськи,
бо хлопець ти, нівроку, показний.

Лицемірство Бобренчихи не має меж, У свою авантюру вона ладна
вплутати навіть Бога і Марусину матір:

Зустріла матір десь біля криниці.
Про дощ, про грім, про курку, про бичка.
Що добрий гетьман був із Остриниці
і що хазяїн добрий з Вишняка,
Що час летить, треба якимось жити.
Любов любов'ю, а життя важке.
Що вже дітей пора б і одружити.
Насамкінець промовила таке:

– Якби ти добре в Бога попросила,
то мали б ми ще й радість на віку:
твоя пішла б за гетьманського сина,
а мій хазяйську сватав би дочку.

Орихна впливає на сина різними засобами. Ось вона, міркуючи нібито про себе, у присутності Гриця так висловлює думку про Марусин талант:

Хіба то дівка? То ж таки ледащо. Усе б співала. Боже упаси! Ми вже й без неї з'їхали нінащо, а з нею геть вже зійдемо па пси.

Яка зла, несправедлива характеристика дівчини! Але Бобренчиси цього замало. Гриць усе ж вагається. Тоді мати міняє тактику і відверто погрожує позбавити спадщини:

Іди, женись, хай буде не по-людськи.
Але як пуста свисне у печі,
то, наплодивши злиднів, голопуцьків,
не посилай до баби по харчі.
Щоб так і знав: як сходитиму з світу,
то не лишу тобі і заповіту.
Все одпишу на церкву й монастир, -
на всю Полтаву будеш багатир !

Ще в іншій сцені бачимо лицемірну Орихну в янгольській подобі, здається, її б вустами мед пити:

Введи у дім дружину собі, ладу,
То ж має бути рибка золота.

Сяк-так приборкавши Гриця, Бобренчиха навіть після сватання не зовсім вірить в удачу, тому й терпить синові викрики та ще я ласкаво заспокоює його:

І як я потім у шинку напився,
на матір крикнув вперше у житті!
Вона ж сидить та гладить по голівці,
так тихо гладить толову мою.
Нічого, – каже, – я надійній дівці
тепер тебе, мій сину, віддаю.

Сім'я Гордія і Ганни Чураїв була збудована на довір'ї, взаєморозумінні й любові. Маленька Маруся мала її за взірєць. Прекрасні вродою, душею і помислами, Чураї стали і для дорослої,

але вже битої нещастями Марусі ідеалами жіночої краси й чоловічої мужності'.

Красива я була, правда?
Схожа на свого матір.
Смілива я була, правда?
Схожа на свого батька.
Співуча я була, правда?
Схожа на свій народ.

Якщо Гордій Чурай у романі і в уяві дочки проходить спогадом і легендою, то Ганна Чураїха – цілком реальна жінка. Цей образ настільки переконливо правдивий і виразний, що він сприймається нами як історично достовірна особа. Мати для Марусі не тільки сповідниця народної моралі, добра порадниця, а й захисниця. Згадаймо її слова на суді:

Чужа душа–то, кажуть, темний ліс.
А я скажу: не кожна, ой не кожна!
Чужа душа – то тихе море сліз.
Плювати в неї –гріх тяжкий, не можна.
І чим же, чим ви будете карати
моє смутне, зацьковане дитя?
Чи ж вигідає суд і магістрати
страшнішу кару, ніж таке життя?!
Ви грамотні. Ви знаєте латину.
За крок до смерті, перед вічним сном,
одного прошу:
у мою дитину
не кидайте словами, як багном!

Стара Чураїха тяжко страждає за зражену дочку, мучиться її муками, плаче разом з нею, носить передачі у в'язницю (яблука, пиріжки, чистий святковий одяг і бабусине намисто), хоча сама в цей час ледве тримається на ногах і чи не найбільше потребує допомоги. Ганна все життя вела себе гідно і повчала свою дитину не нести горя на люди. "Нещасливе доччине кохання сповнює маті р відчаєм не тільки тому, що так сталося, а й тому, що така дівчина, як Маруся, варта була кращої долі:

А раз сказала з розпачу гіркого:
– Є ж лицарі у нашому краю!
О Боже мій, на кого ж ти, на кого
збанітувала молодість свою?

Грицькові перепросини Марусі мати зустрічає гіркими слізьми і сприймає як обрану, навідріз відмовившись благословити шлюб. Це свідчить про високу гідність цієї жінки та її безкорисливість: вона не хоче такого одруження доньки, хоч це був би добрий урок для фарисейки Бобренчихи і її пихатих сватів. Сім'я ж Вишняків подана виключно через батька і дочку. Багач на всю губу, Вишняк був добрим крутієм і вмів завжди бути у виграві та виходити сухим з води:

Хто за Богдана, хто – за короля.
А. він – за тих, которії не проти.
Вся Україна полум'ям горить,
він і на цьому теж нагріє руки,

У гірку для України годину Вишняк, також не втрачав олімпійського спокою і нагоди мати користь:

У всіх оцих скорботах і печалях,
у всіх оцих одвічних колотнечах –
чураївські голови на палях;
і вишняківські голови на плечах.

Та коли образ Вишняка в романі виконує функцію своєрідного кривого дзеркала і с статичним, Вишняківна в любовному трикутнику Маруся – Гриць – Галя відіграє значну роль і подана в певному розвитку. Не така вже вона й примітивна, як зумисне подає себе на суді, кажучи:

Що він ходив до тої чарівниці,
панове суд, то істина не є.

Це лише її своєрідна спроба простакувато захиститися від людського осуду. Інша річ, що всі життєві втрати Галя вимірює матеріальною вартістю, тому в її свідченні звучить не стільки жаль за нареченим, скільки за витратами на весілля:

Вже тато наш і на весілля втратились,
а Гриць умер... а Гриця вже нема.

Журба, гризота, докори сумління не властиві Галі. Навіть під час судового процесу "Сиділа Галя, наче панська рожа", що аж ніяк не підкреслює її страждання. У той же час Вишняківна не є примітивним і безневинним створінням. Гриць наївно порівнює її з ховрашком, недооцінюючи Галиної хижості. У ставленні до Марусі Вишняківна безцеремонна, нахабна і жорстока, невміюча і

небажаючи стримуватися навіть у межах сільської моралі. Сміх, який раптом вирвався в неї при зустрічі з пригніченою зрадою Чураївною, зловтішний і такий бруталний, що навіть подруги багачки роблять їй зауваження:

Ішли дівчата, освятивши квіти.
Я привіталась, проминула їх.
І раптом з гурту, десь позаду, звідти,
мені у спину пролунав той сміх.
А я ішла. Підкошувались ноги.
Хтось дорікнув їй тихо, при мені ж.
А я ішла, не бачила дороги,
і сміх стримів у спині, наче ніж.

Вишняківна позбавлена елементарної порядності, не знає міри дозволеного й границі недозволеного. Навіть Гриць констатує з розпачем і огидою:

А якось раз приходжу, застаю –
співає пісню – при мені! – твою.

Чим ближче пізнає Бобренко Галю Вишняківну, тим більше вона програє в його очах у порівнянні з колишнього коханою Марусею. Згадаймо перше Грицеве враження від молоденької і дорідної Галі:

А Галя їде, стрічкою блискоче.
А віз високий, як гарба сливе.
Оце так віз! – сміявся. – Не доскочиш!
Дочка хазяйська павою пливе.

Неприховане захоплення дуже швидко згасає від черствості Вишняківни, її байдужості до того, що діється в душі Бобренка. І в Гриця з'являється якась фізична бридливість до дівчини:

То слава Богу, що боронить звичай
чіпати дівку. Я ж би і не зміг.
Палив мене такий великий відчай,
отак би встав та й безвісти забіг.

Марусині спогади – своєрідні екскурси в минуле – подають читачам життя Бобренка від малої дитини до повнолітнього юшка-месника, У Грицевому характері було чимало хороших рис, і майже всі вони – наслідок впливу Марусі. Навіть героїзм у боях і ризикована втеча з полону – теж спроектовані на Марусю, викликані її жертовністю і любов'ю:

І жде мене невінчана жона.

Проте змінити внутрішню людську суть не можуть ніякі впливи. Бобренчишині гени спонукають сина до несподіваних рішень, в нього зароджується бажання скористатися ситуацією, отримати винагороду за попередні чотири роки, змарновані в боях:

Душа розм'якла якось, заморилась,
хоч коники ліпи, як з м'якуша.
До всього звикла, із усім змирилась
і від життя схотіла бариша.

Страшні слова, з якими звертається Гриць до Марусі, марно сподіваючись на її розуміння, – уже потенційна зрада, уже явне відступництво:

А якось каже: – Щастя треба красти.
Хоч добре, не заклюнулось дитя.
Весілля знову мусимо відкласти.
Що зробиш, мила, як такс життя?

У той же час Бобренко – не бездушний парубок-джигун. Його мучить сумління, в душі ще бунтують почуття, він боїться розплати долі за зраду. Про це Гриць старається навіть сказати матері, намагається переконати стару, надіється на її розуміння:

А що покрив я дівчину неславою?
Не буде, мамо, доля нам сприять.

І хоча Маруся каже про приготування до весілля в Бобренків осудливо:

А вже Бобренки з тим усім не крились.
Не встигла їм душа й почервонить, -

Гриць катується не менше Чураївни (танець з Галею "навиворіт душі") і робить спробу виправити помилку, але на перепросинах знову хоче своєрідного "бариша" – Марусиною жалю, прощення, співчуття, вдячності, що вернувся. Надто багато в Бобренкових словах такого, що не робить йому честі – цинічного оправдання:

Життя – така велика ковзаниця.
Кому вдалось, не падавши, пройти?
надмірно-штучної зневаги до Галі -

Що Галя – гуска, то й по ній це видно,
звинувачення Чураївни, що причарувала, -
А може, й правду кажуть,
що ти відьма, приворожила – і пропав навек.
Бо що б мене інакше так палило,
чого я так страждаю і борюсь?
Куди б мене в житті не прихилило,
а все одно до тебе я вернусь,
цинічної відвертості -
Як хочеш знати, – так, я їм продався,
але в душі на тебе я молюсь!
хитрості й словоблудства -
Він говорив, і відбувалось диво.
Він зраду якимось так перетворив,
так говорив беззахисне й правдиво, –
неначе він про подвиг говорив.

Саме під час перепросин і була зруйнована Грицем остання фортеця
любові. Ось чому так трагічно звучить з Марусиних уст:

Це ж цілий вік стоятиме між нами.
А з чого ж, Грицю, пісню я складу?!

Дехто із словесників надто акцентує на вині Марусі у смерті Гриця,
що є абсолютно неправильним. Те, що в пісні Чураївна нібито
визнала вину, могло бути тільки художній прийомом. Орієнтуючись
на Марусині жалі за вмерлою матір'ю і її докори сумління, не
складно допустити таку ж саму помилку і твердити, що й матір вона
вбила. Незвичайно чуйна і вразлива, Чураївна страждає й відчуває
вину там, де її безпосередньої вини й нема. Такі пориви властиві
благородним натурам. Щодо Гриця, який у присутності Марусі
випиває отруту, то Марусину поведінку (якщо вже так учителям не
терпиться визначити, винна чи не винна, труїла чи не труїла) можна
трактувати безконечно широко: оціпеніння; те, що вона сама пила те
зілля і не отруїлась; навіть сумнів у Грицевій рішучості дійсно
отруїтися; зневага до парубка, який шукає ганебної смерті... Хоча, на
нашу думку, питання це не таке вже й істотне й на уроці витратити
на нього дорогоцінний час не варто.

Іван Іскра у любовному трикутнику Гриць – Маруся – Іван (якщо не
брати до уваги Леська Черкеса, палкі пориви якого зумовлені
скоріше захопленням, а не коханням, і романтичною буйністю
натури, поданий поетесою так, що від становища мало не
другорядного епізодичного персонажа на початку він несподівано
виявляється одним з головних героїв наприкінці. Парубок, якого

навіть Чураївна спочатку не розуміє і не сприймає, стає найближчою людиною в трагічному Марусиному змарнованому житті. В Івані захоплює глибокий розум, співчутливість, рішучість, душевна чистота. Сприймаючи Івана як суперника, Гриць зумисно прибріхує, бо добре відчуває Іскрину вищість:

А Гриць, було, і сердиться, й зітхає.
– Вія, – каже, хитрий, – каже, – потайний.

В нас на кутку його не люблять наші.
Шляхетний дуже і чолом не б'є...
Він, – каже, – гордий, з ним не звариш каші.
Він і мовчить, бо дума щось своє.

Емоційний, але рішучий виступ Іскри на суді вражає глибиною і мудрістю, навіть державністю суджень:

Ця дівчина не просто так, Маруся.
Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.
Коли в похід виходила батава, –
її піснями плакала Полтава.
Що нам було потрібно на війні?
Щаблі, знамена і її пісні.
Звитяги наші, муки і руїни
безсмертні будуть у її словах.
Вона ж була як голос України,
що клетотів у наших корогвах!
А ви тепер шукаєте їй кару...
Вона ж стоїть німа од самоти.
Людей такого рідкісного дару
Хоч трохи, люди, треба берегти !..
Ще тільки вирок – і скінчиться справа.
І славний рід скінчиться – Чураї.
А як тоді співатиме Полтава?
Чи сльози не душитимуть її?

Іван знаходить вихід із становища: він летить на змиленому коні до Хмельницького, встигає повернутися до Полтави з грамотою про помилуванням Чураївні. Варто уважно розглянути епізод з розділу "Страта", де Іскра руйнує шибеницю. Люди, які не розуміють поведінки помилуваної Марусі, її розчарування в тому, що "вмерти не дали", звертаються до Іскри як до єдиної людини, з рук якої вона може прийняти життя.

Освідчення Іскри згасаючій Марусі в любові – це відчайдушна спроба підтримати кохану, вирвати її з душевної кризи, продовжити рід славної співачки. Відмова Чураївни закономірна, але причиною тут не у байдужості дівчини до Іскри, а хвороба, зітліла душа і понівечений талант героїні. Щодо почуттів між Іваном та Чураївною, то можна обстоювати різні версії й сперечатися до безконечності, але не слід, гадаю, робити одного – наголошувати, що Маруся зробила помилку, недооцінивши Іскру в юності бо саме він був її гідною парою, що вона жорстоко відштовхнула Його пізніше, а могла б полюбити. Питання любові, мабуть, найскладніше з усіх питань на землі. Кого любити і як любити – серцю не накажеш. Любов Марусі до Гриця та його зрада виснажили героїню до тла, а що дівчина за характером належала до однолюбів, то й почуття її було спопеляючим. Утім, уважне прочитання останнього розділу дає змогу відчути притлумлене і вдячне почуття втаєної любові Чураївни до Іскри:

Дивився, як востаннє.
Торкнув мене прощальними вустами.
Не знала я, що сум такий огорне.
Вмирати буду, – пом'яну добром.
Кирея з вильотами чорна
в останній раз майнула за бугром.
І я, котрій давно вже все байдуже,
уже нічим я сльози не впиню.
Прощай, Іване, найвірніший друже,
шляхетна іскро вічного вогню!

Образ Марусі на тлі панорамного реалістичного зображення України XVII ст. глибоко романтичний. А тому, шановні словесники, не шукаймо вад у характері героїні, щоб втиснути її образ у рамки реалізму, не використовуймо в підготовці до уроку за романом умовно наукові статті, автори яких, маючи кожен своє поняття про власне художній образ-персонаж і художній романтичний образ-персонаж, звинувачують Чураївну в нетолерантності до Галі, підтверджуючи свою правоту висмикнутими з контексту цитатами, або в непошані до Бобренчихи при іронічно-осудливій характеристиці. Уважно прочитаймо уривки з розділу "Сповідь" від слів: "А може, я несправедлива до неї?" – до "ні словом лихим, ні добрим ніколи не згадуй мене"; від "Стару людину ганити негоже" – до "І так співає, як йому дано", щоб переконатися в шляхетності Марусиних думок навіть щодо своїх недругів.

Аналізуючи персонажів роману, ми вже окреслили образ Чураївни, Однак варто осібно ще раз спинитися на таких її поняттях, як любов і талант. Прикметне, що впродовж усього життя Маруся ставиться до своєї любові до Гриця зі святістю. Навіть осквернене зрадою почуття, розчарування у Грицеві, болючий життєвий досвід не робить Марусю озлобленою і черствою.

Терзаючись тяжкими думками думками на самоті:
Бо ж річ не в тім – женився, не женився,
прийшов, пішов, забув чи не забув.
А в тому річ, коли він так змінився?
Чи, може, він такий і зроду був? -

усвідомивши і переконавшись, що "нерівня душ – це гірше, ніж майна!", що її "любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі", Чураївна співчуває Бобренкові щиро й гірко:

Біднесенький, намучився зі мною..
Гукав мене, а я вже не озвалась,
Заплутався, – сказала: вибирай.
А в нього ж серце навпіл розривалось,
А він Бобренко. Він же не Чурай.
Маруся готується на той світ, щоб розрадити коханого й там:
Помер мій Гриць з відкритими очима.
То ж він мене і мертвий виглядав.
І, одстраждавши, знов, мабуть, страждав.
Бо він же тут лишив мене одну,
Я йду. Я скоро. Я наздожену.
Десь, може, там зустрінемося ми.
Не буде рук – обнімемось крильми.

Проблема митця і його служіння народів у історичному романі Ліни Костенко ставиться дуже гостро. Марусин талант заявив про себе після усвідомлення дівчиною величезної сили мистецтва, завдяки якому й мертві залишаються живими. Пісня кобзаря про Марусиноного батька зробила диво:

Все думала: хоч би ж було спитати,
хто склав слова про нього, про той край.
Що був же він ріднесенький мій тато,
а от тепер він – орлик, він Чурай.
Тепер він з нами в радості і в сумі.
Збагнуло серце вражене моє:
пішов у смерть – і повернувся в думі,
і вже тепер ніхто його не вб'є.

Ідесь в ті дні, несміло, випадково,
хоч я вже й пісню склала не одну,
печаль моя торкнула вперше слово,
як тон кобзар торкав свого струну.

З приходом слова в Чураївни завершується період творчого учнівства й настає розквіт дивовижного таланту. Те, що після смерті Бобренка Маруся створила тільки дві пісні, теж закономірно: перша ("Ой не ходи, Грицю") – зі страждань особистих, друга ("У Полтаві на риночку") – зі страждань народних. Більше пісень не творилося – настала затяжна пауза, спровокована депресією, почалася трагедія митця, яку інтуїтивно відчував мандрівний дяк, прагнучи переконати Чураївну в необхідності творити і замінити цим писану історію:

Історії ж бо пишуть на столі.
Ми ж пишем кров'ю на своїй землі.
Ми, пишем плугом, шаблею, мечем,
піснями і невірницьким плачем.

Образ мандрівного дяка надзвичайно місткий і символічний: через призму його пам'яті – пам'яті окремої людини й реальних подій визвольної боротьби -пам'яті історичної-Маруся осягає величезну трагедію України і зло національного безпам'ятства (уривок з розділу "Проща" від слів: "Усі віки ми чуєм брязкіт зброї" до "Непізнане, пішло у небуття").

Чому замовкла Маруся, сказати важко. Ні хвороба, ні смерть коханого, ні повна самотність, ні трагедія України – кожна з бід зокрема причиною не були, хіба що всі разом узяті.

Ставлення Марусі до власної пісні "Ой не ходи, Грицю" наприкінці Роману – болісне й розпачливе, адже ця пісня-спогад про найстрашніше в житті, про причетність до вбивства травмує дівчину, приносить їй пекельні страждання:

А я стояла... Що ж мені, кричати?..
Які мені сказати їм слова?..
Дівчаточка, дівчатонька, дівчата!
Цю не співайте, я ж іще жива.

Заняття №

Олесь Гончар. Загальний огляд творчості. «Роман «Собор»
(скорочено)

ОЛЕСЬ ГОНЧАР
(1918 — 1995)

Олесь Терентійович Гончар народився 3 квітня 1918р. Після смерті матері, коли хлопцеві було 3 роки, із заводського селища на околиці Катеринослава (тепер Дніпропетровськ) його забрали на виховання дід і бабуся в слободу Суху Козельщанського району Полтавської області. Працьовита і щира в ставленні до людей бабуся замінила майбутньому письменникові матір.

Тридцять роки в житті Олесь Гончара — період формування його як громадянина й митця. До вступу в Харківський університет (1938) він навчався в технікумі журналістики, працював у районній (на Полтавщині) та обласній комсомольській газеті в Харкові і дедалі впевненіше пробував свої творчі сили як письменник. Ранні оповідання й повісті («Черешні цвітуть», «Іван Мостовий» та ін.) Гончар присвятив людям, яких добре знав, з якими не раз стрічався в житті.

1936р., коли почалася громадянська війна в Іспанії, молодий Гончар гаряче мріяв потрапити в саму гущу тих подій. Цьому бажанню тоді не судилося збутися, але через п'ять літ він таки «кинув синій портфель» і разом з іншими студентами Харківського університету пішов добровольцем на фронт.

Воєнні умови (він був старшим сержантом, старшиною мінометної батареї) не дуже сприятливі для творчості. Але й за таких нелегких обставин О. Гончар не розлучався з олівцем та блокнотом. Вірші, що народжувалися в перервах між боями, сам письменник назве згодом «конспектами почуттів», «поетичними чернетками для майбутніх творів». Сьогоднішнє прочитання їх переконує, що це справді так. Ліричний герой «Атаки», «Думи про Батьківщину», «Братів» та інших фронтових поезій Гончара духовно, емоційно близький до героїв повоєнних його романів і новел, передусім «Прапороносців».

Робота над «Прапороносцями» тривала три повоєнних роки. В цей час, правда, Олесь Гончар публікує ще кілька новел і повість «Земля гуде», завершує навчання в вузі (Дніпропетровський університет, 1946), але головним підсумком цих років стає трилогія «Прапороносці». На сторінках журналу «Вітчизна», а згодом і окремим виданням з'явилися всі три частини роману («Альпи», 1946; «Голубий Дунай», 1947; «Злата Прага», 1948). Високу оцінку творові, відзначеному двома Державними преміями СРСР, дали тоді Ю. Яновський, П. Тичина, О. Фадеев, Остап Вишня.

Після завершення роботи над трилогією «Прапороносці» героїка війни і далі хвилювала митця. В кінці 40-х і на початку 50-х років він пише низку новел («Модри Камень», «Весна за Моравою», «Ілонка», «Гори співають», «Усман та Марта» й ін.), багато в чому суголосних з «Прапороносцями». У написаній тоді ж документальній в основі своїй повісті «Земля гуде» зображено діяльність молодіжної підпільної організації «Нескорена Полтавчанка», очолюваної комсомолкою Лялею Убийвовк.

Видані протягом 50-х років книги новел «Південь» (1951), «Дорога за хмари» (1953), «Чари-комиші» (1958), повісті «Микита Братусь» (1951) і «Щоб світився вогник» (1955) присвячені мирному життю людей, важливим моральним аспектам їхніх взаємовідносин, а романна дилогія «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957) — історико-революційній проблематиці.

Якісна новизна романів «Людина і зброя» (1960) та «Циклон» (1970) полягала в тому, що акцент у них зроблено на найсокровенніших питаннях життя і смерті людини, на проблемах незнищенності її.

Свіжість погляду на світ, незвичайну заглибленість у життя продемонстрував автор «Прапороносців» у нових своїх творах, що з'явилися протягом 60 — 70-х років. Серед них — романи «Тронка» (1963), «Собор» (1968), «Берег любові» (1976), «Твоя зоря» (1980), повість «Бригантина» (1972), новели «Кресафт» (1963), «На косі» (1966), «Під далекими соснами» (1970), «Пізнє прозріння» (1974) та ін.

Якщо роман «Тронка» приніс авторові Ленінську премію (1964р.), то доля написаного наприкінці 60-х років «Собору» склалася драматично. Перші рецензії на роман були схвальні, але невдовзі вульгаризаторська критика піддала його тенденційному остракізму, і твір було вилучено з літературного процесу на два десятиліття.

Працю на ниві художньої прози Олесь Гончар постійно поєднує з літературно-критичною творчістю. Почавши ще в студентські роки з досліджень поезики М. Коцюбинського і В. Стефаника, він згодом створив десятки статей, які вже публікувалися в трьох окремих книгах («Про наше письменство», 1972; «О тех, хто дорог», 1978; «Письменницькі роздуми», 1980) та входили частково до шеститомного зібрання творів письменника.

Твори О. Гончара перекладалися на 67 мов, а творчий досвід письменника засвоюється і вітчизняними, і зарубіжними майстрами слова.

Помер письменник 14 липня 1995р.

Олесь Гончар
(Народився 3 квітня 1918)

ОРБИТИ ПОТУЖНОГО СЛОВА

У жовтні 1990 року в столиці США Вашингтоні, у фешенебельному Хілтон-хотелі, розташованому неподалік від пам'ятника Тарасові Шевченку та Білого Дому, відбувався XXII Міжнародний науковий з'їзд Американської Асоціації для розвитку славістичних студій. У рамках з'їзду, де було заслухано понад 800 доповідей, — окрема міжнародна конференція «Людина і її місія у творчості Олеса Гончара». Звучали на конференції англійська й українська мови, змістовні доповіді про творчість прозаїка, надто про «Собор», виголосили відомі вчені з української діаспори, як-от: професори Л. Рудницький, Л. Онишкевич, М. Лабунька, М. Тарнавська, В. Маркусь. Зокрема, доктор філософії та президент університету Ла Салль з Філадельфії П. Елліс пошанував Олеса Гончара у своєму слові як «провідного прозаїка України та одного з передових письменників нашого часу», котрий своїми творами, надто «шедевром» — «Собором», «спричинився до кращого міжнародного порозуміння, ще заки пан Горбачов започаткував свою політику перебудови...»

І ще було сказано про той же «Собор» М. Тарнавською: якби цей роман вчасно з'явився в англійському перекладі (хоч до сьогодні твір виходив на американському континенті чотири рази; востаннє, у донесенні Л. Рудницького та Ю. Ткача, — в 1990 році), він викликав би у Америці сенсацію: так глибинно відтворено тут «екзотику» радянського суспільного ладу та викрито національне нищительство. Але, засвідчувала доповідачка, і в нинішнього американського читача роман знаходить жвавий відгук.

Вслухаючись у ці промови, неможливо було не пройнятися думкою: а чи все знаємо в Україні про свого письменника, як і про літературу в цілому, чи замислюємося належно над підоймами, що виводять її на орбіту вселюдського інтересу? Відзначаємося-бо дивовижною здатністю самохітне спривіціалізувати власні уявлення про свою літературу, шукати естетичні вартості де завгодно, лише не в себе дома. О, багатовікова наша підпорядкованість імперії, яка так методично вбивала нам у голови комплекс нижчевартості, полишила наслідки просто фатальні! Тому-то й існує потреба, аби ми, привчені не довіряти самим собі, вислухали про себе думку ще й «збоку» (хоч би заокеанську, як у даному випадку), аби потвердити для себе у цей спосіб те, про що часом здогадуємось майже інстинктивно.

От і стосовно Олеса Гончара. Як знаємо, офіційна ідеологія доклала немалих зусиль до того, що у свідомості вже кількох поколінь його образ насамперед асоціюється зі «співцем визвольної місії Радянської Армії в країнах Східної Європи («Прапороносці»), втілювачем «ідей радянського патріотизму». Подібними цитатами «годують» у нас учнівську молодь почасти ще й сьогодні. Власне, це і є те універсальне прокрустове ложе, конструйоване вульгарно-соціологічними розпорядниками, у яке, притім ще десь від п'ятдесятих років, Олесь Гончар, звичайно ж, принципово не вміщається.

Доречно згадати тут написане вже давно, але надруковане лише в наші дні оповідання «Двоє вночі», де письменник відтворив драматичну колізію протиборства О. Довженка і Сталіна. О ні, марно він звернувся до цієї

теми — надто вже багато суголосного відчув він у тому протистоянні стосовно власного життєвого і творчого досвіду. Так, і найвищі офіційні премії, й ордени, навіть членство у ЦК — в Олеся Гончара усе те було. Та свідчить це, однак, про те найбільше, що письменника, розуміючи силу його таланту, намагалися приручити. Коли ж з приручуванням нічого не виходило, партійно-державна машина брутально звалювалася на нього і, як і тому ж О. Довженку, металася. Окрім відомих фактів безпрецедентного шельмування «Собору», згадаймо ще й спробу замовчування пошанування письменника в день його сімдесятиріччя у зовсім недавньому 1988 році... Драматичну історію долі письменника за умов тоталітарного режиму на прикладі Олеся Гончара можна б відтворити доволі яскраво.

Отож, кажучи про національний сенс Гончаревої діяльності, найперше слід акцентувати на такому: починаючи від шістдесятих років, письменник став однією з опор українського національного відродження. З його стійкості черпають стійкість інші, з його віри зміцнюють віру власну. Досить сказати, що Гончаревим вступним словом починалися всі найзнаменніші національно-відроджувальні акції, що відбулися в останні роки на Україні: Установча конференція Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка, з'їзд Народного Руху України, перше за багато літ свято Соборності України у січні 1990 року, Перший конгрес міжнародної асоціації українців тощо. Усе це — потужні імпульси, що додають сили кожному українцеві-патріоту, адже йдуть вони від високоавторитетної людини, котра поставила своє слово на сторожі нації.

І зрозуміло, що всі найкращі, наймиліші барви і тони рідної України бринять у художніх творах письменника. Повсякчас звучить у них симфонія драматичної національної історії; відчуття кровної приналежності до свого талановитого і працьовитого народу сповнює найсвітліших героїв творів майстра.

Так послідовно витримується ним та першоумова, що й надає художнім з'явам відкритості до їх засвоєння іншими народами, так витворюється гармонія межі глибоким національним укоріненням Гончаревої прози та вселюдським відгуком, що вона його здатна викликати. [...]

Заняття №

Тема. Григір Тютюнник. Загальний огляд творчості. «Зав`язь», «Три зозулі з поклоном»

Біографія: Григір Тютюнник

(1931 — 1980)

Григір Михайлович Тютюнник народився 5 грудня 1931р. в с. Шилівка на Полтавщині в селянській родині. Тяжкі умови дитинства відіграли згодом істотну роль і у виборі тем та сюжетів, і у формуванні світосприймання майбутнього письменника з його драматичністю як основною домінантою: рання втрата батька, життя вдалині від матері, завдані війною моральні й матеріальні втрати тощо.

Після визволення України від фашистської навали Тютюнник закінчив п'ятий клас сільської школи і вступив до ремісничого училища; працював на заводі імені Малишева у Харкові, в колгоспі, на будівництві Миронівської ДРЕС, на відбудові шахт у Донбасі. Після служби у Військово-Морському Флоті (у Владивостоку), де вчився у вечірній школі, вперше пробує писати (російською мовою). Значний вплив на формування його літературних смаків, на ставлення до літературної праці справив його брат — письменник Григорій Тютюнник.

Уже відтоді поступово формувались характерні прикмети творчої індивідуальності молодого письменника: постійне невдоволення собою, наполегливі пошуки точного слова — найпотрібнішого, найвиразнішого, — тривале обдумування кожного твору (і згодом, досить часто, — попередня, до викладу на папері, «апробація» їх в усних розповідях). Період його літературного учнівства лишився прихованим від сторонніх очей.

Перша зустріч письменника з читачем (за підписом «Григорій Тютюнник-Ташанський») — оповідання «В сутінки» (рос. мовою: Крестьянка.— 1961. — № 5).

Після закінчення Харківського університету (1962) Гр. Тютюнник учителював у вечірній школі на Донбасі. В 1963 — 1964 рр. працює в редакції газети «Літературна Україна», публікує в ній кілька нарисів на різні теми та перші оповідання: «Дивак», «Рожевий морок», «Кленовий пагін», «Сито, сито...». Молодіжні журнали «Дніпро» та «Зміна» вміщують новели

«Місячної ночі», «Зав'язь», «На згарищі», «У сутінки», «Чудасія», «Смерть кавалера».

Зацікавившись кінематографом, Гр. Тютюнник працює у сценарній майстерні Київської кіностудії ім. О. Довженка, — створює літературний сценарій за романом Г. Тютюнника «Вир», рецензує твори колег-кінодраматургів та фільми. Переходить на редакторсько-видавничу роботу, а згодом повністю віддається літературній творчості.

1966р. вийшла перша його книжка «Зав'язь» (вид-во «Молодь»). «Зав'язь» була однією з тих книжок, які засвідчили новий злет української прози і зробили популярним ім'я Гр. Тютюнника, водночас вирізнявши його серед творчої молоді.

Журнал «Дружба народів» відзначив оповідання Гр. Тютюнника як кращі в своїх публікаціях 1967р.

У 1968р. «Литературная газета» оголосила всесоюзний конкурс на краще оповідання. Гр. Тютюннику було присуджено премію за оповідання «Деревій». Твір дав назву збірці (1969), до якої увійшли повість «Облога» та кілька оповідань.

У 70-ті роки з'являються у пресі — республіканській («Вітчизна», «Дніпро», «Ранок») та всесоюзній («Дружба народів», «Сельская молодежь», «Студенческий меридиан») нові твори Гр. Тютюнника. У Талліні виходить збірка його оповідань естонською мовою (1974). Журнал «Сельская молодежь» у 1979р. (№ 1) повідомляє, що його нагороджено медаллю «Золоте перо» — за багаторічне творче співробітництво. Виходять друком збірки «Батьківські пороги», «Крайнебо» (Київ, 1972, 1975), «Отчие пороги» (Москва, 1975), «Коріння» (Київ, 1978).

Тютюнник перекладав українською мовою твори В. Шукшина: 1978р. у видавництві «Молодь» вийшла збірка оповідань та кіноповістей «Калина червона»; він перекладав і твори М. Горького («Серце Данко»), І. Соколова-Микитова («Рік у лісі») та ін.

На початку 70-х років Гр. Тютюнник працював у видавництві «Веселка». Серед його продукції — настільна книга-календар для дітей «Дванадцять місяців» (1974), у підборі матеріалів до якої виявився його літературний смак, мистецька вимогливість, повага до юного читача. Пише він і сам твори для дітей, видає збірки оповідань «Ласочка» (1970), казок «Степова казка» (1973), які по-новому розкрили талант письменника.

За книги «Климко» (1976) і «Вогник далеко в степу» (1979) Григорові Тютюннику присуджено республіканську літературну премію ім. Лесі Українки 1980р.

В останні місяці життя письменник працював над повістю «Житіє Артема Безвіконного».

Не будучи в змозі в усій повноті реалізувати свій таланти в атмосфері чиновницького диктату над літературою, 6 березня 1980р. Григорій Тютюнник покінчив життя самогубством.

1989р. його творчість була посмертно відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка. Новела «Зав'язь»

Коментар

Ніжна, красива, незахищена зав'язь на деревах, яку треба вберегти від морозу. Таке ж ніжне й зворушливе перше кохання Миколки й Соні, прекрасні їхні мрії. Під впливом цих почуттів хлопець робиться сильнішим і добрішим. Чи зуміє молодь зберегти ці почуття, пронести їх через усе життя — ось що хвилює автора. Художня інтерпретація вічної теми кохання у Гр. Тютюнника лаконічна, проста і разом із тим глибоко символічна та національна за духом.

Новела «Три зозулі з поклоном»

Вічна тема «любовного трикутника» у Гр. Тютюнника інтерпретується по-новому. Образ любові тут — як втілення високої християнської цінності, яка підносить людину над буденністю, очищає її душу. Ніхто з героїв твору не поборов свого страждання, не втишив душевного болю. І читач разом із автором доходить висновку: любов людині дається якоюсь вищою силою, незалежно від її волі, бажання, моралі. Тому має право на існування, не може осуджуватися. Кохання у творі оточене неземним ореолом, далеким від звичного, побутового розуміння. І це підкреслюється епіграфом: «Любові Всевишній присвячується». Незвичайна і композиція твору — відбувається зміщення часових площин, а лист є «новелою в новелі». Усі ці чинники роблять твір художньо довершеним, перлиною української новелістики.

Заняття №

Тема. Література рідного краю. Григорій Лютий. Життєвий шлях та літературна творчість.

Григорій Іванович Лютий народився в Гуляйполі на Запоріжжі 7 лютого 1949 року в сім'ї вчителів. Освіта-вища філологічна. Друкуватись у періодиці почав із 1964 року.

Видав поетичні книги "Крилатий корінь", "Крона вічності", "Червона літера вогню", "Хліб любові", "Я воду пив з твого лиця", "Гуляйполе", дитячу збірку "Світлана" та разом із співаком і композитором Анатолієм Сердюком - пісенник "Пісні гуляйпільського краю".

Представляв українську поезію на багатьох всеукраїнських і міжнародних форумах. В тому числі був єдиним делегатом од Спілки письменників України на Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві в 1985 році. Нині живе в Запоріжжі, очолює Запорізьке відділення Національної Спілки письменників України.

БЛЮЗ ЛЮБОВІ

В ніч неприкаяну, мов у колодязь, падаю.
Боже, любов мою зможе всяк звати зрадою!
Я признаюсь тобі — наче стежині батьківській
.Грішно молюсь в журбі — права не маю знати якій.

Ти не свята. Чому ж — наче торкаюсь вічності..
.Лиш не сахнись мене, я не благаю вірності.
Не розіпну тебе, не закатаю клятвою.
Дай розіпну косу — долю обманю клятую.
Наче мале дитя, й горе-біда заграється.

На волосинці світ весь на твоїй тримається..
Пізно горить наш мак, сонця чи стане вирости?
Ми перестрілись так — наче вселенські сироти.
Не убивай себе днів павутинням, бджілонько.

Зглянься, без тебе світ вже не воскресне, жінонько.
Наче з душі сльоза, вийди ходою тихою.
Я не люблю тебе.
Я вже тобою дихаю...

І Ви красиві, дівчино, і Ви..
О, світе мій, які ви всі прекрасні!
Ці карі очі — лагідні і ясні,
Ці горді повороти голови.

У Вас — лукавий погляд аж горить,
А Ви наївна — наче у пилкові.
А Вам про Вас не скажеш у розмові -
Життя замало з Вами говорить.

Якби всесильний був я, наче Бог,
То на мільйон іскринок розділився б
І в кожному душі лицарську вселився,
Щоб з вами знати любові діалог.

Стрічаю Вас. Що можу я — чужий?
Хіба сказати, які Ви всі красиві...
Та бгає вітер слово. Чую: сиві.
І замовкаю врвжено-німий.

Ви й справді сива, дівчино, і Ви...
А ми ж недавно бігали у латки,
І піонерські ставили палатки.
А далі — швидше. Далі — до трави..

І Ви красиві, дівчино, і Ви...

Повір мені. Довірся. Ще сідає
Метелик за нектаром на свічу.
Якби ти знала, що я відчуваю,
Коли дивлюсь на тебе і мовчу...

Тебе любить — оплакувати людство,
Дитя чуже зустріть і пригортать.
Чамріти в снах ромашкових полюцій,
Струмками зваб наповнюють гортань.

Як день мина і вечір пригасає,
І небо в трави пада од жалю,
Так я тебе, так я тебе втрачаю,
Так я тебе розпачливо люблю.

Ти безтурботна й серцем незворушна,
А я — всім світом спраги не втолю.
Я б дав тобі це поносити в душу,
Щоб ти пізнала, чим тебе люблю

Я не клявся в любові тобі,
Не відкрив незагойної муки,
В очі глянув, неначе забіг,

І поклав увесь світ тобі в руки.

І звідтоді на небі й землі,
Де б не був я душею і тілом,
Не від Бога залежав мій слід,
Ти єдина мені мерехтіла.

І звідтоді, як пахла трава
Чи як зірка на дасі вмирала,
Шепотів я, що ти не права,
Що мене у мені не визнавала.

Хай про святість не мовлять мені,
а крізь війни і смерчі віками
Це твоєю красою в огні
Реставрую я спалені храми.

Щоб минувши закони й віки,
Знов і знову сліпуча, як спалах,
Не забута ніде і ніким,
 Ти в любові щораз воскресала

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«БЕРДЯНСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
Національного університету «Запорізька політехніка»

Затверджено
Заступник директора
з навчальної роботи

_____р.
"31" серпня 2022р.

Українська література

ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

для загальноосвітньої підготовки
молодших спеціалістів

денної форми навчання

Програма рекомендована
цикловою комісією
гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол № ____
від " ____ " _____ 2022р.
Голова комісії

О.Я.Кожушко

Укладач: викладач вищої категорії, викладач-методист
_____ О. М. Кульбашенко

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Підсумкова контрольна робота складена відповідно до навчальної та робочої програми з української літератури для загальноосвітньої підготовки молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти та робочого навчального плану спеціальностей. Контрольна робота охоплює матеріал, який вивчався упродовж I-II курсів, а саме від 60-70 рр. XIX до літератури на сучасному етапі.

Завдання підсумкової контрольної роботи складаються з трьох рівнів, а саме: I рівень - це тестова перевірка знань, II- рівень - завдання на встановлення відповідності авторів та творів, героїв творів і III- рівень - творча робота на одну з запропонованих тем.

I- рівень репродукції визначає уміння студента відтворити засвоєні знання. Цей рівень є інформаційним мінімумом дисципліни.

II рівень - рівень знання текстів художніх творів, рівень знання текстів.

III рівень - рівень уміння передбачає глибоке розуміння і відтворення суті проблеми, здатність застосовувати засвоєний матеріал практично.

Завдання передбачають письмову відповідь. Кожен рівень складності оцінюється в балах.

Максимальна кількість балів за завдання I рівня - один бал за правильну відповідь, усього 20 балів, II рівня - 2 бал за правильну відповідь, усього - 10 балів, завдання III рівня оцінюється так:

- 1) повністю виконане завдання (без фактичних, орфографічних, граматичних, пунктуаційних помилок) - 10 - 9 балів;
- 2) якщо обґрунтування відповіді чи відповідь правильна, але є незначні помилки 7- 8 балів;
- 3) відповідь правильна, але без прикладів та обґрунтування 6-5 балів;
- 4) відповідь неповна, наявні помилки як фактичні, так і граматичні, приклади відсутні - 4 бали;
- 5) менше норми (менше одного аркуша) - робота не перевіряється - 0 балів.

Контрольна робота виконується упродовж 90 хвилин на відповідних аркушах.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

БАЛИ	ОЦІНКА	БАЛИ	ОЦІНКА
40	11	23 -21	4
39	10	20-19	3
38	9	18-16	2
37-35	8	15 і менше	1
34-30	7		
29 - 27	6		
26-24	5		

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва розділів і тем	Обсяг роботи студента, годин				
	Всього	З викладачем			Самостійна робота
		Лекцій	Лабораторних робіт	Практичних (семінарських) занять	
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Література 70-90-х років XIX ст.	30	12	-	18	-
Тема 1.1. Вступ. Літературний процес 70-90-х років XIX ст.	2	2	-	-	-
Тема 1.2. І.С.Нечуй-Левицький. „Кайдашева сім'я”	4	2	-	2	-
Тема 1.3. Панас Мирний (П.Рудченко). „Хіба ревуть воли, як ясла повні”(скорочено) або „Лихі люди”	6	2	-	4	-
Тема 1.4. І. Карпенко – Карий (І.Тобілевич). „Мартин Боруля” або „Хазяїн”	4	2	-	2	-
Тема 1.5. М.П.Старицький. „Оборона Буші” (оглядово або скорочено – на вибір викладача) або «Не судилось»	2	2	-	-	-
Тема 1.6. Іван Франко. Поезії. „Гімн”, „Ой ти, дівчино, з горіха зерня”, „Чого являєшся мені у сні?”, „Декадент”, „Розвивайся ти, високий дубе”. Поема „Мойсей” (оглядово або скорочено – за вибором викладача). Повість „Перехресні стежки” (оглядово або скорочено – за вибором викладача) або новела „Сойчине крило”	8	2	-	6	-
Тема 1.7. Зародження та розвиток українського театру	2	-	-	2	-
Тема 1.8. Тестування	2	-	-	2	-
Розділ 2. Українська література 10-х років XX ст.	40	8	-	28	4
Тема 2.1. Література 10-х років XX ст. Б.Грінченко. „Каторжна”	2	-	-	2	-

Тема 2.2. М.Коцюбинський. „Intermezzo”, „П’ятизлотник”, „Що записано в книгу життя” „Тіні забутих предків” (оглядово або скорочено – за вибором викладача)	6	2	-	4	-
М.Коцюбинський. „Intermezzo”, „П’ятизлотник”, „Що записано в книгу життя” „Тіні забутих предків” (оглядово або скорочено – за вибором викладача)					
Тема 2.3. Ольга Кобилянська. „Земля” (скорочено)	6	2	-	4	-
Тема 2.4. Василь Стефаник. „Камінний хрест”, „Новина”	4	2	-	2	-
Тема 2.5. Микола Вороний. Поезії «Іванові Франкові», «Блакитна Панна», «Інфанта»	2	-	-	2	-
Тема 2.6. Леся Українка. Поезії. „Contra spem spero”, „І все-таки до тебе думка лине...” „Стояла я і слухала весну...” „Все, все покинуть до тебе полинуть...”. „Лісова пісня”	8	2	-	6	
Тема 2.7. Олександр Олесь (О.Кандиба). Поезії „З журбою радість обнялась...” „Чари ночі”, „О слово рідне! Орле скутий !..”	2	-	-	2	-
Тема 2.8. В.Винниченко. „Малорос-європеєць” та інше оповідання за вибором викладача.	4	-	-	2	2
Тема 2.9. Тестування	2	-	-	2	-
Тема 2.10. Література рідного краю	4	-	-	2	2
Розділ 3. Українська література 20-30 х років ХХ ст.	36	22	-	10	4
Тема 3.1. Вступ. <i>Поезія</i> . П.Тичина. Поезії „Арфами, арфами...” „Гей, вдарте в струни, кобзарі...” „Пам’яті тридцяти”	4	2	-	2	-
Тема 3.2. М.Рильський. Поезії. „Молюсь і вірю...” (або „Коли усе в тумані життєвому...”), „Запахла осінь в’ялим тютюном...” „Слово про рідну матір»	2	2	-	-	-
Тема 3.3. В.Сосюра. Поезії . „Білі акації будуть цвісти”, „Васильки”, „Любіть Україну”	2	2	-	-	-

Тема 3.4. Євген Плужник. Поезії. “Для вас, історики майбутні...”, “Вчись у природи творчого спокою...” та інші вірші за вибором викладача.	2	2	-	-	-
Тема 3.5. Робота над визначеними викладачем темами. Студентська конференція.	2	-	-	2	-
Тема 3.6. Проза. Загальний огляд : Григорій Косинка(Стрілець). „На золотих богів”, „Мати”.	4	2	-	-	2
Тема 3.7. М. Хвильовий (М.Фітільов). „Мати”	4	2	-	-	2
Тема 3.8. Ю. Яновський. „Подвійне коло”, „Шаланда в морі”	4	2	-	2	-
Тема 3.9. Валер’ян Підмогильний. „Місто ”(оглядово)	2	2	-	-	-
Тема 3.10. Остап Вишня (П. Губенко) „Моя автобіографія”, „Зенітка”, „Як варити і їсти суп із дикої качки”, „Бенгальський тигр” (або інші два твори із збірки «Мисливські усмішки»)	4	2	-	2	-
Тема 3.11. Драматургія. М. Куліш «Маклена Граса» або «Мина Мазайло	4	2	-	2	-
Тема 3.12. Письмова робота.	2	-	-	2	-
Розділ 4. Українська література за межами України	6	2	-	-	4
Тема 4.1. Література в Західній Україні (до 1939 р.) (оглядово)	4	2	-	-	4
Розділ 5. Еміграційна література	8	6	-	-	2
Тема 5.1. Євген Маланюк. Загальний огляд творчості . Поезія. “Під чужим небом”, “Істотне”, “Стилет чи стилос?..”, “Земна мадонна”	2	2	-	-	-
Тема 5.2. Олег Ольжич. „Господь багатий нас благословив...”, „Захочеш – і будеш” (Із циклу „Незнайомому воякові”)	4	2	-	-	2
Тема 5.3. Олена Теліга. „Сучасникам”, „Радість”, „Пломінний день”	2	2	-	-	-
Розділ 6. Українська література 40-50 х років ХХ ст.	6	2	-	4	-
Тема 6.1. Вступ. О.Довженко. „Зачарована Десна”, „Україна в огні” (скорочено)	6	2	-	4	-

Розділ 7. Українська література за межами України	10	6	-	4	-
Тема 7.1. Василь Барка (Очерет). „Жовтий князь” (оглядово)	2	2	-	-	-
Тема 7.2. Іван Багряний. „Тигролови” (скорочено)	4	2	-	2	-
Тема 7.3. Улас Самчук „Марія” (оглядово або скорочено - за вибором викладача)	2	2	-	-	-
Тема 7.4. Робота над визначеними викладачем темами (письмова робота)	2		-	2	-
Розділ 8. Українська література другої половини ХХ ст. - початку ХХІ ст.	16	6	-	8	2
Тема 8.1. Вступ. <i>Поети-шістдесятники</i> . В.Симоненко. „Лебеді материнства”, „Задивляюсь у твої зіниці”, „Є тисячі доріг...”, „Я...”, „Ікс плюс ігрек”, „Ну скажи, хіба не фантастично...”	4	1	-	3	-
Тема 8.2 Іван Драч. „Крила”, „Балада про соняшник”, „Балада про вузлики”	2	1	-	1	-
Тема 8.3. Микола Вінграновський. „У синьому небі я висіяв ліс...”, „Сеньйорито акаціє, добрий вечір...” та інший вірш за вибором викладача.	2	1	-	1	-
Тема 8.4. Дмитро Павличко. Поезія. „Два кольори”», „Це Ти створив мене таким...”, „Був день, коли ніхто не плаче...”, „Сріблиться дощ...”, „Два кольори”:	2	1	-	1	-
Тема 8.5. Ліна Костенко. Поезія. „Страшні слова, коли вони мовчать», „Вже почалось, мабуть, майбутнє” (або „Життя іде і все без коректур”), „Хай буде легко. Дотиком пера...”: „Недумано, негадано...”. „Маруся Чурай” (скорочено)	6	2	-	2	2
Розділ 9. Українська проза	10	2	-	5	3
Тема 9.1. Олесь Гончар. „Собор” (скорочено)	6	1	-	3	2
Тема 9.2. Григор Тютюнник. „Зав’язь”, „Три зозулі з поклоном”	4	1	-	2	1
Розділ 10. Постшістдесятництво	4	3	-	1	-
Тема 10.1. В. Стус. Поезії. „Мені зоря	2	1	-	1	-

сіяла нині вранці...”, „Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...”, „О земле втрачена, явися...”					
Тема 10.2. Українська „химерна проза” ХХ ст.	2	2	-	-	-
Розділ 11. Традиція бароко в ХХ ст.	4	2	-	2	-
Тема 11.1. Література „українського бароко” ХХ ст. Валерій Шевчук. „Дім на горі ”(оглядово)	4	2		2	-
Розділ 12. Українська історична проза	6	2		2	2
Тема 12.1. П.Загребельний. „Диво” (уривки з розділів)	4	2	-	-	2
Тема 12.2 Письмова робота	2	-	-	2	-
Розділ 13. Сучасна „молода” українська література	34	6		16	12
Тема 13.1. Сучасна „молода” українська література	18	4	-	8	6
Тема 13.2. Література рідного краю	4	-	-	2	2
Тема 13.3. Повторення й узагальнення вивченого. Підготовка до контрольної роботи	2	-	-	2	-
Тема 13.4. Підсумкова контрольна робота	2	-	-	2	-
Тема 13.5. Аналіз контрольних робіт. Наше письменство у світі. Підсумкові заняття.	8	2	-	2	4
Усього:	140	139	-	139	1

Тести з української літератури В №1

Завдання 1-20 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» написаний Панасом Мирним у співавторстві
 - А з Михайлом Драгомановим
 - Б з Дмитром Яворницьким
 - В з Іваном Біликом
 - Г з Михайлом Аркасом
 - Д з Панасом Саксаганським
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує
Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. У рядках:

Твоїм будущим душу я тривожу
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу

звучить душевний біль
 - А Лесі Українки в «Лісовій пісні»
 - Б І. Франка у вірші «Гімн»
 - В Т. Шевченка в посланні «І мертвим, і живим...»
 - Г І Франка в поемі «Мойсей»
 - Д Ліни Костенко в романі «Маруся Чурай»
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаника – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі

- Б єдності з рідною землею
В пам'яті про загиблих
Г краху надій та сподівань
Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
А Є. Маланюк
Б У. Самчук
В О.Олесь
Г Ю. Яновський
Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
А памфлету
Б усмішки
В співомовки
Г фейлетону
Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творів
А «Пісня про рушник» А. Малишка
Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
В «Зав'язь» Григора Тютюнника
Г «Балада про соняшник» І. Драча
Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
А «Вершники»
Б «Я (Романтика)»
В «Тигролови»
Г «Жовтий князь»
Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
Г «Хазяїн» і «Вершники»
Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
А «Лісова пісня»
Б «Вершники»
В «Зачарована Десна»
Г «Я (Романтика)»
Д «Тигролови»
13. І на далекій Колімі оспівує Україну нескорений поет
А В. Стус

- Б В. Симоненко
 - В П. Тичина
 - Г Є. Маланюк
 - Д М. Рильський
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 - Б Через тернії до зірок!
 - В Лови момент!
 - Г Залиш надію назавжди!
 - Д Без надії сподіваюсь!
15. Поетичними рядками «жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття» сказав про себе поет
- А І. Драч
 - Б В. Симоненко
 - В В. Стус
 - Г Д. Павличко
 - Д Б. Олійник
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 - Б мотив християнської любові й усепощення
 - В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 - Г мотив хліборобської праці як основи життя
 - Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорта письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О.Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю.Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про

- А Миколу Хвильового
- Б Остапа Вишню
- В Олександра Довженка
- Г Григора Тютюнника
- Д Івана Багряного

Завдання 21 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

21. Установіть відповідність між твором і його автором

1 «Три зозулі з поклоном»	А М. Куліш
2 «Тигролови»	Б П. Куліш
3 «Мина Мазайло»	В Гр.. Тютюнник
4 «Земля»	Г О. Кобилянська
	Д У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

22. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.
повні?»	А «Хіба ревуть воли, як ясла
П. Мирного
2. Друга світова війна
Стефаніка	Б «Камінний хрест» В.
3. Еміграція українців за кордон	В «Жовтий князь» В. Барки
4. Деградація сильної особистості	Г «Вершники» Ю. Яновський
	Д «Україна в огні» О.

Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

23. Установіть відповідність між героями і творами, в яких вони діють

1. Лаврін Запорожець
2. Мусій Половець
Коцюбинського
3. Іван Палійчук
4. Григорій Многогрішний

- А «Тигролови» І. Багряного
 Б «Тіні забутих предків» М.
 В «Вершники» Ю. Яновського
 Г «Жовтий князь»
 Д «Україна в огні» О.

Довженко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

24. Установіть пари жанрово споріднених творів

1. М. Коцюбинського «Intermezzo» Довженка А «Зачарована Десна» О.
2. «Хазяїн» І. Каренка-Карого Симоненка Б «Ти знаєш, що ти – людина?» В.
3. «Тигролови» І. Багряного В «Жовтий князь» В. Барка
4. «Любіть Україну» В. Сосюри Хвильового Г «Мина Мазайло» М. Куліш
 Д «Я (романтика)» М.

Хвильового

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

25. Установіть відповідність між жанром і назвою твору

Жанри

- 1 кіноповість
- 2 усмішка
- 3 новела
- 4 драма-феєрія

Приклади

- А «Зачарована Десна»
- Б «Камінний хрест»
- В «Моя автобіографія»
- Г «Лісова пісня»
- Д «Маруся Чурай»

	А	Б	В	Г	Д

1					
2					
3					
4					

III. Власне висловлювання

Підтримайте або спростуйте думку: «Чиста совість є правдивою та єдиною радістю»

Сформулюйте тезу, наведіть два – три переконливі аргументи, які найкраще підтвердять Ваші міркування. Проілюструйте Ваші думки посиланням на приклади з художньої літератури (укажіть проблему, порушену письменником, назву твору, назвіть художній образ, через який проблему розкрито, наведіть цитату з твору тощо) історичні факти або випадки з життя. Не переказуйте!

Тести з української літератури В.№ 1.(II курс)

Завдання 1-20 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

2. Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» написаний Панасом Мирним у співавторстві
 - А з Михайлом Драгомановим
 - Б з Дмитром Яворницьким
 - В з Іваном Біликом
 - Г з Михайлом Аркасом
 - Д з Панасом Саксаганським
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує
Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. У рядках
Твоїм будучим душу я тривожу
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу
звучить душевний біль
 - А Лесі Українки в «Лісовій пісні»
 - Б І. Франка у вірші «Гімн»
 - В Т. Шевченка в посланні «І мертвим, і живим...»
 - Г І Франка в поемі «Мойсей»
 - Д Ліни Костенко в романі «Маруся Чурай»
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірилих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаніка – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі
 - Б єдності з рідною землею
 - В пам'яті про загиблих

- Г краху надій та сподівань
Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
А Є. Маланюк
Б У. Самчук
В О.Олесь
Г Ю. Яновський
Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
А памфлету
Б усмішки
В співомовки
Г фейлетону
Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творів
А «Пісня про рушник» А. Малишка
Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
В «Зав'язь» Григора Тютюнника
Г «Балада про соняшник» І. Драча
Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
А «Вершники»
Б «Я (Романтика)»
В «Тигролови»
Г «Жовтий князь»
Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
Г «Хазяїн» і «Вершники»
Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
А «Лісова пісня»
Б «Вершники»
В «Зачарована Десна»
Г «Я (Романтика)»
Д «Тигролови»
13. І на далекій Колімі оспівує Україну нескорений поет
А В. Стус
Б В. Симоненко
В П. Тичина

- Г Є. Маланюк
Д М. Рильський
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 - Б Через тернії до зірок!
 - В Лови момент!
 - Г Залиш надію назавжди!
 - Д Без надії сподіваюсь!
15. Поетичними рядками «жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття» сказав про себе поет
- А І. Драч
 - Б В. Симоненко
 - В В. Стус
 - Г Д. Павличко
 - Д Б. Олійник
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 - Б мотив християнської любові й усепощення
 - В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 - Г мотив хліборобської праці як основи життя
 - Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорта письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О.Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю.Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про
- А Миколу Хвильового
 - Б Остапа Вишню

- В Олександра Довженка
- Г Григора Тютюнника
- Д Івана Багряного.

21. Назвіть літературне угруповання к. ХХ – п.ХХІ ст.:

- А «Нова спільнота»
- Б «ЛУГіСАД»
- В «БУ-БА-БУ»
- Г «Пропала грамота»
- Д «Нова генерація»

22. Визначте письменників і поетів сучасної «молодої» української літератури:

- А П.Загребельний, О.Забужко, О.Ірванець;
- Б В.Шевчук, Ю.Андрухович, В.Неборак
- В В.Стус, О.Забужко, Ю.Андрухович
- Г Г.Пагутяк, П.Загребельний, О.Забужко
- Д Г.Пагутяк, О.Забужко, І.Римарук

23. Назвіть твори Г.Пагутяк:

- А. «Казка про калинову сопілку»
- Б «Пісня мандрівного спудея»
- В «Потрапити в сад»
- Г «Балада повернення»
- Д «Тінь великого класика»

24. Назвіть поетичні твори сучасної молоді літератури

- А «Казкар»
- Б «Ранок без вечора»
- В «Потрапити в сад»
- Г. «Душа метелика»
- Д «Казка про калинову сопілку»

25. Назвіть письменників рідного краю:

- А В.Шевчук, П.Ребро, О. Забужко;
- Б П.Загребельний, В.Стус, О.Огульчанський
- В О.Огульчанський, В.Єніна, П.Ребро
- Г І.Римарук, В.Неборак, Г.Лютій
- Д Г.Лютій, О.Забужко, Г.Пагутяк

Завдання 21 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

25. Установіть відповідність між твором і його автором

1 «Три зозулі з поклоном»	А М. Куліш
2 «Тигролови»	Б П. Куліш
3 «Мина Мазайло»	В Гр. Тютюнник
4 «Земля»	Г О. Кобилянська
	Д У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
--	---	---	---	---	---

1					
2					
3					
4					

26. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.	А «Хіба ревуть воли,
як ясла повні?» П. Мирного
2. Друга світова війна	Б «Камінний хрест» В. Стефаника
3. Еміграція українців за кордон	В «Жовтий князь» В. Барки
4. Деградація сильної особистості	Г «Вершники» Ю. Яновський
	Д «Україна в огні»
О. Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

27. Установіть відповідність між героями і творами, в яких вони діють

1. Лаврін Запорожець	А «Тигролови» І. Багряного
2. Мусій Половець	Б «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського
3. Іван Палійчук	В «Вершники» Ю. Яновського
4. Григорій Многогрішний	Г «Жовтий князь»
	Д «Україна в огні» О.Довженко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

28. Установіть пари жанрово споріднених творів

1. М. Коцюбинського «Intermezzo»	А «Зачарована Десна» О.Довженка

Завдання на підсумкову контрольну роботу за I семестр

I. Виберіть один правильний варіант відповіді:

1. «Кайдашева сім`я» - це:

- а) історичний роман;
- б) соціально-побутова повість;
- в) пригодницька повість;
- г) соціально-філософська повість.

2. Нечуй-Левицький темі інтелігенції присвятив твори:

- а) «Микола Джеря» і «Кайдашева сім`я»;
- б) «Князь Єремія Вишневецький» і «Гетьман Іван Виговський»;
- в) «Дві московки» і «Бурлачка»;
- г) «Хмари» і «Над Чорним морем».

3. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» - це:

- а) сентиментальний роман;
- б) соціально-побутова повість;
- в) пригодницька повість;
- г) історичний роман;
- г) соціально-психологічний роман.

4. «Пропащою силою» у романі виступає:

- а) Чіпка;
- б) Галя;
- в) Мотря;
- г) Грицько;
- г) дід Улас.

5. Рідною сестрою Івана Карпенка-Карого була акторка театру корифеїв:

- а) Соломія Крушельницька;
- б) Марія Заньковецька;
- в) Марія Садовські - Баріолотті;
- г) Ганна Затиркевич-Карпинська;
- г) Любов Ліницька.

6. Вкажіть твір М.Старицького, в якому йдеться про долю дівчини з народу:

- а) «Не судилось»;
- б) «Оборона Буші»;
- в) «На пристані»;
- г) «Богдан Хмельницький»

7. Роки життя Івана Франка:

- а) 1845 – 1900;
- б) 1856 – 1916;
- в) 1855 – 1913;
- г) 1845 – 1916.

8. Іванові Франку належать поетичні збірки:

- а) «Пролісок», «З вершин і низин», «Хуторна поезія»;
- б) «З вершин і низин», «Досвітні вогні», «Давне і нове»;
- в) «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій Ізмарагд»;
- г) «Кобза», «Зів'яле листя», «Хуторна поезія».

9. Головна тема збірки «З вершин і низин»:

- а) оспівування чудової природи;
- б) відтворення конфлікту героя з юрбою;
- в) журба за втраченими днями;
- г) боротьба народу за волю і незалежну Україну.

10. За жанром «Мойсей» – це:

- а) соціально-побутова;
- б) ліро-епічна;
- в) сатирично-політична;
- г) філософська.

11. До бориславського циклу належить твір:

- а) повість «Захар Беркут»;
- б) роман «Перехресні стежки»;
- в) поема «Мойсей»;
- г) «Борислав сміється».

12. Докія з оповідання «Каторжна» Б.Грінченка загинула;

- в) наявність засобів сміху;
 - г) дійові особи як носії високого і прекрасного;
 - г) наявність жвавих діалогів;
 - д) розвінчання негативних суспільних та побутових явищ.
8. Ознаками драматичного твору є:
- а) яскраво виражений конфлікт;
 - б) список дійових осіб;
 - в) численні пейзажі;
 - г) відсутність автора у творі.
 - г) ремарки.

9. Вкажіть жанри, що не належать до драматичного роду літератури:

- а) трагедія;
- б) комедія;
- в) водевіль;
- г) повість;
- г) новела;
- д) роман.

10. У романі «Перехресні стежки» порушено проблеми:

- а) взаємин інтелігенції і народу;
- б) обов'язку і відповідальності особи перед суспільством;
- в) життєвого вибору;
- г) історичної перспективи українців;
- г) морального становлення інтелігента як провідника нації;
- д) духовного, економічного і державного відродження.

11. Характер конфлікту в «Украденому щасті» є:

- а) соціальним;
- б) побутовим;
- в) морально-етичним;
- г) внутрішнім;
- г) національним;
- д) любовним.

12. Головними героями твору «Тіні забутих предків» є:

- а) Іван і Марічка;
- б) чугайстер і нявка;
- в) Юра-мольфар і Палагна;
- г) родини Гутенюків і Палійчуків.

III. Поміркуйте і дайте зв'язну відповідь на одне із запропонованих питань:

- а) у чому трагедія членів родини Кайдашів;
- б) чому, на вашу думку, стався моральний зрив у Чіпки? Чи можна було його запобігти?
- в) яке враження на вас справила повість «Тіні забутих предків»? У чому, на вашу думку, її міфічність і незвичайність?
- г) на якому етапі боротьби за свою незалежність знаходиться український народ? Якими б словами звернувся до українців Іван Франко сьогодні?
- г) яке враження на вас справив образ Докії з оповідання «Каторжна»? Ваше ставлення до помсти, чи можна в такий спосіб вирішити свої проблеми?
- д) як у повісті «Тіні забутих предків» вирішується проблема добра і зла? Чи можна, на вашу думку, здолати зло добром?

Тести з української літератури В.1.

Завдання 1-20 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» написаний Панасом Мирним у співавторстві
 - А з Михайлом Драгомановим
 - Б з Дмитром Яворницьким
 - В з Іваном Біликом
 - Г з Михайлом Аркасом
 - Д з Панасом Саксаганським
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. У рядках
Твоїм будущим душу я тривожу
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу
звучить душевний біль
 - А Лесі Українки в «Лісовій пісні»
 - Б І. Франка у вірші «Гімн»
 - В Т. Шевченка в посланні «І мертвим, і живим...»
 - Г І Франка в поемі «Мойсей»
 - Д Ліни Костенко в романі «Маруся Чурай»
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаніка – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі
 - Б єдності з рідною землею
 - В пам'яті про загиблих
 - Г краху надій та сподівань
 - Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
 - А Є. Маланюк
 - Б У. Самчук
 - В О.Олесь
 - Г Ю. Яновський
 - Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру

- А памфлету
 - Б усмішки
 - В співомовки
 - Г фейлетону
 - Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творів
- А «Пісня про рушник» А. Малишка
 - Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
 - В «Зав'язь» Григора Тютюнника
 - Г «Балада про соняшник» І. Драча
 - Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
- А «Вершники»
 - Б «Я (Романтика)»
 - В «Тигролови»
 - Г «Жовтий князь»
 - Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
- А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
 - Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
 - В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
 - Г «Хазяїн» і «Вершники»
 - Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
- А «Лісова пісня» (Мавка)
 - Б «Вершники» (Іван Половець)
 - В «Зачарована Десна» (Сашко)
 - Г «Я (Романтика)» (ліричний герой)
 - Д «Тигролови» (Григорій Многогрішний)
13. І на далекій Колімі оспівує Україну нескорений поет
- А В. Стус
 - Б В. Симоненко
 - В П. Тичина
 - Г Є. Маланюк
 - Д М. Рильський
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 - Б Через тернії до зірок!
 - В Лови момент!
 - Г Залиш надію назавжди!
 - Д Без надії сподіваюсь!
15. Поетичними рядками «жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття» сказав про себе поет
- А І. Драч
 - Б В. Симоненко
 - В В. Стус
 - Г Д. Павличко
 - Д Б. Олійник
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є

- А мотив незнищенності зла
Б мотив християнської любові й усепощення
В мотив стійкості, стоїчності простої людини
Г мотив хліборобської праці як основи життя
Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорти письменників «розстріляного відродження» належав:
А П. Тичина
Б О.Довженко
В М. Куліш
Г М. Рильський
Д Ю.Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
А «Два кольори»
Б «О панно Інно...»
В «Пісня про рушник»
Г «Лебеді материнства»
Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
А «Маруся Чурай»
Б «Я (романтика)»
В «Жовтий князь»
Г «Вершники»
Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про
А Миколу Хвильового
Б Остапа Вишню
В Олександра Довженка
Г Григора Тютюнника
Д Івана Багряного.
21. Назвіть літературне угруповання к. ХХ – п.ХХІ ст.:
А «Нова спільнота»
Б «ЛУГіСАД»
В «БУ-БА-БУ»
Г «Пропала грамота»
Д «Нова генерація»
22. Визначте письменників і поетів сучасної «молодої» української літератури:
А П.Загребельний, О.Забужко, О.Ірванець;
Б В.Шевчук, Ю.Андрухович, В.Неборак
В В.Стус, О.Забужко, Ю.Андрухович
Г Г.Пагутяк, П.Загребельний, О.Забужко
Д Г.Пагутяк, О.Забужко, І.Римарук
23. Назвіть твори Г.Пагутяк:
А. «Казка про калинову сопілку»
Б «Пісня мандрівного спудея»
В «Потрапити в сад»
Г «Балада повернення»
Д «Тінь великого класика»
24. Назвіть поетичні твори сучасної молоді літератури
А «Казкар»
Б «Ранок без вечора»
В «Потрапити в сад»

Г. «Душа метелика»
Д «Казка про калинову сопілку»

25. Назвіть письменників рідного краю:
А В.Шевчук, П.Ребро, О. Забужко;
Б П.Загребельний, В.Стус, О.Огульчанський
В О.Огульчанський, В.Єніна, П.Ребро
Г І.Римарук, В.Неборак, Г.Лютий
Д Г.Лютий, О.Забужко, Г.Пагутяк

Завдання 21 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

21. Установіть відповідність між твором і його автором

1	«Три зозулі з поклоном»	А	М. Куліш
2	«Тигролови»	Б	П. Куліш
3	«Мина Мазайло»	В	Гр.. Тютюнник
4	«Земля»	Г	О. Кобилянська
		Д	У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

22. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.	А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»
	П. Мирного
2. Друга світова війна	Б «Камінний хрест» В. Стефаника
3. Еміграція українців за кордон	В «Жовтий князь» В. Барки
4. Деградація сильної особистості	Г «Вершники» Ю. Яновський
	Д «Україна в огні» О. Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

23. Установіть відповідність між героями і творами, в яких вони діють

1. Лаврін Запорожець	А «Тигролови»	І. Багряного
2. Мусій Половець	Б «Тіні забутих предків»	М. Коцюбинського
3. Іван Палійчук	В «Вершники»	Ю. Яновського
4. Григорій Многогрішний	Г «Жовтий князь»	
	Д «Україна в огні»	О. Довженко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

24. Установіть пари жанрово споріднених творів

1. М. Коцюбинського «Intermezzo»	А «Зачарована Десна» О. Довженка
2. «Хазяїн» І. Каренка-Карого	Б «Ти знаєш, що ти – людина?» В. Симоненка
3. «Тигролови» І. Багряного	В «Жовтий князь» В. Барка
4. «Любіть Україну» В. Сосюри	Г «Мина Мазайло» М. Куліш
	Д «Я (романтика)» М. Хвильового

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

25. Установіть відповідність між жанром і назвою твору

Жанри

- 1 кіноповість
- 2 усмішка
- 3 новела
- 4 драма-феєрія

Приклади

- А «Зачарована Десна»
- Б «Камінний хрест»
- В «Моя автобіографія»
- Г «Лісова пісня»
- Д «Маруся Чурай»

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

III. Власне висловлювання

Як ви оцінюєте розвиток української літератури на сучасному етапі. Хто з сучасних поетів заслуговує, на Вашу думку, на увагу і чому?

Сформулюйте тезу, наведіть два – три переконливі аргументи, які найкраще підтвердять Ваші міркування. Проілюструйте Ваші думки посиланням на приклади з художньої

літератури (укажіть проблему, порушену поетом, назву твору, назвіть художній образ, через який проблему розкрито, наведіть цитату з твору тощо) історичні факти або випадки з життя. Не переказуйте твори!

.

Тести з української літератури

Варіант №1

Завдання 1-30 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Тема українців-емігрантів показано у творі:
 - А Василя Стефаника "Новина"
 - Б Михайла Коцюбинського "Що записано в книгу життя"
 - В Василя Стефаника "Камінний хрест"
 - Г Олександра Олеся "О слово рідне"
 - Д Михайла Коцюбинського "Тіні забутих предків"
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім'я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаника – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі
 - Б єдності з рідною землею
 - В пам'яті про загиблих
 - Г краху надій та сподівань
 - Д християнської покори
4. Оповідання "Каторжна" написано:
 - А Михайлом Драгомановим
 - Б Борисом Грінченком
 - В Михайлом Коцюбинським
 - Г Ольгою Кобилянською
 - Д Миколою Вороним
5. Має в серці «слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
6. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
7. До письменників-емігрантів не належить
 - А Є. Маланюк
 - Б У. Самчук
 - В О.Олесь
 - Г Ю. Яновський
 - Д І. Багряний
8. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творові
 - А «Пісня про рушник» А. Малишка
 - Б «Лебеді материнства» В. Симоненка

- В «Зав'язь» Григора Тютюнника
 Г «Балада про соняшник» І. Драча
 Д «Сучасники» Є. Маланюка
9. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
- А «Вершники»
 Б «Я (Романтика)»
 В «Тигролови»
 Г «Жовтий князь»
 Д «Маруся Чурай»
10. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
- А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
 Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
 В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
 Г «Хазяїн» і «Вершники»
 Д «Енеїда» і «Тигролови»
11. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
- А памфлету
 Б усмішки
 В співомовки
 Г фейлетону
 Д сатиричної казки
12. До покоління "шістдесятників" належав:
- А. Іван Драч
 Б. Юрій Яновський
 В Євген Маланюк
 Г Олександр Довженко
 Д Остап Вишня
13. "Тобі дано і вірити й кохати.
 А що мені? Які такі куші?!
 Нелегко, кажуть, жити на дві хати.
 А ще нелегше – жити на дві душі", - зізнається герой твору:
- А Лесі Українки
 Б Тараса Шевченка
 В Михайла Коцюбинського
 Г Павла Тичини
 Д Ліни Костенко
14. Сильний тип української людини представлений
- А «Лісова пісня» (*Мавка*)
 Б «Вершники» (*Іван Половець*)
 В «Зачарована Десна» (*Сашико*)
 Г «Я (Романтика)» (*ліричний герой*)
 Д «Тигролови» (*Григорій Многогрішний*)
15. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 Б Через тернії до зірок!
 В Ложи момент!
 Г Залиш надію назавжди!
 Д Без надії сподіваюсь!
16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 Б мотив християнської любові й усепощення

- В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 Г мотив хліборобської праці як основи життя
 Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. Патріотичними мотивами вірш В.Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
18. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
19. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи,... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про
- А Миколу Хвильового
 - Б Остапа Вишню
 - В Олександра Довженка
 - Г Григора Тютюнника
 - Д Івана Багряного.
20. У творі "Intermezzo" слова: "Ми таки стрілись на ниві і мовчки стояли хвилину – я і людина. То був звичайний мужик" є:
- А експозицією
 - Б зав'язкою
 - В розвитком дії
 - Г розв'язкою
 - Д кульмінацією
21. До когорти письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О.Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю.Яновський
22. "Переломаним" земляки називали:
- А Омелька Кайдаша
 - Б Івоніку Федорчука
 - В Івана Дідуха
 - Г Григорія Многогрішного
 - Д Мусія Половця
23. Назвіть письменників рідного краю:
- А В.Шевчук, П.Ребро, О. Забужко;
 - Б П.Загребельний, В.Стус, О.Огульчанський
 - В О.Огульчанський, В.Єніна, П.Ребро
 - Г І.Римарук, В.Неборак, Г.Лютий
 - Д Г.Лютий, О.Забужко, Г.Пагутяк.
24. Уривок з листа "От і знов берусь знімати "сізіфовий камінь" догори!... Чи здійсниться? Навряд – не такий то камінь!" перегукується з образами та мотивами вірша :
- А "Мені однаково..."
 - Б "О слово рідне! Орле скутий!.."
 - В "Стиллет чи стилос?"

- Г "Молюсь і вірю..."
 Д "Contra spem spero!"
25. Ризикуючи життям, рятує артільну шаланду:
 А Лаврін Запорожець
 Б Мусій Половець
 В Івоніка Федорчук
 Г Микола Катранник
 Д Іван Дідух
26. Словами: "З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія" починається твір:
 А "Зачарована Десна"
 Б "Марія"
 В "Тіні забутих предків"
 Г "Жовтий князь"
 Д "Я (романтика)"
27. Зворушливий образ матері, яка проводжала сина в дорогу і дала вишиту сорочку, створив:
 А. Володимир Сосюра
 Б Василь Симоненко
 В Андрій Малишко
 Г Дмитро Павличко
 Д Іван Драч
28. Зі змалювання образу дракона розпочинається твір:
 А Михайла Коцюбинського
 Б Лесі Українки
 В Василя Барки
 Г Івана Багряного
 Д Олександра Довженка
29. "Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну" пише у своїй поезії:
 А Василь Симоненко
 Б Дмитро Павличко
 В Леся Українка
 Г Максим Рильський
 Д Володимир Сосюра
30. Щезник, мольфар, Чугайстер є персонажами твору:
 А "Лісова пісня"
 Б "Камінний хрест"
 В "Тіні забутих предків"
 Г "Тигролови"
 Д "Максим Гримач"

Завдання 31 - 35 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					

4					
---	--	--	--	--	--

31. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.
2. Друга світова війна
3. Еміграція українців за кордон
4. Любов до рідної земля

- А "Лебеді материнства" В. Симоненко
- Б «Камінний хрест» В. Стефаніка
- В «Жовтий князь» В. Барки
- Г «Вершники» Ю. Яновський
- Д «Україна в огні» О. Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

32. Установіть відповідність між твором і його автором

- 1 "Лісова пісня"
- 2 «Тигролови»
- 3 «Мина Мазайло»
- 4 «Земля»

- А М. Куліш
- Б Леся Українка
- В Іван Багряний
- Г О. Кобилянська

Д У.

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Самчук

33. Установіть відповідність між персонажами того самого твору:

1. Іван Іскра
2. Лукаш Бобренко
3. Мокій Гутенюк
4. Стара Половчиха

- А Рина
- Б Грицько
- В Марічка
- Г Килина
- Д Іван Чубенко

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

34. Установіть відповідність між жанром і персонажем твору:

1. Повість
2. Новела
3. Роман

- А Григорій Многогрішний
- Б Марічка Гутенюк
- В Мусій Половець

4. Комедія

- Г Уля Розсоха
- Д Лаврін Запорожець

35. Установіть відповідність між назвами творів одного автора:

Назва твору

Назва твору

- 1. "На золотих богів"
- 2. "Малорос-європеєць"
- 3. "Чари ночі"
- 4. "Вчись у природи творчого спокою"

- А "Мати"
- Б. "Для вас, історики, майбутні"
- В. "Сонячна машина"
- Г. "О слово рідне! Орле скутий!..."
- Д. "Пломінний день"

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

36. Установіть відповідність між письменником і мистецьким напрямом:

- 1.. Реалізм
- 2.. Неоромантизм
- 3. Натуралізм
- 4. Імпресіонізм
- 5. . Експресіонізм

- А. Леся Українка
- Б. Нечуй-Левицький
- В. М.Коцюбинський
- Г. І.Франко
- Д. В.Стефаник

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

III. Власне висловлювання

Понад століття тому Іван Франко написав:

Книга – морська глибина.
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

Багато хто переконаний, що книги відіграють важливу роль у формуванні особистості, її духовному становленні. Інші ж твердять, що сьогодні можна легко обійтись взагалі без книжок.

Чи збереглося значення книги в нашому інформаційному суспільстві?

Викладіть Ваш погляд на цю проблему. Проілюструйте ваші міркування посиланнями на приклади з художньої літератури чи інших видів мистецтва (зазначте автора й назву твору, укажіть проблему, порушену автором, художній образ, через який проблему розкрито тощо), історичними фактами або випадками з життя. Сформулюйте висновок. Наведіть приклади з інших творів української літератури. Свою думку обґрунтуйте. Не переказуйте твори.

Обсяг роботи 200-250 слів.

.

Тести з української літератури

Варіант №2

Завдання 1-30 мають по п'ять варіантів відповідей, серед яких лише один ПРАВИЛЬНИЙ.

1. Оповідання "Каторжна" написано:
 - А Михайлом Драгомановим
 - Б Борисом Грінченком
 - В Михайлом Коцюбинським
 - Г Ольгою Кобилянською
 - Д Миколою Вороним
2. Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи, об'єднує Твори
 - А «Мартин Боруля», «Мойсей»
 - Б «Дорогою ціною», «Кайдашева сім`я»
 - В «Сто тисяч», «Хазяїн»
 - Г «Сойчине крило», «Тіні забутих предків»
 - Д «Наталка Полтавка», «Земля»
3. Тема українців-емігрантів показано у творі:
 - А Василя Стефаника "Новина"
 - Б Михайла Коцюбинського "Що записано в книгу життя"
 - В Василя Стефаника "Камінний хрест"
 - Г Олександра Олеся "О слово рідне"
 - Д Михайла Коцюбинського "Тіні забутих предків"
4. Має в серці «слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає», літературна героїня
 - А Маруся Чурай
 - Б Мавка
 - В Наталка Полтавка
 - Г Катерина
 - Д Марічка Гуменюк
5. Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo» має поетику
 - А неореалізму
 - Б експресіонізму
 - В символізму
 - Г романтизму
 - Д імпресіонізму
6. Камінний хрест в однойменній новелі В. Стефаника – це символ
 - А тяжкої життєвої ноші, долі
 - Б єдності з рідною землею
 - В пам'яті про загиблих
 - Г краху надій та сподівань
 - Д християнської покори
7. До письменників-емігрантів не належить
 - А Є. Маланюк
 - Б У. Самчук
 - В О.Олесь
 - Г Ю. Яновський
 - Д І. Багряний
8. Остапу Вишні належить «винахід» жанру
 - А памфлету
 - Б усмішки

- В співомовки
 Г фейлетону
 Д сатиричної казки
9. Вірш П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить...» близький мотивами кохання творіві
- А «Пісня про рушник» А. Малишка
 Б «Лебеді материнства» В. Симоненка
 В «Зав'язь» Григора Тютюнника
 Г «Балада про соняшник» І. Драча
 Д «Сучасники» Є. Маланюка
10. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом і обов'язком наявна у творі
- А «Вершники»
 Б «Я (Романтика)»
 В «Тигролови»
 Г «Жовтий князь»
 Д «Маруся Чурай»
11. Широке використання засобів комічного об'єднує твори
- А «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» і «Чорна рада»
 Б «Кайдашева сім'я» і «Мисливські усмішки»
 В «Зачарована Десна» і «Маруся Чурай»
 Г «Хазяїн» і «Вершники»
 Д «Енеїда» і «Тигролови»
12. Сильний тип української людини представлений
- А «Лісова пісня» (Мавка)
 Б «Вершники» (Іван Половець)
 В «Зачарована Десна» (Сашко)
 Г «Я (Романтика)» (ліричний герой)
 Д «Тигролови» (Григорій Многогрішний)
13. До покоління "шістдесятників" належав:
- А. Іван Драч
 Б. Юрій Яновський
 В Євген Маланюк
 Г Олександр Довженко
 Д Остап Вишня
14. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає
- А Годі лити сльози
 Б Через тернії до зірок!
 В Лови момент!
 Г Залиш надію назавжди!
 Д Без надії сподіваюсь!
15. "Тобі дано і вірити й кохати.
 А що мені? Які такі куші?!"
 Нелегко, кажуть, жити на дві хати.
 А ще нелегше – жити на дві душі", - зізнається герой твору:
- А Лесі Українки
 Б Тараса Шевченка
 В Михайла Коцюбинського
 Г Павла Тичини
 Д Ліни Костенко

16. Найяскравішим мотивом роману В. Барки «Жовтий князь» є
- А мотив незнищенності зла
 - Б мотив християнської любові й усупрощення
 - В мотив стійкості, стоїчності простої людини
 - Г мотив хліборобської праці як основи життя
 - Д мотив незмінності традицій української сім'ї
17. До когорти письменників «розстріляного відродження» належав:
- А П. Тичина
 - Б О. Довженко
 - В М. Куліш
 - Г М. Рильський
 - Д Ю. Яновський
18. Патріотичними мотивами вірш В. Сосюри «Любіть Україну» близький до поезії
- А «Два кольори»
 - Б «О панно Інно...»
 - В «Пісня про рушник»
 - Г «Лебеді материнства»
 - Д «Балада про соняшник»
19. Тема голодомору порушена у творі
- А «Маруся Чурай»
 - Б «Я (романтика)»
 - В «Жовтий князь»
 - Г «Вершники»
 - Д «Зачарована Десна»
20. «Пристрасний мисливець, палкий поборник охорони природи, ... малює свої пейзажі з прекрасним, задушевним ліризмом» і гумором – це про
- А Миколу Хвильового
 - Б Остапа Вишню
 - В Олександра Довженка
 - Г Григора Тютюнника
 - Д Івана Багряного.
21. У творі "Intermezzo" слова: "Ми таки стрілись на ниві і мовчки стояли хвилину – я і людина. То був звичайний мужик" є:
- А експозицією
 - Б зав'язкою
 - В розвитком дії
 - Г розв'язкою
 - Д кульмінацією
22. Уривок з листа "От і знов берусь здіймати "сізіфовий камінь" догори!... Чи здійметься? Навряд – не такий то камінь!" перегукується з образами та мотивами вірша :
- А "Мені однаково..."
 - Б "О слово рідне! Орле скутий!.."
 - В "Стилет чи стилос?"
 - Г "Молюсь і вірю..."
 - Д "Contra spem spero!"
23. "Переломаним" земляки називали:
- А Омелька Кайдаша
 - Б Івоніку Федорчука
 - В Івана Дідуха
 - Г Григорія Многогрішного
 - Д Мусія Половця

24. Ризикуючи життям, рятує артільну шаланду:
 А Лаврін Запорожець
 Б Мусій Половець
 В Івоніка Федорчук
 Г Микола Катранник
 Д Іван Дідух
25. Щезник, мольфар, Чугайстер є персонажами твору:
 А "Лісова пісня"
 Б "Камінний хрест"
 В "Тіні забутих предків"
 Г "Тигролови"
 Д "Максим Гримач"
26. Словами: "З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія" починається твір:
 А "Зачарована Десна"
 Б "Марія"
 В "Тіні забутих предків"
 Г "Жовтий князь"
 Д "Я (романтика)"
27. Зворушливий образ матері, яка проводжала сина в дорогу і дала вишиту сорочку, створив:
 А. Володимир Сосюра
 Б Василь Симоненко
 В Андрій Малишко
 Г Дмитро Павличко
 Д Іван Драч
28. Зі змалювання образу дракона розпочинається твір:
 А Михайла Коцюбинського
 Б Лесі Українки
 В Василя Барки
 Г Івана Багряного
 Д Олександра Довженка
29. Назвіть письменників рідного краю:
 А В.Шевчук, П.Ребро, О. Забужко;
 Б П.Загребельний, В.Стус, О.Огульчанський
 В О.Огульчанський, В.Єніна, П.Ребро
 Г І.Римарук, В.Неборак, Г.Лютий
 Д Г.Лютий, О.Забужко, Г.Пагутяк.
30. "Не можна любити народів других, коли ти не любиш Україну" пише у своїй поезії:
 А Василь Симоненко
 Б Дмитро Павличко
 В Леся Українка
 Г Максим Рильський
 Д Володимир Сосюра

Завдання 31 - мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і поставте позначку на перетині відповідних колонок і рядків.

31. Установіть відповідність між твором і його автором
1 "Лісова пісня"	А М. Куліш
2 «Тигролови»	Б Леся Українка
3 «Мина Мазайло»	В Іван Багряний

4 «Земля»

Г О. Кобилянська
Д У. Самчук

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

32. Установіть відповідність між темою та назвою твору

1. Голодомор 1933 р.
2. Друга світова війна
3. Еміграція українців за кордон
4. Любов до рідної земля

- А "Лебеді материнства" В. Симоненко
Б «Камінний хрест» В. Стефаника
В «Жовтий князь» В. Барки
Г «Вершники» Ю. Яновський
Д «Україна в огні» О. Довженка

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

33. Установіть відповідність між жанром і персонажем твору:

1. Повість
2. Новела
3. Роман
4. Комедія

- А Григорій Многогрішний
Б Марічка Гутенюк
В Мусій Половець
Г Уля Розсоха
Д Лаврін Запорожець

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

34. Установіть відповідність між персонажами того самого твору:

1. Іван Іскра
2. Лукаш
3. Мокій
4. Стара Половчиха

- А Рина
Б Грицько Бобренко
В Марічка Гутенюк
Г Килина

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

35. Установіть відповідність між назвами творів одного автора:
Назва твору *Назва твору*

1. "На золотих богів"
2. "Малорос-європеєць"
3. "Чари ночі"
4. "Вчись у природи творчого спокою"

- А "Мати"
- Б. "Для вас, історики, майбутні"
- В. "Сонячна машина"
- Г. "О слово рідне! Орле скутий!..."
- Д. "Пломінний день"

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

35. Установіть відповідність між письменником і літературним напрямом:

1. П.Мирний
2. М.Коцюбинський
3. Леся Українка
4. М.Вороний

- А. Експресіонізм
- Б. Імпресіонізм
- В. Реалізм
- Г.Символізм
- Д.Неоромантизм

III. Власне висловлювання

У романі "Маруся Чурай" є рядки:

Нестерпний біль пекучого прозріння!
 Яка мене обплутала мана?
 Чи він мені, чи я йому - нерівня.
 Нерівня душ - це гірше, ніж майна!

Поясніть, кому належить це висловлювання і як ви його розумієте. Наведіть приклади з інших творів української літератури. Свою думку обґрунтуйте. Не переказуйте твори.

Обсяг роботи 200-250 слів.

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Бердянський машинобудівний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка»

“Затверджую”
Заст. директора з навчальної
роботи _____

“ 31 “ серпня 2022 р.

Конспекти занять
з української літератури
для студентів І-их курсів усіх спеціальностей
(II-й семестр)

Розглянуто на засіданні
циклової комісії
“31” серпня 2022 р.
Кожушко О.Я. _____

Розробила: викладач вищої категорії, викладач-методист

_____ **О.М. Кульбашенко**

Пояснювальна записка

Метою вивчення української літератури є:

- прищеплення студентам любові до літератури як мистецтва слова і національної літератури зокрема;
- збудження зацікавленості студентів художнім твором як специфічним “інструментом” пізнання світу і себе в ньому;
- активізації функції предмета української літератури як одного з основних засобів формування національної свідомості, утвердження людської гідності;
- засвоєння необхідної суми знань з історії та теорії літератури;
- прищеплення навиків аналізу художнього твору з погляду індивідуальної творчої манери (стилю) автора в контексті відповідної історичної епохи та з позицій сучасного читача, розвиток самостійного мислення, естетичного смаку.

Курс української літератури є системно-історичним. Студенти знайомляться з основними тенденціями розвитку української літератури починаючи з 60-их років XIX ст.

У висвітленні життєвого і творчого шляху письменника увага звертається передусім на чинники формування світоглядних переконань митця.

До планів-конспектів включено тестові завдання для перевірки рівня засвоєння знань, теми творів, теми для поточних самостійних робіт.

Заняття №

Тема. Леся Українка. Огляд життя і творчості. Основні мотиви лірики.

Мета: збагатити знання студентів про леся Українку, допомогти їм скласти цілісне уявлення про неї як людину, митця, громадянина; розвивати мислення, навички висловлювання й узагальнення своїх думок, виразного читання ліричних творів; виховувати патріотичні почуття.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: портрет письменниці, твори, фото та ілюстрації до творів.

Хід заняття

I. Мотивація навчання.

Оголошення теми і мети заняття.

II. Тематичне опитування з теми М. Коцюбинський

1. Аналіз новели “Intermezzo”/

2. Аналіз новели “Коні не винні”.

3. Аналіз повісті “Тіні забутих предків”

(Письмова робота розрахована на 15-25 хвилин)

Епіграф до заняття:

Якби мої думи німії

Та піснею стали без слова,

Вони б тоді більше сказали,

Ніж вся моя довга розмова.

Леся Українка

II. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

Вступне слово викладача. Леся Українка... Поет-лірик, автор ліро-епічних поем, драматург-новатор, прозаїк, публіцист, критик- такі грані художнього таланту Лесі Українки. Поетеса свідомо ставила свою творчість на служіння знедоленому народові. Прагнучи ознайомити українського читача з перлинами європейської поезії, вона перекладала Байрона, Данте, Шекспіра.

Українська поетеса вважала, що справжні митці зобов'язані освоїти художні здобутки людства. Її драматичні поеми “Одержима”, “Кассандра”, “Камінний господар” та інші стоять серед кращих зразків європейського красного письменства.

Знайомство з творчістю Лесі Українки за підручником або за матеріалами планів-конспектів “Українська література” 10 клас с. 168-176.

Бесіда зі студентами:

Які твори Лесі Українки ви знаєте?

Виразне читання творів.

Основні мотиви лірики:

- патріотичні та громадянські: “Напис в руїні”, “І все-таки до тебе думка лине”, “Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила”;

- мотиви молодості і кохання “Все, все покинуть, до тебе поинуть”, “Твої листи завжди пахнуть зов`ялими трояндами”;
 - вияв палкої любові до рідної землі (пейзажна лірика) “Стояла я і слухала весну”;
 - філософські мотиви “Напис в руїні”;
 - роль і призначення поета та поетичного слова: “Contra spem spero!”, “І все-таки до тебе думка лине...”, “Як я люблю оці години праці”.
- Поетичні збірки Лесі Українки: 1893 – “На крилах пісень”;
 1899 - “Думи і мрії”
 1902 – “Відгуки”

Аналіз поезій Лесі Українки

На фоні мелодійної класичної музики кращі студенти читають поезії, решта під керівництвом викладача аналізують їх за неведеними питаннями.

“І все-таки до тебе думка лине...”

1. Які епітети вживає поетеса, характеризуючи Україну?
2. Чому авторка вважає жаль та сльози слабкою зброєю в боротьбі за свободу України?

“Стояла я і слухала весну”

1. Які мотиви цієї поезії?
2. Як виражає авторка любов до рідного краю?

Аналіз поезії “Contra spem spero!”

Рік написання 1890, в перекладі з латини означає “без надії сподіваюсь”, в якому Леся Українка висловлює оптимістичну віру в своє поетичне покликання.

Знайдіть образи суму та оптимістичні радісні образи. Поєднання цих двох ліній формує образну систему твору, в якій голос поетеси звучить виразно і піднесено. Вірш належить до лірики “чуття”, що є художнім вираженням “крику душі”, прагненням молодого людини жити повноправним життям навіть тоді, коли на заваді стали особисті та суспільні перешкоди. Побудовано твір у формі драматичного моголога, в якому передано емоційний стан ліричного героя, утверджується життя як діяння.

Отже, поезія є своєрідною програмою дій, це гімн життю і боротьбі. Леся Українка сміливо єднає контрасні образи-символи, які звать до боротьби. Особливо виразним є образ “зірки провідної, ясної владарки темних ночей”. Вірою в перемогу світла над темрявою, добра над злом підсилює часто вживане слово “буду”. Ліричному герою поезії притаманні віра і надія на кращу долю.

Поезія “Як я люблю оці години праці”

1. Яким настроєм сповнений твір?
2. На скільки частин можна поділити цей твір? Чим вмотивований такий поділ? (Дві частини)
3. Під якою владою перебуває ліричний герой твору? (під владою “чаручої ночі”)

4. Висновок: у праці – щастя й призначення поета. Леся Українка добре розуміла, що поет в Україні повинен бути не тільки глашатаєм, речником народу, а й проводирем його.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

IV. Оцінювання.

V. Домашнє завдання. Прочитати “Лісову пісню”.

Заняття №

Тема. “Лісова пісня” Лесі Українки – шедевр української драматургії.

Мета. Розкрити тему, ідею, проблематику твору, його джерела, багатоплановість художнього змісту; розвивати творчу уяву, навички аналізу твору, вміння визначати його підтекст, образи-символи; виховувати активну життєву позицію, патріотичні почуття.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: текст твору, комплект ілюстрацій.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань студентів.

Словникова робота:

1. *Драматична поема* – переважно невелика за розміром віршована п'єса, в якій зливаються драматичне й ліричне розкриття теми, виклад матеріалу відзначається лаконізмом, відсутні широкий фон подій і зовнішня інтрига, а вся увага зосереджена на розкритті ідейного конфлікту між основними противниками в момент його найбільшого загострення.
2. *Особливості драматичної поеми:* в основі поеми – ідейний конфлікт між героями; тяжіння до філософських узагальнень, поетичної умовності, символіки, міфологічності; ліричність, емоційність, навіяні поетичними прологами, ремарками, монологами; вірш твору – білий п'ятистопний ямб, який дає змогу передавати високий стиль поеми; афористичне завершення деяких сцен.
3. *Драма-феєрія*- п'єса з казково-фантастичним сюжетом і персонажами.
4. *Феєрія* – театральна чи циркова вистава, побудована на фантастично-казковому сюжеті, в якій з метою вразити глядача використовуються різноманітні сценічні ефекти.

Бесіда зі студентами:

- чи сподобалась вам драматична поема “Лісова пісня”?
- чому твір називають драмою-феєрією?
- Які персонажі здались вам особливо цікавими?
- Чи всі персонажі вам зрозумілі?

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

1. Основна проблема твору: боротьба за вільне, творче, гармонійне, духовно багате життя. Створена 1911 р. , напередодні нового революційного підйому, драма-феєрія “Лісова пісня” утверджувала високі гуманістичні ідеали, поетизувала незгасаючу людську мрію про щастя.
2. Причини і обставини. Що спричинили появу “Лісової пісні”. Історія написання твору нерозривно пов’язана з так званим грузинським періодом життя поетеси. Під впливом розлуки з рідним краєм Леся Українка, не маючи змоги через хворобу відвідати дорогу серцю її Волинь, згадала свої ліси і “затужила за ними”. Саме ця туга, за словами самої поетеси, і була справжнім імпульсом до створення “Лісової пісні”. П’єсу написано в небачено короткі строки – за двадцять днів липня 1911 року.
3. Прототипами реальних образів у драмі-феєрії були, безумовно, волинські селяни, подібні тому ж Левові Скулинському, розповіді якого письменниця ще дитиною слухала в с. Немічному.
4. Головними джерелами, з яких письменниця черпала матеріал для своєї драми, були реальне життя і його своєрідне відображення в УНТ.
5. “Лісову пісню” вперше було надруковано в “Літературному віснику” за 1912 рік. Окремими виданнями твір вийшов у 1914 році. За життя поетеси драма не була поставлена на сцені. Вперше її поставили у 1918р.
6. Сюжет і композиція “Лісової пісні”. В основі сюжету драми лежить гострий соціальний-психологічний конфлікт: мрія і дійсність, невідповідність дійсності поетичній мрії героя. Поетеса прагнула показати зіткнення багато обдарованої художньої натури з людською обмежаністю і бездуховністю. Конфлікт розкривається через взаємодію реальних і казкових образів, своєрідне переплетення життя природи з життям людини.
7. Зовнішньою композиційною особливістю драми є відсутність поділу актів на яви. Весь твір складається з пролога і трьох дій. Пролог являє собою самостійну драматичну сцену, прямо не зв’язану з розвитком сюжету. Він вводить читача в світ природи, знайомить із фантастичними істотами, які заселяють волинські хащі та лісове озеро. У пролозі окреслюється недобре, вороже ставлення “водяного роду” до людини.
8. Соціальний конфлікт твору: заради збільшення господарських статків своєї родини мати нехтує сильними почуттями двох молодих сердець, намагається будь-якою ціною розлучити закоханих.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Дати відповіді на питання:

1. Визначте тему “Лісової пісні” (Оспівування поетесою духовного багатства рідного народу, його великих творчих можливостей, нездоланності потягу людини до високого і прекрасного).

2. Яка ідея твору? (Утвердження краси вільного незалежного духу, кохання і мрії, змістовного, гармонійного, як сама природа, людського життя).
3. Чого навчає нас твір Лесі Українки? (Любити природу, пізнавати її закони, по-хазяйськи ставитись до її багатств. У п'єсі природа постає як джерело творчості й натхнення. Показано також, як мистецтво облагороджує людину).
4. У чому особливості композиції твору? (Складається з прологу і трьох частин; природа – повноправна дійова особа п'єси.)

Оцінювання.

У. Домашнє завдання: опрацювати теоретичний матеріал за підручником, виписати цитати до характеристики образів.

Заняття №

Тема. Леся Українка. “Бояриня”. Проблема відповідальності за долю батьківщини у драмі.

Мета. Ознайомити студентів зі змістом твору, передати тугу за рідним краєм Оксани; розкрити компроміс Степана з власною совістю, зневажання ним людської гідності і честі; розвивати творче мислення студентів, уміння аналізувати прочитане; виховувати потяг до правди, справедливості, інтерес до історичного минулого України.

Тип заняття. Комбінований.

Обладнання. Текст п'єси

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Бесіда зі студентами:

- коли було написано “Лісову пісню”?
- що лягло в основу твору?
- Які дві групи персонажів діють у творі?
- Чому твір називається драмою-феєрією?
- Що відбувається поміж персонажами, які прийшли в драму з реального, людського світу?
- Хто така Мавка? Яку ідею вклала поетеса в цей невмирущий літературний образ? (мавка- вимріяний Лесею Українкою і втілений в

образі казкового створіння прекрасний ідеал гармонійної, одухотвореної людини).

- Прочитати цитати, які характеризують Мавку.
- Як розкривається характер Мавки в її вчинках, у стосунках з іншими персонажами?
- Які висловлювання дійових осіб доповнюють характеристику героїні?
- Як характеризує Мавку її любов до Лукаша?

Питання до характеристики образу Лукаша:

- які позитивні задатки в характері Лукаша ви можете назвати?
- Хто, на вашу думку, позитивно впливає на формування кращих рис в характері юнака, а хто негативно?
- У чому ж причина трагедії Лукаша?
- Які риси характеру втілені в образі дядька Лева?

Висновок. Драма-феєрія “Лісова пісня”- глибоко філософський твір про взаємодію добра і зла, прекрасного і потворного. Це гімн єднанню людини і природи, натхненна пісня про велич духовного, про порив людини до щастя, її боротьбу за вільне, красиве, духовно багате життя. Твір навчає любити природу, поважати творчу особистість.

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово викладача: останнє десятиріччя ХХ ст. повернуло до життя драматичну поему Лесі Українки “Бояриня”, яку поетеса написала 1910 року, перебуваючи на лікуванні в Єгипті. Це єдиний твір поетеси, побудований на матеріалі історичної минувшини України, - дія відбувається в другій половині ХУІІІ ст.

Драматична поема “Бояриня” мала нелегкий шлях до читача, була опублікована вже по смерті поетеси – в 1914 році. За радянських часів твір було суворо заборонено режимом, тож прийшов до сучасного читача тільки в 1989 році.

Драма перейнята порівнянням суспільно-політичної атмосфери України й Московщини ХУІІІ ст., підкресленням їх очевидних розбіжностей. Московське царство було феодально-кріпосницькою державою виразно азійського типу (“скрізь палі, кунчуки...Холопів продають... Чим не татари?”) Гетьманська ж Україна з її республіканським устроєм і сильними демократичними елементами являла собою своєрідну антитезу Московщині. Виношуючи далекосяжні імперські наміри, Москва дивилася на Україну як на свою перспективну колонію, і де силою, а де підступом дедалі більше обмежувала українську автономію.

Головна героїня драми Оксана, взявши шлюб з козаком Степаном, який став боярином на службі в московського царя, опиняється в Москві. Туга за батьківщиною, за більш демократичним і людським життям, усвідомлення залежного України, спостереження за тим, як принижує свою гідність її чоловік, прагнучи догодити цареві та московським звичаям, дедалі більше засмучують героїню. Найбільше її гнітило, що принижують і зневажають українців, які прийшли на царську службу, - тримають за блазнів. Живучи далеко від рідного краю, молода жінка

тяжко переживає національне приниження: “Зломилась воля, Україна лягла під ноги Москві”. Вона поривалась допомогти землякам, та Степан переконав її, що це небезпечно для всієї сім’ї. Свою вимушену бездіяльність Оксана сприймає як зраду. Не справдились надії Оксани та Степана на те, що вони зможуть допомогти Україні, перебуваючи на службі в царя.

Душевні страждання, відчуття своєї безпорадності, зрештою, приводять героїню до загибелі. Не менш трагічним є образ Степана, який обрав шлях пристосовництва, мусив постійно роздвоюватися, аби вислужитися перед царем і не потрапити на дибку. У найдраматичніший момент – передсмертну годину дружини душа його ніби оживає, і звучить гірка сповідь:

Нас доля так уже скарала тяжко,
Що, певно, й Бог простить усі гріхи.
Хто кров із ран теряв, а ми із серця,
Хто засланий, в тюрму замкнутий був,
А ми несли кайдани невидимі.

Висновок. Леся Українка у своїй драмі проводить паралель між долею Оксани та долею України. І молода жінка, і її рідний край змушені були скоритися поневолювачам, хоча й намагалися боротися до останнього. Поетеса зображає трагедію народу, який не міг залишитися вільним, закликає до боротьби за волю і незалежність.

Твір Лесі Українки не втратив своєї актуальності і в наш час.
Оцінювання.

IV. Домашнє завдання: прочитати твір, опрацювати записи в конспекті.
Підготуватися до самостійної роботи за творчістю Лесі Українки

Тести для самоперевірки за творчістю Лесі Українки:

I рівень.

1. Леся Українка народилася:
А. с. Колодяжному;
Б. Новограді-Волинському +
В. києві
2. Справжнє прізвище Лесі Українки:
А. Марія Олександрівна Вілінська;
Б. ЛарисаПетрівна Косач +
В. Наталя Іванівна Кобринська;
3. Літературний псевдонім матері Л. Українки:
А. Ганна Барвінок;
Б. Олена Пчілка +
В. Дніпрова Чайка
4. Мати Лесі Українки походила з роду:
А. Драгоманових +
Б. Костомарових
В. Косачів

5. Батько Лесі Українки був:
 - А. священиком;
 - Б. Юристом +
 - В. учителем.
6. Лариса Косач здобувала освіту:
 - А. у Київському університеті;
 - Б. У Петербурзі;
 - В. вдома. +
7. Перша літературна спроба – вірш:
 - А. “Надія”+
 - Б. “Конвалія”
 - В. “Любка”
8. Літературне ім'я Ларисі Косач дали:
 - А. вона сама;
 - Б. Її мати;
 - В. Іван Франко.
9. Як називалась, де й коли вийшла перша поетична збірка Лесі Українки?
 - А. “Подорож до моря”;
 - Б. “На крилах пісень” +
 - В. “З вершин і низин”
 - А. у Львові; +
 - Б. Чернівцях;
 - В. Києві;
 - А. 1884;
 - Б. 1891;
 - В. 1893.
10. Розташуйте поетичні збірки Лесі Українки в порядку їх виходу в світ і вкажіть роки видання: “Відгуки” (1902); “На крилах пісень” (1893); “Думи і мрії” 1899.
11. Який з перелічених творів не друкувався за життя поетеси:
 - А. “Одержима”;
 - Б. “Бояриня”; +
 - В. “Давня казка”
12. Назвіть три відомі вам драматичні поеми Лесі Українки.
13. Цю поему написала Леся Українка в Мінську біля вмираючого Сергія Мержинського за кілька годин. Мова йде про:
 - А. “Касандру”;
 - Б. “Одержиму”+
 - В. “В катакомбах”
14. Вершиною драматичної майстерності є твір:
 - А. “Одержима”;
 - Б. “Лісова пісня” +
 - В. “В катакомбах”
15. “Contra spem spero!” українською мовою перекладається:

- А. завжди те саме;
 Б. Марево;
 В. без надії сподіваюсь +
16. Жанр твору “Лісова пісня”:
 А. Поема;
 Б. Драма-феєрія +
 В. Казка
17. Слова Не зневажай душі своєї цвіту,
 Бо з нього виросло кохання наше!
 Той цвіт від папороті чарівніший –
 Він скарби творить, а не відкриває....
 адресовані:
 А. Мавці;
 Б. Лукашеві +
 В. Килині
18. “О не журишь за тіло!” – так починається монолог:
 А. Лісовика;
 Б. Мавки +
 В. Лукаша
19. Боярину з однойменної драматичної поеми Лесі Українки звали:
 А. Катерина
 Б. Оксана +
 В. Марія
20. У строфі:
 Та пісня, як море, і стогне, й рида,
 І барвами грає,
 І скелі зриває,
 Як чиста прозора вода.-
 визначити художні засоби:
 А. фразеологізми;
 Б. порівняння +
 В. метафори +
 Г. епітети +
 Д. метонімії;
 Е. протиставлення
21. Що характеризує драматичну поему як жанр:
 А. поєднання драматичного, епічного й ліричного начала;
 Б. широкий фон подій;
 В. стислість і лаконізм у викладі матеріалу; +
 Г. глибока психологічність конфлікту; +
 Д. повчально-моралізаторський характер;
 Е. смерть головного героя

Завдання II рівня:

- Які проблеми порушує Леся Українка в “Лісовій пісні”?

- Як ви розумієте визначення жанру “Лісової пісні”, поясніть, чому це драма-феєрія.
- Назвіть фольклорні образи “Лісової пісні”, яка їх роль?
- Складіть план порівняльної зарактеристики образів Мавки і Лукаша.
- Яка основна думка драматичної поеми “Бояриня”?

Заняття №

Тема. Микола Вороний. Життєвий шлях та літературна творчість. Поезії “Іванові Франкові”, “Блакитна панна”, “*Vae victis!*”, “Інфанта”.

Мета. Ознайомити студентів з яскравим талантом і трагічним життям поета; розвивати навички виразного читання ліричних творів, вміння висловлювати свої думки з приводу прочитаного; виховувати в студентів любов до України, до її культурних надбань.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів.

Хід заняття.

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Вступне слово викладача. Микола Вороний – видатний український культурний діяч – постать неоднозначна, людина, що дивилась на світ своїми очима, неперевершений майстер слова, творець поетичних шедеврів, видатний перекладач, вчений-мистецтвознавець. Ім'я М. Вороного, як і його творчість повертаються нині із забуття.

III. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Лекція викладача.

Народився 6 грудня 1871 р. на Катеринославщині. Навчався у Харківському і Ростовському реальних училищах. З останнього був виключений за зв'язки з народницькими організаціями і позбавлений права вступати до вищих навчальних закладів. 1895 р. виїздить за кордон, продовжує освіту у Віденьському і Львівському університетах. Перші поетичні твори припадають на період навчання у Харківському реальному училищі. За життя поезія Вороного публікувалась в численних альманахах, виходила окремими збірками: “Ліричні поезії” (1911 р.), “В сьайві мрій” (1913), “Поезії ” (1920), “За Україну” (1921), “Поезії” (1929).

Ще у Ростові М. Вороний захоплювався театром М. Кропивницького. Веде переписку з драматургом, запитує, радиться, а потім переїздить на східну Україну, де стає актором театру М. Кропивницького. Як актор мандрує містами і селами України і Росії. 1901 року нзавжди залишає сцену, працює в різних установах, а з 1910 поселяється в Києві. Не стоїть осторонь бурхливих подій в країні, не маючи чітких і твердих політичних переконань, не сприйняв події 1917 року. Емігрує 1920 року за кордон. Тугаза батьківщиною змушує письменника повернутися до України 1926 року. Та поступово над М. Вороним, як і над більшістю відомих діячів України,

збираються чорні хмари сталінських репресій. На початку 30-х років М. Вороного виселяють з Києва потім засудили на три роки таборів. В останню мить вирок було замінено на вислання до Казахстану. З Харкова поета вивезли у невідомому напрямку. Довгий час про долю М. Вороного нічого не було відомо. Після відкриття архіву КДБ було встановлено, що Миколу Вороного разом з іншими діячами мистецтва було незаконно репресовано і розстріляно 7 червня 1938 року.

М. Вороний – талановита людина, яка всі свої знання і неабиякий талант віддала служінню українській літературі. За життя письменника вийшло чотири поетичних збірки його творів. Основні мотиви творчості М. Вороного такі:

- роль поета і поезії в суспільному житті (“Іванові Франкові”, “На Тарасовій горі”);
- мотив оптимізму, синівської віри у свій народ, у його світле майбутнє (“Дівчині”, “Коли ти любиш рідний край”);
- патріотичні мотиви, безмежна любов до України (“Євшан-зілля”);
- ушлявлення самовідданих борців за свободу, мужніх, відважних людей (“Молодий патріот”);
- інтимна лірика (“На скелі”)

Читання й аналіз студентами віршів М. Вороного.

ІНФАНТА

Різьблю свій сон... От ніби вчора ми
Зійшлись,— і стріча та жива.
На землю тканками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо гас.
Над килимами вогнелунними
Венера кинула алмаз.

У завивалі мрійнотканому
Дрімала синя далечинь,—
І от на обрії туманному
Замиготіла ваша тінь.

Дзвінкою чорною силветою
Вона упала на емаль,
А поза нею вуалетою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли, як сон, як міф укоханий,
Що виринає з тьми століть.
Вітали вас — мій дух сполоханий,

Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,
Коли величною інфантою
Ви поуз мене перейшли.

Ви усміхнулись яснозоряно
Холодним полиском очей,—
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.

Освячений, в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною Революція
В червоній заграві пливла.
Коментар

У поезії «Інфанта» поет М. Вороний розмірковує над враженням, яке справила на нього старовинна картина під такою ж назвою. Твір починається романтичною пейзажною картиною, в якій багато авторських неологізмів, створених його поетичною уявою («проміннострунними», «мрійнотканому», «вогнелунними»).

З чуттям «побожної хвали» ліричний герой оспівує жіночу красу, що, виринувши із глибини століть, залишилася вічною й нетлінною.

А світ продовжує жити, у ньому є завжди «два мечі» — добро та зло, і це слід сприймати як належне. Червоний колір полотна нагадав поетові червоні заграви революції.

Має крилами Весна

Запашна,

Лине вся в прозорих шатах,

У серпанках і блаватах...

Сяє усміхом примар

З-поза хмар.

Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
Майорить,
Довгождана, нездоланна...
Ось вона — Блакитна Панна!..
Гори, гай, луки, поля —
Вся земля їй виспівує: «Осанна!»

А вона, як мрія сну
Чарівна,
Сяє вродою святою,
Неземною чистотою.
Сміючись на пелюстках.
На квітках
Променистою росою.
І уже в душі моїй
В сяйві мрій
В'ються хмелем арабески.
Миготять камеї, фрески,
Гомонять-бринять пісні
Голосні
І сплітаються в гротески.

Коментар

Поет М. Вороний оспівав весну як блакитну панну. Поряд зі звичними, традиційними у фольклорі та в літературі засобами виразності (весна запашна, чарівна, у прозорих шатах, у серпанках) автор використовує біблійну урочисту лексику («Осанна!»), метафори («в душі моїй, в сьйві мрій В'ються хмелем арабески»), мистецькі терміни (арабески, фрески, гротески). І це надає творові неповторне інтелектуально-мистецьке естетичне забарвлення.

Vae victis

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло.
Мою душу самотню пожерла гадюка-нудьга,
І, безсилий, хилюсь я, хоч ще молоде моє тіло...
Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло,—
В нім погасла снага.

Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала.
І я, спраглий, схилявся і пив із криниці знаття.
Ні, не марно я жив,— я боровся, шукав ідеала,
Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала
В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа.
Мрії гасли, як зорі, зломилась напружені крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця закрила
Неминуча мета.

Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина;
Зграї гарпій проклятих, що звуться «навіщо», «куди»,
Мою душу жеруть... Як покинута в лісі дитина
Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

1904

Оцінювання.

ІV. Домашнє завдання. Опрацювати записи в зошиті.

Заняття №

Тема. Розвиток зв'язного мовлення. Контрольна робота. Твір

Мета. Виявити рівень засвоєння студентами навчального матеріалу, вміння застосовувати набуті знання, ввести їх в систему письмової роботи; розвивати писемне мовлення, вміння чітко формулювати свої думки; виховувати самостійність в роботі над темами творів, естетичне чуття слова.
Обладнання. Хрестоматії, тексти вивчених творів.
Тип уроку. Контролю і корекції знань і вмінь.

Хід заняття

I. Мотивація навчання.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Актуалізація опрених знань студентів.

Ознайомлення студентів із записаними на дошці темами контрольних робіт:

Осуд бездуховності й егоїзму в повісті І. Нечуя-Левицького “Кайдашева сім`я”;

Порівняльна характеристика образів Мавки і Лукаша;

У чому трагедія Чіпки (за романом П. Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”);

Лірична драма “Зів`яле листя” – шедевр інтимної лірики І. Франка;

Актуальність поеми “Мойсей” для сьогодення;

Єдність буття природи і людини у повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”;

Інтимна лірика Лесі Українки.

Самостійна робота студентів над творами.

III. Домашнє завдання: скласти хронологічну таблицю до життя і творчості С.Васильченка.

Заняття №

Тема. Життєвий та творчий шлях Олександра Олеся. Поезії «З журбою радість обнялась»,

З журбою радість обнялась...

В сльозах, як в жемчугах, мій сміх,

І з дивним ранком ніч злилась

І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.

Одна летить, друга спиня...

І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

1906

О СЛОВО РІДНЕ! ОРЛЕ СКУТИЙ!

О слово рідне! Орле скутий!

Чужинцям кинуте на сміх!

Співочий грім батьків моїх,

Дітьми безпам'ятно забутий.

О слово рідне! Шум дерев!

Музика зір блакитнооких,

Шовковий спів степів широких,

Дніпра між ними левій рев...

О слово! Будь мечем моїм!

Ні, сонцем стань! вгорі спинися,

Осяй мій край і розлетися

Дощами судними над ним.

1907

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

ЧАРИ НОЧІ

Сміються, плачуть солов'ї

І б'ють піснями в груди:

"Цілуй, цілуй, цілуй її, —

Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,

Чи забуття, чи зрада:

Весна іде назустріч вам,

Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши

Свій сум, думки і горе —

І струмись власної душі

Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!

Чаруйсь, хмелій, впивайся

І серед мрій і забуття

В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить

В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбились зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не встигла, —
Гори! Життя — єдина мить,
Для смерті ж — вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток,

Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:

Що візьме час, що люди,

Погасне в серці багаття,

І захолонуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,

Як Фауст, дні минулі...

Та знай: над нас — боги скупі,

Над нас — глухі й нечулі..."

.....

.....

Сміються, плачуть солов'ї

І б'ють піснями в груди:

"Цілуй, цілуй, цілуй її —

Знов молодість не буде!"

Ольшанське кладовище в Празі. Тут, на православній ділянці, — могила Олександра Олесе. (Його справжнє ім'я і прізвище — Олександр Іванович Кандиба). Ранньою весною 1988 року я вклонився його світлій пам'яті. Новий дубовий хрест; прокинулися минулорічні і з'явилися нові, посаджені кілька днів тому, квіти. Тиша і чистота, спокій і сум. Поруч поховані інші наші земляки, яких доля закинула по революції до Праги. Не відомі ні мені, ні усім нам — доктор Микола Галаган, директор тутешньої української гімназії, професор Іван Кобизський. А неподалік — могили російських письменників Євгена Чирикова, Василя Немировича-Данченка, Аркадія Аверченка, матері

письменника Володимира Набокова — Гелени Набокової... Деякі могили доглянуті, інші поволі зникають у безвісті. Як і долі тих, хто в них знайшов останній притулок далеко від рідної землі.

Могила Олександра Олеся не занедбана — в Празі живе його син Олесь Кандиба, який опікується посмертною долею батька. Живуть там і наші земляки — Зіна Генік-Березовська і Богдан Зілінський, які обов'язково відведуть вас на могилу славетного поета. Пам'ятають і піклуються про поетичну спадщину нашого митця і чеські літературознавці Вацлав Жидліцький, Вячеслав Сато, Ілона Славікова, приїзять із Братіслави дослідники його творчості Мікулаш Неврлі і Михайло Мольнар. Не оминаємо й ми, радянські українці, це місце, коли доводиться бувати в Чехословаччині, бо доля спадщини першорядного українського поета нас турбує. Навіть у трагічні десятиліття сталінщини в народі не забувалася його творчість, хоча 27 років — з 1930 по 1957 рік — вірші Олександра Олеся не друкувалися в нашій країні. Чому так сталося? Чим завинив майстер перед своїм народом? Переконали: нічим він не завинив, народ його не карав осудом, не обійшов забуттям. Намагався покарати поета сталінізм, відлучаючи його творчість від історії української літератури, вилучаючи із масових бібліотек його книги і забороняючи їх друк. Олесь завинив перед своїм народом лише тим, що не розділив із ним страхіття голоду 1932 — 1933 років, жахів сталінського беззаконня, ненависної фашистської окупації. Та він себе жорстоко і покарав. Покарав тим, що 1919 року залишив рідний край і опинився на чужині.

Чужина — могила, чужина — труна,

Душа на чужині, як чайка сумна, —

Літає і квилить в сльозах без гнізда:

Навік його змила бурхлива вода.

Так він писав 1927 року, коли на Радянській Україні його поезії знали, як кажуть, і старі, й малі. Адже саме тоді перевидавалися підготовлені Павлом Филиповичем “забезпечені” ґрунтовною його ж передмовою “Вибрані твори”. Перевидавалися тричі — в 1925, 1929 і 1930 роках. Крім того, Державне видавництво України двічі — у 1925 і 1929 роках — друкувало його збірочки поезій для дітей молодшого віку. Укладачі різних репертуарних збірників, декламатори буквально вихоплювали поезії Олеся, з неофітською одержимістю пристосовуючи їх до революційних свят шляхом заміни і назв, і уточнення смислового звучання. Вірші митця стали воістину народними завдяки мелодійності, чіткій соціальній орієнтації і багатству народнопоетичної образності. Протягом 1917 — 1930 років з'явилося в нашій країні 25 окремих видань, серед них і три книжки російською мовою. І це

незважаючи на те, що поет виїхав 1919 року нібито з дипломатичним завданням від буржуазно-демократичного уряду Української Народної Республіки (УНР). Та заради істини слід сьогодні нагадати: О. Олесь не був ні політичним діячем буржуазно-демократичних урядів, ні тим паче дипломатом. Саме тоді, коли С. Петлюра почав прибирати владу до своїх рук, немало української інтелігенції під приводом дипломатичних місій емігрувало з країни. Виїхав за кордон і поет. Його лякала неконтрольована стихія революційних припливів і відпливів, він вважав, що не варто свавільно експериментувати над “живим народним організмом, обезкровленим війною і революцією”, боявся, що справа може повернутися фатально, що треба уважніше придивлятися до процесів, не поспішати, що Україні загрожує Антанта, а в цьому заплутаному лабіринті, яким є політика, мало кому вдається правильно зорієнтуватися, тим більше — вести за собою народні маси.

Згодом він опиняється у Відні, де випустив чотири номери гумористичного журналу “Сміх”, у якому сатирично висміяв українську еміграцію за її претензії на народне представництво, на формування в екзилі “українських урядів”, на організацію “проводів для боротьби за визволення України” тощо.

З 1923 року Олесь живе в Чехословаччині.

Народну славу поетові створили і назавжди утвердили пісні та поетичні скорботи періоду революції 1905 — 1907 років і Лютневої революції 1917 року. Митець зумів з великою експресивною напругою “переплавити” народні переживання і сподівання в болісно-вразливій своїй душі і потужно, зі щирою емоційною сповідальністю вилити це в поетичних образах, символічних асоціаціях та музичних ритмах. Він пережив і світлі надії рідного народу на соціальне та національне визволення, і трагічні поразки першої російської революції, оплакав загиблих та загорівся новим, зігрітим революційними загравами гнівом супроти насильства й тиранії.

Ми не зложимо зброї своєї...

Дужі в нас і бажання, і гнів,

Ми здобудемо землю і волю

І загоїмо рани віків.

1910 року Сергій Єфремов так оцінював його творчість: “Обурення проти насильства, гніву за скривджених повно в поезіях Олесья 1905 — 1907 рр., і в них він дає такі гарні зразки громадянської, справді високої поезії, до якої після Шевченка ніхто ще так високо не підіймався на Україні. Олесь ще

раз наочно показав, що громадянські мотиви анітрохи не зв'язують крил і не заважають справжньому поетові, не підборкують його творчого натхнення”.

А минуло лише п'ять років відтоді, як молодий поет дебютував в одеському альманасі “Багаття” віршем “Парубоцькі літа — то бурхливий потік”, і три роки з того часу, як побачила світ перша (1907р.) збірка поезій “З журбою радість обнялась”.

Хтось ударив без жалю по серці моїм, —

І забилося серце в вогні золотім...

І посипались іскри ясні,

І в дзвінкі обернулись пісні.

Романтичне світосприйняття, щедро напоєне народнопоетичною образністю, музичним ладом народної пісні, динамічно визрівало до вершин бездоганного словесного інструментування. Читачів буквально зачаровували алітерації та асонанси поезій Олеся, а його щире, виболене й власною долею співчуття голодним, обідраним і німим рабам у царській “тюрмі народів” викликало співпереживання і довіру:

Вони — обідрані, розбуті,

Сліпі, голодні і німі,

В кайдани, в сталь міцну закуті,

В кривавих ранах і ярмі, —

Сьогодні більше не раби:

Лунають гасла боротьби!

Поет вселяє віру й упевненість у свідомість цих таврованих рабів:

Вони — гроза, вони — герої:

Їх гнів героями зробив.

І верх за ними буде в бої —

Сам бог попереду рабів!!

Ти чуєш грім? Гримлять раби:

“За нами поспіх боротьби!!”

Ці могутні, оптимістичні заклики пролунали 1906 року — в розпал першої російської революції. Тож можна зрозуміти митця, який так болісно сприйняв її поразку.

Олександр Олесь свій талант присвятив цій революції — її переможно-величній увертюрі та її трагічному фіналові.

На революцію працював поет натхненно і самовіддано, перекладаючи на українську мову “Варшав'янку”, “Марсельєзу”, “Сміло у ногу рушайте”, “В неволі скатований люд”, утверджуючи свій авторитет митця-громадянина і публіцистичними статтями, фейлетонами. Одна за одною з'являються й книги його поезій. Після згаданої “З журбою радість обнялась”, яка побачила світ у Петербурзі 1907 року, виходить книга II (також в Петербурзі 1909 року), решта книг (їх поет також позначав римськими цифрами — III, IV, V) друкуються в Києві (1911, 1914, 1917 рр.). Була підготовлена до друку і книга VI. У січні 1919 року журнал “Книгар” повідомляв: “Відомий український поет О. Олесь закінчив і здав до друку VI книгу своїх поезій”.

Але цю збірку читач не отримав.

Жоден відомий літературний критик не оминав своєю увагою віршів поета. Микола Зеров відзначав, що лірик наділений першорядним талантом, який дозволив йому так авторитетно репрезентувати українську поезію, як Володимирові Винниченку нашу прозу. Про митця писали Григорій Чупринка і Спиридон Черкасенко, Олександр Дорошкевич і Агапій Шамрай, Борис Якубський і Володимир Коряк... Михайло Грушевський вважав, що про Олександра Олеся слід говорити як про “найбільшого з нині живущих поетів на Україні”.

Олександр Олесь — талант особливої драматичної напруги і глибини. Досить вчитатися в його гнівні інвективи, спрямовані проти ненависного царського режиму, і вжитися в емоційно бурхливі поетичні переживання нової — Лютневої — революції, щоб переконатися, яким тонким інструментарієм відчуття і відтворення суспільних настроїв він володів. Закономірно, що з-під його пера з'явилася і низка драматичних етюдів — “Злотна нитка”, “По дорозі в казку”, “Над Дніпром”, “Трагедія серця”, “Ніч на полонині”.

Герої цих творів синтезують духовний потенціал, видобутий із міфології, з образного переосмислення могутніх сил природи, поривання їх творця до ідеалу, краси, гармонії. Але як часто митець розпинає себе на хресті сумнівів

і розчарувань! Дійсність повсякчасно вносила дисгармонію і в його особисте життя, і в ті вимріювані, сповідувані ідеали, в ім'я здобуття яких він творив і жив. Найперші після полишення батьківщини розчарування пов'язані зі спогляданням емігрантського побуту і мізерного політикування.

Вони зійшлися, небораки,
В ім'я найвищої мети,
Щоб всім єдиним фронтом йти,
І перегризлились, як собаки,
Пересварились, як коти,
І розповзлись знов, як раки.

Це вірш із книги “Перезва” (1921р.), яку поет видав під псевдонімом В. Валентин і спорядив таким зверненням:

“До читачів!
(Коли будуть).

Я дуже препрошую, що випускаю першу свою книжку без портрета і критичної розправи. Повірте, це не із скромності, а із-за браку відповідних коштів.

Автор”

Треба було мати велику мужність, громадянську відвагу, аби із таким сарказмом знеславити своїх земляків, які товпляться по чужих містах Європи, політикують, лаються, розкошують і бідують... Невдовзі ця збірка вийшла на Радянській Україні під назвою “Емігрантська перезва”.

Олександр Олесь не шкодує і себе, розчарованого, зневіреного, — то намагається виправдати свій крок бодай перед власною совістю, то впадає у відчай:

О, недурно в скорботах ми плачемо
На вигнанні в холодних світах,
Ми своєї землі не побачимо...

Тільки, може, у мріях, у снах.

І чому по світах ми блукаємо,

І який ми спокутуєм гріх,

Ми ніколи до суду не визнаємо

Від людей ні чужих, ні своїх!

У мріях і в снах йому з'являлися травобуйні степи Сумщини, рідне Білопілья (Крига), де він народився 5 грудня 1878 року, село Верхосулці, де після смерті батька жив у діда разом з матір'ю і двома сестричками. Дитинство йому уявлялося “одним золотим днем”. Як писав в автобіографії: “...все, що я бачив там, у степу, в саду, на річці (Сула), здається мені суцільною казкою природи”.

Вчився без великого бажання. Спочатку в дергачівській хліборобській школі, згодом — у Харківському ветеринарному технікумі. Вивчав самотужки іноземні мови, писав вірші українською і російською мовами, готував рукописні збірки. Дуже любив театр, сам організовував драматичні гуртки, брав участь у виставах. Величезне враження справило на нього свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському 1903 року в Полтаві, особливо зустрічі з українськими письменниками — Лесею Українкою, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським... Усе, що він побачив і почув, глибоко схвилювало його вразливу натуру. Заборона українського слова, знуцання з національних символів, традицій, культури обурювало його і утверджувало в необхідності боротьби за права українського народу і його культури.

Неоднораз поет поривався на Україну, жив надією на повернення, але його стримували сумніви. Знав він про немилосердний голод початку 30-х років, знав, що один за одним гинули у безвісті письменники, але найбільше потрясла його трагедія родини Крушельницьких. Поет відтворив крах політичних надій старого Антона Крушельницького і його синів Івана і Тараса в драмі “Земля обітована”.

Останні роки і дні життя Олеся були потьмарені фашистською окупацією Праги, важкою хворобою, звісткою про загибель у фашистському концтаборі Заксенхаузені сина Олега — також поета.

Помер майстер 22 липня 1944 року.

О принесіть як не надію,
То крихту рідної землі:

Я притулю до уст її

І так застигну, так зомлію...

110 років минуло з дня народження видатного українського літератора — творця класичних мистецьких шедеврів української поезії. Як тільки зринала хоча б маленька можливість донести їх до українського народу, з'являлися книги, підготовлені Максимом Рильським, котрий вважав, що “поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури”, Олегом Бабишкіним, Борисом Буряком, Юрієм Мельничуком, Василем Яременком та іншими дослідниками.

У видавництві “Дніпро” вийшло найповніше — двотомне — видання його творів. Упорядник і автор передмови Р. Радишевський включив до цього видання ненадруковану шосту книгу його поезій, розшукав близько 600 неопублікованих віршів О. Олесь, розкиданих по записниках і рукописних збірках. Його архів величезний. Понад три тисячі одиниць збереження налічує фонд Олександра Олесь в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР ім. В. Вернадського. Велика частина архіву є десь у Празі. Дослідження творчої спадщини видатного майстра слова тільки розпочинається. Поет повертається на батьківщину, до рідного народу. І ми сьогодні віримо, що доля творчої спадщини Олександра Олесь буде щасливішою, ніж його особиста доля.

Заняття №

Тема. Володимир Винниченко. Життєвий і творчий шлях. “Салдатики!”, огляд драматургії.

Мета. Ознайомити студентів із життєвим і творчим шляхом письменника, багатогранністю його творчої особистості; розвивати усне мовлення; виховувати інтерес до українських митців слова, їх творів.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет письменника, виставка його творів.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань.

2. Епіграф до заняття: *Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка. (М. Коцюбинський)*

II. Актуалізація опорних знань

1. Вступне слово викладача.

В особі Володимира Кириловича Винниченка поєднані якості одного з найталановитіших українських прозаїків та драматургів і видатного політичного діяча. Для творів В. Винниченка характерні широта й актуальність тематики, новаторська манера письма. Письменник реалістично

зображує тяжке становище темного і забитого селянства та міської бідноти, жорстоку експлуатацію заробітчан, пері спалахи соціального протесту.

Життя професійного революціонера – члена Револуційної української партії (арешти, підпілля, нелегальні переходи кордону, агітаційна робота) дало широкий матеріал для літературної праці. Вже першими своїми творами Винниченко заявив про себе як про письменника з надзвичайно розвиненим соціальним і психологічним чуттям та невимушеною манерою письма.

2. Знайомство з життєвим та творчим шляхом письменника. Перевірка домашнього завдання.

III. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

1. Лекція викладача за планом.

2. Визначення новели, оповідання, роману. (Повторення вивченого раніше)

3. Характеристика творчої спадщини В. Винниченка за таблицею

Рік написання	Назва твору	Тематика
1902	“Краса і сила (перша назва – “Сила і краса”)	Доля людей, викинутих за межі життя
1093	“Суд” “Біля машин”	Сваволя і беззаконня, які панують у державі, Життя заробітчан
1906	“Салдатики!”	Придушення селянських заворушень
1907	“Студент”	Саможертвність, готовність віддати життя за ідею
1909	“Дизгармонія”, “На терезах життя”	Роль мистецтва в людському житті
1921	“Сонячна машина”	Соціально-утопічний роман, де висувуються соціальні проблеми
1922	“На той бік”	Тема громадянської війни
1921-1923	“Намисто”	Внутрішній світ дитини
1932	“Нова заповідь”	Сподівання на встановлення у світі соціальної справедливості
1932	“Слово за тобою, Сталіне” (видано посмертно в Нью-Йорку 1971 р.)	Сподівання на встановлення у світі соціальної справедливості
1911-1951	“Щоденник”	Життя і творчість письменника, його погляди на життя

Слово викладача.

Винниченко, як і багато інших відомих письменників, не оминули теми визвольного руху на початку століття. В оповіданні “Салдатки!” показано типову картину придушення селянського повстання. До села наближається каральний загін, викликаний поміщиком, у якого селяни відібрали зерно. Збентежений, наляканий натовп чекає розправи. Його намагається заспокоїти організатор бунту Явтух, посилаючись на Євангеліє, де сказано, що кожен повинен добувати собі хліб “в поті лиця”. Пани не працюють, живуть у розкоші, отже, зібраний урожай належить тим, хто його виростив.

Зійшлися солдатська шеренга і селян. Офіцера найдужче вразило, що Явтух намагається виправдати селянську акцію і пояснює солдатам: “Ми не грабили! Ми з голоду вмирили! Ми ж самі заробили той хліб, що забрали!..” Занепокоївшись, що “салдатики” стали вагатись з виконанням його команди стріляти в людей, каратель зарубує шаблею Явтуха. Однак і сам падає мертвий від руки іншого селянина. Письменник до краю загострює конфлікт і не робить жодних спроб прикрасити реальну дійсність.

Робота над текстом оповідання “Салдатики!”.

1. Чому раптово збунтувалось село?
2. Охарактеризуйте пана Партнера.
3. Як зображено офіцера у творі?
4. Проаналізуйте ставлення Явтуха до солдатів.

Слово викладача. Оповідання “Салдатики!”, за визначенням самого автора, “малюнок із селянських розрухів”. Психологічно точно і експресивно Винниченко відобразив докорінні зміни, що відбувались на селі, формування й зростання соціального протесту. В особі Явтуха показано нову політичну силу, що вийшла на терени соціальної й політичної боротьби – українське селянство. Кульмінацією твору є протистояння селянського ватажка Явтуха і офіцера карального загону. Це протистояння завершується загибеллю обох, але Явтухові вдалося відвернути масову розправу – “салдатики” не стріляли. У цьому – глибинний історичний оптимізм оповідання. Тут виявляє себе одна з характерних рис Винниченкової прози: його твори містять вагомий підтекст, який мислячий читач має обов’язково зрозуміти.

Тільки саможертвність може зняти полуду з очей обдурених, затурканих селян, котрі вважають своїх захисників ворогами,— така ідея оповідання «Студент» (1907). Щоб довести свою непричетність до пожежі, яка спалила село, щоб зняти підозру, поширювану стражниками, котрі в біді звинувачують студентів, молодий революціонер прилюдно стріляється. І тоді старий дід, який погрожував «вимотати» з студентів жили, стрибає на одного з охоронців царських устоїв і душить його. Пручання стражника запалило очі селян «диким, лютим гнівом»: «Ага!.. Так його!.. Дай йому щастя того!..»

Український поет і критик Микола Вороний влучно визначив тему твору свого сучасника: «Самогубство — останній агітаційний спосіб во ім'я торжества ідеї».

Колоритний епізод, що характеризує сваволю й беззаконня, які процвітали в імперії, показано в оповіданні «Суд» (1903). Земський начальник Самоцвіт у розмові з місцевим панком «теоретично» обґрунтовує свою практику роз'яснення селянам урядових циркулярів щодо селянських заворушень, які прокотилися Україною. На думку начальника, розмова з селянами про «неблагонамеренних лиц», які підбурюють селян до непослуху, ще дужче наверне останніх до «бунту», до відмови працювати в панських економіях. При цьому він посилається на дії земського начальника з сусіднього повіту, коли після проведених «роз'яснень» про «крамолу», котра мовби подавалася в розповсюджуваних прокламаціях, селяни зрозуміли, що в тих «бомажках» все правдиво, по-Божому написано.

Тому Самоцвіт чинить над «бунтівниками» свій суд: б'є людей «в морду». Такий «суд скорий, правий і справедливий» він демонструє гостеві, розбиваючи обличчя зовсім невинної людини. Ця ситуація змальовується дещо в гумористичному освітленні: начальник переплутав двох братів Крутоноженків — Никифора і Никонора.

Оповідання має й другий план, адже показує наростання селянської невдоволеності беззаконням, визрівання рішучості людей у відстоюванні своєї гідності. Правда, царського держиморду не так легко злякати, коли жертва такого «суду» називає його вчинок розбоєм. Від цих слів Самоцвіт сатаніє і пояснює панкові, що через таких, як щойно невинно побитий Никифор, він ще й «удар» може дістати.

Яскравість зображеного досягається й через майстерне використання прийомів іронічного письма, зокрема щедре застосування мовного «суржика», «макаронічної» мови в окресленні персонажів і змалюванні неординарних життєвих ситуацій.

Оповідання «Малорос-європеєць» (1907) блискуче викриває українського панка Коростенка, який перед репетитором свого сина хизується запровадженими в своєму господарстві технічними новаціями. Він гадає, що двері в будинку, які автоматично одчиняються й зачиняються, кухонна машина, яка переміщує тісто, вивели його в ряд «європейців». Панок весь час торочить про осягнення ним європейської культури, про подолання «азіатчини» в господарюванні. Це один з тих ліберальних балакунів, яких висміювали і Панас Мирний та Михайло Коцюбинський, Леся Українка та Володимир Самійленко. Коростенко із запалом доводить, що селяни бідують не від безземелля, а від відсутності знань. Розмовляє поміщик якоюсь «кумедною» мовою, щоб показати свій «малоросійський» патріотизм.

Як «поміщик новітньої формації», Коростенко довго і нудно просторікує про те, що наука принесе людям щастя, що аграрне питання можна розв'язати тільки через застосування машин. Та словесна полова не може приховати

його гнобительського нутра: панкові не подобається, що Дума «розгарячає дуже інстинкти селян». Автор досягає справжнього ефекту у викритті «малороса-європейця», коли показує, як Коростенко, сприйнявши весільний похід за селянський бунт, розстрілює з кулемета невинних людей. Саркастично закінчується оповідання: «Слово мало-роса-європейци» «машинним робом» (тобто кулеметною чергою) було сказано «старій нашій неньці Україні».

Відомо, що аналогічний сюжет використав Михайло Коцюбинський в пізніше написаній новелі «Коні не винні».

IV. Підсумок заняття.

Оцінювання знань студентів.

У. Домашнє завдання: підручник, опрацювати теоретичний матеріал та підготувати хронологічну таблицю по життєвому та творчому шляху П. Тичини.

Заняття №

Тема. Українська література 20-30-их років ХХ ст.

Вступ. Загальний огляд. «Розстріляне Відродження»

розстріляне Відродження в українській літературі 20-30-х років

Термін "розстріляне Відродження" вперше запропонував діаспорний літературознавець Юрій Лавриненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 20-30-х рр. За це десятиліття (1921-1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема (на 1 жовтня 1925 року в Україні нараховувалося 5000 письменників).

Це відродження було пов'язано з тим, що українські митці навіть за умов замовчування й заборони (пригадаймо Емський Указ) створили тексти, гідні світового поцінування (П. Куліш, І. Франко, М. Коцюбинський), з довгожданим набуттям Україною своєї державності, з датою українізації та різнобічних свобод, обіцяних революціями 1905-1917 рр.

Вийшовши в масі своїй з нижчих верств населення (службовці, різночинці, священики, робітники, селяни), нове покоління української еліти часто не мало можливості здобути систематичну освіту через війну, голод та необхідність заробляти насущний хліб. Але, працюючи "на грані", намагаючись використати всяку можливість ознайомитися із світовою культурою, розправити віками скуті крила творчості, вони просякалися найсучаснішими тенденціями і творили дійсно актуальне мистецтво.

Головними літературними об'єднаннями були "Ланка" (пізніше "МАРС"), "Плуг", неокласики "Молодняк", "Спілка письменників західної України", ЛОЧАФ (об'єднання армії та флоту). Найвпливовішим був "Гарт", який

пізніше був перейменований на "ВАПЛІТЕ" ("Вільну Академію Пролетарської Літератури").

Саме ВАПЛІТЕ в особі Миколи Хвильового розпочало славетну літературну дискусію 1925-1928 рр. і перемогло в ній, довівши наявність і необхідність національної, специфічної української літератури, орієнтованої на Європу, а не на Росію.

Що ж визначало творчі шукання новітньої еліти й тематику її творчості? Головними складниками її світогляду був бунт, самостійність мислення та щира віра у власні ідеали. В більшості своїй це були інтелектуали, які робили ставку на особистість, а не на масу. За їх зовнішньою "радянськістю" ховалися глибокі пошуки й запити. Подивімося на деякі найцікавіші тексти.

Проза поділялася на дві течії: сюжетна і безсюжетна. У безсюжетних творах головним було не речення чи слово, але підтекст, дух, "запах слова", як казав Хвильовий. Стиль сильних почуттів та проникнення в сутність явищ називається неоромантизмом чи експресіонізмом. У цьому напрямку працювали Микола Хвильовий, Юрій Яновський, Андрій Головка, Юліан Шпол, Олекса Близько, Лесь Курбас, Микола Куліш та багато інших.

Головна ідея новели "Я (Романтика)" Хвильового - розчарування в революції, кричущі суперечності і роздвоєння людини того часу. Головний персонаж - людина без імені, а значить, без індивідуальності, без душі. Заради революції він вбиває свою матір і карає себе думкою: чи варта була революція такої жертви.

Головний герой повісті "Смерть" Бориса Антоненка-Давидовича - Кость Горобенко. Серед насильства громадянської війни і втрати людиною всіх матеріальних здобутків та елементарної гідності він сприймає більшовиків як над людей, здатний подолати смерть, яким приступна найвища істина. Вони здатні вбивати інших, не переймаючись цим. Вбивство Костем куркуля - його перехід до вищої касты, ставання людино-богом.

У романі Валер'яна Підмогильного "Місто" вперше в українській літературі проявилися елементи філософії екзистенціалізму. Головний герой в прагненні насолоди йде від задоволення фізичного до найвищих релігійних потреб. Проте навіть в такій складній тематиці письменник не перетворює роман на просту оповідь "людної" філософії, а творчо осмислює її у застосуванні до нашого, національного світовідчуття.

У поезії найцікавішими є шукання символістів Олександра Олеся і Павла Тичини. В своїй збірці "Сонячні кларнети" Тичина відбив всю широту освіченого і тонкого розуму, який споглядає багатство української природи, бажаючи докопатися до її першопричин.

Коли Комуністична партія СРСР зрозуміла свою поразку, вона почала діяти забороненими методами: репресіями, замовчуванням, нищівною критикою, арештами, розстрілами. Перед письменниками стояв вибір: самогубство (Хвильовий), репресії і концтабори (Б. Антонечко-Давидович, Остап Вишня), замовчування (І. Багряний, В. Домонтович), еміграція (В. Винниченко, Є. Маланюк), або писання програмових творів на ушлявлення партії (П. Тичина, М. Бажан). Більшість митців була репресована і розстріляна.

Яка ж доля їхніх творів?... Коли 1947 року Іван Багряний видав за кордоном свою поетичну збірку "Золотий бумеранг", другою назвою її було "Рештки загубленого, репресованого та знищеного". Твори здавалися до спецховів, заборонялися, замовчувалися, багато з них були назавжди втрачені. Хоча й функціонували у самвидаві (Іван Багряний), рукописних копіях, виходили за кордоном.

Трагічна доля покоління 20-30-х років демонструє нам всю силу українського духу, його творчий потенціал, необхідність свого шляху й незалежності від впливу інших культур.

Заняття №

Тема. Павло Тичина. Життєвий шлях та літературна творчість. Збірка "Сонячні кларнети"

Мета. Ознайомити студентів з умовами, в яких формувався талант поета; охарактеризувати основні мотиви творчості, трагізм творчої долі митця; розвивати усне мовлення студентів, навички виразного читання поетичних творів; виховувати в студентів любов до рідного краю, формувати естетичні смаки.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет П. Тичини, виставка його творів та творів про поета.

Хід заняття.

I. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань заняття.
2. Епіграф до заняття: Ах, скільки радості, коли ти любиш землю,
Коли гармонії шукаєш у житті.

Павло Тичина

II. Актуалізація опорних знань студентів.

Ми починаємо вивчення творчості Павла Тичини – відомого українського поета, неповторног, не схожого на жодного із митців світової літератури, і разом з тим поета трагічної долі, бо, як писав В. Стус, "в історії світової літератури, мабуть, не знайдеться іншого такого прикладу, коли б поет віддав половину свого життя високій поезії, а половину – нещадній боротьбі зі своїм геніальним обдаруванням".

Завдання студентам:

- розповісти про життєвий шлях поета;
- назвіть літературні збірки та рік їх виходу;
- де перебував П. Тичина в роки Великої Вітчизняної війни? Чим позначений цей період творчості?

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

Слово викладача. П. Тичина своєю першою збіркою "Сонячні кларнети" увійшов в українську літературу як весняна повінь – безмежна й безберега. Чи мав він своє джерело? Так! Це волелюбний рідний край, напоена мудрістю і силою древня загадкова Чернігівська земля, чарівна мова земляків, які говорили, як співали, сплітаючи воєдино мову і мелодію.

Кажуть, що поети розцвітають один раз на віку. П. Тичина розцвів у молоді роки. Його збірки: “Сонячні кларнети” (1918), “Замість сонетів і октав” (1920), “Плуг”(1920), “В космічному оркестрі” (1921), “Золотий гомін” (1922) – це справді висока поезія.

Однак, починаючи з 30-их років, з П. Тичиною відбулася дивна метаморфоза: він став складати пісні, гімни, вірші, які прославляли тоталітарні порядки. Від природи лагідний і тихий, він просто не був здатен на серйозний протест, боявся сказати вголос те, що відчував у душі. Довгі роки творчість Тичини в радянському літературознавстві розглядалась однобоко – як поета комуністичної тематики. Це робилось свідомо, щоб люди забули Тичину – тонкого лірика, творця незрівнянних за своєю красою і задушевністю поезій.

Витоки трагедії таланту П. Тичини – у безправності народу, у відсутності індивідуальної свободи творчості. В інших умовах це був би геній із геніїв, але доля поета склалася нещасливою.

Знайомчись із життям і творчістю П. Тичини, ми бедемоговорити про високу поезію митця, яка дає підстави вважати його одним із кращих українських ліриків ХХ століття.

Збірка “Сонячні кларнети” вийшла друком 1918 року. У віршах збірки поєдналися дві музи – Поезія і Музика з братом Живописом. Тому картини заговорили звуками, звуки утворилиполотна, слова засяяли барвами. Назва збірки – поетичне вираження авторського розуміння гармонії Всесвіту. До неї П. Тичина включив 44 найкращі свої твори, які умовно можна поділити на три тематичні групи.

До першої належить лірика з пейзажними і любовними мотивами. Це музичні, граційні, живописні вірші: “Гаї шумлять...”, “Деся надходила весна”, “Не дивися так привітно...”, “О панно Інно...”, “Пастелі” (цикл). Поезії вражають красою образів і чуттям природи.

Друга група – вірші про народне горе, спричинене першою світовою війною “хтось гладив ниви...”, “Іще пташки...” У них відчувається нова експресивно виражена емоційна тональність.

Третя група тематично поєднується з другою: Україна і революція. Так, як і в попередніх творах, П. Тичина – пердовсім гуманіст, який, глибоко вболіваючи за трагічну долю свого народу, показує революцію в її страшній суті.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

Аналіз поезій збірки за планом аналізу поетичного твору. Виразне читання цих поезій (“Ви знаєте, як липа шелестить”, “Коли в твої очі дивлюся...”, “Я сказав тобі лиш слово...”, “Арфами, арфами...”)

Оцінювання.

IV. Домашнє завдання. Закінчити роботу над аналізом творів. Вивчити вірш напам`ять.

Заняття №

Тема. Проблема національного відродження в творчості П. Тичини. “Хто ж це так із тебе насміється смів?”, “До кого говорить?”, “Похорон друга”

Мета. Охарактеризувати творчий доробок П. Тичини, який глибоко усвідомлював реальність і драматизм своєї доби; проаналізувати поезії за програмою; розвивати в студентів навички ідейно-художнього аналізу ліричних творів; виховувати почуття любові до своєї землі, її історії.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Твори письменника.

Хід заняття

I. Мотивація навчання студентів.

Оголошення теми, мети, завдань заняття.

Слово викладача. Про трагізм долі Тичини-поета ми вже говорили. Критики слушно вважають, що після перших збірок, які засвідчили прихід в літературу таланту світового рівня, Тичина-поет пережив глибоку духовну кризу і в 20-30-их роках боровся з власним талантом. Точніше кажучи, він намагався пристосувати його до драматичних умов того часу. І в цьому трагедія обдарованої особистості. Щоправда, були й сплески поетичного таланту П. Тичини, які пов'язані передусім з патріотичним підйомом часів Великої Вітчизняної війни з фашистською Німеччиною.

II. Сприйняття й засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово викладача. Проблема національного відродження у творчості П. Тичини постійно присутня у творчості молодого Павла Тичини. “Гей, вдарте в струни, кобзарі” написана 30.03.1917 року під час проголошення І-го Універсалу Української республіки на Софійській площі. Вірш переповнений радістю з приводу проголошення УНР та перемоги українського війська. Тон вірша – піднесений, наповнений багатством поетичного слова. Під враженням проголошення Центральною Радою 10 червня 1917 року незалежної Української Народної республіки він пише ліричну поему “Золотий гомін”, яка передає піднесений, святковий настрій. Радість українського народу відтворено у музичному образі “дзвону Лаври і Софії”. Киян поздоровляє сам Андрій Первозванний, засновник і покровитель міста.

“Золотий гомін” – у поемі звучить гімн весняному сонцю, життю, які поєднуються в єдиному пориві радості за національне відродження українського народу. Написаний 1917 року з приводу проголошення другого універсалу УНР ..”нехай український народ на своїй землі має право сам розпоряджатися своїм життям”. Та поряд з радістю з'являється передчуття біди, поет ніби відчуває ту трагічну межу, що проляже між людьми, між братами.

“Скорбна мати” аналіз тетраптиха за матеріалами підручника.

Аналіз поезій “хто ж це так із тебе насміється смів?” та “До кого говорить?”, поеми “Похорон друга”.

Слово викладача. Без творчості П. Тичини, який безмежно любив Україну, немислима українська література. Сучасники згадують поета як людину несміливу, але доброзичливу і чесну. Роки й десятиліття, які він провів в умовах тоталітарної системи, окреслили його особисту трагедію і трагедію цілої нації. Поет завжди був з народом, і жив, і творив для народу.

Оцінювання.

III. Домашнє завдання, підручник, теоретичний матеріал по творчості П. Тичини.

Додаток. Твори поета:

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.

Думами, умами —
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:
Буде бій!
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я —
скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон
як золотий
З переливами:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена.
Любая, милая —
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:
Ой одкрий
Колос вії!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Коментар

І П. Тичина був мистецьки обдарованою людиною (співав, малював), тому у його віршах багато музики, кольорів. Звуки весни він порівнює зі звуками арфи. Весна уявляється йому то ніжною дівчиною закосиченою, то боєм нового, що відроджується, й старого відживаючого, то сміхом і плачем «перламутровим». Оригінальність мислення поета, його уяви підкреслюється авторськими неологізмами («самодзвонними», «ніжнотонними»), особливими світлими тонами й оптимістичними ритмами.

Пам'яті тридцяти
На Аскольдовій могилі

Поховали їх —

Тридцять мучнів українців.

Славних, молодих...

На Аскольдовій могилі

Український цвіт! —

По кривавій по дорозі

Нам іти у світ.

На кого посміла знятись

Зрадника рука? —

Квітне сонце, грає вітер

І Дніпро-ріка...

На кого завзявся Каїн?

Боже, покарай! —

Понад все вони любили

Свій коханий край.

Вмерли в Новім Заповіті

З славою святих. —

На Аскольдовій могилі

Поховали їх.

Коментар

Вірш П. Тичини «Пам'яті тридцяти» ушлявлює подвиг студентів та учнів, які прийняли бій під Крутами й полягли за незалежність своєї батьківщини. Це — цвіт української нації, щирі патріоти, які ділом довели свою відданість рідному краю: Трагедія довгий час замовчувалася, й тільки вірш поета нагадав про цей подвиг, збудив совість і свідомість українців.

ГЕЙ, ВДАРТЕ В СТРУНИ, КОБЗАРІ

* * *

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!
Вкраїнські прапори вгорі —
Мов сонце над степами...

Гей, рясно всипте цвітом шлях,
У дзвони задзвоніте!
Вкраїнське військо на полях
Йде, славою повите.

Дзвенять слова мов у сріблі
Братерській, веселі.
А десь на морі кораблі
Розбилися об скелі...

Земля схотіла жити знов —
Шумлять потужно ріки.
Благословіть ви чесну кров,
Хвала борцям навіки!

Хвала борцям, що на зорі
Лягли в холодні ями.

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!

Заняття №

Тема. Максим Рильський. Життєвий шлях та літературна творчість. Лірика раннього періоду. Поезії «У теплі дні збирання винограду», «Молюсь і вірю», «Запахла осінь в'ялим тютюном»

Мета. Ознайомити студентів з життєвим шляхом М. Рильського, допомогти усвідомити естетичні засади, громадянську і мистецьку позицію поета, охарактеризувати його лірику раннього періоду; розвивати естетичні смаки, вміння визначати основні думки поезій М. Рильського; сприяти патріотичному вихованню.

Тип уроку. Комбінований.

Обладнання. Портрет творів поета та творів про нього.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань студентів.

1. Аналіз письмових відгуків про поезії П.Тичини. Читання кращих відгуків.

2. Аналіз конспектів лекції на попередньому занятті.

II. Мотивація навчання студентів.

1. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

2. Вступне слово викладача: поет-інтелектуал, учений, перекладач, чудовий знавець слов`янських літератур, М.Рильський був людиною щирого серця, чистих помислів і надзвичайної доброти. В одній із своїх поезій поет писав:”На все дивлюся власними очима”, і справді, завжди мав власну точку зору і намагався дотримуватися її в житті. Хто ж він – поет Максим Рильський? Де і коли сформувався як творча особистість і як людина?

3. Лекція викладача:

Максим Рильський народився 19 березня 1895 року в Києві. Його батько, етнограф, громадський діяч і публіцист Рильський Тадей Розеславович, був сином багатого польського пана Розеслава Рильського і княжни Трубецької. Один з предків Рильських у XVII столітті був київським міським писарем. Дід був учнем базилянської школи і під час взяття Умані гайдамаками у 1768 році ледве не був страчений (за переказом, він заспівав православний гімн «Пречиста Діво, мати руського краю», це справило на ватажка гайдамаків таке враження, що він відпустив хлопця, а також решту засуджених на смерть поляків та євреїв). Мати Максима

Рильського, Меланія Федорівна, була простою селянкою з села Романівки (нині Попільнянського району Житомирської області). 1902 року помер його батько, і родина переїхала з Києва в Романівку. Максим спершу навчався в домашніх умовах, потім у приватній гімназії в Києві.

Змалку познайомився з композитором М. Лисенком, етнографом, дослідником і збирачем українських народних дум та пісень Д. Ревуцьким, актором і режисером П. Саксаганським, етнографом та фольклористом О. Русовим, які справили на нього великий вплив. Деякий час він жив і виховувався в родині М. Лисенка та О. Русова. Після приватної гімназії Рильський у 1915—1918 роках навчався на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира, потім на історико-філологічному факультеті Народного університету в Києві, заснованому за гетьмана Павла Скоропадського, але жодного з них не закінчив. Займався самоосвітою, вивченням мов, музикою. З 1919 до 1929 року вчителював у селі, зокрема й у Романівці, а також у київській залізничній школі, на робітфаці Київського університету та в Українському інституті лінгвістичної освіти.

Рильський почав писати рано, перший його вірш надруковано 1907, перша юнацька збірка поезій «На білих островах» вийшла 1910 року. Першою вже зрілою, що визначила появу видатного поета, була збірка «Під осінніми зорями» (1918, перевидана у понад пал. скороченому вигляді 1926).

У 1920-х роках Рильський належав до мистецького угруповання «неокласиків», переслідуваного офіційною критикою за декадентство і відірваність від сучасних потреб соціалістичного життя. Протягом десятиріччя вийшло десять книжок поезій, серед яких «Синя далечінь» (1922), «Поєми» (1925), «Крізь бурю і сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Гомін і відгомін», «Де сходяться дороги» (1929), та декілька книжок поетичних перекладів, зокрема 1927 року — переклад поеми Адама Міцкевича «Пан Тадеуш».

Пам'ятник Максиму Рильському біля головного входу до Голосіївського парку в Києві

Як і решта неокласиків, Рильський безпосередньо своєю творчістю не реагував на політичні події і протягом 1920-х років цілковито ізолювався від радянської дійсності, лише подеколи в одвертій формі (наприклад, у вірші «На світі є співучий Лянгедок») чи у вигляді іронічних «відступів» (як у «Чумаках» чи поемі «Сашко») виявляв обурення проти ідейно-політичної та літературної атмосфери, що панувала тоді (зокрема, у статті «Моя апологія, альбо самооборона», «Більшовик», Київ, ч.216, 23 вересня 1923). Така поведінка поета викликала гострі напади офіційної критики, що врешті закінчилося арештом НКВС у 1931, після чого він майже рік просидів у Лук'янівській тюрмі. Після ув'язнення Остап Вишня забрав його до себе в Харків на кілька днів у гості. Його товариші-неокласики М. Драй-Хмара, П. Филипович, М. Зеров були репресовані й загинули в концтаборах. Після ув'язнення, з 1931 року творчість Рильського зазнає змін, і в збірці «Знак терезів» (1932) проголосив активне сприйняття радянської дійсності, завдяки чому він єдиний з неокласиків урятувався від сталінського терору і

був зарахований до числа офіційних радянських поетів. Його творчість поділилась на два річища — офіційне та ліричне, в останньому йому вдалося створити незалежні від політики, суто мистецькі твори, які пережили його. У радянську добу Рильський написав тридцять п'ять книжок поезій, кращі серед яких — «Знак терезів» (1932), «Літо» (1936), «Україна», «Збір винограду» (1940), «Слово про рідну матір», «Троянди й виноград» (1957), «Голосіївська осінь», «Зимові записи» (1964); чотири книжки ліро-епічних поем, багато перекладів зі слов'янських та західноєвропейських літератур, наукові праці з мовознавства та літературознавства. 1943 року його обрано академіком. У 1944—1964 роках Максим Рильський був директором Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України. 1960 року йому було присуджено Ленінську премію, у 1943, 1950 — Державну премію СРСР.

Помер Максим Тадейович Рильський 24 липня 1964 року. Поховано його у Києві, на Байковому кладовищі.

Вшанування пам'яті

Надгробок Максима Рильського на Байковому кладовищі в Києві

У 1965 році на честь Максима Рильського було названо вулицю в Києві, на якій він жив і працював у 1951—1964 рр. (кол. вул. Радянська). Поруч з цією вулицею розташовано Голосіївський парк, у 1964 році також названий на честь Максима Рильського. У 2003 році біля центрального входу до парку було відкрито пам'ятник поету (автори — скульптор П. Остапенко та архітектор О. Стукалов). У будинку, де жив Максим Рильський (нинішня адреса — вул. М. Рильського, 7), з 1968 р. працює літературно-меморіальний музей поета. Перед будинком-музеєм встановлено бронзовий бюст М. Т. Рильського (скульптор — А. А. Ковальов). У 1972 році Постановою Ради Міністрів УРСР була заснована щорічна премія ім. Рильського за кращий художній переклади

4. Твори

5. Збірки поезій

«На білих островах» (1910)

«Під осінніми зорями» (1918)

«Синя далечінь» (1922)

«Поеми» (1925)

«Крізь бурю і сніг» (1925)

«Тринадцята весна» (1926)

«Гомін і відгомін» (1929)

«Де сходяться дороги» (1929)

«Знак терезів» (1932)

«Київ» (1935)

«Літо» (1936)

«Україна» (1938)

«Збір винограду» (1940)

«За рідну землю» (1941)

«Слово про рідну матір» (1942)

«Світла зброя» (1942)
«Жага» (1943)
б. «Неопалима купина» (1944)
«Мандрівка в молодість» (1944)
«Чаша дружби» (1946)
«Вірність» (1947)
«Під зорями Кремля» (1953)
«На оновленій землі» (1956)
«Троянди й виноград» (1957)
«Голосіївська осінь» (1959)
«Згряя веселиків» (1960)
«В затінку жайворонка» (1961)

Переклади

«Пан Тадеуш» А. Міцкевіча
«Ернані» В. Гюго
«Сірано де Бержерак» Е. Ростана
«Орлеанська Діва» Вольтера
«Король Лір» В. Шекспіра
«Дванадцята ніч» В. Шекспіра
«Євгеній Онегін» О. Пушкіна

ранні поезії М.Рильського – це ліричні шедеври, в яких відбито глибину і щирість, вишуканість вислову, сміливе переосмислення класичних мотивів, тем, героїв. А ще природа, яка у Рильського завжди перебуває в гармонії з людиною. До збірок раннього періоду відносять такі: 1910 – „На білих островах”; 1918 - „ Під осінніми зорями”; 1922 – „Синя далечінь”; 1925 – „Крізь бурю й сніг”; 1926 – „Тринадцята весна”; 1932 – „Знак терезів”. Ці збірки засвідчили на диво мальовничий, сповнений прозорості поетичний світ Рильського. Ще з юнацьких років митця хвилювала проблема стосунків людини і природи. Світ природи відбивається уже в перших віршах, що склали книжку „На білих островах”. Її ліричний герой спостерігає земне життя „з білих островів хмар”. Щоправда, ці спостереження виливаються у дещо узагальнені, книжні картини природи.

Але невдовзі з`являється те, що притаманне лише Рильському, - ясність і

прозорість поетичного малюнка, щирість в освідченні улюбленій природі,

оживлення її, виразна поетична деталь.

Природа рідного краю – головний образ ліричних поезій книжки „Під осінніми зорями” (1918) та ідилії „На узліссі”. Поезії „Поле чорніє...”, „Яблука допіли, яблука червоні!..”, „На білу гречку впали роси...” вражають яскравим почуттям єдності ліричного героя з рідною землею. Герой мініатюри „Поле чорніє. Проходять хмари...”

Сладокь свѣт...

Запахла осінь в'ялим тютюном

Запахла осінь в'ялим тютюном,

Та яблуками, та тонким туманом,

І свіжі айстри над піском рум'яним

Зоріють за одчиненим вікном.

У травах коник, як зелений гном.

На скрипку грає.

І нащо ж весна нам.

Коли ми тихі та дозрілі станем,

І вкриє мудрість голову сріблом?

Бери сакви і рідний дім покинь,

І пий холодну, мовчазну глибіню.

На взліссях, де медово спіють дині!

Учися чистоти і простоти

І, стопчуючи килим золотий.

Забудь про вежі темної гордині.

Коментар

М. Рильський дуже любив природу, вмів помічати в ній прекрасне, навіть якщо це в'ялий тютюн чи яблука, зелений коник чи дозріла диня. У вірші «Запахла осінь в'ялим тютюном...» ми відчуваємо роздуми зрілої людини про те, що ж найголовніше у житті, у чому його принада й щастя.

Поет відповідає: «Щастя у чистоті й простоті, у відсутності темної гордині». Поезія наповнена і конкретними реаліями природи, і

метафорами («вкриє мудрість голову сріблом»), написана у формі сонета.

Поезія "У теплі дні збирання винограду"

ПАСПОРТ ТВОРУ

Рід літератури: інтимно-філософська лірика

Жанр: сонет.

Мотиви: відтворення краси почуттів людини, її єднання з природою, стану закоханості у світ.

Художній напрям, стиль: неоромантизм.

Художні особливості: вічність і кохання, близькість до нас людей, які жили так давно, але відчували так само, передає вірш «У теплі дні збирання винограду». Душа Еллади мов прокинулася на мить, коли М. Рильський змалював зустріч грецьких юнака та дівчини, селян-виноградарів. Цей вірш — гімн коханню й молодості: І він потягся, як дитина, радо І мовив: — Добре бути молодим У теплі дні збирання винограду. Вірш розкриває перед читачем велику радість і повноту життя: першу зустріч з милою, зародження першого хмільного почуття. Весь світ навкруги надихає близькістю щастя. Поет прославляє почуття любові, якому надає античного колориту, естетично підносить його. Вірш «У ТЕПЛІ ДНІ ЗБИРАННЯ ВИНОГРАДУ...» —

це гімн життю і молодості, що відображає шукання юної душі, яка прагне щастя, радості й любові. Аналізуючи цей ранній сонет М. Рильського, перекладач А. Содомора характеризував його ідею так: сонетна форма для Рильського — келих, а вміст у ньому — вино: кожен, хто намагатиметься перекласти ці рядки іншою мовою, має зберігати як форму, так і вміст (букет), аби не зашкодити смакові вина. На таку метафору здобулися й засоби милозвучності вірша: У теплі дні збирання винограду Її він стрів. На мулах нешвидких Вона верталась із ясного саду... Тут звукове інструментування на «н» сприяє уповільненню ритму поезії, навіює медитативний настрій, із яким людина зазвичай насолоджується видом достиглих грон, збирає виноград або смакує коштовне вино. У такій інтерпретації виноград постає «образом образів» — єднанням не лише чотирьох першооснов світу, чотирьох пір року, а й п'яти чуттів: «Зір, слух, дотик, смак, запах — усі [вони] дають нам змогу відчутти терпкувато-солодкий смак самого життя». Цілісний образ природи в попередньому рядку (ясний сад) наче розщеплюється в наступному на складові частини, які тут уже характеризують людину (ясна, як сад). Так навіть у цьому «мікро-образі», побудованому на повторенні дещо видозмінених слів, утверджується гармонія людини і природи — один із провідних мотивів усієї творчості М. Рильського.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/3563-analiz-u-tepli-dni-zbirannya-vinogradu-rilskij> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

У теплі дні збирання винограду
Її він стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,

Ясна, як сад, і радісна, як сміх.

І він спитав: — Яку б найти принаду,
Щоб привернуть тебе до рук моїх?
Вона ж йому: — Світи щодня лампаду
Кіпріді добрій. — Підняла батіг,

Гукнула свіжо й весело на мулів,
І чутно уші правий з них прищулив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: — Добре бути молодим
У теплі дні збирання винограду.
1922

Кіпріда (грец. Kypris, Kypria) — інша назва богині краси Афродіти, яка походить від назви острова Кіпр — її улюбленого місця перебування.

Поезія "Молюсь і вірю"

Аналіз вірша «Молюсь і вірю» — тема, ідея, художні засоби, рік написання та інші питання розкриті в цій статті. Вірш «Молюсь і вірю» Максима Рильського — переповнений вірою, надією, оптимізмом.

Рік створення: 1918.

Збірка: «Під осінніми зорями».

Літературний рід: інтимно-філософська лірика.

Жанр: вірш-рефлексія

Вид лірики: філософська.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб Римування: перехресне

Тема: людина у вирі життя.

Ідея: утвердження віри й краси як стрижнів, які тримають людину в цьому світі; возвеличення краси й гармонійності світу; висловлення бажання жити. Мотиви: відтворення краси почуттів людини, її єднання з природою, стану закоханості у світ, звеличення любові до життя.

Образи: людей: ліричний герой — людина, яка любить життя, його красу й натхненно йде в майбуття; міфологічних істот: вид пречистої надії; дух життя; природи: вітер, зграї голубів, води; предметів і явищ: моління й віра, клятва, синя глибина, берег, серце. Символічні образи: голуби (символ божественної присутності); пречиста надія (символ чистоти, асоціація з Пречистою Дівою Марією як символом надії, захисту); неба береги (символ досяжної гармонії); блакитний, ясний, золотий (християнські символічні кольори чистоти, божественності);

Композиція (зміст): вірш складається з 4-х катренів: ліричний герой, натхненний молитвою й вірою, знаходячись у бурхливому житті, радіє й виносить спокій із осереддя бурі, пов'язуючи майбутнє з любов'ю до великого щасливого світу.

Художні засоби «Молюсь і вірю» Епітети — пречиста надія, синя глибина, веселий світ, щасливі води, тремтячі зграї Метафора — вітер грає, даль ясніє, стоїть у глибині, Порівняння: серце б'ється як в огні. Риторичні оклики: мені дозволить дух життя! Ходім! Інверсія: голубів тремтячі зграї, черкають неба береги. Анафора: кленусь; і-і-і. Повтор(рефрен): черкають неба береги. «Молюсь і вірю» ідейно-художній аналіз У творі відтворено красу природи і почуттів. Автор показує радості почуттів героя, який впевнений у собі, він уже вважає світ своїм другом, і готовий жити дуже довго, поки «дозволить дух життя» У вірші поет майстерно відтворює красу почуттів ліричного героя, його єдність з природою, стан закоханості у світ. Поет здійснює своєрідний психоаналіз внутрішнього світу персонажа. Вірш пройнятий життєрадісністю, спрагою жагучого серця, вишуканістю почуттів. Композиційно твір будується як монолог. Оповідь веде ліричне «я», звертаючись до «ти», як до «іншого», унаслідок чого виникає діалогізм: І ти смієшся, й даль ясніє, І серце б'ється, як в огні, І вид пречистої надії Стоїть у синій глибині. У вірші виразно проступає неокласицистична поетика: витонченість образів, захоплення красою світу, гармонія думки і почуттів.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/3247-analiz-virsha-molyus-i-viryu-m-rilskij> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

Молюсь і вірю.
Вітер грає
І п'яно віє навкруги,
І голубів тремтячі зграї
Черкають неба береги.
І ти смієшся, й даль ясніє,
І серце б'ється, як в огні,
І вид пречистої надії
Стоїть у синій глибині.
Кленусь тобі, веселий світе,
Кленусь тобі, моє дитя.
Що буду жити, поки жити
Мені дозволить дух життя!
Ходім! Шумлять щасливі води,
І грає вітер навкруги,
І голуби ясної вроди
Черкають неба береги.

Джерело: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rilskij-maksim/467-maksim-rilskij-molyus-i-viryu> Бібліотека української літератури © ukrclassic.com.ua

Заняття №

Тема. Життєвий та творчий шлях В.Сосюри. Поезії «Білі акації будуть цвісти», «Васильки», «Любіть Україну»

олоді́мир Микола́йович Сосо́ра (* 6 січня 1898, Дебальцеве, Донецька область — † 8 січня 1965, Київ) — козак Армії УНР, український письменник, поет-лірик, автор понад 40 збірок поезій, широких епічних віршованих полотен (поем), роману «Третя Рота». Належав до ряду літературних організацій того періоду — «Плуг», «Гарт», «ВАПЛІТЕ» та ін.Зміст [сховати]

1 Біографія

1.1 Дитинство і юність

1.2 Ранній період літературної творчості

1.3 Пізня творчість

2 Особисте життя

2.1 Останні роки життя

3 Твори

4 Вшанування пам'яті

5 Примітки

6 Література

Біографія

Дитинство і юність

Володимир Сосюра народився на ст. Дебальцеве (Донбас), мати — із Кам'яного Броду (Луганськ). Його батько, Микола Володимирович, за фахом кресляр, був людиною непосидющою й різнобічно обдарованою, змінив багато професій, вчителював, працював сільським адвокатом, шахтарем. Батько, за словами самого поета, мав французьке коріння. Мати поета — Марія Данилівна Локотош (за походженням сербка[1]) — робітниця з Луганська, займалася переважно хатнім господарством.

Володимир Сосюра закінчив сільську і вчився в агрономічній школі, з дитячих літ працював на шахтах і виробнях Донбасу; брав участь у громадянській війні, спершу в армії УНР, пізніше в Червоній армії.

"В останні роки чомусь сором'язливо замовчують про те, що весь цвіт письменників і поетів УРСР у роки громадянської війни бився під українськими прапорами зі зброєю в руках проти більшовиків. Петлюрівськими офіцерами були Петро Панч та Андрій Головка, лихими юнаками (юнкерами) — Володимир Сосюра і Борис Антоненко-Давидович, добровольцями-кавалеристами — Олександр Копиленко та навіть 16-річний Юрій Яновський. держчиновниками УНР — Павло Губенко (Остап Вишня), Павло Тичина, Юрій Смолич ... Частина з них на початку 1920 року опинилися в лавах боротьбистів і разом з ними перейшли до більшовиків. Але декого, наприклад Остапа Вишню і, за деякими даними, Юрія Яновського, червоні взяли в полон. Але петлюрівська закваска в них залишилася назавжди. " Я. Тинченко

По закінченні громадянської війни вчився в Комуністичному університеті в Харкові (1922 — 23) і на робфаці при Харківському інституті народної освіти (1923 — 25); належав до літературних організацій «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ, ВУСПП.

Ранній період літературної творчості

Перший вірш (російською мовою) надрукував 1917. В архівах збереглися недруковані вірші Сосюра (українською мовою), писані за його перебування в Армії УНР, але перша збірка «Поезії» вийшла 1921, а раптову славу принесла йому революційно-романтична поема «Червона зима» (1922), визнана за найвидатніший зразок поетичного епосу громадянської війни в Україні. Цій темі Сосюра присвятив і багато інших творів, в яких органічно поєднується інтимне з громадським і загально-людським: збірка «Місто» (1924), «Сніги» (1925), «Золоті шуліки» (1927) і низка інших. Уже в перших збірках Сосюра виявив себе найсильнішим ліриком в українській поезії своєї доби. Його співучі й повні незглибної ліричної стихії поезії вражають задушевністю, революційним запалом і пристрасною інтимних почувань. Основні джерела, якими живилася лірика Сосюра (народна творчість, Тарас Шевченко і пізніші лірики), перетопилися в його поезії на оригінальний стиль, позначений класичною простотою вірша, співучістю і романтичним піднесенням. Починаючи вже з раннього періоду творчості, в поезії Сосюра знайшли відображення і суперечності його доби: типова для українського інтелігента 20-их років неможливість поєднати відданість більшовицькій революції з почуттям національного обов'язку: поема про внутрішнє роздвоєння («комунар і націоналіст») «Два Володьки» (1930), відразу по виході заборонена збірка «Серце» (1931). Попри заборони, у творчості Сосюра того часу потужно пробивається мотив українського патріотизму (недрукована поема «Махно», відома лише в уривках «Мазепа», 1930).

Пізня творчість

Володимир і Марія Сосюра

На початку 30-их років це призвело Сосюру до конфлікту з комуністичною партією, членом якої він був з 1920. На тлі голодної смерті мільйонів українських селян, і репресій та розстрілів діячів української культури за постишевщини це довело Сосюру до межі психічного розладу. Попри ці несприятливі обставини, у 1930-их роках Сосюра, поруч з будівничою тематикою (типовий «Дніпрельстан» ще з 1926), майже єдиний в Україні культивував інтимну, любовну лірику: «Червоні троянди» (1932), «Нові поезії» (1937), «Люблю» (1939), «Журавлі прилетіли» (1940) та інші. 1942 — 44 Сосюра воєнний кореспондент. З того часу збірки: «Під гул кривавий» (1942), «В годину гніву» (1942), поема «Олег Кошовий» (1943) та інші. З повоєнних збірок

визначніші: «Зелений світ» (1949), «Солов'їні далі» (1956), «Так ніхто не кохав» (1960). Помітне місце в творчості Сосюра посідають також ширші епічні полотна: поеми «1871» (1923), «Залізниця». (1924). віршований роман «Тарас Трясило» (1926).

Особисте життя

Офіційно Володимир Сосюра був одружений двічі.

Вперше одружився в 1922 році. Його перша дружина — Віра Каперівна Берзіна, колишній політрук червоноармійського ескадрону, студентка, як і він сам, у повоєнному Харкові. Їй він присвятив поему «Робфаківка». Причиною розлучення стали шовіністичні погляди дружини:

Ми з тобою зійшлися в маю,
ще не знав я, що значить ідея.

Ти й тоді Україну мою
не любила, сміялася з неї.

Від першого шлюбу в нього було двоє синів.

Вдруге Сосюра одружився в 1931 з Даниловою Марією Гаврилівною. Вона була на 12 років молодшою, закінчила балетну школу в Києві. 15 січня 1932 року в них народився син Володимир.

У 1949 р. Марію Сосюру заарештували начебто за розголошення державної таємниці і заслали до Казахстану. Та коли через п'ять років Марія Гаврилівна повертається, вони ще раз беруть шлюб.

Останні роки життя

Володимир Сосюра у 1950-ті роки

У 1948 Сосюру відзначено найвищою тоді нагородою — Сталінською премією, але в 1951 він знову зазнав гострих нападів критики, приводом до чого була стаття в газеті «Правда», яка обвинувачувала Сосюру у «буржуазному націоналізмі» за патріотичну поезію «Любіть Україну», написану 1944 р. За таких обставин, незважаючи на велику продуктивність (понад 40 збірок поезій), творчі досягнення Сосюри були значно нижчі від його можливостей.

Збірні видання творів Сосюри: «Поезії в 3 томах» (1929 — 30), «Твори в 3 томах» (1957 — 58), «Твори в 10 томах» (1970 — 72).

У 1937—1957 рр. мешкав у Києві в будинку письменників Роліт, з 1957 р. — в будинку на вул. М. Коцюбинського, 2, де йому встановлено пам'ятну дошку.

Помер 8 січня 1965 року. Похований в Києві на Байковому цвинтарі (надгробний пам'ятник — граніт; скульптор О. О. Банников; встановлений у 1968 році)[2].

Твори

Надгробок Володимира Сосюри на Байковому цвинтарі в Києві

Пам'ятна монета НБУ номіналом у 2 гривні присвячена 100-річчю від дня народження Володимира Сосюри

2007 року українські літературознавці випадково знайшли невідомий доти вірш Володимира Сосюри у газеті «Селянська громада» від 3 серпня 1919 року під назвою «Останній бій»

Поетичні твори:

Білі акації будуть цвісти

Васильки

Весняний сад

Вода десь точить білий камінь

Ганна Іванівна

Гей, рум'яні мої небокраї

До брата

Ще не скресла крига на Дніпрі

Зима

Коли потяг у даль загуркоче

Коли світало

Люблю весну, та хто її не любить

Любїть Україну ілюстрації

Лїто

Мазепа

Марії

Осїнь

Солов'їні далі

Так ніхто не кохав

Третя рота (проза)

Учитель

Хлопчик

Хто в рідному краї тепло здобуває

Червона зима

Шахти, терикони

Я пам'ятаю

Як я люблю тебе, мій краю вугляний

Наприкінці Великої Вітчизняної війни В. Сосюра написав вірш "Любїть Україну". Вірш згодом увійшов до збірки "Щоб сади шуміли". Головним

чином через змалювання пейзажних малюнків рідного краю автор поезії натхненно прославляє свою велику любов до Батьківщини. Він відтворює образ "вишневої" України, змальовує красу її природи, звитяжну історію, волелюбний народ з багатою культурою і солов'їною мовою. У цьому вірші вилились думки і почуття, що сповнюють серце кожної людини, у ньому просто і задушевно передано те, що ми не раз відчуваємо, та не завжди можемо висловити своїми словами. Поет саме тому поет, що німу мову душі, її мелодію може перелити в мелодію мови. Ось чому такі зворушливі, хвилюючі, такі близькі для кожного з нас рядки вірша "Любіть Україну":

Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами!..
Для нас вона в світі єдина, одна
В просторів солодкому чарі...

У цих словах чути відгомін Шевченкового "Немає в світі України, немає другого Дніпра", але звучать вони по-новому, свіжо і по-своєму поетично. Це не просто повторення слів великого Кобзаря, це нове поетичне відкриття, лаконічне і водночас виразне змалювання нашої дійсності, що зримо постає з чудових пейзажних замальовок, створених поетом сміливо й оригінально.

Не слід забувати, що вірш був написаний у 1944 році, коли в жорстоких боях українська земля була звільнена від фашистських загарбників, коли всьому світові стало відомо, що Україна непереможна, а її народ - безсмертний; що вона:

Як та купина, що горить не згора,
Живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.

Жагуча пристрасть і задушевний ліризм злились в єдину мелодію. Зорі і електровогні, удари серця і зойки гудків, пурпурові хмари і грім канонад - це художні деталі поетичного образу нашої України. Саме цей образ матері-Вітчизни надихав бійців на подвиги, вів до перемоги. Лише велика любов до своєї землі дала їм силу не тільки звільнити окуповану німецько-фашистськими загарбниками територію нашої країни, а й принести визволення і щастя нового життя.

"Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Вкраїну!" -

каже поет, і в цих словах розкривається вся суть справжнього патріотизму.

У 1948 році збірка "Щоб сади шуміли" була удостоєна Державної премії першого ступеня. У січні 1948 року вся громадськість України вітає поета з п'ятдесятиріччям його народження, а на грудях у нього з'являється найвища урядова нагорода - орден Леніна. І привітання Президії Спілки письменників України відзначалося, що ім'я Сосюри невід'ємне від історії розвитку української літератури, він виступав як поет-патріот, як поет гострої сучасної теми.

Це була висока і справедлива оцінка поетичної творчості Володимира Сосюри. Устами широких читацьких кіл промовляло це привітання і піднімало в збудженій душі поета нові сили на дальші творчі звершення. Але знайшлися такі "критики", які у патріотичному вірші "Любіть Україну", написаному ще в 1944 році і не раз друкованому і передрукованому, вміщеному навіть у книзі, що відзначена премією, розгляділи крамолу. Вони звинувачували поета в тому, що нібито у його поезії немає образу сучасної України. Проте кожному читачеві цілком зрозуміло, що поет славить сучасну Україну, бо іншої ж на світі нема. І справді, що було недоречне в цих повних любові й щирості рядках?

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно, живу і нову,
і мову її солов'їну.

Але "критики" неправильно тлумачили зміст вірша, позбавляли поета права виявляти своє національне почуття. Вірш був заборонений для читачів, автор підданий нещадній критиці й осуду за нібито "буржуазний націоналізм".

Сосюра мужньо, хоч і болісно, витримав несправедливу критику, яка підточила його здоров'я, і далі продовжував писати для народу. Заклик поета любити Україну - це не націоналістичні тенденції, в чому у свій час звинувачували поета. Це велика любов, це справжній патріотизм поета. В. Сосюра звертається насамперед до молоді, бо майбутнє України пов'язане з долею молодого покоління, і від того, наскільки широко воно любитиме Україну, залежатиме її доля.
Любіть Україну!

Сосюра Володимир
Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води,
в годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди!

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,

красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі...

Як та купина, що горить -- не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.

Любіть у коханні, в труді, у бою,
як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою --
і вічні ми будемо з нею!

ВОЛОДИМИР СОСЮРА БІЛІ АКАЦІЇ БУДУТЬ ЦВІСТИ

Білі акації будуть цвісти
в місячні ночі жагучі,
промінь морями залле золотий
річку, і верби, і кручі...

Будем іти ми з тобою тоді
в ніжному вітрі до рання,
вип'ю я очі твої молоді,
повні туману кохання...

Солодко плачуть в садах солов'ї,
так, як і завжди, незмінно...
В тебе і губи, і брови твої,
як у моєї України...

Ось вона йде у вінку, як весна...
Стиснулось серце до крику...
В ньому злилися і ти, і вона
в образ єдиний навіки.

1927
Васильки у полі, васильки у полі,
і у тебе, мила, васильки з-під вій,

і гаї синіють ген на видноколі,

і синіє щастя у душі моїй.

Одсіяють роки, мов хмарки над нами,

і ось так же в полі будуть двоє йти,

але нас не буде. Може, ми квітками,

може, васильками станем — я і ти.

Так же буде поле, як тепер, синіти,

і хмарки летіти в невідомий час,

і другий, далекий, сповнений привіту,

з рідними очима порівняє нас.

1939

Заняття №

Тема. Євген Плужник. Життєвий шлях та літературна творчість. «До вас, історики майбутні», «Вчись у природи творчого спокою»

Євген Павлович Плужник народився 26 грудня 1898 року в слобідці Кантемирівка Богучарського повіту Воронезької губернії в сім'ї дрібного торговця. Навчався в сільській школі, потім у кількох гімназіях - в Богучарі, Ростові, Боброві. 1918 року разом із родиною переїхав на Полтавщину.

Під час громадянської війни вчителював у селі Багачка Миргородського повіту на Полтавщині. Навчаючи дітей, він одночасно поглиблював і свої знання. Але самоосвіта його не задовольняла, і він їде до Києва, де навчається у Ветеринарно-зоотехнічному інституті. Невдовзі він вступає до Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенка. Акторські здібності Плужника, його гумор та дотепність цінують викладачі й товариші, пророкують перспективне сценічне майбутнє.

1923 року Микола Зеров залучає Євгена Плужника до Асоціації письменників (Аспис), що об'єднувала тоді всю "непролетарську" літературу Києва. 1924 року Плужник стає членом письменницької групи "Ланка", яка

1926 року перетворюється на "Марс" (майстерня революційного слова). На чолі "Марсу", як і "Ланки", стояли Борис Антоненко-Давидович, Валер'ян Підмогильний, Григорій Косинка. "Марс" вважали за київську неофіційну філію харківської ВАПЛІТЕ. Обидві організації були розгромлені й ліквідовані одночасно.

Перші українські вірші Є.Плужника (в гімназійний період він писав російською) були опубліковані 1923 року в київському журналі "Глобус" під псевдонімом Кантемирянин (від назви рідного села) - Плужник ще не наважився перші поетичні спроби підписати власним прізвищем.

1926 року завдяки дружині поета, Галині Коваленко, побачила світ перша книжка віршів Євгена Плужника під назвою "Дні". Євген "все писав, писав, - розповідала вона, - а ми бідно жили, на шостому поверсі, одна кімнатка, а він все писав і засував то в піч, то під матрац. Одного разу він вийшов. Викликали його... Я собі подумала так: якщо я не зможу оцінити його поезію, то викраду. Понесу я Юрієві Меженкові, хай він скаже - він же фахівець, чи це чогось варте. Потім Меженко викликає мене до телефону і каже: "Знаєте, що ви принесли? Ви принесли вірші такого поета, якого ми в житті будемо довго чекати і дай нам Бог, щоб ми дочекалися".

Через рік виходить друга й остання прижиттєва поетична збірка Є.Плужника "Рання осінь", яка мала прихильну рецензію Ю.Меженка, а іншими розкритикована. Збірка поезій під назвою "Рівновага", яку Плужник підготував до друку і датована 33-м роком, лишилася ненадрукованою: разом з багатьма своїми друзями й колегами по перу він потрапив у жорна сталінської репресивної машини. Ці вірші увійшли до "Вибраних поезій" Є. Плужника 1966 року. Усього десять років тривала літературна діяльність цього талановитого поета.

В українську поезію середини 1920-х років Євген Павлович Плужник увійшов як співець гуманізму. Поезії його сповнені трагічного звучання: проповідям класової ненависті й безжальному братовбивству він протиставляє ідею абсолютної цінності людського життя, протест проти бездумної революційної жорстокості. Він прагнув конкретного гуманізму, зверненого до кожної людини, що опинилася у вирі терору й репресій і була безсилою захистити свою честь, гідність, зрештою, саме життя.

Поет-філософ Плужник розкриває суперечність між метою і здобутком, між справжнім сенсом людського життя і його нікчемними зовнішніми виявами.

Відразу після розстрілу двадцяти восьми "ворогів народу", серед яких були друзі Є.Плужника по "Ланці" і "Марсу", митець потрапляє в "чергу" призначених до розстрілу. Ордер на арешт і трус у його квартирі був виписаний 4 грудня 1934 року. Але ще 2 грудня уповноважена секретно-

політичного відділу НКВС УРСР Гольдман скомпонувала постанову, в якій Плужник звинувачувався в тому, що він "є членом контрреволюційної організації, був зв'язаний з націоналістичною групою письменників, вів контрреволюційну роботу. Знав про практичну діяльність організації по підготовці терактів". На підставі цього зроблено висновок: "перебування його на волі є соціально небезпечним", а тому Євген Плужник підлягає "утриманню в спецкорпусі Київського обласного управління НКВС".

Арешт Плужник зустрів спокійно. Після безпідставних ув'язнень його колег-літераторів, його власний арешт не став несподіванкою для нього. 25 березня 1935 року Євгену Павловичу Плужнику оголосили вирок: смертна кара, яку пізніше було замінено десятьма роками заслання. Проте десять років заслання на Північ з суворими умовами полярного клімату та напівголодне життя в'язничних казарм для людини, хворої на легені, - означали вірну смерть. Заміна розстрілу на заслання не давала поетові жодних шансів на порятунок. Та все ж, того дня, коли йому повідомили про зміну вироку, він зрадів. У листі, написаному до дружини під першим враженням одержаної звістки, Євген Плужник писав:

"Галча моє!

Це не дрібничка, що пишу я тобі чорнилом, але разом з тим - це величезну має вагу: я хочу, щоб надовго, на все своє й моє життя, зберегла цей лист - найрадісніший, вір мені, з усіх листів, що я коли-небудь писав тобі. Галю, ти ж знаєш, як рідко я радів і як багато треба для того, і от тепер, коли я пишу тобі, що сповнює мені груди почуття радості - так це значить, що сталося в моїм житті те, чому й ти разом зо мною - я знаю - радітимеш. У мене мало зараз потрібних слів - мені б тільки хотілося пригорнути тебе так міцно, щоб відчула ти всім еством твоїм, що пригортає тебе чоловік, у якого буває життєва сила і в м'язах, і в серці, і в думках. Я пишу тобі, а надворі, за вікном, сонце - і мені, їй-богу, так важко стримати себе, щоб не скрикнути: яке хороше життя, яке прекрасне майбутнє в людини, що на це майбутнє має право! Я цілую тебе, рідна моя, і прошу: запам'ятай дату цього листа, як дату найкращого з моїх днів.

28.03.35

Твій Євген".

До Соловецьких казематів разом із побратимами по заслання в арештантських вагонах поет вже їхати не міг. Його, тяжко хворого, везли окремо. На Соловках він переважно лежав у тюремній лікарні, зрідка писав листи в Україну. Останній його лист датований 26 січня 1936 року. Цей лист Євген Плужник уже продиктував, а дружині лише приписав власною рукою: "Присягаюся тобі, я все одно виживу!" На жаль, це було вже нереальним.

Євген Плужник помер 2 лютого 1936 року. 4 серпня 1956 року постановою Військової колегії Верховного Суду СРСР вирок Євгену

Павловичу Плужнику скасовано й справу припинено "за відсутністю складу злочину".

Вчись у природи творчого спокою

В дні вересневі. Мудро на землі.

Як від озер, порослих осокою.

Кудись на південь линуть журавлі.

Вір і наслідуй. Учневі негоже

Не шанувати визнаних взірців,

Бо хто ж твоїй науці допоможе

На певний шлях ступити з манівців?

Коментар

До тих вічних цінностей, взірців, до яких варто звертатися, поет відносить природу, у якій все гармонійно поєднане, включене в життєвий коловорот.

Людині притаманно сумніватися, помилятися. Тому потрібно і вчитися у природи, прислухатися до свого серця, своєї натури як частки цієї природи. І вірити, мати якісь ідеали, співзвучні загальнолюдським, щоб не схибити, не піти манівцями. Така головна думка поезії Є. Плужника «Вчись у природи творчого спокою...».

Для вас, історики майбутні
Для вас, історики майбутні,

Наш біль — рядки холодних слів!

О, золоті далекі будні

Серед родючих вільних нив!

Забудь про ті натхненні свята.

Що в них росила землю кров!

Мовчи, мовчи, душе підтята,

— Агов!

Якийсь дідок нудний напише, —

Війна і робітничий рух...

О, тихше!

- Біль не вщух!

Коментар

Людське життя для історії — це тільки мить. А для людини — піт праці і кров боротьби, це радість й страждання. Про них наяд чи напишуть майбутні історики. Можливо, узагальнять словами «війна», «робітничий рух». Для ліричного ж героя поезії — це живий біль, жива рана, і не треба її ятрити порожніми фразами. Мабуть, тільки письменникові під силу передати людські почування, історію «підтятої» людської душі.

Заняття №

Тема. Проза 20-30-х років. Григорій Косинка. Життєвий шлях та літературна творчість. «На золотих богів», «Мати».

Біографія: Григорій Косинка

(1899-1934)

Григорій Михайлович Косинка (справжнє прізвище - Стрілець) народився 29 (17) листопада 1899 року в селі Щербаківка Обухівського району Київської області. Батьки - малоземельні селяни - намагалися поліпшити своє злиденне життя десь за Уралом, біля Байкалу, але й там добра не знайшли. Повернулися назад до села і перебивалися батьківським підробітком на цукровому заводі в сусідньому селі Григорівка.

Рано довелося йти на заробітки й малому Григорію - працювати в панських економіях. З чотирьох років навчився грамоти від діда, закінчив двокласну школу в селі Красний кут. Особливо заохочував малого Григорія до навчання брат матері, згодом - відомий прозаїк Калістрат Анищенко. Коли Григорію минуло 14 років, він вирушив до Києва, сподіваючись кращими заробітками якось підтримати матір, що після смерті батька залишилася з п'ятьма малими дітьми на руках.

У Києві Косинка працює чистильником чобіт, канцеляристом і відвідує вечірні гімназійні курси.

Творчий дебют прозаїка відбувся 1919 року, коли в одному з літніх чисел київської газети "Боротьба" з'явилося його перше оповідання - "На буряки".

Публікації 1920-го року чисельніші: в київському альманасі "Гроно" з'являються оповідання "Під брамою собору", "Мент", "За земельку", а 1922-го - перша книжка новел та оповідань "На золотих богів". Про неї Сергій Єфремов відгукнувся так: "побут б'є з них, іскриться своїми типовими рисами й дає справжній образ сьогочасного, може, не глибокий, трохи одноманітний, але свіжий, живий, яскравий. Велика наших часів боротьба знайшла в Косинці вдумливого спостережника, - саме оця боротьба, а не дрібний щоденний побут, і через те деяка плівка героїчності, молодого романтизму лежить на цих коротеньких, але обточених нарисах-малюнках.

Боротьба ця в свідомості Косинки не приходить одразу, раптом, - автор подає свої спостереження в перспективі, немов підготовляє заздальгідь читача". Ця збірка - коротка, прагматично об'єктивна історія страдницького народу, який втягнуто в вир революції та громадянської війни, що стає жертвою завойовницьких погромів, розперезаних хижацьких інтересів".

Григорій Михайлович, як художник "від Бога", виступає водночас "за всіх" і "проти всіх", йому болять і рани бідності найбільш окраденого селянина ("На буряки"), і кров переконаного партійця ("Десять", "Темна ніч"), і безпросвітність декласованих спекулянтів та "вічних" міщан ("Місячний сміх"). Обраний Григорієм об'єктивно-драматичний загальнолюдський погляд на відтворювану дійсність не обіцяв йому, звичайно, спокійного життя в літературі, яку новонароджена офіційна критика (за допомогою цензури) дедалі активніше штовхала на шлях ортодоксальної одновимірності. Зовсім не випадково Євген Григоруку лякав письменника, що коли той буде пропонувати більшовицькій пресі новели такого плану як "На золотих богів", то "рукопис піде до ЧК".

На початку 1920-х молодий письменник навчається у Вищому інституті народної освіти - таку назву мав тоді Київський університет. Його ім'я стає

відомим, особливо любляють слухати оповідання письменника в авторському виконанні: дзвінко, чітко карбуючи слова, письменник емоційно збагачує своєю дикцією діалоги. Через матеріальні нестатки Косинка не зміг закінчити повний курс навчання, але студентські роки (1921-1923) важили для нього дуже багато: він здобув певні історико-філологічні знання, чітко визначився у своїх світоглядних орієнтаціях.

Другу книгу письменника - "Новели дезертира" - 1924 року вже відмовилися друкувати. Це стало предметом занепокоєння автора та літературної громадськості Харкова. Микола Хвильовий у листі до Миколи Зерова писав про цей факт, як про кричуще порушення літературної етики, а Григорію Михайловичу Косинці не залишалось нічого іншого, як працювати над новими творами. До наступної книги новел - "В житах" (1926) - увійшли кілька творів з першої збірки, однак більшість з них була написана протягом 1923-1925 років. В новій книзі Косинка постає перед читачем вже сформованим майстром реалістичного стилю.

Об'єктивність художнього письма Косинки і гострота відтворюваних ним життєвих конфліктів викликали здивування серед критиків, а відверті вульгаризатори з-поміж них навіть публічно звинуватили письменника в поетизації ворожих радянській дійсності сил, в прихильності до куркульства, бандитизму і т.п. Володимир Коряк писав, що з новел Косинки не ясно, з ким він і проти кого. Я.Савченко вважав, що з усіх сучасних йому письменників Косинка є "найкривавіший", а Степан Щупак та Олександр Полторацький кваліфікували Григорія Косинку як куркульського агента в радянській літературі.

Натомість високу оцінку творам письменника дали Мирослав Ірчан, Максим Рильський, Сергій Єфремов та ін. М.Рильський наголошував, що новели Косинки "з часом у певну гармонію злившись, дадуть епопею революції". Цензура раз-у-раз затримує його твори, а в пресі чимдалі більше лунають погрози. Не маючи змоги жити з літератури, Косинка заробляє на життя у сценарному відділі Київської кінофабрики. На початку 30-х років випускає збірку "Серце", яку в останній момент затримав Головліт. "Цькування, мислю я, повинно мати якісь межі, а виходить, що ні, що я помиляюсь...Все-таки я держуся. Не втрачаю ґрунту під ногами, хоч його давно вже можна було б згубити, будши на моєму місці", - пише Косинка 16 квітня 1932 року.

1934 року в харківському будинку письменника була проголошена "настановча" доповідь Івана Кулика, який говорив про завдання письменників у зв'язку з перемогою Сталіна. В дискусії виступив і Косинка. Замість того, щоб обмежитися трафаретними словами вимушених заяв, як це робили інші, він вибухнув зливою скарг, нарікань, протестів. З різкою і запальною люттю він говорив, що в умовах "соціального замовлення", коли людину взяли за горлянку, вона не може творити. То була не промова, то був

крик відчаю в самотній порожнечі п'ятми. Зала завмерла від страху; кінець промови комуністи вкрили свистом, вигуками обурення, погрозами, а гальорка аплодувала.

4 листопада 1934 року письменника було заарештовано. З в'язниці він писав до дружини: "Пробач, що так багато горя приніс тобі за короткий вік. Прости, дорога дружино, а простивши - прощай. Не тужи, кажу: сльозами горя не залити. Побажую тобі здоров'я. Побачення не проси, не треба! Передачу, коли буде можливість, передавай, але не часто. Оце, здається, все. Я дужий, здоровий!"

15 грудня 1934 року, "виїзна сесія Військової колегії засудила Григорія Косинку-Стрільця до розстрілу". Косинка гордо зустрів вирок у якому говорилося, що "більшість обвинувачених (письменника засудили разом з 28 іншими представниками української інтелігенції) прибули в СРСР через Польщу, а частина через Румунію, маючи завдання по вчиненню на території УРСР ряду терористичних актів.

При затриманні у більшості обвинувачених забрані револьвери і ручні гранати". Зрозуміло, що судова аргументація була повною нісенітницею. Ніхто з розстріляних за цим вироком - ні Григорій Косинка, ні Дмитро Фальківський, ні Олекса Влизько або Роман Шевченко, за винятком Крушельницьких (батька й синів) ніколи в житті не були ані в Польщі, ані в Румунії. Що ж до Крушельницьких, то вони стали жертвою своєї довірливості. Вони були комуністами, й прибули в Україну за запрошенням советського уряду.

Автор і герой як виразники оцінки зображуваного у прозі Г.Косинки

З-поміж новелістів 20-х років Григорій Косинка був найглибше закорінений у національну мистецьку традицію. Саме його можна, певне, вважати найпильнішим учнем Стефаника й Коцюбинського і водночас одним із найбільш самобутніх представників лірико-імпресіоністичної стильової течії в тогочасній прозі. (В "Автобіографії" письменник називав своїми вчителями Винниченка, Стефаника, Васильченка й Гамсуна). Причому, Косинчин імпресіоністичний стиль вибудовується на основі перш за все зорових, пластичних образів, вражень.

У ранній творчості Косинки утвердився своєрідний жанровий різновид лаконічної, ескізної новели, в основі якої якась одна драматична подія, одне — цілісне й сильне — враження, потрясіння. (Симптоматичною тут може бути назва новели "Мент".) Пізніше помітне виразне тяжіння письменника до Розлогіших прозових форм. Імпресіоністична ескізність, прагнення якнайточніше передати безпосереднє враження постулюється (чи принаймні доповнюється) розлогішими психологічними характеристиками. Зростає і

роль сюжету. А відтак, закономірно, зміцнення одного рівня структури твору веде до послаблення ролі інших. Ощаднішими стають метафори епітети, рідше використовуються інверсії, менше уваги віддається ритмічній організації твору. Зріла проза Косинки — строгіша, стриманіша, психологічно місткіша.

Лише упередженістю недалекоглядної критики можна пояснити, що Косинчина творчість часто трактувалася як надто традиційна. Хоча в своїх художніх шуканнях письменник ішов власним шляхом, при пильнішому аналізі знаходимо у нього близькість з поетикою А. Головка, М. Хвильового, Ю. Яновського. "При всій відмінності, — писав Ю. Лаврінченко, — у нього є справді чимало спільних із "Синіми етюдами" рис: орнаменталізм, контрастне поєднання тонкого ліризму із "брутальною метафорою", сміливий анатомічний розтин крізь нутроці психіки людини революції"... Справді, психіку селянина-повстанця Косинка аналізує без страху перед будь-якими естетичними чи політичними табу.

Він однаково уважний і до розкриття мотивів поведінки героїв з різних суспільних таборів, здебільшого представників трьох основних протидіючих сил української революції. Місце дії у його новелістиці здебільшого граничило локалізоване: в житах, на обніжках, у сільській хаті. У цьому обмеженому просторі й розігруються трагедійні епізоди революційного дійства. З цим хронотопом пов'язаний і вибір та оцінка персонажів. Вони здебільшого діляться на два табори: на своїх, "земляних", закорінених у рідний ґрунт (майже буквально — в той конкретний, зображений у творі обніжок чи смужку) — і чужих, прийшлих. Важить тут не так політична орієнтація, як зрідненість з землею, а чи відірваність від неї. Герої-супротивники не можуть ужитися в трагедійному просторі Косинчиної новели, боротьба неминуче веде до кривавої розв'язки. Селянам-повстанцям, борцям за споконвічні "обніжки" протистоять тут часом прийшли безґрунтяни, ніяк не зв'язані з цією землею (як Кость в "Анархістах" чи Горват-Божечко в "Сорочці"), а часом — сини цієї ж таки землі. Як раз в останньому випадку конфлікт у Косинки найтрагічніший. У цих творах немає правих і винуватих. Кожен, і з того і з іншого табору, має свою правду, і готовий за неї вмерти. Критики 20-х років по-своєму мали рацію, коли закидали Косинці невизначеність класових симпатій. Якщо чужинцем, ворогом виступає такий же селянин, з такими ж інтересами й системою цінностей, тільки з сусіднього повіту, то ціннісні позиції, скажімо, комуніста Байденка, і "бандитів"-повстанців ("Темна ніч") фіксуються автором як однаково актуальні, кожен з них відстоює власну істину. І автор не приєднується до чиеїсь однієї оцінки, не підсилює її за рахунок іншої своїм власним авторитетом, хоча герої — непримиренні, смертельні вороги. Це смертельне ворогування постає як трагедія народу, нації, де обидві сторони виявляються жертвами.

На опозиції "своїх" — і "чужих", "земляних" — і "прийшлих", "безгрунтян" побудовано цілий ряд Косинчиних новел: "Темна ніч", "Десять", "Сорочка", "На золотих богів", "Постріл", частково й "Троєкутний бій", "Мати" та "Політика". (Зауважу, що це стосується більше зрілої новелістики, названої опозиції немає у таких ранніх речах, як "На буряки", "За земельку", "Мент".)...

...Інакше охарактеризовано точки зору героїв, діалектику зближення й протистояння цих точок зору в новелі "Темна ніч", хоча в основу твору покладено той же трагедійний конфлікт, що і в "Десятьох". Знов, як і в попередній новелі, чітко окреслено місце дії. Цього разу трагедія розігрується в тісній селянській хаті. Хоч у дядьківських очах одбивалося "страшне слово — смерть", полоненого комуніста Байденка повстанці "посадили на покуті, як почесного гостя". Розмова за столом велася навіть добродушно:

"А наша партія, товаришу, "темна ніч"... Але вечеряти просимо і ворогів: знай нашу добрість козацьку, — ти ж українець!..".

...Неповторна особливість Косинчиної новели в тому, що ворогами тут часто постають люди з дуже близькими ціннісними установками, люди, які, власне, майже однаково сприймають навколишній світ. Жертв і переможців більше об'єднує, ніж розділяє, за інших обставин вони б легко знайшли спільну мову. Але попри все це примирення неможливе. Авторська ж точка зору здебільшого співчутливо-примирлива, безпристрасна, він не стає на бік жодної з ворогуючих сторін.

Косинка рідко звертався до розповіді від першої особи. У ранніх пробах пера ("На буряки", "Мент") форма оповіді від першої особи служила майже виключно фіксації зовнішніх вражень. У "згадці з дитячих літ" "На буряки" (перший друкований твір Косинки) точка зору оповідача ще проведена непослідовно, окремі уривки, описи не можуть сприйматися як побачені дитячими очима. На чергуванні спостережених епізодів — яскравих зорових вражень від літнього пейзажу і сірих деталей "канцелярського болота" — побудована новела "Мент". Тут автор уже пильніше дбає про дотримання єдиної точки зору. У монолозі героя — "крикові молодості, що тоне в болоті життя", — лише калейдоскопічно змінюються кадри буденної навколишньої обстановки. Скрупульозно нанизуються нудні подробиці: "Стіни підведені сірою фарбою, що од часу зробилась чорно-зелена, папки з паперами, щоти; біло-синя, трохи поколупана стеля нагадує про білі квітки...". Миттева згадка про весняні проліски, і знов "сизо-синій димок легенько стелеться по паперах", "на столі розгардіяш, в очах бігають од переутоми жовто-сині вогники, а розлита гуміарабіка нервує і викликає іронічну посмішку". Із зіткнення двох кольорів — яскраво-сонячного й втомливо-сірого, двох настроїв — безпросвітної нудьги й поривної мрії — виникає зафіксований

новелістом "мент" наростаючого протесту, прагнення боротьби за життя. Фінал новели насторожено-іронічний, сповнений сумнівів у спроможності перебороти засмоктуючу інерцію щодення. Кінець робочого дня — "це був мент, коли безнадійні рушали в простори синього неба". Ілюзорність такого визволення не може розвіяти гнітюче-сірого колориту твору.

У цих ранніх речах, написаних від імені оповідача, ще немає спроб проникнення у сам перебіг психічних процесів. У пізнішому "Пострілі" (1924) оповідач, дезертир Корній, стає свідком і, власне, співучасником вбивства найближчого друга дитячих літ комуніста Киянчука. Трагічний, вибуховий момент, коли близькі люди стають ворогами, чужими одне одному, тут побачено зсередини, очима не автора, а одного з дійових осіб. Новела починається спогадами Корнія про дружбу з Матвієм Киянчуком, про неповторний смак вкрадених ними у багатія Дзюби огірків як про символ самого дитинства. А згодом доля якось розвела їх у різні табори, і ось разом з іншими бандитами отамана Гострого Корній веде на розстріл комісара Киянчука. "Чи розстріляв би Матвій мене?" — з якимось внутрішнім подивом думає Корній. Його душа роздвоюється. Узи нерозривного товариства єднають друзів дитинства. І лише зовнішні, майже що незалежні від Корнієвої волі обставини змушують його стати співучасником вбивства...

У ряді новел поняття "чужих", які протистоять героям, намертво прив'язаним до своєї землі, набуває буквального значення. Чужі — це окупанти, які прийшли завойовувати чийсь землю і яким протистоять її господарі. Тут уже, на відміну від названих раніше творів, авторські симпатії виявити неважко. Особливо чітко це протиставлення бачиться у ранніх речах, зокрема "Перед світом" (1920), "На золотих богів" (1920), "Сорочка" (1923). Персонажі виступають представниками різних світів, різних способів життя, носіями різних моральних норм.

Новелу "На золотих богів" написано в піднесено-пісенній манері, її стиль разюче відрізняється від, скажімо, майже безсторонньо-фактографічного "Троєкутного бою". Проза 20-х років плекала цей своєрідний різновид героїко-легендарних, зі зверненням до фольклорної поетики, розповідей про революційні події як про визначний, переломний момент національної історії. У стильовому плані Косинчина новела змушує згадати "Легенду" Хвильового, окремі новели з "Вершників" Яновського. Прагнучи надати зображуваному масштабніших, узагальнено-символічних вимірів, письменник вдається до усталених народно-поетичних формул, постійних епітетів...

...На важливе значення ліричних барв у стильовій палітрі Гр. Косинки вказувала й критика 20-х років. "Чільне місце в оповіданнях Косинки належить ліриці, — писав Я. Савченко. — Вона завжди виконує композиційну функцію: урівноважує окремі частини оповідання, зв'язок їх,

стає фоном, освітлює окремі психологічні моменти і т.д. І, мабуть, через те його лірика не викликає негативного рефлексу, чого не можна сказати про багатьох інших українських белетристів". Ліризм у Косинки врівноважується увагою до реальності, фіксацією безпосередніх вражень. Більше того, у нього чи не найсильніше з тогочасних новелістів помітне прагнення "звернути шию риториці" (П.Верлен)...

Коли в новелі "На золотих богів" героїка селянської волі ниці передана на рійні узагальнено-символічному, то "Сорочка" — зразок глибокого розкриття селянської психології, моменту наростання й утвердження віками притлумлюваної людської гідності і гордості. Тут майже немає символічних деталей, натомість засобом психологічної характеристики виступає діалог, передача внутрішнього мовлення, авторська іронія (вступний абзац з описом сорочки дано навіть з точки зору оповідача, від першої особи).

"Сорочка" — це один з тих творів, що визначають певну якісну межу в творчій еволюції Косинки. Ранні новели його будуються за законами імпресіоністичної поезики. Письменник максимально подрібнює дійсність, щоб в окремій її частинці відбити протиріччя великого світу. Особливо помітна ця "моментність" зображення в творах 1920-21 рр. ("Під брамою собору", "Мент", "За земельку", "Перед світом"). Згодом з'являються спроби дати розлогішу, психологічно місткішу новелу. Менш вдалим тут були "Місячний сміх" (1922), "Анархісти" (1923), цікавішими— "Сорочка" (1923). "Голова ході" (1923), особливо "Постріл" (1924). Десь починаючи з 1924 р. (хоча при надто короткому творчому шляху майже неможливе чітке розрізнення якихось етапів, періодів) у Косинчиній прозі міцнішає реалістичний струмінь. Ось як характеризував свого часу динаміку Косинчиного стилю Ол. Дорошкевич: "Це ліричний, уривчастий стиль типової імпресіоністичної новели, де Косинка виступає здібним учнем Стефаніка, Коцюбинського, Винниченка: свій імпресіонізм Косинка в останніх творах поволі перемагає". Однак елементи імпресіоністичної поезики не зникають з його мистецької палітри.

У ранніх речах Косинка фіксував здебільшого лише зовнішні прояви внутрішнього життя своїх персонажів — вираз очей, жест, рух тощо. Пізніше психологічний аналіз поглиблюється, письменник охочіше звертається до невластивої прямої мови, внутрішніх монологів Косинка вже намагається показати зудар двох ворожих таборів так, щоб і всередині кожного з них розрізнити певні нюанси, мотиви поведінки. Увага зосереджується не лише на розвитку зовнішнього конфлікту (як в "Темній ночі", "На золотих богів", "Перед світом"), але й на неоднозначній позиції кожного персонажа. А відтак бачимо закономірне ускладнення новелістичної структури, збільшення кількості персонажів, посилення ролі сюжету. При цьому послаблюється ліричний струмінь. Ці нові якості Косинчиної новелістики виразно помітні в

"Фавсті" (1923), а особливо в пізніших: "Політиці" (1926), "Матері" (1925), "Змовинах" (1930).

Чи не найтрагічніша постать з-поміж Косинчиних героїв, принаймні в тому сенсі, що його самопожертва була цілком свідомою, — це Прокіп Конюшина з незавершеної новели "Фавст". Косинка часто наголошував стихійність селянського повстанства. У "Фавсті" цей мотив виникає через видряпані кимось на карцерній стіні поетичні рядки:

Сліпе село лютує,
А Україна кров'ю харка...

Але цій ідеологічно-ціннісній позиції протиставлена інша. ("Фавст" загалом один з найбільш "ідеологічних" Косинчиних творів, в тому сенсі, що для героїв тут стає важливим осмислення й відстоювання якраз, свого політичного статусу, своєї громадянської позиції як приналежності до якогось з протиборствуючих таборів.) Косинчин герой — представник уже іншої формації українства. "Подільський Фавст" Конюшина тільки вдає з себе "незрячого гречкосія". Він — освічений, переконаний селянський ватажок, лицар своєї ідеї, правоту якої стверджує навіть перед ворогом. Співмешканців по камері сивий, схожий на Фауста з оперної вистави Конюшина вражає благородством і спокійною гідністю, але й водночас непокрою. Його очі раз у раз спалахували ненавистю до тюремників. Співкамерники "найбільше боялися цієї хвилини сказу: ми були глибоко переконані, що Фавст, хоч і виснажений до краю, відповів би на удар, більше того, він готовий був перекусити горлянку". Оцінка оповідача тут адекватна авторській. Погляд на героя збоку, точка зору рівного йому, близького й водночас захопленого оповідача збагачує інтонаційну структуру твору порівняно з тим, як це могло б бути за умови звернення до об'єктивної манери...

...Основна думка таких зрілих речей Косинки, як "В житах", "Політика", "Мати", — це ствердження недосконалості, трагічної дисгармонійності світобудови. Світ розколотий на ворогуючі табори, кожен готовий пожертвувати не лише власним, а й чужим життям, щоб утвердити вищість своєї правди, своїх переконань. І нема кінця цій виснажливій боротьбі, кривавому круговороту смерті. До такого трагічного висновку підводив уже пам'ятний діалог комуніста-китайця з селянським отаманом у "Голові ході" (1923): "Чуєш, хлопці, "патрон єсть — свобод єсть! Мой умірай за свобод". А ми за що вмираємо?" Ніхто з ворогуючих сторін не здатен змінити світ на краще, ніхто не володіє остаточною істиною. Косинка пробує шукати її в якихось інших вимірах, над протиборством. Авторська ціннісна позиція здебільшого не є позицією, близькою до точки зору якоїсь з ворогуючих сторін. (Втім, незалежно від характеру політичного протистояння, можна

зауважити, що авторське співчуття, коли воно якимось виражене, все ж завжди на боці жертви.) Правда кожного табору показана як по-своєму ілюзорна. І авторське бачення — це не схвалення чи осуд, а якраз розкриття цієї ілюзорності.

Зріла Косинчика проза дихає певністю в тому, що злом не побороти зло. Це те ж тичининське зрозпачене попередження про "навіки обідніле" людське серце, про необхідність партії, де на людину дивляться, "як на скарб світовий". Мусій Швачка і його родичі — вороги змушують згадати Косинчину "Темну ніч". Це, власне, той же комуніст Байденко і його супротивники — повстанці, той же конфлікт, перенесений в інший час. Нічого не змінилося й після громадянської війни. Кожен залишився при своїй правді, і знову мирне застілля дихає смертю. Не стали господарями повстанці, які вмирили, здавалося, за свободу, не встановили на землі обіцяної справедливості й миру Байденки та Швачки. В обох творах авторське співчуття на боці жертви. Але ж жертви ці не безвинні.

Косинка все ж пробує шукати ідеалів, які могли б примирити ворогуючих. Цим ідеалом для письменника стає образ матері, материнської любові й всепрощення. (Зауважу, що де в чому подібну еволюцію у пошуках ідеалу пройшов і неоромантик Хвильовий. Він побачив порятунок від невпинної ескалації зневіри і зла в образі Богоматері, вселюблячої Марії. У Косинки голос земної матері, української жінки часом пробує примирити криваві пристрасті.)

Письменник впродовж всієї своєї творчості ніколи не піддавався жодним романтичним ілюзіям. Відтворюючи лише сприйняту реальність і лише такою, як вона сприйнята, імпресіоністи відмовлялися від будь-яких умоглядних її трактувань, від конструювання якогось вимріяного, позачуттєвого світу.

Навіть в найідилічніших Косинчиних творах звучать і тривожні нотки, нагадування про нетривалість цієї повнокривної краси, схопленої зором художника. Але водночас усвідомлення минулості надає зображуваному ще більшої принадності, вияскравлює барви і форми. Яскрава, радісна тональність новели "В житах" твориться перш за все з допомогою багаті і вишуканої кольорової гами. Зустріч дезертира Корнія зі своєю юнацькою любов'ю, "загубленою в житах" долею-Уляною відбувається на тлі чудового ранкового пейзажу. Тут кожній спостереженій барві відповідає певний нюанс настрою, душа героя навдивовижу співзвучна з навколишнім світом. Негадане побачення — як чарівне інтермеццо в нелегкому, "дикому, вовчому" дезертирському житті. (Про специфіку саме такого, умовно названого "інтермеццовим", хронотопу, характерного саме для імпресіоністичної прози, йтиметься в спеціальному розділі).

Несподіваність того, що відбувається, загострює сприймання героя-оповідача (а саме його і лише його очима побачене все зображуване в творі), допомагає вирізнити й закарбувати в пам'яті безліч деталей, які в буденній обстановці zostалися б поза увагою. (Можна висловити гадку про безпосередній вплив "Intermezzo" Коцюбинського на задум цього Косинчиного твору.) "В житах" — це розповідь золотих, синіх, рожевих і червоних барв, "крайкована синіми льонами плахта з вівса, ячменю і п'яних гречок". Напоєність сонячним сяйвом, яке змішує у мінливій грі відтінки барв, оповиває землю тремким заколисуючим маревом, "гліючим" мерехтінням, — риса, що надає імпресіоністичним пейзажам Косинки та Коцюбинського близького колориту й емоційного звучання, сприйманні, всі оцінки — вияв піднесеного душевного стану героя. І це суб'єктивне сприймання відмінне від буденних вражень обох персонажів. Спалах пристрасті змітає всі умовності Та безхмарне, ідилічне щастя у Косинки може бути лише миттєвим Дійсність одразу ж нагадує про себе, і в сприйманні героїв тьмяніють барви дня: "Тихо поцілувала, рвонула льону горстку, й очі були сині-сині, мов льон, а хустка гасла. Це була лише святкова мить, і, сповідується герой, яскравий спогад "горить переді мною ще й досі".

"В житах" — одна з найжиттєлюбніших Косинчиних новел. Вона пронизана, як на полотнах імпресіоністів, сонцем — прозорістю, тремтлива далина степового шляху манить несподіванками. "В житах" — якраз з тих творів, що й дали підстави Я. Савченку вирізнити "міцне радісне світовідчужання" Косинки. "В його творчості почуття сили, бадьорості, навіть якогось чисто біологічного щастя, б'ють мов з глибокого джерела". "Творів його не можна читати, не проймаючись переживанням фізичного здоров'я. У них багато — сонця, руху, повітря й простору". Це якраз та повнота сприймання світу, повнота чуттєвого досвіду і чуттєвої насолоди, які справді властиві Косинчиним творам і які є одною з характерних рис імпресіоністичного ставлення до світу, а відтак і імпресіоністичної поетики. (Врешті, фразу про багатію сонця, руху, повітря, й простору легко уявити в характеристиці якихось пейзажів художників-імпресіоністів)

Здебільшого ми бачимо Косинчиних "земляних" героїв-селян у боротьбі, в злій напрузі. Корнієва ж історія — апофеоз гармонійної, щасливої близькості прекрасної в своїх почуттях людини з чудовою навколишньою природою. Мить втіленої гармонії не знімає недосконалість світобудови. Щаслива Корнієва доля знов губиться у житах. Нагадування про вічну мінливість світу, даного нам через наш чуттєвий досвід, є одним з важливіших мотивів імпресіоністичної творчості.

Авторська безсторонність, відмова від позиції всевідаючого творця привели до оновлення засобів психологічного аналізу Це стосується й творчості Гр. Косинки, легенда про "традиційність" якої так довго побутувала в критичній і читацькій свідомості. Косинка здебільшого утримується від передачі

розлогих роздумів героїв, майже немає тут їхніх самооцінок. Імпресіоністична проза дуже рідко звертається до типових психічних станів, вона цікавиться душевними переломами, навіть афектами.

Імпресіоністи вважали, що "дійсність, люди, речі, й події та взагалі все, що нас оточує, не є [...] насправді таким, як ми звикли його бачити, бо воно є наслідком вивчених і прийнятих нашою свідомістю концепцій, ідеологій, теорій тощо, від яких треба звільнитися, щоб пізнати справжню дійсність. Тому письменники та теоретики імпресіонізму були переконані, що хто, досліджуючи явища, думає, що бачить їх такими, якими вони є в дійсності, той "є наївним реалістом"

Косинчині герої здебільшого не схильні до роздумів. Не надто доброзичлива критика свого часу відмовляла авторові у здатності представити мислячих персонажів: "Проте, точніше сказати, це не мислення, а почування. Косинка не може розповісти, як мислять його персонажі, а як і що почувають". Але ж це якраз і було принциповою і свідомою настановою письменника-імпресіоніста: відтворення первинних чуттєвих вражень, а не узагальнено-типізуючих образів і роздумів. Він часом звертається до внутрішніх мов, до невластивої прямої мови. Використовується в деяких і прийом сну. Майстерно вмів відтворити Косинка ті думки, асоціації знервованого, звідчасного героя і крайнього психічного напруження. Тут якесь одне слово, новий спогад, дріб'язкова деталь заповнюють свідомість, набувають майже символічного значення. (Ось полонений утопіст Рубель ("Десять") чомусь весь час згадує про тепер уже марні застереження товаришів, які послали його на завдання: "Думка Рубля, чогось дивно для нього самого, спинилась на Горобцеві, шугнула до його товариської поради, і в голові серед страшного хаосу вимережалось тільки одне слово "пропав", пропливло трохи в пам'яті і раптом стало: на нього хижо, злісно дивились очі Діброви". Думка чіпляється за другорядне, боячись страшної реальності.).

Чи не найважливішим засобом психологічного аналізу стає у Косинки художня деталь (асоціативна, лейтмотивна, символічна тощо) як фіксація моментального враження чи безпосередньої реакції на дійсність. Цю рису його творчої манери відзначали вже перші рецензенти Косинчиної прози: "Вражає вмільсть Гр. Косинки підкреслити певний психологічний момент чисто фізіологічною рисою, суто натуралістичного типу", — відзначала В. Клименко.

Часом живописна деталь наскрізне проходить через всю новелу, служачи ніби додатковим композиційним каркасом (як різноманітні згадки про "місячний сміх" в однойменній новелі або нагадування про виритий із землі череп у "Голові ході"). У "Сорочці" згадка про куплену в Парижі елегантну сорочку з "аристократичними" гудзиками виконує роль композиційного обрамлення (так само й згадка про омріяну хлопцем гармонію в

однойменному творі). У трагікомічній новелі "Циркуль", яка за своєю поетикою, емоційним звучанням стоїть дещо осторонь у доробку письменника, навколо випадково знайденого голодним вчителем у кишені циркуля розгортається весь сюжет. У Косинки чимало натуралістичних деталей (як в "Голові ході", в "Троєкутному бою"), але знаходимо й вишукано-романтизовані образи (як в "Заквітчаному сні").

У різні періоди творчості Гр. Косинки зображальне і виражальне начало поєднувалися по-різному. А відтак змінювалося і співвідношення функції автора і героїв, співвідношення елементів різних стильових систем, зокрема імпресіоністичної та реалістичної.

Заняття №

Тема. Микола Хвильовий. Життєвий шлях та літературна творчість.

Новела «Мати»

Мико́ла Хвильови́й (*13 грудня 1893, Тростянець — †13 травня 1933, Харків) — український прозаїк, поет, публіцист, один з основоположників пореволюційної української прози.

1 Біографічні відомості

1.1 Особисте життя

2 Літературна діяльність

3 Твори

3.1 Поезії

3.2 Оповідання й новели 1921—1923

3.3 Повісті та оповідання 1923—1927

4 Літературна критика

5 Джерела інформації

6 Примітки

7 Див. також

Біографічні відомості

Народився Микола Григорович Фітільов (таке справжнє прізвище письменника) 13 грудня 1893 р. в селищі Тростянець на Харківщині, нині райцентр Сумської області у родині вчителів. Закінчив Богодухівську гімназію.

Брав участь у першій світовій та громадянській війнах. Коли ж справді міг потрапити М. Хвильовий на фронт? На муштру потрібно було не менше як чотири місяці. Отже, частина, в якій перебував у грудні 1916 року Хвильовий, могла вирушити на фронт найраніше в березні 1917 року, а на фронт прибути, принаймні в квітні-травні.

Тобто тоді, коли фактично фронт, як активна бойова лінія, перестав існувати. Якщо Хвильовий і відчув деякий запах фронтових баталій, то, хіба, влітку 1917 року, коли короткозорий політик Тимчасового уряду Росії О. Керенський спробував активізувати фронт до наступу. Але, як відомо, з цього нічого не вийшло і фронт поступово почав розпадатись. Єдине, що правда: Хвильовий був свідком тієї особливої події революційної доби, коли мільйонові маси імперської армії опинилися в стані невиразності, а потім — хаосу й бездоріжжя. Він був також свідком і, можливо, й учасником творення українських частин на фронті. О. Ган твердить, що Хвильовий активно включився у той рух, виступав на армійських мітингах 14-ої дивізії, був обраний до солдатського комітету дивізії, де він, за своєю вдачею, керував культурно-освітньою комісією. Все це можливо. Але воно не підтверджене жодними документами, навіть свідченням самого учасника. Натомість свідчення про фронтове життя його таки є. Аркадій Любченко занотував розповідь Хвильового про те, як він на фронті писав у фронтовій українській газеті (можливо це був «Український голос», що виходив у Ризі 1917 року за редакцією С. Пилипенка) поезії і фейлетони, підписуючи псевдонімом «Дядько Микола». Отже, візьмімо до уваги: жодною своєю політичною та військовою діяльністю, навіть такою скромною, як членство у фронтовому солдатському комітеті, Хвильовий ніколи не хвалився. Значить — не було її. Вигадувати щось він не хотів. Натомість дрібну, але реальну творчість початківця в армійській газеті він згадував при кожній нагоді. 1919 вступив до КП(б)У. 1921 переїхав до Харкова і того ж року почав друкуватися. Активно заявив про себе, як один з організаторів літературно-художнього життя, член-засновник багатьох тогочасних літературних організацій — «Гарт» (1923), «ВАПЛІТЕ» (Вільної академії пролетарської літератури) (1925), «Пролітфронт» (1930).

Під тиском критики «Пролітфронт» Микола Хвильовий разом з Павлом Тичиною, Миколою Кулішем, Юрієм Яновським та ще 14 письменниками вступають до ВУСПП (Всеукраїнської спілки пролетарських письменників).[1].

В 1920-ті роки повністю підтримує і впроваджує в життя політику «українізації». В своїх памфлетах виступав проти русифікаційного і «просвітянського» векторів розвитку української радянської культури під гаслами: «Геть від Москви!», «Україна або Малоросія?», «Орієнтація на психологічну Європу».

Перед нами стоїть таке питання: на яку зі світових літератур взяти курс? В будь-якому випадку, не на російську. Від російської

літератури, від її стихії українська поезія повинна втікати як можна швидше. Справа в тому, що російська література віками тяжіє над нами, як хазяїн положення, який привчив психіку до рабського наслідування.

Українське суспільство, зміцнівши, не примириться зі своїм фактичним гегемоном — російським конкурентом. Ми повинні негайно стати на сторону молодого українського суспільства, яке втілює не лише селянина, але і робітника, і цим назавжди покінчити з контрреволюційною ідеєю створювати на Україні російську культуру.

Європа — це досвід багатьох віків. Це не та Європа, якій Шпенглер оголосив «присмерк», не та, що гниє, і до якої вся наша ненависть. Це — Європа грандіозної цивілізації, Європа — Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса і т. д. Це та Європа, без якої не обійдуться перші фаланги азійського ренесансу.

За ці погляди був підданий нищівній критиці: після листа Сталіна «Тов. Кагановичу и другим членам ПБ ЦК ВКП(б)У» від 26 квітня 1926 р. і послідуєчій за цим серії розгромних статей в пресі московського та республіканського керівництва (боротьба з «хвильовізмом»). Через це в 1926—1928 роках змушений був публічно засудити свої погляди та відмовитися від них.

У грудні 1927 — березні 1928 перебував у Берліні та Відні. У січні 1928, перед поверненням в Україну, у листі до газети «Комуніст» засудив своє гасло «Геть від Москви!». Однак його покаяння було вимушеним і нещирим. Після повернення в Україну продовжував втілювати попередню ідеологічну орієнтацію ВАПЛІТЕ у створених ним журналах «Літературний ярмарок» (1928—30) та «Пролітфронт» (1930—1931). Після закриття обох журналів пробував писати, дотримуючись «партійної лінії», однак був майже цілком ізольований від літературного життя радянським режимом. На знак протесту проти голодомору 1932—33 та арешту свого приятеля Михайла Ялового (став початком нової хвилі масових репресій проти української творчої інтелігенції) 13.5.1933 у Харкові покінчив життя самогубством. Смерть Хвильового стала символом краху ідеології українського націонал-комунізму й кінця українського національного відродження 1920—30-х. Твори та ім'я Хвильового залишалися забороненими аж до останніх років існування тоталітарного режиму в Україні.

Особисте життя

1919 року Микола Фітільов одружується з учителькою Катериною Гащенко. Будучи комуністом, рішуче відмовився вінчатися, чим викликав велике невдоволення матері дружини. На початку 1921 року залишає в Богодухові дружину та маленьку доньку і їде «завойовувати» Харків. З того часу повністю присвячує себе літературі.

Літературна діяльність

Цикли памфлетів М. Хвильового «Камо грядеши?», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», полемічний трактат «Україна чи Малоросія?» сконденсували в собі все багатоманіття думок та ідейно-естетичних шукань періоду літературної дискусії в Україні (1925—1928 рр.). Ці публіцистичні твори (а також його роман «Вальдшнепи») викликали гостру реакцію вульгарно-соціологічної критики та партійних ортодоксів.

Центральною для Хвильового — полеміста та публіциста — була проблема історичного буття України, української культури. Заперечуючи москвофільські тенденції частини тогочасних літераторів, Хвильовий проголошував орієнтацію на Європу, на стилі та напрями європейського мистецтва. "Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якмога швидше тікати. Поляки ніколи б не дали Міцкевича, коли б вони не покинули орієнтуватись на московське мистецтво. Справа в тому, що російська література тяжить над нами в віках як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування... Наша орієнтація — на західноєвропейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми.

Перші поетичні збірки М. Хвильового — «Молодість» (1921), «Досвітні симфонії» (1922), поема «В електричний вік» (1921), які були позначені впливами неоромантизму та імпресіонізму, дістали досить високу оцінку тогочасних літературознавців (С. Єфремов, Ол. Дорошкевич), але якнайповніше свій талант М. Хвильовий розкрив в жанрі новели чи оповідання (переважно короткого, з виразним лірико-романтичним чи імпресіоністичним забарвленням). Збірка його прозових творів «Сині етюди» (1923) стала якісно новим етапом в розвитку тогочасної української літератури, відкрила для неї нові естетичні обрії. Центральною для творчої манери М. Хвильового залишається проблема людини, людини в її стосунках з революцією та історією, людини, яка спізнала весь трагізм буття сучасного їй світу. В людській масі, у вирі революційних подій письменник виокремлює, найперше, людську індивідуальність з її пориваннями до високої, часом недосяжної мети, однак він не заплющував очей і на драматичну невідповідність проголошеного

високого ідеалу та його реального втілення. Романтично забарвлені герої Хвильового найчастіше вступають у гострий конфлікт із своїм часом, його одновимірною буденністю. Редактор Карк — головний герой однойменної новели — лише в своїх мріях повертається до часу національної революції, коли світ існував ще в своїй цілісності, не розірваним між мрією та реальністю. Але його персонажі — це не лише жертви історії, часом вони самі, своїми діями спричиняють її трагедійність. Конфлікт гуманізму та фанатизму осмислюється тут в усій своїй повноті. Для чекіста — головного героя новели «Я (Романтика)» — такий конфлікт постає в своїй особливій гостроті: в ім'я абстрактної ідеї, в ім'я доктрини він має власноруч розстріляти свою матір, але знищення іншої особистості — це водночас і знищення свого людського ества, в такій ситуації неминучого вибору перед героєм постає дилема: самознищення чи відродження людського, гуманістичного начала, відродження, найперше, в собі самому. Емоційне враження від твору посилюється й тим, що це — сповідь героя, розповідь від першої особи. Взагалі, для М. Хвильового було характерне руйнування традиційних сюжетно-оповідних моделей української прози. Система розірваних фраз, мальовничі епітети, своєрідна ритмічна організація прози — це ознаки його лірико-орнаментальної манери письма. Саме такий стиль характерний для більшості його новел та оповідань, він допомагає автору радикально розірвати з елементами народницько-просвітянської традиції.

Однак письменник змушений був існувати в умовах творчої несвободи. Хвильового звинувачували в антипартиїності, «українському буржуазному націоналізмі», «намаганні відірвати українську культуру та літературу від культури російської». В атмосфері шаленого цькування, передчуваючи наближення тотального терору, М. Хвильовий покінчив життя самогубством 13 травня 1933 року.

Основоположник течії активного романтизму та пролетарської поезії. Автор поетичних збірок «Молодість» (1921), «Досвітні симфонії» (1922), збірок оповідань «Сині етюди» (1923), «Осінь» (1924), романів «Вальдшнепи», «Санаторійна зона», «Сентиментальна історія». Виступав за утвердження у новій пролетарській культурі високих естетичних ідеалів замість насадження масовості (лінія, яку проводили «Гарт» та спілка селянських письменників «Плуг»). Своїми публіцистичними та критичними працями (серія «Камо грядеши?» 1925; «Думки проти течії» 1926; «Апологети писаризму» 1926) зніціював літературну дискусію 1925-28. Під час неї висловив вимогу перед новою українською літературою перестати наслідувати Москву й

орієнтуватися на «психологічну Європу». Вважав, що на зміну провідній ролі Європи в культурному процесі має прийти «євразійський Ренесанс», в якому провідну роль відводив новій українській культурі. Його літературне гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!» набрало політичного звучання. З позицією Хвильового солідаризувались українські націонал-комуністи, літературна група «неокласиків» на чолі з М. Зеровим та широкі кола національно свідомої української інтелігенції. У листі «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК ВКП(б)У» від 26.4.1926 Й.Сталін вказав на виступи Хвильового як прояви поширення антиросійських настроїв в Україні. Лист став сигналом для гострої критики з боку московського та республіканського керівництва (виступи та статті Л.Кагановича, А. Хвилі, В. Чубаря, Г. Петровського). Разом з О. Шумським і М. Волобуєвим був трактований як провідний ідеолог однієї з трьох течій нац. ухильництва всередині комуністичної партії («хвильовізму», «шумськізму» і «волобуєвщини»). Намагаючись врятувати ВАПЛІТЕ від розпуску, Хвильовий 1926 визнав свої «помилки», а в січні 1927 погодився на своє виключення з організації.

Із роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський»

«...і раптом... - побачив свого вчителя і натхненника! Ось на цім самім місці він стояв разом з другим. Низенький, сухорлявий, з великими очима, з широкими чорними бровами і смутний - смутний. Вони ждали на вінду, викликані, очевидно на черговий контроль до цієї установи, що хоч і не була культурно - мистецькою інституцією, але завідувала душами всіх митців і романтиків. Це був Микола Хвильовий. Бог, на якого Андрій молився з усіма своїми товаришами.» (Йдеться про зустріч Багряного з Хвильовим під час першого арешту у будівлі НКВС на вулиці Совнаркомівській в Харкові).

Твори

Поезії

Молодість

«О рудні, ваше свято...»

Скляр

«Не шкодуй, моя мила мати...»

Весняне оповідання

Після грозовиці

«Мліти в полум'ї вік, без кінця...»

Сонячна вага

Швець працює

Що нам морок
Біля коксової печі
Молотки
Іду я Додому
В дощовитий день
Уривки
На верхів'я

Досвітні симфонії

Аналіз твору Миколи Хвильового "Я (Романтика

Жанр: новела.

Тема: протистояння добра і зла в душі героя («чекіста і людини»), його роздвоєність.

Головна ідея: фатальна невідповідність між ідеалами революції та засобами їх досягнення; розвінчання й засудження революційного фанатизму.

Головні герої твору: «Я» — главковерх «чорного трибуналу», доктор Тагабат, дегенерат, Андрюша, мати «Я».

Місце дії: «Помешкання наше — фантастичний палац: це будинок розстріляного шляхтича. Химерні порт'єри, древні візерунки. Тут засідає садизм».

Сюжет: засідання «чорного трибуналу комуни» у «фантастичному палаці» (будинок розстріляного шляхтича) — ухвалення одного й того ж вироку: «Розстрілять!» (без адвокатів і прокурорів) — увечері вдома мати «Я» заспокоює розтерзану душу «м'ятежного сина революції» — одного дня «чорний трибунал» ухвалює вирок розстріляти черниць за антиреволюційну агітацію — серед них «Я» упізнає свою матір — щоб довести відданість революційній справі, «Я» власноруч застрелив свою матір.

Композиція: ліричний заспів і три частини; розповідь ведеться від першої особи; поєднання картин-марень і картин моторошної реальності. Кольори: темні ночі, чорний трибунал революції, апарат військового телефону тягне печальну тривожну мелодію, канделябр тускло горить, у городі — тьма, північна тьма, холодна трясовина, заграва, гарматний гул, палахкотять блискавиці, хмари пилу, які покривають мутне вогняне сонце; сонце — мідь і неба не видно, мутна курява над далеким небосхилом, зеленолимонна безвість мертвої дороги.

Звуки: дзвенить мідь, глуха канонада, насуваються грози, виють собаки, передзвін сердець, росте передгроззя, скоро буде гроза; вечір не розрядив заряду передгроззя, кричить вокзальний ріжок, одноманітно відбиває кулемет. Воєнна лексика (+ стилістично маркована): атака, полки, кавалерія, фланг, інсургенти (повстанці), контратака, синедріон (верховний суд Іудеї), військовий телефон, тачанки, версальці, батальйон, гарнізонні роти, гінці з фронту, обози, чека, штаб Духоніна, розірвався снаряд, версальці наступують

— інсургенти відступають, конвойні, авангард, маузер. Я — главковерх чорного трибуналу революції, зовсім чужа людина, бандит за однією термінологією, інсургент — за другою. Я — чекіст, але я і людина. Мої мислі — до неможливості натягнутий дріт. Нікчема в руках Тагабата, м'ятежний син, справжній комунар. Я йшов у нікуди. Нікому, ніколи й нічого не говорити, як розкололось моє власне «я». Людині властиво помилятися.

Доктор Тагабат — біла лисина, надто високий лоб, з холодним розумом і каменем замість серця, мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт, злий геній. Андрюша — розгублене обличчя, тривожний погляд, квота воля, невеселий комунар, коли треба розписатись, завше мнеться і ставить незрозумілий житейський ієрогліф, з тремтячим непевним голосом, усе поривається щось сказати, чудний комунар, наївно каже.

Дегенерат — вірний вартовий на чатах із дегенеративною будівлею черепа, трохи безумні очі, низенький лоб чорна копна розкуйовджене волосся, приплюснутий ніс, нагадує каторжника, мусив бути у кримінальній хроніці палач із гільйотини, якому Я складав гімни; солдат революції, тільки тоді йшов з поля, коли танули димки.

Початок: «З далекого туману, з тихих загірних озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні поля, проходжу перевали і там, де жевріють кургани, похиляюсь на самотню пустельну скелю. За вікном ішли росяні ранки і падали на перламутри. Проходили неможливі дні. В далі з темного лісу брели подорожники й біля синьої криниці, де розлетілись дороги, де розбійний хрест, зупинялись. То — молоде загір'я. Мені до болю хочеться впасти на коліна й молитовно дивитися на волохатий силует чорного трибуналу комуни. Воістину: це була дійсність, як згряя голодних вовків. Але це була й єдина дорога до загірних озер невідомої прекрасної комуни. І тоді я горів у вогні фанатизму. Тоді я у млості, охоплений пожаром якоїсь радості, закинув руку за ший своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера й нажав спуск на скроню. Як зрізаний колос, похилилася вона на мене». Кінець: «Ішла гроза. Десь пробивалися досвітні плями. Тихо вмирав місяць у пронизаному zenіті. З заходу насувалися хмари. Ішла чітка, рясна перестрілка. Я зупинився серед мертвого степу: — там, в дальній безвісті, невідомо горіли тихі озера загірної комуни».

Літературознавці про твір. Прийнято говорити про роздвоєність свідомості героя («розкололось моє власне «я»»). Та відбувається щось іще страшніше. Відомий філософ Мирослав Попович стверджує, що персонажі новели (мати, Тагабат, дегенерат, Андрюша, голова «чорного трибуналу») — «усе це різні «кінці душі» одного й того самого романтичного «Я»». І для такого твердження в тексті є підстави — досить згадати хоч би й це: «Тут, в тихій кімнаті, моя мати не фантом, а частина мого власного злочинного «я»», якому я даю волю». Кожен персонаж — це втілення певних сил, що формують психологічний світ людини, яка успадкувала первісні інстинкти й водночас здобутки цивілізації. Дегенерат уособлює «тваринні» сили, не освітлені ще ніякою думкою. Він нагадує каторжника, персонажа з

відділу кримінальної хроніки. Це байдужий виконавець, автомат, якому чужі щонайменші порухи душі. Боротьба відбувається між нещадним Тагабатом, у якого один присуд: «Розстрілять!», Андрюшею та героєм-оповідачем. Тагабат легко ламає волю нервового, несміливого, сентиментального Андрюші: цей «невеселий комунар» добре усвідомлює, що «так комунари не роблять», що це — «вакханалія», але в підсумку поспішно ставить підпис — «робить свій хвостик під постановою». Тагабат — раціоналіст і все зважає чітким розрахунком, законом революційної доцільності. Найскладніша ділянка душі головного героя новели — та, де поєднуються кодекс чекіста і ще не втрачена людська сутність («Я — чекіст, але я і людина»). Поставлений перед неминучим вибором між синівським і революційним обов'язком, герой твору робить фатальний вибір. Власне, він уже втратив себе, став, як і Андрюша, безвольним виконавцем, «гвинтиком» і заложником системи. Убивство чекістом власної матері — Марії (ім'я-символ, утілення безмежної доброти й милосердя Богоматері) — перепиняє комунарові шлях до омріяного гармонійного суспільства: другий розділ закінчується трикратним повтором — «Я йшов у нікуди». У третьому розділі з'являється образ «мертвої дороги», яка пролягла серед «мертвого степу». Так катастрофічно закінчилося протистояння фанатизму й гуманізму (О. Ковальчук)

Джерело: [https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-](https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-khvilovij-ya-romantika-analiz)

[khvilovij-ya-romantika-analiz](https://ukrclassic.com.ua/katalog/kh/khvilovij-mikola/2335-mikola-khvilovij-ya-romantika-analiz) Бібліотека української літератури ©
ukrclassic.com.ua

Заняття №

Тема. Ю.Яновський. Життєвий шлях та літературна творчість.

Новели «Подвійне коло», «Шаланда в морі»

Юрій Яновський. Творчість
(1902-1954)

Вступ

Високий , ставний. Матово-бліде обличчя. Серйозні, завжди трохи засмучені, а водночас із ледь помітною усмішкою карі очі. Енергійні , міцно стулені вуста. Над крутим чолом-сивий чуб...Таким запам'ятався усім , хто його знав, Юрій Яновський.

В українську літературу першої половини 20 століття Юрій Яновський увійшов як натхненний романтик революції. Він добре усвідомлював , що сила художньої прози - це таки ж насамперед сила реалізму , тому і весь його творчий шлях проходить від романтичної ескізності ранніх образів до картин більше реалістичної конкретики життя. Його улюблені герої –трудівники і воїни , мислителі й творці , люди з розвинутим почуттям прекрасного, люди високих духовних поривів і активного діяння.

Кращі твори Юрія Яновського – справді народного письменника-стали окрасою українського мистецтва слова, збагачують вони й скарбницю літератури світової.

1. Дорогою до майстерності.

У степовому селі Майєровому на Єлисаветградщині(тепер Кіровоградщині) у Марії Мусіївни та Івана Миколайовича Яновських 27 серпня 1902 року народився син, якого назвали Юрієм.

Особливо палко любив свого онука дід Микола Максимович , який здався господарем степових звичаїв. А скільки казок, народних легенд знав дід! Скільки пригод зі свого життя він розповів хлопчикові!

У дитинстві Юрко часто хворів. У Єлисаветградській лікарні підліток переніс дві складні операції. Втретє оперували в Одесі. І коли вийшов з лікарні, побачив море. Відтоді вони й з'єднались у його серці – сонце, море і радість. Спершу Яновський навчається у школі, потім в Єлисаветградському земському реальному училищі.

У духовному формуванні і творчості Яновського значну роль відіграли його рідний південний український степ, що вславив себе переможними повстаннями 1919 року, і дружба з такими різними людьми , як Юрко Тютюнник , Олександр Довженко та Микола Хвильовий з очолюваною ним фалангою романтиків вітаїзму – Вапліте. Він виріс у Єлисаветграді, одній із нових “столиць” степової України, в місті, що вбрало в себе дух традицій козацького степу і створило, поруч із машинобудівними заводами, нову українську тра- дицію: з цих околиць вийшли корифеї українського театру, ряд видатних революціонерів типу Мальованого, діячі типу Михалевича і Євгена Чикаленка, а в наші часи таки культурні представники модерної України, як поет Євген Маланюк та славіст Дмитро Чижевський.

Суттєвим для автора “Чотирьох шабель” і “Вершників” було те, що “Єлисаветград правив за один із осередків керованого Григор’євим і Юрком Тютюнником великого повстанського руху (кінець 1918 – перша половина 1919),що боровся проти всіх без винятку чужоземних інтервентів – німців, альянтів, денікінців, СРСР. Цей рух, в якому наче відродився воєнний геній і козацький дух історичного Запоріжжя , Яновський переживав юнаком як очевидець, а пізніше самостійно усвідомив його характер і значення та відтворив його образ у “Чотирьох шаблях” і “Вершниках”. Картини сільського життя , події громадянської війни, ідеї оновлення світу зробили значний вплив на формування світоглядних переконань Юрія Яновського. Значну роль у визначенні своєрідності таланту поета, прозаїка і драматурга відіграли освячення кращих традицій вітчизняної та світової літератури, народної пісні й думи, схильність до мрійливості, фантазування . “Дошукуватись різних впливів на митця не вважаємо найкращим із занять. І хоча декотрі з нас віддаються цьому заняттю вельми охоче , не слід, однак, забувати,-застерігає Олесь Гончар,- що, крім впливів на письменника нібито і звідти, і звідси, на нього ж мали неодмінно впливати і сонце, і запашний вітер дитинства, і далеч степова, а найвпливовішим, найавторитетнішим для нього був, мабуть, усе – таки його власний внутрішній голос, те , що можна назвати совістю художника, його пристрастю і його власним, непозиченим розумінням світу”.

З 1919 , закінчивши училище (із золотою медаллю) , Яновський працює інспектором у повітових організаціях.

Період становлення Яновського–художника характеризується постійними новаторськими пошуками, вірністю власним мистецьким переконанням про

правомірність романтичного відтворення ще не знаних в історії форм життя, чутливістю до появи паростків нового.

З кожним новим твором все яскравіше відгранюються основні ознаки самобутньої палітри митця слова: глибокий ліризм, сполучення реалістичного з романтичним.

У 1922 році Яновський їде в Київ і вступає до політехнічного інституту. До 1924 року навчається на електротехнічному факультеті. Пише вірші, фейлетони. Його все владніше захоплюють “складні формули людських взаємин”. Вірш “Дзвін” – перший твір Яновського, опублікований українською мовою в газеті “Більшовик” (1924). Павло Тичина, Володимир Маяковський – ось чий вплив особливо помітний в його ранніх поезіях.

Яновський хоче бути новатором, але, шукаючи оригінальної форми, ще дуже часто вдається до абстракції. Одночасно з поезіями “Дзвін”, “21 січня”, “О, ні!” Яновський друкує перші оповідання. Окремою книжкою вони виходять 1925 року під назвою “Мамутові бивні”. Оповідання “Історія попільниці”, “Роман Ма”, “Туз і перстень” – твори про події громадянської війни.

Відгуком на тогочасні події життя стала збірка поезій “Прекрасна Ут” (Україна трудова – 1928).

Деякий час (1925-1927) Яновський працював головним редактором Одеської кінофабрики. Блискучий майстер слова, знавець мистецтва, він стає душею всього творчого колективу. Робота на кінофабриці плідно позначилася і на його подальшій літературній творчості.

“Кров землі” (1927) – друга збірка оповідань Яновського. Події громадянської війни розкриваються в найкращому короткому прозовому творі “Рейд”.

2. Талант світового масштабу.

Відомо, що живописець, перш ніж написати картину, створює десятки, а то й сотні ескізів, зарисовок з натури. Далеко не всі вони потім будуть використані при остаточному компонуванні полотна. Можливо, саме таким “не використаним” при шліфуванні “Вершників” високохудожнім ескізом і є “Червонарм” (1935).

Новела-“осколок” мовби в останню мить “випала” з розділу “Шлях армій”, хоча за своєю “зоряною густотою” стилю, за ритмом вона ближче стоїть до “Листа у вічність”.

Винятковою художньою місткістю відзначається й новела “Чапай” (1938). Її не можливо переказати. Цей твір потрібно прочитати, щоб справді відчутти сконденсованість фрази, її пластику.

Блискучим майстром - психологом виявив себе Юрій Яновський у творенні рельєфних дитячих характерів. І якими ж ошадними виражально - образними засобами! От де школа для молодих митців. Школа віртуозного володіння словом – відкриття чару і сили його.

На особливу увагу заслуговує й оповідання Яновського “Ганна Антонівна” (1940) – про скромну і мужню трудівницю на ниві народної освіти.

П’ятнадцять оповідань та нарисів увійшло до збірки Юрія Яновського “Короткі історії” (1940). У творчій еволюції прозаїка цей цикл був кроком уперед.

У роки другої світової війни Юрій Яновський живе в Уфі, редагує журнал “Українська література”. Здоров’я не дозволяло йому воювати багнетом. Та разило ворогів гостре слово письменника, який активно виступав з публіцистичними статтями, памфлетами, нарисами.

У 1944 році окремою книгою виходять його оповідання “Земля батьків”. У творах “Заповіт”, “Генерал Макодзьоба”, “Син”, Яновський розкриває високий патріотизм і героїзм народу. Утвердження незламності, нескореності

патріотів – така ідея одного з кращих оповідань Яновського про літнього степовика. Титанічний дух, незборима воля, пристрасна віра в перемогу і презирство до ворогів – таким він постає перед читачем, цей столітній дід – патріот.

Глибоко проникає Яновський в дитячу психологію (“Дівчинка у вінку”), показує страждання дітей в окупованому фашистами Києві (“Київська соната”).

В останні роки війни Яновський був військовим кореспондентом на Першому Українському фронті. У 1946 році він їде до Нюрнберга як кореспондент газети “Правда України», разом з Ярославом Галаном у своїх кореспонденціях висловлює судовий процес над гітлерівськими воєнними злочинцями.

За збірку “Київські оповідання” (1948) Юрій Яновський був удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР.

Тривалий час Яновський працював над романом “Жива вода”, який вийшов з друку в 1956 році під назвою “Мир”. Цей твір про українське село, що пережило страхіття фашистської навали, про перший післявоєнний рік, про відбудову зруйнованого німецькими фашистами народного господарства, про трудовий героїзм жінок.

“Мир”(“Жива вода”) – роман багатоплідний, події розгортаються в українському селі, в Кривому Розі, Донбасі, Запоріжжі, Києві, на Нюрнберзькому процесі.

Над романом “Мир”(“Жива вода”) юрій Яновський працював довго, уперто, по кілька разів переробляючи вже написане, зазнаючи критики – справедливої і несправедливої. Несправедлива критика була сувора, безжалісна і брутальна.

І була то критика з оргвисновками: вже готувалось виключення Яновського із Спілки письменників.

Становище – гірше нікуди: з одного боку, вимушена переробка “Живої води” на “Мир” зовсім не пішла на користь творові – оце кон’юктурне “наси́льство” над собою, над своїм задумом, над своєю волею Яновський

відчуває особливо гостро. Здругого ж боку – й з рукописом переробленого “під тиском” нового варіанту роману ніхто навіть не побажав ознайомитися. А висновок Юрія Яновського : “Мені здається , що це краще з того , що я написав,”-відноситься до “первісного” варіанту твору.

3. Яновський – драматург.

Працюючи в 20- х роках на Одеській кінофабриці, молодий письменник пробує свої сили в кінодраматургії : за його сценарієм створені фільми “Fata morgana” й “Гамбург” . Але справжню славу драматурга Яновському принесла романтична трагедія “Дума про Британку” (1937).Цей твір Олесь Гончар назвав кришталевою думою, що дихнула “свіжим ароматом степової грозової ночі в спалах сухих блискавиць”.

Яновський успішно виступав і в жанрі реалістичної драми (“Дочка прокурора”), і в жанрі комедії (“Райський табір”).

Виховання дітей – ось центральна проблема драми “Дочка прокурора” (1953).

Сюжет п’єси відзначається напруженістю і динамічністю, високою моралю. “Завойовники” (1931), “Дума про Британку” (1937), “Потомки” (1938), “Син династії” (1942-1947), “Дочка прокурора” (1953), “Райський табір” (1953), “Молода воля” (1954) – такий творчий доробок Яновського – драматурга.

Коли Юрій Яновський читав книжку і хотів її оцінити , він питав себе :”Чи взяв би ти її в далеку путь , по розмитій дорозі босоніж ступаючи, в далеку таємну путь? Чи поклав би ти її в торбу із хліба окрайцем, пучкою солі й цибулиною? Чи достойна вона там в торбі на плечах лежати всю путь, до хліба торкаючись? На перепочинку , коли розв’яжеш торбу і з’їси хліба з цибулиною , чи дасть вона тобі мужність і радість , щирий захват і приємний біль мудрості?”

У цих словах не тільки естетична програма художника слова. Це – девіз його життя.

На сцені Київського російського драматичного театру імені Лесі Українки з успіхом ішла п’єса “Дочка прокурора”, а Яновський невтомно шліфував її , удосконалював У натхненній праці й обірвалося несподівано його життя – 25 лютого 1954 року.

“Художній досвід Яновського багато значить для нашої літератури,- підсумовує Олесь Гончар.- Він створив свій оригінальний тип романгу , свою стилістику фрази , слово його опукле, стереоскопічне, він володів тими скарбами , які прийнято називати таємницями майстерності”.

Оцінюючи творчу спадщину автора роману “Вершники”, французький письменник Луї Арагон писав, що в сім’ї європейських літератур Юрій Яновський – письменник першого плану.

за романом Ю. І. Яновського "Вершники")

"Подвійне коло" - це назва першої новели роману Ю. Яновського "Вершники". Трагічні події описані в ній: п'ять братів Половців зустрічаються на кривавих дорогах громадянської війни. Підіймає руку брат на брата, бо хоч і одного роду, та до різних берегів прибилися вони: Андрій командував загоном Добровільної армії Денікіна, Оверко воював у кінноті Петлюри, Панас і Сашко були махновцями, а Іван бійцем Червоної Армії. Андрій загин потрапляє в полон до петлюрівців. Під Компаніївкою, охоплені безумством війни, люди калічать, убивають одне одного. Справжнім пеклом стала земля. І великий грішник Оверко вбиває свого брата Андрія. А коли перед смертю Андрій нагадує братові слова батька: "Тому роду немає переводу, де брати милують згоду", Оверко відповідає: "Рід - це основа, а найперше держава, а коли ти на державу важиш, тоді рід хай плаче, тоді брат брата зарубає". Як драматично і правдиво описане це перше коло страшних випробувань, що випали на долю братів. Та ось і друге коло: Оверко стоїть перед своїм ворогом - братом Панасом. Проклинає Оверко свого брата-вбивцю так само, як нещодавно прокляв його Андрій. Земля, здається, здригнулася, коли Оверкова смерть вилетіла з Панасового маузера. Каїн і Авель... Найстрашнішим вважається гріх братовбивства. І це подвійне коло братовбивства своєю страшною правдою вражає читача. Досягає цього письменник особливою манерою письма. В одному реченні оживає неспокійна трагічна епоха, стрімкі події бою. Лаконізм, висока метафоричність, каскад однорідних сурядних речень створюють це враження. Перше речення - це і свого роду камертон, який задає тон всій розповіді про подвійне коло людських страждань: звучать високі, напружені, трагічні ноти. Важка болісна оповідь переривається описами епізодів із життя батька, Матвія Половця. І від цього криваві події здаються ще страшнішими. Зустріч махновців з Червоною Армією теж завершується вбивством. Правда, цього разу Панас сам вбиває себе. Такий кінець новели є логічним завершенням розповіді автора про страшні події громадянської війни, про великі випробування й страждання, які випали на долю людей.

Т.л. роман у новелах.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ
(1902 — 1954)

Юрій Яновський

(1902—1954)

Юрій Іванович Яновський народився 27 серпня 1902р. в с. Нечаївці (Компаніївський район Кіровоградської області), де колись був хутір пана Майера. У квітні 1945р. Ю. Яновський з уст матері записав деякі подробиці про свій родовід та місце народження, а опубліковані вони повністю 1983р.

Сім'я мала дев'ятеро дітей; злидні й нестатки змушували її кілька разів змінювати місце свого мешкання, з 1917р. жили в Єлисаветграді, де батько працював на заводі сільськогосподарських машин.

Далі — середня освіта (народне училище, земське реальне училище); служба в 1919 — 1921 рр. у різних установах; не завершене навчання в Київському політехнічному інституті (1922 — 1925), де він бере участь у літературній студії інституту, входить у театральні кола столиці, допомагає акторам і режисерам театру-студії імені Г. Михайличенка у створенні ряду

вистав, виявляючи неабиякі знання фольклору, і пише в співавторстві з С. Греєм гротескну п'єсу «Камергер»; співробітництво з групою київських панфутуристів. Тоді були опубліковані вірші «Море» (російською мовою під псевдонімом «Ней») та «Дзвін» (українською за власним прізвищем), здійснені газетні публікації в «Більшовику» (дванадцять нарисів і дві рецензії, підписані псевдонімом «Юр. Юрченко»).

Хоча основних літературних успіхів Ю. Яновський досягне в прозі та драматургії, але писання віршів не облишатиме протягом усього життя. Кращі з них увійшли до збірки «Прекрасна УТ» (1928), що була через чотири роки перевидана з деякими доповненнями. Кілька пізніших поезій датуються сороковими і п'ятдесятими роками, але в друк не видавалися. Вони стали відомими лише після смерті письменника, коли вийшло перше п'ятитомне зібрання його творів (1958 — 1959).

Перший прозовий твір — новела «А потім німці тікали» — опублікований у газеті «Більшовик» 2 березня 1924р.

1925р. виходить збірка «Мамутові бивні», до якої включені новели, створені на матеріалі конкретних подій громадянської війни.

1927р. — книжка «Кров землі», доповнена новими оповіданнями — «В листопаді», «Байгород», «Рейд». У час їх створення Ю. Яновський працював на Одеській кіностудії, освоюючи там секрети нової для нього кіно-справи (про майстрів кіно опублікував 1930р. книжку нарисів «Голлівуд на березі Чорного моря»). Пише два нариси про режисера О. Довженка («Історія майстра» і відгук-есе про фільм «Звенигора» (1927р.)), оповідання «В листопаді», що присвячене О. Довженкові. В Одесі створив кілька кіносценаріїв — «Гамбург», «Фата моргана» й ін.

Належав у різний час до «Комункульту», «Жовтня», ВАПЛІТЕ, «Пролітфронту», але ця приналежність була здебільшого формальною.

Підсумок літературної молодості — два романи — «Майстер корабля» (1928) та «Чотири шаблі» (1930), (у 1930р. кілька розділів «Чотирьох шабель» опублікував журнал «Красная новь»).

Задум «Майстра корабля» (являє собою мемуарну розповідь То-Ма-Ки (Товариша Майстра Кіно) народився ще в часи роботи на Одеській кінофабриці, а реалізація цього задуму відбувалася після приїзду в 1927р. до Харкова.

1932р. — вийшла окремим виданням п'єса «Завойовники».

1935р. — опублікування «Вершників». За змістом, життєвим матеріалом й за художньою вагою «Вершники» — один із кращих творів радянської літератури про героїку громадянської війни.

Зростання таланту Яновського-драматурга позначене створенням романтичної трагедії «Дума про Британку» (1937). Перші вистави «Думи про Британку» в 1937р. театральна критика не сприйняла. Пізніше п'єса була перероблена, і останній варіант її викликати вже менше критичних нарікань. За її мотивами створено М. Вінграновським фільм, а В. Губаренком оперу.

1939р. — опублікована п'єса з сільського життя «Потомки».

У другій половині 30-х років визріває задум нового епічного твору «Капітани», але звершити задумане не вдалося.

1940р. виходить книжка оповідань «Короткі історії». Це гостросюжетні оповідання («Шпигун»), різновид дорожнього нарису («Дорога на Запоріжжя»), романтичні новели («Чапай», «Романтик», «Червонарм»), стилізовані оповіді монологічного типу «Василь Палійчук, гуцул», «Іван», «На зеленій Буковині». Кілька творів («Наталка», «Ганна Антонівна») можуть бути умовно названі новелами-портретами.

1944р. — збірка новел «Земля батьків». В формі новели-монологу витримані оповідання «Коваль», «Генерал Макодзьоба», «Дід Данило з «Соціалізму», «Дівчинка у вінку» й ін.; в формі класичного оповідання — «Яструбок», «Комісар», «Україна».

Кілька років (воєнних і повоєнних) Ю. Яновський працював редактором журналу «Українська література» (з 1946р. «Вітчизна»), багато їздив по країні, на Нюрнберзькому процесі був одним із кореспондентів радянської преси, що дало змогу написати цикл хвилюючих репортажів «Листи з Нюрнберга» (1946).

1945 — 1946 рр. — робота над романом «Жива вода» (1947), який у пізнішій редакції (після смерті письменника) публікувався вже під назвою «Мир» (1956). Журнальна публікація роману «Мир» — «Жива вода» (Дніпро. — 1947. — № 4-5) сприйнята була спочатку схвально, але через якийсь час зазнала глибоко несправедливої критики, організованої Л. Кагановичем.

1948р. — нова книжка «Київські оповідання», відзначена 1948р. Державною премією СРСР (оповідання «Через фронт», «Київська соната», «Боротьба за людину», «Путь у Францію», «Династичне питання», «Під яблунею» й ін.).

1954р. видана «Нова книга» («На ярмарку», «Мистецтво», «Святий вечір»).

Віддавши кращі творчі роки прозі, останнє слово в літературі письменник сказав мовою драматургічного мистецтва. Йдеться про п'єсу «Дочка прокурора», яка побачила світло рампи за кілька днів до смерті Юрія Івановича Яновського.

Працюючи над драмою (задум п'єси відноситься ще до передвоєнних років, коли письменник почав роботу над незавершеною п'єсою «День гніву», 1940), він водночас публікує комедію «Райський табір» (1953) (сатиричний памфлет на імперіалістичний світ періоду інтервенції США в Кореї), починає працювати над тетралогією «Молода воля», яка присвячувалася 300-річчю возз'єднання України з Росією (романтична драма про молоді роки Тараса Шевченка).

Як сценарист Ю. Яновський також створює сценарій художнього фільму «Зв'язковий підпілля» (1951), літературний сценарій «Павло Корчагін» (за мотивами роману М. Островського «Як гартувалася сталь», 1953) та сценарій документального фільму «Микола Васильович Гоголь» (1952).

Не стало Ю. Яновського 25 лютого 1954р.

Спадщина письменника здобула широке визнання читачів. Двічі виходили його твори п'ятитомними виданнями. Кращі з них перекладені багатьма мовами, опубліковані в Болгарії, НДР, Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Австрії, Італії, Франції.

Заняття №

Тема. В. Підмогильний. Життєвий шлях та літературна творчість.

Роман «Місто» (оглядово)

Валеріан Підмогильний (1901-1937)

Валеріан Петрович Підмогильний народився 2 лютого 1901 року в селі Чаплях на Катеринославщині (тепер - Дніпропетровська обл.) в селянській родині. Батько його, Петро Підмогильний, який завідував маєтком місцевого поміщика, помер дуже рано: "Так мало батьківських пестощів випало на мою долю". Односельчани також згадують лише про матір письменника - звичайну селянку, без освіти, яка працювала в економії графа Воронцова-Дашкова і "виділялася надзвичайною природною інтелігентністю".

Освіта В.Підмогильного почалася з відвідин церковно-приходської школи. З 1910-го по 1918 рік він навчається в Катеринославському реальному училищі. Про цей період життя Валеріана Петровича мешканка села Чаплі Ярушевська Г.Н. згадує так: "Валеріан був надзвичайно здібним хлопцем. Було, послухає уважно урок і вже вдома не повторює. А натомість набере в учителів і знайомих стоси книг і просиджує над ними цілу ніч. Він дружив з моїм братом Степаном. Був тихий, сором'язливий. Любив ходити на сінокіс, на рибалку до Дніпра. І вже тоді мій брат хвалився, що Валеріан пише вірші і оповідання".

Перший відомий твір Валеріана Підмогильного був написаний 1917 року. 1919 року в катеринославському журналі "Січ" з'являються його "Гайдамаки" і "Ваня". Письменник захоплюється вивченням іноземних мов. Пізніше він настільки удосконалив свої знання, що стане одним з найталановитіших перекладачів зарубіжної літератури 20-30-х років. Того ж 1919 року Валеріан Петрович Підмогильний вступає на математичний факультет Катеринославського університету, але матеріальна скрута змушує його облишити навчання і йти працювати в школу. Вчителює спочатку в Катеринославі та Павлограді, потім у Ворзелі, неподалік Києва.

1920 року виходить збірка його оповідань "Твори" том 1, до якої увійшли оповідання "Старець", "Ваня", "Важке питання", "Пророк", "Добрий бог", "Гайдамаки", "На селі", "На іменинах", "Дід Яким", написані в 1917-1919 роках, переважно під час навчання в реальному училищі.

1921 року письменник одружується з донькою ворзелівського священника Катрею Червінською. Тоді ж створює цикл "Повстанці". Частина оповідань Валеріана Підмогильного друкується в катеринославській газеті "Український пролетар", весь цикл вийшов лише за кордоном. Уже в цих оповіданнях письменник "став на варті страждання людини", таким чином протиставивши себе майже всій молодій прозі, що піддалася ейфорії революційного романтизму з його сподіванням витворити нового індивіда.

Не дивно, що ортодоксальні, соціально заангажовані критики поставилися до молодого письменника досить стримано.

1922 року Валеріан разом з дружиною перебирається до Києва, де мешкає в будинку недалеко від Сінного базару, на розі Великої Житомирської. За свідченням сучасників письменника, двері цієї квартири ніколи не зачинялися.

У Києві Підмогильний з головою поринає у вир тогочасного літературно-мистецького життя. Стає активним членом щойно створеного "Аспису" (Асоціації письменників). 1924 року ця організація трансформувалася в "Ланку", а з 1926 року носила назву "Марс" ("Майстерня революційного слова"), що стала, по суті, київською філією "Вапліте". "Ланка-Марс" об'єднувала багато талановитих київських літераторів, серед яких: Б. Антоненко-Давидович, М. Галчин, М. Івченко, Я. Качур, Г.Косинка, Т. Осьмачка, В. Підмогильний, Є. Плужник, Д. Тась (Могілянський), Б. Тенета, М. Терещенко, Д. Фальківський та інші. Як згадує Юрій Смолич "був Підмогильний якраз найдіяльніший і найенергійніший організатор згаданої "Ланки" (пізніше й "Марсу"), найвишуканіший авторитет поміж того кола письменників, яке ми, "гартівці", вважали сугубо попутницьким, навіть у якійсь частині право-попутницьким та не до кінця радянським".

Валеріан Підмогильний працює також у редакції журналу "Життя й революція", який почав виходити з 1925 року. В період з 1921 по 1930 рік в часописах і колективних збірках друкуються його твори: "Собака", "В епідемічному бараці", "Військовий літун", "Історія пані Ївги", окремими виданнями - повість "Третя революція" (1924, 1925), оповідання "Син" (1925, 1930). 1924 року окремим виданням виходить збірка "Військовий літун". Усі вони увійшли до найповнішої збірки письменника "Проблема хліба" (1927), яка перевидавалася й 1930 року. Більшість з цих оповідань присвячені приниженню людини перед "проблемою хліба" насущного, зокрема, це оповідання "Собака", "Проблема хліба", "В епідемічному бараці" (збірка "Військовий літун" 1924 р.), "Син".

В новелах "Історія пані Ївги", "Військовий літун", "Сонце сходить" виведено постаті інтелігентів, чиї душі мучить провина за колись сите життя. Тогочасна критика, оцінюючи твори Валеріана Петровича Підмогильного, зазначала, що це "специфічно-інтелігентська література". При цьому під інтелігентом розуміли людину, якій властиві песимізм та скептицизм, яким не місце в пролетарському мистецтві. Варто зауважити, що примітивне, поверхове оспівування відданості народові й партії, догматичне слідування в письменстві ідеологічним принципам пануючої ідеології вважалося хорошим тоном справжньої "пролетарської" літератури; а будь-який ухил в бік символізму, психологічності образів героїв або поглибленого інтелектуального аналізу подій в художньому творі сприймалося як прояв "інтелігентщини", буржуазного націоналізму, або ж диверсії ворожого капіталістичного Заходу.

Валеріан Підмогильний ще на початку літературної дискусії 1925-1928 років з тривогою зазначав, що справа не так у тезі Миколи Хвильового "Європа чи

просвіта?", як у тому, що в літературі, як і в інших галузях життя, з'явився небезпечний тип "ура-комуніста", що продовжує "гопаківські традиції", орієнтуючись за будь-яких обставин винятково на примітивність свого мислення. За Підмогильним для української літератури особливо важливим мало стати продовження лінії інтелектуальної, філософсько-психологічної прози, що відродилась у творах Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської.

Глибоке осмислення французької класики, усвідомлення, що для розвитку літератури необхідний синтез національного змісту і європейської форми, спонукали письменника до пошуків у цьому напрямі. Творчість Підмогильного досить розмаїта щодо тематики. Крім вищезгаданих оповідань про голод у пореволюційні роки на Україні, про взаємини привілейованої верстви суспільства з новим життям - це були чи не найсильніші твори з мистецького і психологічного боку в українській новелістиці. Але найістотнішою темою, яка по-різному варіюється у всій творчості письменника 20-х років, є тема "революції й людини". Тільки Валеріан Підмогильний бачив цю тему інверсовано: "людина й революція", а не навпаки, - як абсолютна більшість тогочасних письменників.

Письменник добре розумів, що відповіді на питання, котрі поставали перед українською культурою й нацією загалом, можна лише зосередившись на найгострішій проблемі, в якій міцним вузлом перепліталися б усі ті питання. Це була проблема міста і села, взаємини двох класів, які найвиразніше окреслювали минуле й особливо сучасне життя народу в соціальному та національному аспектах. Найглибше це розкрито в оповіданнях "Третя революція" (1925), "Остап Шаптала" (1921) і в романі "Місто".

У цьому романі письменник показав образ людини, в душі якої йде боротьба добра і зла. Цей твір утвердив критику в тому, що письменник "цікавиться не людством, а людиною". Навколо "Міста" завирували пристрасті: почали з'являтися рецензії та статті, влаштовувалися обговорення в студентських аудиторіях та робітничих колективах. Одних роман, як здобуток української прози, зацікавлював, окрилював; іншим видавався лише продовженням ідеологічних збочень автора у трактуванні теми "місто-село". Немало було й таких, що побачили в ньому не менш як інтелігентсько-попутницьку опозицію до пролетарського мистецтва, а це вже трактувалося як класовий антагонізм. Все це відбувалося на тлі подій 1929 року, коли розпочався наступ на українську інтелігенцію вже з цілком політичним прицілом: ізолювати вихідців дореволюційної формації, що своїми "ідеалістичними" теоріями загальногуманістичного виховання заважали розквіту нової революційної культури.

У квітні 1929 року ОДПУ організувало процеси над українськими націоналістами, спрямовані проти невеликих груп української інтелігенції. Протягом того ж року відбулися публічні процеси над українськими академіками. У липні було заарештовано 5 тисяч людей у справі вигаданої підпільної організації "Спілка визволення України" (СВУ)... У такій ситуації видається навіть дивним, що прізвище Валеріана Підмогильного не

фігурувало на цьому процесі в ролі підсудного за книжку, в якій не показано "змички робітників і селян", та ще й головний герой - міщанин з куркульською ідеологією".

Не зважаючи на нападки критики, Підмогильний пише новий роман "Невеличка драма", який за фабулою досить близький до "Міста". Критик А. Музичка у статті "Творча метода Валеріяна Підмогильного", опублікованій за кілька місяців після виходу "Невеличкої драми", відзначав: "Знову Підмогильний вживає свої методи, щоб у замаскованій формі забрати голос у таких справах, як національна політика радвлади (українізація), як боротьба за українську радянську культуру...". Це було не далеким від істини. Прозаїк справді "забирав голос" у проблемі національної політики, але не в замаскованій формі, хоча й бачив, чим обернулося це все для Миколи Хвильового, Миколи Куліша, Юрія Яновського.

Загальна атмосфера ставала дедалі гнітючішою. Підмогильного виводять зі складу редколегії журналу "Життя і революція", його твори майже не друкують. Однак він продовжує працювати. У 1931 переїжджає до Харкова. Проте й там протягом кількох років (1931-1934) йому вдається видати лише одне оповідання "З життя будинку". Тоді весь талант і енергію Підмогильний спрямовує на перекладацьку діяльність: випускає двотомник творів Дідро, трактат Карла Гельвеція "Про людину", бере активну участь у виданні 15-томника Оноре де Бальзака та 25-томника А. Франса.

6 грудня 1934 р. в Заньківській будинок творчості приїхала схвильована дружина: "Учора в Києві заарештували Євгена Плужника... Треба тікати!" Сумнівів більше не було - забирали найближчих. Але втікати письменник нікуди не збирався. Через два дні, 8 грудня 1934 року, Валеріана Підмогильного заарештували. Інкримінували "участь у роботі терористичної організації, що ставила собі за мету організацію терору проти керівників партії". Слідство в Харкові й Києві велося в справі контрреволюційної боротьбистської організації, до якої, крім Підмогильного, були зараховані Є. Плужник, М. Куліш, В. Вражливий, В. Поліщук, Г. Епик, М. Любченко (Кость Котко), О. Ковінько, Г. Майфет - загалом 18 людей. На всіх допитах Підмогильний відповідав слідчим: "Винним себе не визнаю". Коли тиск посилювався, написав офіційну заяву слідчому Блоку, в якій зазначив: "Беручи до уваги, що за Вашою заявою матеріал у моїй справі достатній для віддання мене до суду..., я даю таке сумарне зізнання:

1. Ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу.
2. Ніколи ніякої терористичної діяльності я не проводив.
3. Про існування подібних організацій, про їхню діяльність або діяльність осіб, зв'язаних з ними, я ніколи нічого не знав, інакше як з виступів представників Радвлади й партії в пресі й на прилюдних зборах.
4. Тому всякі зізнання інших осіб та обвинувачення мене в приналежності до терористичної організації і в терористичній діяльності я рішуче відкидаю як брехливі й наклепницькі".

Слідчий тричі просив розпорядження продовжити слідство, поки врешті в протоколі від 11 січня 1935 року з'явився запис буцім з слів Підмогильного: "Останнім часом я належав до групи письменників-націоналістів з

терористичними настроями у ставленні до вождів партії". А після перевезення до Київського спецкорпусу НКВД на допиті 19 січня 1935 року прокуророві Українського військового округу сказав: "Я не належав до організації. Я вважав, що постанови партії по національному питанню в життя не проводяться... Для мене представниками партії в літературі були Хвильовий, Яловий, Шумський". За вироком виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР 27-28 березня 1935 року був засуджений на десять років позбавлення волі й відправлений до Соловецького табору особливого призначення.

В умовах табору особливого призначення письменник змушував себе творчо працювати. Спочатку він береться за переклади, а потім і за оригінальне письмо. У його листах до близьких згадується невелика повість про життя одного будинку, потім оповідання, а з весни 1936 року - постійні згадки про роман "Осінь 1929", в якому йшлося про початок колективізації в Україні. 25 листів написаних до дружини, матері й сестри дивом уціліли. Ці потерті часом аркуші, то волають відчаєм невідомості про долю родини, що, можливо, розплачується за його "злочинну діяльність"

("Рідна Катю, листів, до цього часу немає ні від тебе, ні від мами. Чекаю кожного дня, встаю з надією, лягаю з новою надією, що лист прийде завтра. Повинен же він коли-небудь прийти!?"),

то сповнені намагання заспокоїти себе, рідних, а найбільше недремне цензурне око неймовірним благополуччям самотнього ув'язнення

("Камера у мене простора. До і після обіду маю годину прогулянки. Харчування і чистота не залишають бажати чогось ліпшого"),

то вражають готовністю порятувати дружину й семилітнього сина шляхом відречення від зв'язків з ним, "ворогом народу",

("Влаштуйся серйозно, міцно і головне - не почувай себе зв'язаною зі мною. У тебе є дитина, а я - минуле. В попередньому листі я послав записку Ромі - шкодую про це тепер. Не треба йому нагадувати про мене, він ще малий, швидко забуде, і це добре").

3 листопада 1937 року, до двадцятилітнього ювілею Жовтневої революції, Валеріана Підмогильного, згідно з постановою Особливої трійки УНКВД Ленінградської області було розстріляно разом із великою групою української інтелігенції, в лісі під Сандармохом (Карелія).

Твори: Місто. Роман, оповідання (К., 1989).

Заняття №

Тема. Остап Вишня. Життєвий шлях та літературна творчість. «Моя автобіографія», «Зенітка», «Як варити і їсти суп з дикої качки», «Бенгальський тигр»

Біографія:

Видатний український радянський письменник Остап Вишня (1889 — 1956) широко знаний на Україні, в Радянському Союзі і за рубежем. Протягом усього свого творчого шляху Остап Вишня виступав як талановитий і неповторний митець, слово якого глибоко проникало в пласти народного життя й успішно слугувало його безупинному поступові. Справедливо буде сказати: творчість гумориста надихалась і окрилювалась великим поняттям Народ, про що він полишив щирі свідчення в своїх щоденникових записах.

“Який би я був щасливий, — занотував письменник 15 травня 1949р. в щоденнику, — якби своїми творами зміг викликати усмішку, хорошу, теплу усмішку, у радянського народу!

Ви уявляєте собі: народ радісно усміхнувся!

Але як це трудно!”

Неоднораз, особливо на схилі літ, Остап Вишня з великою сердечністю говорив про суспільне покликання радянського письменника, про вірність нашого мистецтва правді життя, про любов і повагу до людини праці. Органічність цих роздумів митець підтвердив своєю художньою творчістю.

Народився Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) 13 листопада 1889р. на хуторі Чечва біля містечка Грунь Зіньківського повіту на Полтавщині (нині Охтирський район Сумської області) в багатодітній селянській сім'ї. Він закінчив початкову, потім двокласну школу в Зінькові, згодом продовжив навчання в Києві, у військово-фельдшерській школі, після закінчення якої (1907р.) працював фельдшером — спочатку в армії, а з часом — у хірургічному відділі лікарні Південно-Західних залізниць. Та, як згадував письменник, він не збирався присвятити себе медицині — тож, працюючи в лікарні, старанно “налягав” на самоосвіту, склав екстерном екзамен за гімназію і в 1917р. вступив до Київського університету; одначе скоро залишив навчання і повністю віддався журналістській і літературній праці.

Перший надрукований твір Остапа Вишні — “Демократичні реформи Денікіна (Фейлетон. Матеріалом для конституції бути не може)” — побачив світ за підписом “П. Грунський” у кам'янець-подільській газеті “Народна воля” 2 листопада 1919р.

Тут було надруковано ще кілька фейлетонів молодого письменника, а з квітня 1921р., коли він став працівником республіканської газети “Вісті ВУЦВК”, розпочинається період його активної творчості і систематичних виступів у радянській пресі (псевдонім Остап Вишня вперше з'явився 22 липня 1921р. в “Селянській правді” під фейлетоном “Чудака, їй-богу!”).

Для формування і становлення письменницького таланту Остапа Вишні велике значення мали певні біографічні чинники. Дитинство гумориста, як уже згадувалося, пройшло на Полтавщині, де особливо відчувались любов і шана до славетних земляків-класиків І. П. Котляревського й М. В. Гоголя (творами останнього майбутній письменник захоплювався уже в шкільні роки); змалечку пізнавав Павло Губенко всі премудрості селянського буття, навіч бачив яскраві типи людей праці, захоплювався їхньою соковитою мовою, в якій часто озивалася дотепність народного гумору.

Робота в пресі стала своєрідним продовженням, уже на вищому рівні громадянської зрілості, цієї щоденної школи життя, що її сумлінний і спостережливий літератор проходив із справді винятковою невтомністю. Молодому журналістові і письменникові Остапові Вишні вистачало життєвих спостережень і комічних барв — саме тому він мало не щодня міг виступати на сторінках “Вістей”, “Селянської правди” та інших видань з усмішками, фейлетонами чи й просто з лаконічними ущіпливими відгуками на ту чи ту конкретну подію. Його слово користувалося незвичайною популярністю.

Виходять одна за одною і збірки усмішок письменника — “Діли небесні” (1923), “Кому веселе, а кому й сумне”, “Реп'яшки”, “Вишневі усмішки (сільські)” (1924), “Вишневі усмішки кримські” (1925), “Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився”, “Лицем до села” (1926), “Вишневі усмішки кооперативні” (1927), “Ну й народ”, “Вишневі усмішки закордонні” (1930); двома виданнями, 1928 і 1930 рр. вийшло зібрання “вишневих усмішок” (самобутній гумористичний жанр) у чотирьох томах тощо. Загалом же протягом десяти років українською мовою (якщо брати до уваги і численні перевидання) з'явилося близько ста книжок вишнівської сатири і гумору, твори гумориста друкуються в перекладах російською та іншими мовами братніх народів Радянської країни, тираж їх досягав, як на той час, колосальної цифри...

О. Вишня здобуває визнання самобутнього майстра української сатири і гумору. Поряд зі своїми колегами по жанру — В. Елланом (як поет-сатирик друкувався під псевдонімом Валер Проноза), В. Чечв'янським, П. Капельгородським, С. Пилипенком, Костем Котком, В. Ярошенком, Ю. Вухналем (І. Ковтуном), М. Годованцем, П. Ванченком — автор вишневих усмішок тепер активно й плідно виступає в літературі. Він гостро висміює віджиле, чуже й вороже народові і пристрасно та послідовно підтримує паростки нового на виробництві, в побуті, культурі, в духовному бутті радянської людини, свого сучасника.

У 1934р. видатний радянський гуморист був незаконно репресований і зміг повернутись до літературної праці лише в 1944р. Першим твором, що знаменував повернення письменника до літературної праці, стала “Зенітка”,

опублікована в газеті “Радянська Україна”, 26 лютого 1944р., — вона обійшла всі фронти, часто читалася по радіо, викликаючи теплу усмішку в бійців і трудівників тилу та додаючи їм віри в близьку перемогу над ворогом.

Як і раніше, О. Вишня всім серцем сприймає турботи і клопоти народні — економічні, політичні, морально-виховні, культурно-мистецькі, що сповна засвідчують збірка його політичних фейлетонів і памфлетів “Самостійна дірка” (1945), книжки усмішок “Зенітка” (1947), “Весна-красна” (1949), “Мудрість колгоспна” (1952), “А народ воювати не хоче” (1953), “Великі ростіть!” (1955), “Нещасне кохання” (1956) та інші. Гуморист працює над перекладами творів російської та світової класики — М. Гоголя, А. Чехова, О. Сухово-Кобиліна, Марка Твена, О’Генрі, Б. Нушича, Я. Гашека, Я. Неруди, російських радянських письменників.

О. Вишня провадив і велику громадську роботу. Він брав участь у діяльності літературних об’єднань “Плуг” і “Гарт”, в організації та редагуванні, разом з В. Блакитним, перших двох номерів журналу “Червоний перець” (1922) і продовжив працю в цьому журналі, коли 1927р. було поновлено його вихід.

Відома робота Остапа Вишні в оргкомітеті Спілки радянських письменників України та у Всесоюзному оргкомітеті, що здійснювали підготовку до створення республіканської та союзної письменницьких організацій. Після Великої Вітчизняної війни О. Вишня — член редколегії журналу “Перець” і один з найактивніших його співробітників, член правління Спілки письменників України, інших громадських організацій республіки, учасник численних зустрічей з читачами.

До останніх днів життя (помер Остап Вишня 28 вересня 1956р.) він віддавав талант і натхнення боротьбі за втілення в життя ленінських, комуністичних ідеалів.

Заняття №

Тема. Микола Куліш. Життєвий шлях та літературна творчість. Комедія «Мина Мазайло»

Микола Куліш

(18 грудня 1892 — 3 листопада 1937)

Іван Тобілевич створив класичну драму народного театру, Леся Українка — класичну європеїзовану українську драму. Микола Куліш був творцем модерної драми українського революційного відродження. Три з чотирьох шедеврів Куліша — “Народній Малахій” (1928), “Мина Мазайло” (1929), “Маклена Граса” (1933) — послужили драматургічним матеріалом для вершинних режисерських творів Леся Курбаса і його театру “Березіль”, що вивели український театр на рівень ліпших сучасних театрів світу. Четверта неперевершена драма Куліша “Патетична соната” (1930) з величезною

втратою для Курбаса, “Березоля” і всього українського театру була заборонена. Чого не можна на Україні — те дозволено в Росії: відомий керівник Московського Камерного театру Таїров ставив у російському перекладі “Патетичну сонату” в Москві, де вона йшла з аншлагами від 19 грудня 1931 по 24 березня 1932 і здобула Кулішеві від фахової критики славу найбільшого в СРСР драматурга. За десять років драматургічної праці Куліш написав 14 п'єс — всі вони були по черзі заборонені; з 1956 — 57 року з них “реабілітовано” в СРСР дві початківські п'єси Куліша — “97” (1924) і “Комуна в степах” (1925). Біля половини всіх п'єс Куліша вважається поки що загубленими.

Микола Куліш належить до “командної” верхівки мистців Розстріляного Відродження — поруч із Тичиною, Хвильовим, Рильським, Довженком і Курбасом. Їх одноліток — він дебютував дещо пізніше, разом із молодшою на 10 — 15 років групою нових могутніх талантів, на чолі з Бажаном і Яновським. Тому, як і ті молодші, мав дуже короткі терміни для творчого самовияву: це роки 1926 — 33, коли настала друга і остання — критична фаза відродження. Вже в перші роки цієї другої фази були подавлені неоклясики, Вапліте, Марс, Академія Наук, а потім почався і геноцид над українським населенням. Щоб у цей час дати театральні шедеври, повносили духом і протестом молодого відродження, Куліш і його театральний учитель і побратим Курбас мусили були йти в останні контратаки на вірну смерть, яка й спіткала їх на північній російській каторзі.

Микола Куліш був франківський “цілий чоловік”. Характер його творів і характер його особистості, життя і долі неподільні. Він родився 6 грудня 1892 в селі Чаплине Дніпровського повіту (центр Олешки) на Херсонщині. Суворі іспити степового дитинства — найми з восьми років, злидні селянської родини (батько Гурій — наймитував), рання смерть спрацьованої матері, життя в сирітському будинку — не перешкодили упертому і виключно здібному й охочому до науки хлопцеві закінчити сільську школу в Чаплиному (1901 — 1905) і вищу початкову школу (1905 — 1909) та приватну гімназію (1909 — 1913) в Олешках. Від 1905 до 1922 Олешки над низовим Дніпром були його рідним містом, давши йому добре знання українського провінційного міщанства. Він з дитинства не проминав ні одної шкільної бібліотеки чи іншої нагоди прочитати книжку і вже в 14 років залюбки розмовляв із дорослими на теми світової літератури (Мольєр, Шекспір, Достоевський...), а своїми сатиричними віршами і редагуванням учнівських журналів та аматорськими виставами звернув увагу вчителів на свою мистецьку обдарованість. 1914 року, маючи добру клясичну середню освіту, Куліш вступає на історико-філологічний факультет Одеського університету.

Перша світова війна перевернула його далекосяжні освітні пляни, і він, закінчивши школу, два роки (від осені 1915 до осені 1917) воює на протинімецьких фронтах коло Вільно, на Волині, в Галичині. Куліш був лицар і в любові, і у війні. Мобілізований в Одесі до війська, він, ризикуючи карою за дезертирство, вирвався до Олешок попрощатися і заручитися із

своєю дівчиною Антоніною, зумів, будучи вже на західньому фронті, одружитися з нею і мав до кінця війни дочку Олю і сина Володимира. Це анітрохи не перешкодило йому бути першорядним вояком. Працюючи в штабі, Куліш, мавши рангу штабс-капітана, добровільно пішов у бої на передову позицію, був двічі ранений (одного разу гарматним вибухом його викинуло на передок гармати). У вільні години писав сатиричні вірші, а також одноактові п'єски для солдатського драмгуртка. Був він улюбленцем свого полку, який на початку революції 1917 вибрав його депутатом на військовий з'їзд Західного фронту, що тривав у Луцькому цілий місяць.

Добравшись восени 1917 року до родини в Олешки, Куліш з головою поринув у кипучу працю і боротьбу, у той “світлоярливий патос” визволення і державного та культурного відродження нації, що його він пізніше відтворив у “Патетичній сонаті”. Кулішів характер химерно поєднував у собі найретельніший практицизм і найпоетичніший патос. Він організував у Дніпровському повіті масове культурно-політичне українське товариство “Просвіта”, став його головою; водночас його обрали на голову міської управи. Щоб дати заробіток і товари населенню, Куліш скасував непомірне велику царську тюрму в Олешках, почавши перебудовувати її на майстерні. Німецька окупація, ліквідуючи органи української республіканської влади, посадила Куліша в ту саму олешківську тюрму на сім місяців. Українське повстання визволило Куліша, і знову він став на чолі міської управи Олешок.

На порозі 1919 року від моря почали наближатися до Олешок антанто-денікінські десанти, стріляючи і вішаючи по дорозі причетних до української революції і влади. Куліш пристав до тих, що не послухали наказу Директорії відступати і здавати Антанті міста без бою. Він організував у Херсоні 1500 олешківських утікачів у “Перший Український Дніпровський Полк”, що вкрив себе славою в боях з напасниками. Нам не відомо, чи полк Куліша формально належав до військ Григор'єва-Тютюнника, що скинули в море десанти Антанти, але фактично це мусіло бути так. До речі, Юрій Яновський, пізніше близький приятель Куліша, описав полк Куліша у своїх “Вершниках” під іменем “олешківського батальйону Шведа”, а самого Куліша під іменем Данила Чабана, що його названо “майбутнім письменником”. З цензурних міркувань (“Вершники” появились 1935 року, коли Куліш сидів на Соловецькій каторзі) Яновський називає “олешківський батальйон” Куліша більшовицьким (порівняй “Спогади про Куліша” його дружини Антоніни Куліш, вміщені разом із драматичною трилогією Куліша і його листами в книжці: Микола Куліш, ТВОРИ, Нью-Йорк, УВАН, 1955, стор. 365 — 433). Можливо (хоч даних про це не маємо), в той час Куліш був зв'язаний з боротьбистами, що мали тоді вплив у тому районі і в тих подіях.

Влітку 1919 року, під час другого наступу Денікіна, Куліш разом із червоною армією з боями відступає на північ України, але, не бажаючи опинитись на еміграції в Росії, іде в денікінське запілля. Потрапляє під розстріл, хворіє тифом, нарешті добирається до рідних Олешок, заставши там уже більшовицьку владу.

В Олешках Куліш працює (аж до переїзду в Одесу 1922) інспектором народної освіти, закладаючи українські школи, дитячі притулки і садки та склавши власний український буквар “Первинка”. В той час органи ЧК посадили його знову у ту ж таки олешківську (потім перевели в херсонську) тюрму. З-під розстрілу Куліша врятував олешківський виконком, що взяв на поруки знаного і любленого в Олешках Куліша. 1922 року олешківська організація КП(б)У приймає Куліша в члени партії за його заслуги в ділянці народної освіти.

Куліш був свідком страшного голоду в степовій Україні 1921 року, який навів йому тему його першої драми “97”, що її він закінчив уже в Одесі. Від 1924 року “97” ставилась у Харкові та інших містах України, а пізніше і в інших республіках СРСР, створивши Кулішеві репутацію “основоположника української радянської драми”. 1925 року з таким само успіхом пішла в театрах України та інших республік друга драма Куліша “Комуна в степах”. Обидві п'єси мали пропагандивний характер, стиль їх був натуралістично-побутовий, і хоч в них видно було іскри справжнього таланту, та все ж вони не віщували ясно в Куліші майбутнього великого драматурга. На них позначилась тодішня відірваність Куліша від мистецьких центрів Харкова і Києва, незнайомство з модерним мистецьким рухом, що для нового життя шукав нових естетичних засобів.

Попрацювавши інспектором одеської облнаросвіти (1922 — 25), Куліш, за порадою наркома освіти Олександра Шумського, переселяється до Харкова на посаду шкільного інспектора Наркомосвіти УРСР. Він об'їжджає всю Україну, пізнавши нові колоніальні злидні і прагнення українського села.

Переїзд до Харкова і знайомство та дружба Куліша із Хвильовим, Тичиною, Лесем Курбасом та його театром “Березіль” вчинили справжню революцію у творчості Куліша. Першого ж року життя в Харкові (1925 — 26) Куліш закінчує три п'єси, які одразу перекинули місток від побутового натуралізму його двох перших п'єс до тодішнього харківського неоромантизму. Це драма “Зона”, інтермедія “Хулій Хуліна” та комедія “Так згинув Гуска”. В них виявився комедійний талант Куліша, шукання нових форм драми і гостра та незалежна суспільно-критична думка. Ці високі мистецькі й суспільні якості зразу відчула цензура, не дозволивши до вистав ні одної із трьох п'єс.

Якраз у той час Сталін оголосив похід проти Шумського. Хвильового і ВАПЛІТЕ, даючи ясно зрозуміти, що політика “українізації” повинна провадити не до культурної, а тим більше політичної суверенності України, а всього лиш до формальної “українізації” і закріплення рабського малоросійства. Куліш, і як українець і як комуніст, ненавидячи таку імперіялістично-реставраторську політику Москви, кинув всі свої сили на боротьбу з нею. Як діяч, він став у листопаді 1926 року президентом ВАПЛІТЕ, змінивши її лідерів Хвильового, Ялового і Досвітнього, що політично були вже “битою картою”, як битою буває в атаці перша передова лава. Аж до примусової ліквідації ВАПЛІТЕ 14 січня 1928 Куліш, запеклий у

боротьбі, обороняв ВАПЛІТЕ і об'єднаних у ній ліпших українських письменників.

Огірчений нахабними діями російських імперіял-шовіністів з ЦК ВКП(б) і розгромом ВАПЛІТЕ, Куліш передумав і переоцінив увесь шлях української революції, українсько-російських взаємин, зокрема шлях українських комуністів та свій власний. З другого боку, він поглиблював свої студії з історії світового театру й драми. Готувався до основного діла свого життя, яким і стали “Народний Малахій”, “Мина Мазайло” та “Патетична соната” — трилогія блискучої духової перемоги над месіянізмом російського “світового поліця”.

Одним ударом “Народного Малахія”, що пішов у “Березолі” 1928 року, була скинута гора російського пропагандивного сміття — був зірваний пластир індульгенції “комунізму” — і розкрились глибокі рани й проблеми згвалтованого життя і відродження. Яким чином? Провінційний поштовий чиновник Малахій Стаканчик, почувши комуністичний гімн “Інтернаціонал”, мов у пустелі міраж, раптом побачив “даль голубого соціалізму” і збожеволів на контрасті між цією “голубою мрією” і її радянським втіленням. Негайно усунути цей розрив між дійсністю і “голубою даллю соціалізму”! Розірвавши навіки з родиною і рідним містечком, Малахій несе в столицю до Раднаркому УРСР проект “негайної реформи людини”, також української людини, також цілої “рабської” України, яку він готовий “оновити або вбити!”, бо в ній нема ні соціалізму, ні самостійності. В уряді УРСР, на площах Харкова, в домі проституції, у божевільні — з легкою відвагою шизофреніка Малахій прилюдно гукає:

“Нарости ростуть на прекрасній конституції: тюрми, божевільні, шинки”; “проповідують і пишуть — нема нічого поза клясами, а я скажу — ось позаклясова солідарність злих”; (до робітників на заводі) “невже і гегемонів загорожено мурами та ще якими?.. що різнить вас з тими, що сидять по бупрах та божевільнях?”; (до російського вельможі в уряді УРСР) “кажіть руською мовою, не гвалтуйте української... Питаю: навіщо українізують чужих? Хіба, щоб погонич скидався на українця і не помітно було, як їдять удвічі більше кальорій?”; “ще зречено було в староіндійських Рид-Вегах: не вдар жєнщини навіть квіткою, а ви що зробили?”

До Малахія було трудно пришити контрреволюцію, бо ж він фанатичний комуніст-ленінець і прихильник Москви — нової Мекки: стару селянку Агапію, що все життя шукає і питає шляху до гробу Господнього в Єрусалим, Малахій завертає до “нового Єрусалиму”, “до Ленінового мавзолею... до нової Мекки — Москви”. Цей новітній Дон-Кіхот, повний лицарської самопожертви і спраги виправити зло, безжально переступає навіть через труп своєї прекрасної доні Любуні, яка, рятуючи батька, дійшла до проституції і самогубства і лежить ось під його ногами, поки він, “всесвітній пастух”, виводить свою божевільну мелодію про “голубу мрію соціалізму”, побитий і опльований навіть тими, кого він недавно захоплював своєю “негайною реформою людини” та України. Чи не бринить у цьому багатозначному універсальному образі Малахія також щось і з характеру та

долі українського комунізму, що, з одного боку, хотів оновити і звільнити Україну, а, з другого боку, орієнтував українську селянку Агапію на мавзолей Леніна у новому Єрусалимі? З цього боку “Народний Малахій” Куліша, українського комуніста, був відповіддю на десятилітню політику комуністичної Москви супроти України, а водночас прощанням із “ною Меккою” та з власним “учора”. Та було це водночас і прощання з українським архаїчним містечковим “учора”, що його захищає Малахій Кум, думаючи животом. Бо коли (користуємось поняттями історіософа Тойнбі) Малахій репрезентує футуристичний спосіб загибелі культури (зашвидкий рух, стрибок уперед), то Кум — анахроністичний (відсутність всякого руху вперед).

“Народний Малахій” у поставі Курбаса справив на глядача потрясаюче враження. Нове експресіоністично-романтично-бароккове охоплення в одному образі Малахія антитетичних явищ доби, заворожлива фльоуресценція Кулішевого слова, ритм, настрій, що поєднав найбільш трагічне з найбільш комічним, безумна відвага автора, якого чей же не міг захистити прозорий щит божевілля головного героя, — все захоплювало глядача і лякало начальство. Тричі корегували Куліш і Курбас п'єсу та виставу на вимогу влади, але вони не могли переробити духово-мистецьку бомбу на московський кисіль. П'єса була заборонена назавжди десь на порозі 1930 року.

Тим часом Курбас уже приготував до вистави новий шедевр Куліша — політичну комедію “Мина Мазайло” — нищівна комедія-сатира на: 1) малороса (мінєє своє українське прізвище на російське Мазенін задля успіху у службовій кар'єрі); 2) на російський великодержавний шовінізм (тьотя Мотя Разторгуєва із Курська патронує русифікацію Мазайла); 3) на анахронічний український націоналізм уенерівського типу (дядько Тарас із Києва); 4) на духовий інфантилізм індоктринованої комсомольської молоді.

Лицемірство московської політики “українізації” України Куліш показує крізь призму ділових персонажів п'єси: 1) Малорос-кар'єрист Мазайло: “Серцем передчуваю, що українізація — це спосіб робити з мене провінціяла, другосортного службовця і не давати мені ходу на вищі посади”. 2) Дядько Тарас: “Їхня українізація — це спосіб виявити усіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було... Попереджаю!” 3) Мокій (син Мазайла, гордий із свого українського прізвища і патріот українізовуваної УРСР): “Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів одних лише селян українців, хто?” 4) Тьотя Мотя із Курська: “Та в ДНЯХ ТУРБІНИХ (антиукраїнська п'єса Булгакова, що йшла тоді в МХАТ-і у Москві) Альоша, ти знаєш, як про українізацію сказав: все це туман, чорний туман, каже, і все минеться. І я вірю, що все оце минеться. Зостанеться єдина, неподільна...” Мокій: “Що-о?” Тьотя Мотя: “СРСР”...

Тут усі чотири супротивні собі персонажі “склалися” своїми почуваннями на об'єктивну правду, а наївний молодий Мокій у негативній формі несвідомо спорокував страшний факт винищення мільйонів українських селян, що стався вже через три роки після прем'єри “Мини Мазайла”.

“Мина Мазайло” — клясичний зразок політичної комедії “дискусійного” жанру. Діалоги, репліки діють (як каже одна Кулішева ремарка в п'єсі), “мов шаблі”. Багатство специфікованої за персонажами мови надзвичайне. Багатогранне Кулішеве слово раз у раз розривається, мов бомба, зрушуючи дію на сцені і регіт на залі. Персонажі схоплені в таких найсуттєвіших і оголених їх рисах, що цілий ряд типів остався в пам'яті глядача, немов маски старого вертепного українського театру чи *commedia dell'arte*. Як завше, Куліш виявив тут себе також майстром гротеску і пародії (напр., пародія на радянський тип дискусії в третій дії п'єси).

Ціле щастя, що Микола Хвильовий устиг видрукувати в своєму “Літературному Ярмарку” “Мину Мазайла” (книга 6 за травень 1929) і “Народного Малахія” (книга 9 за серпень 1929). Обидва-бо ліпші твори Куліша були назавше заборонені ще з початку 1930 року, після того, як провалилась спроба партії змусити Куліша і Курбаса до ідейної капітуляції на театральному диспуті в Харкові 1929 року.

Той диспут був важливою подією. В лице партійним емісарам Москви Курбас, Хвильовий і Куліш заявили, що справжній мистець ні перед якою силою не поступиться своїм мистецьким суверенітетом. Хвильовий заявив, що п'єси Куліша можна рівняти до “Ревізора” і що вони, виставлені Курбасом у “Березолі”, уже створили епоху і в театрі, і в житті. Куліш запекло боронив Курбаса, назвавши його геніяльним режисером. Він осудив радянських письменників, що вони задля кар'єри і власної безпеки бояться чіпати національну проблему. “І коли мені Рабічев закидав, що я, так би мовити, прикипів до цієї проблеми, то на це дозвольте мені відповісти так: я, як член партії і громадянин, не можу обійти цієї проблеми і не хочу розв'язувати її в білих рукавичках. Навіть і в подальших своїх п'єсах (а я їх писав і писатиму за певним тематичним пляном) я все одно буду відбивати й освітлювати національну проблему. Рекомендую і вам” (див. газетний звіт з диспуту “Шляхи розвитку українського театру”, ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО, Харків, за 22 червня 1929).

Та після цього Москва не допустила на українську сцену вже ні одної п'єси Куліша на національні теми, тим часом як московська публіка, включно з генеральним секретарем ЦК ВКП(б), захлиналася у МХАТ-і на виставах п'єси Булгакова “Дні Турбіних”, що була сповнена тугою за реставрацією російської імперії, зоологічною ненавистю до українців і державного та культурного відродження України в революції 1917 року. Відповідаючи на протести з національних республік, Сталін писав 2 лютого 1929: “Что касается собственно пьесы ДНИ ТУРБИНЫХ, то она не так уж плоха, ибо она дает больше пользы, чем вреда” (Сталин, СОЧИНЕНИЯ, т. II, 1949, стор. 328). Під час прийому у Сталіна українських письменників на початку 1929 року Куліш сміливо звернув увагу Сталіна на суперечність між заборонаю українських творів з національними ухилами і вільною російською шовіністичною пропагандою в “Днях Турбіних” із сцени найбільшого театру Росії. Сталін відповів: “А чи є в п'єсі Булгакова хоч капля корисного? Є. Так і за це спасибі”. Такої “каплі корисного” Сталін не хотів бачити у п'єсах

Куліша, ані в інших заборонених творах найліпших українських письменників.

У відповідь на цю політику диктатора і на “Дні Турбіних” Куліш написав “Патетичну сонату”, матеріалом для якої послужили ті самі події української революції 1917 — 19, що їх використав і Булгаков. Побудована в ритмі, архітектоніці і в супроводі одноіменної сонати Бетховена, ця п'єса справедливо дістала у критиків назву драматичної поеми. Її формально прозова, а суттю поетична мова доведена до криштальної чистоти музики, до гострого блиску шаблі. Ремарки автора — не ремарки, а ніби могутні поетичні мініатюри із Тичининих “Замість сонетів і октав”. Фази драматургічної дії своїм духом відповідають історичним фазам української революції, а дійові персонажі, схоплені в їх найглибшій суті, віддзеркалюють основні діючі соціальні сили відродження та його ворогів. За головним образом Марини чуються самостійники і повстанці; за її батьком Ступай-Ступаненком — старша, а за поетом Ільком Югою — молодша українська інтелігенція, що вагається між самостійниками і соціалізмом та більшовиками; за більшовиком Лукою — та частина міської бідноти, що схильна слухати “товариша із Петербургу”. Окремо стоїть старий російський генерал у відставці Пероцький та його сини білогвардійські офіцери Андре і Жорж, за якими — російське міщанство і вся стара монархічна Росія. І все це Куліш умістив, мов у скриньці старого українського вертепного театру, на поверхах одного будинку, з якого ніби знято фасадну стіну. Усе в паралельних і перехресних діях, монологів, діалогів і в справжніх кривавих боях — розбігається, то знов переплітається і зливається, мов суперечні теми одної могутньої сонати.

4 березня 1932 в газеті “Правда” появилася погромницька стаття “О ПАТЕТИЧЕСКОЙ СОНАТЕ Кулиша”, підписана “Украинцем”, але написана, як тоді говорили в Москві, Лазарем Кагановичем. Наслідком цієї статті, що охрестила п'єсу Куліша “фашистською”, а прихильним до неї театральним критикам погрозила за втрату “більшовицької пильності”, “Патетична соната” була знята з репертуару театру Таїрова, а також театрів у Ленінграді, Іркутську, Баку, де вона теж виставлялась.

Це вже був 1932 рік — початок організованого Москвою масового голоду на Україні. Десь, може, на початку 1933 року зацькований пресою Куліш поїхав на села і, зокрема, до рідного з дитинства Чаплиного. Він на власні очі побачив, як оті його незаможники і радянські патріоти Копистки, що в його першій п'єсі “97” так стійко поборювали стихійну голодову катастрофу, тепер мруть, як мухи, від організованої радянською владою ГОЛОДОВОЇ катастрофи. Куліш повернувся з села до Харкова душевно хворий — кілька днів у себе в хаті кричав, стогнав, був як божевільний. Якраз у той час, 13 травня 1933, сталось самогубство Хвильового, про якого Куліш казав: “Це наш надхненник. Він перший відкрив нам очі на Україну”. Реакція Куліша на загибель друга була несамоविта. Всю ніч стояв Куліш коло мертвого побратима, а коли вже на цвинтарі труну опускали в яму — кинувся на коліна до труни з криком: “Сонце моє!” Після похорон чорна тоска огорнула

Куліша так, що дружина, боячись, щоб він не вчинив собі чого, заховала його револьвери. Помітивши це, Куліш сказав: “Будь спокійна, я не зроблю того, що зробив Хвильовий. Я знайду в собі сили і буду боротись до кінця” (Антоніна Куліш. “Спогади про Куліша”, стор. 415 — 419).

І дійсно, Кулішеві ще восени 1933 року вдалося разом з Курбасом виставити в “Березолі” його нову п'єсу “Маклена Граса”, писану ним 1932 — 33 року. Щоб це могло статися, Куліш оминув українські теми, помістивши дію п'єси в Польщі на тлі економічної кризи. Пружиною дії є збанкрутований біржовий маклер Зброжек з його демонською пристрастю грача, який пускає в гру не тільки чужу, а й власну смерть, щоб здобути посмертну страхову премію. Десятилітня дівчинка — жебрачка Маклена, — щоб рятувати свого батька — робітника — від голодної смерти, приймає пропозицію Зброжека вбити його за невеличку плату. На тлі гри демона і трагедії янгола, що мусить убити, виростає образ пропащого поета Падури, що спить у собачій будці і грає на окарині — глиняному інструменту — про самотню закинену в світі душу — в порожню ніч, на холодний місяць.

Політбюро ЦК КП(б)У і верхівка НКВД, в супроводі сотні озброєної охорони, на спеціально тільки для них влаштованому перегляді вистави могли мати враження, що п'єса є не про Польщу, а Україну, що демонський збанкрутований грач — це вони самі, Маклена — український народ, поет Падура — сам Куліш, а п'єса задумана і виставлена як лебедина пісня великого драматурга великого театру.

Так воно чи ні, а “Маклена Граса” після сьомої вистави спеціальною ухвалою ЦК партії була заборонена, “Березіль” ліквідований, Курбас, а потім і Куліш заарештовані і заслані на північну російську каторгу як “вороги народу”.

“Маклена Граса” — остання відома публіці п'єса Куліша, що продовжувала його шлях угору по верховинах драматургічної творчості. Крім того, він написав ще комедію “Закут” (1929), драму “Прощай, село” (1930 — 32), “Діялоги” (193?), “Вічний бунт” (1934) і “Так” (1934). Ні одна з них не була допущена ні до вистав, ні до друку, а рукописи їх, як інших п'єс Куліша, загинули під час війни. Останні дві драми Куліш писав уже після арешту Курбаса і розгрому “Березоля”, викинутий з партії, буквально самотній, без заробітку, зате під постійним доглядом шпигунів НКВД, що ходили явно за ним слідом.

3 грудня 1934 Куліш був арештований по дорозі на похорони свого друга Івана Дніпровського (автора драми “Яблуневий полон”, помер від сухот). Йому інкримінували приналежність до неіснуючого “Всеукраїнського боротьбистського терористичного центру”, він підписався під усіма запропонованими слідчим “злочинами”, одержав 10 років далеких концтаборів і був відправлений на Соловки, де сидів у темниці без права працювати на вільному повітрі і користатись шпиталем (був тяжко хворий). Писав повні любові і турбот листи до родини (вміщені разом з іншими листами Куліша у згаданому вище нью-йоркському виданні його творів). Його родину брутально викинули із помешкання, так що дружина і двоє

дітей кілька днів жили і спали буквально на вулиці. Піяніно Кулішевої доньки Олі, на якому вона грала йому “Патетичну сонату”, коли він писав однойменну п'єсу, було від неї забране — як у Марини — героїні тієї п'єси. Останній лист Куліша до родини мав дату 15 червня 1937 року. Із Соловків його вивезли етапом десь на переломі 1937 — 38 року, коли такі етапи означали вивіз на розстріл. На всі запити Кулішевої дружини відповідні вищі установи в Москві відповідали — “не знаємо”.

Куліш увійде в історію української літератури і театру як творець небарокової драми. Генеза його стилю дуже складна. Українська традиція для Куліша часів його “97” і “Комун в степах” не сягала далі Тобілевича. Але опісля він засвоїв собі традицію українського вертепу і скарби драматичних поем Лесі Українки (вплив останньої злегка помітний на “Патетичній сонаті”). Куліш ріс у мистецькій атмосфері творчості Павла Тичини, Миколи Хвильового і Леся Курбаса та його театру “Березіль”. Вони ж нашттовхнули його на вивчення європейської і світової драми — від найновішої експресіоністичної — до найдавнішої — східної. Суверенний мистець — Куліш не знав “чужеядія” — нічого не копіював чужого. В пролозі директора театру до інтермедії “Хулій Хуліна” Куліш пише, що автор ніяк не міг укластися в рамки античної, Шекспірової чи Мольєрової драми, бо матеріал і дух часу такий великий і своєрідний, що “ніяк його туди не вбгаєш”.

Світова традиція Куліша іде вглиб від сучасного йому експресіонізму (порив від серця до космосу, від факту — до суті явища, чорторій пристрастей) через імпресіоністичну драму (система розірваних сцен, ліризм, ритмізація прози, піднесення ремарок до поетичного рівня, прихований психологічний підтекст) і далі через драму романтичну (самовбивча іронія Гофмана, патетично-витончений діалог Мюссе, синкретизм антитетичних елементів у Гюго). Але найбільш близька була Кулішеві барокова драма Л'юпе де Вега, Сервантеса, Шекспіра — саме їхнім радісним світлим світовідчуженням та органічним поєднанням одвічних антитез: трагічного і комічного, “красивого” і “потворного”, індивідуалізму і сильно розвиненого соціально-політичного інстинкту, гумору і патетики, яскравого національного патріотизму і світового міжнародного універсалізму. Кулішеві, як майстрові політичної злободенної комедії, безумовно імпонували злободенні сатири Арістофана, що їх саме в час Куліша перекладено було на українську мову. Велика музично-ритмічна стихія Кулішевих п'єс дала Курбасові можливість зливати у виставах в одне гармонійне ціле слово, музику і рух з силою, що нагадує стародавню драму Індії, Китаю і Японії.

На такій глибокій і широкій базі Куліш будував свій власний стиль, у якому українські національні первні реалізуються так повно, могутньо, що набувають загальнолюдського звучання. Куліш досконало знав і відчував український світ, його дух і найглибші традиції. А вже щодо України сучасної, то ліпшого знавця, ніж Микола Куліш, мабуть, не було серед письменників. Те саме можна сказати про українську мову, яку він знав досконало, та ніколи не переставав її вивчати. Був він досить начитаний у

ділянці філософії. Микола Куліш — один із найбільших у блискучій плеяді романтиків вітаїзму. Було в ньому щось од “бароккової людини” (про неї ми згадували в літературних сильветах Бажана і Хвильового), що відродилась своєрідно на Україні 1917 — 33 років. Поринути в твори Куліша — це значить поринути в український національний світ на всю його глибину і ширину. А що Куліш не був ніколи засліплений своєю безмежною любов'ю до України й української людини і викрив її найтрагічніші суперечності і слабості, то шлях через його український світ раз у раз виводить нас на вершини, з яких видно людство і вічність.

В змаганні України з комуністичною Росією за духову суверенність і власний свій духовий шлях Микола Куліш являє блискучу перемогу. От чому фізичне знищення Куліша супроводжувалось знищенням його драматургічної спадщини. Із 14 його п'єс Москва поки що дозволила користуватись тільки двома першими, ще учнівськими його драмами. Хвильовий урятував бодай “поправлені” для цензури “Народний Малахій” і “Мина Мазайло”, видрукувавши їх у “Літературному Ярмаркові”. Святослав Гординський урятував і вможливив для доступу читача “Патетичну сонату”, видрукувавши її в “Українському видавництві” (Краків-Львів, 1943, 62 стор.), і то за найціннішим першим текстом її, що був поданий Кулішем “Березолеві”, а не за текстом, що був змінений цензурою в час постави п'єси Таїровим у Москві. Правда, німецька цензура викинула із львівського видання дві сцени, в тому числі й сцену мітингу під проводом “товариша із Петербургу”. За це тепер нападає Москва на Гординського і на Українську Вільну Академію в США, що перевидала три шедеври Куліша разом із спогадами його дружини. Примірники п'єс Куліша, що тимчасово були доступні Гординському, загубились під час війни. Чи не ліпшою відповіддю “націоналістичним фальсифікаторам”, що врятували три ліпші п'єси Куліша, було б повне нефальшоване видання у Києві всіх його п'єс.

Комедію М. Куліша «Мина Мазайло» часто називають філологічною п'єсою. Свого часу, наприкінці 20-х років ХХ століття, вона з великим успіхом йшла на українській сцені. Але 1930 року, коли українізацію було згорнуто, п'єсу одразу заборонили. Однак серед читаючої публіки вона викликала досить гостру дискусію, оскільки вже за своїм характером вона є суто дискусійним твором. Так, герої комедії весь час дискутують про проблеми мови, намагаючись обрати для себе шлях у житті і, зокрема, правильне родинне прізвище. Отже, за допомогою різних героїв драматург висловлює різні позиції обивателів стосовно проблеми українізації.

Специфіка комедії полягає в тому, що жодного з її персонажів не можна сприймати серйозно, всі вони викликають лише сміх, навіть наївний Мокій з його захопленням усім українським. Таким чином досить трагічна ситуація, у яку потрапила українська культура на початку ХХ століття, розкривається крізь призму смішного, що надає твору ще більшою гостроти. Адже сміючись глядач очищується і може критично поглянути не лише на інших, але й на себе.

За допомогою різних ситуацій, у які потрапляють його персонажі, Микола Куліш досить гостро критикує тогочасне українське суспільство. Так ми бачимо перед собою абсолютно безпринципного та позбавленого будь-якої національної гордості Мину Мазайла, який задля чиновницької кар'єри готовий зрадити свої національні корені, змінити прізвище. Старому Міні здається, що його українське прізвище заважає йому просуватися по службових сходинках, але він не замислюється про те, а чи гідний він за своїми власними якостями займати якісь службові посади. Однак вирішивши змінити прізвище, Мазайло боїться бути покараним за це: «Ще як підходив до загсу — думалось: а що як там сидить не службовець, а українець? Почує, що міняю, так би мовити, його українське — і зноровиться. На зло тобі зноровиться. І навпаки думалось: а що, як сидить такий, що не тільки прізвище, всю Україну змінив би? А що, чк такий, що йому до твого прізвища — до себе він байдужий підчас служби, себто сидить, нічого не бачить і себе не поміча? А що, як тикий, думалось, що почне з діда-прадіда?». Отже, Мазайло не має навіть своєї власної думки, чіткої позиції в житті, орієнтується тільки на загальну ідеологічну моду. А з яким пієтетом він розповідає про відвідування установи: «Хтось одвів мене до дверей. Все — як V тумані. Не знаю, де я, чого прийшов. Серця вже не чую. І раптом шию тьох! — перед очима якесь писане оповіщення... Немов не я, немов хтось інший за мене чита — (серце!). Список осіб, що міняють своє прізвище. Минько Панас на Мінервина Павла. Читаю, не розумію. Вайнштейн Шмуель-Калман-Беркович на Вершиних Самійла Миколайовича — читаю; Засядь-Вовк на Волкова, читаю. Ісидір Срайба на Алмазова, і тут все прояснилось. Я зрозумів, де я і чого прийшов, повернувся назад...». Мазайло захоплений тим, що люди зраджують своїх предків і міняють свої родові прізвища! Тож недарма його було покарано звільненням з посади. Виходить, людина завжди повинна мати свої власні переконання, щоб не потрапити в халепу.

Зовсім негідно поводить себе дочка Мيني, Рина, яка намагається вплинути на свого брата й відвернути його від усього українського, закохавши його у свою подругу Улю. Але як же прикро вражена Рина, коли все виходить навпаки: Уля захоплюється українською мовою і зовсім змінюється під впливом Мокія! Рина навчає подругу, як справити враження на брата, і досить зневажливо говорить: «От на... От що, Улюню! Ти котись зараз просто до нього в кімнату, розумієш? Бо тут він покаже тільки афішу, а там у нього словники, книжки, Хвильові всякі, Тичини. Хоч до вечора розпитуйся, залюбки відповідатиме. Побачиш яку книжку — і питай. Побачиш там Хвильового і питай, а тоді в кіно. Ну, а там ти вже сама знаєш, як і що. Іди! Дай я тебе перехрещу!» Слова Рини «Хвильові всякі, Тичини» показують її повну бездуховність, байдужість до здобутків не тільки української, але й будь-якої культури.

Уля, будучи схожою на свою подругу, під впливом Мокія захоплюється українською книжкою, українським словом, вона переконує свою подругу: «І знаєш, «дружина» — це краще, як «жінка» або «супруга», бо «жінка» — то означає «рождающая», «супруга» ж по-українському — «пара волів», а

«дружина»... Ось послухай: рекомендую — моя дружина, або: моя ти дружинонько.» В уста Улі драматург вкладає найкрасивіші та найласкавіші українські слова, демонструючи, що людина, обізнана з українською мовою, не може її не полюбити.

Здавалось би, позиція Мокія є в творі позитивною, але смішно те, що він сприймає все українське занадто гіперболізовано, намагаючись, наприклад, подвоїти «українськість» свого прізвища: «Мазайло-Квач, Улю! Це ж таке оригінальне, демократичне, живе прізвище. Це ж зовсім не те, як якесь заяложене, солодко-міщанське: Аренський, Ленський, Юрій Милославський... Взагалі українські прізвища оригінальні, змістовні, колоритні... Рубенівські — от! Убий-вовк, наприклад, Стокоз, Семиволос, Загнибога. Загнибога! Прекрасне прізвище, Улю! Антирелігійне! Це ж не те, що Богоявленський, Архангельський, Спасов. А німецькі хіба не такі, як українські: Вассерман — вода-чоловік, Вольф — вовк.» Але Мокій виступає в комедії досить наївним, він не може зрозуміти глибини політики українізації, сприймає її поверхово.

Досить сатирично зображує драматург «русифікованих» обивателів з Харкова, для яких «прілічнес бить ізнасілованной, нежелі українізованной», як говорить тьотя Мотя. Представниця «великої культури» заявляє навіть: «Та ще й по-українському. Всі козаки говорили по-руському. Донські. Кубанські, запорозькі. Тарас Бульба, наприклад... Тарас Бульба, Остап і Андрій — і я не знаю, як дозволив наш харківський Наркомос виступати їм і співати по-українському, та ще й де?.. У городській опері. Сто... Сто ж просто безобразіє!». Отже, вона вважає, що українська мова — це непристойність, вона не варта культурного товариства.

Не кращим виглядає і занадто реакційний у своїх поглядах дядько Тарас, який волів би зупинити розвиток української культури, повернути колесо історії назад. Отже, у творі немає таких персонажів, яких ми могли б назвати позитивними, які б містили в собі певний ідеал. Може, це спричинено самою складністю описуваної драматургом історичної ситуації.

Загалом, «дискусія» у родині Мазайлів за участю родичів з Курська й Києва та комсомольців пародіює стиль радянського життя 20-х років, коли створювалася видимість розмаїття думок за повної тоталітаризації сутності людського існування. Критично зображуючи своїх персонажів, драматург розкриває негативні риси тогочасного українського суспільства, а також такі людські риси, як пристосуванство, зарозумілість, бездуховність.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України. Загальний огляд творчості Є.Маланюка, О.Теліги, О.Олжича

Тема. Євген Маланюк.

ЄВГЕН МАЛАНЮК
(1897 — 1968)

«НА ХРЕСТІ СЛОВА РОЗП'ЯТИЙ...»

Польща, 1922 рік. Містечко Каліш з передмістям Щипьорно. За колючими дротами таборів військовополонених майже десять тисяч інтернованих вояків армій Української Народної Республіки. Дерев'яні бараки, землянки, злигодні, голод, фронтові рани, сухоти, смерть. Пекуче усвідомлення втрати Батьківщини і майже цілковита відсутність надії на майбутнє... А на зібранні академії таборового літературно-артистичного товариства «Веселка» із, здавалося б, недоречним до часу і місця рефератом «Зброя культури» виступав перед побратимами двадцятип'ятилітній поет, військовий старшина 6-ї дивізії генерала Безручка Євген Маланюк: «Кордони, економічна діяльність, промисловість і торгівля — це тільки зовнішні форми, тільки рамки, в яких проходить дійсне живе життя нації самостійної держави.

А цим дійсним життям нації, щирим змістом зовнішньої форми є внутрішнє життя національної культури, життя ідей безсмертних і вічних (і в першу чергу — мистецтво — авангард культури), бо історичні події, війни, перемоги й поразки, розквіти й упадки держав і народів, ціла рухлива маса історії є лише матеріалізацією тих чи інших ідей.

Щоб повстала або зникла держава, мусить, перш за все, існувати ідея цього повстання або зникнення... Ідеї виростають й мужніють на підґрунті національної культури — от чому праця на царині культури є сьогодні хоч і запізненным, проте загальноукраїнським ділом...

Дійсними творцями життя є мислителі, апостоли ідеї. Справжніми пророками історичних подій є Митці і, в першу чергу — поети».

Навіть для частини учасників академії, — а «Веселка» об'єднувала літературно-мистецькі кола інтернованих вояків, — виступ Євгена Маланюка був дещо несподіваним. Адже табори продовжували жити за принципом військових формувань. Ідея нового походу за Державність все ще декларувалася військовим керівництвом, хоч на другому році життя таборових республік військовики все краще розуміли її примарність. І для багатьох усвідомлення цього ставало життєвою катастрофою. Поставало питання — що далі? Саме на нього і спробував відповісти у своєму рефераті Євген Маланюк.

Осмилюючи причини поразки у збройних змаганнях за Державність, доповідач вбачає їх у надзвичайно вузькому колі провідників нації (державників), навіть у їхній непередготовленості до подій 1917 року, нарешті, у тому, що національній еліті бракувало теоретичного обґрунтування сутності і мети українського національного руху, його стратегії і тактики. Тож молодий письменник прагне стати одним із творців національної, державотворчої ідеї.

Думки, висловлені в рефераті, невдовзі прозвучали і в його поезії. «На хресті слова розіп'ятий Цвяхами літер...» Це мимовільне поетичне зізнання, позначене далеким 1924 роком, стало пророчим щодо мистецької долі письменника і може служити епіграфом до всього його життя. Роком пізніше у поезії «Напис на книзі віршів», яку Євген Маланюк назвав в одному з листів «найкращим віршем моїм» (1931), поет увиразнив свою мистецьку і громадянську позицію. Звертаючись до нащадків і, здається, вже тоді усвідомлюючи, що шлях до читача на батьківщині буде неймовірно довгим, «напружений, незломно-гордий Залізних імператор строф» писав:

Ось — блиском — булаву гранчасту

Скеровую лише вперед:

Це ще не лет, але вже наступ,

Та він завісу роздере.
Шматками розпадеться морок,
І ти, нащадче мій, збагнеш,
Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж.
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей зір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет.

Протягом довгого і складного життя, зітканого із «переходів та ісходів», Євген Маланюк жодного разу не зрадив собі, не зрікся свого добровільного вибору, того хресного шляху, який пророкувала його розіп'ята душа. Свідчення тому — низка поетичних книг, історіософічні, культурологічні, публіцистичні, літературно-критичні статті, нариси. У поета, дослідника, публіциста Євгена Маланюка один адресат і один герой — Україна. І то однаково стосується як творів, у яких поет величає її степовою Елладою, так і тих, де митець з болем і гнівом назве Україну «Пріською гетьмана Петра».

А починалася поетова Еллада-Україна з його дитинства, з маленького провінційного містечка Новоархангельська, загубленого в степу, якому Богом і людьми судилося протягом віків бути покордонням княжої Русі і половецького степу, Гетьманщини і Дикого поля, Запорозжя і Речі Посполитої.

Містечко виникло як форпост у боротьбі проти панської Польщі. Споруджували його посланці козацьких полків і заселяли переважно козаки-зимівчани. Одним із них був предок письменника, що започаткував на берегах повноводної Синюхи нову павіть Маланюківського роду, витоки котрого, як згадував сам поет, велися десь із Покуття.

Степовий край диктував поселенцям свій уклад життя. Дід Євгена Маланюка замолоду водив до Криму чумацькі валки, прожив без

двох років століття і залишився у пам'яті Євгена «останнім чумаком архангородським», чудовим оповідачем козацьких легенд, чумацьких бувальщин. За свідченням самого письменника, дід був справжнім уособленням національно свідомого українця, котрому

...боліла в серці цілість

Свого народу і отчизна —

За всі ці чини і часи.

Скребли покора і ледарство,

Пекли каліцтво й рабство мертве,

І раєм страченим минуле

Вставало в присмерку століть.

(Голоси землі, 1929)

І коли вже дошукуватися першовитоків національно-патріотичних почуттів Євгена Маланюка, то в особі діда Василя маємо першого навчителя. Наприкінці 50-х років в одній із автобіографій поет писав, що в їхній хаті — на дві половини — у першій, дідовій, панував дух віків, а в другій, батьковій, — дух нової української інтелігенції, пробудженої 70 — 80-ми роками ХІХ століття, інтелігенції, що лише спиналася на ноги.

Батько поета, Филімон Васильович, був досить колоритною постаттю в містечку. Не маючи за плечима ані університету, ані навіть гімназії, він, дякуючи природному розумові та самоосвіті, вибився у перший шерег архангородської інтелігенції. Був ініціатором фундації театру в місті, дбав про відкриття прогімназії, а згодом гімназії, активно дописував до повітових газет, кохався в історії. А ще старожили пам'ятають його повіреним містечкового суду, вчителем і... незмінним хористом церковної капели. Зусиллями батька в сім'ї була зібрана непогана бібліотека. Ця книгозбірня теж прислужилася майбутньому письменникові.

Дружину Филімон Васильович узяв із збіднілої дворянської родини колишніх сербських осадчих. 2 лютого 1897 року молоде подружжя святкувало народження сина Євгена. Гликерія Яківна принесла в сім'ю (в оту другу, батькову, половину хати) традиції вмираючих «дворянських гнізд» — музику, поезію, замилювання романтичною і

класичною літературою. Можливо, саме через це в місцевій початковій школі Євген вигідно вирізнявся серед однокласників. Незважаючи на матеріальну скруту, батьки віддають свого первістка (Євген мав ще молодших братів: Сергія — 1898 року та Онисима — 1900 року народження) до повітового Єлисаветградського земського реального училища.

Місто Єлисаветград у пору учнівства Євгена Маланюка було помітним культурним центром півдня Російської імперії. «Жодна зі столиць світу — ні Париж, ні Нью-Йорк не справили на мене опісля такого враження, як Єлисаветград», — писав у своїй автобіографії інший відомий краєнин Л. Троцький. І хоч як парадоксально це звучить, але частка істини в тій емоційній оцінці, нав'язаній дитячими спогадами, все ж була. Єлисаветград мав могутні театральні традиції, і його не обминала жодна знаменита театральна трупа. Місто прийняло майже половину із 47 виставок художників-передвижників. Тут функціонувало з десятків гімназійних закладів. А земське реальне та громадське комерційне училища були відомі в усій імперії.

Як свідчить сам Є. Маланюк, віршувати він почав ще гімназистом у 13 років. Безперечним стимулом до того стали серйозні гуманітарні традиції реальної школи: позакласне читання, живопис і театр були предметом особливої уваги педагогів. Саме на час учнівства припадає знайомство Євгена Маланюка з творчістю Шпільгагена, Амічіса, Рільке, Д'Орвільї, Уайльда, Гамсуна, По, Гюго, Верлена, Рембо, Ередіа, Метерлінка, Блока, Белого, Сологуба та інших позапрограмових письменників. У юнака сформувався справжній культ читання. Згодом, уже в Чехії, у листі до поетеси Наталі Лівицької-Холодної Євген Маланюк писав: «Преса — привичний наркоз, без якого я впадаю в апатію» (1928). А в 60-х роках поет говорив колезі Леоніду Полтаві: «Громадянство все менше читає, так знову просплять Україну... Нечитання вижене українців зі світу».

14 червня 1914 року серед вісімнадцяти випускників сьомого класу Єлисаветградського реального училища знаходимо й ім'я Євгена Маланюка. Мріючи про інженерну професію, він їде до столичного Петербурзького політехнічного інституту. Абітурієнт з провінції не поганьбив своєї школи. Його було зараховано на перший курс, але на перешкоді навчанню стала перша світова війна.

Доля приводить хлопця до Київської військової школи, котру він закінчує 1 січня 1916 року. Далі запасний піхотний полк, а згодом прапорщик Маланюк служить молодшим офіцером у кулеметній роті фронтової частини. Послужний список його по-військовому

скупий і лаконічний: бої, відзнаки, підвищення у званні. За тими назвами і датами — криваві бої, поразки і перемоги, втрати бойових побратимів.

Світова війна закінчилася для Євгена Маланюка в лютому 1918 року. Проте склалося так, що після короткої відпустки йому знову довелося воювати: він став на захист Української держави. На нього чекали ще три роки війни. Війни, у якій тричі доводилося здавати ворогові Київ, у якій був «кривавий листопад» 1919 року, коли внаслідок жорстоких боїв та тифу в сотнях залишалося 5 — 10 бійців, а полки нараховували 50 — 60 багнетів. А ще був 1920 рік, коли тридцятип'ятитисячне українське військо після десятиденних запеклих боїв було змушене 21 листопада о 17 годині віддати останній салют рідній землі і перейти польський кордон.

«.../ пригадується найстрашніше. Безнадійно імлістий листопадовий день над Збручем. День, коли армія — згідно з якимсь там параграфом «міжнародного» права — віддавала зброю, — згадував пізніше Євген Маланюк. — ...Було щось несамовито страшне в тім добровільнім роззброєнні, щось значно гірше від звичайного обеззброєння покопаних і щось дуже близьке до страшної процедури деградації вояка. Це був символ як би прилюдного позбавлення народу його мужескості. І — що найстрашніше — вояки у більшості були свідомі справжнього сенсу події: якийсь юнак плакав вголос, не стидуючись, як жінка; хтось, гарячий і лихий на все, — дзвінко ламав гнучку крицю і з прокльонами кидав уламки в Збруч; хтось побожно цілував святе залізо, прощаючись з ним, як з нареченою».

Переживати, осмислювати, «прокручувати» у пам'яті злети і поразки УНР довелося в таборах інтернованих, розкиданих по всій Польщі. І тут доля «не поскупилася», відмірявши Євгенові три роки таборового життя. Саме тут приходить усвідомлення необхідності змінити стилет на стилос, віддавши і його служінню Україні. Так народжується Маланюк-поет. Його вірші, публіцистичні, культурологічні, літературознавчі статті майже щочисла з'являються в таборових журналах «Всім», «Наша зоря», «Український сурмач», «Веселка» та інших виданнях.

Восени 1923 року Є. Маланюк виїздить до Чехо-Словаччини для навчання на гідротехнічному відділі інженерного факультету Української Господарської Академії в Подєбрадах. Чехо-Словаччина, завдяки політиці її президента Томаша Масарика, стала тоді справжнім освітнім, науковим та культурним центром української еміграції. Для тисяч біженців з України та колишніх вояків українських армій відкривалися національні школи, гімназії,

інститути, академії. Видавалися численні українські журнали, започатковувалися видавництва. Лише у Подєбрадах в Академії виходило більше десяти часописів: «Наша громада», «Подєбради», «Село» та інші.

Навчання в Подєбрадах для Євгена Маланюка було не лише часом копіткої праці в читальних залах та навчальних аудиторіях, а й періодом бурхливого літературного життя: доповідей, дискусій, мистецьких змагань. Серед побратимів-літераторів — вже відомі сьогодні особистості: Юрій Дараган, Леонід Мосендз, Наталія Лівницька-Холодна, Микола Чирський, Михайло Мухин, Олена Теліга, Улас Самчук.

У Подєбрадах, 1924 року, поет дебютує збіркою віршів «Стилет і стилос». Роком пізніше в Гамбурзі побачить світ ще одна книга поезій — «Гербарій» (вона була написана першою, але затрималася з виходом у видавництві). Осмислення трагічної долі Вітчизни — такий наскрізний мотив поезій цього періоду. Любляче і зболене серце поета народжувало гнівні й глибоко трагічні інвективи:

Тебе б конем татарським гнати,

Поки аркан не заспіва!

Бо Ти ж коханка, а не мати,

Зрадлива бранко степова!

.....

Прости, прости за богохульні вірші,

Прости тверді, зневажливі слова!

Гіркий наш вік, а ми ще, може, й гірші,

Гіркі й пісні глуха душа співа.

(Псалми степу)

Тема України з кожною новою поезією все глибше осмислювалася автором в історіософському аспекті. Ностальгічна емоційність поступалася місцем філософським роздумам. У названих вже збірках, у книгах, що з'являлися згодом («Земля й залізо», 1930; «Земна Мадонна», 1934; «Перстень Полікрата», 1939) Євген

Маланюк заглиблюється в історичне минуле України, підносячи державотворчі ідеали княжої доби, змагання за волю і державу славного козацтва, але водночас шукаючи відповіді на питання сучасності. Мужності, стійкості, силі поет протиставляє «рабську кров», «розслабленість ледачу», розспіваність, плебейство. Саме цим пояснюється згадувана вже роздвоєність образу України у поезіях Маланюка. Але і «Псалми степу», і «Діва-Обида», з одного боку, і «Варязька балада», «Варяги» з іншого, підпорядковуються одній меті — розбудити приспану віками рабства національну свідомість народу.

Потрібно було мати неабияку громадянську мужність, щоб донести до сучасників саме таку історіософську концепцію буття нації. І критика, еміграційна і західно-українська, не могла пробачити поетові такої тверезої, а часом і нищівної характеристики свого народу:

Каліка, смерд — такий він і донині,

Сліпий кобзар, що точить вічний жаль.

Самсоном темним зруйнував святині,

Розбив давно синайську скрижаль. (...)

...Історія готує новий том, —

Тюхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий,

Макітру хилить виключно по вітру,

Міркує шлунком і зітха гуртом.

(Сонет огиди і гніву, 1924)

Поетові доводилося творити, переборюючи упереджене ставлення до себе і навіть ігнорування та несприйняття. В листах до Є. Ю. Пеленського Євген Маланюк писав: «У нашій літературі чуюся досить самотньо — дуже неприємне почуття часами» (23.11.1931). А іншим разом: «Стан мій досить тривожний і скомплікований: нема де надрукуватися. Отже, зважаючи на «письменницьку» психологію, Ви розумієте, що перо випадає з рук» (04.10.1932).

Рукопис збірки «Земна Мадонна» письменник протягом п'яти років даремно пропонував різним видавництвам, зрештою видав її власним коштом.

Що ж давало сили вистояти і творити? З яких джерел поет черпав сили й упевненість у правильності обраного шляху, в докончній потребі бути саме будителем народу? Відповідь певною мірою може видатися несподіваною — в невичерпальності свого народу, своєї України. Адже віки нищення і гноблення не загасили «вогонь буття» і «невичерпальний дух» нації.

Гноблять, калічать, труять рід,

Ворожать, напускають чари,

Здається, знищено вже й слід,

Лиш потурнаки й яничари.

І ось — Стефаник і Куліш,

Ось — Коцюбинський, Леся — квіти

Степів страждальної землі,

Народу самосійні діти!

А то підземна загуде

Вулканом націй ціла раса —

І даром Божеським гряде

Нам Прометеїв дух Тараса.

(Невичерпальність)

Саме тому для покоління сучасників і для шанувальників таланту письменника з-поміж української еміграції молодшого покоління (післявоєнного) Євген Маланюк залишався «поетом-державником», який словом будує імперію українського духу», вторячи:

Ні, вже ніколи не покаюся,

Мобілізований добою.

Творчість Євгена Маланюка і сьогодні сприймається неоднозначно. Говорячи про войовничу політизованість, ідеологічну заангажованість його поезії, часто механічно ставлять знак рівності між доробком поета-вигнанця і зразками поезії соціалістичного реалізму, вважаючи, що всі ці твори мусять залишитися лише знаком доби і приречені на забуття.

Спільне справді є. Обидві сторони творили міф про те, чого не було насправді. Митці радянської України мушили добачити в жахливій дійсності держави-табору «комуністичні далі» і творити міф про світле майбутнє. А Євген Маланюк творив у свідомості сучасників міф «степової Еллади», закладав в уми читачів ідею державності тоді, коли вона була утопією і жодних підстав для її реалізації не було. Проте є одна суттєва відмінність у міфотворчості цих сторін. Якщо у першому випадку міф засновувався на фальшивих ідеалах і, хоч як гірко це усвідомлювати, матеріалізувався у суспільстві скаліченою мораллю, то Євген Маланюк вибудовував свій міф на фундаменті істинних і неперехідних цінностей, притаманних усьому цивілізованому світові: національній гідності, здорового відчуття своєї нації. Національному поразенству він протиставляв тверду віру в одужання народу і створення власної держави.

У цитованому на початку виступі Євгена Маланюка є такі рядки: «Без Шевченка трудно уявити собі революцію 1917 — 1920 років у нас на Україні» (Арк. 25). Згадалися вони у зв'язку із фрагментом спогадів про поета відомого сьогодні в Україні мецената професора Романа Воронки, котрий чимало зробив для розбудови нашої держави та її освіти. Професор особисто знав Є. Маланюка; його роздум і схвильовано особистісний, і дуже точний: «...Коли в 1991 році я був у Верховній Раді на балконі і бачив, як творилася незалежність, у мене лилися рясні сльози. Я мав під рукою олівець і папір, на якому записав близько 200 прізвищ людей, від імені яких я стояв на тій церемонії відродження незалежності. Євген Маланюк був написаний мною в першому десяткові.

Бо я знаю те, чому знаходяться такі люди, як Роман Воронка, який виїхав з України, маючи чотири роки, сьогодні — в Україні, працює для добра України, цікавиться життям України — бо це я є частиною Маланюка. Поет належав до людей, які своїми віршами, своїми «Книгами спостережень» формували наш світогляд і зберегли українство в діаспорі».

Коли історики літератури майбутнього будуть досліджувати витоки духовної невичерпальності (слово поета!) українського народу у

найскладніший період його життя, позначений 20 — 90 роками ХХ століття, вони не минуть Євгена Маланюка. Шкода тільки, що його поезія, його твори повернулися в Україну з таким запізненням. Хоч, може, саме тепер вони вкрай потрібні нашій незалежній державі. І покликання їх залишається все те ж — «формувати наш світогляд і берегти українство»...

У 1929 році Євген Маланюк закінчує навчання і в пошуках роботи виїздить до Варшави. Тут він влаштовується на роботу в міському магістраті і працює на посаді інженера у відділі регулювальних споруд на Віслі. Робота. Сім'я. Література. Це — його світ. Кінець 20-х — початок 30-х років позначений особливою активністю літературного процесу, котрий Н. Лівіцька-Холодна характеризувала так: «Всюди, де тільки з'являлися хоч кілька письменників, поставали літературні гуртки і виходили в світ хоч неперіодичні видання».

Навколо Є. Маланюка та Ю. Липи, котрий теж переїхав до Варшави, об'єднуються українські письменники, створюється нова літературна громада під назвою «Танк». До неї входили Л. Чикаленко, Н. Лівіцька-Холодна, А. Коломиєць, Ю. Косач, П. Лукасевич. Часто приїздили Б.-І. Антонич та Св. Гординський. Згодом Варшавська Група заходилася видавати журнал «Ми». У його підготовці брав активну участь і Євген Маланюк. Уже в першому числі видання з'явилися друком поезії та стаття письменника.

Через суперечності в колах української еміграції Маланюк пориває з журналом, але не припиняє активної літературної діяльності. У тридцятих роках ще тісніші стосунки налагоджуються в поета з Дмитром Донцовим та його «Вісником». У періодичних виданнях, збірниках з'являються рецензії, статті, переклади Є. Маланюка. Він бере активну участь у літературних дискусіях, виступає з доповідями літературознавчого та культурологічного характеру. У сфері його наукових зацікавлень — П. Куліш, Т. Шевченко, Я. Щоголів, М. Бажан, М. Гоголь, І. Бунін, українські поети-неокласики.

Ще перебуваючи в таборах інтернованих, Євген Маланюк познайомився з польськими літераторами Ю. Тувімом, Я. Івашкевичем, Я. Лехонем, А. Слонімським, К. Венжинським, Л. Подгурським-Околувим та іншими. Живучи у Варшаві, він налагодив тісніші зв'язки з польськими колегами по перу. Особливо дружні стосунки склалися у поета з Ярославом Івашкевичем, Юліаном Тувімом та родиною Марії Домбровської. У 1936 році у Варшаві вийшла друком книга поезій Євгена Маланюка «Еллада степова» в перекладі польською мовою Ч. Ястшембец-Козловського.

Підтримував поет добрі стосунки і з чеськими літераторами Й.-С. Махаром (вірші якого перекладав), В. Фіалою, Ф. Галасом, захоплювався творчістю Франтішека Шальди.

Живучи за межами України, Є. Маланюк ні на мить не поривав з нею. В одному з листів до Н. Лівицької-Холодної поет писав: «На Україні голод... На Херсонщині доїдають яшний хліб... На східних окраїнах степу вже їдять лободу... «Земля і залізо» (це про свою збірку — Л. К.) потрібна, як черговий удар ломакою по голові замакітреній Сов-владі».

Віршем «Вислід» поет відгукнувся на страшні репресії в Україні. Адже в час злету літературного життя української громади в Чехо-Словаччині та Польщі, в Україні вже майже не залишилося письменників, їхні голоси загубилися «в льохах оглохлих чрезвичайок і сніговіях Соловок».

Маланюк розумів, що він і його колеги можуть служити Батьківщині словом, тож і закликав побратимів по перу до праці. Так, у ще одному листі до Н. Лівицької-Холодної, заохочуючи поетесу до видання збірки, питав і просив: «...Чому зволікаєте? Тепер, саме в час дикунського задушування нашої літератури, так потрібно це. Правдами й неправдами дістаються наші думки до Києва і там просочуються між громадянство...». Ця позиція отримала концентроване вираження в його знаменитому «Посланії» (1925 — 1926):

Як в нації вождя нема,

Тоді вожді її поети!

Євген Филімонович пильно стежив за творчістю українських письменників — М. Рильського, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, М. Зерова, М. Бажана, М. Хвильового, М. Куліша, Ю. Яновського та інших. Варшавські бібліотеки отримували з України, хоч і не регулярно, нові книги, журнали. А забезпечення західноукраїнських земель радянською літературою взагалі було складовою політики СРСР, тому часом доводилося звертатися з проханням до друзів у Львові: «Коли маєте критичні книги Зерова, то негайно надішліть мені» (з поштової листівки до Є. Ю. Пеленського від 23.12.1933).

На початку 30-х років у поета виник задум створити власну історію української літератури. На другому науковому з'їзді української еміграції, який проходив в Кардовому університеті в Празі, Євген

Маланюк виступав з доповіддю «Спроба періодизації історії української літератури». Цікаві для нас спогади про цей виступ залишив учасник з'їзду К. Гридень (Михайло Мухин): «Особа доповідача привабила до залі молодше й почасти середнє покоління, що прийшли побачити й почути «свого поета».

Здавалося б, що тема і зміст доповіді Маланюка були академічні й не повинні були роз'ятрювати пристрасті. Але так лише здавалося, бо не встиг Євген Маланюк скінчити своє слово, як розпочав йому опонувати, надзвичайно сердито й буряно, почервонілий від злості професор Леонід Біленький. По цьому виступив у свою чергу подратований (але вже проти Білецького) професор Дмитро Антонович... Антонович, опонуючи Білецькому, висловив думку, що саме Маланюкові, і в жодному випадку не Білецькому і не Сімовичеві, належало б викладати в університеті історію української літератури».

Наприкінці 1939 року Євген Маланюк записав у своєму щоденникові план майбутньої «Історії Літератури» з цікавим підзаголовком: «Культура і політика». Книга, за задумом автора, мала складатися з п'яти розділів, відповідно до п'ятох періодів української літератури:

I. Література Княжої доби.

II. Література Литовської доби.

III. Література Києво-Могилянської доби.

IV. Література XIX століття.

V. Література XX століття.

Наступна сторінка нотатника зберегла для нас начерк проспекту IV розділу — літератури «модерної». Розпочинають його Леся Українка та Володимир Винниченко, далі йдуть В. Стефаник, П. Тичина, Ю. Липа, О. Ольжич, М. Рильський...

Роботу над історією літератури поет не припиняв і в роки війни. У березні 1945 року Є. Маланюк пише в листі до Святослава Гординського: «Коли б іще була змога, знайдіть і перешліть мені хрестоматію Возняка — потрібно дуже: я все ще пишу підручник з Історії Літератури і без неї, як без рук».

На жаль, сьогодні не відомо, як склалася доля цього рукопису. Можливо, він ще чекає на свого дослідника в нью-йоркському архіві

письменника, а можливо, це й про нього з гіркотою згадав Євген Маланюк у примітці до «Нарисів з історії нашої культури»: «Багатий матеріал, як і перші частини моєї готової монографії «Гоголь», загинули в подіях II світової війни».

У 30-х роках поет зрідка навідував Західну Україну, знаходячи там відраду для душі, хоч і почувався в ній лише гостем. Відвідання місць колишніх фронтних доріг УНР народжують в його душі щемкі спогади і бажання побувати ще на Тернопільщині, Волині, приїхати до Луцька та Львова. Проте приєднання Західної України до СРСР у вересні 1939 позбавило поета і цього.

Війна і окупація Польщі примусила його шукати роботи. Певний час вдалося працювати в українській гімназії у Варшаві, підробляти на випадкових роботах, а інколи доводилось перебиватися і без хліба. В останні місяці війни Є. Маланюк був змушений покинути Польщу і повернутися до Чехії, а відтак знову збиратися в дорогу. Залишатися в Чехії було небезпечно. Ім'я Маланюка було заздальгідь внесено контррозвідкою «Смерш» до списків «антирадянських» діячів з числа українських емігрантів, котрі підлягали депортації або фізичному знищенню. І з листа Петра Одарченка Євген Филімонович вже знав про долю поета і лікаря Юрія Липи, що залишився в галицькому селі Бунів і 19 серпня 1944 року був закатований енкаведистами. Відповідаючи Одарченкові, Маланюк писав: «Ваші новини нас дуже прибили... Хоч я не можу повірити, щоб доля Липи була така: таж він мав усі можливості від'їхати, а коли цього не зробив, то знав, що робить...»

1945-го року Євген Маланюк був змушений залишити домівку, сім'ю і податися в другу еміграцію. Точніше, з цього року для нього розпочався другий період блукань, цього разу вже у Німеччині. І знову майже чотири довгих таборових роки життя. У таборовій школі міста Регенсбурга Євген Филімонович влаштовується вчителем математики та української літератури. Навколо нього знову збирається коло літературно обдарованої молоді з нової хвилі української еміграції — Леонід Лиман, Олег Зуєвський, Леонід Полтава. Поет бере участь у створенні письменницької організації МУР (Мистецький український рух), що протягом 1945 — 1949 років працювала в Німеччині і стала цікавою сторінкою в історії української літератури у вигнанні. А загалом для Маланюка то були тяжкі часи: життя перевалило за полудень віку, а його необхідно було починати заново; з чого починати, на що сподіватися — поет часто не знав.

Під кінець сорокових люди все частіше від'їздили з таборів: хто — до Латинської Америки, хто в Австралію, проте, більшість прагнула потрапити до США. В одному із транспортів 1949 року відпливав у свою третю еміграцію і Євген Маланюк.

Нелегко складалося його життя в Америці. Спочатку довелося працювати фізично. Пізніше пощастило влаштуватися за фахом — на інженерну посаду в Нью-Йорку; в креслярському бюро він працював до виходу на пенсію в 1962 році. Його перо, як і досі, не знало відпочинку. Тільки виразніше проступив ліричний струмінь, тепер вірші позначені самозаглибленістю. В останні десятиліття все частіше Є. Маланюк підсумовує пережите і зроблене. Автор не зраджує сформованим ще в молодості ідеалам, його критика спрямована на себе:

Купив цей час фальшивою ціною:

Ісходом, втечею, роками болю й зла,

А треба було впасти серед бою

На тій землі, де молодість цвіла.

У цьому прагненні чесної самооцінки він надмірно вимогливий до власного доробку, який, власне, і є найпереконливішим спростуванням згаданих вище рядків.

Бо ж тільки в США були видані поетичні збірки «Влада» (1951), «П'ята симфонія» (1953), «Поезії в одному томі» (1954; до цієї книги була включена збірка поезій «Проца»), «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964). Поет підготував і свою останню збірку віршів «Перстень і посох», що вийшла в Мюнхені (1972) вже по його смерті.

В царині поезики Євген Маланюк — симфоніст. Саме це його ріднило з Павлом Тичиною. Він вільно оперує художніми засобами і класичної поетичної мови, й найсучаснішими образними версифікаційними трансформаціями її. Виваженість і, сказати б, наукова точність слова в історіософській поезії поєднується з гранично вираженою емоційністю, просто — бурєю пристрасті. Крім того, поет виробив власну мову символів, що є водночас і знаряддям, і результатом його світоаналізу. Саме символізм визначає одну із провідних рис поетичного мовлення Маланюка — лаконічність як принцип, що регулює структуру тексту.

У своїй інтимній поезії Є. Маланюк плекає глибоко традиційну, до біблійних порівнянь і співвіднесень сягаючу, образну систему. Проте рівночасно його поетична візія дуже сучасна, а на рівні відтворення емоційної ретроспекції він лишається одним із найщиріших поетів у світовій галереї.

Питання, які ставив Євген Маланюк собі й світові в історіософській поезії, ліричне страждання, яке пронизало його душу — це те, що було і є актуальним як на початку століття, так і наприкінці тисячоліття.

У 1962 та 1966 роках Євген Маланюк упорядковує два томи своїх літературознавчих, культурологічних та історіософських статей, розвідок, есе, нарисів, котрі побачили світ у видавництві «Гомін України» в Торонто (Канада). Для своєї прози автор вибирає промовисту і поетичну назву — «Книги спостережень». І тут Євген Маланюк постає самобутнім мислителем, дослідником-аналітиком. Знову ж, як і в поезії, основною його темою є Україна, її мистецтво, культура, історія. Десятки статей присвячені класичній літературі, митцям-емігрантам, письменникам України радянського часу.

Особливо слід звернути увагу на дослідження історіософського та культурологічного плану. Йдеться про такі відомі праці, як «Нариси з історії нашої культури» (1954), «До проблем большевизму» (1956), «*Illustrissimus Dominus Mazera*» («Портрет пана Мазепи») (1959), «Ма-лоросійство» (1964). Ці роботи якнайточніше можна охарактеризувати рядками з ранніх поезій Євгена Маланюка:

Мій ярий крик, мій біль тужавий,

Випалюючи ржу і гріх,

Ввійде у складники держави,

Як криця й камінь слів моїх.

Зрештою, ці слова напевно стосуються всього творчого спадку письменника.

Євген Маланюк помер 16 лютого 1968 року в Нью-Йорку. Похований на кладовищі в Бавнд-Бруці в Нью-Джерсі, яке часто називають українським пантеоном.

Книги поезій і прози Євгена Маланюка друкувалися в Польщі, Чехо-Словаччині, Німеччині, Франції, США, Канаді. Його твори

перекладалися німецькою, чеською, російською, польською, французькою, англійською мовами. До останнього часу ім'я Євгена Филимоновича Маланюка було невідомим лише в Україні. Та крига скресла. Прийшов час, у який так свято вірив поет. Для нього він жив і творив.

До першого тому «Книги спостережень» Євген Маланюк узяв епіграфом слова відомого українського мислителя В'ячеслава Липинського: «Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна — це не рай земний — бо раю на землі не може бути, — а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом...

...Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну».

Саме так прагнув писати і діяти Євген Маланюк. І сьогодні пророчі слова видатного вітчизняного філософа, суголосні творчості Маланюка, звернені до кожного з нас.

Стилет чи стилос? - не збагнув...

Стилет чи стилос? — не збагнув. Двоєко
Вагаються трагічні терези.
Не кинувши у глиб надійний якор,
Пливу й пливу повз береги краси.

Там дивний ліс зітхає ароматом
І ввесь дзвенить од гимнів п'яних птиць
Співа трава, ніким ще не зім'ята,
І вабить сном солодких таємниць,

Там зачарують гіпнотичні кобри
Під пестоці золототілих дів...
А тут — жаха набряклий вітром обрій:
Привабить, зрадить і віддасть воді.

Та тільки тут веселий галас бою —
Розгоном бур і божевіллям хвиль
Безмежжя! Зачарований тобою,
Пливу в тебе! В твій п'яний синій хміль!

Під чужим небом

1

Чужі: й земля, і небо тут, і люди,
І місяця золотосрібний ріг.
Життя давно, як божевільне, блудить
По манівцях заплутаних доріг.

Десь кривий край кона в останній муці,
Дикун над ним заносить ятаган,
А він скажений біль терпить, як Муцій,
І крапле кров росою з чорних ран.

Чому ж я тут? Куди ж іще заблудить
Безглузда путь і хто остереже?
Чужа земля, чужі похмурі люди —
Й саме життя, здається, вже чуже.

2

Не треба ні паризьких бруків,
Ні Праги вулиць прастарих:
Все сняться матернії руки,
Стара солома рідних стріх.

Все сниться гук весни і вітер,
Веселий вітер світлих літ.
А тут — молюсь, убогий митар,
Шукаю Твій вогненний слід...

Ні! Не знайти Ніхто не знає.
Ніхто не чув Твоїх плачів.
Біля всесвітнього Сінаю,
Як завше — золото й мечі.

3

Десь сіре поле в чорних круках,
Що пророкують: «Кари! Кар!»
А я тут, на чужинних бруках,
Чужий — несу чужий тягар.

А я на полум'ї розлуки
Назавше спалюю роки,

І сниться степ Твій, сняться луки
І на узгір'ях — вітряки.

Там свист херсонського просторуї
Там вітер з кришталевих хвиль!
А тут: в вікні опустиш штору —
І п'єш, самотній, смертний біль.

4

Несу отут страшний свій іспит
І знаю, що життя мине.
І мати, сидячи на призьбі,
Вже не вичікують мене.

Давно Євгена поминає
За упокій старенький піп,
За весною весна минає
Під запашне зітхання лип.

Все далі висиха Синюха,
Й лinya її весела синь,
А вітер заголосить глухо
І пролітає вдалечінь.

Сиріє стріха під дощами,
Вже хата стала нетривка,
І мати слухають ночами
Бронхітне гавкання Бровка.

1924

5

По яких ще дорогах шукати причинної долі?
Перекотиполем блукати в яких степах?
Вітер грає, веселий, хвилюючись по роздоллю,
Від зруйнованих міст розвіває горілий пах.

Заховала перекупка-пам'ять всі сни глибоко,
Тільки будить горілка на чорнім шляху в корчмі,
Ніби в морок душі, в її цвинтарно-мертвий спокій
Після чарки отрути влітає сонячний чміль[1].

І ось все забуваю, і все зникає в сутінні.

Зостає лише рівний профіль і зоряний зір,
Та ще заграв глухих за плечима Твоїми тремтіння:
Всі принади Твоєї страшної краси.

1920

Олег Ольжич
(1907 — 1944)

Олег Александрович Кандиба (справжнє прізвище) — поет, публіцист, політичний діяч. Син Олександра Олеся. Народився 8 липня 1907р. у Житомирі. Після поразки УНР разом з родиною залишив Україну. Навчався в Карловому університеті в Празі та Українському вільному університеті, працював у Гарвардському університеті (США). З часу виникнення ОУН стає одним з найактивніших її членів, згодом — заступником голови Проводу ОУН. Брав активну участь в політичних подіях того часу, зокрема в обороні від угорських фашистів Карпатської України (1939).

Належав до кола поетів-«вісниківців» (Є. Маланюк, Л. Мосендз, Олена Теліга, Юрій Клен). Збірки поезій Олега Ольжича «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), «Підзамчя» (1946) характеризуються досконалістю мистецької форми, посиленням історіософським началом. Минуле поет завжди проектує на сучасність, осмислює його як невід'ємну складову сьогодення. Після початку другої світової війни продовжував свою діяльність в Україні, а оскільки це викликало незадоволення німецьких окупаційних властей, то Олег Ольжич змушений був працювати в підпіллі.

Загинув у фашистському концтаборі Заксенгаузен 10 червня 1944

Олег Ольжич

(1907 — 1944)

Ольжич — один із псевдонімів Олега Кандиби (М. Запоночний, Д. Кардаш, К. Костянтин, О. Лелека), син Олександра Олеса, народився 8 липня 1907р. у Житомирі. Навчався в Пущі-Водиці під Києвом, проте середню освіту йому довелося здобувати у Празі. У 1923р. він, виїхавши разом з матір'ю з України, охопленої чадом класової ненависті, в Берліні нарешті зустрівся з батьком, який перед цим склав обов'язки повпреда УНР у Будапешті. Невдовзі родина Кандиб переїхала до Горніх Черношинець під Прагою.

Ольжич став студентом Кардового університету, водночас навчався в Українському вільному університеті. У 1929р. написав дисертацію «Неолітична мальована кераміка Галичини». Перед ним відкривалися двері науки, він брав участь у багатьох археологічних розкопках, зокрема на Балканах. Працюючи в Гарвардському університеті (США), у 1938р. заснував там Український науковий інститут.

Але Ольжичу судилася інша доля. Коли виникла ОУН, він стає одним з найактивніших її членів, керівником культурного сектора, а згодом — заступником голови проводу ОУН. За дорученням цієї

політичної організації Ольжич брав участь у проголошенні демократичної Карпатської України, очоленої А. Волошиним, знищеної 14 — 15 березня 1939р, угорськими фашистами у змові з Гітлером. Поет навіть потрапив до хортистської тюрми.

У 1940р. стався розкол ОУН. Ольжич, належачи до фракції мельниківців, під час другої світової війни очолив відділи ОУН на Правобережжі України, зокрема в Києві, був одним із фундаторів Української національної ради (5 листопада 1941р.), якою керував економіст М. Величківський. Оскільки рейхскомісаріат наприкінці 1941р. заборонив діяльність ОУН, то вона перейшла у підпілля, переїхавши до Львова. Тут він одружився з дочкою літературознавця Л. Білецького Катериною (Калиною). Проте подружнє життя було недовгим. Заарештований гітлерівцями, Ольжич потрапив до концтабору Заксенгаузен, де 10 червня 1944р. був закатований гестапівською трійкою (Вольф, Вірзінг, Шульц).

Олег Ольжич — яскравий представник дітей першої еміграційної хвилі, які спромоглися не лише зберегти, а й примножити пасіонарну енергію українського народу, зруйновану на Наддніпрянщині (репресії, голодомор, вигублення культури). «Хай воскресне столиця Андрія, Дух вояцький в народі!» — такою метою і жив Ольжич, як і його покоління за межами Батьківщини. Його вірші, пройняті цією ідеєю, друкувалися на сторінках емігрантської періодики, здебільшого у редагованому Д. Донцовим львівському журналі «Вісник» поряд з поезіями Є. Маланюка, Л. Мосендза, Олени Теліги, згодом Юрія Клена. Відтак поети отримали умовну назву «вісниківської квадриги».

Збірки Олега Ольжича «Рінь» (Львів, 1935), «Вежі» (Прага, 1940), «Підзамчя» (1946) відмінні як за змістом, так і за формою. Першій та останній властива витонченість поетичного стилю, інтелектуальна напруга, в якій вчувається почерк ученого. Проте вірші жилилися чистим ліричним джерелом, у них немає сухого сцієнтизму. Друга — пронизана імпресіоністичним спалахом почуттів, позначена яскравою тенденційністю політичного гасла. Водночас три книжки мають спільну рису: підкреслену історіософічність, де минуле і сучасне витворюють складну й нерозривну проблему. Фах археолога чи не найбільше виявився у збірці «Рінь», історія тут постала як жорстоке самоствердження чи фатальна розірваність, і лише зрідка спалахувала світла тональність естетизованого первісного гомеостазу («Наше плем'я не є велике», або «Скільки сонця ллється на землю...»).

Багата на драматургію думки й почуття, лірика Ольжича ошадна в художніх засобах, тяжіє до класично випрозореної форми. Саме в цьому він стояв чи не найближче з-поміж «вісниківської квадриги» до київських «неокласиків» і, до речі, цього не приховував.

За аскетичною афористичністю строф лірики Ольжича постає напружена думка борця, що простує над прірвою екзистенційності до великої мети. Все це на повен голос пролунало у «Вежах», де замість заглиблень в історію відчувається гаряче дихання сучасності, риторичні формули-гасла відтворюють атмосферу тривоги й готовності до боротьби. Помітне місце у збірці посідала поема-хроніка «Городок. 1932», де йшлося про суворе життя українських підпільників за умов дифензиви. Друга частина «Веж» складає цикл «Незаномому воякові» — своєрідна естетизована політична програма українського підпілля тих літ. Виступаючи з прямим осудом безперспективної інерції українства, Ольжич закликає не примирятися з принизливим животінням раба.

«Підзамчя» — посмертна збірка Ольжича, хоча він її підготував ще 1940р. Вона синтезувала творчі пошуки поета часів «Ріні» та «Веж», засвідчила високу культуру його художнього мислення, схильність до філософських узагальнень духовної дійсності, її драматичних колізій. Поета завжди цікавили горді й нескорені постаті («Муки св. Катерини», «Пророк»). Його лірика — це сповідь воїна, відкритого й чесного в бою, який чітко усвідомлює, що тільки ціною власного життя прокладається шлях до свободи, до виборення права бути органічним складником генетичної пам'яті народу («Триптих»).

Господь багатий нас благословив

І вірити, і прагнуть — не вотще.

Безсмертне — і величне, і ясне-бо.

Ось лине хмара з літеплим дощем,

І розверзається врочисте небо.

Господь багатий нас благословив

Дарами, що нікому не одняти:

Любов і творчість; туга і порив,

Одвага і вогонь самопосвяти.

Солодких грон і променистих вин —

Доволі на столах Його веселих.

Іди ж сміливо і бери один,

Твоєму серцю найхмельніший келих.

Коментар

Наш народ Господь наділив любов'ю і творчістю, одвагою й готовністю до самопожертви заради великої справи. Віра й прагнення до дії, до боротьби — не порожні слова, не «вотще», тому автор устами ліричного героя закликає йти за велінням свого серця, жити повнокровним життям.

Господь багатий нас благословив

І вірити, і прагнуть — не вотще.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України. Література в Західній Україні (до 1939 р.). Загальний огляд творчості Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Олега Ольжича, Олени Теліги.

Мета. Дати загальне уявлення про розвиток української літератури за межами радянської України, познайомити з творчим доробком письменників.

Тип заняття: комбінований.

Обладнання: портрети, твори письменників та поетів.

Хід заняття.

I. Мотивація навчальної діяльності студентів.

II. Оголошення теми та мети.

III. Опитування за попередньою темою.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Олена Теліга - поет, громадянин, борець

Олена Іванівна Теліга — українська поетеса, публіцист, громадсько-політичний діяч. Світогляд О. Теліги формувався поступово. То була справді довга «одіссея», що починалася в Петербурзі. Саме тут 21 липня 1907 р. у сім'ї інженера-гідротехніка І. Шовгенєва народилася майбутня поетеса. У 1917 р., коли після Лютневої революції Україну охопили потужні хвилі визвольного руху, родина Шовгенєвих повернулася до Києва, де дочка міністра УНР Олена навчалася в гімназії Дучинської.

Під час більшовицького наступу на початку 1919 р. Центральна Рада змушена була залишити Київ, і сім'я Шовгенєвих виїхала в чеські Подебради, де батько працював ректором Української господарської академії (з 1924 р. — *alma mater* української еміграції).

З 1923 р. поетеса була змушена жити за кордоном. Олена Теліга належала до кола поетів-«вісниківців», які об'єднувалися довкола редагованого критиком і публіцистом Д. Докцовим журналу «Вісник». Характерними рисами її поезії в цей період є прагнення активного, дієвого життя, протест проти нудоти «буденного» існування. Провідною для О. Теліги, як і для інших поетів міжвоєнної доби, залишається ідея державного самоствердження України («Безсмертне», «Племінний день», «Відповідь»). Ліричний герой поетеси — завжди яскрава особистість, сповнена самодисципліни та почуття обов'язку перед нацією («Сучасникам», «Вечірня пісня»). Водночас її лірика сповнена особливого інтимного колориту, пильної уваги до внутрішнього світу людини.

У ті часи відбувся різкий злам у психіці майбутньої поетеси, зумовлений пережитим у Києві та побаченим у Чехії. Усвідомивши себе українкою та непримиреним ворогом великодержавництва, майбутня поетеса вступає на історико-філологічний факультет Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Вона близько сходиться з Наталею Лівицькою-Холодною, яка вже дебютувала поетичними добірками, Ю. Дараганом, Є. Маланюком, Л. Мосендзом, О. Ольжичем та іншими талановитими письменниками «празької школи». Одружившись із М. Телігою, вона переїздить до Варшави до хворої матері; не пориває своїх зв'язків із українськими «пражанами», яких у 1930-ті рр. ще називали «вісниківською квадригою».

Олена Теліга зростала в бурхливій атмосфері революційних подій. На її очах творилася Українська Народна Республіка. І хоча вона була ще дитиною, це залишило глибокий слід у її душі, дівчина відчула на собі всі «переваги» нової влади: голод, холод, неминучий страх. В еміграції Олена перебувала разом з тими людьми, які

нещодавно були творцями й оборонцями української держави. У цьому середовищі й формувався феномен «празької школи» поетів. Єдиною політичною силою, яка вірила в спроможність народу власними силами прокласти шлях до волі, була ОУН. Ідеї українського націоналізму сприйняла й Олена Теліга.

І це було для поетеси не просто мовним образом її підкресленого українського патріотизму. Тогочасний український націоналізм, на відміну від сучасного, був не тільки вкрай чітко окресленою філософською та політичною доктриною, але й так само чітко, до самого кінця життя, до смерті — окресленим життєвим стилем. Ультраактивний націоналізм Олени Теліги — це поетичний пафос самопожертви, який, услід за своїм текстовим висловленням, має бути підтверджений життям, власне — смертю. Кожний рядок Олени Теліги (не тільки поетичний, а й листовний, публіцистичний) перебуває в трагічній, але водночас безкінечно виразній тіні смерті, у чеканні її.

Розкол ОУН, що стався 1940 р. внаслідок тактичних і персональних розходжень, тяжко дався взнаки під час світової війни, послабив організовану боротьбу українського народу проти німецьких окупантів. Це відчула на собі й О. Теліга, яка разом з У. Самчуком перейшла нелегально кордон між Польщею та Галичиною (15 липня 1941 р. поблизу м. Ярослав). Але Львів зустрів їх неприязно. Невдовзі поетеса разом із групою О. Ольжича переїздить до Рівного, а 22 жовтня вона вже в омріяному, напівзруйнованому Києві, де мельниківці, незважаючи на небезпеку, заснували Українську національну раду. О. Теліга як член референтури культурної комісії створила Спілку письменників, переважно з початківців. Водночас вона займається організацією літературних сил: перебирає редагування додатку «Література і мистецтво» при газеті «Українське слово» й готує його під свіжою, бойовою назвою «Літаври». Тут друкувалися твори талановитих українських поетів і прозаїків, як знищених сталінізмом, так і емігрантів.

Сіючи зерна національної самосвідомості в окупованому Києві, О. Теліга не опублікувала жодного панегірика гітлерівцям, з презирством ставилася до одописців: «Це, мабуть, ті ж самі писаки, що й Сталінові так щедрували». Певна річ, це не могло не викликати підозри фашистів, які після невдалих спроб приборкання «Літаврів» на початку 1942 р. їх закрили. О. Ольжич намагався переконати О. Телігу виїхати з міста, але вона категорично відмовлялася: «Я з Києва вдруге не поїду». Знаючи про масові арешти українців 7 лютого та про те, що гестапо влаштувало засідку в приміщенні Спілки письменників на Трьохсвятительській вулиці, вона 9 лютого

пішла на чергове зібрання, де й була заарештована. 21 лютого 1942 р. нескорена поетеса-антифашистка була розстріляна німецькими окупантами в Києві в Бабиному Яру.

Через несприятливі обставини О. Теліга не встигла видати жодної прижиттєвої збірки, більша частина її віршів загубилася. Лише після її трагічної загибелі вийшли у світ книги поезії: «Душа на сторожі» (1946 р.), «Прапори Духа» (1947 р.), «На чужині» (1947 р.).

Поетеса розвивала кращі традиції української літератури, передусім Лесі Українки. Невелика творча спадщина Олени Теліги пронизана жіночою ніжністю та мужністю, у її поезіях не знайти історіософських мотивів О. Ольжича, сталево загартованої строфи Є. Маланюка. Неповторність і самобутність Олени Теліги в тому, що, усвідомлюючи призначення свого таланту прагнути віддати всі сили в ім'я ідеї, вона заглиблюється в душу людини. Гама її світовідчужань різноманітна — від інтимної лірики до мотивів громадянського звучання.

В її елегантно-карбованих віршах, небезпідставно названих критикою «приватними листами світові», вимальовується яскравий образ вольової людини, відданої ідеям національного відродження України, життєлюба, морального максималіста, апологета загальнолюдських цінностей. Власне, у цьому й полягав сенс життя нескореної поетеси-антифашистки. Може, в останні часи життя збулося її кассандрівське передбачення:

Я палко мрію до самого рання,

Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:

Гарячу смерть, не зимне умирання.

У ліриці поетеси панує вічний бунт, протест проти безбарвної «нудоти життя», її погляд знаходить

у темі глибокій блискавок фанатичні очі,

А не місяця мрійний спокій.

Власне, йдеться про неоромантизм, що об'єднує «вісниківську квадригу», виявляючись у доробку кожного поета своїми неповторними гранями: коли для

Ю. Клена чи Л. Мосендза це був певний нюанс, то для Є. Маланюка, О. Ольжича, а ще біл ьше для О. Теліги — рідна стихія, поривання «кресати вогонь із кремнів», прийняти бій «спокійно і суворо». Героїзм як найвища чеснота, як взірець людської гідності — визначальний орієнтир життя та творчості самої поетеси. У тяжкому змаганні людство обов'язково прийде до перемоги. Те, про що мріють люди, «обернеться в дійсність і можливість». На шляху до рідного краю доведеться багато чого здолати, але поетеса каже:

Не треба смутку! Зберемось відразу,

Щоб далі йти дорогою одною.

Звідси по-чоловічому тверді інтонації програмового вірша «Поворот»:

Заметемо вогнем любові межі.

Перейдемо убрід бурхливій воді,

Щоб взяти повно все, що нам належить,

І злитись знову із своїм народом.

Бурхлива енергія виявляється у строгих, лаконічних поетичних рядках: «заметемо вогнем любові межі», «крізь біль розлук — у радість стріч», «у нас душа — криниця, з якої ви п'єте», «мій біль бринить, зате коли сміюся, то сміх мій рветься джерелом на волю!» Цю волю поетеса зуміла вірно направити в бік національно-визвольної боротьби. У вірші «Засудженим», який присвячено бойовикам ОУН Біласові та Данилишину, Олена Теліга пише: «Як ми можемо жити, сміятись і дихать?», а також про те, що смерть героїв є заклик до боротьби. І якщо поет має прагнення «злитись зі своїм народом», то жодна сила не може цьому перешкодити.

Непохитна цілеспрямованість до виборення незалежної України притаманна й іншим її поезіям («Відповідь», «Племінний день», «Безсмертне», «Засудженим»).

Лірика від цього не стає «монохромною», вона переповнена жагою іскристого життя, що «не чіпає лише раба»:

П'яним сонцем тіло налилося,

Тане й гнеться в ньому, як свіча, —

І тремтить схвильоване колосся,

Прихилившись до мого плеча.

Будучи прихильником суворих ритмів, вона, однак, ніколи не втрачала жіночих інтонацій. Так, вірш «Вечірня пісня» — це поезія думки, де вміло використані традиції українського класицизму, вона відбиває гострі суперечності людської душі: лірична героїня прощається зі своїм коханим, якого вона має зібрати в похід, «коли простори проріже перша сурма». Рядок «Я плакати буду пізніше!» поступово розгортається в парадоксальному образі:

Тобі ж подарую зброю:

Цілунок гострий, як ніж.

Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань —

Уста рішучі, як вистріл,

Тверді, як лезо меча.

В Олени Теліги синтез «леза меча» та «срібного полину» є природним, цей синтез відповідає особливостям її неспокійної натури. Уся творчість поетеси підводить до висновку, що шлях, який вона обрала, був для неї єдиним. На думку В. Державіна, цей вірш свідчив «про безмежні сили, які велика поетка таїла в собі і які вона саможертвовно зофірувала, разом з життям, своїй нації».

Роль жінки в суспільстві, у житті нації — одна з головних тем лірики О. Теліги. Це не квола істота, не рабиня («Я руки, що біла, не пробачу...»), це дружина й помічник чоловіка-воїна, це новий тип особистості — вольової, цілісної, внутрішньо дисциплінованої натури, невтоленного життєлюбця («Пий же бризки, свіжі та іскристі, безіменних радісних джерел!»), який свідомо йде назустріч небезпекам в ім'я високих ідеалів:

Коли ж зйду на каменистий верх

Крізь темні води й полум'яні межі —

Нехай життя хитнеться й відпливе,

Мов корабель у заграві пожежі.

Цей тип досить характерний для емігрантської лірики (Є. Маланюк, О. Теліга, О. Ольжич), він постав з особливостей національного духу української еміграції, зокрема молоді, яка почала активно готуватися до відновлення історичної справедливості в рідному краї, охопленому хвилями більшовицьких репресій, розчленованому сусідніми країнами. Це прискорило об'єднання розпорошених національних угруповань в ОУН (1929 р.). Обмежуватися лише естетичними питаннями за таких обставин було б неприпустимою розкішшю. Водночас поети-емігранти, прихильники високої духовності, не дозволяли собі перетворювати мистецтво на агітку. Про це, зокрема, писала О. Теліга в статті «Прапори Духа», пафос якої спрямовувався проти зловживання плакатністю та «сірим позитивізмом», що не мають нічого спільного з лірикою. Головна мета, що її ставила поетеса в запальних публіцистичних виступах, як і в ліриці, — будити національну свідомість. Найвиразніше ця теза пролунала в статті «Партачі життя».

Олена Теліга пішла тим активістським неоромантичним шляхом, де літературні віхи із суворою необхідністю змінюються життєвими. Шляхом, який неодмінно закінчується героїчною катастрофою. Жертва заради Вітчизни — основна тема поезії Олени Теліги й водночас — тема її життя. Російський літературознавець Юрій Тинянов висловив думку, що саме смерть остаточно «оформлює» письменницьку біографію, стає трагічним, але необхідним елементом певного індивідуального літературного феномену. Випадок Олени Теліги в цьому плані — саме грандіозний. Перед нами митець, який майже одразу розпочав з тієї теми-домінанти, яка є псевдонімом смерті, яку поет виразно бачить не лише у своїх віршах, а й наприкінці свого життя.

Олена Теліга була поетом від Бога. її образи й ідеї — оригінальні, форма віршів — елегантна, ставлення до життя — горде. Поетеса лишила нам справжню панську поезію в найкращому значенні цього слова, поезію, позбавлену вульгарного та простенького. Вона з'явилася, спалахнула та згоріла на тяжкому і сірому, потім криваво-червоному небі війни та революції, неначе блискуча зірка. Хоч вона згасла фізично, її яскраве світло досі сяє нащадкам.

Вимоги до себе як до поетеси в Олени Теліги були досить високі, тому й кількість творів у неї невелика. При наданні своїм поезіям остаточної, закінченої форми авторка шукала для кожної емоції слова, які передали б найточніший смисл. Кожному почуттю в Олени Теліги мало відповідати лише одне-єдине слово, яке

підходило тільки до цієї емоції, і це слово поетеса шукала довго, доти, доки не знаходила точне й влучне. Олена Теліга геніально пов'язувала близьке з далеким, нинішнє з майбутнім або вчорашнім, у зерні бачила рослину, у цвіті — плід, У житті — смерть, а в смерті — Життя.

Її вірші пов'язані однією ідеєю, єдиним стилем, для них характерні шляхетність ліній, скупість, лаконізм виразу, незвикла доцільність будови, стрункість ліній і пружність будови. Загальне відчуття чогось, що пориває душу від земного, сірого, буденного — у небо, у височину. У поезіях Олени Теліги не знайти «тріпотно-пестливих» або «рожево-мрійних» барв, часто вживаних нашими ліриками, не знайти сірих, брудно-рожевих чи брудно-голубих барв, що роблять твори естетів нудними й одноколірними, — усі барви в неї яскраві, блискучі, малюнок написаний контрастними, гарячими барвами.

Натура в Олени Теліги — поривчаста, трагічна. Передчуття нової епохи наповнене для неї подвійним смаком «меду і полину». Це людина, яка гостро переживала ганьбу й рабство своєї нації. Автор — як вільний птах, який рветься крізь ґрати, він знає, що той, хто хоче продертися через дротяну загороду або зломити ґрати, щоб вирватись на волю, може це зробити, тільки лишаючи за собою подерті крила, сліди крові, інколи й саме життя: «дерти рамки», «душі роздерте плесо», «розбити вікно». Але хто злітає вгору, може впасти дотолу, будь-який перескок через вогняну межу є небезпечним, тоді завжди ллється кров, а водночас з'являється біль і радість, що нова людина прийшла на світ.

Таке буває й із цілими народами. Народ, який хоче порвати кайдани та «вражою, злою кров'ю волю окропити», проливає й власну кров. Олена Теліга знає, що «не чіпають тільки раба», знає: хто мандрує по шпихах, того «чекає прірва на кожному кроці». Хто ступив на цей шлях, завжди ступав із боєм і болем.

У поетеси слова «віра» та «любов» заграли свіжими барвами, первісним вогнем. Її віра та любов відрізняються від цих «офіційних» понять. Віра, на думку Олени Теліги, — це «здійснення очікуваного, певність невидимого». Віра — це нестримне бажання перетворити мрію на реальне життя. Віра збільшує непевний і хитливий людський розум, його силу. Хто вірить — того не збити, не похитнути його віру жодними людськими «доказами». Віруючий, на думку поетеси, упевнений, що молитвою та вірою досягаються тілесні, матеріальні наслідки, вірить, що з п'яти хлібів можна зробити тисячу, з води — вино, а з маленької іскри розпалити пожежу, вірить, що невидиме керує видимим і формує його. Хто

вірити — того не збити, не похитнути в його вірі жодними людськими «доказами». Той піде по воді, і не переконати його, що сила тягарю тіла потягне його на дно. Такого, як сновиду, не переконати, що небезпечно для життя лазити по даху на краю високого будинку. Такий, хоч і прикутий до ліжка невиліковною — як на людський розум — хворобою, підніметься й піде. Саме таку віру мала Олена Теліга.

Олена Теліга, як і Леся Українка, сформувалася такою, якою ми її знаємо, усупереч її інакше настроєному оточенню. Її душа горіла стихією вогню. Постійні вирази поетеси — як роздмуханий вогонь, вогонь межі, полум'я вогнених блисків, серце у вогні, клич задимлених вогнів. Інша стихія поетеси — вітер. Її душа — польовий буйний вітер, весняний вітер, весняна пожежа, весняна бурхлива завірюха, роздмухана вітром пожежа:

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив...

Я — вогонь, я — вихор,

А вони спиняться не звикли.

Часто в Олені Теліги зустрічаються такі вирази, як п'яна душа, серце п'яне, вогонь отрути чи вина, тіло, налите п'яним сонцем. Це не хміль, а щось інше: автор нагадує байдужим людям про наближення страшного часу, про те, що з'являться «знамена на землі, кров, і вогонь» про те, що «кожний, хто прийме ім'я Господнє, спасеться», про те, що в цей день гніву «Бог пролле Духа Свого на всяку плоть і будуть пророкувати сини ваші і доньки ваші». Таке пояснення давав апостол Петро.

Однією з таких «доньок наших», які пророкували — у мирні часи між двома війнами — прихід доби крові, і вогню, і димної куряви, і була Олена Теліга. Вона закликала не боятися «бича безжалісних пожеж», яким шмагатиме здурілу людськість Господь, кликала відважних і сильних, тих, хто вірив у «вічні правди цінності», іти безстрашно крізь дим і крізь "вогонь межі — на наш похмурий і прекрасний берег", закликала — усупереч очевидності — іти туди. Ведена лише своєю вірою, вона могла сказати про себе й про таких, як вона, знаними словами: «Ми ходимо вірою, а не баченням». Олена Теліга ввірвалася в «сірий натовп» межидіб'я зі своєю полум'яною «душею в червоній амазонці», стала знаком, який невидимими, таємними шляхами на руїнах і згарищах минулої слави росте й формується — зі старого коріння дух нової України.

Із цим кличем — боротися проти світового зла, яке побачила поетеса в зневоленім Києві, — виходить Олена Теліга на арену національної боротьби. У цій боротьбі провідну роль мала відігравати її рідна країна: мала виконати Божий наказ, призначений вітрами, сонцем і Богом:

Щоб клич її зірвався у високість!

Щоб, мов прапор, затріпотів у сонці!

Олена ТЕЛІГА

СУЧАСНИКАМ

“Не треба слів! Хай буде тільки діло!
Його роби — спокійний і суворий,
Не плутай душу у горіння тіла,
Сховай свій біль. Зломи раптовий порив”.

Але для мене — у святім союзі:
Душа і тіло, щастя з гострим бодем.
Мій біль бринить, зате коли сміюся,
То сміх мій рветься джерелом на волю!

Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце в хуртовині сніжній,
Купати душу у холодній зливі.

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив,
Та там, де треба, — я тверда й сувора.
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жодний ворог.

РАДІСТЬ

Ой, не знаю, що то за причина -
Переходжу обережно вулицю,
І весь час до мене радість тулиться,
Як безжурний вітрогон-хлопчина.

До міського руху ми не звикли,

А хлопчина рветься, як метелиця,
Ніби поле перед нами стелиться,
Ніби зникли авта й мотоцикли.

І сама я на ногах не встою,
Пролітаю між людьми похмурими,
Козачка вдаряю попід мурами -
Бо хлопчина не дає спокою!

Пломінний день
День прозорий мерехтить, мов племінь,

І душа моя горить сьогодні.

Хочу жити, аж життя не зломить.

Рватись вгору чи летить в безодню.

Хоч людей довкола так багато.

Та ніхто з них кроку не зупинить.

Якщо кинути в рухливий натовп

Найгостріше слово — Україна.

І тому росте, росте прокляття!

Всі пориви запального квітня

Неможливо в дійсність перелляти.

На землі байдужо-непривітній.

Хочу крикнута в далечінь безкраю

І когось на допомогу кликати.

Бо душа моя сьогодні грає

І рушає на шляхи великі.

Хай мій клич зірветься у високість

І, мов прапор в сонці, затріпоче,

Хай кружляє, мов невтомний сокіл

І зриває рідних і охочих!

Все чекаю на гарячий подих, —

Геній людський чи лише випадок, —

Щоб застигли і покірні води

Забурлили водоспадом.

І коли закрутить непогода

І мене підхопить, мов піщину,

Хай несуть мене бурхливі води

Від пориву до самого чину!

Коментар

Лірична героїня поезії (яка зливається з образом автора) має глибокі патріотичні почуття. Її найбільша гордість і найбільший біль — Україна. Навколо так багато байдужих людей, і це тривожить, викликає протест. Героїні хочеться розбудити цих байдужих, відчутти «гарячий подих,» однодумців і діяти, рушати «на шляхи великі», бурлити «водоспадом», щоб «найгостріше слово — Україна» стало найлагіднішим, наймирнішим.

Заняття №

Тема. Українська література 40-50-х років ХХ ст.

Мета. Мати загальне уявлення про літературу воєнного і повоєнного періодів. Розвивати вміння знаходити необхідну інформацію і творчо її використовувати.

Хід заняття

Розглядаючи тенденції літературного розвитку в умовах тоталітаризму, можна підкреслити, що певних успіхів досягли лише ті митці, які постійно протистояли системі, сповідуючи власні життєві та художні принципи. Після виходу в квітні 1932 р. постанови ЦК ВКП(б) про ліквідацію літературних угруповань і створення Спілки радянських письменників митці різних світоглядних і естетичних орієнтацій були позбавлені не тільки своїх видань, а й можливості висловлювати й відстоювати свої творчі принципи.

Ситуація ускладнювалася тим, що українське мистецтво розвивалося в умовах майже цілковитої ізоляції від світових художніх процесів і тенденцій. Українська культура мала орієнтуватися на марксизм як на «єдино вірне» вчення. Водночас все робилося для того, щоб розірвати зв'язки народу з українською літературною і культурною традицією. Під забороною опинилися найвизначніші праці українських істориків, літературознавців і мистецтвознавців. З підручників історії літератури зникли імена видатних письменників, а ті, що залишилися, навіть Т. Шевченко, І. Франко та Леся Українка, дбайливо просіювалися крізь ідеологічне сито.

Внаслідок репресій 30-х рр. українська література зазнала величезних втрат. Тож початок Великої Вітчизняної війни спричинив різні настрої. Більшість митців України відгукнулася на воєнні події з патріотичним піднесенням і закликами звільнити рідну землю від загарбників. У пресі і по радіо звучали гнівні промови і гучні заклики до боротьби. Але більшість української інтелігенції, особливо ті її представники, хто на собі відчув більшовицький терор або знав про його масштаби, усвідомлювала, що ні фашистський, ні сталінський режими не сприятимуть розвиткові української культури.

Патріотичні твори українських літераторів з'явилися на газетних шпальтах уже 23-24 червня 1941 р. У «Правде» було вміщено мовою оригіналу «Ми йдемо на бій» Павла Тичини, по радіо читали «Клятву» Миколи Бажана. Звучали поезії М. Рильського і Л.

Первомайського. Частина письменників знаходилась в евакуації, дехто з різних причин залишався на окупованій території. Спілка письменників України, деякі редакції та видавництва перебували в Уфі. 109 членів Спілки письменників України перебувало на фронті. Багато з них активно співробітничали в республіканських, фронтових періодичних виданнях.

Зрозуміло, що в грізний час війни об'єктивно і суб'єктивно виступило наперед закличне, агітаційне призначення літератури, яка розглядалася всіма, передусім, як натхненник боротьби проти ворога, «організатор почуттів мас» під гаслом «Все для фронту, все для Перемоги!» На передній план в прозі й поезії виступило слово, безпосередньо звернене до читача й слухача, призначене для масового сприймання.

З кінця 1941 до середини 1944 р. українською мовою транслиювалися радіопередачі з Москви, налагодила роботу радіостанція ім. Тараса Шевченка в Саратові, з травня 1943 по лютий 1944 р. діяла пересувна прифронтна радіостанція «Дніпро». В листопаді 1941 і серпні 1942 рр. українські письменники виступали на антифашистських мітингах представників українського народу у Саратові, а в травні 1943 р. — у Москві і, нарешті, в лютому 1944 р. — у визволеному Києві. Одним із провідних літературних жанрів була в ці роки публіцистика.

З часом приходитиме і суто художнє осмислення подій, поряд із публіцистикою, нарисами, агітаційною поезією, фронтовою сатирою з'являтимуться і великі поетичні та прозові твори — цикли, поеми, повісті, романи, а головне — воєнна література ставатиме різноманітнішою, багатшою узагальнюючими підходами, позбуватиметься поширених напочатку штучної романтизації, поверхового схематизму. Та все ж закономірно, що спочатку мали перевагу ті жанри й форми, в основі яких лежить враження, а не зображення, — на повну силу розвивається, наприклад, лірика (вірш і пісня, балада і елегія), особливого поширення набуває такий її різновид, як послання.

Публіцистика стає, сказати б, всездатним і всюдисущим жанром. До нарису, статті, репортажу, портретної зарисовки, які, поряд із виховною й агітаційною, виконували й необхідну інформаційно-літописну місію, здійснювали сатирично-викривальні завдання (фейлетони, памфлети) вдавалося чимало літераторів.

В Уфі з грудня 1941 р. виходять українською мовою літературні щотижневики; українські письменники редагують більшість

українських творів, написаних у цей період. Було видруковано дві книги альманаху «Україна в огні» та одну книгу під назвою «Україна визволяється». Досить оперативно виходили невеликі книжечки серії «Фронт і тил». Видавнича діяльність не обмежувалася лише новинками, великими накладками випускалися твори української класики, зокрема Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки. Українські видання з'являлися і на окупованій території.

Письменник-емігрант Ю. Шевельов так характеризував настрої того часу: «У ті перші місяці окупації мало було відомо про природу німецького режиму. Советська пропаганда говорила про нього багато правди, але через те, що говорилося з цього джерела, віри не йнято. Здавалося невірогідним, що на заході міг народитися близнюк советської системи».

Терор проти українських діячів на окупованій території чимдалі дужчав. Українські видання в Києві («Українське слово», «Литаври») були закриті, а їх організатори, зокрема О. Теліга, І. Ірлявський, знищені гестапо. У Харкові вийшло три номери журналу «Український засів» (останній, четвертий, у Єлисаветграді).

Центром українського культурного життя залишався Львів. Тут діяло «Українське видавництво», де випускалися навіть твори репресованих та заборонених тоді письменників; публікувався місячник «Наші дні». Українські видання функціонували також у Празі, Берліні та Кракові, а це значило, що, незважаючи на утиски, українська література все ж продовжувала розвиватися й на окупованій території. Проте підсилення терору змусило емігрувати цілу когорту українських митців.

У повоєнний період на звільненій від ворога території посилились цензурні утиски та ідеологічний нагляд за літераторами. Посилилась боротьба радянської влади з «українським буржуазним націоналізмом».

Упродовж воєнних років було створено такі твори, як «Україна в огні» О. Довженка, «Похорон друга» П. Тичини, «Ярослав Мудрий» І. Кочерги тощо.

Зросли і зміцніли молоді письменники воєнного й повоєнного періоду. У повоєнний період відновилися літературна періодика: «Літературна газета», «Радянське мистецтво», «Радянська література» (згодом— «Вітчизна»), «Дніпро», «Радянський Львів», «Советская Украина». У 1948 р. відбувся II з'їзд письменників України.

Проте значно жорстокішим ставав ідеологічний тиск майже на всіх талановитих українських митців. Розгромні постанови ЦК КП(б)У стосувались «Нарисів історії української літератури» та журналів «Вітчизна» та «Перець».

Утисків зазнали такі українські письменники, як Яновський, Сенченко, Панч, Сосюра, Голованівський, оскільки в своїх творах вони начебто виявляли ворожу ідеологію. Фінальні роки сталінського режиму характеризувались реакційними утисками літератури й мистецтва.

Представники української інтелігенції в еміграції намагались згуртувати всі мистецькі сили навколо єдиного центру. Найяскравішою сторінкою українського літературного процесу 40-50-х рр. було заснування восени 1945 р. мистецького українського руху (МУРу), який об'єднав письменників-емігрантів. МУР вважав, що вся українська література в еміграції має спільне ідеологічне підґрунтя. До МУРу увійшла плеяда талановитих українських письменників — У. Самчук, І. Багрянний, В. Барка, Т. Осьмачка, К. Гриневичева, Ю. Клен, О. Лятуринська, Є. Маланюк, М. Орест, С. Гординський, Ю. Шевельов та ін. Об'єднання налагодило видавничу діяльність, у 1946 р. виходив друком альманах «МУР». Але через фінансові проблеми всі його видання були неперіодичними.

Україні в повоєнний період митці зазнавали всебічних нападів та критики. Їх звинувачували в «українському буржуазному націоналізмі» та «космополітизмі». У центрі уваги тогочасної літератури було парадне зображення війни, радісне уславлення перемоги. Мажорні нотки звучали і в творах на сучасну тему. Тогочасна література характеризується схематизмом і декларативністю. В суспільстві панувала атмосфера доносів і переслідувань, партійної регламентації духовного, особистого життя людини. Колишні полонені, мільйони людей, котрі перебували на окупованій території, зазнавали утисків і репресій.

Естетика соціалістичного реалізму була зорієнтована на «оспівування» світлої радянської дійсності.

Після розгрому «Березолу» Леся Курбаса, усунення з театрального життя багатьох театральних діячів український театр перебував на межі застою. І хоча в повоєнний час творили такі визначні митці, як М. Крушельницький, І. Мар'яненко, Г. Юра, А. Бучма, проте примітивний репертуар і постійні заборони не дозволяли в повній мірі розкритися їхнім талантам. Вульгарно перекичена «система К. Станіславського» знищила все розмаїття сценічних форм.

Та вже у грудні 1954 р. на II Всесоюзному з'їзді радянських письменників у виступах М. Рильського, О. Довженка, О. Гончара, деяких російських, білоруських письменників було засуджено концепцію «ідеального героя» та прояви лакування дійсності.

Проте соціалістичного реалізму й надалі сковували українських митців. Реабілітація торкнулася лише частини репресованих письменників. М. Хвильовий, М. Семенко, М. Йогансен, В. Підмогильний, В. Винниченко та багато інших залишалися забороненими. Замовчувалася й творчість представників української діаспори.

Особливості літературного процесу воєнних літ цілковито залежали від екстремальних умов часу. В українській літературі цього періоду головною стає тема Батьківщини, проте трактована вона була в дусі тогочасної тоталітарної ідеології. Хоча характерними були і спалахи інтимної лірики, яка за силою, щирістю, проникливістю відтворення почуттів, таких як кохання, вірність, жертвність материнської, синівської, подружньої любові, тривога й чекання, по суті, не має собі рівних в поезії як довоєнних, так і повоєнних років.

Активізується у воєнні роки і сатира, різноманітні форми її виявлення знаходимо й у поетичних та прозових книжках, численних публікаціях у пресі, зокрема у своєрідних агітаційно-сатиричних вікнах газет, у плакатах, у спеціальних радіопередачах, в естрадно-театральному втіленні тощо (наприклад, дотепні лаконічні, побудовані в дусі народних анекдотів фейлетони П. Панча із збірок «Зозуля» та «Кортить курці просо», дошкульні сатиричні деталі чи добродушні гумористичні, або, навпаки, глузливі, в дусі листа запорожців турецькому султанові, інтонації у таких новелах Ю. Яновського, як «Генерал Макодзьоба», і, нарешті, славнозвісна «Зенітка» Остапа Вишні).

У розвиток художньої прози воєнних років зробили свій внесок як відомі майстри слова, так і молоді автори.

У роки війни фактично народився як письменник - прозаїк і публіцист О. Довженко. Його пристрасні яскраві оповідання на воєнну тему («Ніч перед боєм», «Стій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Мати») здобули широку популярність. Вони друкувались у пресі і читались по радіо.

Об'ємніше висвітлення героїчного подвигу народу здійснювалося й іншими письменниками, хоча творів «великої» прози (романів та повістей) упродовж 1941-1945 рр. створено й опубліковано було небагато.

З надзвичайною силою література воєнних років піднесла образ Матері, поєднавши в ньому і тему жінки-матері з її болями, стражданнями, вболіваннями за долю дітей, і тему матері-України, яка чекає своїх синів-визволителів. Цей величний образ відтворено в поезії М. Рильського («Слово про рідну матір»), П. Тичини («Матері забудь не можу»), А. Малишка (цикл «Україно моя»), оповідань О. Довженка («Мати»), Ю. Яновського («Син»), П. Панча («Мати»), В. Козаченка («В дорозі») та творів багатьох інших письменників.

Творчість письменників воєнних літ спиралася на традиції вітчизняних класиків ХІХ століття, на досвід полум'яних гуманістів попередніх епох. Письменники зверталися до народних джерел, фольклору, возвеличували героїчні традиції, утверджували національну гордість.

Література періоду війни піддала осудові всіляку агресію і мілітаризм, затаврувала людиноненависницьку суть фашизму.

Настрої повоєнної доби донесла до нас поезія Тичини, що часто вміло висловлював поетичну формулу часу:

Усмішка в народі розцвітає.

Кожен каже: — Й я свій труд несучу!

Відбудова! — труд переростає у красу.

Проте всієї правди тогочасного життя письменники розповісти не могли. Заборонено було висвітлювати правду війни, що мільйони людей не повернулися з фронтів, багато стали інвалідами. Усе лежало в руїнах, в усьому відчувалася нестача — нестача хліба, палива, транспорту, шкіл і підручників.

На західних землях точилася національно-визвольна війна, яка також приносила великі людські жертви. А всередині країни посилювався ідеологічний прес.

У 40-х й першій половині 50-х рр. у всіх «радянських» національних літературах з'явилося тяжіння до роману-епопеї, творення широкої панорами життя народу. В українській прозі саме в цей час публікують свої романи-епопеї М. Стельмах («Велика рідня»), О.

Гончар («Таврія»), А. Головка («Артем Гармаш»), Ю. Смолич («Світанок над морем»), П. Козланюк («Юрко Крук»).

У цих творах тема «людина і народ» розглядалася глибше, ніж у попередні роки.

Література повоєнного періоду поповнюється новими жанрами. Поезія поповнилась ліро-епічною поемою, героїчною баладою, віршованою повістю, ліричним циклом і чималою кількістю різновидів лірики, зокрема філософсько-медитативної. У прозі розвиваються як оповідання, так і епопея, набувають поширення історичний роман, художня документалістика, «підліткова» повість, з'являється нове в пригодницькому жанрі.

Проте, хоча й були зрушення й окремі досягнення, загальна картина літератури першого повоєнного десятиліття була малояскравою і схематичною. Великій кількості творів літератури повоєнного часу бракувало активної уваги до людської особистості, не розкривалась у них достатньою мірою й авторська особистість.

Зміни в літературному процесі України з'являються лише на кінець 50-х рр. у зв'язку з потеплінням суспільної атмосфери після смерті Сталіна та викриттям культу його особи. В літературі того періоду з'явилися гуманістичні тенденції, аналітика та людинознавчий пафос.

Заняття №

Тема. Олександр Довженко. Життєвий шлях та літературна творчість. Кіноповісті "Україна в огні", "Зачарована Десна

Олександр Довженко
(1894—1956)

Стати справжнім мистцем — значить умерти. Цей трагічний парадокс українського пореволюційного відродження здійснився і на Довженкові, хоч був він ще найбільш щасливий із творців Розстріляного Відродження. Перші зрілі фільми Довженка — «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930) — завоювали йому цілий світ; але відібрали Україну, підрізали його творчі крила, вкоротили йому віку.

Користуючись залізною завісою, маючи Довженка у себе в полоні в Москві, Росія так захувала від світу трагедію Довженка, що її не помітили навіть найпалкіші прихильники його мистецтва в Європі й Америці. А оцінили його у вільному світі надзвичайно високо й щедро. У періодичній пресі і в товстих фахових курсах з історії кіна, нарешті, в постанові журі Міжнародної виставки в Брюсселі 1958 року Довженко визнаний як один із першого десятка провідних мистців цілої 60-річної історії мистецтва фільму. «Перший поет кіна» — так назвав його Левіс Джекоб у своїй «Історії американського фільму» (видання 1939 і 1947); «Земля» Довженка мала глибокий вплив на молодих кіномистців, зокрема Франції і Англії», — пише Жорж Садуль у своїй «Історії мистецтва кіна» (Париж, вид. 1949 і 1955); найкращі японські фільми «Роша мун» і «Ворота пекла» зроблені під впливом Довженка — твердить Артур Найт у своїй книжці «Найживіше мистецтво. Панорамна історія кіна» (Нью-Йорк, 1957); «Земля» Довженка — це твір генія; йому мусіли відступити перше місце російські кіномистці Ейзенштейн і Пудовкін — пише Айвор Монтегю у своєму есеї «Довженко — поет життя вічного» (міжнародний кіноквартирник SIGHT AND SOUND, Лондон, ч. 1, літо 1957). Це лише кілька прикладів із сотень. Довженка визнали в світі справді беззастережно.

Західні кінознавці звернули увагу на різкий занепад творчого генія Довженка після «Землі», але ніхто нічого не сказав про причини. Правда, польський часопис у Варшаві «Trybuna Ludu» (4 січня 1957) у статті К. Тепліца обережно, та все ж досить виразно зазначив, що Довженкові «не дали розвинути повністю», що його змусили замовчати і що «великий поет України, творець мистецтва так сильно національного, що аж вселюдського, замовк у половині слова, залишаючи, однак, по собі кілька творів, які назавжди

залишаться в історії фільмового мистецтва як явище неповторне і велике».

Так, але Польща тепер не належить до «Заходу». На Заході майже не знають про роки погрому України і її культури (1930—34) і про те, що Довженко за свої фільми «Звенигора» і «Земля» був проклятий у пресі як «український буржуазний націоналіст», що він стояв під загрозою розстрілу. «Мене заарештують і з'їдять», — казав він тоді у родині знаного маляра Василя Кричевського (О. Плавський. «Олександр Довженко», УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА, Мюнхен, ч. 3, 1957).

Довженко подбав про те, щоб нащадкам було ясно, що з ним сталося: він 1939 року написав «Автобіографію» (опублікована посмертно в київському журналі «Дніпро» за грудень 1957), а також залишив свої передсмертні «Записні книжки», що по його смерті появилися в уривках під заголовком «Нотатки і матеріали до «Поєми про море»» («Дніпро», чч. 6 і 7, 1957).

Довженко пише в «Автобіографії» про те, що сталося з ним після випуску «Землі»: «Радість творчого успіху була жорстоко подавлена страховинним двопідвальним фейлетоном Дем'яна Бедного під назвою «Філософи» в газеті «Известия». Я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма. Спочатку я хотів був умерти».

Довженко спробував був одкупитись фільмом про індустріалізацію — «Іван» (1931), але нападки на нього ще більше загострилися. Чи то з власної ініціативи, а чи, може, й за порадою «згори» — Довженко 1934 року тікає з Києва (де тоді масово арештовували і стріляли українську інтелігенцію) до Москви і подає листа товаришеві Й. Сталіну з проханням «захистити мене й допомогти мені творчо розвиватися».

Стероризувавши Довженка і заборонивши його фільми, Сталін зіграв роллю його спасителя, записав його у російські кіномистці, поставив його на працю в Мосфільмі, сам дав йому теми для фільмів, послав на Далекий Схід. А тим часом міжнародний успіх «Звенигори», «Арсеналу» і «Землі» присвоїв російській кінематографії. Це останнє не було трудно: на Заході мало хто бере серйозно конституцію СРСР як союз рівноправних республік; російське і советське, СРСР і Росія — там часто сприймають як синоніми. Довженко у зустрічах із закордонними кінознавцями і кіномистцями мусів видавати себе не за українського, а за «советського». Він мусів прилюдно вдавати із себе щасливого і байдужого до розгромленої України: «Стоячи на

березі Тихого океану і дивлячись на захід, я згадував Україну, і вона постала перед моїми очима у своєму справжньому розмірі, десь там далеко на заході в лівому кутку, і це помножило мою гордість громадянина великої Радянської країни».

За темами Сталіна Довженко поставив фільми «Аероград» (1935), «Щорс» (1936—37) і «Мічурін» (1948). Усього тільки три фільми за 22 роки вавилонського полону в Росії! і ні один із них не дорівнювався його «Землі», не додавав нічого до тієї міжнародної слави, що її він здобув своїми українськими фільмами, зробленими лише за три роки в бідних умовах українських кінофабрик.

Це марнотратство генія в чужому полоні точило здоров'я Довженка. «Мені зараз сорок п'ять років. Признаюсь, я дуже втопився», — пише він 1939 року. В його душі ставались величні уявні українські кінотвори, він уже зібрався писати сценарій для свого фільму за повістю Гоголя «Тарас Бульба» — Сталін змусив його робити «Мічуріна» (тоді як шанованого Довженком геніяльного українського садовода Семеренка Москва замучила в концтаборі). Між іншим, в «Мічуріні», першій кольоровій фільмі Довженка, є такий момент: творець нових форм, утративши свою дружину, остався ізольований, самотній, невизнаний. З яскравих кольорів саду трагічна постать садовода переходить раптом у чорноту вітряної осінньої ночі, у вихори сухого листя, в самотність, у смерть... Це ситуація Довженка після заборони «Землі» і вигнання з України.

Друга світова війна викликала була надії в Довженка на якісь переміни в загальній ситуації, вона дала йому змогу приглянутись знову ближче до України (він зробив хронікальні фільми «Визволення» — 1941, «Битва за нашу рідну Україну» — 1943 та «Перемога на Правобережжі» — 1945). Він побачив, що нова велика руїна не знищила Україну остаточно, але відродила її національний вільнолюбний дух. Цей духовий і політичний ріст та героїзм української людини надхнув Довженка написати «Повість полум'яних літ» (1944—45).

Проте надії на ліпше були розвіяні новим погромом України 1946—52 років. Довженко, замість ставити «Повість полум'яних літ», мусить робити давно загаданий Сталіним фільм про Мічуріна, а потім писати сценарій «Відкриття Антарктиди» (1952), в якому, згідно з тодішньою вимогою ЦК КПРС, він виголошує «ура!» не тільки у всьому ідеальним «русским людям», але і російським царям Олександрові I і Петрові I. Можливо, це були найчорніші роки в житті Довженка, дарма що він тоді був високопоставленим

російським вельможею із дачею в Переделкіно коло Москви та з усіма можливими орденами і титулами.

Цей «вельможа» був в'язнем. Він не мав права вернутись додому, на Україну. Тільки в другій половині 1952 року, коли корейська війна і близький кінець Сталіна породили почуття грядущих перемін, удалось Довженкові вирватись в Україну, на Дніпро, до Каховського будівництва, яке він пообіцяв зробити об'єктом свого нового фільму. Його особисті записні книжки, про посмертну публікацію яких у журналі «Дніпро» ми вже згадували, однак показують що Довженко задумав фільм-реванш, фільм про вічне море українського життя, фільм, у якому він хотів урятувати Запорозьку Січ і Великий Луг, що мали піти під воду, і в якому мала встати Україна, що вийшла неподоланою із терору 30-х років і другої світової війни. Фільм ще одної перемоги життя над смертю. В тих записних книжках (хоч вони не опубліковані повністю) видно, як зберіг свою душу під московськими орденами син Розстріляного Відродження. Зустріч з Україною наче воскресила його.

Той самий Довженко, що писав для Сталіна про маленьку Україну «в лівому кутку» з перспективи Далекого Сходу і «советського патріота», тепер відповідає інженерам, що кличуть його їхати з ними на Схід: «Бажаю вам щастя. Але я останусь на Дніпрі...» і потім записує: «Я дивлюсь на синій Дніпро, слухаю плескіт хвиль. Нічого дорожчого у світі немає для мене. Я не хочу вже і нізачо не розлучуся з моєю рікою. І якщо судилося мені зробити ще щось красиве і велике в житті, то тільки на її берегах, ласкавих і чистих... Ніколи ще я не був таким, ніколи так не відчував життя і не був так переповнений любов'ю до свого народу... Річко моя, життя моє... чого так пізно прийшов до твого берега, теплого і чистого?». «Коли мені пощастить написати сценарій в доброму здоров'ї і я не втрачу працездатности, я зроблю фільм свій на Київській студії... Я ніби помолодів душею, збагатшав і став людяним і чистим. Я нікуди не хочу їхати. Я бачу прояви краси мого народу, і серце моє переповнене хвалою».

Довженка (точно як і Остапа Вишню по повероті з російської каторги) захоплює, що українська людина не змаліла, а виросла в невимовних трагедіях терору 30-х і війни 40-х років: «Виріс народ розумово, політично, морально, особливо після війни і, звичайно, за війну так, як ні один народ у світі». І прямо у відповідь на тодішню розгнуздану офіційну пропаганду якоїсь расової і культурної вищости російського народу Довженко, який при всьому своєму полум'яному українському патріотизмі завше був далекий від шовінізму, записує: «Ми перший народ у світі, перший, і кращий, і

достойніший». Зустріч із звичайною українською хатою потрясає поворотця з російського полону до глибини душі: «Білі рідні стіни з рушниками біля стелі, з двома темними сволоками. Чисто. У мене свято на душі. Як давно не був я в хаті. Як одірвався од народу. Хто одірвав мене? І що взагалі можна творити, одірвавшись од народу? Можна втратити найменше розуміння правдивого життя». У цих словах Довженко прямо сказав західним прихильникам його мистецтва, чому його творчість занепала після заборони його фільму «Земля».

15 жовтня 1952 року в Каховці Довженко нотує, що почав писати сценарій: «Учора почав писати сценарій. Але, написавши кілька сторінок, почав плакати од хвилювання і од напливу високих якихось почуттів, що їх ніби вже не витримували мої нерви і серце. Серце боліло від напливів оцих. І я подумав — що зі мною? Чи не віщує мені біди сей вибух священних огнів, чого так стрепенулись усі мої почуття?» І далі: «Се мусить бути велетенський фільм. Усе, що є в мене святого, весь досвід і талант, усі думки, і час, і мрії, і навіть сни — все для нього. Створити твір, достойний великості мого народу, — ось єдина мета, єдиний зміст мого життя. Благослови, Господи, мої нетвердіі руки...»

З Каховки Довженко 4 листопада приїхав до Києва, куди плянував переселитися з Москви і де на кіностудії хотів робити новий фільм. Він нотує у записній книжці: «У Києві. Чарівний незабутній день. Тепло і стільки ласки в повітрі... Добра так багато, такий я багатий, такий розчулений, і зворушений, і піднесений духовно, яким давно себе не почував. Кому і дякувати, не знаю. Подякую чистому небу, його чистоті, його благородному повітрю. Юній, невмирущій красі його поезії. Україно моя... Як друзі мене вітали, як мені було тепло і радісно з ними, з моїми рідними братами і сестрами. Я повертаюся на Україну. Україно, рідна моя земле, радість моя...»

В цій радості віддзеркалюється уся трагедія насильницької розлуки Довженка з Україною, усе горе її Розстріляного Відродження. Але вже в отих криках «я не хочу нікуди їхати» — відчувається, що хтось має силу і намір таки не допустити його остаточного повернення додому. І справді, він таки мусів повернутися до Москви, де на нього чигала передчасна смерть.

Як виглядав і був проведений цей останній акт насильства над геніяльним мистцем — дасть Бог, пізніше виявиться. Факт той, що Довженкові Москва не дала змоги зробити головний твір його життя, бо він був задуманий як український твір. За чотири роки Довженкові вдалося зробити лише деякі підготовні зйомання.

(«Звенигору» він зробив за сто днів, а «Землю» менш як за рік!). Коли ж Довженко помер, то «Мосфільм» за українським сценарієм Довженка зробив свою російську кінокартину, до виконання якої не були допущені ні українські актори, ні малярі, ні режисери. І це тоді, як в Україні кінофабрики, за свідченням київської преси, переживали гострий дефіцит сценаріїв.

Очевидно, Довженко бачив, що останнього і головного фільму його життя йому не дадуть зробити, тоді він кинувся до пера. Він завше мав потяг до красного письменства і признався в цьому: «Я любив писати сценарії, бо що я особливо люблю — це народження ідеї». 1952 він відновляє загублений сценарій забороненої «Землі», а 1954—55 пише повість «Зачарована Десна», яка, мов Гімалаяї, піднялась над голим випаленим соцреалізмом степом рядянської літератури і піднесла українську прозу до рівня прози Гоголя. Також закінчив сценарій «Поема про море». Через «Зачаровану Десну» українська література в УРСР пережила своєрідне чудо воскресіння духу і розмаху 1920-х років. Але російські «спасителі» Довженка і тут не прогавили: вони не дозволили видати спершу на Україні кінопоєми Довженка, які всі (може, за винятком одного «Мічуріна») були написані українською мовою і потім перекладені автором на російську, а видали їх спершу в російському перекладі і в перекладі на англійську з перекладу російського. Довженка було репрезентовано світові як російського письменника. В московському англійському журналі SOVIET LITERATURE, ч. 6, 1958 надрукований англійський переклад «Зачарованої Десни» без зазначення, якої національності є автор і якою мовою написаний оригінал повісті. У російському виданні прози Довженка ИЗБРАННОЕ (Москва, в-во «Искусство», 1957, 610 стор.) не зазначено на титульній сторінці, що це переклад з української мови, а в передмовах від видавництва і відомого російського поета Ніколая Тіхонова ні слова не сказано, що Довженко був український режисер і письменник. За свою «Зачаровану Десну» Довженко посмертно поставлений у кандидати на Ленінську премію не як український, а як російський письменник — по списку «деятели искусства й литературы РСФСР» (див. орган спілки російських письменників «Література й жизнь» за 14 січня 1958). Чи ж дивно, що коли 25 листопада 1956 року навіки закрились очі, які без рентгенового проміння бачили серце життя і смерті, то агентство Рейтер поширило по газетах Англії і США телеграму з Москви про смерть «РОСІЙСЬКОГО режисера Довженка»? І чи можна знайти в історії людства багато прикладів отакої розбійницької крадіжки мистецької душі і генія поневоленої нації? Звичайно, в кінцевому рахунку ця крадіжка ганебно виявиться, і то завдяки самому Довженкові, його мистецьким шедеврам, його власним заявам (ми навели вище

частину з них) — завдяки усій його трагічній і чисто українській дорозі і долі.

Як подає Довженко в «Автобіографії», він народився 30 серпня 1894 в селі В'юнища коло Сосниці на Чернігівщині, в родині козаків-хліборобів. Він підкреслює, як занепав під російським пануванням його козацький рід, утративши все — навіть уміння читати (ще дід був письменний, а батько вже ні); як з одинадцяти братів і сестер дожили до зрілого віку тільки їх двоє; як мати, «народжена для пісень», «проплакала все життя»; як у Глухівському інституті (1911—14) «з нас готовили учителів — обрусителів краю», а він усе ж таки крадькома здобував заборонені українські книжки (журнал «Літературно-Науковий Вісник», газету «Рада»). Тому така безмежна була його радість із перших же днів української національної революції і державного відродження України: «Я вигукував на мітингах загальні фрази і радів, мов собака, який зірвався з цепу, щиро вірячи, що вже всі люди брати, що вже все цілком ясно, що земля у селян, фабрики у робітників, школи в учителів, лікарні у лікарів, Україна в українців, Росія в росіян, що завтра про це довідається увесь світ і, вражений розумом, що осяяв нас, зробить у себе те саме»... «Український сепаратистичний буржуазний рух здавався тоді найреволюційнішим рухом... про комунізм я нічого не знав» («Автобіографія»). Як свідчить Довженків земляк інженер Петро Шох (тепер на еміграції), Довженко разом із ним був 1918 року вояком 3-го Сердюцького полку Української Армії. В Києві у ті роки влада змінилася з кривавими боями 13 разів. Довженко, ніколи не відступаючи і не втікаючи, пережив у підпіллі німецькі, російсько-советські, російсько-монархічні і польську окупації, бачив смерть на кожному кроці і сам бував під розстрілами, від яких його рятувало тільки чудо.

З комунізмом Довженко зійшовся в другій половині 1919 року, коли ліве крило найбільшої української партії есерів вирішило, що історія не лишила обложеному в «чотирикутнику смерті» відродженню України іншої можливості, як УРСР у спілці з РСФСР і під ідейною егідою Комінтерну. Можливо, Довженко пристав до утвореної тоді УКП (боротьбістів) і разом з нею увійшов на початку 1920 року в КП(б)У. Ми бачимо його 1919—20 року серед боротьбістів у Києві в напруженій праці по організації українського культурного життя в рамках УРСР.

За протекцією боротьбістів йому удалось поїхати в Західню Європу. Спершу він працював у Варшаві при українсько-польській комісії обміну і репатріації полонених, потім був керуючим справ

посольства УРСР у Варшаві, щоб 1922 року перебраться до Берліна на посаду секретаря генерального консульства УРСР в Німеччині. Тут здійснилась його мрія вивчити модерне європейське мистецтво. Він покинув нелюбу йому працю в посольстві і, маючи 40-долярову місячну стипендію від Наркомосвіти УРСР, яким тоді керували боротьбісти, учився в приватній мистецькій школі експресіоніста Геккеля. В цей час його виключили з партії нібито за неподання документів на чистку.

З Берліна Довженко повернувся влітку 1923 року до Харкова, де зразу опинився в товаристві харківських романтиків на чолі з Хвильовим. Він прославився своїми карикатурами і шаржами (за підписом Сашко), а також ілюстраціями до книг (напр., до «Голубих ешелонів» П. Панча тощо).

Довженко став одним із співфундаторів та видатних діячів ВАПЛІТЕ, взявши участь уже в перших підготовчих зборах ВАПЛІТЕ 14 жовтня 1925 року, а також поширивши на образотворчі мистецтва тези Хвильового про незалежний від Москви шлях української літератури. Це насамперед його стаття «До проблеми образотворчого мистецтва» в теоретичному збірнику ВАПЛІТЕ, зошит перший, 1926 (нижче подаємо її з невеликими скороченнями). Тут Довженко дав рішучу відсіч на підтриману московським урядом спробу АХРР (Асоціації Художників Револуційної Росії) підпорядкувати собі неоромантичне мистецтво України та накинути йому московський «соціалістичний реалізм» і російську убогу мистецьку традицію «передвижників» 19 століття. Довженко сміливо відзначив ізольованість від Заходу і відсталість та убогість російського малярства, в тому числі й «передвижників». Він жорстоко висміяв протокольну постанову АХРР про обов'язковість для радянських мистців усіх республік соціалістичного реалізму (тоді його називали пролетарським, монументальним і т. п.): «Це перший випадок в історії культури, де стиль «постановляють на засіданні», — глузує Довженко. Він проголошує власний незалежний шлях українського мистецтва з його глибокою історичною і народною традиціями і з його живим контактом із модерним європейським мистецтвом. АХРРові Довженко протиставив АРМУ (Асоціація Револуційних Мистців України), яка була своєрідним відповідником ВАПЛІТЕ у малярстві і пізніше знищена органами НКВД.

Що Довженко до кінця остався вірним цим поглядам, свідчить те, що вже за рік до своєї смерті, в умовах повної монополії московського соцреалізму, він у рецензії на Всесоюзну мистецьку виставку в Москві відважно повторив ваплітянські тези своєї молодости, які

ствердили убогі результати чвертьстолітньої диктатури соцреалізму. Він висміяв псевдоаристократичну бутафорію розкоші нової панівної кляси партбюрократів, відображувану в картинах — «з безліччю повторюваних портретів, пишних сяючих люстер, червоних доріжок, позолочених лож, парадних форм». Відзначаючи «недолугість» картин, Довженко вимагав реабілітації заборонених мистецьких стилів, бо «мистецтво не може розвиватися за приписаними еталонами» (А. Довженко. «Искусство живописи и современность», ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА за 21 червня 1966). Між іншим, світова преса відноувала з подивом цю сміливу статтю Довженка.

Але справжній внесок в українське відродження 20-х років Довженко зробив своїми фільмами «Звенигора», «Арсенал», «Земля», які створили українське кіномистецтво. 1926—27 року він зробив на Одеській кінофабриці ВУФКУ свої перші учнівські фільми — комедію «Ягадкі кохання» та пригодницьку «Сумку дипкур'єра». Це була підготовка. Поява в 1928 році на екранах України «Звенигори» була сенсацією. Фантастично-символічний і реальний пляни дії, химерно переплітаючись навколо наскрізного героя — шукача скарбу діда Невмирущого, що живе вже друге тисячоліття, — створювали почуття одности біографії України, її окремого надзвичайного історичного шляху. Тут уперше виявилось оте чисто довженківське почуття вічної краси природи та його козацьке трактування смерти як складника й оновлювача життя. Сценарій до «Звенигори» писали Майк Йогансен та Юрко Тютюнник, що скоро по виході «Звенигори» був розстріляний. Сам Довженко, уже через десять літ по забороні «Звенигори», писав про неї: «Звенигора в моїй свідомості одклалася як одна з найцікавіших робіт»; це «прейскурант моїх творчих можливостей»; «я зробив її одним духом — за сто днів», «не зробив, а проспівав, як птах. Мені хотілося розсунути рамки екрана... заговорити мовою великих узагальнень» («Автобіографія»).

Щоб уможливити собі дальшу працю в кіно, Довженко мусів зробити у другому своєму фільмі «Арсенал» (1929) політичну концесію Москві, змалювавши повстання проти Центральної Ради, яку Довженко сам же і захищав у 1917—18 роках. Ця концесія, як видно це і з натяку в його «Автобіографії», завдала йому «великого болу». А проте Довженко показав красномовними експресіоністичними засобами красу і силу української людини, що невмируще стоїть в осередді самої смерті.

Наступний фільм Довженка «Земля» (1930) став одним із кількох центральних і конгеніяльних творів Розстріляного Відродження.

Могуча незбагненна хвиля пшеничного моря під вітром, перша любов у містерійних світлотінях літньої ночі, бездоганне тичининське українське небо з «думами-кораблями» хмар — це могутня поема землі, людині і природі, життю, безмежній вітальній силі і красі України. Смерть, одначе, тут, мов краї колиски, обрамлює початок і кінець фільму. Смерть діда під яблуною, сковородинський мирний відхід із життя, що дає своє місце унукам і своєму саду. І смерть гвалтовна закоханого юнака, зваленого кулею в час його спонтанного радісного танцю. Але життя тут цар — не смерть. Життя котить могутніми океанськими хвилями крізь веселі і зажурені серця людей, крізь золото пшениць, крізь краплі дощу на яблуках, крізь небесну зливу світла. Смерть — тільки момент, тактовий перебіг ритму життя. «Земля» являла собою могутнє мистецьке втілення світовідчуття Розстріляного Відродження — романтики вітаїзму. Вона накреслила власний і незалежний від російського кіномистецтва шлях українського мистецтва фільму. До самого свого дна і ґрунту національна, українська, — «Земля» показала, як з органічного власного національного виростає твір вселюдський.

Тому що це був прорив українського відродження із російської імперської в'язниці у світ на вершини мистецтва. Москва фільм заборонила, а Довженків геній ізолювала від України, замучила, приписавши собі перед світом заборонені для України твори мистця. Україна-бо не сміє мати мистецтва світового значення, лише провінційне і залежне від російського. Чи цей присуд шовіністів із Москви благословить історія? Чи смерть є сувереном над життям? Довженкові твори дали відповідь. У вільному світі уважніші дослідники вже помітили українське відродження. Згаданий на початку Жорж Садуль пише: «Довженко українець. Ця деталь має своє значення. СРСР складається з багатьох республік, які національним характером дуже відрізняються від Росії. Багато з них, в тому числі й Україна, мали вже свої творчі школи». Садулю лишається тільки довідатись, що Москва знищила ті «школи», і тоді він не трактуватиме передчасний упадок творчості Довженка як Довженкову особисту слабкість. Знову ж Шарль Форд, редактор журналу «Французька кінематографія» та редактор «Фільмової енциклопедії», що вийшла в Парижі 1949 року, пише про Довженка:

«Справжнє мистецтво в кіновій практиці акумулювалось у порівняно молодому, але вже з перших кроків глибокому й трудному до наслідування, оригінальному українському кіномистецтві, яскравим і досі неперевершеним представником якого є Олександр Довженко. Колишні стовпи російського кіномистецтва Ейзенштейн і Пудовкін, його супротивники в експериментальному етапі нового мистецтва,

самі признаються в своїй безпорадності перед лицем його мистецьких засобів та монументального способу їхньої передачі. А способи ці необмежені в цього українського режисера... Завдяки геніальному творцеві оригінальних фільмів маємо можливість захоплюватись мистецькими основами стародавньої козацької країни, її культурою, пречудовою природою та незвичайно вродливими козацькими типами». «Довженко, уроженець чарівної закутини української землі, промчав метеором на обрії нашого безрадісного сторіччя».

Довженка, його мистецтво, його долю не можна зрозуміти без врахування того, що він виріс у атмосфері державного і культурного відродження України 1917—19 і 1917—30 років. Його шедеври могли появитися тільки в атмосфері таких само непроминальних шедеврів Тичини, Куліша, Хвильового, Курбаса, Рильського, Бажана, Яновського та інших творців Розстріляного Відродження, що підносили українську культуру до сучасного їм рівня передових культур світу. І зрозуміло, що Довженків талант потрапив разом із їхніми талантами під поліційні удари Москви 1930—34 років. Усі вони разом відвернули своїми мистецькими подвигами культурну смерть України, що її заготовила була комуністична реставрація російського імперіялізму. Це добре розумів Довженко. У його «Повісті полум'яних літ» на високому березі Дніпра дівчина питає Орлюка, що воював усю другу світову війну і гнав німців з України аж на Ельбу:

— Про що ти думаєш, скажи? Ти хотів би жити тут не тепер? За княгині Ольги, Ярослава, за Хмельницького? А чи через сто років?

— Тепер.

— І я.

— Адже ми, по суті, оборонили усі минулі століття, — сказав Орлюк, дивлячись на вічне свято Задніпров'я. — Всю нашу історію, минулу і майбутню. Ти щаслива? Так? Я щасливий тим, що не став злим, що буду жити без ненависти й страху, що зрозумів своє місце на землі.

Так можуть говорити лише люди великої моральної, духової переваги і перемоги.

Юрій ЛАВРІНЕНКО

З книги «Розстріляне Відродження»,

Мюнхен, 1959.

Тема єднання людини з природою у кіноповісті О. Довженко
"Зачарована Десна"

Твір Олександра Довженка «Зачарована Десна» — це гімн людській красі і красі природній, здатності людини до злиття з природою, опоектизації її, сприймання її як живої субстанції.

Вже з перших сторінок повісті перед нами розгортається селянське життя, переповнене рослинами й плодами, з його піклуванням про город та сад. Та це й не звичайний город, а цілий різнобарвний світ, поданий через сприйняття дитини. Мальовнича старовинна низенька хата, мов біла печериця, стара повітка, льох і тин, кущі смородини й малини, тютюн, морква, квасоля, вся присадибна рослинність у цвітінні й плодах не тільки переповнює город, а й свідчить про господарську, охайність і особливу любов до вирощуваних рослин працюючої господині — матері Сашка: «До чого ж гарно й весело було в нашому городі! Ото як вийти з сіней та подивитися навколо — геть-чисто все зелене та буйне. А сад, було, як зацвіте весною! А що робилось на початку літа — огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати.»

У творі ми спостерігаємо притаманне віддавна українському селянинові прагнення естетизувати кожний день свого життя, кожну побутову річ, все навколо себе: «Коло хати, що стояла в саду, цвіли квіти...»

Природа у творі казкова, чарівна, вона живе своїм утаємниченим життям: небо, зорі, річка: «Прокидаюсь я на березі Десни під дубом... Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса!»

Юний оповідач — Сашко — з притаманною йому дитячою безпосередністю сприймає світ навколо себе, стає зачарованим мандрівником навколишнім світом. З природи черпає він натхнення для своїх фантазій: «Вода тиха, небо зоряне, і так мені хороше плисти за водою, так легко, немов я не пливу, а лину в синьому просторі. Дивлюсь у воду — місяць у воді сміється. «Скинься, риба», — думаю, — скидається риба. Гляну на небо: «Зірко, покотися», — котиться. Пахнуть трави над водою. Я до трав: «Дайте голос, трави», — гукають перепілки. Дивлюсь на чарівний, залитий срібним світлом берег: «Явися на березі лев», появляється лев». Дитина відчуває просто містичне єднання з природою, коли її слово може породити зміни в живому світі навкруги, і вона насолоджується таким злиттям зі світом.

І коли дитина вирішує творити добрі діла, то перш за все бажання її спрямовані на природу: «Не буду, — думаю, — їсти скоромного цілий тиждень! Носитиму дідові воду на погребню, скільки він схоче, і почну ходити до церкви». Далі, дивлячись на ластівок, я

подумав: «От, коли б повипадали з кубла ластовенята! Я зараз же нагодував би їх мухами та хлібом, аби тільки ластівка бачила, на які діла я здатний та розказала Сусу Христу».

Малюючи колишні прекрасні й добрі часи, такий собі «золотий вік», дід теж пов'язує це із надзвичайним станом природи, не розділяючи світ людський і природний. Його розповідь про величезних комарів викликає добрий сміх, але й відчуття теплоти до цієї людини, що так любила світ: «А дід каже, що колись комарі були великі... На комарах він знається багато. Ціле життя чумакував по степах та годував їх...»

Краса справжнього єднання людини з природою відтворена письменником в образі діда Семена, який був, немов «...добрий дух луку, риби. Гриби і ягоди збирав він у лісі краще за нас усіх і розмовляв з кінями, з телятами, з травами, з старою грушею і дубом... Найкращою рибою дід вважав линину. Він не ловив линів у озерах ні волоком, ні топчійкою, а якось наче брав їх з води прямо руками...»

А от ще один спогад, що ілюструє злиття людини і природи, виражає любов до кожної рослини: «Дід любив спати під дубом, перед тим, як заснути, він довго і якось так лагідно позіхав, ніби прощаючи світу всі його пустощі, і розказував косарям про молоді і тії літа, про чумацтво, про те, як колись все було не так. Все було краще. Річки й озера були глибші, риба більша й смачніша, а вже грибів та ягід у лісі — не переносити, та й ліси були густіші, трапи — вуж не пролізе, хіба тепер трави!...»

Дослідники неодноразово помічали, що від часів Гоголя про Україну ніхто ще так захоплено й яскраво не писав. Вся «Зачарована Десна» осяяна любов'ю до природи, є гімном їй, укладу життя пращурів і давнім народним звичаям, традиціям. Довженкові притаманна висока філософія «єродності» людини й природи, з Богом створеним світом. Саме любов, проникаючи в серце людини, дає їй можливість побачити красу рідного краю, відчутти Батьківщину як спою душу. Саме в природі людина знаходить опору для свого існування. І для Довженка опоетизована земля його дитинства — це підґрунтя його існування, джерело натхнення. Після важких років випробувань митець немов виходить на берег материзни духовно оновленим, сильним, по-справжньому мудрим і наділеним почуттям глибокого гумору.

Заняття №

Тема. Українська література за межами України.

Життєвий та творчий шлях Василя Барки. Роман «Жовтий князь»
(оглядово)

Василь Барка. Автобіографія

16 липня 1908 — село Солониця: дата і місце народження.

Село невелике, примітне тільки старовинною церквою, валами — рештками козацького табору Северина Наливайка — та широкими солончаками поблизу: звідти в час біди люди, приходячи за десятки верст, брали «ропу» замість соли; можливо, так було з вікопомної давнини.

Батько відбув звичайну службу в козачих частинах і російсько-японську війну.

Сім'я переїхала на відкритий степ, приблизно за п'ять верст від міста (Лубні), розміщеного над річкою на горах, так що здалеку видно було позолочені бані його церков.

В степу, від великого шляху Лубні — Ромодан, ночами звертали напасники до самотньої оселі — грабувати. Батько відганяв; стрілянина часом тяглася до ранку. То перші враження неспокоїного побуту.

На прохання свого молодшого брата, щойно одруженого, батько помінявся з ним наділами: відступив йому вибудовану садибу з великим садом, а перебрався на порожню ділянку за дванадцять верст від міста і там знов почав будівництво.

Нова оселя постала недалеко від хуторця Миколаївки. Внизу, при згір'ях, світилось проточне озеро. А по другу сторону — степ із козачими могилами і якимись давнішніми; з кам'яними статуями на верхах.

В хуторі була трикласна початкова школа — я відвідував її. Перше мистецьке враження: мандрівний дякон-живописець на замовлення батька намалював на великому аркуші покрівельного заліза — ікону «Моління про чашу»: Христос біля скелі, серед смутних дерев Гетсиманського саду. Образ займав усе покуття хати.

Батька взяли на російсько-німецьку війну. 1916 року він звільнився покаліченим (його з вибуху присипало землею: мав пробиту ногу і зрушений хребет). Лікування електрикою коштувало тоді дорого і забрало гроші з проданого наділу.

Переїхали в місто. Жили в сараї на дворіщі купця другої гільдії — в нього батько колись, ставивши хату, купував будівельний матеріал.

Батько взяв на виплату хатку на узліссі, за містом.

Нас в родині було три брати; всі вчилися в духовному училищі («бурсі»). Не було грошей платити за навчання в гімназії, а в духовному училищі, згідно з давнім привілеєм, діти з «козачого сословія» могли вчитися безкоштовно. В роки громадянської війни, при постійних змінах влади, «бурса» діяла.

Режим, з крайніми формальностями, був суворий. Часті кари, методи навчання (з російської граматики, латині, початкової математики) — традиційні, з перевагою муштри.

Школярі надолужували своє — відчайним босяцтвом; при ньому, звичайно, руйнувався настрій справжньої побожності.

Переформувалася бурса в трудову школу: спершу — в старому будинку. Викладач математики давав читати клясичні українські книжки.

Школа перейшла в новий будинок; там нові вчителі навчили нас безбожництва.

Батько працював спершу як тесляр в артілі «Увечный воин»; потім став брати на обробіток і догляд запусені сади — за третину врожаю.

Раз ми доглядали сад вдови; її чоловіка, старшину з армії УНР, під час вечірнього відходу з міста, при наступі червоноармійців, вбито на брамі. Вдова весь час носила чорний одяг — в жалобі по ньому.

Одного дня, коли я стеріг сад, вона дала переглядати дві книги: «Гайдамаки» Шевченка — з ілюстраціями Сластіона і «Божественну комедію» Данте — з ілюстраціями Доре.

«Гайдамаки» прочиталися легко, з цікавістю; але «Божественна комедія» зосталася більшою частиною незрозуміла, тільки чудові ілюстрації ввели в цілий світ надзвичайних подій і запам'яталися назавжди: так само, як постійні розмови батька з його приятелями — про його улюблену книгу, «Апокаліпсис», про значення приходу кожного ангела і кожного звіра.

Батька мобілізували і поставили інструктором в майстернях, що виробляли спорядження для коней (постачалася сідлами та уздечками армія Будьонного).

Одного разу в потязі, коли відправляв сідла, — занедужав на тиф, після якого почалися ускладнення. Вже помирав, і його віднесли в мертвецьку (колишня часовня в кінці двору при лікарні), але талановитий молодий лікар Котляревський, з єврейської родини, прибувши після студій, пішов на огляд і завернув його нари назад.

Коло двох років батько лежав недужий. Була нужда і голод. Тоді я помандрував найматися на працю по селах і приносив «натуральний» заробіток.

То гіркий час; але водночас — добра школа побуту, школа життя з багатствами народних говірок. Повно драм людських. Живі перекази. Щедра природа. Різноманітність селянських характерів. Хоч робота тяжка: від сонця до сонця. Неділями ж пасучи коні в степах, багато читав; приносив книги з міста, позичаючи в приятелів.

В останню зиму наймів почав ходити в школу до міста — за вісім верст. Вставати доводилося рано: зробити що треба і встигнути до школи, хоч би й наставали сніжні бурі. Зворотна дорога бувала і в темряві; і треба було впоратися коло коней і волів.

Повернувся до міста зовсім; скінчив «трудова школу». Поступив на учительські курси, що перетворилися на педагогічний технікум. Помилково вибрав собі математику і фізику як фах: можливо, через вплив найстаршого брата. Він пізніше став фахівцем — автором першого в СРСР підручника фотограметрії, виданого картографічною управою Совнаркому в Москві, і професором математики в Новосибірському університеті: приїжджав туди з підполяр'я, де був головним інженером аерофотознімання на все побережжя Льодовитого океану.

Середульший брат став теж інженером: був начальником устаткування ливарного цеху, що його ж будував, — в Дніпродзержинську, в великому заводі.

Найстарший брат, Олександр, працював до кінця життя як інженер. Середульший, Іван, здійснив новий життєвий поклик: прийняв сан священника. Хоч був на рік старший, ми разом відвідували класи сільської школи і Духовного училища в місті.

Він в юні роки любив бути служкою в храмі; все пригадую його в стихарі, з свічкою — в Братській церкві, коли служили, приїжджаючи, митрополит В. Липківський і єпископ Ярещенко, надзвичайний проповідник, що приваблював мене в двадцятих роках. Хоч то вже був час втрати віри: так сталося зо мною; але брат зберіг її* (*Чутка про насильницьку смерть брата і матері не потвердилась).

Мене тоді цікавили соціальні науки. Вивчав марксизм — з бажанням збагнути глибини цього вчення: студіював його «клясиків». Але хмарні теорії не могли задовольнити серця. В той час популярним ставав бухарінський стиль — з ідеалом ліберального соціалізму, скажім, як в реформах Дубчека для сучасної Чехо-Словаччини.

Зацікавили праці Богданова; його «Емпіріомонізм» і «Тектологія», приступні для читача в 20-х роках, становили міст для переходу до концепції модерної доби: в зв'язку з працями філософів і фізиків Віденської школи. Тоді гриміла літературна полеміка, прапороносцем якої став М. Хвильовий. Але, признаюсь, була мені якась стороння; бракувало там шукання глибинних сторін справи, і весь час виходив назверх таки спрощений концептивний позитивізм, переборений тільки в кінці полеміки — в проголошенні гасла про «романтику вітаїзму».

Зате праця Юринця про Тичину дуже тоді сподобалась; він, походячи з Галичини, як і Курбас, був мислителем — енциклопедистом, що докладно знав розвиток європейської поезії. Його монографія на той час була новістю, приводила до оригінальних висновків про багатосторонній стиль «клярнетиста» Тичини.

Було в мене тоді благоговіння перед нашим мандрівним філософом XVIII століття, Сковородою (походив з моєї Лубенщини); і я не бачив тоді достатньої причини, чому так полемісти з Відродження 20-х років здебільшого «звисока» ставилися до нашої старовинної клясики. Для мене, цілковитого сковородинця, близько підійшов Достоевський, предмет величезного ентузіазму, — і в ті роки, і пізніше. З рідного письменства були кумирами — звичайно, крім Шевченка, — на першому місці Іван Франко: особливо його проза, після нього Коцюбинський, Стефаник.

Закінчивши педагогічний технікум, після всіх драм і конфліктів став учителем математики і фізики, але слабим, в неповній середній школі.

Послали в дуже глуху Сьому Роту, шахтарський «посьолок», що одночасно числився як село Нижнє, за якусь версту від шахти «Тошківка»: між високими крейдяними горами і нижчими — із звичайних скель, на березі Дінця. Сьома Рота, лежачи в міжгір'ї, втопала або в чорний дим від шахти, або в білу куряву, несену з крейдяних верхів'їв. Нещасливі випадки в підземеллі, пияцтво і «поножовщина» були звичайним явищем, і завжди вранці на вулицях знаходили трупи.

Учні спочатку ставилися вороже до нових вчителів, але скоро привикли і були дуже милі.

Довелося 1928 року виїхати поспіхом з України, властиво — тікати: через конфлікти з місцевими партійними керівниками.

Пристав на Північному Кавказі, що тоді разом з Кубанню входив до РСФСР (як і тепер).

Здавна приманював Кавказ; і Кубань була омріяною землею.

Там скінчив філологічний факультет, зрікшися попереднього фаху, для якого не годився.

Вже на Донбасі, в самотності, брався перечитувати модерністичні вірші; вивчав їх напам'ять, передусім — вірші Тичини.

А тепер, згадуючи життя біля Дінця, складав і сам лірику. Послав перші вірші Тичині, і, — на моє радісне здивування! — він надрукував їх в «Червоному шляху», найбільшому в той час періодичному журналі в УРСР. (Тичина редагував відділ поезії).

1930 року вийшла моя перша збірка поезій: «Шляхи» в Державному видавництві в Харкові, тодішній столиці. Рання авторська надія була гвалтовно обламана жахливо напасницькою рецензією, сам заголовок якої відбиває весь її зміст: «Проти клясово-ворожих вилазок в поезії». Друкувалася вона на всю сторінку в столичній «Літературній газеті»; містила неправдиві закиди.

Я тоді був цілковито лояльним громадянином і зовсім не думав про «вилазки»; тільки хотів знайти образи для виразу якоїсь яскравої сутності з подій життя. Газета обвинуватила в злочинних речах, зокрема — в спробах відновити релігійний «пережиток капіталізму», хоч я теж і цього не робив, а тільки будував символічні картини з подихами вічних сил, що діють над обмеженою реальністю видимого.

Найгостріше обвинувачення було — що я нібито хотів віршами повідомити пресу на Заході про фізичну ліквідацію «служників культу», але насправді я тільки подав експресіоністичний опис того, що діялося під час антирелігійного карнавалу, коли артисти на плятформах зображували священика, патера і равина, ведених під скісний гостряк гільйотини. Навіть провідний вірш з ортодоксальною думкою не врятував збірки, і довелося на зборах «РАПП»-у без кінця «каятися». (РАПП: Російська Асоціація Пролетарських Письменників; мала українську секцію, до якої я належав). Додалося також обвинувачення в «буржуазному націоналізмі».

Зрештою, вирішила письменницька управа: треба скласти «виробничі», «трудові» поезії, відвідуючи завод «Красноліт» і частково працюючи там. Я так і зробив. Виникла збірка «Цехи», видана 1932 року також в Харкові — в ЛіМ-і (Література і Мистецтво).

Рецензія в «Літературній газеті» була прихильна — з тією ідеєю, що автор виправляється і зростає свідомість.

Але я вже не мав надії; хоч і цілком широко писав на сюжети «виробничі», але відчував: більше не зможу так писати. Напроти того, як я хотів писати і міг, — не можна було.

Замовк. Вибрав добровільну поетичну німоту — замість писати, до чого серце не лежало. Настало безмовне десятиліття: аж до приходу німців. Але дома, пізніми вечорами, часто писав вірші; вони майже всі пропали під час війни.

На Кубані тоді була «українізація» — передусім для міста, єдиного великого міста-столиці, що серед українського населення козачої області зрусифікувалося було більш як наполовину. Приїжджав Скрипник, член ЦК ВКП(б), і заохочував до здійснення справи, схваленої на самому московському «олімпі». Ми з одним приятелем, лінгвістом, плекали тоді «страшну таємницю»: мрію про з'єднання Кубані і України — для здійснення принципу справедливості.

Обидва були цілком лояльними громадянами і гадали, що при радянському ладі можливо перебороти болючі розриви, проведені через український народ при «проклятому» «царизмі».

Про це ми згадували з ним через тринадцять років, під час війни — вже на Заході. Але сила «культу особи» подавила справедливість; Кубань і досі відірвана від основної маси українців.

Хоч ми самі часто руйнували свій життєвий стан.

Напади комсомольців за «Шляхи» і навіть за другу збірку в студентський час були надто гострі. Коли ж проголошений був вільний конкурс в аспірантуру і я його витримав, то напади за кожен вислів змусили покинути український відділ і перейти на більш нейтральний відділ історії середньовічних західноєвропейських літератур. Але цей відділ проваджений був російською мовою.

Так скінчились мої можливості писати українською мовою і вивчати українську літературу.

Через півтора року в Кремлі, з наказу Сталіна, проголосили похід проти «українізації» і зліквідували її на Кубані.

Деякий час я мав додаткову працю в художньому музеї: як науковий робітник (складати каталоги, тексти «етикеток», плянувати експозицію, досліджувати експонати, що зоставалися в «фонді» через невизначеність). Воднораз працював над розділами з фахових аспірантських курсів.

Дослухував аспірантські курси в Москві вже пізніше; тоді ж вибрав тему дисертації: про співвідношення реалістичности і фантастики в стилі «Божественної комедії» Данте.

В музеї служба скінчилась катастрофою з відданням під суд. Хоч достатніх причин до того не було; я з фонду, визначивши дані про картини, включив в експозицію естамп Дюрера: «Чоловік смутку» (бичування Христа), копію А. Іванова (автора «Явлення Христа народові») — з картини Веронезе «Пієта», гарні копії з Рафаєлевої «Мадонни з святим Георгієм»; з «Ночі» («Різдва») Кореджіо; та ряд інших картин, справжньої мистецької вартости, з релігійними сюжетами. Для суду формула обвинувачення була: «контрреволюційне оформлення художнього музею».

Тільки коли раптом в Кремлі змінився тон і почались нагінки на «спрошенців», що збіднюють збірки клясичного малярства в музеях, — прийшов і мій порятунок.

А з свіжих курсів, що слухав їх в Москві: від професорів Пурішева, Поспелова, Дератані, Шіллера* (*Професор, однофамілець клясика), і особливо з бесід з Джівелеговим, — я дістав значну обнову і вкріплення в суто гуманітарному напрямку думки.

Через чотири роки, протягом яких читав курс історії середньовічних літератур на філологічному факультеті (Північний Кавказ, де і вчився попереду), — я закінчив дисертацію і захистив її в Москві. Це було якраз в день миру з Фінляндією, коли вперше зняли затемнення і багато людей з академічного кола прийшло на захист.

Потім, з літа того року, була хвороба (легені і серце); на весну одужав.

Почалась війна — я з багатьма іншими попав до т. з. «народного ополчення»; міг звільнитися через нездоров'я, але не захотів, вважаючи, що повинен виконати обов'язок. Ми відбували військовий вишкіл і справляли протиповітряну службу на покрівлях високих будинків: на випадок, коли падатимуть запальні бомби.

Потім забрали нас в казарми і почали готувати як партизанський загін — в заплілля німців.

Проте наступ німців був такий швидкий, що нас відправили до польових окопів і приєднали до регулярної військової частини.

В ніч на 10 серпня 1942 року німці раптово змінили напрямок наступу — тоді нас дуже швидко повели: їм назустріч, переймати біля річки. На жаль, через невідповідність (в багатьох гранатах, наприклад, не було капсулів-детонаторів: забули видати) і через невдалий маневр командування все закінчилось м'ясорубкою.

Після удару осколком в голову, коли вже плече було пробите кулею з танкового кулемета, я втратив свідомість. Опритомнів, добувсь до городів на околиці і заліз в покинуту хатку; вся ліва сторона гімнастюрки була закривавлена і прилипала.

Увечері розбудили люди, що жили в хатці, — вони днями ховалися в «щілинах» (траншеях).

Передягли в робітничий одяг. Другого дня я попросив сусіда, що навідався, — допомогти мені дійти до річки: хочу переплисти на другий берег Кубані. Випросив у господарів гумову подушку: надути її перед тим, як піти в воду, — течія великої річки дуже швидка і з водоворотами: навіть не кожен здоровий міг переплисти.

Але якраз на березі стояли колони німецьких танків; довелось вертати звідти.

Більш як місяць потім хворів і не міг ходити. Плече все гнило, і голова тьмарилась; медикаментів не було ніяких. Я жував цибулю і часник разом, робив «котлету» і прикладав: зрештою почало гоїтися. За довгі тижні господарі натерпілися; бо на брамі, як і скрізь по місту, висіли великі німецькі об'яви: тим, хто ховається після побоевища, і власникам будинків — розстріл на місці. Боялись люди, але не викинули лежачого на вулицю. Одночасно з радянських літаків скинуто об'яви: всі, хто zostався живий при німцях після побоевища, проголошувалися «ізмінниками родіни». Ця об'ява безмежно обурила. Чоловік опинявся між двома смертями, викреслений із

живих. То була доля дуже багатьох і куди гірша від моєї і зачепила мільйони людей. В той час вирішився мій цілковитий розрив з режимом.

Коли зміг ходити, господарі відвели до порожньої кімнати — в будинку недалеко від вокзалу. Там були добрі знайомі.

Виздоровівши, працював при свічній фабриці, в лябораторії. Коли звільнили, — бо старий віск і стеарин скінчився, а нового не було, — став працювати коректором, одночасно і справляв мову, в українській частині газети «Кубань», що тоді почала виходити.

Вернулася дружина з сином: їх евакуювали були разом із шкільним персоналом на Кавказ (дружина з фаху вчителька, а потім вчилась в театральному інституті). Німці захопили частину евакуйованих і завернули назад.

Дружина — черкешенка (адигейка); ми одружилися 1932 року влітку; син Юрій народився 1933 року восени, під час великого штучного голоду на Кубані. Голод забрав багато жертв; на самій Україні коло семи мільйонів, на Кубані приблизно півтора мільйона — з трьох з половиною чи чотирьох.

Німці проголосили евакуацію всіх мужчин; забув, здається, до 55 років; поліція вишукувала — хто зостається.

Ми від'їжджали 29 січня 1943 року; всі говорили: це на тиждень-другий, скоро повернемося.

Було холодно і сніжно. Небагато хто зважувався брати сім'ю в відкриті зимові степи з хуртовинами. Я теж покинув місто сам.

Потяг скоро став. Ішли пішки: частину дороги відбули на тягарівці (підвозив німець, що відправляв великі електромотори).

Дістались на «чушку» — заміновану по боках смугу широчиною понад десять метрів, а довжиною, мабуть, чотирнадцять кілометрів, — точно не пригадую! — вона врізається в води Озівського моря в напрямку до кримського берега, до Єнікале, де було колись турецьке укріплення.

Морська течія несла масу криги: ми по ній настиляли дошки і йшли до чистого місця: зустріти який-небудь катер.

З людей, що переходили попереду, багато згинуло.

Пізно ввечері пощастило переїхати — ми заробили переїзд, розвантаживши будівельне дерево з пароплавіка і перенісши його по дощаній дорожці на морі — до пристані на вістрі «чушки».

Другого дня німці вистроїли нас як полонених; дали по житній буханці на двох і колоною повели на вокзал; погрузивши в товарні вагони, повезли через Крим і далі — через Україну, на відкритих платформах при лютому морозі і вітрі, з зупинкою в Кривому Розі. Пішки переходили ми через Дніпро, при Дніпрельстані, що його тоді ремонтували італійці.

Далі зупинка була в Білій церкві, Києві, Варшаві (тут «санітарна обробка»); і зрештою прибули в Берлін.

Там потрібен був коректор до друкарні українського видавництва, і його адміністрація дістала дозвіл взяти мене. З категорії «остарбайтерів» не звільнили урядовці Остміністеріуму, але дозволили не носити нашивки «ОСТ».

Жив я в кімнатці при самому приміщенні видавництва. Берлін тоді вже починав горіти під бомбардуваннями, і я одночасно виконував протипожежні обов'язки в приміщенні.

Після лютости фронтових просторів і жорстокости німецького врядування на Сході — надзвичайно вразив характер життя в самій Німеччині: люди в основній множині своїй чемні і уважні, феноменально працьовиті і тверді в обіцянках, спочутливі, невтомні в збереженні чистоти і ладу: це було величезне добре відкриття для мене — там, серед звичайного населення, в таких незвичайних обставинах палаючого Берліна, я знайшов мою омріяну «фавстівську» Європу. Німці в переважаючій масі своїй були огірчені всією воєнною авантюрою нацистів.

Хоч зустрічалися дуже жорстокі: передусім наглядачі таборів; вони цькували псів на наших «остівців», женучи на роботу, і били в кров. Вже не казати про кацети — з їх людоїдськими ладами.

Весь Берлін горів все дужче; повітряні атаки бували вже вдень і вночі. Бомби двічі розбивали приміщення видавництва; все горіло від фосфору до — кінця.

Переїхали на околицю міста.

В ці роки (від 1943-го) я знов почав постійно писати вірші.

Життя на «граничних ситуаціях», читання нових книжок, недоступних раніше, передусім — релігійних, відвідування церкви, а найбільше довгі

роздуми на самоті зовсім змінили погляди. Найдорогоціннішим придбанням була Біблія в перекладі Куліша: її подарував визначний наш артист-маляр Едвард Козак.

Я й тепер бережу її.

Писав я також есеї: частину їх включив тепер в книжку «Земля садівничих» (недавно надрукована).

Почалась евакуація з Берліна. Вірші я переписав дуже дрібно, щоб тримати в кишені і не загубити. Вночі, після бомбардування, виїхав до Ваймара і там жив з багатьма нашими земляками в Гердер Шуле; спали на долівці.

Там зустріли ми перші американські танки, що займали місто. Але скоро Тюрінгія віддана була до радянської зони; довелося відходити далі на захід.

Пішки пройшов біля 1000 кілометрів. За місяць мандрівки часом підвозило авто, що здобули наші земляки.

В дорозі ховалися від ловців з репатріаційних комісій: вони виглядали на всіх перехрестях.

Ночувати доводилося то в сіні, то на долівці в порожній школі, то в куренях за селами, а іноді німці гостинно приймали в свої доми.

Зрештою перед очима — Авгсбург. Там знайшлося пристановище на околиці, на терені покинутого цегляного заводу, в широчезній ямі, де в бараках розміщався український табір. Місця вільного не було. З дощок я збив низенький ящик і там ночував.

На зиму табір переселили американці в гарні будинки Сомме-касерне: почався більш упоряджений побут.

В роки життя в таборі «ДіПи» я писав вірші, есеї; склав роман «Рай» — він, щоправда, весь пройнятий гіркотою тодішнього стану і полемічністю напівприречених — під постійною загрозою видачі; це зрушило розповідні лінії в творі, писаному в коридорі на підвіконні, бо в невеличкій кімнаті з ліжками в два поверхи було надто тісно і шумно.

Вірші, переважно серед природи, за межами табору, склалися більш незалежними.

Табір переведено в Ляйпгайм. Але деякий час я прожив, виїхавши звідти, в Нойбурзі, біля Дунаю. Вернувшись в Ляйпгайм, дістав повідомлення на виїзд за океан. Маючи розбите здоров'я, боявся їхати в Америку: в ній можна було

в той час знайти тільки важку працю, як писали наші земляки, і я не був певен, чи витримаю — не звалюся. Тому згодився на пропозицію молодших людей* (*Упівці — з ОУН (р)): пішки перейти «на чорно» кордон Франції; там запевнена праця викладача в українській школі, недалеко від Парижа.

Я з днів своєї юности був «парижоман»; найбільш любив французьке мистецтво і перекладав французькі вірші.

Піша авантура була дуже тяжка, з ночівлями на мокрій лісній глині в гірських лісах, під дощем, з безконечними сліпими мандрями. Французька поліція зловила в потязі, що йшов на Париж. Нас судили і посадили до в'язниці. Я не мав вибору і йшов без найменшого недоброго наміру, без жодної прихованої цілі, просто — з відчаю, як рятується людина, що позбавлена роками всього, хотіла кудись вибитися з останньою іскрою надії: про творчість.

Околиця моєї улюбленої «Прекрасної Франції» обернулася в той час вкрай бруталною процедурою допитів, яка не була пропорційна до порушення закону, в чому я з супутниками дійсно завинив. Але суддя з Саарлянда був дуже добрий чоловік, з мудрою стриманістю — він «припаяв» небагато. Ми з ним, при всій великоторжественній обстанові його місця, високо на горі: місця сторожа законів, одягнутого в мантию, — навіть трохи «поторгувалися» про термін ув'язнення.

Я йому доводив, що перехід кордону не такий вже і великий гріх, бо, зрештою, в вічності неба над нами немає кордонів між країнами чи зонами — американською, французькою тощо. На це пан суддя резонно відповів мені, що, на жаль, ми живемо не на небі, а на землі, і за такі речі, які я з супутниками вчинив, таки належиться тюрма.

Коли ми відсиділи в якійсь старій фортеці, нас відвезено до кордону і випущено.

Пізніше в табір прийшов офіційний дозвіл на в'їзд до Парижа, але я мав велике огірчення від руїни найомріянішого образу мого життя. Вирішив їхати до Америки: надіючись, що там знайдеться місце під сонцем і що, можливо, така судьба написана чоловікові на огняних зорях; як кожному своя. І не помилився.

Вже в Ляйпгаймі почав нову книжку лірики, що її продовжив під час переїзду до Америки і що дістала назву «Океан» (I ТОМ; початок його в німецькому перекладі вийшов під назвою «Трояндний роман»).

В Америці, під час тодішнього безробіття, спершу топив паровики ogrівання в підвалах, возячи вугіль тачками; потім мив стіни, вікна і підлоги в шпиталі католицького монастиря Святого Хреста.

Деякий час працював над історією української літератури, при видавництві «Пролог»; до друку встиг приготувати частину праці — вона появилася під назвою «Хліборобський Орфей, або Клярнетизм», — коли вже я відійшов від видавництва.

Літо прожив в монастирі отців Василіян, біля океану в Гленкові; працював над поемою.

Був хворий; вернувшись в місто, написав книжку «Правда Кобзаря», опрацьовував її в Таннерсвілі, в Кетскільських горах: в домі приятеля, визначного артиста-малюра Л. Кузьми. З його родиною ми літом жили на верхів'ях гір, в лісі, кладучи на ніч камені під голови. Він там малював свої магічно-реалістичні краєвиди, як і його дружина — його учениця. Я теж пробував малювати, але більше працював над II частиною «Океану».

Потім склав повість «Жовтий князь» (в основі — події 1933 року). Опрацьовував її, як і «Океан», в горах, на оселі «Верховина»: власність Братського союзу робітників-українців. Повість вийшла друком 1963 року.

Це — моя друга прозова річ; перша, «Рай», видана в Америці 1953 року.

Збірка невеликих релігійно-філософських есеїв, більша частина яких ішла в радіо «Свобода» як серія «Недільних розмов», — вийшла в світ під заголовком «Вершник неба».

Книга вибраних поезій «Лірник», що обіймає вірші, написані за 25 років, появилася на моє шістдесятиліття: 1968 року.

Декілька років був редактором українського відділу радіо «Свобода» в Нью-Йорку; через нездоров'я мусів відпроситися (клопіт з недугою очей і кровоносних судин).

Переклав Шекспірового «Короля Ліра»; мав на меті деяку обнову стилістичних стрів української літературної мови.

Переклад був прийнятий до друку в літніх числах журналу «Сучасність» /Мюнхен/ і вийшов потім окремою книжкою.

Перед тим переклав «Апокаліпсис»: для українського видання Біблії (в Римі).

Закінчив строфічний (віршований) роман «Свідок»: чотири п'ятсотсторінкові томи.

Інші твори, видані або підготовані до друку: «Кавказ» (судьба імперії), драматична поема, чотири томи; «Океан», лірика, три томи; «Судний степ», епічна поема, один том — присвячена до тисячної річниці хрещення України-Руси; «Царство», псалмічні сонети, один том; «Лірник», вибрані вірші і поеми, два томи, друге видання; «Душі едемів», роман; «Спокутник і ключі землі», роман — з українського побуту в Америці; «Земля садівничих», антологія есеїв про мистецтво і літературу, два томи; «Господар міста», п'єса («Мертвий кут» української номенклатури).

Моя біографія, супроти звичайного життєвого становища, склалася невдало. Але так чоловік часом звільняється від того, що в'яже зв'язками, незгодженими з вільним висловом почування і думки в образі простої і доброї краси, що її треба з постійними трудами шукати. Хоч вона всюди заключена, як в зернині, в правді — з неї розкривається для кожного, і життя дістає виправдання при всіх незгодах.

Василь Барка — це, звичайно, передусім поет, представник елітної модерної поезії з ідеалістично-містичним світоглядом. Він був одним з тих поетів, які значно розширили стильові горизонти української літератури. Але український читач перш за все знає його як прозаїка, автора роману «Жовтий князь». До речі, всі критики констатують, що у своїх романах «Рай», «Жовтий князь» та інших Василь Барка, якщо молена так сказати, більш «матеріальний», бо звертається до реальних сторінок історії рідної землі, пише про те, що болить особисто йому.

Голодомор 33 року — одна з найстрашніших сторінок історії українського народу. Це історія геноциду проти квітучої нації, що жила на родючій землі. Тоді, у ті роки, весь хліб, який виростили українські селяни, з України було вивезено, і тисячі людей пухли та вмирили з голоду, втрачаючи своїх дітей. Страшнішого, здається, у світі бути просто не може! У той час Василь Барка перебував на Кубані, працював у Краснодарському художньому музеї. Як він згадував, на Кубані в ті роки вимерла третина населення, та й його самого зачепив голод. Ось як згадує про це письменник: «Я мав на тілі щось 12 ран. Рани йшли по лініях кровоносних судів, із них сочилася брунатна рідина. Ноги вже репалися, і така слизиста поверхня теж сочилася. Ноги пухли, і я уже ходив, тримаючись за паркан і стіни, тем, де вже лежали мертві. Я не надіявся, що виживу. Та мука голоду аж до передсмертної лінії була жахлива... то щось таке, що спалювало всю істоту, і, може, тому, що я це зазнав, тому мені пощастило в «Жовтому князі» відновити ту психологічну

глибинність цієї голодової смерті. Ось, значить, як біда часом виходить на добру поправу».

У ті ж роки Василь Барка їздив в Україну, на Полтавщину, щоб відвідати своїх братів, і бачив там страшні картини голодування і голодної смерті. Усе це відкладалося в пам'яті страшним вантажем, і письменник почав збирати й записувати протягом наступних 25 років різні життєві історії про голод в Україні. Він зібрав цілий архів про голод 1933 року, але особливо вразила письменника історія однієї вимерлої української родини, яку розповів йому зустрінутий в Австралії земляк. Саме ця оповідь лягла потім в основу роману «Жовтий князь».

Та для написання цього вражаючого твору, мабуть, потрібен був ще один поштовх. І ним стали важкі дні, які довелося пережити хворому безробітному поету в Нью-Йорку в негритянському кварталі. Тоді йому знову довелося голодувати, і, як згадував письменник, «вийшло так, що нова голодівка, але не голодова смерть, відновила весь збір тих долей». Самецього поштовху не вистачало Барці, щоб розпочати написання роману про голод в Україні. І раптом «з минулого все почало впливати перед моїм душевним зором, і от знову виходить на добрий вжиток. Може, без цієї пережитої голодівки я б не зміг відновити тих фібрів, тих відтінків почування, тих безодняних, найгірших в людській істоті, де вже на межі квінсесте. Напливом морським усе викинуло наверх. Так що я писав безперервно 600 сторінок».

Над своїм романом Василь Барка працював протягом двох років, тобто 1958—1959 рр. То була дуже важка, кропітка і наполеглива праця. Письменникові доводилося багато викреслювати, оскільки, як він сам говорив, роман виходив занадто великий. Робота також спричиняла дуже глибокі психологічні й емоційні переживання і тому виснажувала подвійно. Письменник прагнув якомога точніше, об'єктивніше відобразити ті страшні страждання, яких зазнав український народ, розказати всьому світу правду про них.

Але роман «Жовтий князь» — це не документальна хроніка подій 33 року, а художній твір, філософсько-узагальнюючий, твір-роздум про тоталітарну систему, яка нищить на своєму шляху все живе й мисляче. Твір написаний у найкращих традиціях таких митців, як Е. Хемінгуей, О.Тенрі та інших.

У центрі роману — доля родини Катранників як уособлення становища будь-якої української родини тих часів. В основу його змісту лягли страшні картини голоду в Україні й на Кубані. Ми спостерігаємо, як все більше й страшніше в життя родини Катранників та всього села Кленоточі, де відбувається основна дія, входить голод. Він поступово руйнує звичний селянський побут, усталений віками ритм хліборобських буднів. Праця на землі перестає бути для селянина сенсом життя, оскільки він не бачить

плодів цієї праці, змушений голодувати, віддаючи все вирощене у чужі руки. Природне хліборобське існування перетворюється на втрачений міф, недосяжне благо.

Спочатку біда приходить раптово у вигляді «рудого промовця» Григорія Отроходіна, який сповіщає селян про урядову постанову відносно негайної здачі державі хліба. Нудна і нещира його промова приховує дуже страшний зміст, що розкривається у справжніх чумках цього представника влади. Далі подається цілий калейдоскоп зовсім нереальних, на перший погляд, картин насильницького відбирання у людей хліба та всього їстівного. Показово те, що в цих діях активну участь беруть комсомольці, які вже з молодих років втрачають уявлення про справжню моральність, справжні цінності. Чого може досягти нація, молодь якої звиродніла? І автор звертає на це увагу читача.

Василь Барка зображує, як колись квітуче село поступово перетворюється на пустку, руїну. Селяни один за одним вимирають. І ті, хто вижив, уже не є вповні людьми, що видно із вражаюче натуралістичних картин людоїдства, самогубства, голодних мук, пошуків хоч якоїсь їжі на вимерзлих полях. Єдине бажання людей — їсти! Жахливі картини голоду постають перед читачем не з точки зору автора, а через внутрішнє сприймання героя твору, що надає їм глибини та правдивості. Ми бачимо весь спектр почуттів закинутих у таку жахливу ситуацію людей: здивування, відчуття несправедливості, розгубленість, опір, зневіра, непевність, страх, знесилення, спустошеність. Але є тут і віра, надія, доброта, турбота про близьких. Отже, ніщо не може до кінця знищити в людині людське. І автор підкреслює це, бо для нього, як і для всієї нації, збереження духовності в умовах геноциду — найголовніше.

Завдання роману «Жовтий князь» набагато глибше, ніж просто показ правди про голодування в Україні протягом 1932—33 років.

Письменник хотів розкрити світу долю підневільної України, розвінчати міф про ідилічне селянське життя, колективний «рай», показати антигуманну, антилюдську політику тоталітарного режиму, чужого природі суспільства і людської особистості.

Роман викликав у світі великий резонанс, про нього писали, його обговорювали, але, звичайно, не в Радянській Україні, де прийнято було на все закривати очі. Ось що писали газети: «Добра книжка. Страшна книжка... Великий героїчний твір, який абсолютно варто прочитати» («Арт Прес»); «Організовані українці повинні висунути майстра художнього слова на кандидата Нобелівської нагороди» («Ля Нувель Ревю Франсез»).

Роман «Жовтий князь» — це наша історична пам'ять, страшна, але потрібна нам для того, щоб не повторити більше жахливих помилок, що коштували життя цілим поколінням.

Заняття №

Тема. Іван Багряний (Лозов`яга). Загальний огляд життєвого та творчого шляху. Роман «Тигролови» (скорочено).

Іва́н Па́влович Багря́ний (справжнє прізвище: Лозов'ягін[1] (також: Лозов'яга);* 2 жовтня 1906, Охтирка — † 25 серпня 1963, Новий Ульм, ФРН) — український поет, прозаїк, публіцист, політичний діяч.Зміст [сховати]

1 Біографія

Народився 19 вересня (2 жовтня) 1906 року в місті Охтирці [2] в сім'ї муляра Павла Петровича Лозов'яги. Мати майбутнього письменника — Євдокія Іванівна Кривуша — походила із заможного селянського роду із села Куземин біля Охтирки. В сім'ї, крім Івана, виховувалися також син Федір і дочка Єлизавета.

У шестирічному віці почав навчатися в церковнопарафіяльній школі, потім закінчив в Охтирці вищу початкову школу. 1920 року вступив до технічної школи слюсарного ремесла, потім — до Краснопільської школи художньо-керамічного профілю.

1922 року починається період трудової діяльності і активного громадсько-політичного життя: він то завполіт цукроварні, то окружний політінспектор в Охтирській міліції, то вчитель малювання в колонії для безпритульних і сиріт. 1925 року вийшов із

комсомолу. Щоб «збагатитись враженнями» (вислів Івана Багряного), побував на Донбасі, в Криму, на Кубані.

1925 року Іван працював у Кам'янці-Подільському ілюстратором у газеті «Червоний кордон», надрукував у ній свої перші вірші [3].

Того ж 1925 року Іван під псевдонімом І. Полярний видав в Охтирці невеличку збірку «Чорні силуети: П'ять оповідань».

1926 року Іван вступив до Київського художнього інституту (КХІ), якого через матеріальну скруту та упереджене ставлення керівництва закінчити не вдалося. Навчаючись в КХІ, виходить зі спілки «Плуг», вступає до опозиційного літературного об'єднання МАРС («Майстерня революційного слова»), де зближується з самовимогливими митцями слова: Валер'яном Підмогильним, Євгеном Плужником, Борисом Антоненком-Давидовичем, Григорієм Косинкою, Тодосем Осьмачкою та інших, яких пізніше було піддано нищівній критиці з боку офіційної радянської критики та всіляко переслідувано. Саме в цей період Іван Багряний активно працював і друкувався в журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях» та інших.

У 1920-х роках видає низку поетичних творів: збірку віршів «До меж заказаних», поеми «Монголія» та «Аве, Марія» (невдовзі була заборонена цензурою і вилучена з книготоргівлі), п'єсу «Бузок» про графоманів.

1930 року побачив світ роман у віршах «Скелька». Офіційною реакцією на роман стала стаття О. Правдюка «Куркульським шляхом» в журналі «Критика», де автор говорить: «...Від самого початку поет став співцем куркульської ідеології і до сьогодні залишається таким...» [4].

[ред.]

В ув'язненні та на засланні

16 квітня 1932 року його заарештували в Харкові й звинуватили «в проведенні контрреволюційної агітації» за допомогою його літературних творів, таких як поема «Аве Марія», історичний роман «Скелька», поеми «Тінь», «Вандея», «Гутенберг», соціальна сатира «Батіг».

Багряний пробув 11 місяців у камері одиночного ув'язнення у внутрішній тюрмі ГПУ. А 25 жовтня 1932 року його звільнили з-під варті і на три роки відправили до спецпоселень Далекого Сходу. Про період перебування Івана Багряного на Далекому Сході в

1932—1937 роках досі мало відомостей: Охотське море, тайга, життя серед українців Зеленого Клину. Утеча в Україну та арешт у дорозі, новий термін (3 роки) — тепер уже в таборі БАМТАБу.

Точних даних про час повернення Івана Багряного із заслання немає: 16 червня 1938 року повторно арештований та відсидів у Харківській в'язниці УДБ-НКВС на Холодній горі. Йому пред'являють нове звинувачення — участь чи навіть керівництво у націоналістичній контрреволюційній організації. Хоч тривали довгі дні знущань та допитів, Акт про закінчення слідства 26 березня 1939 року з висунутими проти нього обвинуваченнями І. Багряний не підписав. 1 квітня 1940 року прийнято постанову, в якій відзначалося, що всі свідчення про контрреволюційну діяльність належать до 1928 — 1932 років, за що він уже був засуджений, а «...інших даних про антирадянську діяльність Багряного-Лозов'ягіна слідством не добуто». Хворий, знесилений, Іван Багряний повертається в Охтирку.

Автобіографічні подробиці про ці п'ять років життя — арешт, тортури, втечу із заслання й повернення на батьківщину — письменник використав у романі «Сад Гетсиманський».

Під час війни

Радянсько-німецька війна застала письменника в Охтирці. Він одразу пішов в українське підпілля, передислокувався до Галичини. Іван Багряний працював у референтурі пропаганди, писав пісні на патріотичні теми, статті різноманітного характеру, малював карикатури й плакати агітаційного призначення. Одночасно він брав участь у створенні Української Головної Визвольної Ради (УГВР), у розробці її програмових документів.

Попри таку завантаженість Іван Багряний не покинув літературну працю. 1944 року він написав один із найталановитіших творів — роман «Звіролови» (згодом відомий як «Тигролови»).

У січні 1944 написав, перебуваючи у Тернополі, поему «Гуляй-Поле»

В еміграції

Могила Івана Багряного в м. Новий Ульм (Німеччина)

1945 року Багряний емігрував до Німеччини. Як свідчить у «Листах до приятелів» Юрій Лавріненко, „в еміграції теж не було свободи.

Не менш, ніж заборонами, перешкоджала гітлерівська Німеччина сформуванню політичної еміграції усілякими «розенбергівськими штабами», в яких псувалися та компромітувалися і дуже пристойні люди. Багряний пішов на Захід і в еміграцію через “оунівське підпілля”.

Іван Багряний написав брошуру — програмний для нього памфлет «Чому я не хочу повертатися до СРСР?», де виклав політичну декларацію національної гідності й прав людини, яка пережила примусову репатріацію, насильство, тортури, приниження як колишній в'язень, остарбайтер, полонений, позбавлений власного імені. Він логічно обґрунтував закономірність еміграції з Радянського Союзу — батьківщини-мачухи, котра пішла на геноцид проти власного народу. 1948 року Багряний заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП) і відтоді цілих 17 років — до самої смерті редагував газету «Українські вісті». Письменник був головою Виконавчого органу Української Національної Ради і заступником президента УНР.

Помер Іван Багряний 25 серпня 1963 року. Похований у місті Новий Ульм (Німеччина) на цвинтарі, при вулиці Ройттір (Neu-Ulmer Friedhof, an der Reuttier Str.). Могила Івана Багряного — перша могила ліворуч від входу на цвинтар, що навпроти вул. Фіннінгер (Finninger Str.).

Сім'я

Дружина — Галина Тригуб родом із Тернопільщини

Характеристика творчості

Західні дослідники творчості Івана Багряного відзначали унікальну здатність письменника до «кошмарного гротеску», неабиякого гумору серед відчаю, оптимізму — серед трагедії в глухій війні, що проводиться на величезних просторах євразійської імперії. Юзеф Лободовський твердить, що «Сад Гетсиманський» перевищує силою вислову все, що дотепер на цю тему було написано, з другого ж боку — є виразним свідченням глибокого гуманізму автора, що на самому дні пекла зумів побачити людські прикмети навіть у найозвіріліших осібняків".[7]

Популярність іншого роману «Тигролови», що його Юрій Шерех вважав утвердженням жанру українського пригодницького роману, — «українського всім своїм духом, усім спрямуванням, усіми ідеями, почуттями, характерами», спричинилася до пародіювання

Мосендзом та Кленом образу багрянівського Григорія Многогрішного. Так з'явився гумористичний Горотак, що на думку Лавріненка, читався радше як беззлобний дружній шарж. Зате незадовго до смерті письменника, а саме 1963 року, з'явився друком плід заздрості й ненависті до Багряного, схоже, що витвір аноніма, бо псевдонім і досі не розшифровано, — брудна книженція «На літературному базарі. Поезія, проза і публіцистика Івана Багряного».

Премії

1963 року філія Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ) в Чикаго розпочала акцію за надання Нобелівської премії Іванові Багряному, але його несподівана смерть перешкодила офіційному висуненню на цю нагороду [8].

1992 року постановою Кабінету Міністрів України Іванові Багряному посмертно присудили Державну премію України імені Тараса Шевченка за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови».

Роман «Тигролови»

Роман «Тигролови» - перший пригодницький роман в українській літературі

Іван Багрянний увійшов в українську літературу не тільки своїм напруженим, емоційним стилем художньої мови, не тільки сміливістю своїх думок та безкомпромісністю їх викладу, коли йшлося про правду та про совість автора, але й тим, що розвинув новий жанровий різновид у нашій літературі — пригодницький роман.

Що таке пригодницький роман як жанр? Це різновид роману взагалі; це велике прозове епічне полотно, яке зображує події динамічно, на персонажів чатують численні небезпеки і непередбачувані повороти подій. Саме таким постає перед читачем роман Івана Багряного «Тигролови».

У цьому творі багато автобіографічних мотивів: сам письменник був засуджений, також втік з потяга, який мав доправити його до міста ув'язнення, якийсь час боровся за життя із дикою природою, потім зустрів родину українців... Усі ці події зображено за участі головного персонажа твору Григорія Многогрішного. Дуже динамічно й оригінально починається роман: образ дракона — символічне втілення образу поїзда, який летить крізь простір, а в ньому — «вороги народу», засуджені системою. Григорій Многогрішний постає перед нами людиною великої волі, великого розуму та надзвичайної духовної сили, він вночі вистрибує з потяга, він розуміє, що може загинути у тайзі від голоду чи від іклів диких звірів, але тут проявляється одна з головних рис характеру Многогрішного: він згоден ризикувати життям, але у рівному двобої, а не тоді, коли його намагаються зламати нечесно, підступністю і

наклепами, безпідставними звинуваченнями та фізичними тортурами.

Григорій Многогрішний знайомиться із родиною українських поселенців на Далекому Сході. Поселення Зелений Клин, описане Іваном Багряним, існувало насправді, існує і досі. Зараз у ньому мешкає трохи менше мільйона етнічних українців. Родина Сірків приймає Григорія до своєї хати, вони вбачаються йому людьми загартованими та безстрашними, такими, яким був він сам. Наталка, дівчина, яка згодом стане дружиною Григорія, викликає у мене справжнє захоплення: пристосована до життя у складних умовах тайги, вона нічого не боїться. У тексті роману українці, що поселилися на Далекому Сході, названі «уссурійськими козаками». І насправді, ці люди зберегли усі традиції нашого народу, підтвердження чому ми знаходимо у описі святкування Різдва, зберегли незламний дух народного характеру, «душевну козаччину», вони не бояться навіть тигрів, на яких полюють. Мені здається, людина не боїться нічого, поки почуває себе вільною, перебуває у гармонії із собою та світом... Але, зважаючи на історичні умови, не всім випадає таке щастя.

Я думаю, що назва «Тигролови» може бути трактована у двох аспектах. По-перше, це буквально її значення: від полювання на тигрів, яким займається родина українців у цьому далекому поселенні. Але тигроловами є й працівники НКВД, зокрема майор Медвин. Тільки в іншому розумінні: він є ловцем людських душ, який намагається зловити їх у лещата системи, зламати, понівечити назавжди. На щастя, із Григорієм Многогрішним йому це не вдається, Григорій мстить Медвинові.

Роман «Тигролови» є захоплюючим твором, як і інші пригодницькі романи високої художньої якості у світовій літературі. Під пером Івана Багряного вдало переплітаються тема кохання, тема збереження власної гідності у антигуманних суспільних умовах, мотиви втечі та помсти, мотиви небезпеки та боротьби. Це й робить твір справжнім пригодницьким романом.

Мені подобається, що поруч із гострим сюжетом, який динамічно розвивається, Іван Багряний вкладає у свій твір і глибокі роздуми про Україну і долю народу, вміщуючи їх і в авторську мову, й у вуста героїв твору. Іван Багряний бачив багато страшних епізодів за свого життя: пережив допити, ув'язнення, бачив усі страхіття більшовизму, згодом емігрував за кордон. Свій досвід, усе, чого не знали звичайні люди, які чули лише про те, наскільки «веселіше стало жити», письменник передав у своїх творах, зокрема й в «Тигроловах». Роман «Тигролови» — перший пригодницький роман в українській літературі, справжній гімн сильній незламній особистості. Я думаю, з цього твору варто винести історичні свідчення суперечливої епохи і повчитися у персонажів сміливості,

справедливості й сили духу, які є важливими рисами справжньої людини усіх часів.

Заняття №

Тема. Улас Самчук. Життєвий та творчий шлях. Роман «Марія»
(оглядово)

Біографія: Улас Самчук

(1905—1987)

Літературні псевдоніми — В. Данильчук і В. Перебендя, псевдоніми, якими письменник користувався в публіцистиці 1930—40-х років,— Іван Влодко, Ольга Волинянка, Кай, Ф. Грак; криптоніми, якими письменник користувався в публіцистиці 1930—40-х років — УС, М.П., П.Б., Б.П., В.Р., М.К., Ф.Н.

Також цілком офіційно митець мав впродовж життя два прізвища — Самчук і Данильчук (метричний запис про народження у церковній книзі зроблений на прізвище Самчук, а паспорт громадянина Канади 1975р. виписаний на Данильчука).

Улас Самчук народився 20 лютого 1905 р. у с. Дермань на Волині теперішньої Рівненської області у порівняно заможній селянській сім'ї. Село відоме православним монастирем, збудованим князями Острозькими. З ним пов'язана діяльність Івана Федорова, Даміана Наливайка, Мелетія Смотрицького.

Батько Уласа — Олексій Антонович Самчук — мав від двох шлюбів п'ятеро дітей. Улас був серед них середульшим.

У 1913р. сім'я у пошуках землі переїхала в Тилявці Кременецького повіту, де хлопець розпочав своє навчання. Цікаво, що ані цієї початкової школи, ані початкової у Дермані, ані української гімназії в Крем'янці, ані вищих шкіл —

Бреславльського та Українського вільного в Празі університетів — він уповні так і не скінчив: у перших двох випадках завадили Перша світова війна й польська окупація, потім — арешт і мобілізація до польського війська, згодом — літературна діяльність.

Навчаючись у Кременецькій гімназії, Самчук редагував рукописні журнали «Юнацтво» і «Хвиля». Він був головою літературного гуртка «Юнацтво», яке видавало однойменний журнал. Тут Улас почав писати малі оповідання, три романи, вірші та публіцистичні твори. У 1922р. у журналі «Юнацтво» Самчук помістив вірш «Не любити не можу свою я країну...».

У 1923 р. він вступив до кременецької організації «Просвіта». Наступного року зробив спробу переходу польсько-радянського кордону, яка скінчилась ув'язненням до польської в'язниці (причина нелегального подолання кордону пояснювалась дуже просто: Упас хотів «стати письменником», а це, на думку 19-річного Самчука, могло зреалізуватись тільки в Києві). У 1926 рр. у с Дермані Самчук організував школу «українського національного танку», кваліфікацію для чого отримав перед тим на курсах митця народного танцю В. Авраменка.

У 1926 р. у варшавському журналі «Наша бесіда» Улас Самчук опублікував перше оповідання «На старих стежках». За політичними мотивами він залишив Польщу і переїхав до Німеччини.

Але в передвоєнній Німеччині важко було знайти цілісне українське середовище, тому згодом він; переїжджає до Праги. Прага привела Самчука у велику літературу і велику політику; Протягом- 1929—1931 рр. Самчук навчався в Бреславському університеті та в Українському вільному університеті в Празі.

У 1931—1935 рр. у нелегальних революційно-пропагандистських журналах УВО-ОУН «Сурма» і «Український націоналіст» Самчук помістив 25 політичних «фейлетонів», частина яких була у 1932р. видана пропагандистським відділом УВО (українська військова організація) окремою книжкою під псевдонімом Ольга Волинянка (ОУН — організація українських націоналістів, політична партія, яка виникла у Відні 1929р. УВОфактично стала її бойовим підрозділом).

У 1932 р. написаний роман «Кулак», перша частина трилогії «Волинь» («Куди тече та річка»), наступного року роман «Марія» — твір, що висвітлює події страшного голодомору в Україні в 1932—1933 роках. У 1936 р. Самчук видає збірку ранніх оповідань «Віднайдений рай» і роман «Гори говорять», що був присвячений боротьбі закарпатських українців за незалежність.

1937 р. була створена Культурна референтура Проводу українських націоналістів на чолі з О. Ольжичем. Центром Культурної референтури стала Прага, а однією з головних установ — Секція митців, письменників і журналістів, де головував Самчук. У 1938—1939 рр. письменник їздив Закарпаттям, агітуючи за проголошення незалежності Карпатської України, посідав місце референта пропаганди УНО (українське національне об'єднання) в Хусті, будучи одночасно «звітодавце» командування Карпатської Січі до нью-йоркської «Свободи» і паризького «Українського слова». В Чехії, Німеччині, Польщі об'їздив протягом 1940 — 1941 рр. з виступами десятки українських міст, містечок, селищ, сіл, громад і організацій.

У 1941 —1942 рр. У. Самчук редагував газету «Волинь», згодом працював у Німецькому пресовому бюро. У березні 1942 р. його заарештувала німецька влада за звинуваченням у тому, що він надав редагованій ним газеті небажаного для окупантів самостійницького характеру. Проте незабаром Самчука випустили.

У 1943 р. письменник повертається до Львова, але наступного року знову опиняється в Німеччині, рятуючись від радянської влади. Тут включається в роботу, присвячену згуртуванню письменницьких сил, яким належало творити на еміграції «велику літературу». Саме так називалася і доповідь Уласа Самчука на відкритті першого з'їзду МУРУ, головою правління якого він був обраний 22 грудня 1945р.

1944 —1987рр. — період «другої еміграції» письменника. У 1946 р. під час перебування Самчука в таборах для переміщених осіб виходить друком його повість «Юність Василя Шеремета». У 1948р. він переїздить до Торонто (Канада).

Після переїзду основна частина творчих зусиль Самчука припадає на написання спогадів: «На білому коні» (1955), «Чого не гоїть огонь» (1959), «На коні вороному» (1975), «Планета Ді-Пі» (1979).-У 1980р. — вийшов останній з розпочатих вивершених за океаном романів Самчука «Слідами піонерів», присвячений життю заокеанської української еміграції.

Роман «Втеча від себе» (остання частина трилогії «Ост»), у якому Іван Мороз знаходить свою другу домівку — канадську, виходить у 1982 р.

Письменник помер у Торонто 9 липня 1987р.

Про свій рід і своє життя Улас Самчук розповів у книгах спогадів «На білому коні» та «На коні вороному», як і в інших книгах мемуарного характеру — «П'ять по дванадцятій» (1954), «Планета Ді-Пі» та романі-хроніці «Чого не гоїть огонь». Цими книгами Улас Самчук здобув собі в літературі тривке

місце талановитого письменника-мемуариста. Окрім названих творів, письменник написав роман «Юність Василя Шеремети» і до кінця життя працював над проблемним романом «Ost».

Перша книга трилогії «Морозів хутір» (1948) написана талановито, по-мистецьки вражаюче. Дещо поступаються у художньому відношенні наступні книги «Темнота» (1957) і «Втеча від себе». Роман «Ost» був висунутий співробітниками російського емігрантського журналу «Современник», з яким активно співпрацював У. Самчук, на Нобелівську премію. Одержати цю премію він не міг, оскільки положенням про премію вимагається, щоб письменник жив аї своїм народом, на рідній землі, у своїй державі.

Одним з найкращих творів Самчука по праву вважають **повість «Марія»** — про воїстину страшні метаморфози людського буття в умовах більшовицького геноциду, серед сили-силенної гріхів якого був і чи не найбільший — Голодомор. Жах цієї трагедії подається крізь призму образу Марії, яка на сімдесятому році життя зазнає разом з рештою українців страшного геноциду. З огляду на похилий вік головної героїні, ця трагедія, може, і не виглядала б такою вражаючою, якби читач з кожною сторінкою твору усе чіткіш не усвідомлював, що у цій старій жінці уособлена сама Україна. Несхитна в моральних своїх навичках та переконаннях, але беззахисна перед злом. У романі «Марія» Улас Самчук створив цілий ряд яскравих оригінальних персонажів. Багато з них є втіленням певної авторської ідеї, є символом.

Символ - це художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття і т. ін.

Головна героїня твору носить біблійне ім'я Марія. Як і Матір Божа, Марія пройшла складний життєвий шлях.

Хоча доля Марії досить типова для сільської жінки того часу, усе ж автор зумів створити оригінальний образ сильної жінки. Її життя схоже на життя тисячі сільських жінок. Та ж важка праця біля землі, ті ж пріоритети, такі ж погляди. Усі свої зусилля спрямовує вона на створення сім'ї, на добробут.

Вирізняє Марію сила характеру. Цілеспрямована, вона точно знає, що їй потрібно для того, щоб стати щасливою. Марія вперто змінює свою долю, і доля здається, тому що любить трудолюбивих і впертих людей.

Перші її дні - сонячні, наповнені світлом та теплом. Марія - бажана дитина в батьків, про неї дбають і люблять. Та світлі дні швидко минають - помирають батьки, і Марія залишається сиротою. Вона швидко звикає до важкої роботи, бо заробляти для себе мусить сама.

Коли Марія підрастає, доля знову дарує сонячні дні: природа щедро наділила Марію красою, і вже з 15 років за нею впадають хлопці. Перше і єдине кохання дає надію на щасливий шлюб, та Корнія забирають на службу, яка в той час була дуже довгою та

небезпечною. Від Корнія немає звісток, і Марія, за порадами людей, виходить заміж за порядного і хорошого господаря Гната. Та їх шлюб позбавлений основи - взаємного кохання. А без нього щастя для Марії неможливе.

Тому повертається вона до коханого Корнія. Тяжкою працею, терпінням і любов'ю знову наближала Марія свої сонячні дні. Поступово її кохання та праця біля землі змінила грубого матроса Корнія на турботливого чоловіка, дбайливого господаря, мудрого батька, у шлюбі з коханою людиною народилися такі бажані для Марії діти, важка праця принесла добробут й повагу людей.

Та хмари знову закривають сонце для Марії. І на цей раз хмари - нова влада, яка перетворює їх із заможних господарів на жебраків, морить голодом її дітей, висилає назавжди на Соловки її улюбленого сина Лавріна, одурманює комуністичними ідеями Максима.

Самотня вона прощається з життям, добігають до кінця її дні. Цій жінці судилась нелегка доля, вона пізнала і найбільше щастя і найважче горе, доля то підносила її до вершин щастя, то стрімко кидала в безодню горя.

За жанром "Марія" – це роман-хроніка, події в романі розгортаються в хронологічній послідовності, від народження Марії і до її останніх днів.

Заняття №

Розділ. Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.. Вступ.

У другій половині ХХ ст. змінюється суспільна культурна атмосфера у світі. Пом'якшення клімату, бурхливий розвиток науки і техніки позначилися на всіх сферах життя і мистецтва. Важливою подією 60-х років став вихід людини в космос, що змусило світ замислитися над долею цивілізації. З освоєнням зоряного простору людство почало пов'язувати нові проекти перетворення дійсності. У.Еко назвав 60-і роки "пробудженням від важкого сну з кривавими картинами й сценами численних убивств". Однак світові не вдалося розв'язати всі свої проблеми. Духовне піднесення заступив трагізм загрози екологічної кризи та ядерної катастрофи. Найбільшою подією кінця ХХ ст. став крах соціалістичної системи, що привело до зміни географічних та економічних кордонів, пошуків нових засад співіснування різних держав; цей процес триває нелегко, що

пов'язано зі складністю зміни суспільних форм і свідомості, однак головний результат ХХ ст. - усвідомлення людством згубності насильства у всіх його проявах і взаємозалежності всіх на планеті.

Світовий прогрес другої половини ХХ ст. визначився передусім розвитком західної цивілізації, що мала як переваги, так і недоліки. З одного боку, люди отримали сучасну техніку, поліпшились умови життя, а з іншого - цивілізація почала поглинати особисті інтереси, негативно впливаючи на моральний

- стан суспільства. Посилнюється загальна відчуженість, дійсність перетворюється "на механічний театр-маріонеток, де режисером виступила пані Машина" (А. Камю). Урбанізація призводить до знеособлення людини, яка відчуває себе "дуже незатишно у холодному Всесвіті"(У.Еко).

Кінець ХХ ст. викликав занепокоєння у багатьох представників культури. Відчуженість людини, зміна суспільних устоїв, бурхливий розвиток цивілізації, відмова від колишніх ідей поставили нові запитання: що буде з людиною і світом, куди прямує суспільство, як відновити моральні цінності? Тому центральним явищем літературного процесу другої половини ХХ ст. став перехід до постмодернізму, який філософ А.М. Фуко назвав "хворобливим дитям літератури кінця віку, сповненим лихих передчуттів, катастрофічності, страху перед дійсністю".

Постмодернізм (лат. *past* - префікс, що означає наступність; фр. *moderne* - сучасний, найновіший) - загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, головними рисами яких є показ зруйнованої свідомості, деформованої дійсності, задушливої атмосфери епохи.

З'явившись у 1917 році, термін поширився наприкінці 60-х спершу для означення стильових течій в архітектурі, спрямованих проти безликої стандартизації та техніцизму, а невдовзі - у літературі та живописі. Популярності постмодернізму сприяли міркування філософів Ж.Дерріди, Ж.Батая, Ж.-Ф.Ліотара.

На Заході поява постмодернізму була зумовлена переважно вичерпністю індустріального суспільства - виникненням мультинаціональних монополій, комп'ютерної цивілізації, загрозою екологічної та ядерної катастроф, а також необхідністю оновлення модернізму. В літературах країн Східної Європи, на думку українського літературознавця Г. Сиваченко, це явище, крім того, виникло і як одна з небагатьох можливостей для письменника зберегти власну мистецьку й людську позиції, відстояти, бодай у такий спосіб, власний погляд на світ за умов потужного політичного та ідеологічного пресингу.

Постмодернізм - явище досить широкого масштабу, що виникає на основі тотальних технологій та ідеологій, проте не обмежується їх запереченням. Думка філософа Ж.Бодрійяра про те, що реальність

"агонізує", стала крилатою серед постмодерністів. А.-М.Фуко ще в 60-х роках висунув питання: "Чи не вмерла вже сама людина?"

Герой літератури постмодернізму - людина, що загубилась у повсякденному бутті, втратила зв'язок із Всесвітом, гостро переживає власну відчуженість і втрату духовних орієнтирів. Вона не відає, куди йти, у що вірити, навіть про що думати й що відчувати, оскільки її думки й почуття zdeформовані під впливом трагічної дійсності. Постмодернізм в образно-символічній формі відтворює загальний абсурд життя, розрив соціальних і духовних зв'язків у світі, падіння людства у безодню, де немає шансів на спасіння.

Твори постмодернізму відрізняються особливою поетикою. Автор взаємодіє з текстом, як з цілим світом. Розуміння "тексту як світу" зумовлює численні ремінісценції, підкреслену цитатність, які, з одного боку, відтворюють дійсність у розбитих образах колишньої культури, а з іншого - нагадують про необхідність об'єднати "розірвані шматки реальності" в цілісну картину, віднайти втрачений зв'язок між подіями, думками, почуттями.

Надзвичайної актуальності в літературі постмодернізму набув прийом естетичної гри. Гра письменників з реаліями буденності та літературними архетипами (прообразами) порушує глибинні зв'язки, замість морального підґрунтя - плазма бездуховності. У багатьох творах життя постає страшним театром, якимось апокаліптичним карнавалом. Літературна гра дає можливість переосмислити дійсність, більше того - переграти певні ситуації, щоб знайти відповіді на складні питання. А коли гра поєднується зі сміхом, вона перетворюється на протистояння загальному абсурду. Відомий теоретик і практик постмодернізму італійський учений і письменник У.Еко вважає, що, "коли вже минуле неможливо знищити, оскільки його знищення веде до німоти, його слід-переосмислити іронічно, без наївності", позбавляючи людину страху від жахливого буття.

Сюжет у постмодерністських творах, як правило, розпадається на велику кількість мікросюжетів, відступів, коментарів тощо. Текст є своєрідним колажем думок, почуттів, ситуацій, ремінісценцій; Мета такого "роздрібнювання" оповіді - показати втрату цілісності у самій дійсності, дисгармонію існування людини у світі. Однак усі мікросюжети об'єднуються в творчій уяві оповідача. Він постає як Творець і водночас як персонаж більшої, ніж "текст", реальності - життя. Письменник сподівається, що особистість зможе подолати власну відчуженість і стати об'єднуючою силою не лише у "тексті", а й у світі.

Характерною ознакою постмодернізму є поєднання комічного і фантастичного. Пародія, гротеск, художнє передбачення допомагають авторам оволодіти логікою абсурду, зазирнути за межу реального, протиставити суцільному хаосу "сміх життя".

Нерідко представники постмодернізму застосовують елементи різних напрямів і течій - реалізму, натуралізму, "потoku свідомості", експресіонізму, сюрреалізму та ін., які активізують пошук засобів боротьби з трагічністю буття.

Постмодернізм - це складний і багатомірний рух сучасної думки, її своєрідна реакція на зміни у світовій цивілізації. За словами американського дослідника Дж.Гассана, це "зусилля зрозуміти наше історичне сучасне, досягнути взаємовплив мов", знання і влади в нашу епоху, поєднати й підтримати реальні категорії нашої екзистенції". На думку Г.Сиваченко, постмодернізм - це значною мірою усвідомлена праця з іншою матерією, з простором культури, що є категорією не менш реальною.

Постмодернізм розвивається у жанрах фантастичної притчі, роману-сповіді, антиутопії, оповідання, міфологічної повісті, соціально-філософського і соціально-психологічного роману та ін. Жанрові форми можуть поєднуватись, відкриваючи нові художні структури. Визнаними "майстрами постмодернізму є У.Еко, Кобо Абе, Д.Фаулз, І.Кальвіно, В.П'єцух, А.Бітов, Ю.Андрухович та ін.

У другій половині ХХ ст. активізується жанр наукової фантастики, який у своїх кращих зразках поєднується з прогностикою (прогнозами на майбутнє) та антиутопією. Письменники-фантасти намагаються усвідомити загальні тенденції розвитку цивілізації, показати вплив наукових досягнень на життя людини, попередити про небезпечність перетворення особистості на "гвинтик" державної машини, про відповідальність людства за долю Всесвіту. Фантастична оповідь дедалі більше отримує символіко-алегоричний характер, містить широкі філософські узагальнення (Дж. Ацдайк, К.-А.Портер, Дж.-Р.Толк'єн, Р.Шеклі, Р.Бредбері, С.Лем, А. і Б.Стругацькі та ін).

У цей період у прозі, поезії, драмі посилюється тенденція до поглиблення інтелектуалізму.

Інтелектуалізм (лат. intellectus - розум, пізнання, intellectualis - розумовий, розсудливий) - умовна назва стильової домінанти твору або літературної течії, роду, жанру, пов'язаних з відчутною перевагою інтелектуально-розумових елементів образного мислення над емоційно-чуттєвими.

Інтелектуалізація літератури другої половини ХХ ст. виявляється в посиленні уваги до складних філософських проблем (людина і світ, природа і цивілізація, техніка і культура, прогрес і мораль тощо), а також у схильності персонажів, оповідача, ліричного героя до розумових рефлексій, самоаналізу, у розбитті драматизму процесу мислення, у тяжінні до певних розумових абстракцій. Розвиток і протиборство ідей, понять стає рушійною силою сюжету. У цей період інтелектуалізм визначив розвиток притчі, філософського роману, драми ідей, філософської лірики.

У передвоєнний час виникає, а після Другої світової війни активно розвивається екзистенціалізм. Екзистенціалізм (лат. *existentiel* - існування) - напрям у філософії і течія модернізму, в якій джерелом художнього твору є сам митець, що виражає життя особистості, створюючи художню дійсність, яка розкриває таємницю буття взагалі.

Джерела екзистенціалізму містились у працях німецького мислителя XIX ст. Е.-С.К'єркегора. Теорія сформувалася в працях німецьких (М.Хайдеггер, 1889-1976; К.Ясперс, 1883-1969) та французьких (А.Камю, 1913-1960; Ж.-П.Сартр, 1905-1980) філософів та письменників. М.Хайдеггер уважав, що мистецтво не можна аналізувати, інтерпретувати, його потрібно тільки переживати. Правда, яку несе твір, завжди суб'єктивна та індивідуальна, бо реальність піддається в художньому творі "запереченню", вона "переборюється", підтверджуючи активність свідомого й підсвідомого у митця. Ці положення по-різному розвивають представники екзистенціалізму. Для Г.Марселя характерне дещо містичне розуміння цих постулатів, для Ж.-П.Сартра - соціально-політичне. К.Ясперс розумів мистецтво як спосіб формування в людини потреб свободи, передусім політичної.

Екзистенціалізм у художніх творах відбиває настрої інтелігенції, розчарованої соціальними та етичними теоріями. Письменники прагнуть збагнути причини трагічної невлаштованості людського життя. На перше місце висуваються категорії абсурду буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті. Представники цієї філософії стверджували, що єдине, чим володіє людина, це її внутрішній світ, право вибору, свобода волі.

Екзистенціалізм поширюється у французькій (А.Камю, Ж.-П.Сартр та ін.), німецькій (Е.Носсак, А.Деблін), англійській (А.Мердок, В.Голдінг), іспанській (М. де Унамуно), американській (Н.Мейлер, Дж.Болдуїн), японській (Кобо Абе) літературах. В Україні проявився у 1920-х роках у творчості В.Підмогильного, пізніше - у спадщині І.Багряного, Т.Осьмачки, В.Барки, В.Шевчука та ін.

У другій половині XX ст. розвивається "новий роман" ("антироман"), який, на думку Д.С.Наливайка, виникає як заперечення екзистенціалізму.

Антироман - жанровий різновид французького модерного роману 1940-1970-х рр.

Термін уперше запровадив Ж.-П.Сартр у передмові до роману Н.Саррот "Портрет невідомого" (1947). Представники цього жанру (Н.Саррот, А.Роб-Грійє, М.Бютор, К.Симон та ін.) відтворювали розірвану свідомість особи, стан її почуттів та вражень. В антиромані нема "відображеної дійсності", комфорту, сюжетних колізій, зав'язки чи розв'язки, нема героя; його вмотивованих

вчинків, емоцій. В естетиці антироману важливе місце посідають прийоми безгеройної та безфабульної розповіді. Кожний із письменників використовує свою манеру письма, вдаючись то до зображення містичної влади речей над людьми (А.Роб-Грійє), то до "напіврозмови", потоку свідомості, внутрішньої діалогічності підсвідомого (Н.Саррот), то до мозаїки сприймань, захоплень, роздумів (М.Бютор). Протиставляючи себе майстрам класичного роману в аспекті змалювання сучасної людини й шукаючи нових засобів виразності, "нові романісти" досягли неабиякої майстерності, проте деякі письменники, як Ф.Соллерс, Ж.Рікардо, зазнали творчої поразки, відмовившись від показу духовного світу людини.

Значним явищем театрального авангарду другої половини ХХ ст. є так звані "театр абсурду". Цей термін набув свого поширення, завдяки монографії англійського літературознавця М.Ессліна ("Театр абсурду" - 1961). М.Есслін об'єднав драматургів другої половини ХХ ст. за певними типологічними ознаками, а саме: відсутність місця й часу дії, руйнування сюжету і композиції, ірраціоналізм, парадоксальні колізії, сплав трагічного і комічного. У драмі "театру абсурду" нічого не відбувається, а те, що діється, - абсурдне й незрозуміле, - чиниться невідомо чому й задля чого. М. Есслін, уводячи новий термін, підкреслював, що саме поняття абсурду щодо явищ сучасної драматургії не вміщується в його словникове значення "безглуздя" чи "нісенітниця". Воно має глибокий морально-філософський сенс, і "театр абсурду" слід розглядати не як щось негативне, а як відображення суттєвих духовних тенденцій нашого часу, від творення стану сучасної людини, що знаходиться у розладі зі світом, природою, іншими людьми, із самою собою.

Найталановитішими представниками "театру абсурду" є С.Беккет, Е.Йонеско, Е.Олбі, М.Фріш, С.Мрожек, Г.Грасс, Дж.Релбер, А.Копіт та ін., хоча самі драматурги заперечують свою приналежність до будь-якого напрямку чи школи. Різні дослідники неодноразово робили спробу "винаходу" нового терміну щодо явищ, які криються за поняттям "театр абсурду". Серед них: "театр обурення" (Р.Брустайн), "театр протесту і парадоксу" (Дж.Веллворт), "театр насмішки" (Е.Жакар) тощо. Невизначеність терміну, втім, не заперечує усталених тенденцій у сучасній драматургії, яка продовжує пошук нових шляхів у мистецтві.

Помітним явищем у світовому процесі другої половини ХХ ст. став "магічний реалізм".

"Магічний реалізм" - напрям, у якому органічно поєднуються елементи дійсного та уявного, реального і фантастичного, побутового та міфологічного, ймовірного і таємничого, повсякденного буття і вічності.

Найбільш розвинувся в латиноамериканській літературі (А.Карпент'єр, Ж.Амаду, Г.Гарсія Маркес, М.Варгас Льюса,

М.Астуриас та ін.). Особливу роль у творчості цих авторів відіграє міф, який виступає основою твору. Митець, намагаючись осмислити різноманітні явища (реальні, культурні, свідомі, підсвідомі та ін.), прагне до універсальності своїх образів і створення загальної моделі буття. Класичним зразком такого методу є роман Г.Гарсія Маркеса "Сто років самотності" (1967), де в міфічно-реальних образах відтворено історію Колумбії та всієї Латинської Америки.

На думку А.Карпент'єра, специфіку латиноамериканського "магічного реалізму" зумовлює прихильність письменників до барокових форм, які дозволяють створити дивовижний і яскравий світ, "де поєдналися усі раси й культури і зустрілись усі епохи". Автори намагаються осмислити історичний ДОСВІД людства у широкому міфологічному і культурному контексті, не зосереджуючись на окремих фактах чи подіях, а висвітлюючи загальні тенденції духовної та суспільної еволюції.

У другій половині ХХ ст. розвивається і традиційний реалізм, який набуває нових ознак. Зображення індивідуального буття все "більше поєднується з історичним аналізом, що зумовлено прагненням митців усвідомити логіку соціальних законів (Г.Белль, Е.-М.Ремарк, В.Биков, Н.Думбадзе та ін.). У художній прозі помітне місце посідає філософська та політична публіцистика.

Ускладнюються засоби побудови твору: в оповіді переплітаються різні часові й просторові плани, події розгортаються в різних напрямках. Нерідко використовується композиційний принцип контрапункту - поєднання відносно незалежних сюжетних ліній, які розвиваються з неоднаковою швидкістю і не завжди послідовно (Б. Пастернак, У. Фолкнер та ін.). Цей принцип допомагає письменникам відтворити багатогранність сучасної епохи.

Помітне прагнення реалістів до широких узагальнень, що виявляється в зображенні подій різних країн і народів від глибокої давнини до наших днів. Світ неначе отримує втрачену цілісність в уяві письменників, які тяжіють до возз'єднання реальних зв'язків і стосунків (Ч.Айтматов, Е.Хемінгуей та ін.). Однак синтетизм оповіді часто порушується - і в змісті, і в композиції, і в стилі твору, що засвідчує відсутність гармонійної єдності в навколишній дійсності.

Як зауважив О.Зверєв, реалістична література ХХ ст. відбила розпад Всесвіту на окремі світи, показала драматизм існування людини, у якої не залишилось "іншого реалізму особистого життя - самотнього, жакливого, безнадійного, але все-таки справжнього" у загадковому і таємничому бутті.

Таким чином, літературний процес другої половини ХХ ст. визначається передовсім переходом від модернізму до постмодернізму, а також потужним розвитком інтелектуальної тенденції, наукової фантастики, "магічного реалізму", авангардистських явищ тощо. Загалом мистецтво другої половини

XX ст. відрізняється особливим драматизмом, але, як писав Е.Хемінгуей, "надія приходить нізвідки, і в цьому її сила". У літературі останнього часу висловлюються сподівання на повернення світові втрачених ідеалів, відновлення порушених зв'язків, подолання відчуженості.

Запитання і завдання

1. Визначте умови появи постмодернізму в країнах Західної та Східної Європи.
2. Назвіть головні ознаки постмодерністських творів.
3. Як ви розумієте формулу "світ як текст" і "текст як світ"? Поясніть її на прикладі прочитаних творів.
4. З якою метою представники постмодернізму використовують літературну гру?
5. Назвіть модерністські течії, які продовжують розвиватися в 50-90-і роки, а також нові.
6. Що таке "магічний реалізм"? У творчості яких письменників він представлений?

Заняття №

Тема. Василь Симоненко. Життєвий шлях та літературна творчість. Поезії «Лебелі материнства», «Задивляюсь у твої зіниці...», «Є тисячі доріг...», «Ікс рлюс ігрек», «Ну скажи, хіба не фантастично»

Мета: поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Василя Симоненка; проаналізувати його поетичний твір «Лебеді материнства», звертаючи увагу на його ідейно-художній та символічний зміст, жанр, образи; розкрити поняття «ліричний герой»; розвивати вміння учнів зв'язно й грамотно викладати свої думки, почуття, спостереження; робити висновки; виховувати почуття поваги до творчості В.Симоненка, любові до Батьківщини, повагу й синівську вдячність матері.

Обладнання: портрет Василя Симоненка, виставка книжок з творами поета,

картини, фотознімки із зображенням матері і дитини, словник – ключ до поезії В.Симоненка, підручник, фото хати, де народився В.Симоненко; мультимедійний проектор, екран, комп'ютер.

Міжпредметні зв'язки: музика, образотворче мистецтво, кінематограф.

Скільки б не судилося страждати,

Все одно благословлю завжди

День, коли мене родила мати

Для життя, для щастя, для біди.

В.Симоненко

I. Організаційний момент

II. Вступне слово вчителя

У шістдесяті роки ХХ століття в українську літературу ввійшов молодий, талановитий поет, який згодом став символом правди і незрадливої любові до України. Це Василь Симоненко. Не судилося його таланту розкритися вповні, але те, що він створив нетлінне. Слово його – коштовне надбання. Воно сяє всіма мальовничими гранями. Симоненко не думав про літературну славу – вона прийшла до нього посмертно й утвердилася на віки.

Його поезія витримала випробування протягом кількох десятиліть. Чим же бере за живе Симоненко? Простотою, щирістю вислову, глибоким проникненням у душу людини, в її зачарований світ, самобутньою образністю поетичної мови, патріотичним звучанням своєї музи.

Олесь Гончар зазначав: «Серед літераторів трапляються й такі, без яких їхня доба могла би спокійно обійтися, нічого істотного не втративши. А є такі, що стають виразниками свого часу, живими нервами його драм і борінь, відтворюють у собі самий дух епохи - її кровообіг проходить крізь них. Є такі, чия творчість стає мовби часткою нашого буття, часткою повітря, яким ми дихаємо... Симоненко такого типу поет!»

Його світлій пам'яті, його палкому і ніжному слову присвячений наш урок.

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда за питаннями

1. Які твори художньої літератури В.Симоненка вам відомі?

/ Казки «Подорож у країну Навпаки», «Цар Плаксій та Лоскотон»/

2. Чим вони запам'яталися?

/Цікавим напруженим сюжетом, своєю повчальністю/

3. Чому твори Василя Андрійовича є популярними і цікавими для сучасного читача?

/Проблеми, які розкриває у своїх казках поет, є і сьогодні, тому твори письменника являються актуальними для сучасного читача/

4. Чим повчальні казки В.Симоненка?

/Автор засуджує жорстокість, зло, песимістичний світогляд в образі царя Плаксія, а підносить добро та оптимізм в образі Лоскотона. А в казці «Подорож до країни Навпаки» автор вчить цінувати своїх батьків, допомагати їм, не лінуватися. Отже, твори Василя Симоненка повчальні./

IV. Мотивація навчання школярів

Сьогодні ми поглибимо знання про життя і творчість Василя Симоненка, проаналізуємо його поезію «Лебеді материнства».

У зошиті запишіть тему уроку та епіграф, що є рядками поезії письменника .

- Чому в цих рядках автор пише, що мати народила дитину не лише «для життя, для щастя», а й «для біди»?

- Хіба не для добра народжується дитина?

- Чому авторові треба було писати ще й про біду в житті?

V. Вивчення нового матеріалу

1. Слово вчителя

Уявіть собі учня, який читає більше за вчителів, який щодня йде до школи за 9 км (такий же і зворотний шлях), при цьому навчається на «відмінно» і закінчує школу із золотою медаллю. Це про майбутнього видатного українського поета Василя Андрійовича Симоненка.

2. Розповідь про життя і творчість поета задалегідь підготованими учнями.

/Псевдоніми – В.Щербань, С.Василенко, Симон.

Народився поет 8 січня 1935 року в селянській сім'ї в Біївцях Лубенського повіту на Полтавщині. Дитинство припало на роки війни, було трудним, голодним, зростав Василь без батька, який залишив родину. Але хлопець ніколи не був обділений материнською любов'ю та ласкою. Допомогали дідусь та бабуся, які любили свого кмітливого онука. Дідусеві присвятив сердечного вірша «Дід умер» та «Дума про діда».

Від матері, Ганни Трохимівни, та діда Федора малий Василько брав перші уроки життя, уроки доброти, любові, невтомну жагу знань. Дід був неписьменним, не ходив до школи, але самостійно навчився грамоти, багато читав, розповідав онукові про минуле, давав корисні поради Василеві.

Писати хлопець почав ще у шкільні роки, писав вірші для шкільної стіннівки. До школи дорога була не близька – 9 км. Мати згадує: «Повоєнні роки були люті й сніжні. А пальто у Васі – пошарпане, чоботи – діряві. Тільки ніколи, ні разу він не запізнився на урок. Було, питаю його: «Важко тобі, Васю?..» А він весело відказує: «Та чого там важко? Доки дійду до школи, то всі уроки повторю, а як назад вертаюся, то всі пісні переспіваю» ».

У 1952 році Василь Симоненко вступив на факультет журналістики Київського університету імені Т.Шевченка. Студентське життя було багате на дружбу на мрії про майбутнє. У роки навчання Симоненко продовжує писати, але з друком своїх творів не поспішає. Згодом почав активно працювати в університетській літературній студії, де його обрали старостою. По закінченню університету Василь працює в газетах Черкащини. Його замітки, нариси, репортажі, статті відзначалися глибоким змістом та гостротою, безкомпромісністю, а це не завжди подобалося начальству.

Перша збірка поезій «Тиша і грім» дійсно була громом серед застійного болота брехні, підлабузництва, кар'єризму та чинопочитання. Інших своїх збірок поет так і не дочекався, слава та визнання прийшли до нього набагато пізніше, серед них і Державна премія ім. Тараса Шевченка./

3. Слово вчителя.

В.Симоненко усім серцем любив рідний край, виступав на захист української державності, мови, культури, людської гідності та честі. Тож не випадковим є у нього вірш «Лебеді материнства». Можливо, не кожна людина в Україні знає цей вірш, але крилаті рядки «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» відомі, певно, кожному.

4. Аналіз поезії «Лебеді материнства»

Звучить аудіо запис поезії.

Проблемне запитання

Чому письменник дав саме таку назву поезії? Чому не «Лебеді батьківства» або «Батьківські дороговкази»?

/ Назва поезії романтична. В.Симоненко знайшов яскраві образи, щоб передати силу любові до Батьківщини, до рідної української землі. Почуття патріотизму – найсвятіше почуття людини. Кожен із нас любить землю, де він народився, виріс, мову, вперше почуту з уст матері, вулицю, на якій зростав. Любить сильно, щиро. А от знайти слова, щоб висловити любов, - важко.

В.Симоненко знайшов такі слова. Він зумів передати у поезії глибину любові до рідної матері, й любов до прекрасної неньки нашої – України у простих і щирих словах./

-Виразне читання поезії учнями.

- Перевірка сприйняття тексту/фронтально/

- Які емоції викликала у вас ця поезія?

- Прочитати виразно перших шість дворядків. Які картини постають на початку вірша? /чарівний світ казки/

- У якій формі побудований вірш? /Монолог матері, звернення матері до сина, напутнє слово матері до сина./

- Про який вибір ідеться в поезії? /Вибір життєвого шляху./

- Який твір за жанровою своєрідністю нагадує поезія «Лебеді материнства»? /Колискову/

- Про що співає мати дитині? /зачитати 7- 14 дворядків/. Що мала на увазі жінка під «приспаними тривогам»?

- Яке значення для кожного з нас має батьківська хата?

- У яку дорогу має вирушити син, коли виросте? / У життєву/

- Від чого застерігає мати свою дитину?

- Сформулюйте тему твору. / Материнська любов до дитини, турбота за її долю/.

- У яких рядках виражається ідея вірша?

/ «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину»./

Пояснення учням терміну «ліричний герой»

У переважній більшості ліричні вірші від першої особи, а тому часто ототожнюють автора і ліричного героя. Проте ці поняття не тотожні, бо, розповідаючи про себе, автор водночас розповідає про свій час, настрої і

переживання свого покоління, тобто додає вимисел. Отже, ліричний герой – умовна дійова особа, внутрішній світ якої /думки, почуття, переживання/ відображаються у ліриці.

З'ясуйте поняття «ліричний герой». / стр 242/ . Запишіть у словнички визначення поняття.

Робота в парах

Які почуття характерні ліричному герою цієї поезії? Створіть його літературний портрет. / Чуйний, ніжний, лагідний, люблячий, спокійний, патріот.../

Робота в групах

- Які образи – символи є в поезії? Поясніть їх роль. У разі потреби зверніться до словничка – ключа.
- Проаналізуйте зображувальні засоби / метафори, епітети, уособлення, порівняння/. Які функції вони виконують?
- Проаналізуйте мовні особливості (фігури мови /риторичні звертання, алітерація, заперечення/)
- Створити асоціативний куц до слова «Батьківщина».

I група (У творі є буквальный і символічний зміст. Слів-образів, що мають символічне значення, багато. Вони сприяють розумінню тексту.

Лебеді — символ чистоти, милосердя, Діви Марії. Тобто у вірші це — птах матері.

Зорі — присутність божества, ангела-посланця Бога, надія. Оскільки у християнстві зорі означають божественне благе ставлення, то вданій поезії мова йде про благе ставлення Бога до дитини.

Лимани (вода) — символ народження; символ мінливого людського життя.

Мати є символом усіх духовних речей. „Материнська добра ласка в неї за плечима": мати — джерело духовності, усього доброго і ніжного.

Півень у праукраїнців вважався передвісником зорі, а отже, пробудження життя.

Інші символи трактуються за словником-ключем.)

II група (У вірші багато різних зображувальних засобів. Надзвичайно яскраві епітети.

„Лебеді рожеві". Рожевий колір символізує ставлення до життя як до казки, небажання або невміння помічати негаразди. У дитинстві все бачиться красивим, ніжним, добрим.

„Зорі сургучеві". Епітет „сургучеві" допомагає уявити не лише темний брунатний колір. Оскільки це в'язка речовина, то можна передбачити, що автор використовує його, щоб описати картину дитячого сну.

„Приспані тривоги". Тривоги, проблеми для дитини поки що не існують. Тому вони приспані.

„Тихі зорі". Зорі не можуть бути іншими. Вони не вміють видавати ніяких звуків. Епітет „тихі" підкреслює, що коли дитина засинає, усе навкруги затихає, щоб у неї був спокійний сон.

Письменник чимало застосовує уособлень і метафор.

„Заглядає в шибу казка сивими очима". Це уособлення.

„Завше будуть мандрувати очі материнські і білява хата". Дане уособлення застосоване поетом, щоб довести, що мати завжди поруч з дитиною, відчуває її проблеми, готова допомогти. Та й спогади про рідний дім, близьких людей постійно з людиною.

Таке ж значення має і уособлення „прийдуть з України верби і тополі, стануть над тобою, листям затріпочуть".

„Темряву тривожили криками півні". Це розгорнута метафора. У ній образно письменник каже, що дитину захищають сили добра — „півень" — від сил зла, „темряви".

Розгорнута метафора „танцювали лебеді в хаті на стіні. Лопотіли крилами і рожевим пір'ям" підкреслює, що в стінах рідної домівки дитина може сподіватися на підтримку і добро.

Порівняння „лебеді, як мрії".)

III група (Багатство мовних особливостей представлене різними фігурами мови.

У вірші чимало риторичних звертань: „припливайте до колиски, лебеді, як мрії, опустіться, тихі зорі, синові під віі". Звертання вжиті у множині, перше непоширене, друге поширене. Надає мові виразності.

Двічі у тексті вживається звертання „сину". Воно більш конкретне. Називає не просто сина, а дитину — батькову, дитину України.

Звукова анафора „в" — „виростеш", „вирушиш", „виростуть" — підкреслює майбутній час, те, що чекає на дитину.

Алітерація звука „р" у фразі „темряву тривожили криками півні" передає крик півня.

Алітерація звука „л" у фразі „лопотіли крилами і рожевим пір'ям, лоскотали марево золотим сузір'ям" надає просторовості, уяви ПОЛЬОТУ.

Градація „друзі" — „дружина" — „Батьківщина"; „друг" — „по духу брат" — „мати". Підсилюється створене враження морального вибору, яке є в кожній людини.

Заперечення „вибрати не можна тільки Батьківщину", „не можна рідну матір вибрати" експресивно виражає в розповідному реченні неможливість даної дії.

Уміло застосована інверсія в кількох реченнях сприяє вираженості слів, які опиняються в кінці речення. „За тобою завше будуть мандрувати очі материнські і білява хата". „...Прийдуть з України верби і тополі". „Будуть тебе кликати у сади зелені хлопців чорно чубих диво-наречені".)

IV група (Батько, мати, дім, ніжність, лагідність, любов, оберіг, спокій, затишок, радість, зустріч, друзі, оселя..)

Після звіту груп клас переглядає відео кліп за піснею «Виростеш ти, сину» у виконанні Ірини Стиць.<http://www.youtube.com/watch?v=DWNwaboQY3Q>

Проблемне запитання: чому лише частина тексту аналізованої нами поезії покладена на музику?

Проблемне запитання: пісню «Виростеш ти, сину» ви прослухали у виконання дорослої людини. Чому ця пісня краще сприймається саме у такому виконанні ?

Повідомлення заздалегідь підготовленого учня «Симоненко в музиці»

/ Цікава ритмічна будова, яскрава образність, близькість до народної коліскової привабили відомого композитора й диригента композитора Анатолія Пашкевича. Його пісні „Степом, степом...", „Мамина вишня в саду", „Лебеді материнства" знають, певне, всі українці. Із Житомира в 1965 році він переїхав до Черкас, де й познайомився з Василем Симоненком. Спочатку він був диригентом, а потім і художнім керівником Черкаського державного заслуженого українського народного хору. Удостоєний звання народного артиста та ордена „За заслуги" III ступеня.

Це не єдиний вірш Василя Симоненка, покладений на музику. Справжніми народними піснями стали „Задивляюсь у твої зіниці” — невідомого композитора, „Похід козаків” — композитора Андрія Гавура, „Ти знаєш, що ти людина”, „Український лев” — І. Морозова. На вірші В. Симоненка написані також пісні „Синові” А. Пашкевича, „Крізь століття” О. Чекаля, „Там у степу схрестилися дороги” бандуристів Василя та Миколи Литвинів. А композитор О. Винокур за мотивами балади „Русалка” написав музику до балету./

Робота зі студентами:

- Знайдіть і зачитайте повтори у поезії. Яка їх роль? / Автор наголошує, що саме в цих рядках основне смислове навантаження/

- Чим і чому відрізняються повторювані рядки? Чому останній звучить саме так?

/ «Можна вибрати друзів і дружину» - автор називає конкретних людей, яких у житті можна обрати для себе. В останньому двовірші – узагальнене звучання, тобто обирати можна матеріальне й нематеріальне, спосіб життя, визначати, що є головним, а що другорядним, але є те, що дається людині від народження/.

- Яке враження особисто на вас справив цей вірш?

Виразне читання поезії учнями.

VI. Підсумок уроку

1. Заключне слово вчителя.

« Двадцять вісім – це дуже мало.

Двадцять вісім – це наче й не жив.

І поклали поета в хмари –

І до хмари немає стежин.»

Так про Василя Симоненка сказав дніпропетровський поет Анатолій Кравченко.

І за ці 28 років – поезії, казки, новели, статті. Досконалість, ніжність, краса, вишуканість мови – це риси його письменницького стилю, які роблять Симоненка близьким і зрозумілим кожному з нас.

Хочу завершити наш урок віршем Василя Бута, директора середньої школи на Полтавщині, у якій навчався В.Симоненко.

Свій шлях у всіх колись кінчається,

І майже кожному до ніг кладуть вінки.

Одні жили, помруть і забуваються,

А інші пам'ять залишають на віки.

На їх могилах виростають бур'яни і квіти,

Бо тіло тлінне, та душа жива,

І для народу вічно будуть жити —

їх пам'ять, совість і палкі слова.

Ти знав тоді, якщо тебе не буде,
То в кожному слові кожного вірша —
Живий поет, поки живі є люди,
Бо в кожного із нас живе твоя душа.
І хоч землею стисло тобі груди,
Та голос твій лунає звідтіля:
„Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Поки живий він буде — житиму і я”.

2. «Незакінчене речення»

« Я поглибив поняття ...» /про ліричного героя, образи символи, біографію письменника.../

«Я вмію ...» /виразно читати і аналізувати поезію/

« Я можу в поезії визначити...» / художні засоби, образи – символи.../

3. Оцінювання роботи студентів.

VII. Домашнє завдання

Поезію вивчити напам'ять.

Ілюстрація за поезію, усний твір «Моє знайомство з Василем Симоненком» -
одне завдання за бажанням.

Поезії:

Ікс плюс ігрек

Чорнявій математичці

Я не заздрю уже нікому —

Де ще мудрих таких знайти?

Це ж мені стало вперше відомо:

Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

І здається, що я володію

Віковичним секретом краси

Лиш тому, що я розумію

Загадкові твої ікси.

Розумію? Який там розум!

Просто здорово, що ти є!
Що вслухається в ніжні погрози
Збаламучене серце моє.
Я не заздрю уже нікому —
Де ще мудрих таких знайти?
Одному лиш мені відомо:
Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

Коментар

Жартівливий вірш В. Симоненка присвячений «чорнявій математичці». Можливо, це перше юнацьке захоплення учня своєю вчителькою, можливо, маленька «помста» учня, якому важко даються ікси та ігреки, та ще й відволікає своєю вродою, «баламутить серце» красива «математичка». А може, учнівська вдячність за відкриті закони науки, за відданість своїй справі. Про це читачі можуть лише здогадуватися і сприймати так, як їм хочеться думати, як ближче до серця.

Ну, скажи — хіба не фантастично

* * *

Ну, скажи — хіба не фантастично,
Що у цьому хаосі доріг
Під суворим небом,
Небом вічним,
Я тебе зустрів і не зберіг?
Ти і я — це вічне, як і небо.
Доки мерехтітимуть світи,
Будуть Я приходити до Тебе,

І до інших йтимуть
Горді Ти.
Як це все буденно!
Як це звично!
Скільки раз це бачила Земля!
Але ми з тобою...
Ми не вічні,
Ми з тобою просто — ти і я...
І тому для мене так трагічно
Те, що ти чиясь, а не моя.

Коментар

Кожна людина у В. Симоненка — це особистість, неповторність, це незбагнений космос. І як перетинаються дороги людей, як виникають почуття — теж незбагненна таємниця.

Вірш «Ну скажи — хіба не фантастично...» — про нерозділене кохання. Але ліричний герой ставить до нього по-філософськи. Особисто для нього — трагедія, він не зміг зберегти, утримати любові. Але його дівчина — чиясь кохана, можливо, дружина, значить, знайшла своє щастя, свою долю.

Узагалі ж, кохання — це диво, і скільки б його не було на Землі, для кожного покоління, кожної нової людини воно буде новим, невідомим, жаданим.

Т.л.:

Шістдесятники — назва нової генерації (покоління) радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла у культуру (мистецтво, літературу тощо) та політику в СРСР в другій половині 1950-х — у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо

виявила на початку та в середині 1960-х років (звідси й назва). У політиці 1960 — 1970-х років 20 століття «шістдесятники» являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського тоталітарного державного режиму (політичні в'язні та «в'язні совісті», дисиденти). З початком політики «Перебудови» та «Гласності» (друга половина 1980-х — початок 1990-х рр.) «шістдесятниками» стали називати також представників нової генерації комуністичної еліти, чий світогляд формувався на кінці 1950-х — початку 1960-х років і що прийшла до влади. Це політики — М. С. Горбачов, О. М. Яковлев; філософи О. О. Зінов'єв, М. Мамардашвілі, Ю. Левада, політологи О. Є. Бовін, Ф. М. Бурлацький, редактори масмедіа — В. О. Коротич, Є. В. Яковлев, С. П. Залигін та багато інших. Зміст [сховати]

Шістдесятники виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості. Основу руху шістдесятників склали письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Ліна Костенко, В. Шевчук, Є. Гуцало, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Борис Чичибабін, літературні критики Іван Дзюба, Євген Сверстюк, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш та інші. Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими. Значний вплив на їх становлення справила західна гуманістична культура, традиції «розстріляного відродження» та здобутки української культури кінця XIX — початку XX ст.

Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси, складали петиції на захист української культури. Організовані у 1960 р. Клуб творчої молоді в Києві та в 1962 р. клуб «Пролісок» у Львові стали справжніми осередками альтернативної національної культури. Шістдесятники відновили традиції класичної дореволюційної інтелігенції, якій були притаманні прагнення до духовної незалежності, політична відчуженість, ідеали громадянського суспільства та служіння народові.

Культурницька діяльність, яка не вписувалась у рамки дозволеного, викликала незадоволення влади. Шістдесятників не вдалося втримати в офіційних ідейно-естетичних межах, і з кінця 1962 р. почався масований тиск на нонконформістську інтелігенцію. Перед шістдесятниками закрилися сторінки журналів, посипалися звинувачення у «формалізмі», «безідейності», «буржуазному націоналізмі». У відповідь шістдесятницькі ідеї стали поширюватися у самвидаві.

Наштовхнувшись на жорсткий опір партійного апарату, частина шістдесятників пішла на компроміс із владою, інші еволюціонували до

політичного дисидентства, правозахисного руху та відкритого протистояння режимові.

Початок 60-х

Першими речниками шістдесятників в Україні були Ліна Костенко й автор гостропубліцистичних поезій, спрямованих проти русифікації й національного поневолення України, Василь Симоненко.

Слідом за ними з'явилася ціла плеяда поетів: Іван Драч, Микола Вінграновський, Г. Кириченко, Василь Голобородько, Ігор Калинець, Іван Сокульський Б. Мамайсур та інші. На початку близько до шістдесятників стояв Віталій Коротич. До шістдесятників відносять також поета Івана Коваленка, хоча за віком він був старшим за більшість із них.

У прозі найвизначнішими шістдесятниками були Валерій Шевчук, Григійр Тютюнник, Володимир Дрозд, Євген Гуцало, Я. Ступак; у критиці — Іван Дзюба, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Іван Бойчак.

З появою шістдесятників гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму, творчу імпотенцію («Ода чесному боягузові» Івана Драча). Зі свого боку, дехто зі старших письменників (Павло Тичина, Платон Воронько, М. Шеремет, М. Чабанівський) вороже поставився до експерименту й новаторства шістдесятників.

Для поезії шістдесятників характеристичне було оновлення заштампованої соцреалістичною догматикою поезики, інтелектуалізм, замилювання в ускладненій метафорі й синтаксі, урізноманітнення ритміки тощо; у прозі — звільнене від соцреалістичного фальшу реалістичне зображення дійсності, часто з дотепним гумором (оповідання Григорія Тютюнника), а то й у гостро сатиричному плані («Катастрофа», «Маслини» Володимира Дрозда), витончені мотивації поведінки героїв, зацікавлення історичною тематикою (Валерій Шевчук).

Кінець «відлиги»

Рух шістдесятників виразно протримався ледве одне десятиліття. Вже 17-го грудня 1962 на спеціально скликаній нараді-зустрічі творчої інтелігенції з керівництвом держави їх гостро розкритикували. Після внутрішнього перевороту в КПРС та відставки Хрущова восени 1964 тиск державної цензури на інтелігенцію різко посилювався. Після постанови ЦК КПРС «Про цензуру» (весна 1965), а особливо після вводу військ СРСР у Чехословаччину (кінець «Празької весни») (влітку 1968 року) КПРС взяла курс на

реставрацію тоталітаризму. З «відлигою» у культурі та політикою лібералізації було покінчено. Після Праги єдиновласно правляча країною партія (КПРС) небезпідставно бачила в творчій, ліберальній та демократичній інтелігенції головну загрозу своїй диктатурі, монополії на владу.

Рух «шістдесятників» було розгромлено або загнано у внутрішнє «духовне підпілля» арештами 1965 — 72 рр. У цьому процесі частина Ш. без особливого опору перейшла на офіц позиції (В. Коротич, І. Драч, В. Дрозд, Є. Гуцало та ін.), декого на довгий час (Л. Костенко), а ін. взагалі перестали друкувати (Б. Мамайсур, В. Голобородько, Я. Ступак), так що їх подальша доля зовсім не відома.

Ще інших, що не припиняли опору національній дискримінації й русифікації, заарештовано й покарано довголітнім ув'язненням (І. Світличний, Є. Сверстюк, В. Стус, І. Калинець, В. Марченко та ін.), в якому вони або загинули (В. Стус, В. Марченко), або після звільнення їм цілковито заборонена участь у літературному процесі. З цих останніх, що були заарештовані, єдиний Іван Дзюба офіційно капітулював і був звільнений з ув'язнення та допущений до літературної праці, але вже цілковито в річищі соцреалізму.

У висліді цих процесів на початку 1970-х літературний рух шістдесятників цілковито зник, лише в творчості кількох поетів і прозаїків (Ліна Костенко, Валерій Шевчук) збереглися прикмети літературного оновлення, ними започаткованого.

Окрім того, рух Ш. відіграв значну роль у поширенні самвидавної літератури і головне — в посиленні в Україні руху опору проти російського великодержавного шовінізму й русифікації (кн. І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», есеї Є. Сверстюка, самвидавні поезії багатьох авторів, зокрема В. Симоненка, М. Холодного й ін., викривальні памфлети й протестні листи В. Стуса, В. Марченка тощо).

Шістдесятники у мистецтві

Українські митці-шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя в республіці.

Усвідомлення українською творчою молоддю злочинної суті комуністичної системи сприяло її звільненню з-під впливу ідеологічних догм «соціалістичного реалізму», підвищувало статус загальнолюдських цінностей та ідеалів. Формування світогляду Ш. відбувалося під впливом гуманістичної

культури Заходу, ознайомлення з якою сприяло зростанню зацікавлення до надбань власної культури, історії та традицій українського народу. Ш. у своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані у часи сталінізму і які хвилювали тогочасне українське суспільство.

Найвідомішими представниками Ш. були поети і прозаїки М.Вінграновський, В.Голобородько, Є.Гуцало, І.Драч, Р.Іваничук, І.Калинець, Г.Кириченко, Л. Костенко, Б. Мамайсур, Ю.Мушкетик, М. Руденко, Є.Сверстюк, І.Світличний, В.Симоненко, Г. Тютюнник, В. Шевчук; художники А. Горська, О.Заливаха, В.Зарецький, В.Кушнір, Г.Севрук, Л.Семикіна; режисери С.Параджанов, Юрій Ілленко, Л.Осика; перекладачі Г.Кочур та М.Лукаш.

На поч. 1960 років діяли клуби творчої молоді — київський «Супутник» (голова — Л.Танюк) і львівський «Пролісок» (голова — М. Косів), які стали центрами громадської діяльності Ш. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки, де молоді митці формували власний світогляд та світобачення своїх слухачів і читачів.

Із 1963 розпочалася хвиля ідеологічних звинувачень на адресу Ш., насамперед у націоналізмі. Влада розгорнула кампанію цькування Ш. у пресі, на засіданнях спілок та різноманітних зібраннях. Партійні та карні органи забороняли, а потім і розганяли літературно-мистецькі зустрічі та творчі вечори Ш., закривали клуби творчої молоді. Поступово більшість Ш. була позбавлена можливості видавати свої твори, їх звільняли з роботи, проти них влаштовувалися провокації.

Деякі шістдесятники під тиском влади пристосувалися до нових умов і перейшли на офіційні позиції. Проте більшість Ш. не змирилася і мужньо відстоювала свої переконання, їхні твори продовжували з'являтися у самвидаві, та вже замість суто культурологічних проблем усе частіше аналізувалися питання суспільно-політичного життя, зокрема колоніального становища республіки у складі СРСР та необхідності створення організованого визвольного руху.

Із середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні, зокрема як члени Української гельсінської групи.

Заняття №

Тема. Іван Драч. Життєвий та творчий шлях. «Балада про соняшник», «Балада про вузлики», «Крила»

ІВАН ДРАЧ

(Нар. 1936 р.)

П'ять літ минало майбутньому поетові в перший рік Великої Вітчизняної війни, а з Перемоги радів на дев'ятому — народився Іван Федорович 17 жовтня 1936р. в с. Теліжинці на Київщині.

Після війни біографія І. Драча складалася в прискореному темпі: за десятиліття — до військової служби (1955 — 1958) — він здобув середню освіту, викладав російську мову та літературу в сільській семирічці, був на комсомольській роботі — інструктором райкому комсомолу. Після армії вчився в Київському університеті (завершував навчання заочно, будиши співробітником «Літературної газети»), закінчив Вищі кіносценарні курси в Москві (1964), працював у сценарному відділі Київської кіностудії ім. О. П. Довженка, редакції журналу «Вітчизна», в Спілці письменників України.

Чимало списів ламалося навколо поеми «Ніж у сонці» (1961), якою молодий поет дебютував в «Літературній газеті» ще до виходу першої збірки — «Соняшник».

Нечасто перші книжки молодих літераторів стають таким помітним явищем, як «Соняшник». Ця збірочка, що містила сорок умовних балад, етюдів та інших віршованих або й не зовсім віршованих творів з примхливими образними асоціаціями, малозрозумілими для багатьох тодішніх читачів, і через двадцять років згадувалась як далеко не традиційна, задерикувата, гостросучасна.

Драча в усіх його книжках не сплутаєш ні з ким. Але він, разом з тим, ніби кожного разу починається заново, ніби йде за власним закликом, проголошеним у другій збірці — «Протуберанці серця» (1965): «Народжуйте себе».

Поет «народжує себе» і в «Баладах буднів» (1967), і в збірці «До джерел» (1972) (хоч це в значній мірі підсумкова книга, вибране з попередніх видань), і в інших.

1972р. вийшла збірка І. Драча «До джерел». До вибраних творів він додав чимало нового, завершив її перекладами з поетів республіканських радянських літератур та літератур зарубіжних. Тут з'явився вірш «Зелена брама», який через десятиліття дасть назву книзі, що буде відзначена Державною премією СРСР.

Та й збірка «Корінь і крона», яка вийшла у 1974 році, почалася вже тут, у роздумах над підсумком першого десятиліття в поезії. Ця книга, складена з двох розділів — «Подих доби» та «Подорожник», вивірила поета на життєспроможність і в координатах сучасності, і в координатах історії. За неї в 1976р. І. Драч удостоєний Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

У поета є наскрізна внутрішня тема, яка пронизує і з'єднує все творене ним, — оте горіння, палання в спразі людяності і краси, і змоги, що про нього вже сказано ще в першій серйозній роботі про творчість І. Драча — передмові Л. Новиченка до «Соняшника». Звучить ця тема і в гостро драматичній тональності (назвемо, крім поем «Ніж у сонці» та «Смерть Шевченка», драматичні поеми «Дума про Вчителя» й «Зоря і смерть Пабло

Неруди)), і в мажорно-вибуховій, як у вірші «Небо моїх надій», що відкриває і першу збірку, і цикл «Дихаю Леніним» у книзі «До джерел», і збірку вибраного «Сонце і слово» (1978)

Чергова книжка російською мовою «Зеленые врата» (М., 1980) в 1983р. відзначена Державною премією СРСР. «Зелена брама» у вірші, який дав назву книзі, — це умовний образ входу в життя і виходу, початок і кінець.

Значного резонансу набули драматичні поеми І. Драча «Дума про Вчителя», «Соловейко-Сольвейг» і «Зоря і смерть Пабло Неруди», що з'явилися спочатку в різних книжках, а потім видані збіркою («Драматичні поеми», 1982).

І. Драч працює в багатьох напрямках. Він видає кіноповісті «Криниця для спраглих» та «Іду до тебе» (1970), можна додати до них і поему для кіно «Київський оберіг» та кіноповість «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини» (обидва твори — в збірці «Київський оберіг», 1983). Також І. Драч активно виступає в галузі літературно-мистецької критики.

Творчість І. Драча набула широкої популярності і в нашій країні, і в зарубіжжі. Його поезії відомі в перекладах на російську (кілька окремих видань), білоруську, азербайджанську, латиську, молдавську, польську, чеську, німецьку та інші мови, і кількість перекладних видань зростає.

Іван Драч
(нар. 1936)

Іван Федорович Драч — український поет, перекладач, кінодраматург, громадсько-політичний діяч. Народився 17 жовтня 1936р. в селі Теліжинці на Київщині. Закінчив середню школу в місті Тетіїв, працював учителем. В 1957 — 1962 роках навчався на філологічному факультеті Київського університету, згодом працював у редакції письменницької газети «Літературна Україна». Перша збірка поезій «Соняшник» побачила світ 1962р. Згодом з'явилися й інші поетичні книги: «Протуберанці серця» (1965), «Балади буднів» (1967), «До джерел» (1972), «Корінь і крона» (1974), «Київське небо» (1976), «Сонячний фенікс» (1978), «Американський зошит» (1980), «Шабля і хустина» (1981), «Теліжинці» (1985), «Храм сонця» (1988). Художнє слово І. Драча виключно метафоричне, в своєму потужному семантичному полі воно єднає найглибші шари етногенетичної пам'яті народу з трагічними, часом дисонансними ритмами сучасності. Піднесений космізм і суто побутова «заземленість», художня умовність і різка окресленість реалістичної деталі — такі антиномії іманентно притаманні художньому мисленню поета. Визначним явищем національної літератури стали також поеми «Ніж у сонці» (1961), «Смерть Шевченка» (1962), «Чорнобильська мадонна» (1988). В останні роки І. Драч веде активну громадсько-політичну діяльність. Він був організатором і першим головою

Народного Руху України. Нині поет — голова Української Всесвітньої Координаційної Ради, Конгресу української інтелігенції. 1976р. йому було присуджено Державну премію імені Т. Г. Шевченка.

Балада про вузлики

Була колись у мене баба Корупчиха.

Мені і досі її руки світять.

Була баба Корупчиха темна, неграмотна,

Мені і досі її руки світять.

Пекла баба Корупчиха пироги з калиною,

Мені і досі світ без неї темний.

Хто був голодний — приходив до Корупчихи.

Вона кожного вузликом наділяла.

Хто був холодний — грівся у Корупчихи

І виносив од неї вузлик у пазусі.

Хто був безсовісний, той лишався

безсовісним.

А вона кожного вузликом наділяла.

Як насняться мені сни чорнющі —

Прийде Корупчиха, розв'яже вузлик,

Як насняться мені сни солодкі з калиною,

Прийде Корупчиха, зав'яже їх у вузлик.

Дуже журиться баба Корупчиха в могилі,

Руки їй склали, не може зв'язати вузлика.

Я не вірю у скатерки-самобранки,

Вірю у вузлики баби Корупчихи.

Сам їх бачив, сам їх розв'язував
І зав'язав їх навіки у пам'яті.
А Корупчиха білою хустиною запиналася,
Вузлика під шию ніколи не зав'язувала,
А сховали її у позиченій хустці,
Бо свої вона у вузлики пов'язала...

Коментар

Баба Корупчиха, героїня вірша І. Драча, все життя прожила для людей — допомагала їм, розраджувала, «в'язала вузлики» з пиріжками для голодних, перебирала на себе болі й турботи тих, хто до неї йшов. Тільки для себе нічого не надбала. Тому й сниться все життя, ліричному героєві балади ця безкорислива жінка, як символ доброти, і її вузлики з пиріжками з калиною здаються йому кращими за їжу казкової «скатерки-самобранки».

Поезія побудована в епічній, сюжетній манері, сповнена глибокого філософського змісту, роздумів про добро, совість, безкорисливість і сам смисл життя.

Балада про соняшник

Були руки і ноги в соняшника,
Було тіло — шорстке і зелене.
Він бігав наввипередки з вітром,
Він вилазив на грушу
І в пазуху рвав гнилиці,
І купався коло млина,
І лежав у піску,

І стріляв горобців з рогатки.
Він стрибав на одній нозі,
Щоб вилити з вуха воду, —
І раптом побачив сонце,
Красиве засмагле сонце
В золотих переливах кучерів,
У червоній сорочці навипуск.
Воно їхало на велосипеді,
Обминаючи хмари у небі...
І застиг він на роки і на століття
У золотому німому захопленні: —
Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму,
Дядьку, хіба вам жалко?!
Поезіє, сонце моє оранжеве!
Щомиті якийсь хлопчисько
Відкриває тебе для себе,
Щоб стати навіки соняшником.

Коментар

У баладному, епічному дусі описує І. Драч соняшника як звичайного сільського хлопчиська з немудрими забавами й радощами. До пари йому й сонце — такий собі дядько в червоній сорочці, що їде на велосипеді. Для

хлопчика — це розкіш, предмет захоплення й мрій. І раптом — несподівана паралель. Ліричний герой (він же автор) зізнається у своїй любові до поезії, яка кожному в якусь мить, рано чи пізно, відкривається дивом.

Поєднання звичайного і високого, персоніфікація, несподівана асоціація роблять сам цей вірш оригінальним, неповторним поетичним відкриттям.

Поняття з літературознавства: балада — жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом (наприклад, «Рибалка» П. Гулака-Артемівського).

Заняття №

Тема. Микола Вінграновський. Загальний огляд творчості. «У синьому небі я висія ліс..», «Сеньйорито акаціє...», «Прилетіли коні – ударили в скроні..», «Чорна райдуга».

Вінграновський Микола Степанович

Дата народження: 7 листопада 1936

Місце народження: Первомайськ

Дата смерті: 27 травня 2004

Національність: Українець

Премії:

Мико́ла Степа́нович Вінграна́вський (1936 — 2004) — український письменник-шістдесятник, режисер, актор, сценарист і поет. [Зміст \[сховати\]](#)

Микола Вінграновський народився 1936 року в селі Богопіль (нині Первомайськ) Миколаївської області. Згадуючи своє дитинство, письменник стверджує, що змалечку пам'ятав лише степ: «скрізь, куди не глянь степ, степ і степ». Не знав він тоді ще ні Дніпра, ні Довженка. А потім була війна, тяжкі повоєнні роки.

Закінчив Інститут кінематографії в Москві, де познайомився з Олександром Довженком, який мав значний вплив на формування поета.

Писати вірші почав у студентські роки. Перші вірші з'явилися 1958 року на сторінках журналів «Дніпро» та «Жовтень» («Дзвін»).

7 квітня 1961 року «Літературна газета» вийшла із заголовком на всю четверту сторінку: «Микола Вінграновський. З книги першої, ще не виданої», де було надруковано аж п'ятнадцять віршів молодого автора. Перша поетична збірка «Атомні прелюди» вийшла в 1962 році, а через п'ять років побачила світ друга поетична збірка «Сто поезій».

Навчався на акторському відділі Київського інституту театрального мистецтва. Ще студентом зіграв головну роль у художньому фільмі «Повість полум'яних літ», автором якого був Олександр Довженко. Автор книжок віршів «Атомні прелюди», «Сто поезій», «Поезії», «На срібнім березі», «Київ», «Губами теплими і оком золотим», «Цю жінку я люблю», повістей «Первінка», «Сіроманець», «У глибині дощів», «Літо на Десні», роману «Северин Наливайко».

У дитячу літературу Микола Вінграновський прийшов на початку шістдесятих років, коли в журналі «Ранок» з'явилися оповідання «Бинь-бинь-бинь» і «Чорти». Тоді ж були надруковані і його перші вірші для дітей, які увійшли в окрему збірку «Андрійко-говорійко», а трохи пізніше побачили світ такі оригінальні книжки поезій: «Мак», «Літній ранок», «Літній вечір» та інші.

Найповніше видання доробку — «Вибрані твори в трьох томах» (2004). Постановник десяти художніх та документальних фільмів.

Помер 27 травня 2004 року.

Нагороди

Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1984)

Почесна Грамота Президії Верховної Ради України

Лауреат літературної премії «Благовіст»

Лауреат премії Фондації Антоновичів (США)

Твори

Збірки віршів

Атомні прелюди (1962)

Сто поезій (1967)

Поезії (1971)

На срібнім березі (1982)
Київ (1982)
Губами теплими і оком золотим (1984)
Цю жінку я люблю (1990)
З обійманих тобою днів (1993)
Любово, не прощавай! (1997)

Збірки для дітей
Андрійко-говорійко
Мак
Літній ранок
Літній вечір
Ластівка біля вікна
На добраніч
У глибині дощів
Первінка

Повісті
Первінка
Сіроманець
У глибині дощів
Світ без війни (1958)
Президент (1960)
Кінь на вечірній зорі (1986)
Літо на Десні (1983)
Наливайко (роман, 1991)
Чотирнадцять столиць України (1997, історичний нарис)
Манюня (2003, повість)

Кіно

Акторські ролі
Іван Орлюк («Повість полум'яних літ», 1961)
Дончак («Сейм виходить з берегів», 1962)
Вацлав Купка (Берег надії, 1967)
Несвятипаска (Дума про Британку, 1970)

Режисер

Художні фільми
Ескадра повертає на Захід (1966, співавтор)
Берег надії (1967, роль Вацлава Купки)
Дума про Британку (1970, роль Несвятипаски)
Тихі береги (1973)
Климко (1984)

Документальні фільми

«Голубі сестри людей» (1966)

«Слово про Андрія Малишка» (1983)

«Щоденник О. П. Довженка» (1989, у співавторстві з Леонідом Осикою)

«Довженко. Щоденник 1941—1945» (1993)

«Чигирин — столиця гетьмана Богдана Хмельницького» (1993)

«Батурин — столиця гетьмана Івана Мазепи» (1993)

«Галич — столиця князя Данила Галицького» (1993)

«Гетьман Сагайдачний» (1999)

У синьому небі я висіяв ліс

* * *

У синьому небі я висіяв ліс,

У синьому небі, любов моя люба,

Я висіяв ліс із дубів та беріз,

У синьому небі з берези і дуба.

У синьому морі я висіяв сни,

У синьому морі на синьому глеї

Я висіяв сни із твоєї весни,

У синьому морі з весни із твоєї.

Той ліс зашумить, і ті сни ізійдуть,

І являть тебе вони в небі і в морі,

У синьому небі, у синьому морі...

Тебе вони являть і так і замруть.

Дубовий мій костур, вечірня хода,

І ти біля мене, і птиці, і стебла,

В дорозі і небо над нами із тебе,

І море із тебе... дорога тверда.

Коментар

Романтична поезія, наповнена чудовими напівфантастичними пейзажами, звернена до коханої ліричного героя. Його любов до любої — бездонна, як небо і море, запашна й ніжна, як весна. Проходять роки, вже й герой із «вечірньою» ходою, але кохана, як і раніше, заповнює все його життя і це — незмінно. Вживання «кольорових» повторів, звукопису створює неповторне враження.

* * *

Сеньйорито акаціє, добрий вечір.

Я забув, що забув був вас,

Але осінь зійшла по плечі,

Осінь, ви і осінній час,

Коли стало любити важче

І солодше любити знов...

Сеньйорито, колюче щастя,

Хто воно за таке любов?

Вже б, здавалося, відболіло,

Прогоріло у тім вогні,

Ступцювало і душу, й тіло,

Вже б, здалося, нащо мені?

У годину суху та вологу

Відходились усі мости,

І сказав я — ну, слава Богу,

І, нарешті, перехрестивсь...

Коли ж — здрастуйте, добрий вечір..

Ви з якої дороги, пожежо моя?..

Сеньйорито, вогонь по плечі —

Осінь, ви і осінній я...

Коментар

Алегоричну, незвичну картину змальовує автор у поезії «Сеньйорито акаціє, добрий вечір...». Очевидно, ліричний герой зустрів свої давно забуте кохання. Кохання, яке приносило більше муки від не розділених почуттів, ніж радості. Здавалося б, усе минулося. Але ні. Загорілася в душі пожежа, і якщо на початку вірша «осінь зійшла по плечі», то тепер — «вогонь по плечі». Коханню підкоряється будь який вік.

Павлові Загребельному

Прилетіли коні — ударили в скроні.

Прилетіли в серпні — ударили в серце.

Ударили в долю, захмеліли з болю,

Захмеліли з болю, наіржались вволю.

Отакі-то коні — сльози на долоні.

Коментар

Цю поетичну мініатюру М. Вінграновський присвятив своєму другові, побратиму по перу Павлові Загребельному. У символічно-алегоричній формі зображується складне життя письменника, його роки, які часто завдавали

болю, інколи приносили радість, посріблили сивиною скроні. Але літа людини — її багатство, і нікуди від тих «коней»-«сліз» не подінешся.

Чорна райдуга

Не дівчина, не мати, не сестра —

Богине віри і добра богине...

Блискуча маско віри і добра!

Ваш крик, і крок, і кров для мене гине.

Та що лукавить? В серці я на «ви»

Ще із думками вашими, з тривоною,

Із гудзиками вашими, підлогою

І з люстрою під стелею весни.

Я ще вулкан розвержений любові,

Що прагнув смерті вашої не раз,

Щоб доторкнутися і воскресити вас,

І слухать вас у велевдячній мові.

І слухать вас... Ви знаєте, в якій

Солодко-темній глибині чуттєвій,

В якій солодкій глибині терпкій

Спалив я з вами літєчка миттєві,

Спалив без свідків, язиків, очей —

Лиш ви і я. Удвох. Обоє. Тихо.

Хто ж дасть мені хоч ніч із тих ночей?

Із тих одвертостей хоч крихтливу крихту?

Ніхто не дасть! Бо й я згорів у них,

Ви ж будете ще жить — пектись в моєму слові,
Бо ви — брехня! Ви — маскарад любові!
Ви чорна райдуга небесних літ моїх...
...У чорної райдуги біле тіло
І чорні очі, як сто криниць.
У чорної райдуги небо згоріло,
І райдуга впала на землю ниць.
У чорної райдуги в пальцях вітер
І кров голуба — в крові небо сія.
І телефон біля ліжка, і квіти.
Квіти мої, і за квітами — я.

Коментар

Поезія — монолог, звернення до коханої, котру ліричний герой любить безмежно, котрій присвятив усе своє життя. Кохана ж — уся із протиріч, як злий геній, «чорна райдуга», як маскарад, що подає надію і обманює.

«Чорна райдуга» — метафора, адже чорне, як і біле, — це злиття кольорів, усіх барв життя.

Заняття №

Тема. Дмитро Павличко. Загальний огляд творчості. «Погляд у криницю», «Це ти створив мене таким...», «Був день, коли ніхто не плаче...», «Сріблиться дощ...»

Дмитро́ Васи́льович Па́влічко (*28 вересня 1929,- 2023 р. Стопчатів Івано-Франківщині) — український поет, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч.

Біографія

Народився у селянській родині. Початкову освіту здобув у польській школі в с.Яблунів, продовжив навчання в Коломийській гімназії, а далі - в радянській десятирічці.

Від осені 1945 р. по літо 1946 р. був ув'язнений за сфабрикованим сталінськими каральними органами звинуваченням у належності до УПА. 1953 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. Завідував відділом поезії редакції журналу «Жовтень» (нині — «Дзвін»), після переїзду до Києва працював у секретаріаті СПУ. У 1971—1978 рр. Д. Павличко редагував журнал «Всесвіт». Перша збірка поезій «Любов і ненависть» з'явилася у 1953 р. Пізніше побачили світ поетичні книги «Моя земля» (1955), «Чорна нитка» (1958), «Правда кличе» (1958), - вісімнадцятитисячний тираж книжки було знищено за вказівкою партійних цензорів. У 1968р. вийшла збірка «Гранослов», згодом «Сонети подільської осені»(1973), «Таємниця твого обличчя» (1974), «Спіраль» (1984), «Поєми й притчі» (1986), «Покаянні псалми» (1994). Д. Павличко уклав антологію перекладів «Світовий сонет» (1983). Літературно-критичні праці зібрані в книжках «Магістралями слова» (1978), «Над глибинами» (1984), «Біля мужнього слова» (1988). Д. Павличко — один з організаторів Народного Руху України, Демократичної партії України, перший голова Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка.

Дм.Павличко на святі 500-ліття Запорозького козацтва. С. Капулівка, 1990 р.

З 21 жовтня 2005 року — народний депутат України (фракція Української Народної Партії). На IV Всесвітньому Форумі Українців, що відбувся в Києві 18-20 серпня 2006 р., Павличка Дмитра Васильовича було обрано Головою Української Всесвітньої Координаційної Ради.

Твори

«Сонети» Дмитра Павличка, 2004
Любов і ненависть, 1953.
Моя земля, 1953.
Чорна нитка, 1958.
Правда кличе, 1958.
Гранослов, 1968.
Сонети подільської осені, 1973.
Таємниця твого обличчя, 1974, 1979.
Магістралями слова, літературна критика, 1978.
Світовий сонет, переклади, 1983.
Над глибинами, літературна критика, 1984.
Спіраль, 1984.
Поєми й притчі, 1986.
Біля мужнього слова, літературна критика, 1988.
Покаянні псалми, 1994.
Антологія словацької поезії ХХ століття, 1997.
Золоте ябко, 1998.
Сонети В.Шекспіра, 1998.
50 польських поетів, 2000.
Поезії Хосе Марті, 2001.
Наперсток, 2002.
Рубаї, 2003
Сонети (оригінальні твори й переклади), 2004.
Не зрадь, 2005.
Три строфи, 2007.
Аутодафе, 2008.
Мала антологія хорватської поезії, 2008.[1]
Потоп. 2010.

Павличко — перекладач

Дмитро Павличко — один з найвизначніших українських перекладачів. Перекладає з англійської, іспанської, італійської, французької, португальської, їдиш та багатьох слов'янських мов.

Завдяки зусиллям Павличка вперше українською мовою з'явилося повне зібрання творів Шекспіра в шести томах (вид. «Дніпро» 1986 р.).

Український читач познайомився з Шарлем Бодлером, Гвездославом, Луїсом де Камоенсом та багатьма іншими іменами світової літератури. Своїми перекладами Павличко запропонував нове прочитання творів Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарки, Мікеланджело Буонарроті, Федеріко Гарсія Лорки, Хосе Марті,

Сесара Вальєхо, Рубена Даріо, Йогана Вольфганга Гете, Генріха Гайне, Райнер Марія Рільке, Генріка Ібсена, Леопольда Стаффа, Ярослава Івашкевича, П'єра Ронсара, Жозе-Марія де Ередіа, Вітезслава Незвала та багатьох інших.

Павличко — літературний критик

Дмитро Павличко має великий доробок і як літературний критик. Найповнішим виданням літературно-критичних праць Павличка є двотомник «Літературознавство. Критика», виданий видавництвом «Основи» у 2007 році. В першому томі представлено літературно-критичні розвідки, статті, доповіді та виступи автора з проблем української літератури. Тут опубліковано також матеріали про окремі персоналії та літературні явища чи події здебільшого за хронологічним принципом. В другому томі представлено літературно-критичні розвідки, статті, доповіді та виступи автора з проблем світової літератури. Часто ці праці були написані паралельно до перекладацьких проєктів Павличка й слугують коментарем і доповненням до його перекладацького доробку. Літературознавство. Критика. Українська література том 1. — Київ: Основи, 2007 — 566 с. Літературознавство. Критика. Світова література том 2. — Київ: Основи, 2007 — 465 с.

Павличко — дипломат

З жовтня 1995 до травня 1998 року Павличко був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Словацькій Республіці.

Павличко був також Послом України в Республіці Польща в період з весни 1999 року по лютий 2002 року. Завдяки його клопотанню в центрі Варшави за півкілометра від знаменитих Варшавських Лазенок в березні 2002 року було споруджено пам'ятник Тарасу Шевченку.

Дм. Павличко, 2009 р.

Павличко - громадський діяч

Дм. Павличко - перший голова Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка (1989), голова УВКР (Українська Всесвітня Координаційна Рада) - з 2006 р.

Разом з В. Яворівським та І. Драчем брав участь у переслідуваннях В. Стуса, В. Чорновола, братів Гориней, тощо[1] за часів СРСР

Державні нагороди
звання Герой України з врученням ордена Держави (2004)[4] — за
визначний особистий внесок у розвиток української літератури,
створення вершинних зразків поетичного слова, плідну державну і
політичну діяльність
орден князя Ярослава Мудрого IV ст. (2009)[5], V ст. (1999)[6]
орден «За заслуги» III ст. (1997) »

Погляд у криницю

Я розумію світло. Це — душа.

Любові й космосу глибини. Жертва.

Блиск розуму. Благословіння миру.

Палання рук. Веселощі трави.

А що таке темноти? Я не знаю.

Можливо, це — самотності печаль.

Дух каменя. Жало злоби. Липкі

Пов'язки мумій. Заздрість ненаситна.

Але без темряви свою снагу

Не може сяйво людям об'явити;

Потрібна ніч знесиленим очам.

Тьма смерті очищає джерело

Людського зору, як пісок підземний —

Ті води, що прозріють у криниці.

Коментар

Сонет Д. Павличка «Погляд у криницю» — це філософські роздуми про світло і темряву, про добро і зло в житті. Коли б не було темряви, люди не знали б світла. Усе пізнається у порівнянні. Тож варто сприймати життя у всіх його проявах та різноманітності.

Покаянні псалми

ІХ

Це Ти створив мене таким —

Неподужаним і слабким,

Невільником, хоч без ярма,

Немудрим з ясністю ума,

Хитким, неначе терези,

Веселим з усміхом сльози,

Сліпцем, що ходить навмання

З жагучим зором пізнання!

Чи це приємно так Тобі,

Що тяжко падаю в журбі,

Що дух мій ламлеться, як скло,

І рветься плоть, як барахло?

Скажи, навіщо був цей твір,

Що напівянгол, напівзвір?

Де ж у моїм єстві моє,

Що само з себе постає,

Що незалежне від Твоїх

Жадань — невже це тільки гріх?

Невже моє — це тільки зрив

Угод з Тобою та порив
До тих непрояснених сфер,
Де паном ходить Люцифер,
Невже свідомість, плач і сміх,
Це все Твоє — мій тільки гріх.
О, Боже, розлучи земне
З небесним — і врятуй мене!

Коментар

«Покаянні псалми» Д. Павличка — це монолог ліричного героя про те, що ж він є, хто він, навіщо і яким його створив Бог. Чому він такий слабкий, а має так багато бажань і поривань? Невже все добре — від творця, а гріх — від людини?

Філософські роздуми про недосконалість людської природи, про бажання досягти гармонії втілені в поезії у чудову художню форму. Був день, коли ніхто не плаче,

Був ясний день, як немовля.
Та я здригнувся так, неначе
Твоє ридання вчув здаля.
Я знаю — ти не заридала,
А в світі, що гуде й гримить,
Мене лиш пошепки назвала,
До себе кликнула в ту мить.

Висновки

Кажуть, що близькі люди, які люблять, відчувають одне одного на відстані, знають, коли з кимось із них щось трапляється.

Ліричний герой закоханий, він готовий будь-якої миті прийти, прилетіти на перший поклик дорогої йому людини. Адже в нашому складному світі, де все «гуде й гримить», безліч небезпек, а найбільша — байдужість оточуючих.

* * *

Сріблиться дощ в тонькому тумані,
Як ниточка в прозорім полотні.
А сонце по його блискучій грані
Тече і душу сповнює мені.
Зустрінь мене. Я повен пожадання
Блакитної, мов сон, далечини.
Моїх очей неголосне страждання
Ти поглядом ласкавим зупини.
Моя печаль тебе не поневолить,
А тільки радісний розбудить щем.
Немов цього туману срібна волоть
Замаєна і сонцем, і дощем.

Коментар

Душа ліричного героя радіє: іде дощ, а він бачить сонце, і його світло вливається в нього разом із сподіваннями близької зустрічі з коханою.

Страждання, сум від розлуки одразу зникнуть під «поглядом ласкавим».

Незвичайний пейзаж, оригінальні свіжі метафори підсилюють романтичний характер поезії.

Заняття №

Тема. Ліна Костенко. Загальний огляд творчості. «Страшні слова, коли вони мовчать», «Життя іде...», «Хай буде легко. Дотиком пера...», «Надумано, негадано...»

Біографія: Ліна Костенко

(Нар. 1930 р.)

Ліна Василівна Костенко народилася 19 березня 1930р. в містечку Ржищеві на Київщині в родині вчителів. У 1936р. родина перебралася до Києва, де майбутня поетеса закінчила середню школу. Ці скупі дані біографічної довідки стануть хвилюючими поетичними мотивами, коли авторка згодом розповість у віршах про біженські дороги воєнних років і про «балетну школу» замінюваного поля, по якому доводилося ходити, і про перший — написаний в окопі — вірш.

Після закінчення середньої школи молода поетеса навчається в Київському педінституті, а згодом — у Московському літературному інституті ім. О. М. Горького, який закінчила 1956р. Ліна Костенко була однією з перших і найпримітніших у плеяді молодих українських поетів, що виступили на рубежі 50—60-х років. Збірки її віршів «Проміння землі» (1957) та «Вітрила» (1958) викликали інтерес читача й критики, а книга «Мандрівки серця», що вийшла в 1961р., не тільки закріпила успіх, а й засвідчила справжню творчу зрілість поетеси, поставила її ім'я серед визначних майстрів української поезії.

Книги Л. Костенко «Над берегами вічної ріки» (1977), «Маруся Чурай» (1979), «Неповторність» (1980) стали небуденними явищами сучасної української поезії, явищами, які помітно впливають на весь її дальший розвиток.

Творчий розвиток Ліни Костенко — поетеси гострої думки і палкого темпераменту — не був позбавлений ускладнюючих моментів. Обмеження свободи творчої думки, різні «опали» в часи застою призвели до того, що досить тривалий час вірші Л. Костенко практично не потрапляли до друку. Та саме в ті роки поетеса, незважаючи ні на що, посилено працювала, крім ліричних жанрів, над своїм найвидатнішим досьгодні твором — романом у віршах «Маруся Чурай», за який вона в 1987р. була удостоєна Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка.

Перу поетеси належать також збірка поезій «Сад нетанучих скульптур» (1987) та збірка віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987). Живе та працює Ліна Костенко в Києві.

ЛІНА КОСТЕНКО

Страшні слова, коли вони мовчать

* * *

Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись.
Хтось ними плакав, мучився, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди, і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія — це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

Коментар

Велика відповідальність митця перед людьми за свої слова, за свої творіння, адже до нього прислухаються, йому вірять. Як важливо сказати щось своє, неповторне, вагоме, яке б зачепило душу людини, підтримало її, розрадило. Ліна Костенко переконана: якщо ти справжній поет, то твоя поезія має бути «завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі». Хай буде велика праця душі, муки творчості, аби знайти оте єдине, неповторне слово, яке залишиться в пам'яті й у серцях людей.

Хай буде легко. Дотиком пера.

Хай буде легко. Дотиком пера.
Хай буде вічно. Спомином пресвітлим.
Цей білий світ — березова кора,
по чорних днях побілена десь звідтам.
Сьогодні сніг іти вже поривавсь.
Сьогодні осінь похлинулась димом.
Хай буде гірко. Спогадом про Вас.
Хай буде світло, спогадом предивним.
Хай не розбудить смутку телефон.
Нехай печаль не зрушиться листами.
Хай буде легко. Це був тільки сон,
що ледь торкнувся пам'яті вустами.

Коментар

Вірш Ліни Костенко «Хай буде легко...» — філософський етюд про пам'ять, про почуття, про відчуття життя, в якому перемішалися чорне й біле, добро й зло. Людині потрібне інколи не лише солодке, а й гірке, не лише світле, а й темне, щоб більше поцінувати те добре, світле, що є.

Недумано, негадано

Недумано, негадано

забігла в глухомань,

де сосни пахнуть ладаном

в кадильницях світань.

Де вечір пахне м'ятою,

аж холодно джмелю.

А я тебе,

а я тебе,

а я тебе

люблю!

Ловлю твоє проміння

крізь музику беріз.

Люблю до оніміння,

до стогону, до сліз.

Без коньяку й шампана,

і вже без вороття, —

я п'яна, п'яна, п'яна

на все своє життя!

Коментар

Кохання — всепоглинаюче, всеохоплююче почуття. Вірш Ліни Костенко «Недумано, негадано...» — освідчення в коханні. Почуття ліричної героїні такі глибокі — «до стогону, до сліз», і хочеться ввібрати кожен промінець, що випромінює коханий: «Ловлю твоє проміння крізь музику беріз». Задушевність змальованої картини підтримується романтичним пейзажем на початку твору, який покладений на музику і став прекрасним романсом.

Переходячи до вивчення роману Ліни Костенко "Маруся Чурай", мусимо бодай кілька хвилин віділити на вияснення історичної особи – легендарної піснярки Марусі (Марії) Чурай

Про те, що це не видумана, а реальна постать, свідчив ще знавець літератури й фольклору Владіміров, а О. Шкляревський написав і опублікував у 1877 році в журналі "Пчела" в Петербурзі розвідку-нарис. Деякі легенди й свідчення дають можливість приблизно визначити роком народження Чураївни 1625. Вважають, що Маруся була дочкою козацького старшини – урядника полтавського добровільного козачого полку Гордія – і полтавської трудівниці Горпини. Під час сварки з шляхтичем, який довго і підло знущався над людьми, не минав нагоди довести українцям, що вони "бидло", батько Марусі вихопив шаблю, вбив напасника, а сам врятувався від несправедливого польського суду, який би навіть не став розбиратися, хто був винен, тим, що втік на Запорізьку Січ і пристав до нереєстрового козацтва.

Під час козацько-селянського повстання у битві під Кумейками у 1637 році Гордій Чурай разом з гетьманом Павлюком потрапив у полон до польського гетьмана Потоцького і був страчений у Варшаві як один з лідерів визвольної боротьби. Маючи чудовий голос і ліричну душу (дівчині приписують понад двадцять народних пісень), Маруся спромоглася на велике кохання до козацького сина Гриця Бобренка. Фольклорист О. Шкляревський описав портрет Марусі Чурай, який висів на стіні у діда відомого українського письменника Г. Квітки-Основ'яненка і нібито був змальований з натури; "Маруся була справжня красуня і в суто малоросійському стилі: дрібненька (тобто, невелика на зріст, трохи худорлявенька, мініатюрно складена), струнка, як струна, з маленьким, але рельєфно окресленим під тонкою білою вишитою сорочкою бюстиком, з маленькими ручками і ніженьками, з привітним виразом ласкавого, матового кольору, засмаглого личка, на якому виступав рум'янець, з карими очима та густими бровами і довгими віями... Голівку дівчини покривало розкішне, чорне як смола, волосся, заплетене ззаду в густу широку косу до колін.

Чарівність дівчини довершував маленький ротик з білими, як перламутр, зубками, закритий, мов червоний мак, рожевими губками... Але при цьому у Марусі було круте, трохи випукле гладеньке, сухе чоло і трохи дугоподібний, енергійний, з горбинкою ніс". На основі цього опису свою картину намалював художник Самусев. Прекрасний портрет Марусі Чурай створила також українська художниця Ф.Матвієнко. Співачка намальована в

пишному національному одязі на тлі розкішної української природи, серед квітів і червоних кетягів калини, над якими літають пташки.

Деякий час Маруся і Гриць зустрічалися й широко любилися. Проте заради багатства й за підказкою матері вдовин син посватав дочку осаули Вишгаяка Галю (Ганну). З розпачу й образи Маруся отруїла Гриця, а у своєму злочині під час похорону призналася словами пісні "Ой не ходи, Грицю..." Безперечно, якщо таке відбулося дійсно, судова справа мусила бути зафіксована в архівних документах, але вони не збереглися через пожежу у Полтаві в 1658 році, коли місто згоріло дощенту. У радянські часи Іван Хоменко, розшукуючи матеріал для свого твору "Маруся Чурай", знайшов у бібліотеці АН УРСР цікавий документ – текст вироку полтавській піснетворці.

У нарисі про Чураївну О. Шкляревський підкреслює, що коли у день страти Марусі на майдані зібрався великий натовп і два кати витягли на поміст майже непритомну дівчину, Іван Іскра на коні прорвався до місця страти і встиг вручити універсал Б.Хмельницького, яким гетьман відмінив вирок полтавського суду й дарував життя відомій співачці.

До образу Марусі Чурай у літературі митці зверталися дуже часто. Згадаймо лише історичну повість російського письменника О. Шаховського "Маруся – малоросійська Сафо", драми українських митців Г.Бораковського "Маруся Чурай" – українська піснетворка", М. Кропивницького "Дай серцю волю – заведе в неволю", М. Старицького "Ой не ходи, Грицю", поеми Л.Боровиковського "Чарівниця", С. Руданського "Розмай", драматичну поему В. Самійленка "Чураївна"... Та в усіх цих творах розглядався виключно любовний аспект драми життя легендарної співачки, що, безперечно, занижувало її історичну роль для нації і рідного краю як співця і зовсім не давало можливості показати історичне тло, розорену поляками, але не скорену й готову до боротьби під булавою Б. Хмельницького Україну.

Ліни Костенко, поставивши в центр свого Історичного полотна легендарну дівчину, заговорила насамперед не про кохання, а про насущні проблеми своєї нації і держави. Про "Марусю Чурай" Ліни Костенко І. Дзюба найвищої думки; "Маруся Чурай" нагадує класичний архітектурний ансамбль, що втілює великий план, велику ідею. Поетичний матеріал розгортається "сам із себе" за законом внутрішньої необхідності і зовнішньої доцільності, а цілість надає кожній частині вищого значення. Він живе наскрізною симфонічною взаємопов'язаністю, взаємопідсиленням. Михайло Слабошпицький теж ставить історичний роман Ліни Костенко на перше місце не

тільки в її творчості, а й серед українських творів ХХ століття: "Маруся Чурай" Ліни Костенко – не просто наша обікрадена й поганьблена Історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини XVII століття. Це – історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія. Це – партитура вічних мотивів духовного буття народу... Чи й треба казати про те, якої неймовірної популярності зажив цей роман у нас тільки за одне десятиліття літературного життя! Мені здається, якщо в національному письменстві є такі твори, як "Маруся Чурай", значить, воно не безнадійне, і не безнадійна доля того слова – воно виживе і вистоїть у цьому складному й трагічному світі, який не має сентиментів до жодного народу".

Є твори, настільки художньо цілісні, що необережне втручання ззовні (примітивний аналіз чи хибні пояснення) можуть зруйнувати їхню первинну красу, знівечити зміст, спотворити до невпізнаний образи-персонажі.

Чим талановитіший твір, тим менша потреба на уроках розбирати його "до гвинтика". Чим більшу долю філософського бачення вкладено в художнє полотно, тим менше шансів пояснити його єдино правильно і потрактувати однозначно. Добре, якби такі твори сприймалися кожним Індивідуально, без нав'язування вже готової думки. Але чи готовий читач-учень до такого сприйняття?

Не раз будучи присутньою на уроках вивчення роману Ліни Костенко "Маруся Чурай", я здригалася від повного нерозуміння твору самими словесниками, не говорячи про учнів, дивувалася примітивній однобокості трактування образів, абсолютно непотрібній дилемі "труїла чи не труїла", дилетантським домислам того, чого в романі немає.

Але ж, заперечать мені вчителі, не пояснювати учням тексту роману також не можна, не вимагати учнівських суджень про твір означає не знати, чи прочитали, чи зрозуміли зміст, що осудили, а що взяли за взірєць. Безумовно, опрацьовувати цей високоталановитий роман на уроках треба, але при цьому слід звертати увагу не тільки на сюжет і композицію, а найперше на підтекст; руйнувати свої й учнівські стандартні уявлення про добро і зло, яких у чистому вигляді в житті немає; заглянути в душі персонажів так глибоко, щоб побачити і темні закутки, і яскраві спалахи духовного Вогню.

"Маруся Чурай" Ліни Костенко – історичний роман у віршах. Роман. Лле у віршах¹. І цього не треба ні на мить забувати при вивченні. Саме тому на уроці необхідно наводити не просто цитати на

підтвердження чи спрощення певної думки, а передовсім ті афористичні філософські судження, які в ліриці як роді літератури, відіграють особливу роль, сповнюючи твір естетичною красою і могутньою виховною силою. Таких афоризмів у романі чимало, і кожен з них – філігранне відшліфований самоцвіт, туго вправлений в чудову оправу.

Як твердять науковці, шляхів аналізу художнього твору не так уже й багато: аналіз "услід за автором", сюжетно-композиційний аналіз і пообразний аналіз. І перший, і другий, і третій в нашому конкретному випадку ефективним, думаю, не буде. Специфіка роману "Маруся Чурай" відштовхує аналіз "услід за автором" як щось для нього чужорідне і пародійне, бо краще і більше сказати, ніж це зробила Ліна Костенко, вчитель не може, а кажучи гірше і менше, знищить право учнів на первинне, неупереджене сприйняття тексту учнями. Сюжетно-композиційний аналіз теж не дасть відчутних наслідків, бо не охоплює власне ліричної сторони, а тільки акцентує на епічній. Пообразний же при всіх зусиллях і майстерності вчителя залишає поза увагою образи другорядні й епізодичні, які у романі відіграють суттєву роль, бо часто вириваються на передній план, інколи навіть притінюючи головні образи, постійно конкуруючи з ними за силою художнього вирішення і типовістю. Отже, виникає потреба в аналізі-конгломераті.

Роман складається з дев'яти розділів, кожен з яких має добре продуману назву. Твір починається фактично із розв'язки, причому несподіваної і страшної, через що тяжіє до новелістичного жанру, а розташування частин композиції у нехронологічному порядку тільки збільшує напругу й загострює цікавість. Художнє полотно "Марусі Чурай" надзвичайно компактне – нічого ні додати, ні забрати. Позасюжетний розділ "Ділова Балка" і фантастичний образ Хо теж абсолютно вмотивовані й виважені.

В образі діда Галерника і його самотньої оселі утверджено не лише ідею безсмертя нашого народу на велелюдному роздоріжжі Європи, а й проведено своєрідну лінію духовного родоводу (дід Галерник – Маруся Чурай – Іван Іскра). Образ Хо – не просто витвір уяви ув'язненої Марусі, а субстантивоване вираження гнітючої самотності, при якій спілкування з людьми болоче й зайве, але спілкування з самим собою – єдиний, порятунок від розпачу й божевілля. Розділ "Сповідь" г. екскурсом у минуле, в ньому сконцентровано і зав'язку, і кульмінацію, але вважати його початком змісту твору неправильно, бо це зруйнує сюжет і спотворить композицію. Правильніше буде матеріал цього розділу зіставляти з

відповідними подіями, вчинками, образами з інших частин роману, щоб мати про них повніше уявлення.

Художній твір вважається історичним передовсім тоді, коли автор правильно й всеохоплююче відображає історичну епоху. Ліна Костенко це зробила неперевершено. Т навіть принцип умовності, за яким на початку роману сама поетеса визнає перевагу художнього домислу над фактами ("А що, якби знайшлася хоч одна..."), не тільки не знижує читацьку цікавість, а ще більше її посилює, змушуючи читати художній текст прискіпливіше. Та як не читай, але не знайдеш бодай огріха, а не те що грубої помилки в зображенні історичного тла.

Від картини суду, свідків, представників місцевої влади, побутових сцен життя до колориту козащини в різних іпостасях національних героїв (полковник Пушкар, гонець-запорожець, дід Галерник, сам Хмельницький) перед нами постає правдива і повнокровна картина життя України XVII ст. Саме з аналізу історичного тла й варто починати роботу над цим унікальним в українській літературі романом. Авторка не ідеалізує українців, але й не змальовує їх як народ, роз'єднаний антагоністично-класовою ненавистю, чого в українському середовищі ніколи й не було. Саме через це Ліні Костенко й закидали постійно критиковану в ті часи "теорію єдиного потоку" української нації (за Михайлом Грушевським). Групування персонажів у творі особливе – негативних набагато менше, ніж позитивних, та ще й більшою мірою негативні не обділені добрими рисами, й у ставленні до Чураївни навіть ті, хто відверто налаштований проти неї, не можуть позбутися відчуття моральної і духовної вищості Марусі над середовищем. Ось, наприклад, свідчення далеко не ідеальної Параски Демидихи, яка, не без того, щоб удосвіта нишком потрусити мужу грушу.

А хто ж би ще труїв Бобренка Гриця?
Кому він ще так знівечив життя?

Або візьмемо порівняння морального статусу Марусі й Галі волоцюгою Семеном Капканчиком, який через примітивність душі навіть не розуміє, що своїми ж словами ганить і Галю, і себе:

Ось тут і суд на тому зупинився,
що знали ж всі, і Галя не глуха,
що сватав ту, а в тої опинився.
А хто із нас, як кажуть, без гріха?..

Навіть вїт Горбань, людина дуже обережна та ще й морально червива, злодійкувата, знаходить оправдання Марусиному вчинку:

А зілля річ, ви знаєте, капризна –
Тут воно чари, тут воно й трутизна.

Вимальовуючи характер цього персонажа, Ліна Костенко вдається до влучної ремарки – авторської безпосередньої характеристики:

(Тут принагідне варто зауважити,
що дьогтю він мав, справді, предостатньо,
оскільки він, як виявилось потім,
"з комори мєскої потай дьоготь крав").

І цей штрих до портрета якнайкраще пояснює нам, чому так кортить Горбаневі вимазати Марусині ворота дьогтем, чому він так вперто намагається змусити суд не відступити від букви закону і цим створити у співгромадян добру думку про себе, про свою порядність. Але як швидко спадає з вїта маска пристойності! Ось його реакція на Іскрин захист Чураївни у суді;

Горбань сказав:
– При чому тут пісні?
Вона ж на суд за інше зовсім ставлена.

І потім, бачте, чутка є, ги-ги,
що свідок цей – особа зацікавлена.
Його слова не мають тут ваги.

А в часи облоги Полтави Горбань постає перед нами вже зовсім нікчемою:

Лише Горбань хапає дрижаки,
Кричить: – Угода! Нарушать не смійте!
він думає, – як впустять їх таки,
то перш за все вони повісять вїта.

Серед представників народу на суді вигідно вирізняється Ящиха Балаклійська Кошова, про яку Маруся має дуже високу думку і пізніше в своїй уяві возводить цю жінку у своєрідний символ довіку вірної люблячої і мужньої козацької вдови:

Та тільки ж я вдова не Балаклійська.
У неї муж не повернувся з війська.
Поліг, загинув, вбитий молодим,

їй можна вічно плакати за ним.
Щаслива ти, Яшихо Кошова!
А я... Хто я? По кому я вдова?

Ящиха ж першою і стає на захист любові, а отже, на захист Марусі:

У мене дома діточки малії.
Мій муж поліг в боях у Приазов'ю.
А я прийшла сюди аж з Балаклії,
хоч я людина вже не при здоров'ю.
Отож, скажу відкрито і вселюдно.
Буває всяко, доля – не черінь.
Любов – це, люди, діло неосудне.
По всі віки. Бо вік віків. Амінь!

Гонець-запорожець від Богдана Хмельницького теж хоче врятувати піснярку, захищаючи при цьому правду, совісність, загальнолюдську і козацьку мораль:

У вас іще на спідниці
не перешили ваших хоругв?
Домарики, така у вас і смерть,
Безславно вмер, а кажете: убито.
А що, як Інший вибрати закон,
не з боку вбивства, а із боку зради?
Ну, є ж про зраду там які статті?
Не всяка ж кара має бути незбожна.
Що ж це виходить? Зрадити в житті
державу – злочин, а людину – можна?!

А вже про заскорузлість думки суддів і збюрократизованість судової системи він говорить прямо:

Замудрувались ви.
Тут треба тільки серця й голови.

Образ Хмельницького в романі ніби епізодичний, проте читач має відчуття незримої присутності гетьмана впродовж усієї дії. У сцені ж суду він постає не лише вождем нації, а й глибоко порядною, чуйною і по-державному мудрою людиною. Хмельницький забороняє суддям односібне вершити долі громадян, що свідчить про його філософський погляд на сенс людського життя; треба про людину судити не з одного вчинку, а оцінювати її через призму всього, що нею зроблене.

За ті пісні, що їх вона складала,
за те страждання, що вона страждала,
за батька, що розп'ятий у Варшаві,
а не схилив пред ворогом чола,
не вистачило б городу Полтаві,
щоб і вона ще страчена була!

Найцікавішим з персонажів, які в романі творять тло, є полковник Мартин Пушкар. Суд над Марусею для нього така важка справа, що він мимохіть порівнює її з війною:

Страшне це діло, діло небуденне.
А всі почути вирока спішать.
Воно, скажу вам, легше, як на мене,
діла у битвах шаблею рішать.

Намагаючись зберегти за Чураївною презумпцію невинності до встановлення правди, Пушкар совістить Бобренчиху, коли та лле бруд і на дівчину, і на мертвого сина, категорично забороняє катувати Чураївну, вимагає від суддів обачності щодо такого тяжкого вироку:

І так карати, щоби люд хрещений
не мав за що судові докорить.

Признаючи усе ж вину Марусі, полковник нагадує і про Грицькову вину, водночас він категорично виступає проти відплати злом за зло:

Але ж, мабуть, ми правди не зурочим,
що світ вже так замішаний на злі,
що як платити злочином за злочин,
то як же й жити, люди, на землі?

Пушкар – людина високої культури. Його любить громада, шанують козаки. Він добре розрізняє людей підлих і порядних. Епізодична сцена, коли Мартин виходить з-за столу в суді, щоб готувати полк у похід, дає читачеві чимало інформації про самого полковника:

Полковник встав, в судді перепросився,
бо мав на Білу готувати полк.
Посунув трохи вийта і бурмистра.
Поспільство розступилось на аршин.

Як бачимо, Пушкар з повагою ставиться до головуючого, звичайних клерків же просто зневажає, посуваючи, як неживі предмети. Про авторитет Мартина свідчить шаноба громади, яка розступається, даючи широку дорогу своєму улюбленцю.

Великим патріотом змальований Пушкар у розділі "Облога Полтави", коли не кидається рятувати свої маєток, село, ліс, а мовчки дивиться на наругу, бо Полтава дорожча від багатства:

Сто років ріс. І ще сто років ріс.
Полковнику! Це ж треба провалитись,
щоб так оне стояти і дивитись!..
Рубають, кляті, Пушкарівський ліс.
Пушкар – нічого. Глянув – і нічого.
Спокійні очі. Сива голова.
Шорстка кирея кольору нічного.
Дивився. Думає.
– Швидше б та трава!

Навіть Іван Іскра, пропонуючи Чураївні руку й серце, не уявляє їхнього весілля без священика і Пушкаря. Авторська симпатія до Пушкаря передана у своєрідному екскурсі в майбутнє цього полковника:

Ще не старий. Т славу мав, і силу.
(Про нього потім думу іскладуть.
Мине сім літ – і голову ці сиву
Виговському на списі подадуть).

З особливою теплотою виписаний образ діда Галерника. Спочатку він – жива легенда для маленьких Грицька і Марусі, джерело інформації про широкий світ, Кафу, турецьку неволю; згодом починає сприйматися Марусею як народний умілець, а наприкінці твору Галерник, образно кажучи, наче випростує плечі, стає символом народного руху, бо вважає нижчим козацької гідності ховатися від ляхів за мурами міста:

Та й те сказати, – хіба це вперше військо
у мене пройде тут по голові?..
Якби я міг вам бути у пригоді,
а то ж про шаблю думати вже годі.
А був колись такий великовоїн! –
од трьох шабель ще й досі незагоєн.

Дід переживає за хвору Марусю, розпитує про неї в Іскри, але як людина стара і досвідчена, не радить Іванові надіти через нерозділене кохання. У словах Галерника вчувається жорстока життєва правда, за якою навіть смерть Марусі – це ще не смерть усьому світові: живі повинні думати про живе:

В такій біді ніхто вже не порадько.
Немає ради. Ради тут нема.
Чого рвеш комір? Тут хіба задуха?
В, ні, стривай, нічого це не дасть.
В житті найперше – це притомність духа,
тоді і вихід знайдеться з нещасть.
Душа у тебе має бути крицею.
Так плакати не гідно козака.
Твій батько був, Іване, Остряницею, –
наступний гетьман після Павлюка,
Ти ж син його! Душі не занехаєш,
Не маєш права, ти ж таки не Гриць...

Історична доба в історичному тлі й виразних характерах, правдиво протрактованих словесником і правильно та ще й емоційно сприйнятих старшокласниками, дає змогу глибоко зрозуміти й основні образи та ідеї, виражені через них. Оскільки образи Гриця, Іскри і Марусі є найскладнішими і водночас найважливішими в романі, учням треба розкрити особливості середовища, в якому такі натури вирости і сформувалися, звернути увагу на сімейний уклад Бобренків, Чураїв, Вишняків, Остряниць. До речі, уявлення про родинні Ідеали не обов'язково повинні впливати з побутових сцен, інколи досить виразної художньої деталі. Ось, наприклад, слова Іскри про своїх і Марусиних батьків:

Ми з нею рідні. Ми одного кореня.
Мабуть, один лелека нас приніс.
Батьки у нас безстрашні й непокорені
і матері посивілі од сліз.

Глибока повага Іскри до покійної матері Марусі Чураївни відчувається у напрочуд вдалій метафорі:

Іде Іван. І знову повертає.
Думками сніг з могили одгортає.

У сім'ї Бобренків найколеритнішим образом є безцеремонна і черства Орихна Бобренчиха. Уже читаючи перший розділ, ми дивуємося, як могла вбита горем мати, що втратила єдиного сина,

негайно знайти аж сімнадцять свідків. Бобренчипшна промова на суді вражає доброю порцією жовчі, отрути і бруду. Орихна, зовсім не соромлячись, докладно розповідає, як підглядала за молодятами, не криється, що знала про гріх між ними, але це її турбувало лише тому, щоб Грицько не пустився берега;

– Щоб у заміжніх погубив підметки?
Чи, щоб пішов до Таці Кисломедки,
котра тягалась бозна-де і з ким!

Грубість, бездушність, нездатність до співчуття і глибокого страждання навіть після найбільшої втрати притаманні Бобренчиси. Недарма Яким Шибиліст, порівнюючи Ганну Чураїху та Орихну Бобренчиху, дошкульно звинувачує останню у відсутності навіть материнської любові, бо найголовнішим було для неї багатство й "воювати" за "курку, за телицю, за межу". Під час страти Марусі Бобренчиха пропихається наперед, щоб усе бачити, а мала б лити сльози на свіжій синовій могилі, Проте характеристика цього образу автором та іншими персонажами була б неповною, якби не самохарактеристика Орихни. Спонукаючи нерішучого Гриця до одруження з Вишняківіною, мати відкриває синові душу і ділиться власним досвідом. Але яким?!

Твій батько теж... була така Ликера...
він п'ятами від неї наживав.
Об чім журитись? Дівка не галера.
Тебе до неї Бог не прикував.

Бобренчиха не відчуває мук совісті, що жорстоко зламала життя власному чоловікові, який через щоденну перевтому і докори та недогляд жінки трагічно загинув. Що гіркою була доля Грицевого батька, свідчать Матусині згадки про сповнені співчуття до товариша розповіді Гордія Чурая:

Вони іще й парубкували разом,
І поженились десь у одночасі.
На Дмитра десь. А вже десь на Варвари
прийшов Бобренко, похиливши гребінь:
"Знайшов собі ти дівчину до пари,
а я ускочив під дурного греблю".

Життя Бобренків минало у прокльонах і сварках. Проте не злидні були тому причиною, а нестримне бажання Орихни якнайшвидше розбагатіти ціною надривної праці.

Бобренки, ті не дуже бідували.
Вони в оренду землю віддавали.
У Кривохатках хатка та нова
єдина, може, хатка не крива.

Раннє вдівство озлобило Бобренчиху насамперед через те, що тепер розбагатіти стало набагато тяжче:

...лишалася вдовою,
лютіша стала до роботи вдвоє.
Було не вип'є, бідна, і не заїсть,
уся пішла в роботу і у злість,
Така уже зробилась, як Яга.

Проворна, хитра Бобренчиха прагнула мати вигоду з усього.
Переживаючи, то з походу син може повернутися калікою, вона
заохочує Марусю вірно чекати його, та ще й улесливо дякує дівчині:

І чим же ми за це тобі віддячимо? –
казала так Бобренчиха не раз.

Коли ж Гриць прийшов додому живим і здоровим – уцілів один з
небагатьох, мати враз змінилась, зметикувавши, що син може
одружитися з багачкою;

Не відкладай же, ти тепер на часі.
І не катуйся, завжди так було,
Тепер дівки до гарних хлопців ласі, -
багато хлопців, сину, полягло.
У інший час посватався б ти, дзуськи.
Жених у неї був би й привозний.
Тепер твої всі Гальки й всі Маруськи,
бо хлопець ти, нівроку, показний.

Лицемірство Бобренчихи не має меж, У свою авантюру вона ладна
вплутати навіть Бога і Марусину матір:

Зустріла матір десь біля криниці.
Про дощ, про грім, про курку, про бичка.
Що добрий гетьман був із Остриниці
і що хазяїн добрий з Вишняка,
Що час летить, треба якимось жити.
Любов любов'ю, а життя важке.
Що вже дітей пора б і одружити.
Насамкінець промовила таке:

– Якби ти добре в Бога попросила,
то мали б ми ще й радість на віку:
твоя пішла б за гетьманського сина,
а мій хазяйську сватав би дочку.

Орихна впливає на сина різними засобами. Ось вона, міркуючи нібито про себе, у присутності Гриця так висловлює думку про Марусин талант:

Хіба то дівка? То ж таки ледащо. Усе б співала. Боже упаси! Ми вже й без неї з'їхали нінащо, а з нею геть вже зійдемо па пси.

Яка зла, несправедлива характеристика дівчини! Але Бобренчиси цього замало. Гриць усе ж вагається. Тоді мати міняє тактику і відверто погрожує позбавити спадщини:

Іди, женись, хай буде не по-людськи.
Але як пуста свисне у печі,
то, наплодивши злиднів, голопуцьків,
не посилай до баби по харчі.
Щоб так і знав: як сходитиму з світу,
то не лишу тобі і заповіту.
Все одпишу на церкву й монастир, -
на всю Полтаву будеш багатир !

Ще в іншій сцені бачимо лицемірну Орихну в янгольській подобі, здається, її б вустами мед пити:

Введи у дім дружину собі, ладу,
То ж має бути рибка золота.

Сяк-так приборкавши Гриця, Бобренчиха навіть після сватання не зовсім вірить в удачу, тому й терпить синові викрики та ще я ласкаво заспокоює його:

І як я потім у шинку напився,
на матір крикнув вперше у житті!
Вона ж сидить та гладить по голівці,
так тихо гладить толову мою.
Нічого, – каже, – я надійній дівці
тепер тебе, мій сину, віддаю.

Сім'я Гордія і Ганни Чураїв була збудована на довір'ї, взаєморозумінні й любові. Маленька Маруся мала її за взірць. Прекрасні вродою, душею і помислами, Чураї стали і для дорослої,

але вже битої нещастями Марусі ідеалами жіночої краси й чоловічої мужності'.

Красива я була, правда?
Схожа на свого матір.
Смілива я була, правда?
Схожа на свого батька.
Співуча я була, правда?
Схожа на свій народ.

Якщо Гордій Чурай у романі і в уяві дочки проходить спогадом і легендою, то Ганна Чураїха – цілком реальна жінка. Цей образ настільки переконливо правдивий і виразний, що він сприймається нами як історично достовірна особа. Мати для Марусі не тільки сповідниця народної моралі, добра порадниця, а й захисниця. Згадаймо її слова на суді:

Чужа душа–то, кажуть, темний ліс.
А я скажу: не кожна, ой не кожна!
Чужа душа – то тихе море сліз.
Плювати в неї –гріх тяжкий, не можна.
І чим же, чим ви будете карати
моє смутне, зацьковане дитя?
Чи ж вигідає суд і магістрати
страшнішу кару, ніж таке життя?!
Ви грамотні. Ви знаєте латину.
За крок до смерті, перед вічним сном,
одного прошу:
у мою дитину
не кидайте словами, як багном!

Стара Чураїха тяжко страждає за зражену дочку, мучиться її муками, плаче разом з нею, носить передачі у в'язницю (яблука, пиріжки, чистий святковий одяг і бабусине намисто), хоча сама в цей час ледве тримається на ногах і чи не найбільше потребує допомоги. Ганна все життя вела себе гідно і повчала свою дитину не нести горя на люди. "Нещасливе доччине кохання сповнює маті р відчаєм не тільки тому, що так сталося, а й тому, що така дівчина, як Маруся, варта була кращої долі:

А раз сказала з розпачу гіркого:
– Є ж лицарі у нашому краю!
О Боже мій, на кого ж ти, на кого
збанітувала молодість свою?

Грицькові перепросини Марусі мати зустрічає гіркими слізьми і сприймає як обрану, навідріз відмовившись благословити шлюб. Це свідчить про високу гідність цієї жінки та її безкорисливість: вона не хоче такого одруження доньки, хоч це був би добрий урок для фарисейки Бобренчихи і її пихатих сватів. Сім'я ж Вишняків подана виключно через батька і дочку. Багач на всю губу, Вишняк був добрим крутієм і вмів завжди бути у виграві та виходити сухим з води:

Хто за Богдана, хто – за короля.
А. він – за тих, которії не проти.
Вся Україна полум'ям горить,
він і на цьому теж нагріє руки,

У гірку для України годину Вишняк, також не втрачав олімпійського спокою і нагоди мати користь:

У всіх оцих скорботах і печалях,
у всіх оцих одвічних колотнечах –
чураївські голови на палях;
і вишняківські голови на плечах.

Та коли образ Вишняка в романі виконує функцію своєрідного кривого дзеркала і с статичним, Вишняківна в любовному трикутнику Маруся – Гриць – Галя відіграє значну роль і подана в певному розвитку. Не така вже вона й примітивна, як зумисне подає себе на суді, кажучи:

Що він ходив до тої чарівниці,
панове суд, то істина не є.

Це лише її своєрідна спроба простакувато захиститися від людського осуду. Інша річ, що всі життєві втрати Галя вимірює матеріальною вартістю, тому в її свідченні звучить не стільки жаль за нареченим, скільки за витратами на весілля:

Вже тато наш і на весілля втратились,
а Гриць умер... а Гриця вже нема.

Журба, гризота, докори сумління не властиві Галі. Навіть під час судового процесу "Сиділа Галя, наче панська рожа", що аж ніяк не підкреслює її страждання. У той же час Вишняківна не є примітивним і безневинним створінням. Гриць наївно порівнює її з ховрашком, недооцінюючи Галиної хижості. У ставленні до Марусі Вишняківна безцеремонна, нахабна і жорстока, невміюча і

небажаючи стримуватися навіть у межах сільської моралі. Сміх, який раптом вирвався в неї при зустрічі з пригніченою зрадою Чураївною, зловтішний і такий бруталний, що навіть подруги багачки роблять їй зауваження:

Ішли дівчата, освятивши квіти.
Я привіталась, проминула їх.
І раптом з гурту, десь позаду, звідти,
мені у спину пролунав той сміх.
А я ішла. Підкошувались ноги.
Хтось дорікнув їй тихо, при мені ж.
А я ішла, не бачила дороги,
і сміх стримів у спині, наче ніж.

Вишняківна позбавлена елементарної порядності, не знає міри дозволеного й границі недозволеного. Навіть Гриць констатує з розпачем і огидою:

А якось раз приходжу, застаю –
співає пісню – при мені! – твою.

Чим ближче пізнає Бобренко Галю Вишняківну, тим більше вона програє в його очах у порівнянні з колишнього коханою Марусею. Згадаймо перше Грицеве враження від молоденької і дорідної Галі:

А Галя їде, стрічкою блискоче.
А віз високий, як гарба сливе.
Оце так віз! – сміявся. – Не доскочиш!
Дочка хазяйська павою пливе.

Неприховане захоплення дуже швидко згасає від черствості Вишняківни, її байдужості до того, що діється в душі Бобренка. І в Гриця з'являється якась фізична брідливість до дівчини:

То слава Богу, що боронить звичай
чіпати дівку. Я ж би і не зміг.
Палив мене такий великий відчай,
отак би встав та й безвісти забіг.

Марусині спогади – своєрідні екскурси в минуле – подають читачам життя Бобренка від малої дитини до повнолітнього юшка-месника, У Грицевому характері було чимало хороших рис, і майже всі вони – наслідок впливу Марусі. Навіть героїзм у боях і ризикована втеча з полону – теж спроектовані на Марусю, викликані її жертовністю і любов'ю:

І жде мене невінчана жона.

Проте змінити внутрішню людську суть не можуть ніякі впливи. Бобренчишині гени спонукають сина до несподіваних рішень, в нього зароджується бажання скористатися ситуацією, отримати винагороду за попередні чотири роки, змарновані в боях:

Душа розм'якла якось, заморилась,
хоч коники ліпи, як з м'якуша.
До всього звикла, із усім змирилась
і від життя схотіла бариша.

Страшні слова, з якими звертається Гриць до Марусі, марно сподіваючись на її розуміння, – уже потенційна зрада, уже явне відступництво:

А якось каже: – Щастя треба красти.
Хоч добре, не заклюнулось дитя.
Весілля знову мусимо відкласти.
Що зробиш, мила, як такс життя?

У той же час Бобренко – не бездушний парубок-джигун. Його мучить сумління, в душі ще бунтують почуття, він боїться розплати долі за зраду. Про це Гриць старається навіть сказати матері, намагається переконати стару, надіється на її розуміння:

А що покрив я дівчину неславою?
Не буде, мамо, доля нам сприять.

І хоча Маруся каже про приготування до весілля в Бобренків осудливо:

А вже Бобренки з тим усім не крились.
Не встигла їм душа й почервонить, -

Гриць катується не менше Чураївни (танець з Галею "навиворіт душі") і робить спробу виправити помилку, але на перепросинах знову хоче своєрідного "бариша" – Марусиного жалю, прощення, співчуття, вдячності, що вернувся. Надто багато в Бобренкових словах такого, що не робить йому честі – цинічного оправдання:

Життя – така велика ковзаниця.
Кому вдалось, не падавши, пройти?
надмірно-штучної зневаги до Галі -

Що Галя – гуска, то й по ній це видно,
звинувачення Чураївни, що причарувала, -
А може, й правду кажуть,
що ти відьма, приворожила – і пропав навек.
Бо що б мене інакше так палило,
чого я так страждаю і борюсь?
Куди б мене в житті не прихилило,
а все одно до тебе я вернусь,
цинічної відвертості -
Як хочеш знати, – так, я їм продався,
але в душі на тебе я молюсь!
хитрості й словоблудства -
Він говорив, і відбувалось диво.
Він зраду якимось так перетворив,
так говорив беззахисне й правдиво, –
неначе він про подвиг говорив.

Саме під час перепросин і була зруйнована Грицем остання фортеця
любові. Ось чому так трагічно звучить з Марусиних уст:

Це ж цілий вік стоятиме між нами.
А з чого ж, Грицю, пісню я складу?!

Дехто із словесників надто акцентує на вині Марусі у смерті Гриця,
що є абсолютно неправильним. Те, що в пісні Чураївна нібито
визнала вину, могло бути тільки художній прийомом. Орієнтуючись
на Марусині жалі за вмерлою матір'ю і її докори сумління, не
складно допустити таку ж саму помилку і твердити, що й матір вона
вбила. Незвичайно чуйна і вразлива, Чураївна страждає й відчуває
вину там, де її безпосередньої вини й нема. Такі пориви властиві
благородним натурам. Щодо Гриця, який у присутності Марусі
випиває отруту, то Марусину поведінку (якщо вже так учителям не
терпиться визначити, винна чи не винна, труїла чи не труїла) можна
трактувати безконечно широко: оціпеніння; те, що вона сама пила те
зілля і не отруїлась; навіть сумнів у Грицевій рішучості дійсно
отруїтися; зневага до парубка, який шукає ганебної смерті... Хоча, на
нашу думку, питання це не таке вже й істотне й на уроці витратити
на нього дорогоцінний час не варто.

Іван Іскра у любовному трикутнику Гриць – Маруся – Іван (якщо не
брати до уваги Леська Черкеса, палкі пориви якого зумовлені
скоріше захопленням, а не коханням, і романтичною буйністю
натури, поданий поетесою так, що від становища мало не
другорядного епізодичного персонажа на початку він несподівано
виявляється одним з головних героїв наприкінці. Парубок, якого

навіть Чураївна спочатку не розуміє і не сприймає, стає найближчою людиною в трагічному Марусиному змарнованому житті. В Івані захоплює глибокий розум, співчутливість, рішучість, душевна чистота. Сприймаючи Івана як суперника, Гриць зумисно прибріхує, бо добре відчуває Іскрину вищість:

А Гриць, було, і сердиться, й зітхає.
– Вія, – каже, хитрий, – каже, – потайний.

В нас на кутку його не люблять наші.
Шляхетний дуже і чолом не б'є...
Він, – каже, – гордий, з ним не звариш каші.
Він і мовчить, бо дума щось своє.

Емоційний, але рішучий виступ Іскри на суді вражає глибиною і мудрістю, навіть державністю суджень:

Ця дівчина не просто так, Маруся.
Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.
Коли в похід виходила батава, –
її піснями плакала Полтава.
Що нам було потрібно на війні?
Щаблі, знамена і її пісні.
Звитяги наші, муки і руїни
безсмертні будуть у її словах.
Вона ж була як голос України,
що клетотів у наших корогвах!
А ви тепер шукаєте їй кару...
Вона ж стоїть німа од самоти.
Людей такого рідкісного дару
Хоч трохи, люди, треба берегти !..
Ще тільки вирок – і скінчиться справа.
І славний рід скінчиться – Чураї.
А як тоді співатиме Полтава?
Чи сльози не душитимуть її?

Іван знаходить вихід із становища: він летить на змиленому коні до Хмельницького, встигає повернутися до Полтави з грамотою про помилуванням Чураївні. Варто уважно розглянути епізод з розділу "Страта", де Іскра руйнує шибеницю. Люди, які не розуміють поведінки помилуваної Марусі, її розчарування в тому, що "вмерти не дали", звертаються до Іскри як до єдиної людини, з рук якої вона може прийняти життя.

Освідчення Іскри згасаючій Марусі в любові – це відчайдушна спроба підтримати кохану, вирвати її з душевної кризи, продовжити рід славної співачки. Відмова Чураївни закономірна, але причиною тут не у байдужості дівчини до Іскри, а хвороба, зітліла душа і понівечений талант героїні. Щодо почуттів між Іваном та Чураївною, то можна обстоювати різні версії й сперечатися до безконечності, але не слід, гадаю, робити одного – наголошувати, що Маруся зробила помилку, недооцінивши Іскру в юності бо саме він був її гідною парою, що вона жорстоко відштовхнула Його пізніше, а могла б полюбити. Питання любові, мабуть, найскладніше з усіх питань на землі. Кого любити і як любити – серцю не накажеш. Любов Марусі до Гриця та його зрада виснажили героїню до тла, а що дівчина за характером належала до однолюбів, то й почуття її було спопеляючим. Утім, уважне прочитання останнього розділу дає змогу відчути притлумлене і вдячне почуття втаєної любові Чураївни до Іскри:

Дивився, як востаннє.
Торкнув мене прощальними вустами.
Не знала я, що сум такий огорне.
Вмирати буду, – пом'яну добром.
Кирея з вильотами чорна
в останній раз майнула за бугром.
І я, котрій давно вже все байдуже,
уже нічим я сльози не впиню.
Прощай, Іване, найвірніший друже,
шляхетна іскро вічного вогню!

Образ Марусі на тлі панорамного реалістичного зображення України XVII ст. глибоко романтичний. А тому, шановні словесники, не шукаймо вад у характері героїні, щоб втиснути її образ у рамки реалізму, не використовуймо в підготовці до уроку за романом умовно наукові статті, автори яких, маючи кожен своє поняття про власне художній образ-персонаж і художній романтичний образ-персонаж, звинувачують Чураївну в нетолерантності до Галі, підтверджуючи свою правоту висмикнутими з контексту цитатами, або в непошані до Бобренчихи при іронічно-осудливій характеристиці. Уважно прочитаймо уривки з розділу "Сповідь" від слів: "А може, я несправедлива до неї?" – до "ні словом лихим, ні добрим ніколи не згадуй мене"; від "Стару людину ганити негоже" – до "І так співає, як йому дано", щоб переконатися в шляхетності Марусиних думок навіть щодо своїх недругів.

Аналізуючи персонажів роману, ми вже окреслили образ Чураївни, Однак варто осібно ще раз спинитися на таких її поняттях, як любов і талант. Прикметне, що впродовж усього життя Маруся ставиться до своєї любові до Гриця зі святістю. Навіть осквернене зрадою почуття, розчарування у Грицеві, болючий життєвий досвід не робить Марусю озлобленою і черствою.

Терзаючись тяжкими думками думками на самоті:
Бо ж річ не в тім – женився, не женився,
прийшов, пішов, забув чи не забув.
А в тому річ, коли він так змінився?
Чи, може, він такий і зроду був? -

усвідомивши і переконавшись, що "нерівня душ – це гірше, ніж майна!", що її "любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі", Чураївна співчуває Бобренкові щиро й гірко:

Біднесенький, намучився зі мною..
Гукав мене, а я вже не озвалась,
Заплутався, – сказала: вибирай.
А в нього ж серце навпіл розривалось,
А він Бобренко. Він же не Чурай.
Маруся готується на той світ, щоб розрадити коханого й там:
Помер мій Гриць з відкритими очима.
То ж він мене і мертвий виглядав.
І, одстраждавши, знов, мабуть, страждав.
Бо він же тут лишив мене одну,
Я йду. Я скоро. Я наздожену.
Десь, може, там зустрінемося ми.
Не буде рук – обнімемось крильми.

Проблема митця і його служіння народів у історичному романі Ліни Костенко ставиться дуже гостро. Марусин талант заявив про себе після усвідомлення дівчиною величезної сили мистецтва, завдяки якому й мертві залишаються живими. Пісня кобзаря про Марусиноного батька зробила диво:

Все думала: хоч би ж було спитати,
хто склав слова про нього, про той край.
Що був же він ріднесенький мій тато,
а от тепер він – орлик, він Чурай.
Тепер він з нами в радості і в сумі.
Збагнуло серце вражене моє:
пішов у смерть – і повернувся в думі,
і вже тепер ніхто його не вб'є.

Ідесь в ті дні, несміло, випадково,
хоч я вже й пісню склала не одну,
печаль моя торкнула вперше слово,
як тон кобзар торкав свого струну.

З приходом слова в Чураївни завершується період творчого учнівства й настає розквіт дивовижного таланту. Те, що після смерті Бобренка Маруся створила тільки дві пісні, теж закономірно: перша ("Ой не ходи, Грицю") – зі страждань особистих, друга ("У Полтаві на риночку") – зі страждань народних. Більше пісень не творилося – настала затяжна пауза, спровокована депресією, почалася трагедія митця, яку інтуїтивно відчував мандрівний дяк, прагнучи переконати Чураївну в необхідності творити і замінити цим писану історію:

Історії ж бо пишуть на столі.
Ми ж пишем кров'ю на своїй землі.
Ми, пишем плугом, шаблею, мечем,
піснями і невірницьким плачем.

Образ мандрівного дяка надзвичайно місткий і символічний: через призму його пам'яті – пам'яті окремої людини й реальних подій визвольної боротьби -пам'яті історичної-Маруся осягає величезну трагедію України і зло національного безпам'ятства (уривок з розділу "Проща" від слів: "Усі віки ми чуєм брязкіт зброї" до "Непізнане, пішло у небуття").

Чому замовкла Маруся, сказати важко. Ні хвороба, ні смерть коханого, ні повна самотність, ні трагедія України – кожна з бід зокрема причиною не були, хіба що всі разом узяті.

Ставлення Марусі до власної пісні "Ой не ходи, Грицю" наприкінці Роману – болісне й розпачливе, адже ця пісня-спогад про найстрашніше в житті, про причетність до вбивства травмує дівчину, приносить їй пекельні страждання:

А я стояла... Що ж мені, кричати?..
Які мені сказати їм слова?..
Дівчаточка, дівчатонька, дівчата!
Цю не співайте, я ж іще жива.

Заняття №

Олесь Гончар. Загальний огляд творчості. «Роман «Собор»
(скорочено)

ОЛЕСЬ ГОНЧАР
(1918 — 1995)

Олесь Терентійович Гончар народився 3 квітня 1918р. Після смерті матері, коли хлопцеві було 3 роки, із заводського селища на околиці Катеринослава (тепер Дніпропетровськ) його забрали на виховання дід і бабуся в слободу Суху Козельщанського району Полтавської області. Працьовита і щира в ставленні до людей бабуся замінила майбутньому письменникові матір.

Тридцять роки в житті Олесь Гончара — період формування його як громадянина й митця. До вступу в Харківський університет (1938) він навчався в технікумі журналістики, працював у районній (на Полтавщині) та обласній комсомольській газеті в Харкові і дедалі впевненіше пробував свої творчі сили як письменник. Ранні оповідання й повісті («Черешні цвітуть», «Іван Мостовий» та ін.) Гончар присвятив людям, яких добре знав, з якими не раз стрічався в житті.

1936р., коли почалася громадянська війна в Іспанії, молодий Гончар гаряче мріяв потрапити в саму гущу тих подій. Цьому бажанню тоді не судилося збутися, але через п'ять літ він таки «кинув синій портфель» і разом з іншими студентами Харківського університету пішов добровольцем на фронт.

Воєнні умови (він був старшим сержантом, старшиною мінометної батареї) не дуже сприятливі для творчості. Але й за таких нелегких обставин О. Гончар не розлучався з олівцем та блокнотом. Вірші, що народжувалися в перервах між боями, сам письменник назве згодом «конспектами почуттів», «поетичними чернетками для майбутніх творів». Сьогоднішнє прочитання їх переконує, що це справді так. Ліричний герой «Атаки», «Думи про Батьківщину», «Братів» та інших фронтових поезій Гончара духовно, емоційно близький до героїв повоєнних його романів і новел, передусім «Прапороносців».

Робота над «Прапороносцями» тривала три повоєнних роки. В цей час, правда, Олесь Гончар публікує ще кілька новел і повість «Земля гуде», завершує навчання в вузі (Дніпропетровський університет, 1946), але головним підсумком цих років стає трилогія «Прапороносці». На сторінках журналу «Вітчизна», а згодом і окремим виданням з'явилися всі три частини роману («Альпи», 1946; «Голубий Дунай», 1947; «Злата Прага», 1948). Високу оцінку творові, відзначеному двома Державними преміями СРСР, дали тоді Ю. Яновський, П. Тичина, О. Фадеев, Остап Вишня.

Після завершення роботи над трилогією «Прапороносці» героїка війни і далі хвилювала митця. В кінці 40-х і на початку 50-х років він пише низку новел («Модри Камень», «Весна за Моравою», «Ілонка», «Гори співають», «Усман та Марта» й ін.), багато в чому суголосних з «Прапороносцями». У написаній тоді ж документальній в основі своїй повісті «Земля гуде» зображено діяльність молодіжної підпільної організації «Нескорена Полтавчанка», очолюваної комсомолкою Лялею Убийвовк.

Видані протягом 50-х років книги новел «Південь» (1951), «Дорога за хмари» (1953), «Чари-комиші» (1958), повісті «Микита Братусь» (1951) і «Щоб світився вогник» (1955) присвячені мирному життю людей, важливим моральним аспектам їхніх взаємовідносин, а романна дилогія «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957) — історико-революційній проблематиці.

Якісна новизна романів «Людина і зброя» (1960) та «Циклон» (1970) полягала в тому, що акцент у них зроблено на найсокровенніших питаннях життя і смерті людини, на проблемах незнищенності її.

Свіжість погляду на світ, незвичайну заглибленість у життя продемонстрував автор «Прапорonoсців» у нових своїх творах, що з'явилися протягом 60 — 70-х років. Серед них — романи «Тронка» (1963), «Собор» (1968), «Берег любові» (1976), «Твоя зоря» (1980), повість «Бригантина» (1972), новели «Кресафт» (1963), «На косі» (1966), «Під далекими соснами» (1970), «Пізнє прозріння» (1974) та ін.

Якщо роман «Тронка» приніс авторові Ленінську премію (1964р.), то доля написаного наприкінці 60-х років «Собору» склалася драматично. Перші рецензії на роман були схвальні, але невдовзі вульгаризаторська критика піддала його тенденційному остракізму, і твір було вилучено з літературного процесу на два десятиліття.

Працю на ниві художньої прози Олесь Гончар постійно поєднує з літературно-критичною творчістю. Почавши ще в студентські роки з досліджень поезики М. Коцюбинського і В. Стефаніка, він згодом створив десятки статей, які вже публікувалися в трьох окремих книгах («Про наше письменство», 1972; «О тех, хто дорог», 1978; «Письменницькі роздуми», 1980) та входили частково до шеститомного зібрання творів письменника.

Твори О. Гончара перекладалися на 67 мов, а творчий досвід письменника засвоюється і вітчизняними, і зарубіжними майстрами слова.

Помер письменник 14 липня 1995р.

Олесь Гончар
(Народився 3 квітня 1918)

ОРБИТИ ПОТУЖНОГО СЛОВА

У жовтні 1990 року в столиці США Вашингтоні, у фешенебельному Хілтон-хотелі, розташованому неподалік від пам'ятника Тарасові Шевченку та Білого Дому, відбувався XXII Міжнародний науковий з'їзд Американської Асоціації для розвитку славістичних студій. У рамках з'їзду, де було заслухано понад 800 доповідей, — окрема міжнародна конференція «Людина і її місія у творчості Олеса Гончара». Звучали на конференції англійська й українська мови, змістовні доповіді про творчість прозаїка, надто про «Собор», виголосили відомі вчені з української діаспори, як-от: професори Л. Рудницький, Л. Онишкевич, М. Лабунька, М. Тарнавська, В. Маркусь. Зокрема, доктор філософії та президент університету Ла Салль з Філадельфії П. Елліс пошанував Олеса Гончара у своєму слові як «провідного прозаїка України та одного з передових письменників нашого часу», котрий своїми творами, надто «шедевром» — «Собором», «спричинився до кращого міжнародного порозуміння, ще заки пан Горбачов започаткував свою політику перебудови...»

І ще було сказано про той же «Собор» М. Тарнавською: якби цей роман вчасно з'явився в англійському перекладі (хоч до сьогодні твір виходив на американському континенті чотири рази; востаннє, у донесенні Л. Рудницького та Ю. Ткача, — в 1990 році), він викликав би у Америці сенсацію: так глибинно відтворено тут «екзотику» радянського суспільного ладу та викрито національне нищительство. Але, засвідчувала доповідачка, і в нинішнього американського читача роман знаходить жвавий відгук.

Вслухаючись у ці промови, неможливо було не пройнятись думкою: а чи все знаємо в Україні про свого письменника, як і про літературу в цілому, чи замислюємося належно над підоймами, що виводять її на орбіту вселюдського інтересу? Відзначаємося-бо дивовижною здатністю самохітне спривіціалізувати власні уявлення про свою літературу, шукати естетичні вартості де завгодно, лише не в себе дома. О, багатовікова наша підпорядкованість імперії, яка так методично вбивала нам у голови комплекс нижчевартості, полишила наслідки просто фатальні! Тому-то й існує потреба, аби ми, привчені не довіряти самим собі, вислухали про себе думку ще й «збоку» (хоч би заокеанську, як у даному випадку), аби потвердити для себе у цей спосіб те, про що часом здогадуємось майже інстинктивно.

От і стосовно Олеса Гончара. Як знаємо, офіційна ідеологія доклала немалих зусиль до того, що у свідомості вже кількох поколінь його образ насамперед асоціюється зі «співцем визвольної місії Радянської Армії в країнах Східної Європи («Прапороносці»), втілювачем «ідей радянського патріотизму». Подібними цитатами «годують» у нас учнівську молодь почасти ще й сьогодні. Власне, це і є те універсальне прокрустове ложе, конструйоване вульгарно-соціологічними розпорядниками, у яке, притім ще десь від п'ятдесятих років, Олесь Гончар, звичайно ж, принципово не вміщається.

Доречно згадати тут написане вже давно, але надруковане лише в наші дні оповідання «Двоє вночі», де письменник відтворив драматичну колізію протиборства О. Довженка і Сталіна. О ні, марно він звернувся до цієї

теми — надто вже багато суголосного відчув він у тому протистоянні стосовно власного життєвого і творчого досвіду. Так, і найвищі офіційні премії, й ордени, навіть членство у ЦК — в Олеся Гончара усе те було. Та свідчить це, однак, про те найбільше, що письменника, розуміючи силу його таланту, намагалися приручити. Коли ж з приручуванням нічого не виходило, партійно-державна машина брутально звалювалася на нього і, як і тому ж О. Довженку, металася. Окрім відомих фактів безпрецедентного шельмування «Собору», згадаймо ще й спробу замовчування пошанування письменника в день його сімдесятиріччя у зовсім недавньому 1988 році... Драматичну історію долі письменника за умов тоталітарного режиму на прикладі Олеся Гончара можна б відтворити доволі яскраво.

Отож, кажучи про національний сенс Гончаревої діяльності, найперше слід акцентувати на такому: починаючи від шістдесятих років, письменник став однією з опор українського національного відродження. З його стійкості черпають стійкість інші, з його віри зміцнюють віру власну. Досить сказати, що Гончаревим вступним словом починалися всі найзнаменніші національно-відроджувальні акції, що відбулися в останні роки на Україні: Установча конференція Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка, з'їзд Народного Руху України, перше за багато літ свято Соборності України у січні 1990 року, Перший конгрес міжнародної асоціації українців тощо. Усе це — потужні імпульси, що додають сили кожному українцеві-патріоту, адже йдуть вони від високоавторитетної людини, котра поставила своє слово на сторожі нації.

І зрозуміло, що всі найкращі, наймиліші барви і тони рідної України бринять у художніх творах письменника. Повсякчас звучить у них симфонія драматичної національної історії; відчуття кровної приналежності до свого талановитого і працьовитого народу сповнює найсвітліших героїв творів майстра.

Так послідовно витримується ним та першоумова, що й надає художнім з'явам відкритості до їх засвоєння іншими народами, так витворюється гармонія межі глибоким національним укоріненням Гончаревої прози та вселюдським відгуком, що вона його здатна викликати. [...]

Заняття №

Тема. Григір Тютюнник. Загальний огляд творчості. «Зав`язь», «Три зозулі з поклоном»

Біографія: Григір Тютюнник

(1931 — 1980)

Григір Михайлович Тютюнник народився 5 грудня 1931р. в с. Шилівка на Полтавщині в селянській родині. Тяжкі умови дитинства відіграли згодом істотну роль і у виборі тем та сюжетів, і у формуванні світосприймання майбутнього письменника з його драматичністю як основною домінантою: рання втрата батька, життя вдалині від матері, завдані війною моральні й матеріальні втрати тощо.

Після визволення України від фашистської навали Тютюнник закінчив п'ятий клас сільської школи і вступив до ремісничого училища; працював на заводі імені Малишева у Харкові, в колгоспі, на будівництві Миронівської ДРЕС, на відбудові шахт у Донбасі. Після служби у Військово-Морському Флоті (у Владивостоку), де вчився у вечірній школі, вперше пробує писати (російською мовою). Значний вплив на формування його літературних смаків, на ставлення до літературної праці справив його брат — письменник Григорій Тютюнник.

Уже відтоді поступово формувались характерні прикмети творчої індивідуальності молодого письменника: постійне невдоволення собою, наполегливі пошуки точного слова — найпотрібнішого, найвиразнішого, — тривале обдумування кожного твору (і згодом, досить часто, — попередня, до викладу на папері, «апробація» їх в усних розповідях). Період його літературного учнівства лишився прихованим від сторонніх очей.

Перша зустріч письменника з читачем (за підписом «Григорій Тютюнник-Ташанський») — оповідання «В сутінки» (рос. мовою: Крестьянка.— 1961. — № 5).

Після закінчення Харківського університету (1962) Гр. Тютюнник учителював у вечірній школі на Донбасі. В 1963 — 1964 рр. працює в редакції газети «Літературна Україна», публікує в ній кілька нарисів на різні теми та перші оповідання: «Дивак», «Рожевий морок», «Кленовий пагін», «Сито, сито...». Молодіжні журнали «Дніпро» та «Зміна» вміщують новели

«Місячної ночі», «Зав'язь», «На згарищі», «У сутінки», «Чудасія», «Смерть кавалера».

Зацікавившись кінематографом, Гр. Тютюнник працює у сценарній майстерні Київської кіностудії ім. О. Довженка, — створює літературний сценарій за романом Г. Тютюнника «Вир», рецензує твори колег-кінодраматургів та фільми. Переходить на редакторсько-видавничу роботу, а згодом повністю віддається літературній творчості.

1966р. вийшла перша його книжка «Зав'язь» (вид-во «Молодь»). «Зав'язь» була однією з тих книжок, які засвідчили новий злет української прози і зробили популярним ім'я Гр. Тютюнника, водночас вирізвивши його серед творчої молоді.

Журнал «Дружба народів» відзначив оповідання Гр. Тютюнника як кращі в своїх публікаціях 1967р.

У 1968р. «Литературная газета» оголосила всесоюзний конкурс на краще оповідання. Гр. Тютюннику було присуджено премію за оповідання «Деревій». Твір дав назву збірці (1969), до якої увійшли повість «Облога» та кілька оповідань.

У 70-ті роки з'являються у пресі — республіканській («Вітчизна», «Дніпро», «Ранок») та всесоюзній («Дружба народів», «Сельская молодежь», «Студенческий меридиан») нові твори Гр. Тютюнника. У Талліні виходить збірка його оповідань естонською мовою (1974). Журнал «Сельская молодежь» у 1979р. (№ 1) повідомляє, що його нагороджено медаллю «Золоте перо» — за багаторічне творче співробітництво. Виходять друком збірки «Батьківські пороги», «Крайнебо» (Київ, 1972, 1975), «Отчие пороги» (Москва, 1975), «Коріння» (Київ, 1978).

Тютюнник перекладав українською мовою твори В. Шукшина: 1978р. у видавництві «Молодь» вийшла збірка оповідань та кіноповістей «Калина червона»; він перекладав і твори М. Горького («Серце Данко»), І. Соколова-Микитова («Рік у лісі») та ін.

На початку 70-х років Гр. Тютюнник працював у видавництві «Веселка». Серед його продукції — настільна книга-календар для дітей «Дванадцять місяців» (1974), у підборі матеріалів до якої виявився його літературний смак, мистецька вимогливість, повага до юного читача. Пише він і сам твори для дітей, видає збірки оповідань «Ласочка» (1970), казок «Степова казка» (1973), які по-новому розкрили талант письменника.

За книги «Климко» (1976) і «Вогник далеко в степу» (1979) Григорові Тютюннику присуджено республіканську літературну премію ім. Лесі Українки 1980р.

В останні місяці життя письменник працював над повістю «Житіє Артема Безвіконного».

Не будучи в змозі в усій повноті реалізувати свій таланти в атмосфері чиновницького диктату над літературою, 6 березня 1980р. Григорій Тютюнник покінчив життя самогубством.

1989р. його творчість була посмертно відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка. Нова «Зав'язь»

Коментар

Ніжна, красива, незахищена зав'язь на деревах, яку треба вберегти від морозу. Таке ж ніжне й зворушливе перше кохання Миколки й Соні, прекрасні їхні мрії. Під впливом цих почуттів хлопець робиться сильнішим і добрішим. Чи зуміє молодь зберегти ці почуття, пронести їх через усе життя — ось що хвилює автора. Художня інтерпретація вічної теми кохання у Гр. Тютюнника лаконічна, проста і разом із тим глибоко символічна та національна за духом.

Нова «Три зозулі з поклоном»

Вічна тема «любовного трикутника» у Гр. Тютюнника інтерпретується по-новому. Образ любові тут — як втілення високої християнської цінності, яка підносить людину над буденністю, очищає її душу. Ніхто з героїв твору не поборов свого страждання, не втишив душевного болю. І читач разом із автором доходить висновку: любов людині дається якоюсь вищою силою, незалежно від її волі, бажання, моралі. Тому має право на існування, не може осуджуватися. Кохання у творі оточене неземним ореолом, далеким від звичного, побутового розуміння. І це підкреслюється епіграфом: «Любові Всевишній присвячується». Незвичайна і композиція твору — відбувається зміщення часових площин, а лист є «новелою в новелі». Усі ці чинники роблять твір художньо довершеним, перлиною української новелістики.

Заняття №

Тема. Література рідного краю. Григорій Лютий. Життєвий шлях та літературна творчість.

Григорій Іванович Лютий народився в Гуляйполі на Запоріжжі 7 лютого 1949 року в сім'ї вчителів. Освіта-вища філологічна. Друкуватись у періодиці почав із 1964 року.

Видав поетичні книги "Крилатий корінь", "Крона вічності", "Червона літера вогню", "Хліб любові", "Я воду пив з твого лиця", "Гуляйполе", дитячу збірку "Світлана" та разом із співаком і композитором Анатолієм Сердюком - пісенник "Пісні гуляйпільського краю".

Представляв українську поезію на багатьох всеукраїнських і міжнародних форумах. В тому числі був єдиним делегатом од Спілки письменників України на Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві в 1985 році. Нині живе в Запоріжжі, очолює Запорізьке відділення Національної Спілки письменників України.

БЛЮЗ ЛЮБОВІ

В ніч неприкаяну, мов у колодязь, падаю.
Боже, любов мою зможе всяк звати зрадою!
Я признаюсь тобі — наче стежині батьківській
.Грішно молюсь в журбі — права не маю знати якій.

Ти не свята. Чому ж — наче торкаюсь вічності..
.Лиш не сахнись мене, я не благаю вірності.
Не розіпну тебе, не закатаю клятвою.
Дай розіпну косу — долю обманю клятую.
Наче мале дитя, й горе-біда заграється.

На волосинці світ весь на твоїй тримається..
Пізно горить наш мак, сонця чи стане вирости?
Ми перестрілись так — наче вселенські сироти.
Не убивай себе днів павутинням, бджілонько.

Зглянься, без тебе світ вже не воскресне, жінонько.
Наче з душі сльоза, вийди ходою тихою.
Я не люблю тебе.
Я вже тобою дихаю...

І Ви красиві, дівчино, і Ви..
О, світе мій, які ви всі прекрасні!
Ці карі очі — лагідні і ясні,
Ці горді повороти голови.

У Вас — лукавий погляд аж горить,
А Ви наївна — наче у пилкові.
А Вам про Вас не скажеш у розмові -
Життя замало з Вами говорить.

Якби всесильний був я, наче Бог,
То на мільйон іскринок розділився б
І в кожну душу лицарську вселився,
Щоб з вами знать любові діалог.

Стрічаю Вас. Що можу я — чужий?
Хіба сказати, які Ви всі красиві...
Та бгає вітер слово. Чую: сиві.
І замовкаю врвжено-німий.

Ви й справді сива, дівчино, і Ви...
А ми ж недавно бігали у латки,
І піонерські ставили палатки.
А далі — швидше. Далі — до трави..

І Ви красиві, дівчино, і Ви...

Повір мені. Довірся. Ще сідає
Метелик за нектаром на свічу.
Якби ти знала, що я відчуваю,
Коли дивлюсь на тебе і мовчу...

Тебе любить — оплакувати людство,
Дитя чуже зустріть і пригортать.
Чамріти в снах ромашкових полюцій,
Струмками зваб наповнювать гортань.

Як день мина і вечір пригасає,
І небо в трави пада од жалю,
Так я тебе, так я тебе втрачаю,
Так я тебе розпачливо люблю.

Ти безтурботна й серцем незворушна,
А я — всім світом спраги не втолю.
Я б дав тобі це поносити в душу,
Щоб ти пізнала, чим тебе люблю

Я не клявся в любові тобі,
Не відкрив незагойної муки,
В очі глянув, неначе забіг,

І поклав увесь світ тобі в руки.

І звідтоді на небі й землі,
Де б не був я душею і тілом,
Не від Бога залежав мій слід,
Ти єдина мені мерехтіла.

І звідтоді, як пахла трава
Чи як зірка на дасі вмирала,
Шепотів я, що ти не права,
Що мене у мені не визнавала.

Хай про святість не мовлять мені,
а крізь війни і смерчі віками
Це твоєю красою в огні
Реставрую я спалені храми.

Щоб минувши закони й віки,
Знов і знову сліпуча, як спалах,
Не забута ніде і ніким,
 Ти в любові щораз воскресала